

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΕΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ 27 (1972)

ΜΕΡΟΣ Α' - ΜΕΛΕΤΑΙ

ΑΘΗΝΑΙ, 1973

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ 27 (1972)

ΜΕΡΟΣ Α' - ΜΕΛΕΤΑΙ

ΑΘΗΝΑΙ, 1973

**ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ**

1. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 16 (1960). 'Αθήναι, 1962 (2 τεύχη).
2. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 17 (1961/62). 'Αθήναι, 1963 (2 τεύχη).
3. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 18 (1963). 'Αθήναι, 1964 - 65 (3 τεύχη).
4. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 19 (1964). 'Αθήναι, 1966 - 67 (4 τεύχη).
5. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 20 (1965). 'Αθήναι, 1966 - 68 (4 τεύχη).
6. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 21 (1966). 'Αθήναι, 1967 - 68 (3 τεύχη).
7. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 22 (1967). 'Αθήναι, 1967 - 68 (3 τεύχη).
8. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 23 (1968). 'Αθήναι, 1968 - 69 (3 τεύχη).
9. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 24 (1969). 'Αθήναι, 1970 - 71 (3 τεύχη).
10. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 25 (1970). 'Αθήναι, 1971 - 72 (3 τεύχη).
11. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 26 (1971). 'Αθήναι, 1973 (Μελέται) (ὑπὸ ἐκτύπωσιν τὰ δύο τεύχη τῶν Χρονικῶν).
12. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 27 (1972). 'Αθήναι, 1973 (Μελέται) (ὑπὸ ἐκτύπωσιν τὰ δύο τεύχη τῶν Χρονικῶν).
13. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 1 (1915), φωτομηχανικὴ ἀνάτυπωσις.
14. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 2 (1916), » »
15. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 3 (1917), » »
16. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 4 (1918), » »
17. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 5 (1919), » »
18. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 6 (1920/21), » »
19. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 7 (1921/22), » »
20. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 8 (1922/23), » »
21. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 9 (1924/25), » »
22. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 10 (1926), » »
23. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 11 (1927/28), » »
24. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 12 (1929), » »
25. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 13 (1930/31), » »
26. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 14 (1931/32), » »
27. 'Αρχαιολογικὸν Δελτίον 15 (1933/35), » »

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

1. Μ. 'Ανδρονίκου - Χ. Μακαρόνα - Ν. Μουτσοπούλου - Γ. Μπακαλάκη, Τὸ 'Ανάκτορον τῆς Βεργίνας. 'Αθήναι, 1961.
2. Κ. Χ. Φατούρου, Πατμιακὴ 'Αρχιτεκτονικὴ, 'Ο ναὸς τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων. 'Αθήναι, 1962.
3. 'Ι. Δ. Τριανταφυλλίδη, Στοιχεῖα φυσικοῦ φωτισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν 'Εκκλησιῶν. 'Αθήναι, 1964.
4. 'Α. Ξυγγοπούλου, Οἱ τοιχογραφίες τοῦ 'Αγίου Νικολάου τοῦ 'Ορφανοῦ Θεσσαλονίκης. 'Αθήναι, 1964.
5. Χ. Μπούρα, Βυζαντινὰ σταυροθόλια με νευρώσεις. 'Αθήναι, 1965.
6. D. Callipolitis - Feytmans, Les «Louteria» Attiques. Athènes, 1965.
7. Μ. Νυσταζοπούλου, 'Η ἐν τῇ Ταυρικῇ Χερσονήσῳ πόλις Σουγδαία ἀπὸ τοῦ ΙΓ' μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. 'Αθήναι, 1965.
8. 'Αγνῆς Σακελλαρίου, 'Η Μυκηναϊκὴ Σφραγιδογλυφία. 'Αθήναι, 1968.
9. 'Επιγραφὲς τῆς Πάτμου: Α'. Σ. Α. Παπαδοπούλου, 'Επιγραφὲς 'Ι. Μονῆς 'Αγ. 'Ι. Θεολόγου, Β'. Κ. Χ. Φατούρου, Οἰκοδομικὲς ἐπιγραφὲς 'Ι. Μονῆς 'Αγ. 'Ι. Θεολόγου. 'Αθήναι, 1966.
10. Byzantine Art - An European Art. Lectures. Athens, 1965.
11. Χ. Μπούρα, 'Η ἀναστήλωσις τῆς στοᾶς τῆς Βραυρῶνος. Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ τῆς προβλήματα. 'Αθήναι, 1967.
12. Sp. Marinatos, Some Words about the Legend of Atlantis. Athens, 1969 (ἐξηνητλήθη).

13. Ἡ Βυζαντινὴ Τέχνη - Τέχνη Εὐρωπαϊκὴ, Κατάλογος τῆς 9ης Ἐκθέσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης. Ἀθήναι, 1964.
14. L'art Byzantin-Art Européen, Catalogue. Athènes, 1964.
15. Byzantine Art-An European Art, Catalogue. 1st edition. Athens, 1964.
16. Byzantine Art-An European Art, Catalogue. 2nd edition. Athens, 1965.
17. Κ. Η. Μπίρη, Αἱ τοπωνυμῖαι τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν. Ἀθήναι, 1971.
18. Sp. Marinatos, Some Words about the Legend of Atlantis. Athens, 1971 (2nd edition) (reprinted 1972).
19. Acta of the 1st International Scientific Congress on the Volcano of Thera. Athens, 1971.
20. Indices (Acta of the 1st International Scientific Congress on the Volcano of Thera). Athens, 1973.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΟΔΗΓΟΙ

1. Carl Blegen - Marion Rawson, Τὸ Ἀνάκτορον τοῦ Νέστορος (μετάφρασις Γ. Α. Παπαθανασοπούλου). Ἀθήναι, 1964 (2α ἔκδοσις) (ἐξηγτηλήθη).
2. Ἀγνῆς Σακελλαρίου - Γ. Παπαθανασοπούλου, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Α'. Προϊστορικαὶ Συλλογαί. Σύντομος Ὁδηγός. Ἀθήναι, 1964 (ἀνατύπωσις 1973).
3. N. Platon, A Guide to the Archaeological Museum of Heraclion. Athens, 1964.
4. N. Platon, Führer durch das Archaeologische Museum von Heraklion. Athen, 1964.
5. Agnes Sakellariou - G. A. Papathanasopoulos. National Archaeological Museum. I. Prehistoric Collections. A Brief Guide (translated into English by Helen Wace, Elizabeth Wace - French and Ariadne Koumari - Sandorf). Athens, 1964 (ἐξηγτηλήθη).
6. Σύντομος Ὁδηγός τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως. Ἀθήναι, 1965 (ἐξηγτηλήθη).
7. A Concise Guide to the Acropolis Museum (translated by Helen Wace and Elizabeth Wace - French). Athens, 1965 (ἐξηγτηλήθη).
8. Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν. Ὁδηγός τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν (μετάφρασις Σ. Πλάτωνος). Ἀθήναι 1965.
9. Agnès Sakellariou - G. A. Papathanasopoulos, Musée Archéologique National: A'. Collections Préhistoriques. Guide Sommaire. Athènes, 1965.
10. Guide Sommaire du Musée de l'Acropole. Athènes, 1966 (ἐξηγτηλήθη).
11. Agnes Sakellariou - G. A. Papathanasopoulos, Archaeologisches Nationalmuseum. I. Vorgeschichtliche Sammlungen. Kurzführer (übersetzt von Maria Herrmann). Athen, 1966.
12. Kurzer Führer durch das Akropolis - Museum (übersetzt von Char. Neumann). Athen, 1967.
13. Σέμνης Καρούζου, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Συλλογὴ Γλυπτῶν. Περιγραφικὸς Κατάλογος. Ἀθήναι, 1967.
14. S. Karouzou, Musée Archéologique National. Collection des Sculptures. Catalogue descriptif (traduit par X. Lefcorarides). Athènes, 1968.
15. S. Karouzou, National Archaeological Museum. Collection of Sculpture (translated by Helen Wace). Athens, 1968.
16. Guida breve del Museo dell'Acropoli (trad. di Dina Peppas - Delmusu). Atene, 1967.
17. Στ. Ἀλεξίου - Ν. Πλάτωνος, Ὁδηγός τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Ἀθήναι, 1973 (2α ἔκδοσις).
18. Κατάλογος Ἐκθέσεως Ἐκμαγείων καὶ Ἀντιγράφων (ὑπὸ ἐκτύπωσιν).
19. St. Alexiou - N. Platon, A Guide to the Archaeological Museum of Heraclion. Athens, 1968 (ἀνατύπωσις 1973).
20. P. Auberson - K. Schefold, Ἐρέτρια, Ἀρχαιολογικὸς Ὁδηγός (μετάφρασις Π. Θέμελη). Ἀθήναι, 1973.
21. St. Alexiou - N. Platon, Guide du Musée Archéologique d' Héraclion (traduit par Cl. Paparavlou). Athènes, 1973 (2α ἔκδοσις).
22. St. Alexiou - N. Platon, Führer durch das Archaeologische Museum von Heraklion (übersetzt von G. Kokula). Athen, 1969 (ἀνατύπωσις 1973).

23. S. Karusu, Archaeologisches Nationalmuseum. Antike Skulpturen (übersetzt von Char. Neumann). Athen, 1969.
24. Ί. Π. Βοκοτοπούλου, Ὁδηγὸς Μουσείου Ἰωαννίνων, Ἀθήναι, 1973.
25. Σύντομος Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως. Ἀθήναι, 1967 (2α ἔκδοσις).
26. Guide Sommaire du Musée de l'Acropole. Athènes, 1968 (2α ἔκδοσις) (ἀνατύπωσις 1973).
27. Agnes Sakellariou - G. A. Papathanasopoulos, National Archaeological Museum. I. Prehistoric Collections. A Brief Guide (translated by Helen Wace, Elisabeth Wace - French and Ariadne Koumari - Sandorf). Athens, 1970 (3η ἔκδοσις) (ἀνατύπωσις 1973).
28. Σύντομος Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως. Ἀθήναι, 1970 (3η ἔκδοσις) (ἀνατύπωσις 1973).
29. Carl Blegen - Marion Rawson, Τὸ Ἀνάκτορον τοῦ Νέστορος (μετάφρασις Γ. Α. Παπαθανασοπούλου). Ἀθήναι, 1970 (3η ἔκδοσις) (ἀνατύπωσις 1973).
30. Γ. Δοντᾶ, Ὁδηγὸς Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Κερκύρας. Ἀθήναι, 1970.
31. Σπ. Μαρινάτου, Σύντομος Ὁδηγὸς προσωρινῆς ἐκθέσεως Ἀρχαιοτήτων Θήρας. Ἀθήναι, 1971 (ἀνατύπωσις 1972).
32. Sp. Marinatos, A Brief Guide to the Temporary Exhibition of the Antiquities of Thera (translated by Elly Arditis). Athens, 1971 (ἀνατύπωσις 1972).
33. G. Dontas, A Guide to the Archaeological Museum of Corfou (translated by Helen Tsigada). Athens, 1972.
34. G. Dontas, Guide du Musée Archéologique de Corfou (traduit par Christiane Zoulas). Athènes, 1973.
35. Κ. Δαβάρα, Σούνιον. Ἀθήναι, (ὕπὸ ἐκτύπωσιν).

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

<i>Σπυρίδων Μαρινᾶτος</i>	: Πρόεδρος τῆς Ε. Ε. τοῦ Α. Δ., Γεν. Ἐπιθεωρητῆς Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἱστορικῶν Μνημείων, Ἀκαδημαϊκός, Ὁμότιμος Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
<i>Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος</i>	: Ἀκαδημαϊκός, Ὁμότιμος Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
<i>Σπυρίδων Ἰακωβίδης</i>	: Καθηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
<i>Γεώργιος Δοντᾶς</i>	: Ἐφορος Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων, Διευθυντῆς Μουσείου Ἀκροπόλεως
<i>Βαρβάρα Φιλιππάκη</i>	: Ἐφορος Ἀγγείων καὶ Μικροτεχνίας τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου
<i>Κάντω Φατούρου</i>	: Ἐφορος Νεωτέρων Μνημείων
<i>Ἀθηνᾶ Καλογεροπούλου</i>	: τ. Ἐφορος Δημοσιευμάτων τοῦ Τ.Α.Π.
<i>Αἰκατερίνη Νίνου</i>	: Ἐφορος Δημοσιευμάτων τοῦ Τ.Α.Π.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Α΄ ΜΕΡΟΥΣ

	Σελ.
N. ΜΠΟΥΦΙΔΗΣ, Αιγυπτιακή Συλλογή εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Σάμου (Σχέδ. 1 - 27· Πί ν. 1 - 9)	1 - 49
P. KNOBLAUCH, Die Hafenanlagen der Stadt Ägina (Abb. 1 - 23; Taf. 10 - 33)	50 - 85
J. H. KROLL, Two Hoards of first - Century B.C. Athenian bronze Coins (Pls. 34 - 40)	86 - 120
M. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ, Περί Σχολῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀλίγα (Πί ν. 41 - 46)	121 - 137
M. ΜΠΡΟΥΣΚΑΡΗ, Βατὰ γ' ὡς ἀπὸ πολλῶν (Πί ν. 47 - 48)	138 - 139
ST. GROBEL MILLER - ST. G. MILLER, Architectural Blocks from the Strymon (Figs. 1 - 19; Pls. 49 - 56)	140 - 169
ΑΓΓ. Κ. ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΥ, Ἐρευναι καὶ τυχαῖα εὐρήματα ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλκίδος (Πί ν. 57 - 66)	170 - 184
Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀνασκαφή «Νοτίως Ἀκροπόλεως». Με- λανόμορφη κεραμικὴ (Σχέδ. 1 - 13· Πί ν. 67 - 141)	185 - 302
ELIAS KARETANOPOULOS, A Phalerian family and its Relations - Addenda et Corrigenda	303 - 305
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΟΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΜΕΛΕΤΩΝ	309 - 318
ΠΙΝΑΚΕΣ	1 - 141

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ *

(Σ χ έ δ. 1 - 27· Π ί ν. 1 - 9)

Σχέδ. 1. Ἡρόδοτος. Μουσείον
Νεαπόλεως

*ΕΡΧΟΜΑΙ δὲ περὶ Αἰγύπτου μηχανέων τὸν λόγον, ὅτι
πλεῖστα θαμάσια ἔχει [ἢ ἢ ἄλλη πᾶσα χώρα] καὶ ἔργα
λόγον μὲζω παρέχεται πρὸς πᾶσαν < ἄλλην > χώραν· τού-
των εἴνεκα πλέω περὶ αὐτῆς εἰρήσεται.*

(Ἡρόδ. Β, 35) (456 π.Χ.)¹

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

Ὁ Γυμνασιάρχης καὶ πρῶτος Διευθυντὴς τοῦ Μουσείου Σάμου (αἰγυπτ. *ساقوس*)
Ἀριστομένης Στεργιογλίδης ἀναφέρει εἰς τὸν πρόλογον τοῦ Καταλόγου του² τὰ ἑξῆς
ἐνδιαφέροντα περὶ τῆς δημιουργίας τῆς πρώτης Αἰγυπτιακῆς Συλλογῆς Σάμου:

* Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν Ἐπιμελητὴν Ἀρχαιοτήτων κ. Κ. Τσάκον ὡς καὶ τὸν κ. Ἀ. Ἀνάσιν διὰ τὴν
πρόθυμον συμπαράστασιν καὶ πολλαπλὴν βοήθειάν των ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ τῆς Σάμου.

Εἰς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου κ. Ulf Jantzen ὀφείλονται ἰδιαίτε-
ραι εὐχαριστίαι διὰ τὰς φωτογραφίας τῶν Π ι ν ἄ κ ω ν 5, 6, 7 καὶ 8 (Phot. Inst. 1970 Nr. 1021 - 1030,
2465 - 2466, 2468, 3218). Εἰς τὸν καλλιτέχνην καὶ ἀγαπητὸν φίλον κ. Κ. Ἡλιάκην, τὸν ὁποῖον θερμό-
τατα εὐχαριστῶ, ὀφείλονται τὰ Σ χ έ δ ι α ὑπ' ἀριθ. 3 - 4, 6 - 7, 10 - 21, 23 - 24, 26 - 27. Εἰς τὸν συν-
άδελφον, τέλος, Ἐπιμελητὴν Ἀρχαιοτήτων κ. Πέτρον Θέμελην ἐκφράζονται καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστίαι
διὰ τὴν πρόθυμον αὐτοῦ συμπαράστασιν.

1. Κ. Μ. Μεκίου, *Ἡροδότου Ἱστορία* (Βιβλιοθήκη « Παπύρου » ἀριθ. 134) τ. Δ', Ἐν Ἀθήναις 1949,
Κ. Θ. Ἀραποπούλου, *Ἡροδότου Ἱστορία* (Βιβλιοθήκη « Παπύρου » ἀριθ. 149, 155) τ. Ε', ΣΤ', Ἐν Ἀθή-
ναις 1950, 1951, Μ. Hombert, *Hérodote. L'Égypte Ancienne* (Collection Lebègue, 2ème Série - No. 14),
Bruxelles 1946², 2, 7 κ.έ., F. Tomlin, *Les Grands Philosophes de l'Orient*, Paris 1952, 19 κ.έ.

2. Πρβλ. Ἀ. Στεργιογλίδου, *Κατάλογος τῶν ὑπὸ τῆς Α. Ὑψ. τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Χελ-*

«Κατὰ τὸ 1866 - 1869 διατρίψας ἐν Αἰγύπτῳ καὶ πολλὰ αὐτῆς μέρη ἐπισκεψάμενος καὶ μεγάλως θαυμάσας τὴν ὄντως ἀξίαν θαυμασμοῦ ταύτην κοιλάδα, ἣτις δικαίως ἐκλήθη δῶρον τοῦ Νείλου³, ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδω τὸ τότε ἐν Μπουλάκ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τῆς Αἰγύπτου (Πί ν. 2α) διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Γάλλου Αἰγυπτιολόγου Αὐγούστου Μαριέτ (A. Mariette) (Πί ν. 3α)· καίπερ νεανίσκος ἔτι

Σχέδ. 2. Ὁ Ἀββάς Β' Χίλμη

ὦν καὶ ἄπειρος ἐθαύμασα τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Μουσείου ἐκείνου καὶ ἡ αἴγλη αὐτοῦ ἀνεξίτηλος ἔκτοτε ἔμεινεν ἐν τῇ διανοίᾳ μου.

Πρὸ τινος χρόνου, μετὰ πάροδον τριάκοντα ἐνιαυτῶν, ἀναλαβὼν Ἡγεμονικῶ Διατάγματι τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μουσείου τοῦ Πυθαγορείου Γυμνασίου (Πί ν. 4), ἐν τῷ ζήλῳ μου πρὸς αὐξήσιν καὶ πλουτισμὸν αὐτοῦ ἀνεμνήσθην τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου Μουσείου καὶ ἀναλογισάμενος, ὅτι τῆς ὡραίας χώρας τῶν Φαραίων ἡγεμονεῦει σήμερον ἀνὴρ ἐξόχως φιλόμουσος καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐραστής, ἡ Α. Ὑψηλότης ὁ Ἀββάς Χίλμη Πασσᾶς (Σχέδ. 2), ἔγραψα αὐτῷ τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν (Stérogliodès, *Cat. A. H. Pacha*, σ. 5 - 9):

*ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΥΨΗΛΟΤΗΤΑ ΑΒΒΑ ΧΙΑΜΗ ΠΑΣΣΑΝ
ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ*

Ὑψηλότητε,

Οὐδεμίαν ἔχω ἀμφιβολίαν, ὅτι καλῶς γινώσκει ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης τὴν μικρὰν ἡμῶν νήσον Σάμον, τὴν τοσοῦτον ἔνδοξον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἣτις ὑπῆρξε πατρίς τοῦ Πολυκράτους ἐπιστηθίου φίλου τοῦ σοφοῦ Ἀμάσιος βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, πατρίς τοῦ μεγάλου τῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφου Πυθαγόρου, ὅστις ἀντλήσας ἐν Αἰγύπτῳ τὰς γνώσεις αὐτοῦ μετέδωκε τὰ φῶτα εἰς πάντα τὸν ἀρχαῖον κόσμον, πατρίς τοῦ Ἀριστάρχου, ὅστις πολλῶ πρότερον τοῦ Κοπερνίκου ἀνεῦρεν, ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ τὸν ἥλιον, κτλ.

Ἡ Σάμος ὑπῆρξε κοιτὶς τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαίας Εὐρώπης, καὶ τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀνεπτύχθησαν ἐν αὐτῇ τοσοῦτον, ὥστε νὰ προδράμῃ καὶ αὐτῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ καταστήσῃ αὐτὰς ζηλοτύπους.

Ἡ ἡμετέρα νήσος Ἡγεμονία γενομένη ἀπὸ τοῦ 1834 διοικεῖται ὑπὸ Ἡγεμόνων Χριστιανῶν, διοριζομένων ὑπὸ τῶν Σουλτάνων, οἵτινες αἰεὶ ἐπεδείξαντο αὐτῇ τὴν ἰδιαιτέραν ἑαυτῶν εὐνοίαν.

Πρὸ δύο ἐνιαυτῶν ἰδρύσαμεν Μουσεῖον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἡμετέρου Ἡγεμό-

μῆ Ἀββάς Πασσᾶ δωρηθειῶν Αἰγυπτιακῶν Ἀρχαιοτήτων εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ ἐν Σάμῳ Πυθαγορείου Γυμνασίου, Ἐν Σάμῳ 1900.

3. Ἡρόδ. Β, 5: ἔστι Αἰγυπτίοισι ἐπίκτητός τε γῆ καὶ « δῶρον τοῦ ποταμοῦ ».

νος Στεφάνου Μουσούρου Βέη, ὅστις ἴδιον διαφέρον ἔχει πρὸς πᾶν ὄ,τι καλὸν καὶ μέγα, ἐν ᾧ συνελέχθησαν καὶ συλλέγονται καθ' ἐκάστην αἱ ἀρχαιότητες τῆς παλαιᾶς καὶ πλουσίας Σάμου. Τὰ ἀρχαῖα ἀντικείμενα παντὸς εἴδους καὶ πάσης ἐποχῆς, ἅπερ συλλεχθέντα κατετέθησαν εἰς αὐτό, ἀνέρχονται εἰς ἰκανὰς χιλιάδας καὶ ἐφείλκυσαν ἤδη τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχαιολόγων τῆς Εὐρώπης, οἵτινες καθ' ἐκάστην ἐπισκέπτονται αὐτό. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι τοῦ χρόνου προϊόντος τὸ ἡμέτερον Μουσεῖον θὰ πλουτισθῆ ἔτι μᾶλλον, διότι τὸ ἔδαφος τῆς Σάμου μεθ' ὅλας τὰς ἐπηρείας τῶν αἰῶνων ἐγκρύπτει ἔτι ἐν τοῖς αὐτοῦ κόλποις ἄπειρον πλῆθος κειμηλίων, ἅπερ καθ' ἐκάστην ἀνακαλύπτουσιν αἱ σκαπάναι τῶν γεωργῶν.

Γνωρίζων, Ὑψηλότατε, ὅτι ἡ ἀρχαία τῶν Φαραώνων Γῆ, ἡ τοσοῦτον ὠραία καὶ τοσοῦτον γόνιμος αὕτη χώρα τῆς Αἰγύπτου, ἐγκρύπτει ἀνεξάντλητον θησαυρὸν ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων παντὸς εἴδους, ὧν ἡ ἀνακάλυψις ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις διεφώτισε πολλὰ ἄχρι τοῦδε σκοτεινὰ σημεῖα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, γνωρίζων, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης ἐν τῇ μεγάλῃ Αὐτῆς ἀγάπῃ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἔσχε πολλάκις τὴν ἐλευθεριότητα νὰ δωρησῆται πολλὰ ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα εἰς διάφορα Μουσεῖα τῆς Εὐρώπης, λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ ἀποταθῶ ὡς διευθυντῆς τοῦ ἀρτισυστάτου τῆς Σάμου Μουσείου πρὸς Αὐτὴν, Ἥτις τοσοῦτον ἐπιφανῶς βασιλεῦει τῆς χώρας τῆς παλαιᾶς Αἰγύπτου, καὶ ἵκετεύσω Αὐτὴν νὰ δωρησῆται ἡμῖν τινὰ ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, ἅπερ διπλᾶ ἢ πολλαπλᾶ τυχὸν ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Μουσείοις τῆς Αἰγύπτου.

Ἄν ἔχωμεν τὴν εὐτυχίαν νὰ εἰσακουσθῶμεν παρὰ τῆς Ὑμετέρας Ὑψηλότητος, θὰ προθυμηθῶμεν νὰ ἰδρῦσωμεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Μουσείῳ Τμῆμα Αἰγυπτιακόν, ὅπερ ἔσται διὰ τοὺς Σαμίους ἡδέϊα ἐνθύμησις τῆς ἐλευθεριότητος τοῦ χαριστάτου τῶν Ἡγεμόνων καὶ ἀνάμνησις ἅμα τῆς ἀρχαίας Φιλίας, ἥτις συνέδεε ποτε τὴν Σάμον μετὰ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου.

Παρακαλῶ τὴν Ὑμετέραν Ὑψηλότητα νὰ εὐαρεστηθῆ νὰ ἀποδέξηται τοὺς βαθυτάτους σεβασμοὺς τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἱκετῶν Αὐτῆς.

Ἐν Σάμῳ τῇ 30ῇ Ἀπριλίου 1898

Ἀριστομένης Στεργιογλίδης

Γυμνασιάρχης καὶ Διευθυντῆς τοῦ Μουσείου τῆς Σάμου

Μετὰ τινὰ χρόνον ἀνέγνωμεν ἐν ταῖς Αἰγυπτιακαῖς καὶ Συμρναϊκαῖς Ἐφημερίσι τὴν ἐξῆς εἶδησιν: « Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον τῆς Αἰγύπτου ἀπεφάσισεν ἐν Συνεδρίῳ αὐτοῦ τὴν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Σάμου ἀποστολὴν διαφόρων ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων ἐκ τῶν διπλῶν ἢ πολλαπλῶν, ἅπερ ἐν τοῖς Μουσείοις τῆς Αἰγύπτου ὑπάρχουσιν ».

Τῇ δὲ 27ῃ Ὀκτωβρίου 1898 ἐλάβομεν τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ Γάλλου Αἰγυπτιολόγου Β. Λορέ (Victor Loret) (Π ί ν. 3 γ) τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀρχαιοτήτων, ἥτις ὑπερέβη τὰς προσδοκίας ἡμῶν (Stérgioglídēs, *Cat. A. H. Pacha*, σ. 9 - 10):

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Ἄριθ. 534

ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΝΑΚΤΟΡΟΙΣ ΤΗΣ ΓΚΙΖΑΣ

Τῆ 21ῃ (27ῃ;) Ὀκτωβρίου 1898

Κύριε Διευθυντά,

Ἐπόμενος τῆ διαταγῆ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Δημοσίων Ἔργων, ἐξ ἐπιστολῆς χρονολογουμένης τῆ 4ῃ παρελθόντος Αὐγούστου, ἀριθ. 7004 Η. Η', ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἀναγγείλω ὑμῖν ὅτι ἔχομεν εἰς τὴν ὑμετέραν διάθεσιν κιβώτιον περιέχον (191) ἑκατὸν ἐνενηήκοντα καὶ ἑν διάφορα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα προοριζόμενα διὰ τὸ Μουσεῖον τῆς Σάμου, ἅπερ εὐαρεστήθητε νὰ παραλάβητε ἐκ τοῦ Μουσειοῦ τῆς Γκίζας (Γκίζαχ) (Πί ν. 2 β).

Εὐαρεστήθητε, κύριε Διευθυντά, νὰ ἀποδεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς διακεκριμένης πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

Ὁ Γενικὸς Διευθυντῆς
Βίκτωρ Λορέ

Θερμοτάτας εὐχαριστίας ἀπονέμω ἐκ μέρους τῆς Πατρίδος μου τῷ Φιλομούσῳ καὶ Φιλαρχαίῳ Ἀντιβασιλεῖ καὶ τῷ Ἐξοχῷ Αὐτοῦ Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ ἀξιώσασιν νὰ τιμῆσωσι τὸ ἀρτισύστατον Μουσεῖον τῆς Σάμου διὰ τοιαύτης ὄντως Βασιλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς, ἣτις ἔσται εἰς ἀεὶ ἡμῖν ἀνάμνησις τοῦ μεγαλόφρονος Ἡγεμόνος καὶ τῶν γενναίων Αὐτοῦ Ὑπουργῶν ἀνεξιτήλοις δὲ γράμμασιν ἐνεχαράχθη ἤδη ἐν τῇ καρδίᾳ παντὸς Σαμίου ἢ εὐγνωμοσύνη Αὐτῶν ἐπὶ τῇ δωρεᾷ ταύτῃ, ἣτις ἔσται ἅμα κέντρον παρορμήσεως τῶν μαθητῶν τοῦ Πυθαγορείου Γυμνασίου πρὸς εὐρυτέραν Μελέτην τῆς Ἀρχαίας Αἰγυπτιακῆς Μυθολογίας καὶ Θρησκείας.

Πρὸς σύνταξιν τῆς περιγραφῆς ταύτης συνεβουλεύθην καὶ πολλὰς μὲν ἄλλας πηγὰς μάλιστα δὲ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας καὶ Λατίνους συγγραφεῖς ἀλλὰ μάλιστα πάντων ὠφελήθην ἐκ τῆς τρίτης ἐκδόσεως τῶν Περιγραφικῶν Σημειωμάτων τῶν Κυριωτάτων Ἀρχαιολογικῶν Μνημείων τῶν κατατεθειμένων ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Γκίζας, ἣν ἠξίωσεν ὁ ἀξιότιμος Γενικὸς Διευθυντῆς τῶν τῆς Αἰγύπτου Ἀρχαιοτήτων Β. Λορέ, εἰργάσθησαν δὲ πρὸ αὐτοῦ πρὸς σύνταξιν αὐτῶν καὶ οἱ Μαριέτ καὶ Γ. Μασπερό (G. Maspero) (Πί ν. 3 α - β) εἶναι δὲ γεγραμμένος μετὰ πολλῆς πολυμαθείας καὶ ἐμβριθείας.

Αἰτοῦμαι πολλὴν ἐπιείκειαν καὶ συγγνώμην παρὰ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρχαιολόγων, ἂν που σφάλλωμαι. Δὲν ἐσπούδασα εἰδικῶς ἀρχαιολογίαν, ἢ κάλλιον εἰπεῖν εἶμαι ἀρχαιολόγος ἐκ περιζώματος, μόνον δὲ ὁ σφοδρότατος πόθος μου τῆς διασώσεως τῶν τῆς φίλης μου πατρίδος ἀρχαιοτήτων ὥθησέ με νὰ γίνω ἐραστής (dilettante) τῆς ἀρχαιολογίας. Μικρὰν ταύτης ἐμπειρίαν ἔλαβον ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ τῆς Σμύρνης, ἣτις κέκτηται ἀξιόλογον Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον καὶ ἦν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ διευθύνω ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη.

Ὁμολογῶ ὅτι ἡ διεξοδικὴ αὕτη περιγραφή ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μυθολογικὴ πραγματεία ὑπερβαίνει τὰ ὄρια ἀπλῆς περιγραφῆς ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων, ἀλλ' ἐνόμισα ἀναγκαῖον διεξοδικώτερον νὰ διαλάβω προκειμένου περὶ Βασιλικῆς δωρεᾶς καὶ περὶ Αἰγυπτιακῶν Μνημείων πρῶτον μὲν χάριν τῶν πολλῶν καὶ μὴ ἐπαίοντων ἐπισκεπτῶν τοῦ Μουσειοῦ, δεύτερον δὲ χάριν τῶν μαθητῶν τοῦ Πυθαγορείου Γυμνασίου, ὅπως οὕτοι

μελετώντες ταύτην ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων λαμβάνωσι ποιάν τινα γνῶσιν τῆς Αἰγυπτιακῆς Μυθολογίας καὶ Λατρείας, ἣτις ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν, ἐξ οὗ προέκυψεν ἡ καλλιτεχνικωτάτη Ἑλληνικὴ Μυθολογία καὶ Θρησκεία» (Stérgioglides, *Cat. A. H. Pacha*, σ. 10 - 11).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΩΝ ΔΥΝΑΣΤΕΙΩΝ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

0 Δυναστεία (Πρωτοϊστορικὴ Περίοδος, περὶ τὸ 4000 - 3000)

Αἰ 0 (πρῶται) δυναστεῖαι (; - 3000) — οἱ

διάφοροι ἄγνωστοι, οἱ πρῶτοι Φαραῶ⁴

τῆς Ἄνω καὶ Κάτω Αἰγύπτου

Σκά⁵

Ζάρ ἢ Σέρκ (ὁ «Σκορπίος»)

Νάρ ἢ Νάρμερ (ὁ «Ἰχθύς» τοῦ Νείλου ἢ «Ἰχθύς τῆς θαλάσσης»)

Ἄχα ἢ Ἄχα-ἰ (ὁ «Πολεμιστῆς»)

ΠΡΟΔΥΝΑΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Α' Δυναστεία (3000)

Ὁ Αἰγαιοκρῆς Μέν, Μένα-ἰ ἢ Μένης (Μήν, Μήνης, ἴσως «Μανού»)⁶ ἦτο Φαραῶ ὁ Α' καὶ βασίλισσα σύζυγός του ἡ Νηῖτ-χοτέπ (περὶ τὸ 3000)

Ζέρ («Σύνορον») ἢ Ἄτέτι Α' (;) (Τέτα-ἰ, Ἄθωθις)

Ζέτ ἢ

Οὐαζί

(ὁ «Ὅφις»)

Ἄτέτι Β' (;) (Ἄττι, Κενκένης;)

ἢ

Ἄτέτι Γ' (;) (Ἄτα,

Οὐενέφης; ἴσως

Ἄονωφρις —

«Ἄγαθὸν Ἄον»)

Β' Δυναστεία (2900)

Χοτέπ-σεχεμουῖ (Μπουζαού, Βοηθός)

ΑΡΧΑΙΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Γ' Δυναστεία (2800)

Ζέσερ

Σεβεκχοτέπ

Α' Δυναστεία (2700 - 2600)

(Περίοδος Πυραμίδων)

Σνεφρού

Χέωφ

Ζεδεφρά

Χεφρήν

Μυκερίνος

Σεψεσκάφ

Ε' Δυναστεία (2500)

Οὐσιρκάφ

Σαχουρά

Νιουσιρρά

Οὐνας

ΣΤ' Δυναστεία (2400)

Τέτι

Πέπι Α' - Β'

Νίτωκρις (Νίτα-Κρις)⁷

ΠΡΩΤΗ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ζ' - Ι' Δυναστεῖαι (2300 - 2100)

Χάτι (Χέτι) Α' - Γ'

ΜΕΣΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΙΑ' Δυναστεία (2100 - 2000)

Μεντουχοτέπ Α' - Δ'

ΙΒ' Δυναστεία (2000 - 1800)

Ἄμενεμάτ Α' - Δ'

Σέσωστρις Α' - Γ'

4. Ἡ λέξις «Φαραῶ», γνωστὴ εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς Βίβλου καὶ χρησιμοποιουμένη παρὰ τῶν Αἰγυπτιολόγων διὰ τοὺς Αὐτοκράτορας ἢ Βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου, πιστεύεται ὅτι ἔχει σχέσιν μὲ τὸ Αἰγυπτιακὸν P_r-3 («Πέρ-Ἄα» = «Μέγας Οἶκος»).

5. Ἐπὶ τοῦ «Λίθου τοῦ Παλέρμου» (Μουσεῖον τῆς Σικελίας). Βλ. W. G. Waddell - F. E. Robbins, *Manetho, Ptolemy, Tetrabiblos* (Loeb Classical Library, No. 350), 1964⁴, Πίν. II.

6. Μένης (αἰγυπτ. Μπῖ ἢ Μπῆ Μένα ἢ Μένι = «Θέσις» ἢ «Στερεός») ὁ διάδοχος ἐν Αἰγύπτῳ τοῦ Ὁσίριδος (κλασσ. Ἀσίρι = Ἀσοῦρα) (ὁ ἥλιος καὶ θεὸς τῶν νεκρῶν). Εἰς τὴν Βεδικὴν, Σανσκριτικὴν, Μανού, ὁ υἱὸς τοῦ Ἥλιου καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἀσοῦρα Ἰάμα, ὁ θεὸς τῶν νεκρῶν. Ὁ Μάνης τῆς Λυδίας, υἱὸς τοῦ Κρόνου, ὁ Κρῆς Μίνως, υἱὸς τοῦ Διός, ὁ Μινύας τῆς Ἰωλκοῦ, υἱὸς τοῦ Τιτάνος, καὶ ὁ Μάνους τῆς Γερμανίας, υἱὸς τοῦ Χάους (πρβλ. P. de Hénaut, *L'Égypte*, Le Caire 1935⁸, σ. 15).

7. Γεωργίου Ἄλτι - Παρμάκ, *Ἡ Αἰγυπτία Νίτα - Κρις*, Ἀθήνα 1955.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΙΓ' Δυναστεία (1800 - 1700)

Νεφερχοτέπ

ΙΔ' - ΙΣΤ' Δυναστεία (Ύξωσική Περίοδος, 1700-1600)

Ἡ κυριαρχία τῶν Ὑξῶς, - οἱ Ὑξῶς⁸, ὁ βασιλεὺς Χιάν (βλ. κύλινδρον αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις, Ἔθν. Μ. ANE 1128)

ΙΖ' Δυναστεία (1600 - 1580)

Κάμωσις

Ἀάχμης (Ἄχμωσις, Ἄμωσις)

ΝΕΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΙΗ' Δυναστεία (1580 - 1320)

Ἀμένωφις Α'

Τούθμωσις Α' (1530)

Τούθμωσις Β' καὶ ἡ Φαραωνίς Χατσεψούτ

Τούθμωσις Γ' (1501 - 1448)

Ἀμένωφις Β' (1448 - 1422)

Τούθμωσις Δ' (1422 - 1411)

Ἀμένωφις Γ' (1411 - 1375)

Ἀμένωφις Δ' - Ἀχενατών

Τουταγχαμών (1358 - 1350)

Χωρεμχέβ (1350 - 1315)

ΙΘ' Δυναστεία (1315 - 1200)

Σέθι Α' (1312 - 1298)

Ραμσής (Ραμεσής) Β' (1298 - 1235)

Μερενφθά (1235 - 1225)

Κ' Δυναστεία (1200 - 1085)

Ραμσής Γ' (1198 - 1166)

Ραμσής Δ' - ΙΒ'

ΤΡΙΤΗ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΚΑ' Δυναστεία (1085 - 950)

Χερίχωρ

Ψουσέννης

Πινέζεμ

ΚΒ' - ΚΓ' Δυναστεία (950 - 730)

Σεσώγχις Α' - Ε'

Ὅσόρχων Α' - Δ'

Τακέλωθις Α' - Γ'

ΚΔ' Δυναστεία (730 - 715)

Τέφναχτ (Τνέφαχθος)⁹ (βλ. στήλην ἐξ ἀσβεστολίθου ἐν Ἀθήναις Ἔθν. Μ. ANE 32)
Βόκχορις

ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΚΕ' Δυναστεία (715 - 656)

Αἰθιοπική κατοχή - οἱ Αἰθίοπες βασιλεῖς

Πιάγχι

Σαβάκα καὶ Ἀμενίρδις¹⁰

Ταχάρκα

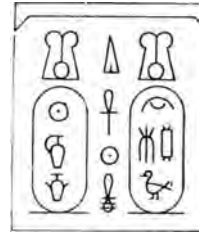
Οἱ Ἀσσύριοι

ΚΣΤ' Δυναστεία (Σαῖτική Περίοδος, 663 - 525)

Ψαμμήτιχος Α' - Γ'

Νεκαῶ (Νεκῶς)

Ἀπρίης (588 - 568) (Π i v. 1 β)¹¹

Σχέδ. 3. Ὄνομα τοῦ βασιλέως Ἀμάσιος (ΚΣΤ' Δυν.). Ἀθῆναι. Ἔθν. Μ. (ANE 3903)

Hnm. - w - ib - R' = Χνουμαβρά (ὁ Χνούμ - ἡ Καρδία τοῦ Ἡλίου)

Ἰ'h - ms' - s3 - N.t = Ἀάχμης (Νέα Σελήνη - ὁ Δημιουργὸς τῆς Σελήνης) - Σά - Νίτ (ὁ Υἱὸς τῆς Νήϊθ) (Ἄμασις Β').

rdj 'nh mi R' = ὁ λαμβάνων καὶ δίδων ζῶν - ὁμοιάζων πρὸς τὸν Ἡλιον

8. Οἱ Ὑξῶς (« Ὑκ + σῶς » = hk3 « χέκα » = « ἡγεμών » (βασιλεὺς) + s3sw « σασοῦ » = « βεδουῖνος » (ποιμῆν), κοπτ. shōs « σῶς » = « ποιμῆν ») εἶναι οἱ « Χέκα - Σασοῦ » = οἱ « Ἠγεμόνες Βεδουῖνοι » (οἱ βασιλεῖς ποιμένες), βλ. Γ. Κ. Κορδάτου, Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη στὸ Φῶς τῆς Κριτικῆς, Ἀθῆναι 1947, σ. 49 σημ. 2 κ.έ., Ζ. Mayani, Les Hyksos et le Monde, Paris 1956.

9. Λ. Ἰ. Φιλιππίδου, Πλουτάρχου, Περὶ Ἰσίδου καὶ Ὀσίριδος (Βιβλιοθήκη « Παπύρου » ἀριθ. 206, 211), τ. Α', - Β', Ἐν Ἀθήναις 1955 § 8: Τέφνακτις.

10. Ν. Μπουφίδης, Ὁ Σαβάκα καὶ ἡ Ἀμενίρδις, AAA III (1970), σ. 275 - 285.

11. Βλ. C. Aldred, The Egyptians, London 1962, σ. 260, εἰκ. 76.

Ἰάχμης Β' (Χνουμαβρά Ἰάχμης - Σά - Νίτ, Ἰάχμωσις, Ἰάμωσις, Ἰάμασις) (568 - 526) (Σχ έ δ. 3· Πί ν. 1 γ)¹², στρατηγός. Ἰεκθρονίσας τὸν Φαραῶ Ἰαπρίην ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα. Προέστη τῆς κτίσεως τῆς Ἰλληνικῆς πόλεως Ναυκράτιος καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως Ἰλλήνων ἐν τῇ Μέμφιδι. Φίλος τοῦ Πολυκράτους τῆς Σάμου (βλ. κατωτ. σ. 42 - 3 σημ. 34).

KZ' Δυναστεία (525 - 404)

Περσικὴ κυριαρχία: Καμβύσης, Δαρείος, Ξέρξης, Ἰρταξέρξης

KH' - A' Δυναστείαι (404 - 341)

Ἰαμυρταῖος

Ἰάχωρις

Νεκτανεβὸ A' - B'

AA' Δυναστεία (341 - 332)

Δευτέρα κυριαρχία τῶν Περσῶν

ΕΛΛΗΝΟΡΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

AB' - AI' Δυναστείαι (Ἰλληνικὴ καὶ Ἰτολεμαϊκὴ Περίοδος, 332 - 30)

Ἰλέξανδρος ὁ Μέγας (332 - 323). Ἰδρυσις τῆς Ἰλεξανδρείας

Οἱ Πτολεμαῖοι καὶ ἡ Κλεοπάτρα (323 - 30)

ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

AA' Δυναστεία (Ρωμαϊκὴ Περίοδος, 30)

Οἱ Ρωμαῖοι, οἱ Χριστιανοὶ (30 π.Χ. - 395 μ.Χ.)

Οἱ Βυζαντινοὶ, οἱ Κόπται (395 - 640)

ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Κοπτικὴ καὶ Μουσουλμανικὴ

(Ἰσλαμικὴ ἢ Ἀραβικὴ) Περίοδος

Οἱ Κόπται

Οἱ Ἰαραβες, οἱ Τοῦρκοι
καὶ οἱ Νέοι Αἰγύπτιοι } (640 - 1970)

Ἰαμουῦ (Ἰαμου Ἰμπν ἐλ-Ἰας) (638 - 640)

Δυναστεία Μωχαμμέτ Ἰαλη

Μωχαμμέτ (ἢ Μεχμέτ) Ἰαλη (Μωχαμμέντ Ἰαλι) (1805 - 1849)

Ἰβραήμ (Ἰμπραχίμ) (1848)

Ἰσμαήλ (1863 - 1879)

Ἰαββᾶς Β' Χίλμη (Ἰαμπᾶς Β' Χίλμη) (βλ. σ. 2 κ.έ.). ἸΟ Χεβίδης (Ἰαντιβασιλεύς) τῆς Αἰγύπτου (14 Ἰουλίου 1874 - Γενεῦη, Ἰελβετία, 21 Δεκεμβρίου 1944). Ἰεβασίλευσε 1894 - 1914 ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Ἰαγγλίας, ἦτις μετὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς Τουρκίας ἐκήρυξεν αὐτὸν ἐκπτώτον¹³

Φουάτ (Φουάντ) (1917 - 1936)

Γαμάλ Ἰαβδελ Νάσσερ (Γκαμάλ Ἰαμπντελ Νάσσερ) (1953 - 1970)

ΜΕΡΟΪΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Οἱ Αἰθίοπες καὶ αἱ Μεροῖται (Ζ' αἰ. π.Χ. - Δ' αἰ. μ.Χ.) — Αἱ Κανδάκαι (= Βασίλισσαι). Πρβλ. τὴν μεροῖτικὴν λέξιν Kikel = « Κανδάκη » τῆς Βίβλου (Πράξ. Η' 27).

12. Βλ. Β. V. Bothmer, *Egyptian Sculpture of the Late Period* (The Brooklyn Museum, 1960) σ. 61, εἰκ. 120, πίν. 50, ἀριθ. 53.

13. Ἰανωνόμου, *A few Words on the Anglo-Egyptian Settlement*, 1930. Ν. Tomiche, *ἸΗ Νεώτερη Αἰγυπτος* (ἐκδ. « Τί ξέρω; » - ἸΗ Πυξίδα τῶν συγχρόνων γνώσεων ἀριθ. 106), ἸΑθῆναι 1967, σ. 53 κ.έ.. Παρνέλ (Purnell), *Ἰστορία τοῦ 20οῦ αἰῶνος*, τόμ. 1 (1968), σ. 392, εἰκ. 1.

	3(?)	a,e	a,ε	ا	ا			ⲁ	ⲁ	ⲁ	ⲁ
	1, 2	a, j	a, ι	ب	ب	Ⲁ	Ⲁ	Ⲃ	Ⲃ	Ⲃ	Ⲃ
	c	a, o	a, ο	ت	ت	Ⲁ	Ⲁ	Ⲅ	Ⲅ	Ⲅ	Ⲅ
	w	u, w	ou, u	ث	ث	Ⲁ	Ⲁ	Ⲇ	Ⲇ	Ⲇ	Ⲇ
	b	b	μπ, β	ج	ج	Ⲁ	Ⲁ	Ⲉ	Ⲉ	Ⲉ	Ⲉ
	p	p	π	ح	ح	Ⲁ	Ⲁ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲋ
	f	f	φ	خ	خ	Ⲁ	Ⲁ	Ⲍ	Ⲍ	Ⲍ	Ⲍ
	m	m	μ	د	د			Ⲏ	Ⲏ	Ⲏ	Ⲏ
	n	n	ν	ذ	ذ			ⲏ	ⲏ	ⲏ	ⲏ
	r	r, l	ρ, λ	ر	ر			ⲑ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
	h	h	x	س	س	Ⲁ	Ⲁ	ⲓ	ⲓ	ⲓ	ⲓ
	kh	kh	x	ش	ش	Ⲁ	Ⲁ	ⲕ	ⲕ	ⲕ	ⲕ
	s	s	σ	ص	ص	Ⲁ	Ⲁ	ⲍ	ⲍ	ⲍ	ⲍ
	ss	ss	σ	ض	ض	Ⲁ	Ⲁ	ⲏ	ⲏ	ⲏ	ⲏ
	dd	dd	δ	ط	ط	Ⲁ	Ⲁ	Ⲑ	Ⲑ	Ⲑ	Ⲑ
	tt	tt	τ	ظ	ظ	Ⲁ	Ⲁ	Ⲓ	Ⲓ	Ⲓ	Ⲓ
	zz	zz	ζ	ع	ع	Ⲁ	Ⲁ	Ⲕ	Ⲕ	Ⲕ	Ⲕ
	q	q	κ	غ	غ	Ⲁ	Ⲁ	Ⲗ	Ⲗ	Ⲗ	Ⲗ
	k	k	κ	ف	ف	Ⲁ	Ⲁ	Ⲙ	Ⲙ	Ⲙ	Ⲙ
	g	g	γμ, γ	ق	ق	Ⲁ	Ⲁ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ
	t	t	τ	ك	ك	Ⲁ	Ⲁ	ⲛ	ⲛ	ⲛ	ⲛ
	th, tj, tz	th, tj, tz	θ, τζ	ل	ل	Ⲁ	Ⲁ	ⲝ	ⲝ	ⲝ	ⲝ
	d	d	ντ, δ	م	م	Ⲁ	Ⲁ	Ⲟ	Ⲟ	Ⲟ	Ⲟ
	z, dj, dz	z, dj, dz	ζ, ντζ, δζ	ن	ن	Ⲁ	Ⲁ	ⲟ	ⲟ	ⲟ	ⲟ
	0			ه	ه	Ⲁ	Ⲁ	Ⲡ	Ⲡ	Ⲡ	Ⲡ
	1			و	و	Ⲁ	Ⲁ	ⲡ	ⲡ	ⲡ	ⲡ
	2			ى	ى	Ⲁ	Ⲁ	Ⲣ	Ⲣ	Ⲣ	Ⲣ
	3			لا	لا	Ⲁ	Ⲁ	ⲣ	ⲣ	ⲣ	ⲣ
	4							Ⲥ	Ⲥ	Ⲥ	Ⲥ
	5							ⲥ	ⲥ	ⲥ	ⲥ
	10							Ⲧ	Ⲧ	Ⲧ	Ⲧ
	100							ⲧ	ⲧ	ⲧ	ⲧ
	1000							Ⲩ	Ⲩ	Ⲩ	Ⲩ
	10.000							ⲩ	ⲩ	ⲩ	ⲩ
	100.000							Ⲫ	Ⲫ	Ⲫ	Ⲫ
	1.000.000							ⲫ	ⲫ	ⲫ	ⲫ

١٢٣٤٥٦٧٨٩٠ = 1234567890

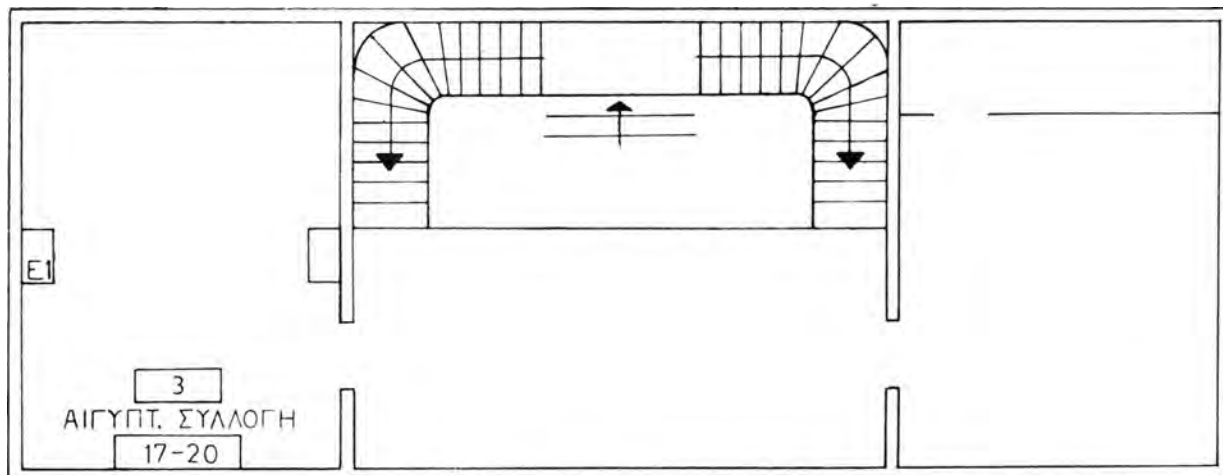
نقولا (نيقولى) بوفيديس ١٩٧١

Σχέδ. 6. Αιγυπτιαραβικόν ἀλφάβητον

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ (Σχέδ. 7 - 9)

Ἀνέθηκε δὲ καὶ ἀναθήματα ὁ Ἄμασις ἐς τὴν Ἑλλάδα, τοῦτο μὲν. . ., τοῦτο δ' ἐς Σάμον τῇ Ἡρῇ εἰκόνας ἑωντοῦ διφασίας ξυλίνας, αἱ ἐν τῷ νηῶ τῷ μεγάλῳ ἰδρύατο ἔτι καὶ τὸ μέγρι ἐμεῦ, ὄπισθε τῶν θυρέων.

(Ἡρόδ. Β, 182

Σχέδ. 7. Κάτοπις τοῦ Μουσείου τῆς Σάμου (ἄνω ὄροφος)

Ἄπασαι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Στεργιογλίδου Κατάλογον Αἰγυπτιακαὶ Ἀρχαιότητες τοῦ Μουσείου τῆς Σάμου, δὲν κατέστη δυστυχῶς δυνατόν νὰ ταυτισθοῦν. Ὁ ἀρχικὸς πυρὴν τῆς ἐκ τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Ἀββᾶ Β' Χίλμη ἀπαρτισθείσης Συλλογῆς ἐπλουτίσθη διὰ δωρεῶν ἰδιωτῶν. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν 194 ἀντικειμένων, 18 ἐξ αὐτῶν δὲν εὑρέθησαν¹⁴.

Ἐκρίθη οὕτως ἀναγκαῖον νὰ συνταχθῇ ἐξ ἀρχῆς νέον εὑρετήριον Α1 - Α170. Οἱ ἀριθμοὶ τοῦ καταλόγου Στεργιογλίδου σημειοῦνται διὰ τῆς προτάξεως ἑνὸς S (= Stérgioglidès), εἰς ἃς περιπτώσεις ἢ ταύτισις ἦτο βεβαία.

*1 (Α1, S188)¹⁵ (Σχέδ. 8-9· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐγχρωμον, ξύλινον, παριστῶν ἄνδρα ἰστάμενον, ὕψ. 0.39 μ., τῆς ΙΒ' δυναστείας τῆς Αἰγύπτου (2000 π.Χ.). Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἀ. Χίλμη.

*2 (Α2, S187) (Σχέδ. 8-9· Πί ν. 4). Ὅμοιον, παριστῶν ἄνδρα καθήμενον, ὕψ. 0.33 μ., τῆς αὐτῆς δυναστείας.

*3 (Α3, S193) (Σχέδ. 8-9· Πί ν. 4). Τράπεζα ἐπιτύμβιος προσφορῶν, πηλίνη, ἐν

14. Τὰ μὴ ἀνευρεθέντα ἀντικείμενα ἀναφέρονται εἰς τὸν παρόντα κατάλογον ὡς NS (= Not Seen), τὰ δὲ λοιπὰ φέρουν ἀστερίσκον.

15. S (= Stérgioglidès), Π = S - Π (= Παρατηρήσεις). Πρβλ. Stérgioglidès, *Cat. A. H. Pacha*, σ. 12 - 41 (ἀριθ. S1 - S194), σ. 42 - 43 (ἀριθ. S1Π - S18Π), Th. Wiegand, *AM* 25 (1900), σ. 148 - 149. Α (= Ἀριθμὸς Νέου Εὑρετηρίου, συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ ὑπογραφομένου τὸ 1970), ΑΓΕ (= Ἀριθμὸς Γενικοῦ Εὑρετηρίου).

189?													183													188	187	192											
ΔΩΡΕΑ ΤΗΣ Α.Υ. ΤΟΥ ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΑΒΒΑΣ ΧΕΛΜΗ													ΠΑΣΣΑ ΕΙΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ																										
1	2	3	4									5	6	7	8	9	78?	79?	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	94?							
													94	95	96				97	98	99				100?	101	102	103											
10	11	12	13									14	15	16	17	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116											
18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	117?	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131
43	44	45				46?	47	48?				49?	50?	51?	52	132?	133		134	135		136	137		138	139													
53?	54	55	56?	57	58	59	60?	61?	62	63?	64	65	66	67	68	69?	70?	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154							
71	72		73	74	75? λθ! (= 77!)			76		77	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167																
173	174?		175	176		75!	178		179	181	182					184		185		186																			
168?	169?		170?		171?			172		180																													
190?	191?	194														10Π?	11Π?	12Π?	13Π?		1Π?	2Π?	3Π?	4Π?	5Π?														
193														14Π? 6Π?		7Π?	8Π?		9Π?																				
													15Π?	16Π	17Π	18Π?																							

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

Σχέδ. 8. Παλαιά προθήκη αιγυπτιακής Συλλογής εις τὸ Μουσείον τῆς Σάμου (1898 - 1900) (πρβλ. Πί ν. 4)

A9							A11							A10											
A3						A1	A111	A4					A112	A2	A12					A14					
A97	A5	A98	A99	A100			A8	A7					A6	A116	A165	A96	A13	A110							
		A171		A115																					
A127	A128	A129	A130	A131	A132	A133	A23	A24	A25	A26	A27	A28	A29	A138	A137	A141	A142	A143							
A101	A102	A103	A104	A105	A106				A30	A31	A32	A33	A34	A35	A108	A109	A151	A152	A95						
A144							A135	A145	A147	A148	A149	A150	A20	A15	A16	A17	A18	A19	A21 A53 A54 A55 A56 A57 A58 A22 A59 A60 A61 A62 A63 A64 A65 A66 A67 A68 A69 A70 A71 A72 A73 A74 A75 A76 A77 A78 A79 A80 A81 A82 A83 A84 A85 A86 A87 A88 A89 A90 A91 A92 A93 A94						
A153	A154		A155		A156	A157	A36	A37	A38	A39	A40	A41	A42	A43	A158	A159	A162	A119	A120						
							A44	A45	A46	A47	A48	A49	A50	A51	A52	A160	A161		A118	A113					
A140	A136	A146	A134	A139	A163		A117	A123		A124	A125	A126		A166	A107	A121	A122	A114	A164	A170					

Σchéδ. 9. Νέα προθήκη αιγυπτιακής Συλλογής εις τó Μουσείον τής Σάμου (1970)

σχήματι αὐλῆς οἰκίας, τῆς ΙΒ΄ δυναστείας (2000 π.Χ.), μήκ. 0.43 καὶ πλ. 0.36 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*4 (A4, S75) (Σχέδ. 8-9 καὶ 10· Πί ν. 4, 6 α-β). Ἀνάγλυφον παριστῶν μικρὰν ἐπιτύμβιον τράπεζαν προσφορῶν τοῦ Πεδιαμωναπίτ (P-dj-ἰmn-ἰpt) (;). Μεταγενεστέρων χρόνων (;). Ἐξ ἀσβεστολίθου, ὕψ. 0.13, μήκ. 0.15 καὶ πάχ. 0.05 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

5 (S177, NS) (Σχέδ. 8 καὶ 10· Πί ν. 4). Ἐπιτύμβιος τράπεζα προσφορῶν ἐξ ἀσβεστολίθου μετ' ἐπιγραφῆς τοῦ ὀνόματος Ἄριτ-χωρ-ροῦ (Ἰrt-hr-rw), τῶν Σαΐτικῶν χρόνων, ΚΣΤ΄ Δυν. (660 π.Χ.).

*6 (A6, S98) (Σχέδ. 8, 9 καὶ 11· Πί ν. 4, 5 α-β). Κῶνος ἐπιτύμβιος πήλινος, ὕψ. 0.16 μ., φέρων τὸ ὄνομα Μερὶ (Mrt) ἢ Μεριαμῶν (Ἰmn-mrt = «Ἠγαπημένος ὑπὸ τοῦ Ἀμμωνος»), ΙΘ΄ δυν. (1300 π.Χ.)¹⁶. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*7 (A7, S103) (Σχέδ. 8, 9 καὶ 11· Πί ν. 4, 5 α, γ). Κῶνος ἐπιτύμβιος πήλινος, ὕψ.

Σχέδ. 10. Ἐπιγραφαὶ τραπεζῶν προσφορῶν

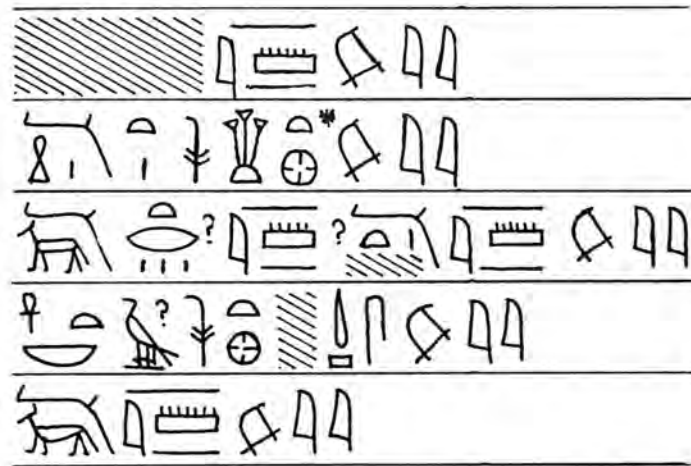
0.20 μ., φέρων τὸ ὄνομα Νάχτ (Nht) τῆς ΙΗ΄ δυναστείας τῆς Αἰγύπτου (1500 - 1350 π.Χ.). Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*8 (A8, S18Π) (Σχέδ. 8, 9 καὶ 11· Πί ν. 4, 5 α, δ). Κῶνος ἐπιτύμβιος πήλινος, ὕψ. 0.13 μ., φέρων ἐπὶ τῆς βάσεως ἐπιγραφὴν μετ' τὸ ὄνομα Ἀμενχοτέπ (Ἰmn-htp) τῆς ΙΗ΄ δυναστείας (1500 - 1350 π.Χ.). Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη (δῶρον Ἀνδρέου Τρουβᾶ).

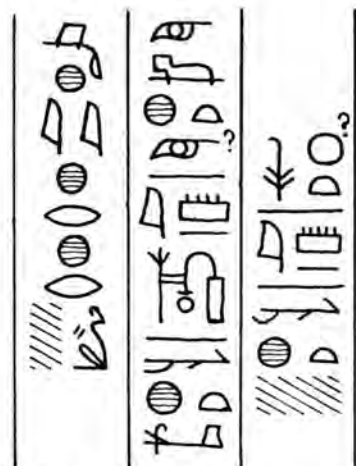
9 (S174 NS) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Σχοινίον ἐξ ἰνῶν φοίνικος, μήκ. 3.45 μ.

*10 (A13, S175) (Σχέδ. 8-9· Πί ν. 4). Γῦψ ἰστάμενος ἐκ ξύλου, ὕψ. 0.17 καὶ μήκ. 0.24 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

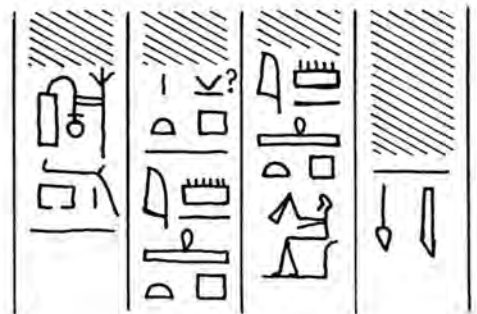
16. Ὅμοιον («Cone of Meri, overseer of the priests of the South and North and steward of the King's palace» (Βρετ. Μουσεῖον ἀριθ. 9708). Βλ. Budge, *Brit. Museum*, 1922, σ. 140.

ΚΟΝΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΤΟΥ ΑΜΩΝ-ΡΑ, ΜΕΡΙ (Mṛj)
 A A ἢ ΜΕΡΙΑΜΩΝ (?lṃn-Mṛj) A A ΙΘ' ΔΥΝ. ΕΚ ΘΗΒΩΝ(;))
 * 𓂏𓂐𓂑𓂒𓂓𓂔𓂕𓂖 imj-r3 hnmw-ntr n šm^c(n) mh =
 «Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΩΝ ΙΕΡΕΩΝ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ»
 6

𓂏𓂐𓂑𓂒𓂓𓂔𓂕𓂖
 Nht «NAXT»
 7

𓂏𓂐𓂑𓂒𓂓𓂔𓂕𓂖 imn-htp
 «ΑΜΕΝ-ΧΟΤΕΠ»
 (𓂏𓂐𓂑𓂒𓂓𓂔𓂕𓂖, Ἀμένωφις)
 8

Σχέδ. 11. Ἐπιγραφαι ἐπιτυμβίων κώνων

11 (S184 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Προσκεφάλαιον ξύλινον, ύψ. 0.17 και μήκ. 0.28 μ.

12 (S183 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμα ξύλινον ἐπὶ ξυλίνης βάσεως ἐσκαμμένης πρὸς ὑποστήριξιν παύρου, ύψ. 0.57 μ., φέρον διαφόρους γραφάς.

*13 (A11, S192) (Σ χ έ δ. 8-9 και 12· Π ί ν. 4, 7 α-δ). Κιβώτιον ἐπιτύμβιον ξύλινον διὰ «Κανώβους», φέρον τὸ ὄνομα Ταχεραδενίσιτ ἢ Τασεραδενίσιτ (T3 - hrd - n - is.t ἢ T3-šrd-n-is.t = «ὁ τόπος τοῦ παιδίου και τῆς Ἰσιδος»). Μεταγενεστέρων ἢ πτολεμαϊκῶν χρόνων (ΚΣΤ' - ΛΒ' δυν., 650 - 300 π.Χ.). Ὑψ. 0.33, μήκ. 0.38 και πλ. 0.35 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη. Ἐκατέρωθεν τῶν τεσσάρων αὐτοῦ πλευρῶν ὑπάρχουσι καθέτως ἐπιγραφαὶ (βλ. Σ χ έ δ. 12) και ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ζωγραφίαι· και ἐν μὲν τῇ πρώτῃ παρίσταται Σέλκιτ (Šrk.t) ἰσταμένη, φέρουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σκορπίον πρὸς τὰ ὀπισθεν τὸ κέντρον ἔχοντα, κρατοῦσα ταῖς χερσὶν ἀνατεταμέναις στρογγύλον τι ἀντικείμενον (πιθανῶς «ψυχὴν» ἢ «καρδίαν»), ἐξ οὗ ἐξέρχονται ἀκτῖνες περικυκλοῦσαι τὸν Κάνωβον Κεβεχσενούφ (Kbhsnw.f), ἔχοντα κάλυμμα κεφαλῆν ἱέρακος:

(A1) dd mdw in šrk.t 3h-wšir nb pr t3-hrd-n-is.t

«Τάδε λέγει· ἡ Σέλκιτ: ἡ ἐν Ὀσίριδι τελειωθείσα δέσποινα Ταχεραδενίσιτ»

(A2) dd mdw in kbhsnw.f 3h-wšir nb pr t3-hrd-n-is.t

«Τάδε λέγει· ὁ Κεβεχσενούφ: ἡ ἐν Ὀσίριδι τελειωθείσα δέσποινα Ταχεραδενίσιτ»,

ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ ὁμοία παράστασις, ἀλλ' ἡ Ἰσις (Is.t) φέρει ἐπὶ μὲν τῆς κεφαλῆς σκίμποδα (š.t), ὁ δὲ Κάνωβος Ἄμισιτ (Imš.t) ἐπικάλυμμα κεφαλῆν ἀνθρώπου (βλ. ἀριθ. *14):

(A1) dd mdw in is.t 3h-wšir [nb] pr t3-hrd-n-is.t

«Τάδε λέγει· ἡ Ἰσις: ἡ ἐν Ὀσίριδι τελειωθείσα δέσποινα Ταχεραδενίσιτ»

(A2) dd mdw in imš.t 3h-wšir nb pr t3-hrd-n-is.t

«Τάδε λέγει· ὁ Ἄμισιτ: ἡ ἐν Ὀσίριδι τελειωθείσα δέσποινα Ταχεραδενίσιτ», ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ἡ Νέφθυς (Nb.t.h.t) φέρει ἐν τῇ κεφαλῇ ἀγγεῖον, ὁ δὲ Κάνωβος Ἄπι (H'pj) κεφαλῆν κυνοκεφάλου:

(B1) dd mdw in nb.t.h.t 3h-wšir nb pr t3-hrd-n-is.t

«Τάδε λέγει· ἡ Νέφθυς: ἡ ἐν Ὀσίριδι τελειωθείσα δέσποινα Ταχεραδενίσιτ»

(B2) dd mdw in h' pj 3h-wšir nb pr t3-hrd-n-is.t

«Τάδε λέγει· ὁ Ἄπι: ἡ ἐν Ὀσίριδι τελειωθείσα δέσποινα Ταχεραδενίσιτ»,

ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ ἡ Νήϊθ (N.t) φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς θηρίον τι, ὁ δὲ Κάνωβος Δουαμουτίφ (Dw3-mwt. f) ἐπικάλυμμα κεφαλῆν θωός (βλ. ἀριθ. *15):

(Γ1) dd mdw in n.t 3h-wšir nb-pr t3-hrd-n-is.t

«Τάδε λέγει· ἡ Νήϊθ: ἡ ἐν Ὀσίριδι τελειωθείσα δέσποινα Ταχεραδενίσιτ»

(Γ2) dd mdw in dw3-mwt. f 3h-wšir nb pr t3-hrd-n-is.t

«Τάδε λέγει· ὁ Δουαμουτίφ: ἡ ἐν Ὀσίριδι τελειωθείσα δέσποινα Ταχεραδενίσιτ».

*14 (A9, S186) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Κάνωβος ἐξ ἀβεστολίθου μετὰ καλύμματος παριστῶντος κεφαλῆν ἀνθρώπου Ἄμισιτ, ύψ. 0.32 και περιφερείας 0.55 μ.

Ὁ θεὸς οὗτος, ὃν ὁ Ρουφίνος ἐν Ἐκκλῆσ. Ἱστορ. 2, 26 περιγράφει ὡς ἔχοντα « πόδας μικροῦς, τράχηλον ἐρρυτιδωμένον, κοιλίαν ἐξωγκωμένην δίκην ὑδρίας καὶ νῶτα στρογγύλα », οὐδέποτε ὑπῆρξεν ὁ Ρουφίνος ἐκ παρανοήσεως ἴσως ὑπέλαβεν ὡς ἀγάλματα θεοῦ ἀγγεῖα προγάζοντα φέροντα ὡς πῶμα κεφαλᾶς θεοτήτων, κανώβους καλούμενα. Τὸ αὐθαιρέτως τῷ οὐδέποτε ὑπάρξαντι θεῷ Κανώβω ἀπονεμηθὲν σχῆμα συνετέλεσεν ἀναμφιβόλως, νὰ ἀποδοθῆ τὸ ὄνομα Κανώβος εἰς ἐπιτάφια ἀγγεῖα, ἅπερ ἐτίθεντο παρὰ τὰς μομίας καὶ ἅπερ ἐμπεριεῖχον ἰδιαιτέρως τεταριχευμένα τὰ ἐντόσθια τοῦ νεκροῦ. Τὰ ἐντόσθια ταῦτα ἐτίθεντο οὕτως ὑπὸ τὴν προστασίαν τεσσάρων θεοτήτων, ὧν τὰ πώματα τῶν ἀγγείων εἰκονίζουσι τὰς συμβολικὰς κεφαλὰς. Τὸ ἀγγεῖον τὸ φέρον κεφαλὴν ἀνθρώπου παριστᾷ τὸν θεὸν Ἄμισιτ, τὸ φέρον κεφαλὴν κυνοκεφάλου τὸν θεὸν Ἄπι, τὸ φέρον κεφαλὴν θωὸς τὸν θεὸν Δουαμουτίφ, τὸ φέρον τὴν κεφαλὴν ἱέρακος τὸν θεὸν Κεβεχσενούφ. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα κατεσκευάζοντο ἐκ διαφόρων ὑλῶν, ἐξ ἀλαβάστρου, ἐξ ἀσβεστολίθου, ἐκ πηλοῦ καὶ ἐνίοτε ἐκ ξύλου.

Ἡ λέξις « Κανώβος » (ἢ « Κάνωπος ») κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων σημαίνει « χρυσοῦν λειμών ». Ὡνομάζετο δὲ οὕτως ἡ πρωτεύουσα τοῦ ἐν τῇ Κάτῳ Αἰγύπτῳ Μενελαΐτου νομοῦ¹⁷ (Σ χ ἐ δ. 4), ἧς ἐρείπια νῦν ὑπάρχουσιν ἡμίσειαν ὥραν πρὸς Δ. τοῦ νῦν Ἄμπουκίρ (Abukir), ὀνομασθεῖσα οὕτως ἐκ τοῦ Κανώβου, κυβερνήτου τοῦ Μενελάου ἀποθανόντος αὐτόθι (πρβλ. Στραβ. ΙΖ, 801)· ἐντεῦθεν τὸ Κανωβικόν, ἄλλως Ἡρακλεωτικόν στόμιον τοῦ Νείλου (Ἡρόδ. Β, 113: *ἐνθεῦτεν δέ, οὐ γὰρ ἀνίει τὰ πνεύματα* (sc. Μενέλαιος), *ἀπικνέεται ἐς Αἴγυπτον καὶ Αἰγύπτου ἐς τὸ νῦν Κανωβικόν καλούμενον στόμα τοῦ Νείλου καὶ ἐς Ταριχείας*. Ἐκ τοῦ κυβερνήτου τοῦ Μενελάου Κανώβου λέγεται ὅτι ὀνομάσθη ὁ ὁμώνυμος ἀστερισμός. Πρβλ. Στραβ. Β, 119 καὶ Πλουτ. Περὶ Ἰσιδ. καὶ Ὀσίρ. 22: *Ἔτι δὲ καὶ στρατηγὸν ὀνομάζουσιν Ὀσίριον, καὶ κυβερνήτην Κανώβον, οὗ φασιν ἐπώνυμον γεγονέναι τὸν ἀστέρα καὶ τὸ πλοῖον, ὃ καλοῦσιν Ἕλληνες Ἀργώ, τῆς Ὀσίριδος νεὸς εἶδωλον ἐπὶ τιμῇ κατηστερισμένον, οὐ μακρὰν φέρεσθαι τοῦ Ὀρίωνος καὶ τοῦ κανός, ὃν τὸ μὲν Ὀροῦν τὸ δ' Ἰσιδος ἱερὸν Αἰγύπτιοι νομίζουσιν*.

*15 (A10, S185) (Σ χ ἐ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Κανώβος ἐξ ἀσβεστολίθου μετὰ καλύμματος παριστῶντος τὴν κεφαλὴν θωὸς Δουαμουτίφ, ὕψ. 0.39 καὶ περιφερείας 0.52 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*16 (A12, S194) (Σ χ ἐ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἐπικάλυμμα στήθους μομίας ἔχον ἐξωγραφημένας σκηνὰς ἐπιταφίους, ἐξ ὀθόνης ἐπικεχρωσμένης, μήκ. 0.48 καὶ πλ. 0.32 μ. Πτολεμαϊκῶν - ρωμαϊκῶν χρόνων (30 π.Χ.-175 μ.Χ.). Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

17-18 (S190-S191 NS) (Σ χ ἐ δ. 8· Π ί ν. 4). Δύο μόμια μικρῶν κροκοδείλων, μήκ. 0.44 μ.

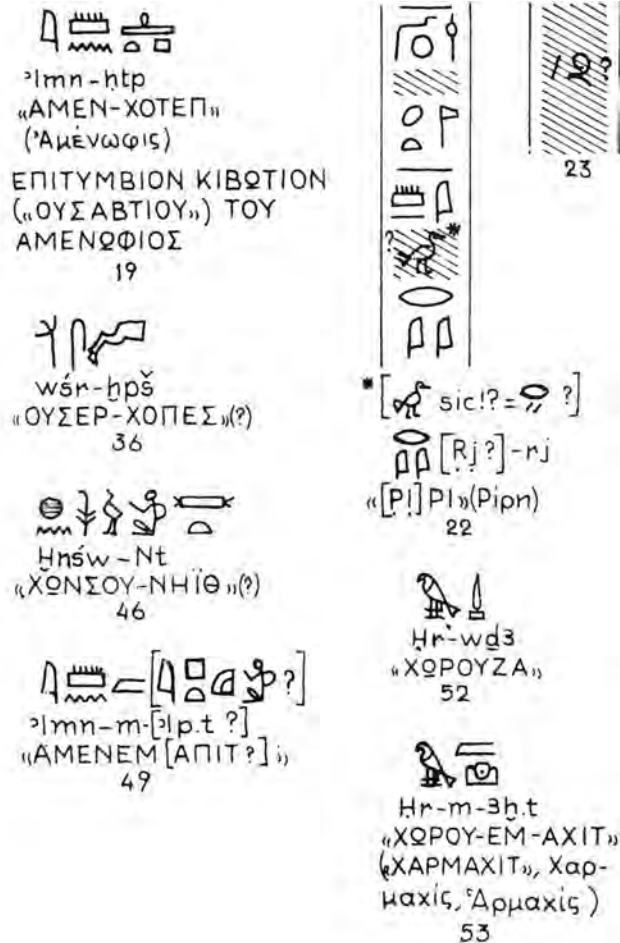
19 (S173 NS) (Σ χ ἐ δ. 8 καὶ 13· Π ί ν. 4). Κιβώτιον ἐπιτύμβιον ξύλινον δι' ἐπιτύμβια ἀγάλματα (οὐσαβτιοῦ)¹⁸ φέρον τὸ ὄνομα Ἄμενχοτέπ (Ἰμνητπ) τῆς ΚΣΤ' δυναστείας τῆς Αἰγύπτου (600 π.Χ.); ὕψ. 0.16, μήκ. 0.29 καὶ πλ. 0.16 μ.

17. H. Gauthier, Les Nomes d'Égypte depuis Hérodote jusqu'à la conquête Arabe (*Mémoires de l'Institut d'Égypte*, XXV), Le Caire 1935, σ. 39 κ.έ.

18. Ἡ λέξις αἰγυπτ. « οὐσαβτι », « σαουαβτι » (wš3btj, š3w3btj, ushabti, shauabti, οὐσαμπτί, σαουμπτί), « ἀγαλμάτιον οὐσαβτι » (ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον) ἢ « ἀπόκρισις » (ἀποκριτής), ἀραβ. « wshabty »,

*20 (A14, S176) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι) ἐξ ἄσβεστολίθου τῆς ΙΗ΄ δυναστείας τῆς Αἰγύπτου (1500 - 1350 π.Χ. ;). Ὑψ. 0.31 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς ἸΑ. Χίλμη.

*21 (A15, S164) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Μῆτρα (τύπος) πηλίνη πρὸς κατασκευὴν ἀγαλματίων ἐπιτυμβίων (οὐσαβτιού). Ὑψ. 0.12 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς ἸΑ. Χίλμη.

Σχέδ. 13. Ἐπιγραφαὶ ἐπιτυμβίων ἀγαλματίων (οὐσαβτιού)

*22 (A16, S100) (Σ χ έ δ. 8-9 καὶ 13· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι) φέρον τὸ ὄνομα τοῦ ἱερέως τοῦ Ἄμμωνοςρι (...rj) (;). Ὑψ. 0.16 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς ἸΑ. Χίλμη.

«shwabty» ἢ «`meḡ(aw)yh (μεντζάουμπ = «ἀπόκρισις»), γαλλ. «oushabti», «shaouabti» (figurine funéraire) ἢ «répondant», ἀγγλ. «shwabti figure» (funerary figure) ἢ «answer(er)», γερμ. «uschabti», «uschebti» (Totenfigur) ἢ «Antwort(er)» (βλ. Σ χ έ δ. 14). Βλ. C. Sourdille, *Hérodote et la Religion de l'Égypte*, Paris 1910, σ. 354.

*23 (A17, S143) (Σ χ έ δ. 8-9 και 13· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτί). Ὑψ. 0.17 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*24 (A18, S3Π) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσα-τί). Ὑψ. 0.15 μ. Ἄγνωστος προέλευσις (Αἴγυπτος). Δωρεά Ἀνδρέου Τρουβᾶ.

*25 (A19, S11Π) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιον. Ὑψ. 0.14 μ. Ἄγνωστος προ-έλευσις (Αἴγυπτος). Δωρεά Ἀνδρέου Τρουβᾶ.

*26 (A20, S556) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσα-βτί). Ὑψ. 0.10 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλ-λογῆς Ἄ. Χίλμη.

27 (S57 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἀγαλμάτιον καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς ὕ-λης. Ὑψ. 0.08 μ.

*28 (A21, S58) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἀγαλμάτιον καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης. Ὑψ. 0.075 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

29 (S59 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτί) ἐξ ἐγκαύ-στου λίθου. Ὑψ. 0.10 μ.

*30 (A22) (Σ χ έ δ. 8-9 και 15· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσα-βτί). Ὑψ. 0.07 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*31 (A23, S141, ΑΓΕ 121 ἢ 117) (Σ χ έ δ. 8-9 και 15· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐπιτύμ-βιον (οὔσαβτί) τοῦ Ζεδ-χωνσοῦ-ιουεσάγχ (Dd-Hnsw-i ws-'nh) τῆς Κ'-ΚΣΤ' δυνα-στείας τῆς Αἴγυπτου (1200-600 π.Χ.). Ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.14 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*32 (A24, S142) (Σ χ έ δ. 8-9 και 15· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔ-σαβτί) ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης καὶ τοῦ αὐτοῦ χρώματος, φέρον τὸ αὐτὸ ὄνομα, τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ τῶν αὐτῶν διαστάσεων.

33 (S144 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτί) ἐξ ἐγκαύ-στου λίθου, ὁμοιον τοῖς ὑπ' ἀριθ. *31 καὶ *32.

34 (S140 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτί) ἐξωγραφημένον, τῆς Κ' δυναστείας τῆς Αἴγυπτου (1200-1085 π.Χ.). Ὑψ. 0.12 μ.

*35 (A25, S121 ἢ S121α, ΑΓΕ 187;) (Σ χ έ δ. 8-9 και 15· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτί) ἐξ ἐγκαύστου κυανοῦ λίθου, ὕψ. 0.13 μ., φέρον ὄνομα δυσ-ανάγνωστον (λανθασμένως Ἀβᾶ, Αβα (βλ. ἀριθ. *41α). Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

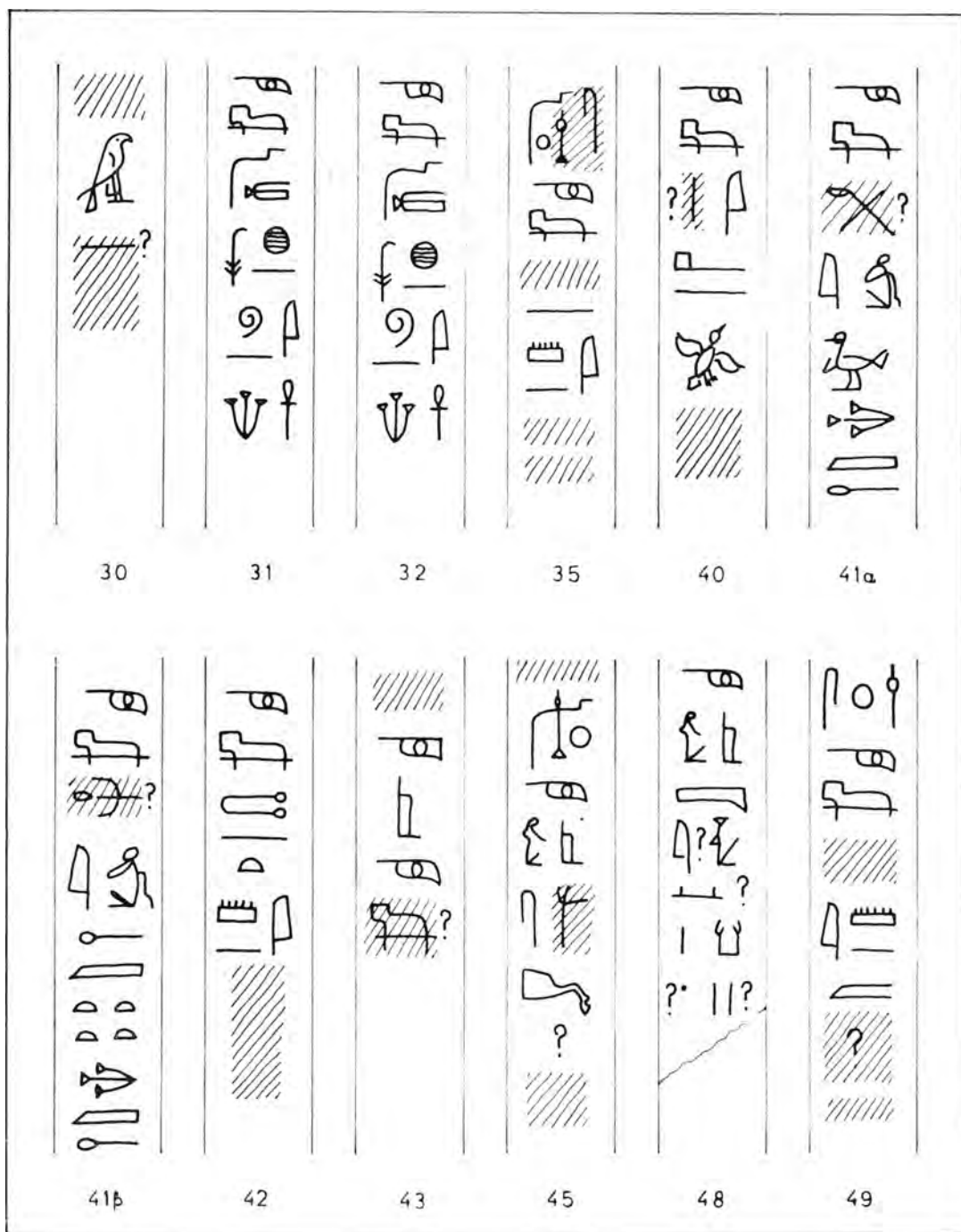
36 (S122 NS) (Σ χ έ δ. 8 και 13· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, χρώματος λευκοῦ, φέρον τὸ ὄνομα Οὔσερ-χοπές (Wś r-hpś) (;) (βλ. ἀριθ. *45). Ὑψ. 0.12 μ.

37 (S123 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, χρώματος πρασίνου, φέρον ὄνομα δυσανάγνωστον. Ὑψ. 0.13 μ.

38 (S124 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, φέρον ὄνομα ἐπίσης δυσανάγνωστον. Ὑψ. 0.09 μ.

Σχέδ. 14. Ἡ γραφή τῆς λέξεως «οὔσαβτι»

Σχέδ. 15. Ἐπιγραφαὶ ἐπιτομβίων ἀγαλματίων (οὐσαβτιοῦ)

39 (S125 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου λίθου ὑπολευκού, φέρον τὸ ὄνομα Πεδιπαπίτ (P-dj-p-ir.t), τῶν Πτολεμαϊκῶν χρόνων. Ὑψ. 0.16 μ.

*40 (A26) (Σ χ έ δ. 9 καί 15). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) τῆς ΚΑ'-Λ' δυναστείας. Ἐξ ἐγκαύσιου λίθου, ὕψ. 0.12 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*41α (A27) (Σ χ έ δ. 9 καί 15). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου λίθου, ὕψ. 0.12 μ., φέρον τὸ ὄνομα Ἄβᾶ (Ἰb3) (;). ΚΑ'-Λ' δυναστεία. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*41β (A28) (Σ χ έ δ. 9 καί 15). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου λίθου, ὕψ. 0.115 μ. φέρον τὸ ὄνομα Ἄ(βᾶ) (Ἰ(b-3)) (;) (βλ. ἀριθ. *41α). ΚΑ'-Λ' δυναστεία. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*42 (A29, S120) (Σ χ έ δ. 8-9 καί 15· Π ί ν. 4). Ὅμοιον φέρον τὸ ὄνομα Θενημῶν (Ἰn.t-Ἰmn). Ὑψ. 0.09 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*43 (A30) (Σ χ έ δ. 9 καί 15). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου λίθου, ὕψ. 0.095 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*44 (A31) (Σ χ έ δ. 9). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου λίθου, ὕψ. 0.115 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*45 (A32, S70, ΑΓΕ 123) (Σ χ έ δ. 8-9 καί 15· Π ί ν. 4). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου λίθου ὑποπρασίνου, ὕψ. 0.115 μ., φέρον τὸ ὄνομα Οὔσέρ-χοπές (;) (Wsr-hrps) (βλ. ἀριθ. 36). Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

46 (S89 NS) (Σ χ έ δ. 8 καί 13· Π ί ν. 4). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου λίθου, ἐχρωματισμένον, φέρον τὸ ὄνομα Χωνσοῦ - Νήϊθ (Hnsw-N.t) (;). Ὑψ. 0.11 μ.

*47 (A33) (Σ χ έ δ. 9). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου λίθου, ὕψ. 0.11 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*48 (A34) (Σ χ έ δ. 9 καί 15). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου λίθου, ὕψ. 0.12 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*49 (A35, S118, ΑΓΕ 122) (Σ χ έ δ. 8-9, 13 καί 15· Π ί ν. 4). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου ὑποπρασίνου λίθου, φέρον ὄνομα δυσανάγνωστον (Ἄμενεμ[απίτ] Ἰmn-m-[ir.t]) (;). Ὑψ. 0.14 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*50 (A36, S126;) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ἄνευ ὀνόματος, ὕψ. 0.15 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

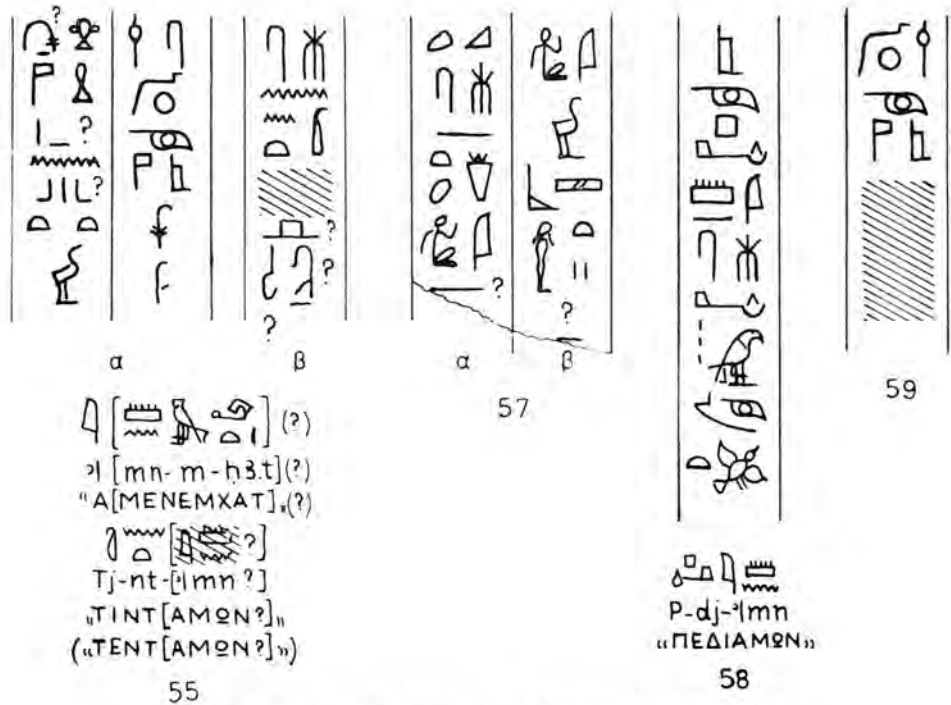
51 (S127 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, φέρον τὸ ὄνομα Μπενανσί (Benansi) (;). Τοῦ αὐτοῦ ὕψους.

52 (S128 NS) (Σ χ έ δ. 8 καί 13· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, χρώματος λευκοῦ φέρον τὸ ὄνομα Χωρούζα (Hr-wd3). Τοῦ αὐτοῦ ὕψους.

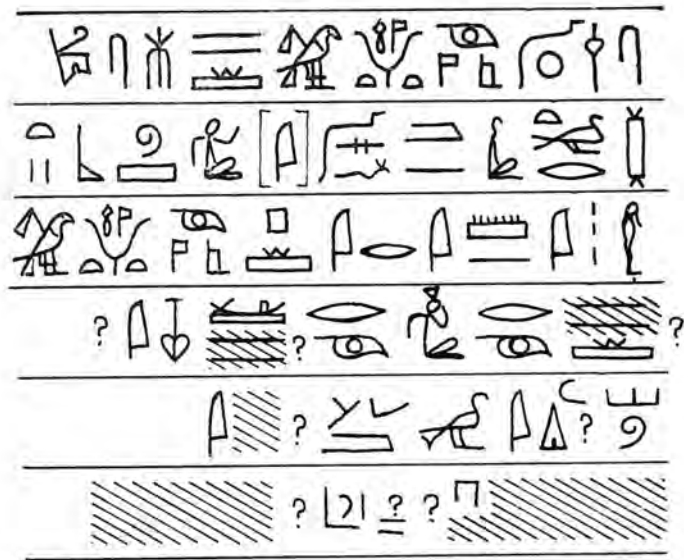
53 (S129 NS) (Σ χ έ δ. 8 καί 13· Π ί ν. 4). Ὅμοιον χρώματος ὑπολευκού φέρον τὸ ὄνομα Χαρχαχίτ (Hr-m-3h.t) (;). Τοῦ αὐτοῦ ὕψους.

54 (S130 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, χρώματος λευκοῦ, φέρον τὸ ὄνομα Ἄτανί (Atani) (;). Ὑψ. 0.11 μ.

*55 (A37, S117) (Σ χ έ δ. 8-9 καί 16· Π ί ν. 4). Ἐγκαύσιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύσιου λευκοῦ λίθου, φέρον ὄνομα δυσανάγνωστον (Ἄ[μενεμχάτ;],

Σχέδ. 16. Ἐπιγραφαι ἐπιτυμβίων ἀγαματίων (οὐσαβτιού)

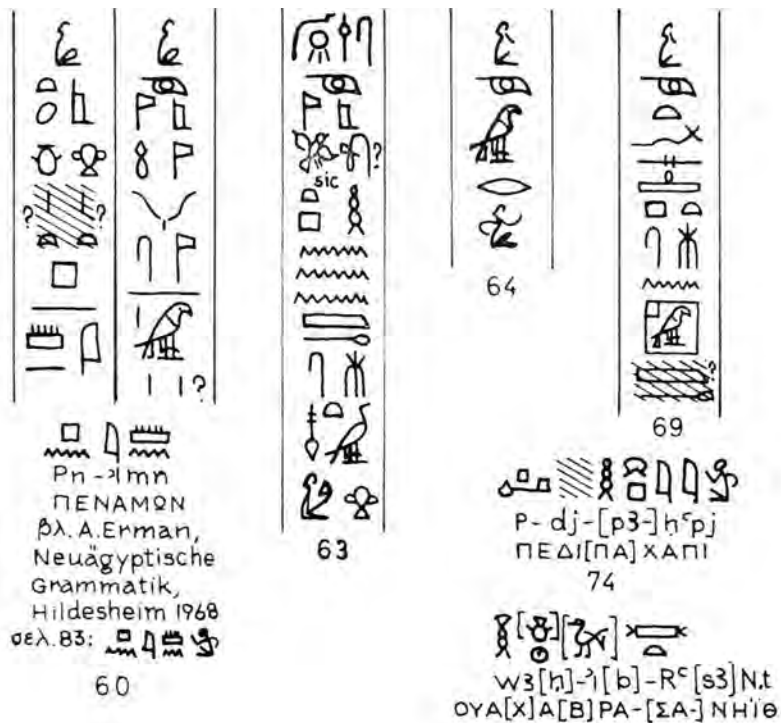
βλ. Ἡρόδ. Β' 32 καὶ 33, Δ' 172,
 182, 190: «Οἱ Νασαμῶνες»
 «ΝΕΣΑΜΩΝ»
 (Νασάμων)

56

Σχέδ. 17. Ἐπιγραφαι ἐπιτυμβίου ἀγαματίου (οὐσαβτι)

Τεντ [αμών;] (;). Πτολεμαϊκῶν χρόνων. Ὑψ. 0.15 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*56 (A38, S119) (Σχέδ. 8-9 καὶ 17· Πί ν. 4). Ὅμοιον καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, χρώματος πρασίνου, φέρον τὸ ὄνομα Νεσαμών (Ns'-Imn) (;). Ὑψ. 0.11 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

Σχέδ. 18. Ἐπιγραφαὶ ἐπιτυμβίων ἀγαματίων (οὔσαβτιού)

*57 (A39) (Σχέδ. 9 καὶ 16). Τεμάχιον ἀγαματίου ἐπιτυμβίου (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.11 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*58 (A40, S69;) (Σχέδ. 8-9 καὶ 16· Πί ν. 4). Ἀγαμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου λίθου φέρον τὸ ὄνομα Πεδιαμών (P-dj-imn). Μεταγενεστέρων χρόνων (ΚΣΤ΄ δυναστείας, 650 π.Χ.), ὕψ. 0.12 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*59 (A41, S66) (Σχέδ. 8-9 καὶ 16· Πί ν. 4). Ὅμοιον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης καὶ ὕψ. 0.115 μ.

*60 (A42, S53, AGE 120;) (Σχέδ. 8-9 καὶ 18· Πί ν. 4). Ἀγαμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.10 μ., φέρον τὸ ὄνομα Πεναμών (Pn-imn). Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

61 (S54 NS) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Ἀγαμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.095 μ.

62 (S55 NS) (Σ χ έ δ. 8 και 18· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι) ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.08 μ., φέρον τὸ ὄνομα Οὐαχα [β]ρά-[Σά -] Νήιθ (W3h-ì [b] - R' - [S3 -] N.t) (;).

*63 (A43) (Σ χ έ δ. 9 και 18). Ἐγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.09 μ., φέρον τὸ ὄνομα Οὐαπα-πταχ-μου (W3-p3-rth-mw) (;). Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*64 (A44) (Σ χ έ δ. 9 και 18). Τεμάχιον ἀγαλματίου ἐπιτυμβίου (οὐσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.07 μ., φέρον τὸ ὄνομα Χῶρ (Hr) (;). Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*65 (A45) (Σ χ έ δ. 9). Ἐγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.054 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*66 (A46) (Σ χ έ δ. 9). Τμήμα ἀγαλματίου ἐπιτυμβίου (οὐσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.04 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*67 (A47, S67) (Σ χ έ δ. 9· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, τῆς αὐτῆς ὕλης και ὕψ. 0.11 μ. Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

68 (S68 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι), πήλινον, ὕψ. 0.10 μ.

*69 (A48, S60) (Σ χ έ δ. 8-9 και 18· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι) ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.11 μ., φέρον τὸ ὄνομα Τεφες-χοτέπ (Tf-s-htr) (;). Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*70 (A49, S61) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου πρασίνου λίθου, ὕψ. 0.09 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*71 (A50) (Σ χ έ δ. 9). Ὅμοιον.

*72 (A51, S63) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου πρασίνου λίθου, ὕψ. 0.09 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*73 (A52, ΑΓΕ 21;) (Σ χ έ δ. 9). Ὅμοιον, ὕψ. 0.09 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

74 (S62 NS) (Σ χ έ δ. 8 και 18· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου λευκοῦ λίθου, ὕψ. 0.09 μ., φέρον τὸ ὄνομα Πεδι-πα-χαπί (P-dj-[p3]-[h' rj] (;).

75 (S64 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι), πήλινον, ὕψ. 0.08 μ.

76 (S65 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτι) ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.12 μ.

*77-118 (A53 - A94, S94Π, τεσσαράκοντα και δύο) και 118α (S94Π δέκα NS) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Πεντήκοντα και δύο μικρά ἀγαλμάτια ἐπιτύμβια (οὐσαβτιού), ὧν τὰ δέκα ἀκέραια, τῶν δε λοιπῶν ἐλλείπουσιν αἱ βάσεις. Ἐξ ἐγκαύστου λίθου. Προέρχονται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη (δωρεά Δημητρίου Παπαδοπούλου).

*77 (A53) *87 (A63) * 97 (A73) *107 (A83) *117 (A93)

*78 (A54) *88 (A64) * 98 (A74) *108 (A84) *118 (A94)

*79 (A55) *89 (A65) * 99 (A75) *109 (A85)

*80 (A56) *90 (A66) *100 (A76) *110 (A86)

*81 (A57) *91 (A67) *101 (A77) *111 (A87)

*82 (A58) *92 (A68) *102 (A78) *112 (A88)

*83 (A59) *93 (A69) *103 (A79) *113 (A89)

*84 (A60) *94 (A70) *104 (A80) *114 (A90)

*85 (A61) *95 (A71) *105 (A81) *115 (A91)

*86 (A62) *96 (A72) *106 (A82) *116 (A92)

119 (S2Π NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὐσαβτί) ἐξ ἐγκαύστου ὑποπρασίνου λίθου, φέρον πολλάς ἐπιγραφάς, ὕψ. 0.19 μ. Δωρεά Ἀνδρέου Τρουβᾶ.

120 (S4Π NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐπιτύμβιον ξύλινον, παριστῶν ἐπίσης οὐσαβτί, ὕψ. 0.18 μ. Δωρεά Ἀνδρέου Τρουβᾶ.

121 (S5Π NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ξύλινον, παριστῶν γυναῖκα πολυτελῶς ἐνδεδυμένην, ὕψ. 0.16 μ. Δωρεά Ἀνδρέου Τρουβᾶ.

122 (S6Π NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον μαρμάρινον, παριστῶν ἐπίσης γυναῖκα πολυτελῶς ἐνδεδυμένην (ἐλλείπει ἡ δεξιὰ χεῖρ, ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ βάσις), ὕψ. 0.17 μ.

123 (S8Π NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον χαλκοῦν, παριστῶν γυναῖκα, ἔχουσαν τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας καὶ ἐξωσμένην περὶ τὴν ὀσφύν, ὕψ. 0.13 μ. Δωρεά Γεωργίου Καρύδα.

124 (S9Π NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου μέλανος λίθου, παριστῶν γυναῖκα, φέρον διαφόρους ἐπιγραφάς, ὕψ. 0.16 μ. Δωρεά Μιχαὴλ Κολλάρα.

125 (S10Π NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου λευκοῦ λίθου, παριστῶν γυναῖκα, φέρον ἐπιγραφὴν, ὕψ. 0.12 μ. Δωρεά Ἀνδρέου Τρουβᾶ.

126 (S12Π NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου ὑποπρασίνου λίθου, παριστῶν γυναῖκα, ὕψ. 0.10 μ. Δωρεά Ἀνδρέου Τρουβᾶ.

*127 (A5) (Σ χ έ δ. 9). Ἐγαλμάτιον ἐκ φαγεντιανῆς, παριστῶν γυναῖκα, ὕψ. 0.11 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*128 (A165, S145) (Σ χ έ δ. 8-9 καὶ 19· Π ί ν. 4). Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον τῶν Φαραωνικῶν χρόνων, ὕψ. 0.12 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη (βλ. κατωτέρω ἀριθ. *270. Πρόκειται περὶ κιβδήλου ἔργου).

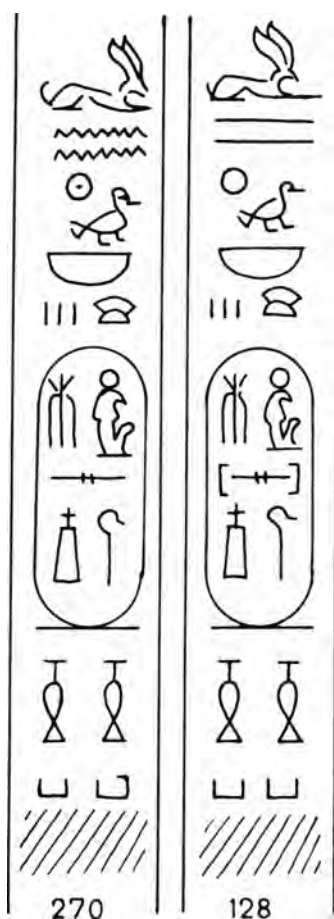
129 (S146 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἐγαλμάτιον χαλκοῦν τοῦ Ὁσίριδος, ὕψ. 0.09 μ. Ὁ Ὁσιρις ἦτο θεὸς τῶν Αἰγυπτίων λατρευόμενος γενικῶς ἐν ἀπάσῃ τῇ Αἰγύπτῳ μετὰ τῆς ἀδελφῆς (κατὰ τινὰς μητρὸς) καὶ συζύγου αὐτοῦ Ἴσιδος (βλ. ἀριθ. *157), ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Ἀρποκράτην (βλ. ἀριθ. *160), τὸν Ὡρον (βλ. ἀριθ. *161), τὸν Ἄνουβιν (βλ. ἀριθ. 140) καὶ τὸν Ἀρούηριν¹⁹.

Μακρὰν περὶ Ἴσιδος καὶ Ὁσίριδος πραγματεῖαν κατέλιπεν ἡμῖν ὁ πολυγραφώτατος Χαιρωνεύς, ἀρχιερεὺς τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, Πλούταρχος²⁰, ἣν ἀνέθηκε τῇ φίλῃ αὐτοῦ Κλέα, ἱερεῖα τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ.

Ὁ Ὁσιρις ὑπελαμβάνετο « ὡς ἀρχικὴ καὶ ὑπερτάτη δύναμις, εἰς ἣν ἀπεδίδετο ἡ ἄ-

19. Ὁ Ἀρούηρις, Ἀρώηρις (Hr wr « Χάρ Οὔρ », « Χαρούηρις », « Ὡρος ὁ Μέγας », « Ὡρος ὁ Παλαιός », « Ὡρος ὁ Πρεσβύτερος »).

20. Ὁ Πλούταρχος (46 - 127 μ.Χ.) ἐκ Χαιρωνείας (Π ί ν. 1 α). Πρβλ. Γ. Κουτσαβδῆ, Ὁμορφὴ πὸν εἶναι ἡ Λειβαδιά, Ἀθήνα 1965, σ. 136.

Σχέδ. 19. Ἐπιγραφαι ἀγαματίων
(κιβδήλων)

Wnn¹ ἢ Wnn(-nfr)² - s3-R³

Nb-h'j.w⁴ R'-ms-s-hk3-'Iwnw⁴ - ??

«Ο ΩΝ ἢ Ο ΟΝ(ΝΩΦΡΙΣ) (᾽Οσιρις),
ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ (Pā), — Ο ΚΥΡΙΟΣ ΤΩΝ
ΣΤΕΜΜΑΤΩΝ, ΡΑΜΕΣΗΣ (᾽Ηλιογενής)— ΧΕ-
ΚΑ - ΙΩΝΟΥ (Ραμσήσ ὁ Γ' Ἡγεμὼν Ἡλιουπό-
λεως) - ; - »

1. Ἡ λέξις αἰγυπτ. wn(n) «ὦν» (ὁ ὦν ἢ ἡ ὑπάρξις), «᾽Ον» (᾽Ων) (ἐγὼ εἶμαι ὁ ὦν ἢ ὑπάρ-
χων).

2. Wnn (nfr) «᾽Ον (νοφρις)» (᾽Αγαθὸν ᾽Ον).

3. Nb-h'j.w «ὁ Κύριος τῶν Στεμμάτων» (αἰ-
στέψεις τοῦ Κυρίου).

4. Ἰwnw «᾽Ιωνου» (᾽Ιουνου) ἢ «᾽Ον» (᾽Η-
λιος) (᾽Ιωνούπολις ἢ ᾽Ηλιούπολις [= ἡ ἔδρα
τοῦ Θεοῦ - ᾽Ηλίου (Pā)], νῦν Ἐλ - Ματαρίγια
πλησίον τοῦ Καίρου, βαβυλ. Ana, ἐβρ. ᾽n ᾽Ων
τῆς Βίβλου) (βλ. Σχ ἐ δ. 4).

φθονος εὐφορία τῆς Αἰγύπτου». Λέγεται ὅτι βασιλεύσας ἐπὶ πολὺν χρόνον τῆς Αἰγύπτου, εὐηργέτησε μέγας οὐ μόνον τοὺς Αἰγυπτίους ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς διδάξας αὐτοὺς τὴν γεωργίαν, τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου καὶ πολλὰς ἄλλας ὠφελίμους τῷ ἀνθρώπῳ τέχνας.

Καὶ ἐν ἀπάσῃ μὲν τῇ Αἰγύπτῳ ἐλατρεύετο μετὰ μυστηριωδῶν τελετῶν καὶ μεγαλοπρεπῆ εἶχεν ἀγάλματα καὶ ναοὺς, ἀλλ' ὁ μεγαλοπρεπέστατος αὐτοῦ ναὸς ὑπῆρχεν ἐν ταῖς περιφήμοις Ἑκατομύλοις Θήβαις (τῇ μετέπειτα Διοσπόλει), ἃς αὐτός, ὡς λέγουσιν, ἴδρυσεν (τὰ νῦν ἐρείπια Λουξὼρ ἢ Ἐλ-Κουσὼρ, Luxor, Κάρνακ, Karnak, Μεδίνετ-᾽Αμπου, Medinet Habu καὶ Κούρνα, Kurnah).

Ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Σήθ (Τυφῶνος) καὶ διεμελίσθη εἰς δέκα καὶ τέσσαρα τεμάχια, ἅπερ διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα τοῦ Νείλου ἔλη. Ἄλλ' ἡ Ἰσις συνέλεξεν αὐτὰ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἄνουβιδος καὶ ἐνεταφίασεν εἰς Φιλιάς («᾽Αβατον» ἢ «᾽Αδυτον», βλ. Σχ ἐ δ. 4 καὶ 20)²¹.

21. Λ. Ἰ. Φιλίπιδου, *Πλουτ. Περί Ἰσιδ. καὶ ᾽Οσίω.*, 20.

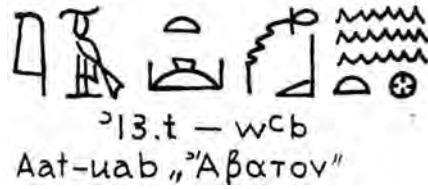
Ἡ τοῦ Ὁσίριδος λατρεία εἰσήχθη ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς Ῥωμαῖοις.

130 (S13Π NS) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον χαλκοῦν παριστῶν τὸν θεὸν Ὁσίριν, ὕψ. 0.15 μ. Δωρεὰ Ἀνδρέου Τρουβᾶ.

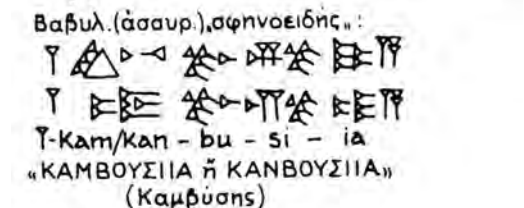
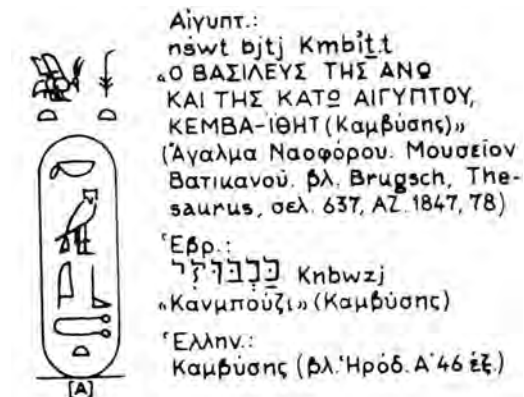
131 (S1Π NS) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον χαλκοῦν παριστῶν τὴν θεάν Ἴσιν καθημένην (βλ. ἀριθ. *157), ἔχουσαν ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτῆς τὸν Ὄρον νήπιον, οὗ τὴν κεφαλὴν ὑποβαστάζει τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ, κρατοῦσα τὸν δεξιὸν αὐτῆς μαστὸν τῇ δεξιᾷ καὶ φέρουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἠλιακὸν δίσκον. Ὑψ. 0.12 μ. Δωρεὰ Ἀνδρέου Τρουβᾶ.

*132 (Προθ. 3 S18 A167) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.03 μ., παριστῶν τὴν Ἴσιν καθημένην καὶ θηλάζουσαν τὸν Ὄρον.

133 (S19 NS) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Ὅμοιον ἀγαλμάτιον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.04 μ., παριστῶν τὴν αὐτὴν θεάν.

Σχέδ. 20. Ἱερογλυφικὴ γραφὴ τῆς λέξεως «Ἄβατον»

Σχέδ. 21. Ὄνομα τοῦ Καμβύσου (ΚΖ' Δυναστεία)

134 (Προθ. 3 S21 A168) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.03 μ., παριστῶν τὸν θεὸν Φθα.

Ὁ Φθα (Pth) ἦτο θεὸς τῶν Αἰγυπτίων, ὃν οἱ Ἕλληνες τῷ ἑαυτῶν Ἡφαίστῳ πα-
ρέβαλλον· ἐθεωρεῖτο υἱὸς τοῦ Νείλου καὶ
ἦτο ἰδίως ὁ πλάστης, ὁ δημιουργὸς τοῦ
σύμπαντος, ὁ θεὸς τοῦ πυρὸς καὶ τῆς
θερμότητος καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ αἴτιος
τῆς ὑλικῆς γενέσεως καὶ συστάσεως τῶν
ὄντων. Ὁ ἐκ Σεβεννύτου (νῦν Σαμανούδ,
Samanud) πόλεως τῆς Κάτω Αἰγύπτου
Μανέθων, συγγραφεὺς ἀκμάσας ἐπὶ Πτο-
λεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, λέγει ὅτι ὁ
Φθα ἴσταται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Α' (πρῶ-
της) δυναστείας τῶν ἐπτὰ μεγάλων θεῶν
καὶ ἐβασίλευσεν 9000 ἔτη πρὸ τῶν ἄλλων
θεῶν. Ὡς θεὸς τοῦ φωτός, ὅπερ τὰ πάντα
ἀναφαίνει καὶ ἀναδείκνυσιν, εἶναι ἅμα ὁ
Φθα καὶ θεὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς « ἀλη-
θείας ». Εἰκονίζεται ἐν καλύμμασι θη-
κῶν μομιῶν κρατῶν τῇ χειρὶ τὸ σύμβο-
λον τῆς ἐξουσίας, μαστίγιον ἢ σκῆπτρον,
ἢ τὸ λεγόμενον « Νειλόμετρον » ἢ « Νει-
λοσκοπεῖον » (κρίκον μετὰ παραλλήλων
ἐμβόλων), ἵνα δηλωθῇ διὰ τούτου τὸ μέ-

τρον τῆς τάξεως «καὶ τοῦ νόμου», ἢ ὡς «γενειάτης» (πωγωνίας) νᾶνος ἢ ἐν ἀτελεῖ νηπιακῇ μορφῇ ὅτι «Φθᾶ - Ἐμβρυον» (ἢ «Φθᾶ - Παταϊκ») ὀνομάζεται, ἵνα τὴν ἄμορφον ἔτι σύστασιν τοῦ κόσμου δηλώσῃ.

Σύζυγος τοῦ Φθᾶ ἦτο ἡ Σάχμιτ (Šhm.t). Ἐδρα τῆς λατρείας αὐτοῦ ἦτο ἡ Μέμφις, ἐν ἣ μεγαλοπρεπέστατος καὶ πολυτελέστατος αὐτοῦ ναὸς ὑπῆρχεν, ἰδρυθεὶς ὑπὸ τοῦ Μηνός (Μέν), πρώτου ἱστορικοῦ βασιλέως (Φαραώ) τῆς Αἰγύπτου (βλ. ἀνωτ. σ. 5) καὶ ὑπὸ τῶν μετ' αὐτὸν βασιλέων κοσμηθεὶς διὰ κολοσσιαίων ἀγαλμάτων. Ὁ Καμβύσης (Kmbūt.t) (Σχέδ. 21 καὶ 22)²², τῷ 525-522 π.Χ. κρατήσας τῆς Αἰγύπτου, κατέκαυσε τοὺς ναοὺς τοῦ Φθᾶ καὶ κατέπαυσε τὴν λατρείαν αὐτοῦ.

Λέμβος ἱερὰ τοῦ θεοῦ Φθᾶ σώζεται ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ Μουσείῳ· εἶναι τὸ κάλλιστον τῶν ἄχρι τοῦδε γνωστῶν τοῦ τοιοῦτου εἴδους μνημείων, κολοσσιαῖον πρότυπον θαυμασίας ἐργασίας· καὶ τὰ σπουδαιότατα δὲ τῶν ἄχρι τοῦδε εὐρεθέντων ἀγαλμάτων Αἰγυπτίων θεῶν καὶ εὕρισκομένων ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ Μουσείῳ εἶναι τὰ δύο τοῦ ὑπερτάτου θεοῦ τούτου τῆς Μέμφιδος, ἀνακαλυφθέντα ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ ναοῦ αὐτοῦ. Ἐνίοτε εἰκονίζεται περιβεβλημένος λέπη, ὡσπερ ἰχθύς, ὁ ὑπέρτατος οὗτος θεὸς τῆς Μέμφιδος.

Ὁ θεὸς οὗτος, ὃν ὡς ἐλέχθη οἱ Ἕλληνες παρέβαλλον πρὸς τὸν Ἥφαιστον, παρεσκεύασε τὰ στοιχεῖα τῆς δημιουργίας καὶ ἔκτισε τὸν κόσμον. Παριστάνεται ὄρθιος ἢ καθήμενος συνήθως ἐπὶ πήχεως ἢ ἐπὶ βωμοῦ μετὰ βαθμίδων κρατῶν σκῆπτρον. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει κεκρύφαλον, ἐνίοτε δὲ σκαραβαῖον, σύμβολον τῆς μεταμορφώσεως, ἣτις συντηρεῖ τὴν ζωὴν ἐν τῇ δημιουργίᾳ. Ἡ ἡλιακὴ θεότης Σάχμιτ συμμετεῖχε τῶν ἔργων τοῦ Φθᾶ, ὡς καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἴμχοτέπ (Ἰj-m-htr), προστάτης τῶν ἐπιστημῶν καὶ θεὸς τῆς ἱατρικῆς, ὁ τῶν Ἑλλήνων Ἀσκληπιός.

*135 (Προθ. 3 S20 A169) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Αἰγίς ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.04 μ., παριστῶσα τὴν Σάχμιτ (Šhm.t) μετὰ κεφαλῆς λεαίνης. Ἡ αἰγυπτιακὴ αὕτη θεότης ἦτο σύζυγος τοῦ Φθᾶ καὶ παρίστατο πάντοτε μετὰ κεφαλῆς λεαίνης· ἔφερε συνήθως ἐπὶ κεφαλῆς τὸν δίσκον τοῦ ἡλίου μετὰ τῆς ἀσπίδος (τοῦ οὐραίου-ὄφeos) καὶ συχνὰ ἐνομιζέτο ὡς φοβερά ἡλιακὴ θεότης (Parlasca, *AM* 68 (1953), σ. 131 πίν. XI I (;).

*136 (A103) (Σχέδ. 9). Ἀγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.03 μ., παριστῶν τὸν θεὸν Νεφερούμ (Nfrtm). Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς ἌΑ. Χίλμη (;).

*137 (A104) (Σχέδ. 9). Ἀγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.04 μ., παριστῶν θεὸν. Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς ἌΑ. Χίλμη (;).

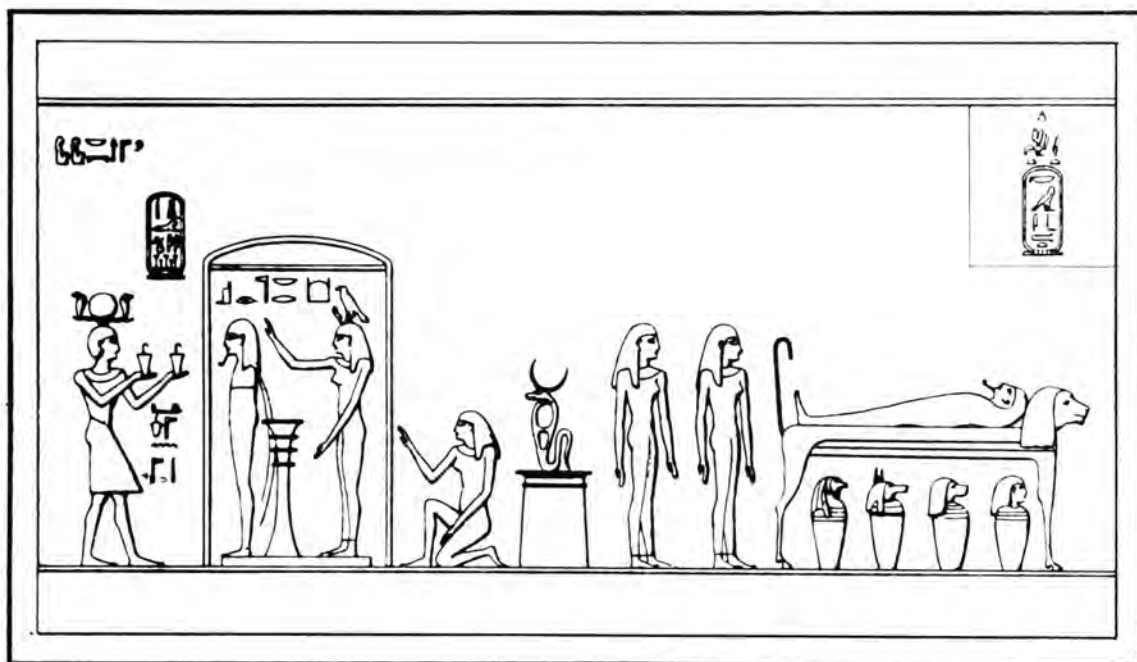
138 (S23 NS) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.04 μ., παριστῶν τὴν Θούηριν ἔχουσαν κεφαλὴν ἵπποποτάμου, παλλακὴν τοῦ αἰγυπτιακοῦ θεοῦ Σήθ (Τυφῶνος), τοῦ φονεύσαντος καὶ διαμελίσαντος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ὅσιριν.

139 (S24 NS) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Ὅμοιον ἀγαλμάτιον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.03 μ., παριστῶν τὴν αὐτὴν θεότητα, ἔχουσαν ἐπίσης κεφαλὴν ἵπποποτάμου.

Ὁ Μασπερὸ γράφει τὰ ἐξῆς περὶ τῆς θεότητος ταύτης, ἥς ἀγαλμα ὑπάρχει ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Γκίζας, ὕψ. 0.96 μ.: «Ὁ ἄχαρις καὶ ἀηδὴς οὗτος ἵπποπόταμος μετὰ στρογγύλης κοιλίας καὶ χαλαρῶν μαστῶν γυναικὸς εἶναι σπουδαία προσωπικότης τοῦ Αἰ-

22. Ἀγαλμα τοῦ Ναοφόρου εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ. Πρβλ. M. Champollion - Figeac, *Égypte Ancienne* I, 1839, σ. 378, πίν. 87.

γυπτιακοῦ Πανθέου (Ἄπιτ (Ἰρ.τ) Ταούριτ (Τ3wr.τ) ἢ συχνότερον κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ὀνομασίαν Θουήρις). Ἐστηριγμένη τῷ ἀριστερῷ ποδί ἐπὶ μυστικοῦ τινος δεσμοῦ (κόμβου) σχοινίου ἐπροστάτευσεν ἐναντίον τοῦ ἰδίου ἐαυτῆς συζύγου Σῆθ (Τυφῶνος) τὴν Ἴσιν κύουσαν τὸν Ὄρον. Ἐθεωρεῖτο ὡς θεότης προστατεύουσα καὶ ἐπιμελουμένη τῶν ἐν τῷ Ἄδῃ ψυχῶν τῶν δικαίων. Οἱ Θηβαῖοι κατὰ τοὺς Σαΐτικούς καὶ Πτολεμαϊκοὺς χρόνους (660 - 305 π.Χ.) ἐλάτρευον αὐτὴν ἐξόχως. Ὁ ναὸς αὐτῆς ὑφίσταται ἔτι ἄρτιος ἐν Κάρνακ καὶ τὸ ἄγαλμα αὐτῆς εὐρέθη ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως Θηβῶν ὑπὸ Φελλάχων..... »²³.

Σχέδ. 22. Πλάξ μετὰ τῶν ὀνομάτων τοῦ Δαρείου (ἀριστ.) καὶ τοῦ Καμβύσου (δεξ., Α) τῆς ΚΖ' Δυναστείας (Μουσεῖον Βατικανῶ)

140 (S25 NS) (Σ χ έ δ . 8 · Π ί ν . 4) . Ἄγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου ὕλης, ὕψ. 0.03 μ., παριστῶν τὸν θεὸν Ἄνουβιν μετὰ κεφαλῆς θωός.

Ὁ Ἄνουβις ἦτο ἐκ τῶν πρωτίστων θεοτήτων τῆς Αἰγυπτιακῆς Μυθολογίας, ἐλάτρευετο τὸ πρῶτον ὑπὸ τὴν μορφήν κυνός, βραδύτερον δὲ παριστάνετο ὑπὸ τὴν μορφήν ἀνθρώπου ἔχοντος κεφαλὴν θωός ἢ κυνός, ἐξ οὗ προῆλθε τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ « κυνοκέφαλος ». Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἄνουβις ἦτο υἱὸς τοῦ Ὀσίριδος καὶ τῆς Νέφθως γυναικὸς τοῦ Σῆθ (Τυφῶνος)· ἡ μήτηρ αὐτοῦ φοβουμένη τὴν ὀργὴν τοῦ συζύγου ἐξέθηκεν αὐτόν. Ἄλλ' ἡ Ἴσις, σύζυγος τοῦ Ὀσίριδος (βλ. ἀριθ. 129), κατάρθωσε νὰ ἐπανεύρη τὸ βρέφος τῆ βοηθεία τῶν ἐαυτῆς κυνῶν καὶ ἀναθρέψασα ἔσχεν αὐτὸ πιστὸν φύλακα. Πλουτ., *Περὶ Ἰσιδος καὶ Ὀσίριδος*, 14: *Αἰσθομένην δὲ (τὴν Ἴσιν) τῇ ἀδελφῇ*

23. V. Loret, *Musée de Gizeh*, Le Caire 1897³, σ. 238, ἀριθ. 1016.

ἐρῶντα συγγεγονένα δι' ἄγνοιαν ὡς ἑαυτῇ τὸν Ὅσιριν, καὶ τεκμήριον ἰδοῦσαν τὸν μελιλώτινον στέφανον, ὃν ἐκεῖνος παρὰ τῇ Νέφθου κατέλιπε, τὸ παιδίον ζητεῖν (ἐκθεῖναι γὰρ εὐθὺς τεκοῦσαν διὰ φόβον τοῦ Τυφῶνος)· εὐρεθὲν δὲ χαλεπῶς καὶ μόγις, κυνῶν ἐπαγόντων τὴν Ἴσιν, ἐκτραφῆναι καὶ γενέσθαι, φύλακα καὶ ὀπαδὸν αὐτῆς, Ἄνουβιν προσαγορευθέντα, καὶ λεγόμενον τοὺς θεοὺς φρουρεῖν, ὡσπερ οἱ κύνες τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ Μῆν (Μέν, βλ. ἀνωτ. σ. 5, 28), πρῶτος βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν ἀρχαίαν αἰγυπτιακὴν χρονολογίαν, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Μέμφιδος, κοιτίδος τοῦ ὀσιριακοῦ μύθου, διηγεῖται ὅτι ἡ Ἴσις καὶ ἡ Νέφθου τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἄνουβιδος ἀνεῦρον καὶ συνήθρισαν τὸ σῶμα τοῦ Ὅσιριδος, φονευθέντος καὶ διαμελισθέντος καὶ διασκορπισθέντος ὑπὸ τοῦ Σῆθ (Τυφῶνος) (βλ. ἀνωτ.). Ὁ Ἄνουβις ἐνεταφίασεν εἶτα αὐτόν. Διὰ τοῦτο βλέπομεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν πρώτων δυναστειῶν τιμώμενον ὡς θεὸν τῆς ταφῆς καὶ τῆς ταριχεύσεως τῶν νεκρῶν καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ κατέστη, ὡς καὶ ἡ τοῦ Ὅσιριδος, γενικὴ καθ' ἅπασαν τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου. Ἐκαλεῖτο Ἄνου (3ηρ).

Σχέδ. 23. Μίσις (Brugsch, *Theis.* 793)

Κατὰ τὸν Καλλίμαχον παρὰ Στράβωνι ΙΖ, 805, ἐν τῇ πόλει Βουβάστιδι (τανῦν Τέλλ-Μπάστα, Tell-Basta), κειμένη ἐν τῇ ἀνατολικῇ ὄχθῃ τοῦ Παλουσίου βραχίονος, ἡ πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἥλιου λιθόστρωτος πλατεῖα ἐκαλεῖτο ἱερὸς δρόμος Ἄνουβιδος. Πρβλ. αὐτ. καὶ 812: *Ἐξῆς δ' ἐστὶν ὁ Κυνοπολίτης νομὸς καὶ Κυνῶν πόλις* (Κυνόπολιν, τανῦν Ἐλ-Κεῖς, El-Qeish, Σαμαλλούτ, Samallut), ἐν ᾗ ὁ Ἄνουβις τιμᾶται καὶ τοῖς κυσὶ τιμῇ καὶ στίσις τέτακταί τις ἱερά. «Ὁ Θῶς ὀκλάζων εἰκονίζει ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς μνημείοις τὸν Ἄνουβιν τοῦ βορρᾶ καὶ τῆς μεσημβρίας. Ὁ θεὸς οὗτος καλεῖται σκοπευτῆς καὶ ὀδηγὸς τῆς πρὸς βορρᾶν ὁδοῦ, ὅταν ὁ τεθνεὺς Ὅσιρις πορευῆται εἰς τὸν Ἄδην, καὶ τῆς πρὸς μεσημβρίαν, ὅταν ὁ Ὅσιρις ἀναγεννώμενος ἢ ὁ Ὄρος ἐπανέρχωνται εἰς τὴν γῆν» (Loret, *Musée de Gizeh*, σ. 237).

141 (S26 NS) (Σχέδ. 8 καὶ 23· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.025 μ., παριστῶν τὸν θεὸν Μίσιν (Μ3'ἠς Μάχις ἢ Μάαχις)²⁴ μετὰ κεφαλῆς λέοντος.

142 (S27 NS) (Σχέδ. 8· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.05 μ., παριστῶν τὸν θεὸν Θῶθ μετὰ κεφαλῆς ἴβιδος²⁵.

24. H. Bonnet, *Reallexikon der ägyptischen Religionsgeschichte*, Berlin 1952, σ. 468, εἰκ. 118.

25. Ἡ ἴβις («Δξεχού» ἢ «Δξεχούτι») εἶναι πτηνὸν τῆς Αἰγύπτου λιμνόβιον καταστρεπτικὸν τῶν ὄφρων, τιμώμενον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων ὡς ἱερόν, ὡσπερ καὶ ἄλλα παρ' αὐτοῖς ἐτιμῶντο ὠφέλιμα τῇ γεωργίᾳ, τῇ ὑγείᾳ, κλπ. ὄντα. Καὶ νῦν ἐν Αἰγύπτῳ μεταξὺ ἄλλων πολλῶν πτηνῶν τυγχάνει καὶ τοῦτο τῆς προστασίας τῶν ἰθαγενῶν, ὡσπερ παρὰ τῆς παρ' ἡμῖν Ὀθωμανοῖς ὁ πελαργὸς καὶ ἄλλα πτηνά. Περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων λατρείας τῶν ζώων πολὺν λόγον ποιεῖται ὁ Ἡρόδοτος, Β' 65, 66, 68 καὶ 75, καὶ ὁ Πλουτάρχος, *Περὶ Ἰσίδου καὶ Ὅσιριδος*, 70-76· Ἡρόδ. Β' 65: τὸ δ' ἂν τις τῶν θηρίων τούτων ἀποκτείνῃ, ἢ μὲν ἐκῶν, θάνατος ἢ ζημίη, ἢ δὲ ἀέκων, ἀποτίνει ζημίην τὴν ἂν οἱ ἰρέες τάξωνται. ὅς δ' ἂν ἴβιν ἢ ἰρηκα ἀποκτείνῃ, ἢ τε ἐκῶν ἢ τε ἀέκων, τεθνᾶναι ἀνάγκη. Καὶ 75: λόγος δὲ ἐστὶ ἅμα τῷ ἔαρι πτερωτοῦς ὄφ(ε)ις ἐκ τῆς Ἀραβίης πέτεσθαι ἐπ' Αἰγύπτου, τὰς δὲ ἴβις τὰς ὄρνιθας ἀπαντώσας ἐς τὴν ἐσβολὴν ταύτης τῆς χώρας οὐ παριέναι τοὺς ὄφεις ἀλλὰ κατακτείνειν. καὶ τὴν ἴβιν διὰ τοῦτο τὸ ἔργον τετιμῆσθαι λέγουσι Ἀράβιοι μεγάλως πρὸς Αἰγυπτίων.

143 (S28 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἀγαλμάτιον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.05 μ., παριστῶν τὴν αὐτὴν θεότητα.

144 (S29 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ὕψ. 0.03 μ.

Ὁ Θῶθ (Dhwj· Δζεχούτι ὑπὸ τινῶν Θωῦθ καὶ Θεῦθ) ἀντιστοιχῶν τῷ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν Ἑρμῆ, μάλιστα «τῷ λογίῳ», ἦτο θεὸς τῶν γραμμάτων, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν τεχνῶν, θεωρούμενος ὡς ἀποκάλυψις τῆς πρωτογενοῦς σοφίας· ἦτο ὁ ἀρχαῖος Μῆν (Ἰη Σελήνη Lunus), παρίσταται δὲ συνήθως ἔχων κεφαλὴν ἰβιδος, ἣτις ἦτο πτηνὸν ἱερὸν αὐτοῦ· ἐνίοτε δ' ὁμοῦ παρίσταται καὶ ὑπὸ μορφήν πιθήκου κυνοκεφάλου (βλ. κατωτ. ἀριθ. 153). Τὰ συνήθη αὐτοῦ γνωρίσματα εἶναι δέλτοι (πάπυροι) καὶ γραφίδες· ἐθεωρεῖτο δὲ ὡς πάροχος πάσης συνέσεως (νοημοσύνης) καὶ ὡς συγγραφεὺς τῶν ἱερῶν βιβλίων.

Κατ' ἀρχὰς δὲν συμπεριλαμβάνετο ἐν τῇ πρώτῃ τῶν θεῶν δυναστεία, ἀλλ' ἦτο ἀρχηγὸς τῆς δευτέρας· ἐν τούτοις, ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις συμπεριελήφθη ἐν τῇ πρώτῃ τῶν θεῶν τάξει ἀντικαταστήσας τὸν Σῆθ. Ἐν ταῖς ἱερογλυφικαῖς ἐπιγραφαῖς καλεῖται «ὁ κύριος τῶν βιβλιοθηκῶν» καὶ ἀποδίδεται αὐτῷ τὸ ἐπίθετον «δις μέγας», ἐν δὲ μεταγενεστέραις ἔτι ἐπιγραφαῖς φέρει τὸ ἐπώνυμον «Τρισμέγιστος».

145 (S30 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Μυστικὸς ἢ συμβολικὸς ὀφθαλμὸς τοῦ Ὄρου (wd3.t «ουζάτ»), ὕψ. 0.03 μ., ἐξ ἐγκαύστου λίθου.

*146 (A99, S31) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιος ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.02 μ. Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἀ. Χίλμη.

*147 (A100, S32) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Μήτρα (τύπος) πηλίνῃ πρὸς κατασκευὴν μυστικοῦ ἢ συμβολικοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ Ὄρου, ὕψ. 0.05 καὶ μήκ. 0.07 μ. Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἀ. Χίλμη.

Ὁ Μασπερὸ γράφει τὰ ἐξῆς (Σημ. τοῦ Μουσείου τῆς Γκίζας, ἔκδ. Β', 1897): «Οἱ μυστικοὶ οὗτοι ὀφθαλμοὶ (wd3.t «ουζάτ»), εἶναι κυρίως εἰπεῖν οἱ «ὀφθαλμοὶ τοῦ θεοῦ Pā (R')» (βλ. κατωτ.) θεωρουμένου ὡς ὑπερτάτου θεοῦ. Ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς εἶναι ὁ ἥλιος, ὁ δὲ ἀριστερὸς εἶναι ἡ σελήνη· ὁ ἀποκεχωρισμένος ἐκ τοῦ θεοῦ προσώπου, εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ ὀφθαλμὸς, καθίσταται θεότης τις «Οὐζάτ-Χῶρ (wd3-hr)», ὁ «ὀφθαλμὸς τοῦ Ὄρου (Hr)», οὗ ἡ ὑπαρξίς ἦτο αὐθυπόστατος καὶ ὅστις εἶχε μετοχὴν ἐν τῷ ὀρισηκῷ μύθῳ. Ἐκλαυσεν ἐν διαφόροις περιστάσεσι καὶ ἐκ τῶν δακρύων αὐτοῦ ἔσχον τὴν γένεσιν πᾶσαι αἱ χρήσιμοι οὐσίαι, οἶον οἶνος, ἔλαιον, κλπ. Ἀπειλούμενος ὑπὸ τοῦ Σῆθ (Τυφῶνος) διαφεύγει τὸν ἕνα κίνδυνον, περιπίπτων εἰς ἕτερον· ἀλλ' ἐξήρχετο αἰεὶ ἀπὸ πάσης δοκιμασίας νικηφόρος. Τούτου ἕνεκεν οἱ τε ζῶντες καὶ οἱ τεθνεῶτες ἔθος εἶχον νὰ θέτωσιν ἑαυτοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ καὶ νὰ ἀντιτάσσωσι τὴν δύναμίν του κατὰ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Καθιέρουν αὐτὸν μνημονεύοντες εὐχὰς τινάς, π.χ. «Τὸ 140 κεφάλαιον τῆς Βίβλου τῶν Νεκρῶν», καὶ προσεκόλλων αὐτὸν ἐν τῇ πυγμῇ τοῦ ἀτόμου, ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ, ἢ καὶ ἔθετον μετ' ἄλλων περιάπτων ἐν τῇ κοιλίᾳ μετὰ τὴν ἐξαγωγήν τῶν ἐντοσθίων.

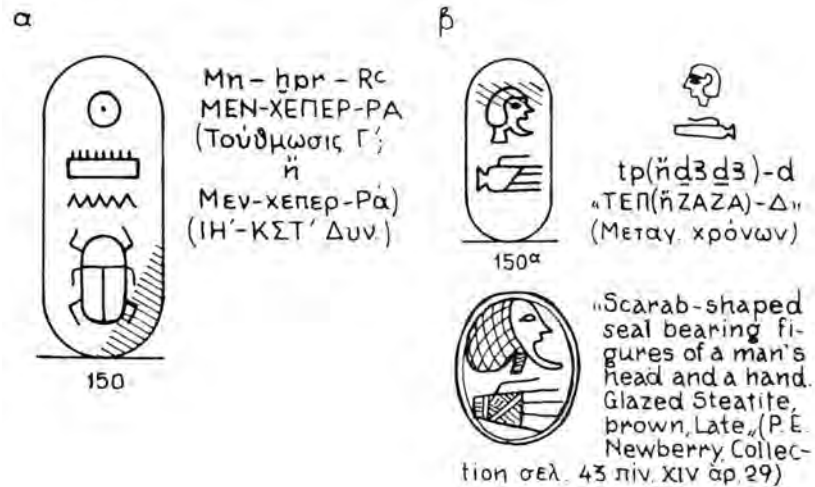
Κατεσκεύαζον τὸν ὀφθαλμὸν τοῦτον ἐκ πάσης ὕλης, λίθου, ἐρυθροῦ κοραλλίου, πτυχίτου, πρασίνου λίθου κλπ., καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῦ ἐποικίλλετο ἐπ' ἀόριστον» (Loret, *Musée de Gizeh*, σ. 163 - 164).

*148 (A101, S33) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Περίπτων (φυλακτήριον) ἐξ ἐγκαύστου λίθου ἐν σχήματι ὀρθογωνίου τετραγώνου, μετὰ ὀδοντωτῶν ἄκρων, μήκ. 0.025 καὶ πλ. 0.02 μ. Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἀ. Χίλμη.

*149 (Α102) (Σχέδ. 9). Περίαπτον (φυλακτήριον) τῆς κεφαλῆς τοῦ Βῆς. Ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.03 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*150 (Προθ. 3 ἀριθ. Ε74 S34) (Σχέδ. 8 καὶ 24· Πί ν. 4). Μικρὸς σκαραβαῖος ἐκ λίθου ἀστερίου τοῦ κοινοῦ (ἄλλως πτυχίτου λεγομένου) (βλ. κατατ. ἀριθ. *150α).

Ἄ «Χεπερ» (Hpr.r = «Κάνθαρος») σκαραβαῖος (scarabaeus, κοινῶς ἀσκάθαρος, ἐν Πόρῳ λέγεται κατσαρίδα, ἐν Σάμῳ «μαμπούρα» ἢ «σκατομπαμπούρα») ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ὡς σύμβολον τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ ἐντεῦθεν πάσης γενέσεως τῆς ζωῆς. Ἐν τοῖς τῶν Αἰγυπτίων τάφοις καὶ ἐν τοῖς ἐντοσθίοις τῶν μομιῶν ἀφθονοὶ τοιοῦτοι εὐρέθησαν καὶ εὐρίσκονται. Ὁ Πλούταρχος, *Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος*, 74, λέγει

Σχέδ. 24. Σκαραβαῖοι

ὅτι τὸν «κάνθαρον» (σκαραβαῖον) ἐτίμων οἱ Αἰγύπτιοι διὰ τὸν ἐξῆς λόγον: *Τὸ δὲ κανθάρων (σκαραβαίων) γένος οὐκ ἔχειν θήλειαν, ἀρρενας δὲ πάντας ἀφιέναι τὸν γόνον εἰς τὴν σφαιροποιουμένην ὄλην, ἣν κυλινδοῦσιν ἀντιβάδην ὠθοῦντες, ὥσπερ δοκεῖ τὸν οὐρανὸν ὁ ἥλιος ἐς τοῦναντίον περιστρέφειν, αὐτὸς ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ τὰς ἀνατολάς φερόμενος.*

Ἄ «Χεπερ» ἢ «Χεπεράϊ» (Hpr ἢ Hprī = «κάνθαρος», σκαραβαῖος) ἐθεωρεῖτο προσέτι σύμβολον τῶν μεταμορφώσεων, δι' ὧν ἡ ζωὴ διηνεκῶς ἐν τῇ δημιουργίᾳ ἀνανεοῦται («μετεμψύχωσις»): διὰ τοῦτο ὡς ἱερογλυφικὸν σημεῖον τὰς ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντιφατικὰς φαινομένας λέξεις «ὑπάρχειν» καὶ «γίγνεσθαι», «μεταμορφοῦσθαι» δηλοῖ.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Αἰγυπτίων παραληφθεῖσαν καὶ ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου *οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ μηδενίζεται· πᾶν ὃ ἀποθνήσκει, ἀποθνήσκει, ἵνα ἀναγεννηθῇ· ἡ ψυχὴ εἶναι ὠρισμένη νὰ μεταβῇ εἰς ἕτερον σῶμα μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ πρώτου, ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου τούτου σώματος, ἅμα διαλυθέντα, εἰσέρχονται εἰς τὴν γονιμοποιὸν κίνησιν τῆς φύσεως, ἔνθα ἡ Θεία Πρόνοια μεταχειρίζεται αὐτὰ πρὸς σχηματισμὸν νέων ὑπάρξεων· ὁ σκαραβαῖος λοιπόν, σύμβολον τῶν μεταβολῶν τούτων τῶν συντηρουσῶν τὴν ζωὴν, εἶναι ἅμα σύμβολον καὶ τῆς ἀθανασίας. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς τάφοις ἐτίθετο ἐν τῇ θέσει τῆς ἐξαχθείσης καρδίας τοῦ νεκροῦ, ἐπειδὴ ἡ καρδία ἐθεωρεῖτο ὡς κόκκος (πυρῆν), ἐξ οὗ τῆς διαλύσεως ἀνεβλάστανε νέα ζωὴ.*

*150α (ἴσως προθ. 3 E14 S48) (Σ χ έ δ. 7-8 καί 24²⁶· Π ί ν. 4). Μέγας σκαρβαῖος ἐκ σχιστολίθου, μήκ. 0.07 μ. (βλ. ἀριθ. *150).

*151 (A105, S35) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). «Οὐάζ» (w3d). Μικρά στήλη ἐξ ἐγκαύστου λίθου ἐν σχήματι ἄνθους λωτοῦ. Ὑψ. 0.04 μ. Μεταγενεστέρων χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς ἸΑ. Χίλμη.

*151α (Προθ. 3 A105α) (Σ χ έ δ. 7). Ὅμοιον, ὕψ. 0.045 μ.

*152 (A106) (Σ χ έ δ. 9). Σκαρβαϊοειδῆς, ὕψ. 0.02 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς ἸΑ. Χίλμη (;).

153 (S36 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πίθηκος κυνοκέφαλος ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.02 μ. (βλ. ἀριθ. *176).

154 (S37 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Κριὸς τοῦ ἸΑμμωνος ἐξ ἐγκαύστου λίθου, μήκ. 0.025 μ.

Ὁ ἸΑμμων ἦτο θεὸς τῆς Αἰγύπτου ἢ τῆς Λιβύης φέρων κέρατα κριοῦ. Ἀφιερωμένοι αὐτῷ ὑπῆρχον μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ ἀνά τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Λιβύην. Οἱ Ἕλληνες παρήγον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τοῦ «ἄμμος», ἢ διότι ὑπελάμβανον ὅτι ὁ θεὸς νήπιος ἔτι ὢν εὐρέθη ἐν τῇ ἄμμῳ μεταξὺ Καρχηδόνας καὶ Κυρήνης, ἢ διότι ἐντεῦθεν ἠθέλησαν νὰ σημάνωσι τὸν λαμπρότατον αὐτοῦ ναὸν κείμενον ἐν τινὶ ὀάσει ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Λιβύης (τανῦν Σιουά, Siwah). Τινὲς ἐθεώρουν αὐτὸν υἱὸν τοῦ Τρίτωνος, ἕτεροι δὲ υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ οἶος συναντηθείσης μόνης μετὰ τοῦ παιδὸς ἐν ὀάσει τινί. Τρίτη παράδοσις παρίστα τὸν Βάκχον ἐν τῇ εἰς Ἰνδίας ἐκστρατεία αὐτοῦ ἐξηνητημένον ἐκ τῆς δίψης καὶ τοῦ θάλπους καὶ ἐπικαλούμενον τὴν βοήθειαν τοῦ Διὸς παρὰ τὴν «ἔρημον», τὴν ἄλλως καλουμένην ἄνυδρον Λιβύην. Ὁ πατὴρ τῶν θεῶν ἐνεφανίσθη τότε ὑπὸ τὴν μορφήν κριοῦ, ὅστις σκαλίσας τὴν «ἄμμον» ἐποίησε νὰ ἀναβλύσῃ πηγὴ, ἣτις πάραυτα ἐξηφανίσθη. Ὁ Διόνυσος τότε, ἀναγνωρίσας ὅτι ὁ κριὸς ἦτο αὐτὸς ὁ Ζεὺς, ἀνίδρυσεν αὐτῷ ἐκεῖ ναόν.

Κατὰ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην (Γ, 68) ὁ ἸΑμμων ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Λιβύης, ἢ δὲ Ρέα, ἀδελφὴ τοῦ Κρόνου, σύζυγος αὐτοῦ καὶ ἡ Ἀμάλθεια ἐρωμένη του· ἐκ ταύτης δὲ ἐγεννήθη ὁ Βάκχος, ἀρχιτέκτων τοῦ περιφήμου τούτου ναοῦ, ἔνθα ὁ ἸΑμμων μετέδιδε τοὺς χρησμούς του οὐχὶ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ σημείων τῶν ἑαυτοῦ ἱερέων. Παριστάνετο δὲ ὑπὸ μορφήν κριοῦ ἢ ὑπὸ μορφήν ἀνθρώπου μετὰ κεφαλῆς καὶ κεράτων τοῦ ζώου τούτου. Ἡ λατρεία αὐτοῦ, μετενεχθεῖσα ἐκ τῆς Μερῆς καὶ τῆς ἄλλης Αἰθιοπίας εἰς τὴν Αἴγυπτον ἢ ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὰς ρηθείσας χώρας, διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἀφρικὴν. Οἱ Αἰγύπτιοι διεώρων ἐν αὐτῷ τὸ σύμβολον τῆς δημιουργίας, τὸν δημιουργὸν τοῦ παντός, τὸν θεὸν τῶν θεῶν, τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς. Ὁ κυριώτατος αὐτοῦ ναὸς ὑπῆρχεν ἐν τῇ ὀάσει τῆς Μαρμαρικῆς ἐν Λιβύῃ (βλ. Σ χ έ δ. 4), οὗ τὸ μαντεῖον ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων τῆς ἀρχαιότητος. Ὅσάκις ὁ θεὸς ἐπρόκειτο νὰ χρησιμοδοτήσῃ, τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ κατεβιβάζετο ἐντὸς λέμβου κεχρυσωμένης καὶ κεκοσμημένης ἐκ σμαράγδων καὶ ἄλλων πολυτίμων λίθων. Ὁ ναὸς αὐτοῦ ἦτο ὠκοδομημένος ἐν φρουρίῳ περικεκλωμένῳ ὑπὸ τριπλοῦ τείχους καὶ τῶν οἰκημάτων τῶν ἱερέων, οἵτινες ἡμιλλῶντο κατὰ τὸν πλοῦτον πρὸς τοὺς πλουσιωτάτους τῶν χρόνων ἐκείνων ἡγεμόνας. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Ἀρριανὸς καὶ ὁ Κόϊντος Κούρτιος ποιοῦνται μνησίαν αὐτοῦ καὶ ἀναφέρουσι πηγὴν τινὰ γεινιιάζουσαν, ἐξ ἧς ἔρρεεν ὕδωρ χλιαρὸν μὲν τῇ πρωΐᾳ, ψυχρὸν δὲ τῇ μεσημβρία,

26. P. E. Newberry, *The Timins Collection*, London 1907, σ. 43, πίν. XIV ἀριθ. 29.

θερμόν δὲ τῆ ἑσπέρα, ζέον δὲ τῷ μεσονυκτίῳ. Γνωστὴ εἶναι ἡ ἀτυχὴς ἐκβάσις τῆς ἐκστρατείας τοῦ Καμβύσου (βλ. ἀνωτ. σ. 28) κατὰ τὴν ὄσιν ταύτην (Ἡρόδ. Β, 25) καὶ τὰ ἱστορούμενα περὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἦν ἐποιήσατο ὁ κατακτητὴς οὗτος, ὅπως ἀναγορευθῆ υἱὸς τοῦ Διός.

Μετὰ τὸν ναὸν τοῦτον περιφημώτατος ἦτο ὁ ἐν ταῖς Ἑκατομύλοις Θήβαις τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, ἐξ οὗ ἡ πόλις αὕτη ἐκλήθη Διόσπολις. Ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἐπίσης ἄγαλμα κεκοσμημένον πολυτίμοις λίθοις καὶ περιηγόμενον ἐντὸς πλουσίας κύμβης (ἀλιάδος).

Ἐπειδὴ ὁ κριὸς ἐθεωρεῖτο ἱερός τοῦ Ἄμμωνος δὲν ἐσφάζετο ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων οὐτοὶ περιωρίζοντο μόνον νὰ θύωσιν ἓνα κριὸν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ θεοῦ, ἵνα περιβάλωσι τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ διὰ τοῦ δέρματός του.

*154α (προθ. 3) (Σ χ ἐ δ. 7). Ὁ θεὸς Μῖν ἢ Μῖνου (Μῖν). Ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.04 μ.

*155 (Α98) (Σ χ ἐ δ. 9). Τεμάχιον σείστρου (ναόσχημον) τῆς κεφαλῆς Ἀθώρ. Ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.045 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*155α (προθ. 3 Ε73) (Σ χ ἐ δ. 7). Ἡ κεφαλὴ Ἀθώρ (Ητ-Ητ « Χέτ-Χώρ »).

*155β (προθ. 3) (Σ χ ἐ δ. 7). Ὁ θεὸς « Χάχ » (Ηἠ ἢ Ηἠ. w)²⁷. Ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.032 μ.

*155γ (προθ. 3) (Σ χ ἐ δ. 7). Ἡ γαλῆ (Μῖν « Μιού »). Ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.032 μ.

*155δ (προθ. 3) (Σ χ ἐ δ. 7). Ὁ ἱέραξ (Ητ « Χώρ »). Ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.035 μ.

*155ε (προθ. 3) (Σ χ ἐ δ. 7). Τὸ λευκὸν στέμμα τῆς Ἄνω Αἰγύπτου (ἠδ.τ « χέζιτ »). Ἐξ ἐγκαύστου λίθου, ὕψ. 0.046 μ.

*155ζ (προθ. 3) (Σ χ ἐ δ. 7). Βάτραχος (Ηκῆ « Χεκίτ »).

*156 (Α144, S44) (Σ χ ἐ δ. 8 - 9· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον παριστῶν τὴν προτομὴν Κανώβου Ὀσίριδος μετὰ λύχνου ἐπὶ τῆς βάσεως, ὕψ. 0.12 μ. Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*157 (Α133, S7) (Σ χ ἐ δ. 8 - 9· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.19 μ., παριστῶν τὴν Ἴσιν ὀρθίαν, κρατοῦσαν τῆ δεξιᾷ τὸν ἀριστερόν μαστὸν καὶ τῆ ἀριστερᾷ ἀγκάλῃ τὸν Ὄρον, ὃν στηρίζουσα ἐπὶ στήλης θηλάζει. Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

Ἡ Ἴσις (Νέρθους, Nerthus ἢ Χέρθα, Hertha)²⁸ ἦτο τῶν Αἰγυπτίων θεά, ἦν οἱ Ἕλληνες παρέβαλλον πρὸς τὴν ἑαυτῶν Δήμητρα· τὸ ὄνομα αὐτῆς προῦφέρετο ἱερογλυφικῶς « Χίς » (His = Ἴς.τ, Ἴσιτ). Αὕτη, ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς καὶ σύζυγος αὐτῆς Ὀσίρις, ὑπῆρξαν ἐκ τῶν ἀρχαίων θεῶν τῆς Αἰγύπτου, ὁ δὲ Ἡρόδοτος, ὅστις πλείστον περὶ αὐτῶν λόγον ποιεῖται, παραδίδει ἡμῖν, ὅτι ὑπῆρξαν ἐκ τῶν θεοτήτων, αἵτινες ἐν ἀπάσῃ τῇ Αἰγύπτῳ γενικῶς ἐλατρεῦοντο. Ἡ Θίς (Θίνις) ἢ μετέπειτα Ἄβυδος ὀνομασθεῖσα (νῦν ἐρείπιον τοῦ Ἑλ-Μίρμπα, El-Birbah πλησίον Γκίργκα, Girga) ἐν τῇ Ἄνω Αἰγύπτῳ, πρωτεύουσα τῶν δυναστῶν τῆς χώρας ταύτης, ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαιοτάτη τῆς λατρείας αὐτῆς ἐστία. Οἱ ἄλλοι περιφημώτατοι αὐτῆς ναοὶ ὑπῆρχον ἰδρυμένοι ἐν Φιλαῖς (Philae), πόλει ἐν τοῖς μεσημβρινοῖς ὀρίοις τῆς Ἄνω Αἰγύπτου παρὰ τὸν Νεῖλον ἐπὶ ὁμώνυμου νήσου

27. H. Bonnet, *ἔ.ἀ.*, σ. 268, εἰκ. 68: « Hah ».

28. Νέρθους (Nerthum ἐσφαλμένως Χέρθα, Χέρδα; Hertham) ἦτο ἡ θεά τῆς γερμανικῆς μυθολογίας (πρβλ. A. Franke, *RE* XVII 1, 1936, σ. 50 κ.έ.).

κειμένη, ἔνθα λέγεται ὅτι ἡ Ἴσις καὶ ὁ Ὅσιρις ἐτάφησαν, ἐν Τεντύροις (νῦν Δένδερα, Denderah), πρωτευούση τῆς Ἄνω Αἰγύπτου ἐν τῷ νομῷ Τεντυρίτη παρὰ τὸν Νεῖλον, ὅστις ἀφθόνους ἐνταῦθα εἶχε κροκοδείλους, ἐν Μέμφιδι καὶ ἐν Βουσίριδι (νῦν Ἀμπουσίρ, Abusir), πόλει τῆς Κάτω Αἰγύπτου ἐν τῷ « Δέλτα » (ἀραβ. dhadaltâ, βλ. Σ χ ε δ. 4 - 5). Ἡ λατρεία αὐτῆς βραδύτερον διεδόθη εὐρέως εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ῥωμαίους καὶ εἰς τοσοῦτον βαθμόν, ὥστε ἐγένετο ἀνάγκη παρ' αὐτοῖς νὰ ληφθῶσιν αὐστηρὰ μέτρα πρὸς περιστολὴν τῶν σκανδάλων καὶ τῶν καταχρήσεων, αἵτινες συνέβαινον ἐν ταῖς τελεταῖς τῶν μυστηρίων αὐτῆς. Ἡρόδ. Β, 59 : *Πανηγυρίζουσι δὲ Αἰγύπτιοι οὐκ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, πανηγύρις δὲ συγχρᾶς, μάλιστα μὲν καὶ προθυμότατα ἐς Βούβαστιν πόλιν τῆ Ἀρτέμιδι, δεύτερα δὲ ἐς Βούσιριν πόλιν τῆ Ἴσι (Isaeum νῦν Μπαχπιτ - ἔλ - Χίγκαρα, Bahbit el - Higara) ἐν ταύτῃ γὰρ δὴ τῆ πόλι ἐστὶ μέγιστον Ἴσιος ἱερόν, ἴδουται δὲ ἡ πόλις αὕτη τῆς Αἰγύπτου ἐν μέσῳ τῷ Δέλτα Ἴσις δὲ ἐστὶ κατὰ τὴν Ἑλλήνων γλῶσσαν Δημήτηρ. Καὶ Ἡρόδ. Β, 156 : Αἰγυπτιστὶ δὲ Ἀπόλλων μὲν Ὀρος, Δημήτηρ δὲ Ἴσις, Ἀρτεμις δὲ Βούβαστις.*

Τοῦ Πλουτάρχου σώζεται ὅλον σύγγραμμα *Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος*, ἐξ οὗ ἀποσπῶμεν τὰς ἐξῆς περικοπὰς. § 32 : *ὥσπερ Ἕλληνες Κρόνον ἀλληγοροῦσι τὸν χρόνον, Ἦραν δὲ τὸν ἄερα, γένεσιν δὲ Ἡφαίστου τὴν εἰς πῦρ ἄερος μεταβολὴν, οὕτω παρ' Αἰγυπτίοις Νεῖλον (λέγουσιν) εἶναι τὸν Ὅσιριν Ἴσιδι συνόντα τῆ γῆ. Τυφῶνα δὲ τὴν θάλασσαν, εἰς ἣν ὁ Νεῖλος ἐπιπίπτων ἀφανίζεται καὶ διασπᾶται καὶ § 38 : Τῶν τ' ἄστρον τὸν σείριον Ἴσιδος νομίζουσιν, ὕδραγωγὸν ὄντα. Καὶ τὸν λέοντα τιμῶσι καὶ χάσμασι λεοντείους τὰ τῶν ἱερῶν θυρώματα κοσμοῦσιν, ὅτι πλημμυρεῖ (ὁ) Νεῖλος*

« ἠελίου τὰ πρῶτα συνερχομένοιο λέοντι » ὡς δὲ Νεῖλον Ὀσίριδος ἀπορροήν, οὕτως Ἴσιδος σῶμα γῆν ἔχουσι καὶ νομίζουσιν οὐ πᾶσαν, ἀλλ' ἥς ὁ Νεῖλος ἐπιβαίνει σπερμαίνων καὶ μιν γνύμενος. Πρβλ. καὶ § 65. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν Στρομ. Ι, XXI λέγει : Τριόπας δὲ συγχρονεῖ Ἴσιδι, ἐβδόμη γενεᾶ ἀπὸ Ἰνάχου. Ἴσιν δὲ, τὴν καὶ Ἰώ φασὶ διὰ τὸ ἰέναι αὐτὴν διὰ πάσης τῆς γῆς πλανωμένην. Ταύτην δὲ Ἴστρος ἐν τῷ Περὶ τῆς Αἰγυπτίων ἀποικίας Προμηθέως θυγατέρα φησὶ. Προμηθεὺς δὲ κατὰ Τριόπαν, ἐβδόμη γενεᾶ μετὰ Μωϋσέα . . . Λέων δὲ, ὁ τὰ περὶ τῶν κατ' Αἰγύπτου θεῶν πραγματευσάμενος, τὴν Ἴσιν ὑπὸ Ἑλλήνων Δημήτρα καλεῖσθαί φησιν ἢ κατὰ Λυγκέα γίνεται ἐνδεκάτη ὕστερον Μωϋσέως γενεᾶ.

*158 (A135, S9) (Σ χ ε δ. 8 - 9· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.155 μ., παριστῶν τὴν Ἴσιν ὀρθίαν κρατοῦσαν τῆ δεξιᾷ λαμπάδα (βλ. ἀριθ. *157). Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἀ. Χίλμη.

*159 (A138, S12) (Σ χ ε δ. 8 - 9· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον παριστῶν τὴν προτομὴν τῆς Ἴσιδος, ὕψ. 0.19 μ. (ἐκ τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων ἢ Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων). Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἀ. Χίλμη.

*160 (A136, S10) (Σ χ ε δ. 8 - 9· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον προερχόμενον ἐκ τῆς Φαγιούμ (Fayum), ὕψ. 0.15 μ., παριστῶν τὸν Ὀρον (Ἀρποκράτην) καθήμενον κατὰ γῆς καὶ βυθίζοντα τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐντὸς ἀγγείου, ὅπερ κρατεῖ τῆ ἀριστερᾷ. Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων.

*161 (A137, S11) (Σ χ ε δ. 8 - 9· Πί ν. 4). Ὅμοιον ἀγαλμάτιον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.20 μ., παριστῶν τὸν Ὀρον ὀρθιον φέροντα τὴν δεξιὰν ἐπὶ τῶν χειλέων καὶ κρατοῦντα τῆ ἀριστερᾷ ἀγγεῖον, ὅπερ στηρίζει ἐπὶ ἀμοφορέως.

Ὁ Ὀρος (Hr.w Χῶρ, Χῶρου) ἦτο Αἰγύπτιος θεὸς τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἡλίου, τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κυρηναίου ποιητοῦ, περιφήμου γραμματικοῦ καὶ γεωγράφου Ἐρατο-

σθένους, ἀκμάσαντος ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου περὶ τὸ 280 π.Χ., ἀναφερόμενος, οὗ ἡ λατρεία βραδύτερον παρά τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις διεδόθη εἰς εὐρύτατον κύκλον. Οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι τοῦ νεωστὶ ἀνακαλυφθέντος θεοῦ τούτου τῆς Αἰγύπτου, ἦν ἐθεώρουν ἕνεκα τῆς ἐπικρατοῦσης τότε « φιλομυστίας » (μυστικισμοῦ) ὡς τὴν χώραν τῶν θαυμάτων καὶ τῶν μυστηρίων, παρεδέξαντο μετὰ μεγίστης σπουδῆς καὶ προθυμίας τὴν λατρείαν αὐτοῦ. Ὀφείλομεν δ' ὅμως νὰ ποιησώμεθα διαστολὴν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ νεωτέρου Ὄρου. Ὁ πρεσβύτερος Ὄρος ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ὀσίριδος καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐταυτίζετο τῷ Ἀπόλλωνι· ἀλλὰ καὶ ὁ νεώτερος ἔχει τοσαύτην ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν θεόν, ὥστε πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν θεὸν Ἥλιον. Ὁ Ἡρόδοτος ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ἀνωτέρω Ὄρου, τοῦ υἱοῦ τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος, ὅστις μεγάλην ἔσχεν μετοχὴν ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Σήθ (Τυφῶνος), ἀδελφοῦ τῆς Βουβάστιδος τῆς καθ' Ἑλληνικὰς Ἀρτέμιδος. Ἡροδ. Β, 144 : *Ὑστατον δὲ αὐτῆς (sc. Αἰγύπτου) βασιλεῦσαι Ὄρον τὸν Ὀσίριος (Ὀσίριδος) παῖδα, τὸν Ἀπόλλωνα Ἕλληνες ὀνομάζουσι· τοῦτον καταπαύσαντα Τυφῶνα βασιλεῦσαι ὕστατον Αἰγύπτου. Ὀσιρις δὲ ἐστὶ Διόνυσος κατὰ Ἑλλάδα γλῶσσαν.* Πρβλ. καὶ Πλουτ. *Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος*, 18, 38, 40, 52, 54. Ἐν § 56 ὁ Πλούταρχος λέγει : *Τὸν μὲν οὖν Ὄρον εἰώθασιν καὶ Μῖν προσαγορεύειν, ὅπερ ἐστὶν ὀρώμενον· αἰσθητὸν γὰρ καὶ ὄρατὸν ὁ κόσμος.* Ὁ ἀείμνηστος Γρηγ. Βερναρδάκης ἔγραψεν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ τῶν Ἡθικῶν τοῦ Πλουτάρχου « καὶ Μῖν », ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ « καὶ Μῆν » (Stérgioglides, *Cat. A. H. Pacha*).

Ὁ Ὄρος ἦτο παιδίον ἔτι, ὅτε ὁ Ὀσιρις φονεύεται ὑπὸ τοῦ Σήθ (Τυφῶνος)· καὶ ἐν τῷ ἦ Ἴσις ζητεῖ νὰ εὔρη τὸν ἀδελφὸν καὶ σύζυγον αὐτῆς, οὗτος ἀνατρέφεται ὑπὸ τῆς Λητοῦς ἐν τῇ πόλει τῆς Κάτω Αἰγύπτου Βουτοῖ (βλ. κατωτ.).

Ὁ Ὄρος νικᾷ τὸν Σήθ (Τυφῶνα) μετὰ σφοδρὰν καὶ πολυήμερον πάλην καὶ παραδίδει αὐτὸν εἰς τὴν μητέρα Ἴσιν, ἥτις ἀποδίδει αὐτῷ αὐθις τὴν ἐλευθερίαν· ὀργισθεὶς δὲ διὰ τοῦτο ὁ Ὄρος ἀπέσπασε τὸ διάδημα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῆς μητρός. Τούτου ἕνεκα ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς ἀγάλμασι καλεῖται συχνάκις « ἐκδικητῆς τοῦ πατρός »²⁹.

Ἐν τοῖς μνημείοις παριστάνεται καὶ μετὰ κεφαλῆς πέρκου, ὅστις ἦτο ἱερός αὐτοῦ. « Γενέθλια Ὄρου » ἦτο τίτλος ἱεροῦ βιβλίου τῶν Αἰγυπτίων : Πλουτ., *Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος*, 52 : *Λέγεται δὲ καὶ θῆσαι τῷ ἡλίῳ τετραδίμηγρος ἱσταμένον πάντων πρῶτος Ὄρος ὁ Ἴσιδος, ὡς ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Γενεθλίοις Ὄρον γέγραπται.* Ὁ Πλούταρχος ἐν § 62 λέγει ὅτι « ἡ μαγνητικὴ λίθος » ἐκαλεῖτο ὀστοῦν Ὄρου : *Ἐτι τὴν σιδηρεῖν λίθον ὀστέον Ὄρου, Τυφῶνος δὲ τὸν σίδηρον, ὡς ἱστορεῖ Μανεθῶς, καλοῦσιν.* Πρβλ. Λουκ. *Ὀν. ἢ ἀλεκτ.* 18 : *Ἀπεδήμησα δὲ καὶ εἰς Αἴγυπτον ὡς συγγενοίμην τοῖς προφήταις ἐπὶ σοφία, καὶ εἰς τὰ ἄδυνα κατελθὼν ἐξέμαθον « τὰς βίβλους τὰς Ὄρου καὶ Ἴσιδος ».* Πρβλ. καὶ Στοβ. *Ἀνθ.* 13, 50. Ἐκ τοῦ Ὄρου νομίζουσιν οἱ παλαιοὶ ὅτι ὀνομάσθη ὁ ἀστερισμὸς « Ὀρίων » καὶ ἡ πόλις τῆς Ἀττικῆς « Ὀρωπός ».

Τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα πῆλινα ἀγαλμάτια τοῦ Ἀρποκράτους καὶ Ὄρου (ἀριθ. *164 κλπ.) προέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ Φαγιούμ, εἶναι μεταγενεστέρων χρόνων καὶ πολὺ διάφορα τοῦ ἀρχαίου αἰγυπτιακοῦ τύπου, ἀναγνωρίζει δὲ τις αὐτὰ ἐκ τῶν κρεμαμένων βοστρύχων καὶ τῆς θέσεως τοῦ δακτύλου τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐπὶ τοῦ στόματος· ἄλλοτε μὲν κάθηται ἐπὶ πτηνῶν (ἀριθ. *163), ἄλλοτε ἐπὶ ἵππων (ἀριθ. *164)

29. *Hr-nd-it.f* (« Χαρενδζάτιφ » = « Ὄρος, ὁ ἐκδικητῆς τοῦ πατρός του »), Ἀρενδῶτης.

καὶ ἄλλοτε ἴστανται στηριζόμενα ἐπὶ βάθρου ἐν σχήματι ἄνω μέρους δοχείου (ἀριθ. *164)· ἐνίοτε κρατοῦσι τῆ ἀριστερᾶ ἀμφορέα (ἀριθ. *163 καὶ *170) καὶ σπανιώτατα φέρουσι καὶ ἱερογλυφικὴν ἐπιγραφὴν. Ὁ Ὄρος ἔστιν ὅτε εἰκονίζεται ἐστεμμένος διπλῶ στέμματι, τῷ τῆς Ἀρκτου καὶ τῷ τῆς Μεσημβρίας. Ἐν πολλοῖς ἀντιγράφοις « τῆς βίβλου τῶν τεθνεώτων », ἃ εὐρίσκονται ἐν τοῖς μνήμασι τῶν νεκρῶν, λέγεται ὅτι ἐκάστη ψυχὴ ἐνώπιον τοῦ Ὅσιριδος καὶ τεσσαράκοντα καὶ δύο δικαστῶν ἔπρεπε μετὰ τὴν ἀνάκρισιν, νὰ ζυγισθῆ ἐν τῇ θεῖα τρυτάνῃ καὶ ποιήσῃται ἀπολογία ἢ ὁμολογίαν, ἀρνούμενη τὰ ἀμαρτήματα εἰς ἃ δὲν ὑπέπεσε· τοιαῦται ὁμολογίαι ὑπάρχουσι πολλαί. Ὁ Ὄρος καὶ ὁ Θῶθ παρίστανται εἰς τὴν ψυχοστασίαν ταύτην καὶ ὁ μὲν Ὄρος μετὰ κεφαλῆς ἱέρακος πιέζει συμπαθῶς τὴν πλάστιγγα, ἐν ἣ ὑπῆρχεν ἡ τοῦ δικαίου ψυχὴ, ὁ δὲ Θῶθ (ὁ Ἐρμῆς) ἰβιοκέφαλος καταγράφει τὰ ἀποτελέσματα τῆς δίκης καὶ κηρύσσει τὴν ἀπόφασιν. Πρὸς ταῦτα δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν τὸ δράμα τοῦ Αἰσχύλου τὸ ἐπιγραφόμενον « Ψυχοστασία », ἐν τῷ Θεολογίῳ τοῦ Θεάτρου, κλπ.

Ὁ Ὄρος ἦτο προσέτι σύμβολον τῆς ἀνακαινίσεως (ἀναγεννήσεως). Ὁ παῖς οὗτος παριστάνεται πολλακίς λάξ πατῶν κροκοδείλους, κρατῶν ταῖς χερσὶ δεσμίους τὸν λέοντα, τὸν σκορπίον, τοὺς ὄφεις καὶ τὴν κεμάδα (εἶδος ἐλαφροτάτης δορκάδος), ζῶα θεωρούμενα κακοποιὰ καὶ ἀκάθαρτα, καὶ εἰκονίζει οὕτω συμβολικῶς τὸν θρίαμβον τῆς ἀνακαινίσεως τῶν ὄντων κατὰ τῆς ἀνατροπῆς καὶ καταστροφῆς αὐτῶν. Τὰ κείμενα καλοῦσι τὸν παῖδα τοῦτον Ὄρον « γέροντα, ὅστις αὔθις παιδίον ἐγένετο ». Παρὰ τῷ παιδίῳ τούτῳ συνήθως ὑπάρχουσι σκαραβαῖοι σύμβολα τῆς μεταμορφώσεως (μεταπλάσεως).

Ἡ εἰκὼν τοῦ νέου Ὄρου ὡς καταστροφῆς τῶν θηρίων φέρει συνήθως τὴν κεφαλὴν τοῦ θεοῦ Βῆς (βλ. ἀριθ. *170), τοῦ Αἰγυπτίου Ἡρακλέους· ἐνίοτε αὐτὸς ὁ Βῆς ἀντικαθιστᾷ τὸν Ὄρον καὶ φονεῖ πελώριον ὄφιν. Δύναται τις ἐνταῦθα νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν καλλιτεχνικώτατον ἑλληνικὸν μῦθον τοῦ Θησέως καὶ τῶν δώδεκα ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους. Σαρκοφάγος τις τοῦ Νεσιπανοῦβ (Nesipanou), ἱερέως τοῦ Ἀμμωνος³⁰, φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ Βῆς, κρατοῦντος ἐπὶ τῶν ὄμων τὸν οὐρανὸν ἐν ὀνόματι τοῦ Σού (Sw), ὡσπερ ὁ Ἡρακλῆς ἀντὶ τοῦ Ἀτλαντος, καὶ εἶναι ἐνδεδυμένος τὸ δέρμα λέοντος, ὡσπερ ὁ Ἡρακλῆς. Οἱ Ἕλληνες φαίνεται ὅτι ἐσχημάτισαν τὸν ἑαυτῶν Ἡρακλέα συναρμολογήσαντες τοὺς χαρακτῆρας τοῦ Ὄρου καὶ τοῦ Βῆς. Ὁ ἀθλητῆς καὶ καταστροφεὺς τῶν κακοποιῶν στοιχείων παρέχει τοὺς χαρακτῆρας τῷ ἥρωι Ἡρακλεῖ, ὁ δὲ Βῆς μετὰ τοῦ ἀλλοκότου σχήματος αὐτοῦ κατέστη ὁ σκαῖος καὶ λαίμαργος Ἡρακλῆς (πρβλ. Ἀριστοφ. *Ὀρν.* 15, 83 κ.έ. καὶ Εὐριπ. *Ἀλκ.* 747 κ.έ.).

Ὁ θεὸς Ὄρος κατὰ τὸν Μαριέτ εἰκονίζεται καὶ ἐστηκῶς ἐπὶ κροκοδείλου πηγνύων ἐπ' αὐτοῦ τὴν λόγχην του, ὅπερ συμβολικῶς παριστᾷ τὸν ἥλιον ἐξερχόμενον καθ' ἐκάστην νικηφόρον ἐκ τῆς πάλης αὐτοῦ κατὰ τοῦ σκότους.

*162 (A140, S14) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πῆλινον παριστῶν τὸν Ὄρον (ἢ Ἀρποκράτην) καθήμενον, φέροντα τὴν δεξιὰν εἰς τὰ χεῖλη καὶ κρατοῦντα τῆ ἀριστερᾶ ἀγγεῖον, ὕψ. 0.18 μ. (βλ. ἀριθ. *161). Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἀ. Χίλμη.

*163 (A141, S15) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.17 μ., παριστῶν τὸν Ὄρον (ἢ Ἀρποκράτην) καθήμενον ἐπὶ πτηνοῦ καὶ φέροντα τὴν

30. Βλ. Loret, *Musée de Gizeh*, Le Caire 1897, σ. 232.

δεξιάν εις τὸ χεῖλος. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*164 (A127, S1) (Σχέδ. 8-9· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.10 μ., εὑρεθὲν ἐν Φαγιούμ (Σχέδ. 4) πόλει τῆς Αἰγύπτου, παρ' ἣν ἔκειτο τὸ πάλαι ἢ Ἀρσινόη, ἢ πρότερον Κροκοδειλούπολις καλουμένη, πρωτεύουσα τῆς Μέσης Αἰγύπτου, παριστῶν ἐφιππον τὸν Ἀρποκράτην, θεὸν τῆς σιωπῆς παρὰ τῆς ἀρχαίως Αἰγυπτίους, υἱὸν τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ (τεθνεῶτος) Ὀσίριδος, περὶ ὧν κατωτέρω θὰ διαλάβωμεν, φέροντα τὸν λιχανὸν ἐπὶ τοῦ στόματος. Ὑψ. 0.10 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Πρβλ. Πλουτ. *Περὶ Ἴσιδ. καὶ Ὀσίρ.* 19: *Τὴν δ' Ἴσιν ἐξ Ὀσίριδος μετὰ τὴν τελευτὴν συγγενομένου τεκεῖν ἡλιτόμηρον καὶ ἀσθενῆ τοῖς κάτωθεν γυῖοις τὸν Ἀρποκράτην* καὶ 65: *καὶ λέγοντες θάπτεσθαι μὲν τὸν Ὀσίριον, ὅτε κρύπτεται τῇ γῆ σπειρόμενος ὁ καρπός, αὐθις δ' ἀναβιοῦσθαι καὶ ἀναφαίνεσθαι, ὅτε βλαστήσεως ἀρχή. Διὸ καὶ λέγεσθαι τὴν Ἴσιν αἰσθημένην ὅτι κύνει περιάφασθαι φυλακτήριον ἕκτη μηνὸς ἴσταμένου Φαωφί (Ὀκτωβρίου)· τίκεσθαι δὲ τὸν Ἀρποκράτην περὶ τροπᾶς χειμερινᾶς ἀτελῆ καὶ νεαρὸν ἐν τοῖς προανθοῦσι καὶ προβλαστάνουσι. Διὸ καὶ φακῶν αὐτῷ φρομένων ἀπαρχὰς ἐπιφέρουσι, τὰς δὲ λοχείους ἡμέρας ἐσορτάζειν μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν* καὶ 68: *Τὸ δὲ τῆς Ἴσιδος φυλακτήριον, ὃ περιάπτεσθαι μυθολογοῦσιν αὐτήν, ἐξεομηγεύεται «φωνὴ ἀληθής».* *Τὸν δ' Ἀρποκράτην οὕτε θεὸν ἀτελῆ καὶ νήπιον οὕτε χεδρόπων τινὰ νομιστέον, ἀλλὰ τοῦ περὶ θεῶν ἐν ἀνθρώποις λόγον νεαροῦ καὶ ἀτελοῦς καὶ ἀδιαθρότου προστάτην καὶ σωφρομιστήν* διὸ τῷ στόματι τὸν δάκτυλον ἔχει προσκείμενον ἐχεμυθίας καὶ σιωπῆς σύμβολον· ἐν δὲ τῷ Μεσορῆ (Αὐγούστῳ) μηνὶ τῶν χεδρόπων ἐπιφέροντες λέγουσιν «γλῶσσα τύχη, γλῶσσα δαίμων». *Τῶν δ' ἐν Αἰγύπτῳ φυτῶν μάλιστα τῇ θεῷ καθιερωσθαι λέγουσι τὴν περσέαν, ὅτι καρδία μὲν ὁ καρπὸς αὐτῆς, γλώττη δὲ τὸ φύλλον ἔοικεν. Οὐδὲν γὰρ ὧν ἄνθρωπος ἔχειν πέφυκε θεϊότερον λόγου καὶ μάλιστα τοῦ περὶ θεῶν, οὐδὲ μείζονα ροπήν ἔχει πρὸς εὐδαιμονίαν.* Πρβλ. καὶ Λουκίλ. 39 XI, 115. Gruter ἐπιγρ. 82 καὶ Νεαπόλ. ἐπιγρ. παρὰ Martorell, σ. 475 καὶ 464. Οἱ νεώτεροι οἱ περὶ τὴν αἰγυπτιακὴν ἀρχαιολογίαν ἀσχολούμενοι καὶ τὰ ἱερογλυφικὰ ἀκριβοῦντες λέγουσιν, ὅτι ἡ ἀρχαία αἰγυπτιακὴ λέξις Hr-p3-hrd (Χαρπαχράδ, Ἀρπαχράδης, Ἀρποκράτης) σημαίνει «Ἔσρος τὸ παιδίον» καὶ ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἐδήλουν «τὸν θεὸν τοῦτον βρέφος» γεννηθὲν ἐκ τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκ παρανοήσεως ὑπέλαβον αὐτὸν «θεὸν τῆς σιωπῆς», διότι φέρει τὸν δάκτυλον εἰς τὸ στόμα, ὅπερ εἶναι ἀπλή παιδικὴ χειρονομία· κατ' αὐτοὺς «Χαρπαχράδ» (Ἀρπαχράδης) εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ Ὀσίριδος καὶ σύμβολον τῆς αἰωνίας ἀνακαινίσεως τοῦ θεοῦ. Πρβλ. ἀνωτ. Ἔσρος (ἀριθ. *161).

*165 (A128, S2) (Σχέδ. 8-9· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.20 μ., παριστῶν ἐπίσης τὸν θεὸν Ἀρποκράτην ὄρθιον, κρατοῦντα τῇ ἀριστερᾷ ἀγγεῖον καὶ φέροντα τὸν λιχανὸν τῆς δεξιᾶς ἐπὶ τοῦ στόματος. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*166 (A129, S3) (Σχέδ. 8-9· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.18 μ., παριστῶν ἐπίσης τὸν θεὸν Ἀρποκράτην, ὄρθιον, βυθίζοντα τὴν δεξιάν ἐντὸς ἀγγεῖου, ὅπερ κρατεῖ τῇ ἀριστερᾷ ὑπὸ μάλης, στηριζόμενος ἐπὶ ἀμφορέως. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*167 (A130, S4) (Σχέδ. 8-9· Πί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.17 μ., παριστῶν ἐπίσης τὸν Ἀρποκράτην ὀκλάζοντα καὶ φαλλικὸν καὶ φέροντα τὸν λιχανὸν τῆς

δεξιᾶς ἐπὶ τῶν χειλέων καὶ τῇ ἀριστερᾷ κρατοῦντα τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας. Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*168 (A131, S5) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.131 μ., παριστῶν τὸν Ἀρποκράτην ὀκλάζοντα καὶ φαλλικὸν καὶ κρατοῦντα τῇ ἀριστερᾷ ἀγγεῖον καὶ τῇ δεξιᾷ καρπὸν λωτοῦ. Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*169 (A132, S6) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Πηλίνη προτομὴ Ἀρποκράτους, ὕψ. 0.11 μ., φέροντος τὸν λιχανὸν τῆς δεξιᾶς ἐπὶ τῶν χειλέων καὶ κρατοῦντος τῇ δεξιᾷ ἀγγεῖον. Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*170 (A142, S16) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.21 μ., παριστῶν τὸ θεὸν Βῆς φέροντα τὴν ἀσπίδα καὶ τὸν ἀκινάκην (εὐθεῖαν μάχαιραν). Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*171 (A143, S17) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Προτομὴ πηλίνη τοῦ αὐτοῦ θεοῦ, ὕψ. 0.11 μ. Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

Ὁ Αἰγύπτιος θεὸς Βῆς (Bs = Μπέζ, πιθ. Βησσᾶς) παριστάνετο περιβεβλημένος δερμίδα πτερῶν ἢ κλάδους φοῖνικος καὶ ἔχων ὄψιν θηριώδη, ὀφθαλμοὺς προπαλεῖς καὶ γλῶσσαν κρεμαμένην πρὸ τοῦ στόματος, ὄρθιος καὶ τοὺς πόδας διαβεβηκότας ἔχων. Ἡ ὄψις αὐτοῦ ἀλλόκοτος καὶ στυγερά ποιεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν εἰρηναίαν στάσιν τῶν λοιπῶν θεοτήτων τοῦ αἰγυπτίου πανθέου καὶ πείθει ἡμᾶς νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ εἶναι ξένη καὶ οὐχὶ αἰγυπτία. Παράδοσις τις ἀρχαίου κειμένου δεικνύει ἡμῖν ὅτι ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀραβίας ἢ μᾶλλον ἐκ τῆς Ἰνδίας. Ἡ Βίβλος τῶν Νεκρῶν ταυτίζει αὐτὸν πρὸς τὸν Σῆθ (*Τυφῶνα καταδυναστεύοντα καὶ καταβιαζόμενον*, Πλουτ. *Περὶ Ἰσιδ. καὶ Ὀσίρ.* 41, 49 καὶ 62). Ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ Μουσείῳ τῆς Γκίζας ὑπάρχουσι κάτοπτρα ἔχοντα ὡς λαβὴν ἀγαλμάτια τοῦ θεοῦ Βῆς.

*172 (A134, S8) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.155 μ., παριστῶν προτομὴν γυναικὸς (Ἀθηνᾶς - Νήιθ) ἐχούσης πρὸ αὐτῆς λύχνον. Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*173 (A139, S13) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.185 μ., παριστῶν τὴν προτομὴν γυναικὸς (Ἀθηνᾶς - Νήιθ) κρατούσης τῇ δεξιᾷ λύχνον. Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*174 (A109, S22) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐκ λίθου τιτανώδους, ὕψ. 0.07 μ., παριστῶν τὴν προτομὴν τοῦ Διὸς Σαράπιδος. Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

Κατὰ τὸν Φύλαρχον (παρὰ Πλουτ., *Περὶ Ἰσιδ. καὶ Ὀσίρ.* 29) ἡ λέξις Σάραπις παράγεται ἐκ τοῦ *σαίρειν* - *καλλύνειν*. *Σάραπις δ' ὄνομα τοῦ τὸ πᾶν κοσμοῦντός ἐστι παρὰ τὸ «σαίρειν», ὃ καλλύνειν τινὲς καὶ κοσμεῖν λέγουσι(ν)*. Κατ' ἄλλους γίνεται ἐκ τοῦ *Σορόαπις* - *Σόραπις* = σορὸς (λάρναξ, νεκροθήκη) Ἄπιδος, ἢ ἐκ τοῦ *σεῦσθαι* καὶ *σοῦσθαι* καὶ οὕτω δηλοῖ τὴν τοῦ παντὸς κίνησιν. Ταῦτα ὁ Πλούταρχος ἀποδοκιμάζει λέγων αὐτόθι τάδε: *Ἄτοπα γὰρ ταῦτα τοῦ Φυλάρχου, πολλῶ δ' ἀτοπώτερα τὰ τῶν λεγόντων οὐκ εἶναι θεὸν τὸν Σάραπιν, ἀλλὰ τὴν Ἄπιδος σορὸν οὕτως ὀνομάζεσθαι. . . Μετριώτεροι δ' οἱ παρὰ τὸ «σεῦσθαι» καὶ τὸ «σοῦσθαι» τὴν τοῦ παντὸς ἅμα κίνησιν εἰρησθαι φάσκοντες*. Ὁ Πλούταρχος νομίζει ὅτι ἡ λέξις Σάραπις εἶναι αἰγυπτιακὴ καὶ σημαίνει *εὐφροσύνην*. Πρβλ. αὐτόθι: *Ἐγὼ δέ, εἰ μὲν Αἰγύπτιον ἐστι τοῦνομα τοῦ Σαράπιδος, εὐφροσύνην*

αὐτὸ δηλοῦν οἴομαι καὶ χαρμοσύνην, τεκμαιρόμενος ὅτι τὴν ἑορτὴν Αἰγύπτιοι τὰ χαρμόσυνα «σαίρει» καλοῦσιν.

Ὁ Αἰγύπτιος θεὸς Σάραπις ἀνήκεν εἰς τὸ ἀρχαῖον αἰγυπτιακὸν πάνθεον, ἡ λατρεία δ' ὅμως αὐτοῦ ἐγενικεύθη τὸ πρῶτον ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Σωτήρος (Πλούτ. *αὐτόθι* 28) καὶ ἐθεωρήθη πάραυτα ὡς θεὸς τῶν ἐν Ἄδῃ ψυχῶν τῶν τεθνεώτων ταυτισθεὶς τῷ Πλούτωνι. Ὁ Σάραπις (Σέραπις) ὠνομάζετο ἰδίως « Ὁσόρ - Ἄπις » (Wsir-H'rpj: Ὁσιρις - Ἄπις), δηλ. ὁ Ὁσιρις γενόμενος ἢ ὁ ὡς Ὁσιρις ἀποθανὼν Ἄπις. Οἱ βόες Ἄπιδες ἐτιμῶντο καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν καὶ ἀπὸ τῆς ΙΗ' δυναστείας (1500 π.Χ.) μέχρι τέλους τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνικῆς κυριαρχίας (30 π.Χ.) ἐθάπτοντο ἐν τῇ παρὰ τὴν Μέμφιν σφζομένη καὶ νῦν ἔτι νεκροπόλει (Σεραπειῶ, Serapeum). Μετὰ τούτου τοῦ Ὁσίριδος - Ἄπιδος ἐταυτίσθη ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων θεὸς τις, ὅστις ἐπὶ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, ἐκ τῆς Σινώπης³¹ εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰσήχθη καὶ Σάραπις ὠνομάσθη.

Προκειμένου περὶ φυσικῆς ζωῆς ὁ Σάραπις ἐθεωρεῖτο ὡς ὑποχθόνιος ἥλιος· καὶ ἐπειδὴ ὁ θάνατος καὶ αἱ νόσοι ἀνήκον εἰς τὸν τοῦ Ἄδου βασιλεύοντα, ἐγίνοντο ἐπικλήσεις αὐτοῦ πρὸς θεραπείαν καὶ ἐντεῦθεν ὑπὸ πολλῶν ἐταυτίζετο καὶ τῷ Ἀσκληπιῷ. Καὶ ὡς θεὸς δὲ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνέμου ὑπελαμβάνετο (Πλουτ. *Περὶ Ἰσιδ. καὶ Ὁσίρ.* 61) καὶ ὡς δημιουργὸς τοῦ παντός. Ἐτιμᾶτο δὲ οὐ μόνον ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἰδίως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (Πaus. Α, 18), ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις, Δήλῳ, Κορίνθῳ, Ἐρμιόνη, Σπάρτῃ κλπ.

Ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἡ λατρεία αὐτοῦ, μεθ' ἧς στοιχεῖα διαφόρων θρησκευτικῶν αἱρέσεων ἀνεμίχθησαν, ἐπεξετάθη καὶ μέχρι τῆς Δύσεως καὶ μεγάλως διεδόθη ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει μεθ' ὅλα τὰ παρεμβληθέντα ὑπὸ τῆς πολιτείας κωλύματα.

Εἰκονίζετο ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις φέρων πρόσωπον ὅμοιον τῷ τοῦ Διὸς καὶ ἐσθῆτα μακρὰν· παρ' αὐτῷ δὲ ἴσταται συνήθως ζῶον περιελισσόμενον ὑπὸ ὄψεως ἔχοντος κεφαλὴν κυνὸς ἢ λέοντος ἢ λύκου.

*175 (Α151, S182) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Πηλίνη κεφαλὴ γαλῆς Βάστιτ (Ἄρτεμιδος), ὕψ. 0.09 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*176 (Α146, S46) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.155 μ., παριστῶν πίθηκον κυνοκέφαλον (Θῶθ) ἔχοντα ἐπὶ τῆς βάσεως λύχνον. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*177 (Α153, S71) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Πηλίνη κεφαλὴ τοῦ βοὸς Ἄπιδος, ὕψ. 0.19 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*178 (Α154, S72) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοία κεφαλὴ, ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, τοῦ βοὸς Ἄπιδος, ὕψ. 0.19 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*179 (Α155, S73) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοία κεφαλὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης καὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*180 (Α156, S74) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοία κεφαλὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.12 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

31. Ἡ λέξις αἰγυπτ. ΣΕ-ΕΝ-ἌΠΙ (τὸ σῶμα τοῦ Ἄπιδος) = « Σινώπιον ».

Ἄπις (Ἡρj· Χάπι, κατὰ τὸν Ἡρόδ. Β, 153, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ἐπαφος ἐλέγετο)³² ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις ἱερός ταῦρος, ὅστις ἐν ἀπάσῃ μὲν τῇ Αἰγύπτῳ ἀλλὰ μάλιστα ἐν Μέμφιδι θείας λατρείας ἐτύγχανεν.

Ὁ βοῦς οὗτος ἐν μὲν τῇ Μέμφιδι ἐλατρεύετο ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἄπις, ἐν δὲ τῇ Ἡλιουπόλει (ἀρχ. « Ἴώνου » πόλει, νῦν Ἑλ-Ματαρίγια, El-Matariyah, πλησίον Καΐρου, βλ. Σ χ ε δ. 4) ὑπὸ τὸ ὄνομα Μνεῦς (πρβλ. Στράβ. ΙΖ, 805). Ὁ Ἄπις δὲν ἦτο τεταγμένος ἐν τοῖς

1	2	3	4	ΑΣΤΕΡΙΣΜΟΙ				
Ο ΙΕΡΟΣ ΒΟΥΣ ΑΠΙΣ	Η ΔΗΜΗΤΗΡ - ΙΣΙΣ	Ο ΠΛΟΥΤΩΝ - ΟΣΙΡΙΣ (ἢ ΖΕΥΣ - ΣΑΡΑΠΙΣ)	Ο ΑΝΟΥΒΙΣ	5	7	8	12	15
				Ο ΛΕΩΝ	:	Ο ΟΦΙΣ	:	Ο ΓΡΥΨ
				6		9	13	
				Ο ΤΑΥΡΟΣ	:		:	
				10				
						11		14
								Ο ΚΡΟΚΟΔΕΙΛΟΣ

Σχέδ. 25. Οἱ αἰγυπτιακοὶ ζωδιακοὶ ἀστερισμοὶ (πρβλ. Πί ν. 8 α - δ)

θεοῖς, ἀλλ' ἦτο καθιερωμένος τῷ Ἡλίῳ καὶ τῇ Σελήνῃ, σύμβολον τοῦ Ταύρου, ἐνὸς τῶν δώδεκα ζωδιακῶν ἀστερισμῶν (βλ. Σ χ ε δ. 25· Πί ν. 8 α)³³, τῆς γεωργίας καὶ τῶν γονίμων τοῦ Νείλου πλημμυρίδων παριστῶν ἀστρονομικῶν κύκλον πέντε καὶ εἴκοσιν ἐνιαυτῶν.

Κατὰ τὴν κοινὴν τῶν Αἰγυπτίων πίστιν ἡ κυοφοροῦσα τὸν Ἄπιν ἀγελάς συνελάμβανε δι' ἀκτίνος φωτὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἢ ἐκ τῆς σελήνης φερόμενον. Ἡρόδ. Γ 28: Ὁ δὲ Ἄπις οὗτος ὁ Ἐπαφος γίνεται μόσχος ἐκ βοός, ἣτις οὐκέτι οἶη τε γίνεται ἐς γαστέρα ἄλλον βάλλεσθαι γόνον. Αἰγύπτιοι δὲ λέγουσι σέλας ἐπὶ τὴν βοῦν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατίσχειν, καὶ μιν ἐκ τούτου τίκτειν τὸν Ἄπιν.

Ἐπρεπε ὁ βοῦς οὗτος νὰ εἶναι τελείως μέλας, νὰ ἔχη λευκὸν τρίγωνον ἐπὶ τοῦ μετώπου, κηλίδα λευκὴν μνηοειδῆ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἐν τῇ οὐρᾷ τρίχας διπλᾶς καὶ ὑπὸ τὴν γλώσσαν ἐξόγκωμα σκαραβαίῳ παρεμφερές. Πρβλ. Ἡρόδ. αὐτόθι: Ἐχει δὲ ὁ μόσχος οὗτος. . . σημήια τοιαῦτα ἐὼν μέλας, ἐπὶ μὲν τῷ μετώπῳ λευκὸν τι τρίγωνον (φορέει), ἐπὶ δὲ τοῦ νότου αἰετὸν εἰκασμένον, ἐν δὲ τῇ οὐρῇ τὰς τρίχας διπλᾶς, ὑπὸ δὲ τῇ γλώσσῃ κύνθαρον [σκαραβαῖον]..... Ἐν Ἡρόδ. Β, 38: Τοὺς δὲ βοῦς τοὺς ἔρσενας τοῦ Ἐπάφου εἶναι νομίζουσι, καὶ τούτου εἵνεκα δοκιμάζουσι αὐτοὺς ὅδε· τρίχα ἦν καὶ μίαν ἰδηταί ἐπεοῦσαν μέλαιναν, οὐ καθαρὸν εἶναι νομίζει· δίζηται δὲ ταῦτα ἐπὶ τούτῳ

32. Sourdille, *Hérodote et la Religion de l'Égypte*, σ. 143 κ.έ.

33. Ἐμμ. Βαμβουδάκης, *AE* 1931 σ. 174, R. Horn, *Samos* XII, 1972, σ. 209 κ.έ., πίν. 80 - 82, 173.

τεταγμένους τῶν τις ἱερέων καὶ ὀρθοῦ ἐστεῶτος τοῦ κτήνεος καὶ ὑπτίου, καὶ τὴν γλῶσσαν ἐξειρούσας, εἰ καθαρὴ τῶν προκειμένων σημηίων, τὰ ἐγὼ ἐν ἄλλῳ λόγῳ ἐρέω. κατορᾶ δὲ καὶ τὰς τρίχας τῆς οὐρῆς εἰ κατὰ φύσιν ἔχει πεφυκίας. ἦν δὲ τούτων πάντων ἢ καθαρὸς, σημαίνεται βύβλῳ περὶ τὰ κέρεια εἰλίσσαν καὶ ἔπειτα γῆν σημαντρίδα ἐπιπλάσας ἐπιβάλλει τὸν δακτύλιον, καὶ οὕτω ἀπάγουσι· ἀσήμαντον δὲ θύσαντι θάνατος ἢ ζημίη ἐπικέεται.

Ὅσακις οἱ Αἰγύπτιοι ἐπετύγγανον τῆς ἀνευρέσεως τοιοῦτου σπανίου ζώου, ἔτρεφον αὐτὸ ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ἐν τῷ ἐν Μέμφιδι ναφ τοῦ Ἡφαίστου. Ἡροδ. Β, 153: *Κρατήσας δὲ Αἰγύπτου πάσης ὁ Ψαμμήτιχος ἐποίησε τῷ Ἡφαίστῳ προσύλαια ἐν Μέμφι τὰ πρὸς νότον ἄνεμον τετραμμένα, ἀλλήν τε τῷ Ἄπι, ἐν τῇ τρέφεται ἐπεὰν φανῇ ὁ Ἄπις, οἰκοδόμησε ἐναντίον τῶν προσυλαίων, πᾶσάν τε περίστυλον ἐοῦσαν καὶ τύπων πλήρη· ἀντὶ δὲ κίωνων ὑπεστᾶσι κολοσοὶ δνοδεκακίχες τῇ ἀλλῇ.*

Ἐν τῇ ἀρχῇ πάσης νέας σελήνης μετέφερον τὸν βουὴν κεκοσμημένον πολυτελεσίκοσμήμασιν ἐν μεγίστη πομπῇ καὶ ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς ὀχήματος εἰς τὴν ἐν τῇ Κάτῳ Αἰγύπτῳ κειμένην « Ἡλίου » (« Ἰώνου ») πόλιν, ἔνθα ἐτρέφετο ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ὑπὸ ἱερέων καὶ ἱερεῶν, οἵτινες ἐπ' ἐλπίδι γονιμότητος παρεδίδοντο πρὸ αὐτοῦ εἰς αἰσχροτάτας ἀκολασίας. Ἐξ Ἡλιουπόλεως (ἢ Ἰωνουπόλεως) μετέφερον αὐθις αὐτὸν οἱ ἱερεῖς εἰς Μέμφιν.

Ὁ Πλούτ. ἐν τῷ *Βίῳ Κλεομένους* (34) λέγει ὅτι ὁ πρόβουλος Σπαρτιάτης Σωσίβιος παρέβαλλε τὸν Κλεομένην πρὸς τὸν βουὴν Ἄπιν, ἀλλ' ὥσπερ τὸν Ἄπιν ἐν ἀφθόνοις διαιτώμενον καὶ τρυφᾶν δοκοῦντα, τοῦ κατὰ φύσιν βίου καὶ δρόμων ἀφέτων καὶ σκιστήσεων ἕμερος ἔχει, καὶ δῆλός ἐστι δυσανασχετῶν τὴν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἱερέων διατριβήν, οὕτως ἐκεῖνον οὐδὲν ἤρσεκε τῶν μαλθακῶν, ἀλλὰ φθινύθεσκε φίλον κῆρ.

Ἐκ τῆς δαψιλοῦς τροφῆς, ἦν παρέβαλλον αὐτῷ οἱ ἱερεῖς, προήλθεν ἡ παροιμία : « Ἄπιδων πανδαίσια ». Μιχ. Ἀποστ. 3.40.

Ὁ Νόννος ἐν *Διονυσ.* 40, 393, ὀνομάζει τὸν ἥλιον Ἄπιν Νειλῶν :

Ἡέλιε,

Βῆλος ἐπ' Εὐφρήταο, Λίβης κεκλημένος Ἄμμων,

Ἄπις ἔφης Νειλῶος, Ἄραψ Κρόνος, Ἀσσύριος Ζεύς.

Ὁ Ἄπις εἰκονίζετο ἢ διὰ ταύρου ἢ δι' ἀνθρώπου κεφαλὴν ἔχοντος ταύρου κεκοσμημένην διὰ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου.

Ὁ τοῦ Ἄπιδος θάνατος γενικοῦ πένθους ἀφορμὴ ἐγένετο, ἕως ἄν οἱ ἱερεῖς εὐρωσι νέον ἀντικαταστάτην, ἢ δὲ δυσχέρεια τῆς εὐρέσεως τοῦ βοῦς ἐγένετο συχνὰ αἰτία τῆς εἰς τὸν δόλον καταφυγῆς.

Ἄξια μνείας θεωρῶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ τοῦ Ἄπιδος διειλημμένα ἐν Γ 26-30 κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐκστρατείαν τοῦ βασιλέως τῆς Περσίδος Καμβύσου τῷ 525 - 522 π.Χ. (βλ. ἀνωτ. σ. 28, Σ χ ε δ. 21-22 δεξ. [Α]).

Μετὰ τὴν ἀτυχὴ αὐτοῦ ἐκστρατείαν εἰς τοὺς Αἰθίοπας καὶ Ἄμμωνίους, καθ' ἣν ἀπώλεσε τὸ πλεῖστον τῆς στρατιᾶς ἐκ πείνης καὶ ἐκ τῶν καταχώσεων αὐτῆς ὑπὸ τῆς ἄμμου ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Λιβύης καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ πόλει « Ὀάσει », ἦτις κατφεκίτο ὑπὸ Σαμίων³⁴

34. Ἡροδ. Γ 26: οἱ . . . ἀποσταλέντες στρατεύεσθαι, . . . ἀπικόμειοι μὲν φανεροὶ εἰσι εἰς Ὀασιν πόλιν, τὴν ἔχουσι μὲν Σάμιοι τῆς Αἰσχριωνίης φυλῆς λεγόμενοι εἶναι, ἀπέχουσι δὲ ἐπτὰ ἡμερέων ὁδὸν ἀπὸ Θιβέων διὰ ψάμμον· ὀνομάζεται δὲ ὁ χώρος οὗτος κατὰ < τὴν > Ἑλλήνων γλῶσσαν Μακάρων νῆσος.

Περίεργος φαίνεται ἡ πολυπληθὴς αὕτη ἀποικία τῶν Σαμίων ἐν τῇ ἐνδοτάτῃ ἐρήμῳ τῆς Ἀφρικῆς

ἐπανεκάμψε κατασυντετριμμένους εἰς Μέμφιν, καθ' ὃν χρόνον εὐρέθη ὁ βοῦς ἼΑπιδ, δι' ᾧ πολλά δεινὰ ἔπαθον οἱ εὐσεβεῖς Μεμφίται καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ κατηργήθη. Ἡρόδ. Γ, 27 :

ἸΑπιγμένον δὲ Καμβύσειω ἐς Μέμφιν ἐφάνη Αἰγυπτίοισι ὁ ἸΑπιδ, . . . ἐπιφανέος δὲ τούτου γενομένου αὐτίκα οἱ Αἰγύπτιοι εἴματά (τε) ἐφόρεον τὰ κάλλιστα καὶ ἦσαν ἐν θαλίῃσι. ἰδὼν δὲ ταῦτα τοὺς Αἰγυπτίους ποιῶντας . . . πάγχυ σφέας καταδόξας ἐουτοῦ κακῶς προήξαντος χαρμόσυνα ταῦτα ποιέειν, ἐκάλεε τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Μέμφιος· ἀπικομένους δὲ ἐς ὄψιν εἶρετο ὅ τι πρότερον μὲν ἐόντος αὐτοῦ ἐν Μέμφι, ἐποίειν τοιοῦτον οὐδὲν Αἰγύπτιοι, τότε δὲ ἐπεὶ αὐτὸς παρεῖη τῆς στρατιῆς πληθὸς τι ἀποβαλὼν· οἱ δὲ ἔφραζον ὡς σφι θεὸς εἴη φανείς διὰ χρόνον πολλοῦ ἐωθὼς ἐπιφαίνεσθαι, καὶ ὡς ἐπεὰν φανῆ τότε πάντες [οἱ] Αἰγύπτιοι κεχαρηκότες ὁρτάζοιεν· ταῦτα ἀκούσας ὁ Καμβύσης ἔφη ψεύδεσθαι σφέας καὶ ὡς ψευδομένους θανάτῳ ἐζημίον. Ἡρόδ. Γ, 28 : ἸΑποκτείνας δὲ τούτους δευτέρα τοὺς ἰρέας ἐκάλεε ἐς ὄψιν· λεγόντων δὲ κατὰ ταῦτα τῶν ἰρέων, οὐ λήσειν ἔφη αὐτὸν εἰ θεὸς τις χειροῆθης ἀπιγμένος εἴη Αἰγυπτίοισι. τισαῦτα δὲ εἶπας ἀπάγειν ἐκέλευε τὸν ἸΑπιδ τοὺς ἰρέας. οἱ μὲν δὴ μετήσαν ἄξοντες . . . Ἡρόδ. Γ, 29 : . . . ὁ Καμβύσης, οἷα ἐὼν ὑπομαργότερος, σπασάμενος τὸ ἐγχειρίδιον, θέλων τύψαι τὴν γαστέρα τοῦ ἸΑπιδ παίει τὸν μηρόν· γελάσας δὲ εἶπε πρὸς τοὺς ἰρέας « ὦ κακαὶ κεφαλαί, τοιοῦτοι θεοὶ γίνονται, ἔναιμοί τε καὶ σαρκώδεις καὶ ἐπαῖοντες σιδηρίων; ἄξιός μὲν γε Αἰγυπτίων οὗτός γε ὁ θεός, ἀτὰρ τοὶ ὑμεῖς γε οὐ χαίροντες γέλωτα ἐμὲ θήσεσθε »· ταῦτα εἶπας ἐνετείλατο τοῖσι ταῦτα προήσουςι τοὺς μὲν ἰρέας ἀπομαστιγῶσαι, Αἰγυπτίων δὲ τῶν ἄλλων τὸν ἄν λάβωσι ὁρτάζοντα κτείνειν· ὁρτὴ μὲν δὴ διελέλυτο Αἰγυπτίοισι. . .

*181 (A148, S51) (Σ χ ε δ. 8 - 9· Π ί ν. 4). Τὸ ἐμπρόσθιον μέρος Σφιγγὸς πηλίνης, ὕψ. 0.10 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς ἸΑ. Χίλμη.

*182 - *183 (A149 - A150 S52) (Σ χ ε δ. 8 - 9· Π ί ν. 4). Δύο Σφιγγες ἐκ πηλοῦ, ὕψ. 0.04 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς ἸΑ. Χίλμη.

Ἡ Σφιγξ ἦτο κατὰ τὴν μυθολογίαν τέρας γεννηθὲν ἐκ τῆς Ἐχίδνης καὶ τοῦ υἱοῦ αὐ-

(ἐν τῇ 25ῃ περίπυ μοίρᾳ βορείου πλάτους). Πῶς εὐρέθησαν ἐκεῖ οἱ Σάμιοι κατὰ τὸν ΣΤ' π.Χ. αἰ.; Δυσὶν θάτερον λέγουσιν οἱ νεώτεροι κριτικοί· ἢ ὅτι ἀπώκισθησαν ἐκεῖ βίᾳ κατὰ τὸ ἔθος τῶν μεγάλων τῆς Περσίδος βασιλέων, οἵτινες πολλάκις ὀλοκλήρους πόλεις καὶ πληθυσμοὺς μεγάλων πόλεων καὶ χωρῶν ἀναστάτους ἐποίουν καὶ ἀπώκισον εἰς ἀπωτάτας χώρας, ἵνα μεγαλύνωσιν ἑτέρας πόλεις τοῦ κράτους αὐτῶν, οἷον τὴν Βαβυλῶνα, τὰ Ἐκβάτανα, τὰ Σοῦσα κλπ., ὡς διδασκόμεθα καὶ ἐκ τῆς τοῦ Ξενοφῶντος Ἀναβάσεως τῶν μυρίων, οἵτινες ἐν τῇ πορείᾳ πολλάκις εὕρισκον πόλεις μεγάλας καὶ ἐρήμους, ἢ ὅτι χάριν ἐμπορείας ἐποιούοντο οἱ Ἕλληνες τοιαύτας μεταναστεύσεις καὶ ἀποικίας καὶ εἰς ἀπωτάτας χώρας κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Φοινίκων. Ἀσπάζομαι τὴν δευτέραν γνώμην περὶ τῶν ἀποικῶν Σαμίων τῆς Ὀάσεως. Ἐκ τῆς τοῦ Πολυκράτους φιλίας μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου ἸΑμάσιος (βλ. ἀνωτ. σ. 2) δυνάμεθα νὰ ὑποτοπήσωμεν ὅτι ἡ ἐπιμιξία Σαμίων καὶ Αἰγυπτίων ὑπῆρξε πολλῶ ἀρχαιτέρα καὶ ὅτι ἡ ναυτιλία τῶν Σαμίων (Σαμίων θαλασσοκρατία, Ἡρόδ. Γ 39 καὶ 122), ἥτις ἤκμασε κατὰ τὴν 38ην Ὀλυμπιάδα ὑπῆρξε πολλῶ προγενεστέρα τοῦ Πολυκράτους, ἐφ' οὗ οἱ Σάμιοι ἐγένοντο θαλασσοκράτορες τῆς Μεσογείου καὶ ἀπέστειλαν παμπόλλας ἀποικίας εἰς πάσας τὰς τότε γνωστάς χώρας μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Ταρτησοῦ (νῦν Γουαδαλκιβίρ τῆς Ἰσπανίας). Ἀφ' οὗ χρόνου οἱ Αἰγύπτιοι ἠνέφξαν τὴν ἑαυτῶν χώραν εἰς τοὺς ξένους, οὐδόλωσ ἀπίθανον φαίνεται ὅτι καὶ Σάμιοι καὶ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ προὐχώρησαν καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς ἐμπορείας χάριν, ὅπως καὶ σήμερον γίνεται. Οὐδαμῶς λοιπὸν παράδοξον ὅτι Σάμιοι ἐν τοῖς ἀρχαιστάτοις ἐκείνοις χρόνοις ἴδρυσαν μεγάλην πόλιν ἐν τῇ μεγάλῃ Ὀάσει, ἥτις κεῖται μετὰξὺ Δαρφοῦρ καὶ Κορδοφάν (Σουδάν) (βλ. Σ χ ε δ. 4). Οἱ Σάμιοι οὗτοι συνεχωνεύθησαν κατόπιν μετὰ τῶν ἰθαγενῶν.

τῆς Ὁρθρου (κατ' ἄλλους τοῦ Τυφῶνος). Παρίστατο ἔχουσα πρόσωπον μὲν καὶ στήθος παρθένου, σῶμα καὶ πόδας λέοντος καὶ πτέρυγας ἀετοῦ.

Τὴν ιδέαν τῆς Σφιγγὸς παρέλαβον οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, ὑφ' ὧν αὕτη ἐλατρεύετο ὡς σύμβολον ὑπερτάτης θείας σοφίας, μεταδίδουσα τοῖς ἀνθρώποις τὰς θείας αὐτῆς βουλὰς αἰνιγματωδῶς.

*184 (A152, S87) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Πηλίνη κεφαλὴ ἵππου (;), ὕψ. 0.06 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*185 (A170 S50;) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Κεφαλὴ λέοντος (;) ἐκ γυψώδους λίθου, ὕψ. 0.12 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*186 (A145, S45) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον παριστῶν γυναῖκα (θεότητα) καθημένην ἐπὶ θρόνου, ὕψ. 0.135 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*187 (A147, S47) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψ. 0.15 μ., παριστῶν γυναῖκα ὀκλάζουσαν, ἐστεμμένην, καὶ ἀνατείνουσαν τὰς χεῖρας ὡς προσευχομένην. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

188 (S189 NS) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Μικρὸς πήλινος ἀμφορεύς, ὕψ. 0.46 μ.

189 (S90 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον τῶν Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Ὑψ. 0.15 μ.

190 (S92 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ὑψ. 0.06 μ.

*191 (A162, S94) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Σωλὴν κωνοειδῆς πήλινος, ὕψ. 0.18 μ., φέρων ἀναγεγλυμμένα κοσμήματα. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

192 (S101 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον τῶν Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ὕψ. 0.09 καὶ περιφερείας 0.25 μ.

193 (S101 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἀγγεῖον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης καὶ τῶν αὐτῶν χρόνων, ὕψ. 0.14 μ.

194 (S104 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον τῶν Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ὕψ. 0.03 καὶ διαμέτρου 0.12 μ.

195 (S107 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον τῶν Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, φέρον δύο στόμια, ὕψ. 0.07 μ.

196 (S108 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἀγγεῖον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης καὶ τῶν αὐτῶν χρόνων, ὕψ. 0.06 μ.

197 (S109 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον μέλανος χρώματος δίωτον, ὕψ. 0.06 μ.

198 (S110 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἄωτον, ὕψ. 0.09 μ.

199 (S111 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον.

200 (S112 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ὕψ. 0.10 μ.

201 (S113 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἀγγεῖον πήλινον μόνωτον, ὕψ. 0.06 μ.

202 (S114 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον τῶν Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ὕψ. 0.06 μ.

*203 (A118, S131) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον, χρώματος μέλανος, ὕψ. 0.04 καὶ διαμ. 0.11 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

- 204 (S136 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον, ὕψ. 0.05 καὶ διαμ. 0.10 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων.
- 205 (S137 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, τῶν αὐτῶν διαστάσεων.
- 206 (S138 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ὕψ. 0.06 καὶ διαμ. 0.14 μ.
- 207 (S139 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ὕψ. 0.08 καὶ διαμ. 0.10 μ.
- 208 (S147 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον τῶν Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ὕψ. 0.11 μ.
- 209 (S150 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον τῶν Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ὕψ. 0.12 μ.
- 210 (S151 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ὕψ. 0.11 μ.
- 211 (S153 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον τῶν Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ὕψ. 0.11 μ.
- 212 (S154 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ὕψ. 0.09 μ.
- 213 (S155 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ὕψ. 0.10 μ.
- 214 (S156 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἀγγεῖον μόνωτον, ὕψ. 0.07 μ.
- 215 (S157 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἄωτον, ὕψ. 0.08 μ.
- *216 (A117, S158) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιον εἶδους κανίστρου μόνωτον, ὕψ. 0.06 καὶ διαμ. 0.08 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- 217 (S160 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον, ὕψ. 0.10 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων.
- 218 (S161 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ὕψ. 0.05 καὶ διαμ. 0.07 μ.
- 219 (S165 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἀγγεῖον πήλινον μόνωτον, ὕψ. 0.10 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων.
- 220 (S166 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἄωτον, ὕψ. 0.11 μ.
- 221 (S168 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πήλινον ἀγγεῖον, ὕψ. 0.05 καὶ διαμ. 0.075 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων.
- 222 (S169 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ὕψ. 0.05 καὶ διαμ. 0.07 μ.
- 223 (S170 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἐπίμηκες, ὕψ. 0.04 μ.
- *224 (A157, S76) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Στέγασμα πήλινον ἐπιτυμβίου λύχνου, ἐν σχήματι τετραγώνου ναομόρφου οἰκοδομήματος, ὕψ. 0.15, μήκ. 0.08 καὶ πάχ. 0.07 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- *225 (A158, S77) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιον τῷ ἀνωτέρῳ καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ὕψ. 0.11 καὶ πάχ. 0.06 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- 226 (S80 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Λύχνος μικρὸς μονόμυξος, πήλινος, μήκ. 0.05 μ.
- 227 (S81 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιος, μήκ. 0.08 μ.
- *228 (A159, S82) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιος, μήκ. 0.08 μ. Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- 229 (S83 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιος, μήκ. 0.08 μ.
- 230 (S84 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιος, μήκ. 0.09 μ.
- 231 (A160, S85) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιος, μήκ. 0.07 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

- *232 (A161, S159) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Μικρός λύχνος πήλινος μονόμυξος, ύψ. 0.108 μ. Έλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται έκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- 233 (S162 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Λύχνος πήλινος μονόμυξος, μήκ. 0.09 μ. Έλληνορωμαϊκῶν χρόνων.
- 234 (S167 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Λύχνος μονόμυξος, μήκ. 0.12 και πλ. 0.11 μ.
- 235 (S171 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Λύχνος πήλινος μονόμυξος, χρώματος μέλανος, μήκ. 0.09 μ.
- 236 (S172 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιος μετὰ κοσμημάτων.
- 237 (S178 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἄγγειον μόνωτον (ὕδρια) πήλινον, ύψ. 0.33 μ.
- *238 (A163, S180) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἄγγειον πήλινον μόνωτον, ύψ. 0.10 μ. Προέρχεται έκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- *239 (A166, S181) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ύψ. 0.23 μ.
- *240 (A108, S91) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Τεμάχιον ὀστείνιον γεγλυμμένον, μήκ. 0.07 μ. Έλληνικῶν χρόνων. Προέρχεται έκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- 241 (S38 - S42 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Πέντε αἰχμαὶ βελῶν, τριγλώχινες χαλκαῖ, ὧν αἱ δύο ύψ. 0.03, αἱ δὲ ἕτεραι 0.04 μ.
- 242 (S14Π NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἄγγειον χαλκοῦν, τρίπουον (ὁ εἶς τῶν ποδῶν ἐλλείπει), ύψ. 0.04 και διαμ. 0.05 μ. Δωρεὰ Ἀνδρέου Τρουβᾶ.
- *243 (A115) (Σ χ έ δ. 9). Κεφαλή Αἰθίοπος. Ἐξ ἄσβεστολίθου, ύψ. 0.035 μ. Προέρχεται έκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- *244 (A116, S43) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Λαιμὸς ἀγγείου έκ μέλανος πηλοῦ παριστῶν γάμον Αἰθίοπος και Αἰθιοπίδος προσκεκολλημένους, ύψ. 0.04 μ. Έλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Προέρχεται έκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- 245 (S15Π NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἄγγειον πήλινον ἐστιλβωμένον, ύψ. 0.08 και μήκ. περιφ. 0.28 μ., οὗ ἐλλείπει ὁ λαιμὸς. Δωρεὰ Ἀνδρέου Τρουβᾶ.
- *246 (A119, S16Π) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ποτήριον πήλινον, ἐπίσης ἐστιλβωμένον, χρώματος ἐρυθροῦ, φέρον διαφόρους γλυφάς, τεθραυσμένον περὶ τὴν βάσιν και τὸ χεῖλος, ύψ. 0.13 μ. Δωρεὰ Ἀνδρέου Τρουβᾶ. Προέρχεται έκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- *247 (A120, S17Π) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἄγγειον πήλινον ἐν σχήματι νήσσης, ύψ. 0.19 και μήκ. 0.20 μ., χρώματος στυλπνοῦ ἐρυθροῦ. Δωρεὰ Ἀνδρέου Τρουβᾶ. Προέρχεται έκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- 248 (S95 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Θυεῖα (ἴγδη) ἀλαβαστρίνη, ύψ. 0.08 και διαμ. 0.095 μ.
- *249 (A171, S99) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Θυεῖα (ἴγδη) φιαλοειδῆς, έκ μέλανος γρανίτου λίθου, στηριζομένη ἐπὶ τεσσάρων ποδῶν, ύψ. 0.06 και διαμ. 0.14 μ.
- *250 (A111, S79) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Μικρὸς ὄλμος (θυεῖα, ἴγδη) έκ μέλανος γρανίτου λίθου, ύψ. 0.041 μ. Προέρχεται έκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- 251 (S179 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Θυεῖα (ἴγδη) έκ μέλανος γρανίτου, ύψ. 0.10 και διαμ. 0.10 μ.
- *252 (A112, S93 ΑΓΕ77) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Σταθμὸς έκ μέλανος γρανίτου λίθου, ύψ. 0.04 μ. (βάρος 195,3 γραμμαρίων). Προέρχεται έκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.
- *253 (A113, S78;) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Σταθμὸς ἐξ ἄσβεστολίθου ἢ ἀλαβάστρου, ἔχων βάρος 39,2 γραμμαρίων. Προέρχεται έκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*254 (A114, S134) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Σταθμός ἐξ ἀσβεστολίθου, βάρους 960 γραμμαρίων. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

255 (S88 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἄγγειον ἀλαβάστρινον, ὕψ. 0.06 μ.

256 (S96 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Κύπελλον (ποτήριον) ἀλαβάστρινον, ὕψ. 0.08 καὶ περιφ. 0.25 μ.

*257 (A125, S106) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἄλαβάστρινον ἀγγεῖον (μυροθήκη), ὕψ. 0.08 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*258 (A126, S115) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἄλάβαστρος (μυροθήκη), ὕψ. 0.08 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

259 (S116 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιος, ὕψ. 0.05 μ.

*260 (A121, S132) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἄγγειον ἐξ ἀλαβάστρου λευκοῦ, πρὸς κατασκευὴν τοῦ ὀφθαλμικοῦ φαρμάκου κολλυρίου (βλ. ἀριθ. *266), ὕψ. 0.04 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*261 (A122, S133) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ὅμοιον ἐξ ἀλαβάστρου ὑπόχρου, ὕψ. 0.06 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*262 (A123, S148) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἄγγειον ἀλαβάστρινον, ὕψ. 0.07 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

263 (S149 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ὅμοιον, ὕψ. 0.10 μ.

*264 (A124, S152) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἄγγειον ἀλαβάστρινον, ὕψ. 0.10 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

265 (S163 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἄλάβαστρος (μυροθήκη), ὕψ. 0.10 μ.

*266 (A107, S97) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἄγγειον πρὸς κατασκευὴν τοῦ ὀφθαλμικοῦ φαρμάκου κολλυρίου (βλ. ἀριθ. *260) ἐκ μέλανος γρανίτου, ὕψ. 0.08 καὶ περιφερείας 0.25 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

*267 (Προθ. 3 ἀριθ. A172, S105) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Μικρὰ δίωτος φιάλη ἐκ μέλανος γρανίτου λίθου, χρησιμεύουσα πρὸς ἐντριψιν χρωμάτων, ὕψ. 0.015 καὶ διαμ. 0.08 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

268 (S135 NS) (Σ χ έ δ. 8· Π ί ν. 4). Ἀβάκιον (πιάτον) ἡμιτελές, ἐκ μέλανος σχιστολίθου, ὕψ. 0.021 καὶ διαμέτρου 0.19 μ.

*269 (A95) (Σ χ έ δ. 9 καὶ 26). Ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) τῶν Φαραωνικῶν χρόνων. Ἐκ τιτανώδους λίθου, ὕψ. 0.175 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη (κίβδηλον).

*270 (A96) (Σ χ έ δ. 9). Ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον (οὔσαβτι) τῶν Φαραωνικῶν χρόνων (βλ. ἀριθ. *128). Ἐκ τιτανώδους λίθου, ὕψ. 0.165 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη (κίβδηλον).

*271 (A97) (Σ χ έ δ. 9). Ἀγαλμάτιον γυναικὸς καθημένης τῶν Φαραωνικῶν χρόνων. Ἐκ τιτανώδους λίθου, ὕψ. 0.095 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη (κίβδηλον).

*272 (A110, S49) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Ἀγαλμάτιον ἐπιτύμβιον γυναικὸς τῶν Φαραωνικῶν χρόνων. Ἐκ τιτανώδους λίθου, ὕψ. 0.15 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη (κίβδηλον).

*273 (A164, S86) (Σ χ έ δ. 8-9· Π ί ν. 4). Φιάλη ὑαλίνη τῶν Αἰγυπτιαραβικῶν χρόνων. Ὑψ. 0.07 μ. Προέρχεται ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἄ. Χίλμη.

274 (ἀριθ. εὔρετ. 901 NS). Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον τοῦ Ἄπιδος. Σαΐτικῶν χρόνων

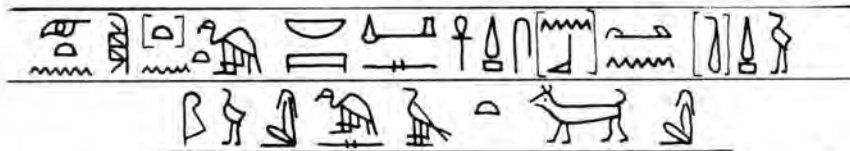
 =   «ΜΠΑΚΙΤ» (?)

 = «Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ.....» (?)

269

bk (Μπακίτ = «Αίγυπτος ή Όφθαλμος του Όρου» (:)

Σχέδ. 26. Έπιγραφή έπιτυμβίου άγαλματίου (κιβδήλου)

int-n¹ hmt-n mwt nb pt² rdj-s cnh wd3 snb³ cnb(?)^{*}-wd3-
 ?w (3šw?)^{**} mwt-s⁴ t3iw(t)

„EINE WEIHUNG DER DIENERIN DER MUT-HERRIN DES HIMMELS, SIE GEBE LEBEN, HEIL UND GESUNDHEIT-ANEB(cnb) -UDJA (wd3) (?) AIU(3iw) oder ASCHU (3šw) (?) IHRE MUTTER (1ST) TAIU(T) (T3iw[t] oder Tjw[.t])„

1 int-n

2 mwt nb pt
 DER „MUT“-„HERRIN DES HIMMELS“ = MOYT (Hpa),
 Η ΚΥΡΙΑ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ

3 cnh wd3 snb

4 mwt-s

int-n

mwt int-rc nb pt
 DER „MUT“ int-Rc „TOCHTER DES SONNENGOTTES RA“-„HERRIN DES HIMMELS“

cnh wd3 snb

mwt

278

* oder(nty)

** oder(šw)

Σχέδ. 27. Ἐπιγραφαι χαλκῶν κατόπτρων

(ΚΣΤ' Δυναστείας, 600 - 550 π.Χ.). Μήκ. 0.09 μ. (Pendlebury, *Aegyptiaca*, 1930, σ. 106, ἀριθ. 294).

275 (Προθ. ΕΙ ἀριθ. εὐρ. Β133 NS). Αἰγίς τῆς Ἐθώρ - Ἰσιδος. Ἐκ χαλκοῦ, ὕψ. 0.12, μήκ. 0.12 μ. (Κ. Parlasca, *AM* 68 (1953), σ. 128, πίν. ΧΙ 2).

*276 (Προθ. ΕΙ ἀριθ. εὐρ. Β353)³⁵. Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον τοῦ « δαίμονος » (;), φέροντος ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν Βάβυν. Μεταγενεστέρων χρόνων. Ὑψ. 0.12 μ. (D. Ohly, *AM* 68 (1953), σ. 122, σημ. 55, Κ. Parlasca, *AM* 68 (1953), σ. 131, πίν. ΧΙΙ).

*277 (Προθ. ΕΙ ἀριθ. εὐρ. Β354). Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον τῆς θεᾶς Νήιθ. Μεταγενεστέρων χρόνων. Ὑψ. 0.0255 μ. (D. Ohly, *AM* 68 (1963), σ. 122, σημ. 55).

*278 (Προθ. ΕΙ ἀριθ. εὐρ. Β432) (Σ χ έ δ. 27). Χαλκοῦν κάτοπτρον³⁶. Μεταγενεστέρων χρόνων (700 - 600 π.Χ.). Ὑψ. 0.193 μ.

1970

ΝΙΚ. ΜΠΟΥΦΙΛΗΣ

35. Πρβλ. *AM* 68 (1953), 131, σημ. 41: Ὁ ἐπιμελητῆς Βαμβουδάκης (Bambudakis), 1954.

36. Ὅμοιον (« Bronzene Spiegelplatte mit Ritzzeichnung. Aus Memphis. Spätzeit. Höhe 20,6 cm. ») εἰς Μουσεῖον Καΐρου (Πί ν. 9 α - γ), βλ. W. Wolf, *Das ägyptische Kunstgewerbe* (Bossert, *Geschichte des Kunstgewerbes* IV), Berlin - Zürich 1930, σ. 133, εἰκ. 1. U. Jantzen, *Samos* VIII, 1972 σ. 34 κ.έ. Πίν. 33 ἀριθ. Β432.

DIE HAFENANLAGEN DER STADT ÄGINA

(Abb. 1 - 22; Taf. 10 - 33)

Vorbemerkungen

Die Grundlagen dieses Berichtes wurden in 3 Kampagnen gewonnen, die in den Jahren 1964, 1965 und 1966 stattfanden. Eine Nachuntersuchung fand im Jahre 1969 statt.

Die Arbeiten waren nur möglich durch die Unterstützung des griechischen Antikendienstes, der auf das Bereitwilligste die Arbeitsgenehmigung erteilte, die die Abteilung Athen des DAI. dankenswerterweise besorgte. Kurt Siefert, Heidelberg, half in rastloser Weise in allen drei Kampagnen. Hierfür gebührt ihm besonderer Dank. Karl-Georg Siegler, Stuttgart, fertigte die Hauptteile der Steinaufnahmen des in der Mitte der Nordbucht liegenden Mauerteiles an.

Günter Ploss und Karl von Hülsen, Berlin, machten die Steinaufnahmen der Hafenanlagen in der Südbucht (Kriegshafen). Die Aufnahmen der Baureste an der Küste der Nordbucht gehen ebenfalls auf deren sorgfältige Arbeit zurück.

Durch eine Spende war die Koldewey-Gesellschaft, Vereinigung für baugeschichtliche Forschung e. V., in der Lage, das Unternehmen 1966 finanziell zu unterstützen. Mit den zur Verfügung gestellten Mitteln konnte das Team erweitert und wesentlich verbessert werden.

Jörg Schäfer, Athen und Heidelberg, half in freundschaftlichster Weise mit vielen wertvollen Hinweisen und Ratschlägen.

Diese Arbeit wurde bereits in verkürzter Form ohne die Ergebnisse der letzten Untersuchungen aus dem Jahre 1969 in einem Kurzreferat während der 24. Tagung der Koldewey-Gesellschaft für Ausgrabungswissenschaft und Bauforschung vom 24. - 28.5.1967 in Lübeck bekanntgemacht¹. Jörg Schäfer berichtete beim 3. Internationalen Kongress für Unterwasser-Archäologie in Miami (Florida) über diese Arbeiten².

Aufgabenstellung und technische Angaben

Die vorliegende Arbeit ist die vollständige Darstellung aller in den Jahren der Aufnahmearbeiten vorgefundener Baureste. Die Untersuchung erstreckt sich nur auf den über und unter Wasser befindlichen sichtbaren Bestand; Grabungen oder Schürfungen sind nirgends vorgenommen worden.

Das bearbeitete und kartierte Gebiet hat eine Fläche von ca. 270.000 m². Es wurden zur Vermessung und zur Nachprüfung der Meßergebnisse rd. 1600 Punkte aufgenommen.

Die erste Kampagne wurde im April 1964 durchgeführt. In diesem Monat ist der Wasserstand-

1. *Berichte der Koldewey-Gesellschaft* 1967 und *Bjb* 169 (1969), 104 ff.

2. *AA* 1968, 18 ff.

rund 30 cm niedriger als in den übrigen Zeiten des Jahres³. Das zu dieser Zeit in der Regel herrschende ruhige Wetter begünstigte die Aufnahmarbeiten. Im Verlauf dieser ersten Kampagne wurde der Südteil der Nordbucht aufgenommen.

Die zweite Kampagne im Jahre 1965 fand im Hochsommer statt. Die Verhältnisse auf dem Wasser waren morgens immer brauchbar, nachmittags wurden sie regelmäßig schlecht. Während dieser Kampagne wurden die kartographischen Aufnahmen der Nordseite der Nordbucht und der größte Teil der Steinaufnahmen am Ufer der Nordbucht gemacht.

Die dritte Kampagne erfolgte im Herbst 1966. Es ist festzuhalten, daß der Wasserspiegel im allgemeinen hoch war und mehr als im Frühjahr wechselte. Hierfür sind die Winde verantwortlich zu machen, die uns vor allem Ende September Schwierigkeiten bereiteten. In dieser Kampagne wurde die Südbucht (der "Kriegshafen") vermessen und die dazu gehörenden Steinaufnahmen angefertigt. Weiterhin wurde die Westküste des Kolonna-Hügels aufgemessen und die noch fehlenden Teile der Steinaufnahmen in der Nordbucht nachgeholt.

Wir arbeiteten mit einem einfachen Nivellierinstrument und einer Meßlatte, die teilweise verlängert wurde, so daß sie von einem oder zwei Schwimmern gehalten werden konnte, sofern die Tiefe 3 m nicht überschritt. Im übrigen wurde bei der kartographischen Aufnahme des Meeresgrundes von einem Boot aus gelotet. Der jeweilige Lotungspunkt, der dem Standort des Bootes entsprach, wurde vom Lande aus festgehalten. Die mögliche Abweichung in der Horizontalen betrug max. 0,5 m, in der Vertikalen max. 0,3 m. Nachprüfungen über das ganze Teilgebiet haben keine Differenzen ergeben, weil der mögliche Maßstab der kartographischen Darstellung (1 : 500) diese Differenzen verschwinden läßt. An technischem Gerät wurden verwendet : ein Nivellierinstrument samt Meßlatten, ein Motorboot mit Rudermöglichkeit und Funksprechgeräte. An Land und unter Wasser wurde eine Kontaflex II eingesetzt. Getaucht wurde nur mit Maske und Schnorchel.

Alle in den Zeichnungen angegebenen Höhen sind bezogen auf den Punkt 114 der Landesvermessung mit +1,51 m über NN (T a f. 14).

TEIL I, EINLEITUNG

Topographische Situation

Der geographische Dienst der Streitkräfte hat um das Jahr 1966 eine Karte der Insel Ägina im Maßstab 1:5000 herausgegeben. Diese Karte ist bis in die Details der Darstellung der Insel gut und zuverlässig. Sie ist jedoch ohne Aussagewert, sobald die Küstenlinie überschritten wird. Die im Wasser liegenden Klippen oder Baureste sind nicht richtig wiedergegeben, da sie aus der in diesem nahen Küstenbereich ebenfalls unzuverlässigen Seekarte einfach übernommen worden sind. Die Darstellung in Abb. 2 geht auf diese Karte des geographischen Dienstes zurück. In dieser Darstellung sind die im Jahre 1969 begonnenen modernen Hafenbecken nördlich des heutigen Hafens gestrichelt dargestellt.

Die Insel Ägina ist etwa dreiecksförmig. Die Nordseite ist ca. 13 km lang. Eine einförmige Kliffküste, hier und da von Klippen umsäumt, bietet der Schifffahrt keine Anhaltspunkte. Die Ostküste von Kap Turlot bis Kap Pyrgos ist in der Luftlinie etwa 10 km lang. An ihr liegt in der nördlichen Hälfte die Bucht von Agia Marina, die einen guten Ankerplatz aufweist. Von dort ab nach Süden ist die Küste felsig und steil und bietet der Schifffahrt keine Schutzmöglichkeit.

Die Westküste reicht von Kap Plaka im Norden bis Kap Pyrgos im Süden.

3. J. Schäfer, Beobachtungen zu den seeseitigen Mauern von Larymna in der Lokris, in *AA* 1967, 544.

In der Mitte des nördlichen Drittels dieser Küste erhebt sich der Kolonna-Hügel, die Akropolis der alten Stadt Ägina. Vom Kolonna-Hügel bis zum Kap Palio-pyrgos liegt vor der Küste ein ziemlich breiter, mit Klippen besetzter 2 - 3 m tiefer Flachsraum (A b b. 2). Es folgt im Süden die große Bucht von Marathon. Hier wird die Küste steil und felsig und bietet vom Kap Perdika bis Kap Pyrgos der Schifffahrt keine Schutzmöglichkeiten mehr.

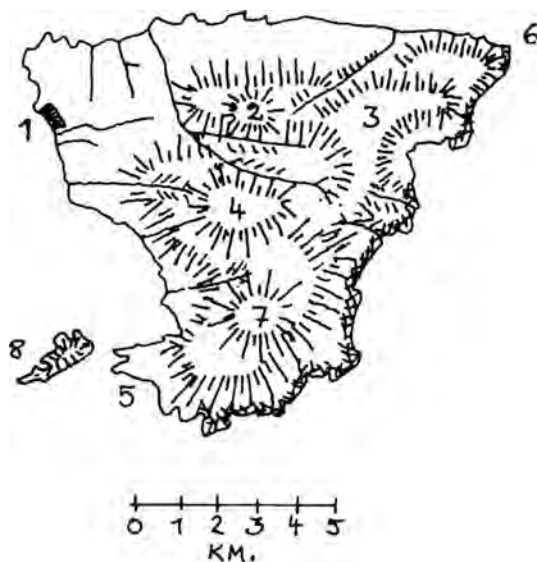

Abb. 1. Die Insel Ägina, Übersichtsskizze (1 Ägina, 2 Palaiochora, 3 Aphaia Tempel, 4 Monastiri, 5 Perdika, 6 Kap Turlot, 7 Oros, 8 Insel Moni)

Die heutige Stadt Ägina bedeckt das ganze alte Stadtgebiet und reicht aufgrund ihrer neuesten aufstrebenden Entwicklung, hervorgerufen durch die Nähe des Ballungsraums Athen, nach allen Seiten über das antike Stadtgebiet hinaus. In A b b. 2 ist die Nordbucht gut zu erkennen. Südlich des Kolonna-Hügels sieht man die gerigfügigen Einbuchtungen, die unmittelbar beim Kolonna-Hügel die Hafenuinen des antiken Kriegshafens, in Zukunft Südbucht genannt, ebenso beherbergen wie den weiter südlich noch heute im Gebrauch befindlichen Handelshafen. Das moderne Hafenbecken, das nördlich des Handelshafens gebaut wurde, dient dem immer dichter werdenden Fährverkehr Athen - Ägina und Ägina - Poros.

Der Stadtmauerverlauf ist nicht in allen Teilen gesichert und demzufolge auf der heutigen Karte nicht einwandfrei erkennbar. Im Norden sieht man den außen unmittelbar vor der Mauer gelegenen antiken Steinbruch. Er setzt in der Mitte der Nordbucht in ca. 13 m Höhe an (T a f. 10 a) und reicht, bogenförmig nach Südosten sich erstreckend, bis in die Nähe der Kirche Ag. Dimitrios. Nach Welter ist der weitere Mauerverlauf der Senke folgend östlich der Ruinen der Basilika anzunehmen. Von dort soll sie in einem sanften Bogen nach Südosten zum Eckhaus

Odos Aphaias und Odos Achilleos verlaufen sein. Dieses Haus ist im Plan kenntlich gemacht. Hier ist bei einem Umbau die Stadtmauer gesehen worden⁴. Die Odos Achilleos führt von diesem Eckhaus an das Meer.

Entlang der Nordbucht steigt die aus Mergel und Sand bestehende Küste nach einem kurzen, flachen Küstenstreifen steil auf (T a f. 10 b und 11). In nördlicher

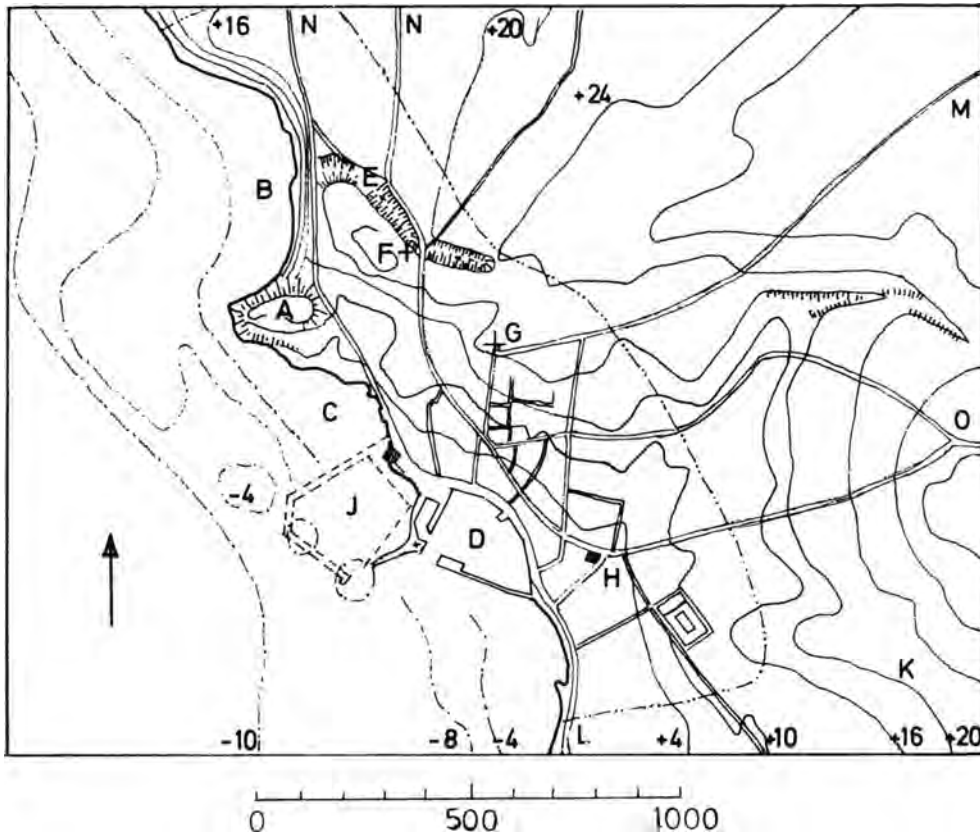

Abb. 2. Die Stadt Ägina und ihre Häfen, gezeichnet nach der Karte des Geographischen Dienstes der Streitkräfte, erschienen etwa 1966 (A Kolonna-Hügel, B Nordbucht, C Hafen in der Südbucht "Kriegshafen", D heutiger Handelshafen, E Steinbruch vor der Stadtmauer an der Nordbucht, F Agios Dimitrios, G Basilika, H Eckhaus Odos Aphaias/Odos Achilleos, J Neuer Fährschiffhafen, K Phaneromeni, L nach Perdika, M nach Kypselis, N nach Kampos, O nach Palaiochora

Richtung flacht sich die Küste ab, der Felssaum geht übergangslos in das Meer über.

Der Kolonna-Hügel fällt steil in das Wasser ab. Die Poroschichten mit den dazwischenliegenden Mergelschichten treten hier gut zutage (T a f. 12).

Südlich des Kolonna-Hügels flacht sich die Küste wiederum ab (T a f. 13).

4. G. Welter, *Ägina* (1938), 43, 108, AA 1938, 482.

Von der Südecke der Nordbucht zieht in halber Höhe eine leichte Mulde nach Osten und Süden. Durch den südlichen Teil dieser Mulde, die den Kolonna-Hügel vom östlich gelegenen Gelände abschneidet, führt die Straße in einem sanften, der Nordbucht abgewandten Gefälle zur Stadt. Die Nordbucht bildet also keine Vorflut für das Hinterland.

Von der Südbucht und dem nördlichen Teil des Handelshafens zieht sich eine Erosionsrinne in der Poroschicht weit in das Land nach Osten. Ihr folgte früher auch die Wasserleitung, die aus der Gegend um Kondo das Wasser in die Stadt brachte. Diese Rinne ist zu Zeiten auch heute wasserführend und bewirkt sicherlich eine Verlandung des Mündungsgebietes. Die Situation dort zeigt T a f. 14.

Die nächste wasserführende Rinne in südlicher Richtung hat ihre Wurzel in Phaneromeni, außerhalb der antiken Stadt. Ihr Mündungsgebiet ist die Bucht südlich des Handelshafens. Sie erreicht bei weitem nicht die Bedeutung der zuerstgenannten Erosionsrinne.

Neuere Theorien zur Schwankung des Meeresspiegels und die Geologie der Insel

Das Problem der Meeresspiegelchwankung ist bei einer Untersuchung antiker Häfen immer von großer Bedeutung.

Nach heutiger Auffassung müssen zur Lösung dieses Problems folgende Faktoren berücksichtigt werden:

1. regionaltektonische Bewegungen der kontinentalen Küstenstreifen;
2. weiträumige epirogenetische Bewegungen wie isostatische Ausgleichsbewegungen der Erdkruste, welche Festländer wie Teile der Meeresböden erfassen;
3. vermehrte, rasche Sedimentation in einzelnen Meeresbecken;
4. die klimatisch bedingten eustatischen Schwankungen des Meeresspiegels⁵;
5. die Temperaturverhältnisse in den Meeren⁶.

Alle diese Faktoren werden durch neue Erkenntnisse nicht in Frage gestellt. Die Anwendung im Einzelfall ist allerdings deshalb sehr erschwert, weil die genannten Faktoren oft in gegenläufigem Sinne, dazu noch temporär verschieden, auf das relative Meeresniveau einwirken⁷.

Die von uns zu betrachtenden Zeiträume sind so kurz, daß die historischen Wissenschaften von der Geologie, die mit weit größeren Zeiträumen zu rechnen hat, in diesen Fragen meistens keine Hilfe erwarten können⁸.

5. M. Pfannenstiel, Quartäre Schwankungen des Mittelmeeres und des Schwarzen Meeres, *Vierteljahresschrift der naturforschenden Gesellschaft in Zürich*, 96, 81 ff.

6. H. Hoinkes, Die Antarktis und die geophysikalische Erforschung der Erde, in *Die Naturwissenschaften* 1961, 373.

7. H. Schläger - D. Blackman - J. Schäfer, Der Hafen von Anhedon, in *AA* 1968, 75 ff.

8. Alle oben beschriebenen Einflüsse auf die Meeresspiegelhöhe sind nicht konstant gleichmäßig wirksam. Vielmehr muß man mit einzelnen Schüben zu verschiedenen Zeiten rechnen, die darüber hinaus nicht immer in gleicher Richtung wirken. Von 1893 bis 1930 betrug z. B. der Meeresspiegelanstieg entlang der Küste der Vereinigten Staaten 0,13 feet (4 cm), von 1930 bis 1947 jedoch 0,36 feet (12 cm). Aber es ist nicht bekannt, wieviel von diesem Anstieg auf die

Für die vorläufige Untersuchung wäre die Beantwortung der Frage, ob die Insel insgesamt oder in Teilen aus tektonischen Ursachen in Bewegung kam, wichtig⁹. In der Tat konnte von uns ein Küstensaum in etwa +4 m. z. B. in Perdika (T a f. 15 a) und Kap Turlot (T a f. 15 b) und in der Nordbucht (T a f. 16) beobachtet werden, also etwa an den drei Ecken der Insel. Das höchste Hochwasser lag bei 12 - 15 m über dem heutigen Stande¹⁰. Es scheint also festzustehen, daß das Niveau der Insel aufgrund tektonischer Veränderungen gleichmäßig gestiegen ist. Ein Vergleich der Höhenverhältnisse an den Küsten der Insel in geschichtlicher Zeit erscheint deshalb statthaft.

A. Philippson¹¹ nimmt eine Senkung der Küste seit der klassischen Zeit um 3 m an. Die Wassertiefen werden im Hafen in der Südbucht (Kriegshafen) mit 2,5 m, auf der Seeseite der äußeren Hafemole des gleichen Hafens mit ca. 3,5 m, im Handelshafen mit 2,7 m und weniger angegeben, was übrigens auch heute zutrifft. Dieser starke Anstieg des Meeresspiegels um 3 m würde bedeuten, daß beide Häfen in der Antike trockengelegen hätten. Die Möglichkeit der Verlandung der Häfen, die eine Anhebung der Hafeböden zur Folge gehabt hätte, wird freilich als nahelegend angedeutet.

Die geologische Entwicklung stellt sich nach Philippson¹² wie folgt dar:

Nach Abschluß der in zwei Perioden stattfindenden vulkanischen Tätigkeit tauchte die Nordhälfte der Insel tief unter den Wasserspiegel. Harte, weiße Poroskalk überziehen dann das alte Relief aus mesozoischen Gesteinen und jungtertiären Schichten (Mergel und Kalkmergel). Die ursprünglich zusammenhängende Deckkalkplatte des saronischen Golfes ist durch jüngste Bewegung in Schollen zerlegt und gehoben. Ein großer Teil der Eruptionen fand unter Wasser, ein kleiner spätere Teil aber auch acriell statt.

Im nördlichen Drittel der Insel tritt der nicht vulkanische Sockel aus gefaltetem Mesozoikum und zerstörtem Jungtertiär ausgedehnt zutage. Außerdem ist dort die junge Poros-Deckplatte verbreitet, während die Mitte und der Süden der Insel überwiegend aus andesitischen Laven besteht.

In geschichtlicher Zeit erfolgte trotz des großen Vulkanausbruches auf Methana um das Jahr 250 v. Chr.¹³ keine tektonische Veränderung im Bereich der Insel Ägina, obwohl die Insel von Natur aus nicht in einer tektonisch festen Zone liegt¹⁴.

klimatisch bedingten Schwankungen zurückgehen, s. H. A. Marmier, *Sea Level Changes along the Coast in Recent Years*, in *Transactions American Geophysical Union* 30 (1949), 201 (freudlichst mitgeteilt von M. Pfannenstiel).

Dazu weiter:

J. Le Gall, *Les modifications du niveau de la mer depuis l'époque Romaine en Méditerranée occidentale*.

9. S. Anm. 4.

10. S. Anm. 5.

11. A. Philippson, *Die Griechischen Landschaften*, Bd. III, Der Peloponnes, Teil I, der Osten und Norden der Halbinsel (1959), herausgegeben von E. Kirsten, 46, 48, 49, 53 ff.

12. A. Philippson, *Der Peloponnes* (1892), 54, 407 f., 413, 427.

13. Strabo I, 3, 18. Pausanias II, 34, 2.

14. E. Deptrat, *Tectonique de l'Égée*, in *Bulletin de la Société géologique de France* V 4 (1904), 335 ff.

Stand der historischen Forschung

Pausanias sah um das Jahr 120 n. Chr. die Hafenanlagen von Ägina. Er verbindet seine topographische Beschreibung mit dem Mythos des Telamon, der sich auf einem im Hafen aufgeworfenen Damm gegen den Vorwurf des Brudermordes zu verteidigen versuchte.

Wir geben im folgenden die einschlägigen Passagen wieder¹⁵:

Προσπλεῦσαι δὲ Αἰγινά ἐστι νήσων τῶν Ἑλληνίδων ἀπορωτάτη· πέτραι τε γὰρ ὕφαλοι περὶ πᾶσαν καὶ χοιράδες ἀνεστήκασι. μηχανήσασθαι δὲ ἐξεπίτηδες ταῦτα Αἰακόν φασι ληστειῶν τῶν ἐκ θαλάσσης φόβῳ, καὶ πολεμίους ἀνδράσι μὴ ἄνευ κινδύνου εἶναι. πλησίον δὲ τοῦ λιμένος ἐν ᾧ μάλιστα ὀρμίζονται ναὸς ἐστὶν Ἄφροδίτης....

Τελαμών δὲ ὕστερα κήρυκα ἀποστέλλων ἤρνεϊτο μὴ βουλευσαι Φώκῳ θάνατον. Αἰακὸς δὲ ἐς μὲν τὴν νῆσον ἀποβαίνειν αὐτὸν οὐκ εἶα, ἐστηκότα δὲ ἐπὶ νεῶς, εἰ δὲ ἐθέλοι, χῶμα ἐν τῇ θαλάσῃ χῶσαντα ἐκέλευεν ἐντεῦθεν ἀπολογήσασθαι. οὕτως ἐς τὸν Κρυπτὸν καλούμενον λιμένα ἐσπλεύσας νύκτωρ ἐποίηι χῶμα. καὶ τοῦτο μὲν ἐξεργασθὲν καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι μένει·

Pausanias schildert die damals durch die im Meere liegenden Klippen erschweren Anfahrtsmöglichkeiten zu den beiden Häfen (A b b. 2). In einen pflegt man anzulegen, wie er schreibt, den anderen nennt er κρυπτός λιμήν. In diesem Hafen sah er die Schiffshausruinen und hielt sie für den Damm, den Telamon bauen mußte. Beim erstgenannten Hafen kann es sich nur um den südlichsten Hafen handeln, der auch heute noch im Gebrauch ist.

Er erwähnte und sah die große Steinschüttung in der Nordbucht (s. u. S. 59 und A b b. 4) nicht mehr und hat von ihr auch nichts erfahren, weil sie bei den damaligen Bewohnern in Vergessenheit geraten war. Dies läßt den Schluß zu, daß diese Steinschüttung damals bereits längst in den Fluten versunken war.

1806 besuchte W. M. Leake die Insel¹⁶. Er fand einen ovalen Hafen am Südfuß des Kolonna - Hügels mit dessen Molen und Resten der Hafeneinfahrt vor. Weiter gegen Süden lag, wie er beschreibt, ein zweiter Hafen, dessen Molenreste 15 bzw. 20 Fuß (4,5 m. bzw. 6,10 m bei einer Länge eines Fußes von 30,48 cm) dick waren. Alles wird in einem desolaten Zustand vorgefunden. Allerdings konnten die kleinen Fischerboote und Kaikia in beiden Häfen hinter den Bauresten ausreichenden Schutz finden. Eine Beobachtung aus der damaligen Zeit erscheint uns wesentlich: Zwischen den beiden beschriebenen Häfen südlich des Kolonna-Hügels lag eine Reihe von kleinen Bassins, die durch eine Mauer von der See getrennt waren. Sie waren jedoch untereinander und mit den im Norden und Süden liegenden Häfen verbunden.

15. Pausanias II, 29, 6 ff.

16. W. M. Leake, *Travels in the Morea* (1830), 434 ff.

In der Nordbucht konnte man, wie auch heute noch, ein großes Mauerfundament finden, das Leake für die Reste der in die See hinaus verlängerten Stadtmauer hielt, die hier zugleich die Funktion eines Wellenbrechers hatte. Offenbar wurde dabei die Schutzfunktion dieses Bauteiles falsch beurteilt.

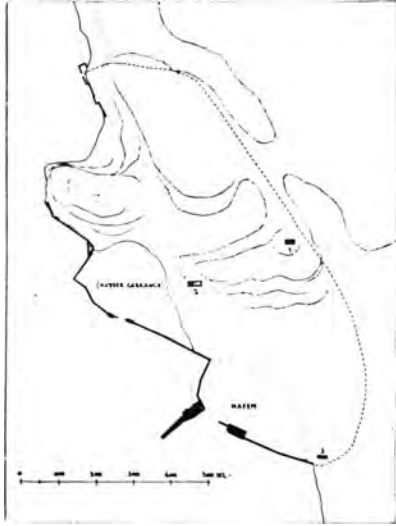

Abb. 3. Die Stadt Ägina im 3. und 4. Jahrh. n. Chr. Man erkennt nördlich des Kolonna-Hügels die Nordbucht, im Süden den Kriegshafen — in der Zeichnung mit "außer Gebrauch" beschriftet — und ganz im Süden den heutigen Handelshafen (Aus Welter, *Ägina*) (1. Bischofkirche, 2. Synagoge, 3. Kirche).

C. Bursian¹⁷ ist der einzige, der in der Nordbucht den Damm gesehen und erwähnt hat.

Da K. Lehmann-Hartleben¹⁸ offensichtlich die Örtlichkeit nicht genau genug kannte, mußte er zu unrichtigen Schlüssen gelangen. Auf seine topographischen Schilderungen, die er in seinem Werke gibt, braucht hier nicht näher eingegangen zu werden.

Er vertritt die Meinung, zur Kaiserzeit hätten drei Häfen bestanden. Pausanias habe allerdings nur die zwei südlichen genannt und den κρυπτός λιμὴν im Norden nicht erwähnt. Diese Auffassung ist unzutreffend. In der Tat existierten zu Pausanias Zeiten nur noch die zwei südlichsten Häfen, so daß dieser folgerichtig einen davon den κρυπτός λιμὴν nannte. Die Anlage in der Nordbucht war in den Fluten versunken. Lehmann-Hartleben datiert die Schutzbauten in der Nordbucht in die archaische Zeit. Er läßt etwa 322 v. Chr. den Hafen in der Südbucht (Kriegshafen) zusammen mit dem Emporion durch den von Demosthenes¹⁹

erwähnten Lampis erbauen. In dieser Zeit wäre nach Lehmann-Hartleben dann nördlich und südlich des Kolonna-Hügels je ein Hafen im Gebrauch. Der dritte Hafen, ganz im Süden, ist dann zusätzlich in der Kaiserzeit unter Julia Domna erbaut worden.

Nach Welters Meinung²⁰ verlief im 5. Jahrhundert v. Chr. die Stadtmauer quer durch die südliche Hälfte der Nordbucht. Der große Wellenbrecher in der Nordbucht bleibt von Welter unerwähnt. Den Hafen in der Südbucht (Kriegshafen) und den südlichsten, den heutigen Handelshafen, datiert er auf 480 v. Chr. Beide sind von der Stadtmauer umschlossen (Abb. 3). 459 werden nach Welter die Stadtmauern eingerissen. Der Reeder Lampis habe die öffentlichen Bauten

17. Conrad Bursian, *Geographie von Griechenland*, 1868, zweiter Band, erste Abteilung, 81 ff.

18. K. Lehmann-Hartleben, Die antiken Hafenanlagen des Mittelmeeres, *Klio*, Beiheft 14 (1923), 52. 65. 92. 165.

19. Demosthenes, *In Aristocratem*, 211 (691); Lehmann-Hartleben, *a.O.*, 30. 92.

20. S. Anm. 4.

der Stadt um das Jahr 322 v. Chr. erneuert. Im Gegensatz zu Lehmann-Hartleben läßt Welter offen, ob Lampis bei dieser Gelegenheit auch die Mauern und Molen der Häfen renoviert hat. Sicher bezeugt ist hingegen nach Welter eine Wiederherstellung der Stadtmauer und des Handelshafens während der Regierungszeit der Kaiserin Julia Domna (um 250 n. Chr.). Münzen aus dieser Zeit mit dem Bild des Hafens bezeugen dieses Ereignis²¹.

Literaturbericht

- Ausser den oben erwähnten grundlegenden Forschungsergebnissen der Vergangenheit, sind der Vollständigkeit halber folgende Arbeiten, in denen das Thema behandelt wird, zu nennen:
- A. Tewets, *Grand insulaire* (1550).
- O. M. v. Stackelberg, *La Grèce, vues pittoresques et topographiques* 7. e 8. livraison, Pt. 2, 1833.
- Carolus Müller, *Aegineticorum liber*, 1817, 146 ff.
- St. Vincent et de Boblaye, *Expédition scientifique de Morée*, Section des sciences Physiques, Tome II, Paris 1834.
- Th. Graves, *Town and Ports of Aegina*, 1839, Plans of anchorages in the Gulf of Athens (Karte der Brit. Admiralität). In der Nordbucht wird nur das kurze Mauerstück im Zentrum gezeigt. Die große Steinschüttung fehlt, der Verlauf der Stadtmauer auf der Südwestseite des Kolonna-Hügels ist gut erkennbar.
- J. G. Frazer, *Pausanias's Description of Greece* III (1890), Z 62, zu Pausanias II, 29, 6. Hier wird von einem Wellenbrecher im Norden der beiden Häfen gesprochen, der in Verlängerung der Stadtmauer in das Meer hinaus verläuft. Geht diese Mitteilung auf Leake zurück, ist die große Steinschüttung nicht gemeint, geht sie auf Conrad Bursian zurück, könnte sie sehr wohl gemeint sein. Diese Hinweise auf dieses große Bauwerk sind dann in der Literatur verloren gegangen und tauchen bei den Nachfolgern nicht mehr auf.
- H. Thiersch, *Äginetische Studien Nachr. der Akad. A. Wiss. Göttingen*, 1928, Heft 2.
- E. Dodwell, *A classical and topographical tour through Greece*, London 1919, übersetzt von L. Sickler, Meiningen, 1821 - 22.
- K. G. Fiedler, *Reisen durch alle Teile des Königreichs Griechenland*, Leipzig 1840 - 41.
- J. Russegger, *Reisen in Europa, Asien und Afrika*, Stuttgart 1843 - 48.
- W. Rein - A. Stübel, *Ausflug nach den vulkanischen Gebirgen von Ägina und Methana*, Heidelberg 1866.
- S. Washington, A petrographical sketch of Aegina and Methana, *Journal of Geology*, Chicago 1897, mit geologischen Karten.
- R. v. Leyden, *Der Vulkanismus des Golfs von Ägina und seine Beziehungen zur Tektonik*, Publikationen, Vulkaninstitut I, Friedländer I, Zürich 1940.
- Die Grundlagen aller Kenntnisse bildet die Untersuchung von Washington. Thiersch hat eine Zusammenfassung des vorhandenen Materials gegeben und dabei versucht, die geographischen und philologisch - archäologischen Untersuchungen zusammenzufassen. Von Leyden bietet nach Washington die neuesten geologischen Darstellungen, die nach Meinung von A. Philipsson gegenüber Washington keine wesentlichen Fortschritte darstellen.

TEIL II, BESCHREIBUNG DER EINZELNEN HÄFEN

Die Nordbucht

Allgemeines

Unsere Beschreibung beginnt an der Südseite am Steilabsturz des Kolonna -

21. S. R. Milbanks, The Coinage of Aegina, *Numismatic Notes and Monographs* 24 (1925), Taf. IV 6, 7 ; V 6, 6. Welter, *AA* 1938, 484.

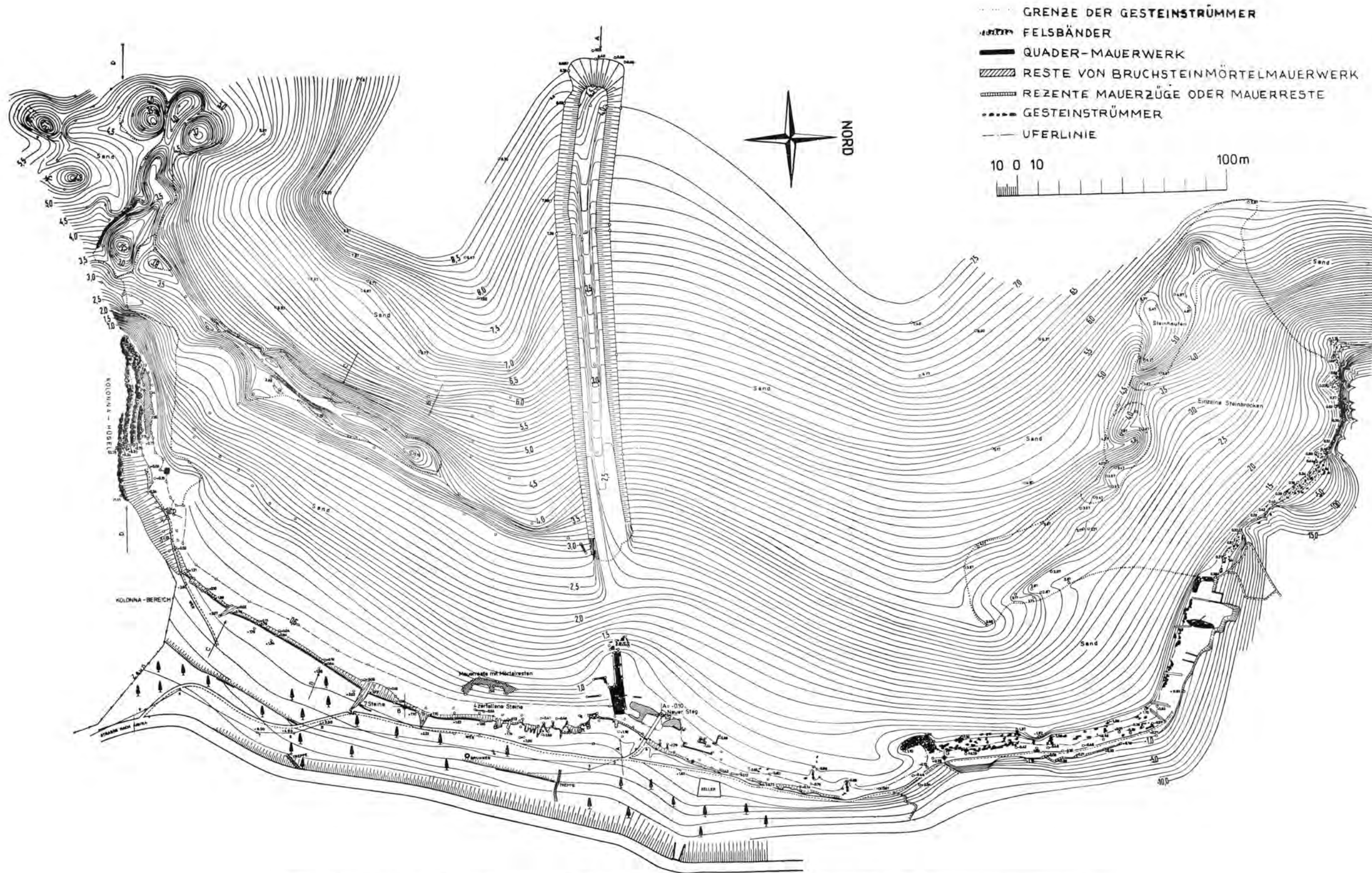

Abb. 4. Die Nordbucht von Ägina, aufgenommen in den Jahren 1964 bis 1966. Die südliche Fortsetzung ist die Aufnahme des Kriegshafens in A b b. 17 (s. Schnitte, A b b. 5) (aus P. Knoblauch, Neuere Untersuchungen an den Häfen von Ägina, *Bj* 169 (1969))

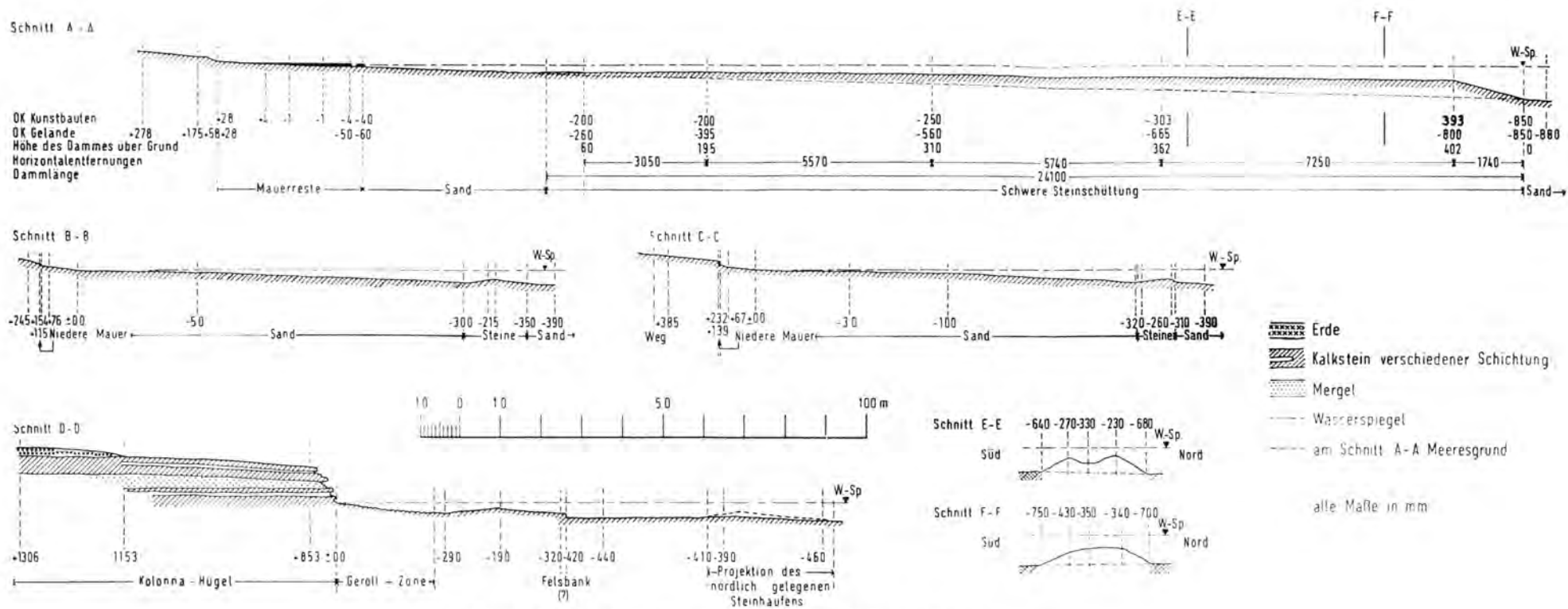
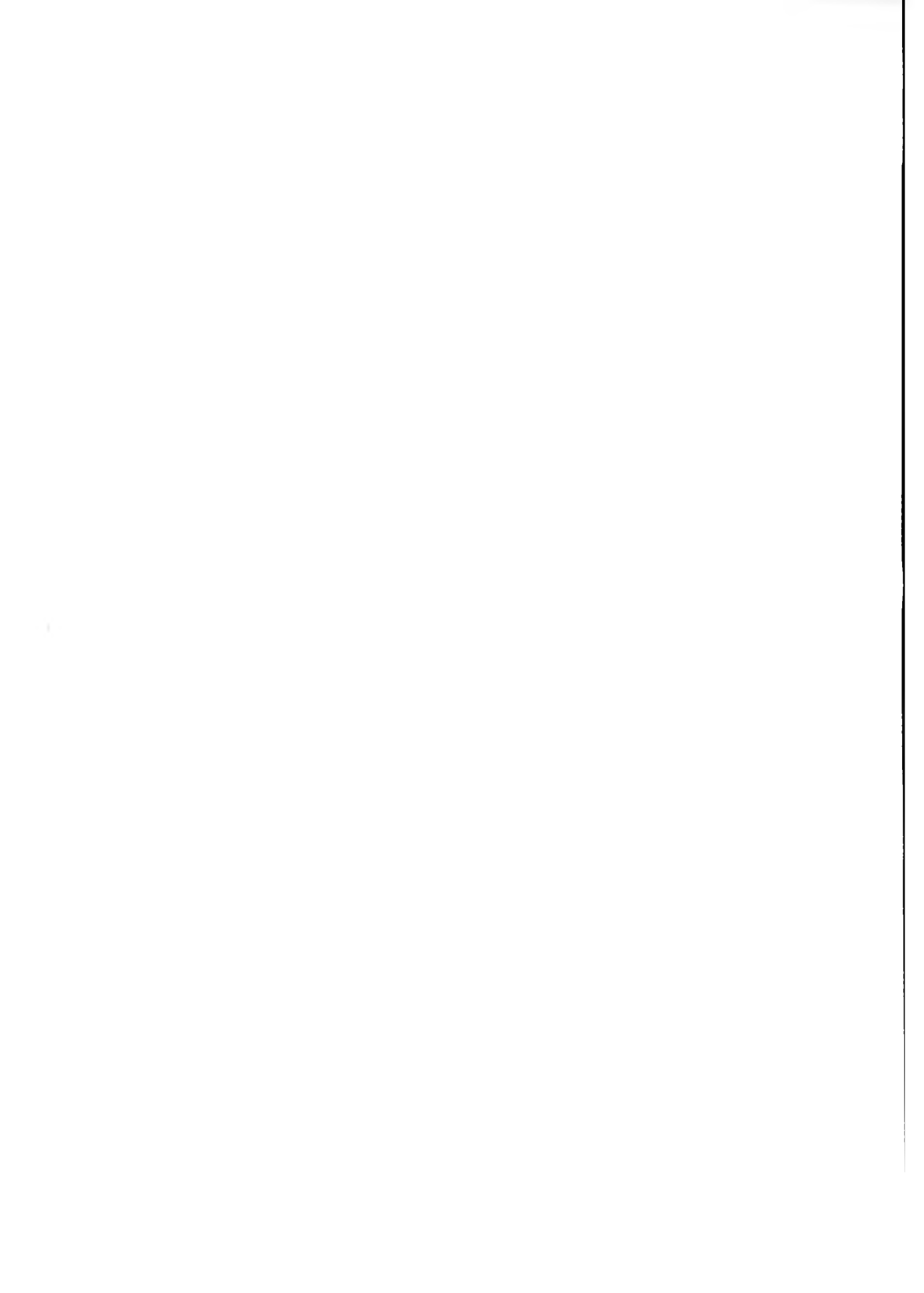

Abb. 5. Schnitt A-A durch das Fundament und den Wellenbrecher
Schnitt B-B und C-C durch das seichte Wasser in der Südhälfte der Nordbucht
Schnitt D-D durch den Kolonna-Hügel und die vorgelagerten Steinhäufen
Schnitt E-E und F-F Querschnitte durch den Wellenbrecher.
Lage der Schnitte: A-A, B-B, D-D s. A b b. 4, E-E und F-F s. Schnitt A-A

hügels. Die am oberen Rand des Kolonna - hügels angegebenen Höhen entsprechen nicht denen seiner höchsten Stelle. Diese lag vor der neuen Grabung der Bayrischen Akademie der Wissenschaften, begonnen 1966, auf 16,4 m. Am Fuß des Felsabfalls finden sich ausgedehnte Reste von Mörtelbruchsteinmauerwerk, das mit Scherben durchsetzt ist. Diese Reste sind Teile der herabgefallenen Stadtmauer die hier gleichzeitig Stützmauer war (T a f. 12). Nach Norden, der Küstenlinie (A b b. 4) folgend, findet man unmittelbar am Strande eine niedrige, stark mitgenommene, aus Feldsteinen aller Form und Größe, trocken und ohne Sorgfalt zusammengesetzte Mauer unbestimmbaren Alters. Hangaufwärts, östlich dieser Mauer, in einiger Entfernung von der Strandlinie befindet sich ein bemerkenswerter Mauerrest, den man 200 m weit von der Begrenzung des Kolonna - Hügels im Süden bis zu einer neueren Treppe, etwa in der Mitte der Nordbucht, zwischen den Höhenlinien 6 m und 7 m verfolgen kann. Dieser Mauerzug wurde aufgrund griechischer Vermessungsunterlagen in den Plan eingetragen. Es handelt sich, soweit ohne Schürfung erkennbar, um eine ca. 3,5 m breite zweischalige Mauer. Bei dem Festpunkt "B" an der Küste beginnen nach Norden hin Mauerreste aller Art sichtbar zu werden, die einen zusammengehörenden Komplex darzustellen scheinen. Beim Keller (A b b. 4) hören diese Reste auf (zu Einzelheiten s. unten Seite 66 ff.). Sowohl in der Südhälfte als auch in der Nordhälfte der Nordbucht sind Steinansammlungen am Meeresboden sichtbar. In A b b. 4 erkennt man deren Lage am unregelmäßigen und geballten Verlauf der Höhenschichtlinien. Die in der Südhälfte hat Welter irrtümlich für Mauerreste der Stadtmauer gehalten. Das mittlere Felsstück in Tafel 13 ist ca. 0,7 m breit und ca. 1,6 m lang, es handelt sich hier um eine vortretende Felsbank (T a f. 17 a).

Der Wellenbrecher (vgl. A b b. 4 und 5)

In der Mitte der Nordbucht liegt ein großer geschütteter Wellenbrecher. Er streckt sich ca. 300 m ins Meer hinaus. Es wurden für dieses Bauwerk, das 241 m lang ist, Steine aller Größen verwendet, bis zu solchen von 0,5 m Länge und 0,35 m Breite. Quadern wurden nicht beobachtet, hingegen sind hier und da Scherben aller Art, die mit ihrer Umgebung verbacken sind, eingestreut. T a f. 17 b möge ein Bild des Materials geben. T a f. 18 a zeigt den Böschungsfuß des Wellenbrechers im sandigen Boden der Nordbucht.

Aus den Längs- und Querschnitten in A b b. 5 ist die Form des Wellenbrechers ersichtlich; sein Fuß liegt nicht an Land, sondern ca. 67 m von der Küste entfernt, ca. 1,70 bis 2,00 m unter Wasser. Die Oberseite des Wellenbrechers liegt in der Längsrichtung nicht waagrecht, sondern fällt seewärts von 2,00 m auf 4,15 m unter dem heutigen Wasserspiegel. Die ersten 55,4 m vom Land her sind noch waagrecht; das oben beschriebene Gefälle erstreckt sich daran anschließend auf eine Länge von 185,60 m. Die westliche Spitze des Wellenbrechers war dem Seegang immer in besonderen Maße ausgesetzt und ist entsprechend stark abgetragen. Bei steigender Meeresspiegelhöhe und fortschreitendem Abtrag rückte der Hauptangriffspunkt, der zuerst an der Spitze lag, landeinwärts vor.

Die Querschnitte durch den Wellenbrecher haben eine auffallende Ähnlichkeit

mit den Zeichnungen, die Georgiades²² von anderen ähnlichen Bauwerken anfertigte. Auch in Ägina sind die äußeren Kanten der Krone der Steinschüttung höher aufgeschüttet als die mittlere Zone. Daraus Schlüsse auf die Herstellungstechnik zu ziehen und weiter auf eine Datierung zu folgern, erscheint gewagt, weil die Herstellungsweise sich über Jahrtausende nicht zu ändern brauchte. Inwieweit Anlandungen seitlich am Wellenbrecher erfolgten, läßt sich aus dem Befund nicht ohne weiteres ersehen. T a f. 18 b gibt den Blick von der Spitze des Wellenbrechers in Richtung des von ihm geschützten Hafens wieder. Man kann daraus die Größe der Anlage erkennen.

Der Wellenbrecher wäre hervorragend geeignet, die häufigen aus nördlicher Richtung anbrandenden Wellen aufzuhalten und den Teil der Nordbucht, an dem die Stadt liegt, zu einem schönen Hafen zu machen, wenn er nicht an der höchsten Stelle 2,00 m und an der niedrigsten Stelle 4,15 m unter dem heutigen gemittelten Wasserspiegel läge. Wenn man annimmt, daß im Laufe der Jahre die Krone des Wellenbrechers in den vorderen Teilen um 1,00 m vom Wellengang abgetragen wurde, was die Form der Wellenbrecherspitze andeutet, und ferner voraussetzt, daß der Wellenbrecher mindestens 0,50 m über den Wasserspiegel herausragen mußte, dann ergibt sich folgende Rechnung zur Ermittlung des zum Zeitpunkt der Erbauung vorhandenen Wasserstandes (siehe A b b. 4 und 6).

Die Höhe, bezogen auf NN an der Spitze des Wellenbrechers, beträgt	-4,50 m
abzüglich angenommener Abtrag	+1,00 m
zuzüglich erforderliche Höhe über dem Wasserspiegel zur Funktionsfähigkeit	<u>-0,50 m</u>
ergibt Wasserspiegelhöhe bezogen auf NN zum Zeitpunkt der Erbauung	-4,00 m
heute liegt der Wasserspiegel bei	<u>-0,45 m</u>
ergibt Wasserspiegeldifferenz	<u>3,55 m</u>

Die Form des Wellenbrechers ist bis zur Höhe -4,00 m über NN ganz erhalten geblieben. Daraus kann der Schluß gezogen werden, daß ein Abtrag durch den Wellengang nicht oder wenigstens nicht in nennenswertem Umfang stattgefunden hat. Eine Parallelrechnung zu den oben angeführten Rechnungen würde folgendes Bild ergeben:

Die Höhe über NN des Wellenbrechers an der oben bezeichneten Stelle	-4,00 m
abzüglich angenommener Abtrag	+0,00 m
zuzüglich erforderliche Höhe über W. Sp. zur Funktionsfähigkeit	<u>-0,50 m</u>
ergibt Wasserspiegelhöhe über NN zur Zeit der Erbauung	-4,50 m
heute liegt der Wasserspiegel bei	<u>-0,45 m</u>
ergibt Wasserspiegeldifferenz	<u>+4,05 m</u>

Brauchbar wäre diese enorme Anlage also erst, wenn

22. Georgiades, *Les ports de la Grèce dans l'antiquité* (1907) Taf. 3 (Eretria), 6 (Histiaia).

der Wasserspiegel zwischen 3,55 m und 4,05 m — also mindestens 3,80 m — tiefer läge als heute. Die Steinansammlungen westlich vor dem Kolonna-Hügel (Abb. 6) würden in diesem Falle ebenso

Abb. 6. Darstellung verschiedener Meeresspiegelhöhen im Hinblick auf die Wirksamkeit des großen Wellenbrechers.

Erste Uferzone von Westen minus 3,55 m über NN

Zweite Uferzone von Westen minus 2,35 m über NN

Dritte Uferzone von Westen minus 1,75 m über NN

Östliche Uferzone heute minus 0,45 m über NN

Die Streifen stellen die Schwankungsbreiten der Tieden dar, die Höhenangaben sind die daraus gemittelten Wasserspiegelhöhen

aus dem Wasser ragen, wie alle von Ph. Négris angegebenen Felsenriffe (Abb. 7). In der Südhälfte der Nordbucht befände sich damit ein gut brauchbarer Hafen, der, obwohl ohne Mole, doch alle Erfordernisse der frühen Schifffahrt erfüllt hätte. Die Schiffe konnten auf der Reede im Schutz des Wellenbrechers und der Riffe ankern und im Bedarfsfalle auf den Sandstrand gezogen werden²³. Mit

23. A. Köster, *Das antike Seewesen* (1923) 77; K. Lehmann-Hartleben a.O. 11.

Hilfe von Wagen oder Tieren hätte zu jeder beliebigen Zeit ein solcher Wellenbrecher von Land aus vorgebaut werden können.

Wenn wir uns dieses Bild des Hafens zu eigen machen, dann taucht sofort die

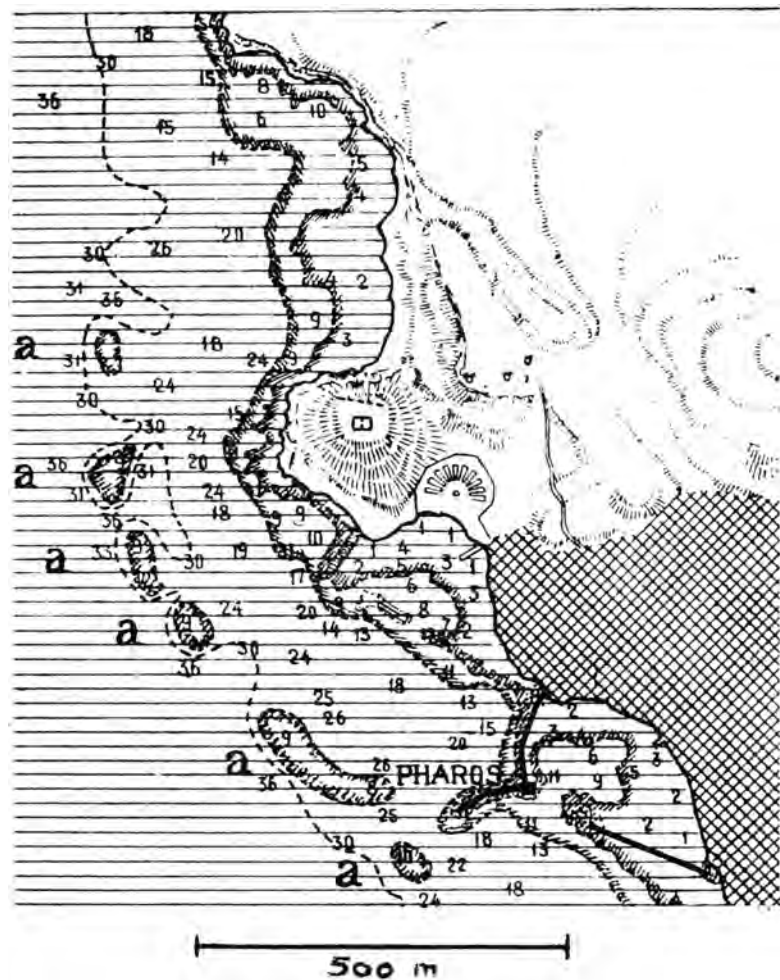

Abb. 7. Die Umgebung der Häfen Áginas (aus Ph. Négris, Vestiges antiques submergés). Die Tiefen sind in Fuß (=30,48 cm) angegeben; nahe der Küste entsprechen sie nicht den Gegebenheiten

Frage auf, wo die Stadtmauer lag. Nach Welters Vorstellung von der Baugeschichte der Stadt hat die Mauer die Akropolis umschlossen, während der Hafen vor der Stadt lag. Ohne eine Ausgrabung der Randbebauung der Akropolis ist dieses Problem nicht lösbar.

Das Ansteigen des Meeresspiegels mußte die Brauchbarkeit des Wellenbrechers mehr und mehr beeinträchtigen und ihn schließlich der Sicht entziehen. Damit

ergibt sich die Frage, welche maximale Meeresspiegelhöhe gerade noch mit der Funktionsfähigkeit vereinbart werden kann.

Läge der Wasserspiegel nicht 3,80 m sondern nur 2,35 m tiefer als heute, wie in A b b. 6 dargestellt wird, würde die Hälfte der ganzen Anlage unter Wasser liegen. Die Wirksamkeit wäre für das Ganze mehr als in Frage gestellt, weil der erforderliche Überstand über dem Wasserspiegel fehlt. Darüber hinaus befände sich der Fuß des Wellenbrechers 30 bis 40 m von der Wasserlinie entfernt in einer Tiefe von ca. 0,6 m. Die Steinhäufen vor dem Kolonna-Hügel lägen unter Wasser und bildeten die Seefahrt gefährdende Klippen. Die Steinansammlung in der Mitte des Südteiles der Nordbucht, die bei der Erbauung des Wellenbrechers an Land lagen, lägen nun als gefährliche Untiefe nur 30 m vor dem Strand und machten diesen hafentechnisch unbrauchbar. Dies würde allerdings bereits bei einer Meeresspiegelabsenkung von 2,85 m eintreten.

Der ganze Hafen in der Südhälfte der Nordbucht war deshalb von diesem Zeitpunkt an unbrauchbar.

Da auf diese Überlegungen die geringe Verlandung keinerlei Einfluß hat, wurde sie nicht berücksichtigt. Auch ein einfaches, dem Anstieg des Wassers folgendes Aufschütten des Wellenbrechers hätte nur den Schutz des Hafenbereiches gegen die Nord-West-Brandung erhalten, nicht jedoch die Gefahren gebannt, die sich aus den neu entstehenden Untiefen vor dem Kolonna-Hügel und vor den Hafstrand ergaben.

Diese Gefahren wurden erst zu einem späteren Zeitpunkt, als das Meer noch weiter angestiegen war, überwunden. In der Zwischenzeit entwickelte sich die Stadt von der Nordbucht weg nach Süden. Außerdem ergaben sich gerade damals neue hafentechnische Bedürfnisse, so daß das ehemals so große und eindrucksvolle und sicher auch wirksame Bauwerk dem Untergang preisgegeben wurde.

Nachdem dort kein Hafen mehr lag, war der Abschluß der Stadt durch eine Stadtmauer mit Eckbauwerk in der Mitte der Nordbucht möglich und sinnvoll.

Das Fundament bei "L" in der Mitte der Nordbucht (Pkt. "L", A b b. 8 und 9; T a f. 19 a - b) besteht aus unvermörtelten Quadern. Über diesen Schichten liegen die spärlichen Reste von vermörteltem Quadermauerwerk. Die ganze Anlage besteht aus zwei Teilen.

Der nördliche lange Teil stößt in westlicher Richtung in einer Länge von ca. 33,65 m geradlinig in das Meer vor. Der südliche kurze Teil ist ca. 14,40 m lang. Beide Teile beginnen an derselben landseitigen Stelle, während der lange Teil sich genau in westlicher Richtung ins Meer erstreckt, hat der kurze Teil eine leicht nach Süden abgewinkelte Richtung. Der lange Teil ist aus ursprünglich allseitig regelmäßig behauenen Quadern, ohne Mörtel verlegt. Er besteht aus zwei Schalen, von denen man nur noch die Läufer vorfindet, an keiner Stelle sind in den Schalenzwischenraum hineinragende Binder zu finden. Der Zwischenraum zwischen den Schalen wurde mit sorgfältig gesetzten zugehauenen, aber ungleichen Quadern ausgefüllt. Die auf dieses Fundament später aufgemörtelte Mauer ist zu zerfressen und zu weitgehend abgetragen, als daß über ihre Technik

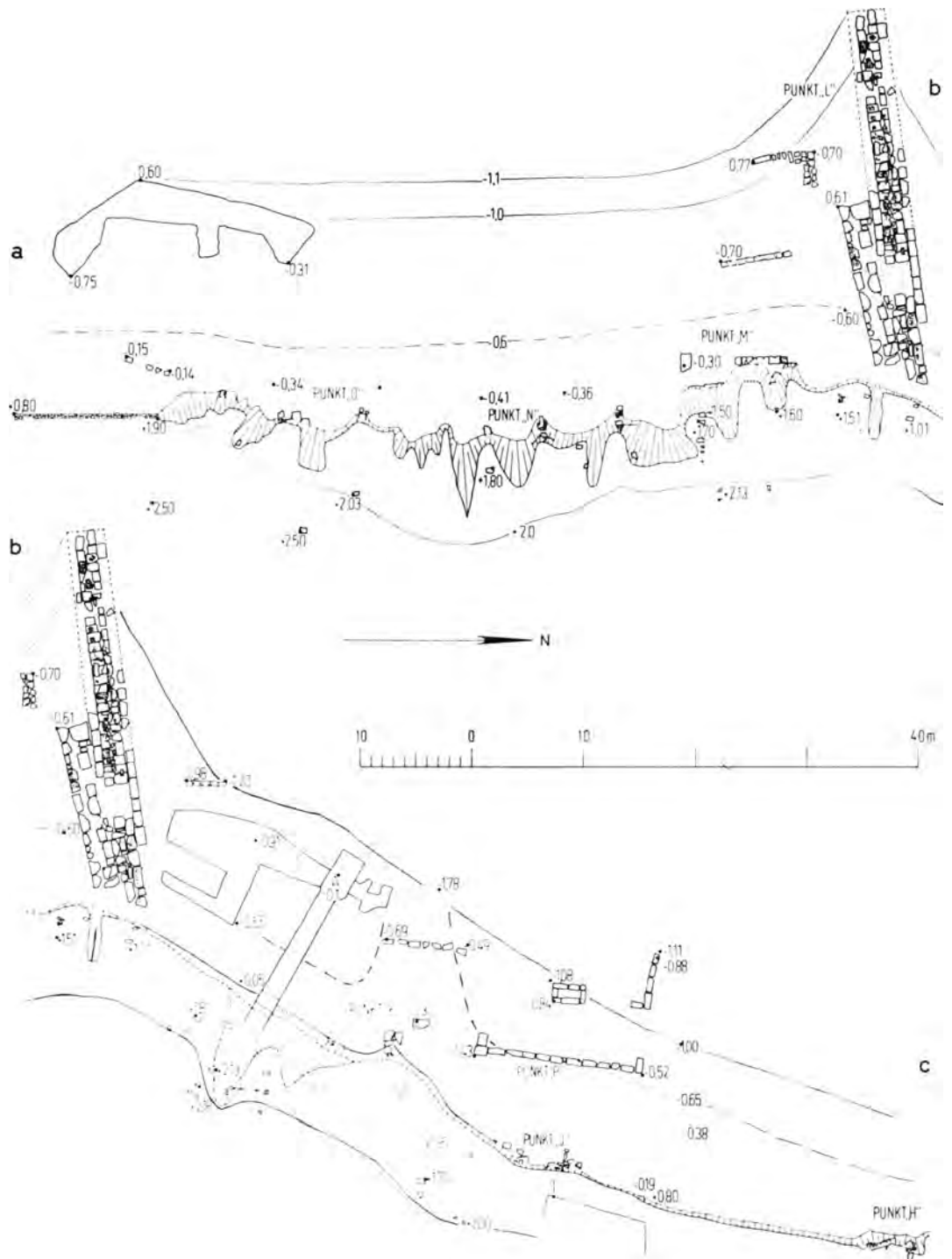

Abb. 8. Mauerzüge am südlichen Teil des Ostufers der Nordbucht, Aufnahmen 1965 und 1966 (s. hierzu Abb. 4, 9-16 und Taf. 19 a-b, 20 a-b, 21 a-b, 22, 23 a) (aus P. Knoblauch, Neuere Untersuchungen an den Häfen von Ägina, *Bjbb* 169 (1969))

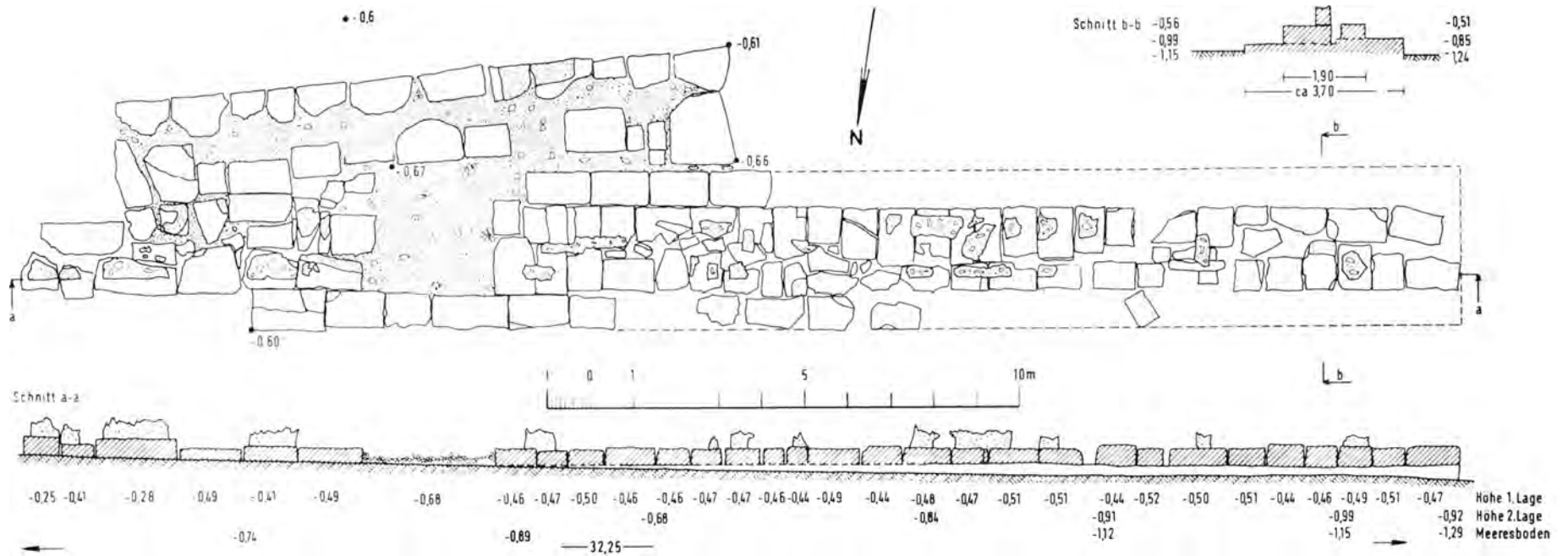

Abb. 9. Steinaufnahme des Mauerrestes an der Küste in der Mitte der Nordbucht (Pkt. "L" in A b b. 8, außerdem T a f. 11 und 19 a - b), Aufnahmen 1965

eine Aussage gemacht werden könnte. Feststellbar ist jedoch, daß der Mörtel in die ursprünglich unvermörtelten älteren Unterschichten eingelaufen ist. Weiter kann festgestellt werden, daß diese aufgemörtelte Mauer etwa 1,5 m breit war und auf der Füllung des zweischaligen früheren Teils aufsaß. An der Nordseite kann man gut erkennen, wie sorgfältig der Randabstand von ca. 0,30 m. eingehalten wurde. Stellenweise ist eine Abarbeitung des ursprünglichen Fundaments an der Außenseite im Bereich des Randabstandes wahrzunehmen (T a f. 19 b).

Das kurze Stück, das leicht nach Süden abgewinkelt ist, setzt sich ebenfalls aus einem zweischaligen Mauerwerk zusammen. Die Schalen bestehen jedoch nicht aus allseitig behauenen Quadern, sondern aus Steinen, die nur dreiseitig in der Weise bearbeitet sind, daß deren Unter- und Oberseite parallel und eben sind und die Außenseite gerade.

Die Füllung des Schalenzwischenraumes ist ohne Schürfung nicht feststellbar.

Das kurze Fundament scheint teilweise überbaut worden zu sein, nachdem an der Südseite zwei Reste zu sehen sind, die von einem aufgemauerten Bauteil stammen könnten. Die vor dem Fundament liegenden Quadern sind Versturz (A b b. 4). Inwieweit die anscheinend unvermörtelten Quaderreihen und die südlich des Fundaments und die Quaderreihen nördlich davon, ferner die ausgedehnten Reste von Bruchsteinmörtelmauerwerk der Umgebung mit diesem Fundament selbst zusammenhängen, ist nicht mehr feststellbar.

Der nördliche Teil des Fundaments ist der ältere. Begründet wird diese Meinung damit, daß der nördliche Teil anlässlich des Anbaues des südlichen Teiles an der Landseite teilweise abgetragen wurde, und daß der südliche, kurze Teil offensichtlich ohne Verband angebaut wurde. Erkennbar ist dies am Verlauf der nördlichen Quaderreihe des südlichen Bauteiles. Bei einem gleichzeitigen Bau des Ganzen wäre eine einheitliche Bauweise zu fordern. Bei einer späteren Erbauung des nördlichen Teiles wären die Reste der dann entstandenen klaren Nordfront des zuerst entstandenen Südteiles zu erkennen. Das widerspricht jedoch dem Befund (A b b. 9).

Die übrigen sichtbaren Baureste im küstenbereich der Nordbucht

Diese Baureste verteilen sich, wie oben beschrieben (S. 59), auf einen Mauerzug in Höhe 6 bis 7 m über NN und auf diverse Steinlagen und Quaderreihen vom Festpunkt "B" bis zum Kellerfundament (A b b. 4 und 8). Die Einwirkung der Brandung ist so groß, daß diese Reste immer wieder ihre Lage ändern und stückweise verloren gehen. Die A b b. 10 - 16 und T a f. 20 a - b, 21 a - b, 22, 23 a geben die Verhältnisse innerhalb der Bereiche um die Punkte H, J, K, M, N, O und P der A b b. 8 im Jahre 1966 wieder. Es sei auf die ausgedehnten Brandspuren bei Punkt N und bei dem nördlich daneben liegenden Punkt hingewiesen. Ohne Schürfung im ganzen südöstlichen Küstenstrich der Nordbucht ist eine Klarheit über Mauerverlauf, Art der Bebauung und Besiedlung in diesem Teil der Stadt nicht zu erlangen. Welter hat die Punkte M, N und O als zur Mauer gehörend betrachtet. Der Verfasser folgt dem nur ungen, da derart ausgedehnte

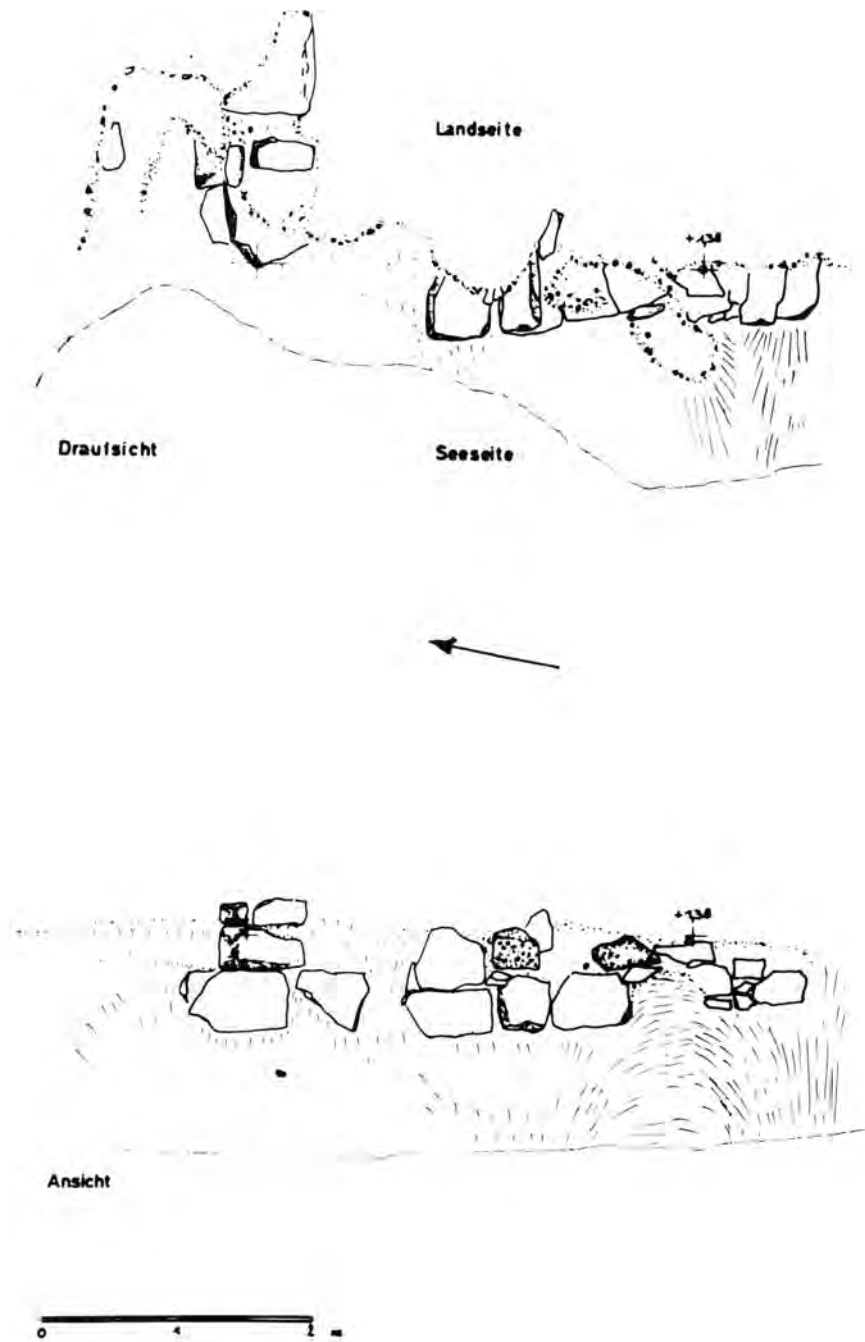

Abb. 10. Punkt "H" in A b b. 8 (siehe T a f. 20 a)

Brandspuren, die auch im Fundament der Mauer sichtbar sind, im Zusammenhang mit einer Stadtmauer unverständlich erscheinen. Grabungen sind im Hin-

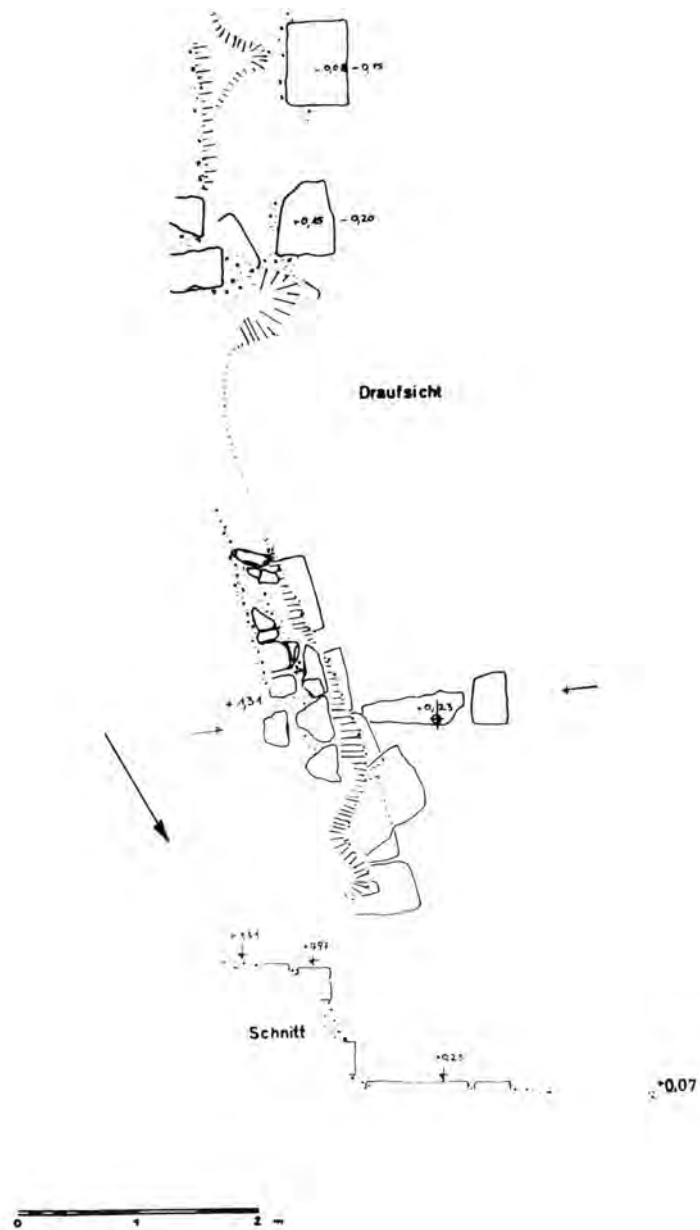

Abb. 11. Punkt "J" in A b b. 8 (siehe T a f. 20 b)

blick auf die Lage innerhalb der Stadt und der Menge der hier zutage tretenden Baureste sehr wünschenswert.

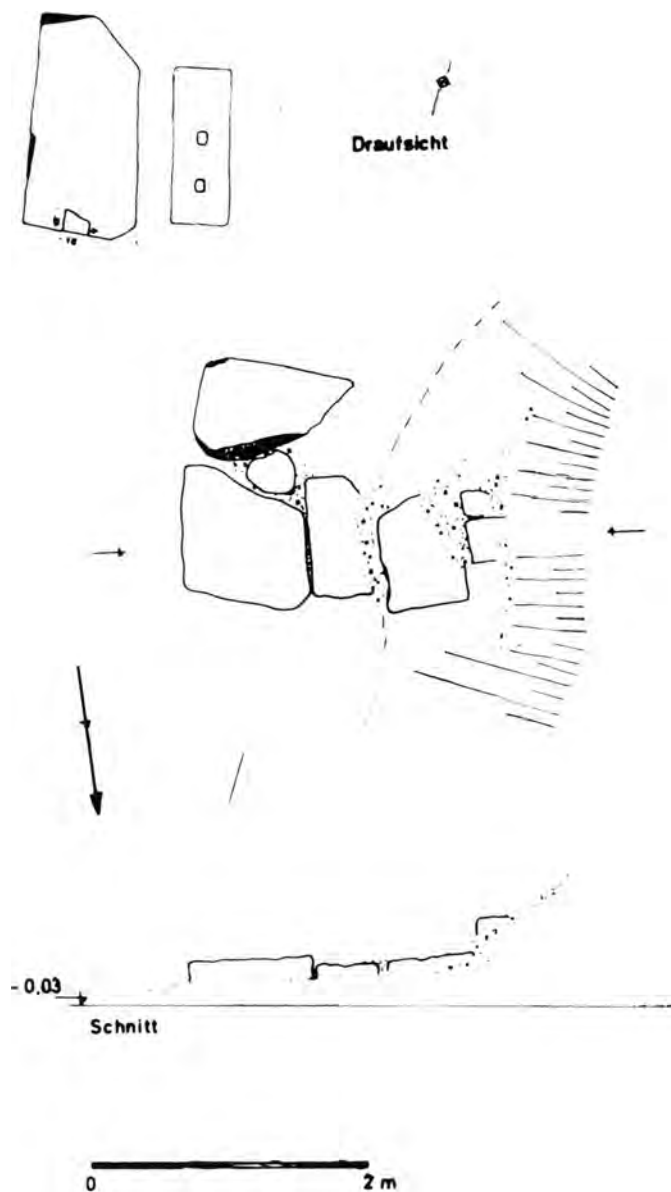

Abb. 12. Punkt "K" in A b b. 8

Nachdem alle Bauwerke in der Nordbucht mit Ausnahme des Wellenbrechers an Land lagen und zwischen ihnen und der Strandlinie ein ausreichendes Vorfeld liegen mußte, kann angenommen werden, daß der Wasserspiegel zum Zeitpunkt der Erbauung der Anlagen bei -2,2 m über NN lag. Dies entspricht einem Meeresspiegelanstieg von +1,75 m bis heute.

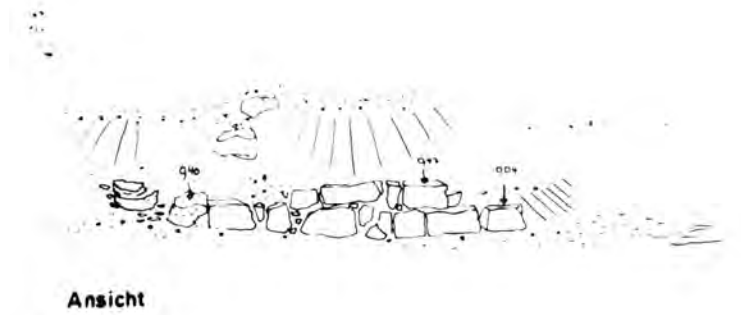
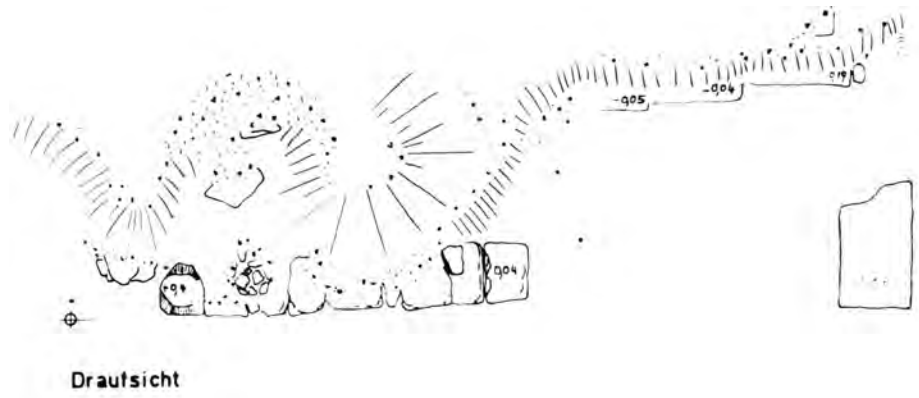

Abb. 13. Punkt "M" in A b b. 8 (siehe T a f. 21 a)

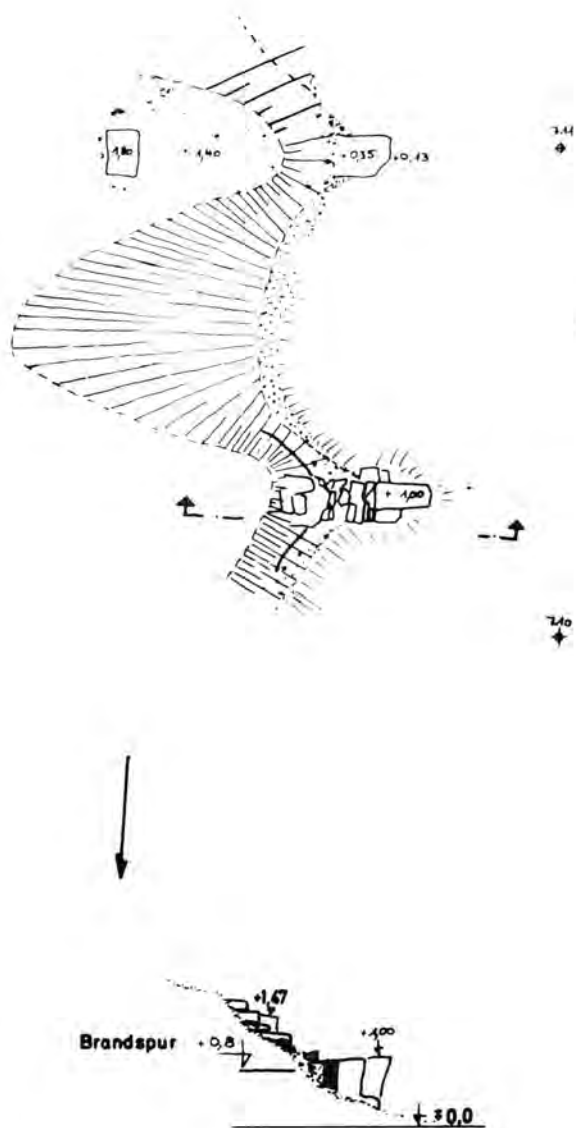

Abb. 14. Punkt "N" in A b b. 8 (siehe T a f. 21 b und 22)

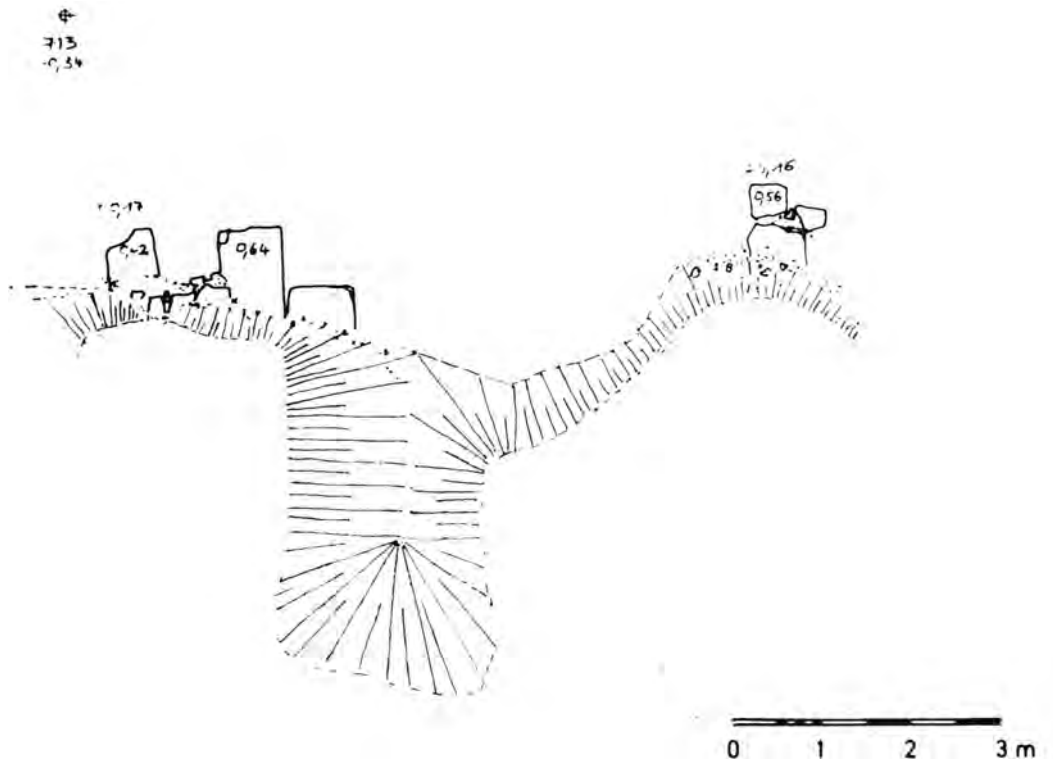

Abb. 15. Punkt "O" in A b b. 8

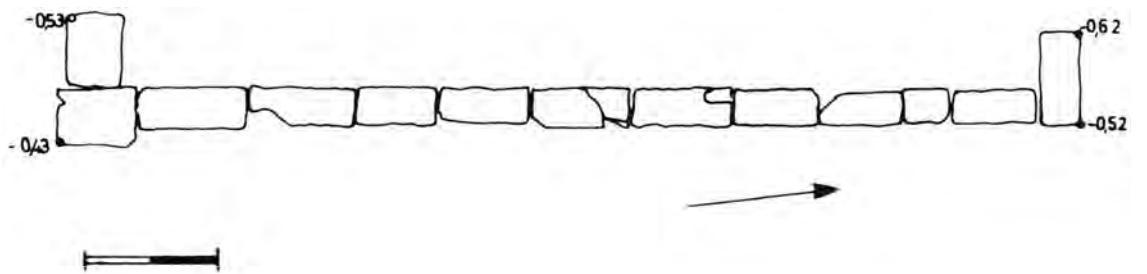

Abb. 16. Punkt "P" in A b b. 8 (siehe Taf. 23 a)

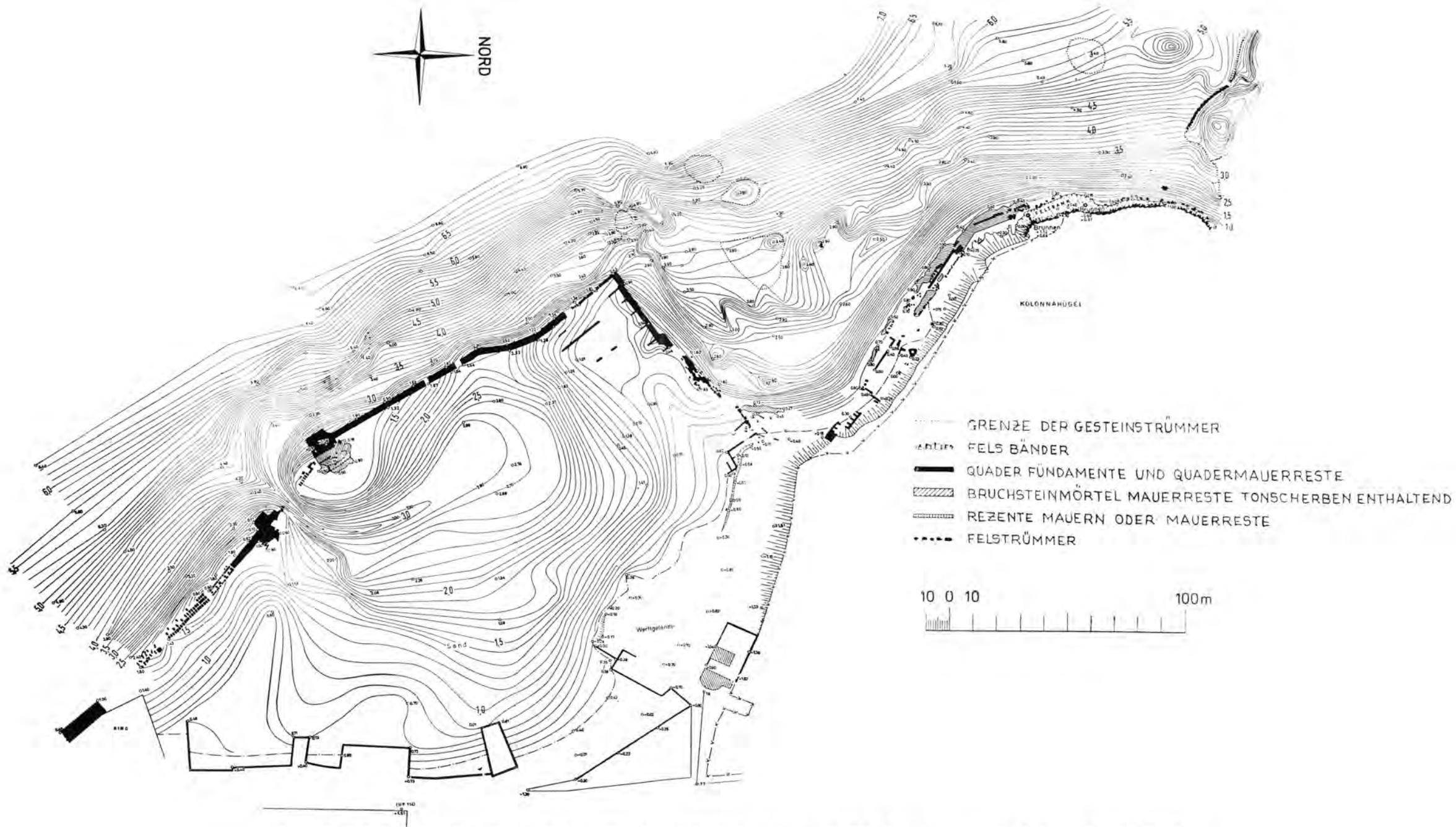

Abb. 17. Aufnahme des Westufers des Kolonna-Hügels und des Kriegshafens (nördliche Fortsetzung ist die Aufnahme der Nordbucht in A b b. 4). HP 114 mit einer Höhe von +1,51 m über NN ist Bezugspunkt der Landvermessung für das ganze Gebiet. Aufgenommen im Jahre 1966

Die Westküste des Kolonna-Hügels

Bereits entlang der Nordbucht fallen die Felswände des Kolonna-Hügels im westlichen Drittel steil in das Wasser (T a f. 12). Dasselbe Bild bietet sich im Westen des Kolonna-Hügels (T a f. 23 b).

Die einzelnen Stücke der Porrosschichten stürzen jedesmal in das Meer, wenn die Mergelschichten, die dazwischen liegen, abgetragen sind. So entstehen Felsbänke, auf denen in einem Fall sogar noch zwei Brunnenlöcher sichtbar sind, ein untrügliches Zeichen dafür, daß der Kolonna-Hügel früher weiter in das Meer hinausragte.

Nachdem jedoch unmittelbar nach einer schmalen Geröllzone lediglich Sand vorkommt, auf dem meerwärts wenige Steinbrocken liegen, ist nur mit einem langsamen Erosionsvorgang zu rechnen²⁴.

Wie weit der Kolonna-Hügel in früherer Zeit in das Meer hinausragte, läßt sich aufgrund des Vorgefundenen nicht bestimmen. Vielleicht können die Grabungen auf dem Kolonna-Hügel einmal bessere Auskunft geben. Sonst würde nur eine langfristige Beobachtung des Abtrages Rückschlüsse erlauben. Folgt man der Küste in südöstlicher Richtung, stößt man an der Stelle, an der die Felsküste aufhört (A b b. 17; T a f. 24), auf Fundamente der Stadtmauer. Von diesen Teilen wurden zwar keine Steinaufnahmen gemacht, die sichtbaren Teile wurden jedoch vermessen und in die Kartierung eingetragen. Der Befund zeigt eine zweischalige Mauer (T a f. 25), deren Außen- und Innenschalen an getrennten Stellen im Fundament sichtbar sind. Die Mauerfüllung liegt, zusammengebacken und vom Wasser erodiert, rings um die Fundamentreste. Aller Wahrscheinlichkeit nach wurden mindestens Teile der Mauer nach dem "Kammerprinzip" gebaut²⁵. Die Mauer dürfte etwa 5,0 m stark gewesen sein (Welter gibt das Maß mit 5,75 m an). In der Nähe des südwestlichen Mauerknickes ist ein Stück stehengeblieben, dessen landseitige Schale verlorengegangen ist. Hier ist noch nahezu ein Drittel der Füllung erhalten (T a f. 26 a). Im Fundamentbereich sind die Quadern, die einen Durchlaß rechts und links begrenzen, sowie im Bereich der Mauerfüllung der dazu gehörende Sturz erkennbar. Der Durchlaß liegt heute so tief, daß das Wasser bei normalem Wasserstand hineindrückt. Sicherlich wurde diese Mauer nicht unmittelbar in das Wasser gestellt, sondern man beließ zum Schutze der Mauer vor dem unmittelbaren Wasserangriff einen ausreichenden Strandstreifen. Dies hatte daneben die durchaus erwünschte Folge, daß der Durchlaß eine Vorflut gehabt hatte, die für seine Funktionsfähigkeit unerlässlich ist.

24. Es sei noch darauf verwiesen, daß die Porrosschichten des Kolonna-Hügels westwärts und nordwestwärts fallen. In ungefähr 60 bis 70 m würden sie — gleichmäßiges Fallen vorausgesetzt — den Meeresboden erreichen. Sicher haben sie das in geschichtlicher Zeit nie getan. Sie brachen vielmehr an der Küste ab. Zusammenhängende Geröll- oder Bruchsteinflächen sind nach einer schmalen Küstenzone von 3 - 4 m nicht mehr zu sehen. Der Sandboden fällt nach 17 - 20 m sehr steil auf 3,50 m ab. Nach weiteren 40 m erreicht der Meeresboden eine Tiefe von 5,50 m. Aus der kartographischen Aufnahme (A b b. 17) kann man diese Verflachung deutlich bemerken.

25. S. Anm. 3.

Faßt man diese Überlegungen zusammen, so kommt man zu folgendem Ergebnis: Bei einem Vorland von mindestens 5 m — bei dem Seegang an dieser Stelle erforderlich — ergibt sich eine Strandlinie, die zur Zeit der Erbauung auf -1,4 m bezogen auf NN Lag. Der Meeresspiegel ist also seit der Erbauung der Mauer um mindestens 0,95 m gestiegen.

Der Hafen in der Südbucht

Allgemeines

Taf. 13 zeigt die Gesamtsituation und Abb. 17 die kartographische Aufnahme. Diese Küste wäre ohne Kunstbauten nicht als Hafen zu verwenden. Völlig flach kommt das Land hier an eine seichte Bucht. Es wird daran erinnert, daß an dieser Stelle ein Tal aus dem Inselinneren das Meer trifft. Zur Zeit der Aufnahme umsäumten drei Kaffeehäuser und ein Kino die Bucht im Osten, während im Norden eine kleine Werft sich niedergelassen hat. Die Mauerzüge des Hafens sind bis auf Teile der Nordwestseite im Wasser gut zu erkennen.

Die seichte Bucht wurde durch zwei Mauerzüge, von denen der nordwestliche in südwestlicher Richtung gerade ins Meer hinausgeht und an den sich rechtwinklig ein Mauerzug mit südöstlicher Richtung anschließt, abgeschlossen. In der Mitte dieses Mauerzuges befindet sich die Hafeneinfahrt. Die Mauer hat an der Nordwestseite zwei Knicke, die wie wir später sehen werden, mit den an der Nordwestmauer angelehnten Schiffshäusern in Zusammenhang stehen. Der Verlauf der Küste in ihrer jetzigen ovalen Form kann nicht die ursprüngliche landseitige Begrenzung sein. Hier hat die Auflandung und in Teilen sicher auch eine absichtliche Auffüllung eine wesentliche Rolle gespielt.

Bei einem starken Regen fanden wir dicht südlich des nördlichen Kaffeehauses in der Nähe eines Mauerdurchlasses durch das ankommende Wasser freigespült, zwei Quadern (Taf. 26 b). Einige Tage darauf waren die Steine wieder verschüttet. Leider reicht dieser kleine Befund nicht zur Festlegung der Vorderfront eines inneren Kai's aus. Die ganze Anlage läßt solche Kai's erwarten, die allerdings nur durch eine Grabung festgestellt werden können. Die Süd-West-Mauer lief vor der Errichtung des modernen Hafenbeckens gerade durch bis zur Nord-Ost-Ecke des Handelshafens. Wegen des früheren Zustandes hinter dieser den Kriegshafen und den Handelshafen verbindenden Kaimauer sei an die Mitteilungen von Leake (s. o. S. 56) verwiesen.

Das Relief des Hafenbodens zeigt auf der Nordwestseite eine ca. 35 m breite und fast die ganze Hafentiefe einnehmende seichte Fläche. Hier haben sicher Schiffshäuser gestanden; darauf wird weiter unten bei der Behandlung der Nord-West-Mauer eingegangen werden (s. u. S. 77). Die von Welter im Süd-Osten angegebenen Schiffshausreste konnten nicht mehr ausgemacht werden. Der Hafen wäre längst ganz verlandet, wenn nicht im Bereich der Hafeneinfahrt und an den zahlreichen Stellen, an denen die Außenmolen stark zerstört sind, die, wenn auch geringen Gezeiten eine Saugwirkung erzeugen würden, und sich außerdem

der Wasserspiegel nicht gehoben hätte. Aus Gründen, die weiter unten (S. 79) erörtert werden, müssen die Molen und Schiffshäuser auf dem Trockenen errichtet worden sein, damit wird die Frage nach deren Fundierung aufgeworfen.

Es scheinen zwei Möglichkeiten der Fundamentierung zu bestehen. Die Reihenfolge der Schilderung dieser Möglichkeiten bedeutet nicht, daß der Verfasser der einen oder der anderen den Vorzug gibt (A b b. 17).

Die erste Möglichkeit wäre folgende:

Vor dem Bau des Hafens war nur eine flache Bucht vorhanden, deren Strand viel weiter landeinwärts lag als heute. Der Strand war seicht und flach. Im Ostteil konnte man die Spuren der durch landseitigen Zufluß verursachten Verlandung sehen. Der aus Nord-West kommende Seegang hat damals jedoch dafür gesorgt, daß die Anschwemmungen größtenteils nach Süd-Ost abgetrieben wurden.

Die Isobathe -2,5 m (= -2,05 m unter dem heutigen gemittelten Wasserspiegel), die dicht vor dem Kolonna-Hügel entlangläuft, kam von Nordwest und setzte sich in gleicher Richtung gerade weiter nach Südost fort. Unter Umständen hatte sie an der Stelle, an der die Nordwest-Hafenmauer an die Stadtmauer anschloß, eine kleine Ausbiegung nach Südwest. Möglicherweise führte sie dann östlich des früheren Kinos direkt auf die heutige Hafenpromenade am Handelshafen und fand dort den Anschluß an die heutige Lage. Allerdings kann dies nicht mit Sicherheit gesagt werden, jedoch würden die Bemerkungen von Leake (s. o. S. 56) damit einigermaßen erklärt werden können.

Beim Bau des Hafens wurde nun der Bereich der Schiffshäuser zugleich mit den Fundamenten der Mauern bis über den damaligen Wasserspiegel aufgeschüttet und darauf die Schiffshäuser und die Mauer errichtet.

Durch die nachträgliche meerseitige Sedimentation vor der Nordwestmauer herrührend von den Ausschwemmungen im Bereich der Kolonnaspitze wurde der Zwickel zwischen Nordwestmauer und Stadtmauer aufgelandet, denn diese konnten wegen der Aufschüttung nicht mehr abgetrieben werden. Die Versandung des Hafens durch den landseitigen Zufluß bewirkte eine Verengung des Beckens. Diese Versandungserscheinungen, die von der Außen- und Innenseite wirkten, im Verein mit den Trümmern zerstörter Mauern, bringen es mit sich, daß diese Aufschüttungen heute nicht mehr einwandfrei als solche erkennbar oder nachweisbar sind.

Die von Leake erwähnten, zwischen dem Kriegshafen und dem Handelshafen liegenden "Becken" wären dann dadurch entstanden, daß der südöstliche Teil der südwestlichen Hafenmauer in einem gewissen Abstand von der Küstenlinie seawärts lag und der Zwischenraum aus unbekanntem Gründen nicht vollständig aufgefüllt worden war. Durch die Zerstörungen anläßlich des Baues des modernen Hafenbeckens ist eine Nachprüfung nicht mehr möglich.

Die zweite Möglichkeit wäre folgende:

Eine in der Bucht liegende Klippenfolge wurde zum Bau der Mauern verwendet. Gegebenenfalls konnte man ja die hier und da fehlende Fundierungshöhe durch

Aufschüttung herstellen. Dies würde im Bereich der Schiffshäuser am ehesten nötig gewesen sein.

Gegen die erste Möglichkeit spricht eigentlich nur die sehr schlechte Abgleichung der Oberkante der Schüttung. So ist die Westecke des Hafens und die Mauer beim Schnitt C in A b b. 18 tiefer fundiert als es normal der Fall ist. Die Neigungsverhältnisse der Außenböschung sind sehr flach. Sie liegen zwischen 1:4,5 und 1:6,8. Der Meeresgrund fällt mit ähnlichen Neigungsverhältnissen über eine Distanz von weiteren 35 m ab. Schläger fand in Anthedon die steilste Neigung der Böschung in der Nordmole mit 1:4,1, während die geringste Neigung 1:4,7 betrug. Alle anderen Neigungen in Anthedon liegen zwischen 1:2 und 1:3 (außer bei der Ostmole mit 1:7,8). Diese Neigungen entsprechen den Verhältnissen am Wellenbrecher in der Nordbucht von Ägina mit 1:1,0. Es läßt sich hierdurch leider kein schlüssiger Beweis für das Vorhandensein einer Aufschüttung liefern, umso mehr als der Neigungswinkel durch Trümmer und Verlandungen verändert worden sein kann.

Eine einigermaßen glaubwürdige Begründung für die gedachte Führung der Isobathen vor dem Mauerbau läßt sich außer im Bericht von Leake (s. o. S. 56) nicht finden. Gegen die zweite Möglichkeit spricht der Umstand am meisten, daß im Falle des Vorhandenseins natürlicher, den Wasserandrang aus nordwestlicher Richtung unterbrechender Klippen, die Auflandung des Hafens beim Bau seiner Mauern ja schon hätte vorhanden sein müssen. Der Verfasser neigt zur ersten Möglichkeit, wobei ja nicht ausgeschlossen sein muß, daß im Bereich der Süd-West-Mauer hier und da Klippen mit verwendet wurden. Diese Fragen können endgültig nur durch Schürfungen unter Wasser geklärt werden.

Die Nordwestmole und die Schiffshäuser

Der Landansatz der Nordwestmauer hat keinen wasserbaulichen Zwecken gedient. Es handelt sich hier um Reste, die mit der Stadtbefestigung zusammenhängen, die hier ihren Anschluß an den Kriegshafen fand. Hier war auch die einzige Stelle, an der Klammerlöcher gefunden wurden. Die Art der Fundamentreste zeigt, daß ein technischer und zeitlicher Zusammenhang mit den außen liegenden Teilen der Nordwestmole nicht besteht. Es scheint sich darüber hinaus mindestens um drei Bauperioden zu handeln. Der Streifen Bruchsteinmörtelmauerwerk, der sich an dieser Ecke auf der Seeseite befindet, dürfte ebenfalls ein — allerdings nicht mehr zu identifizierender — Rest dieser Bautengruppe sein (A b b. 19).

Es folgt eine Lücke von ca. 8 m, in welcher keine Spuren von Bauresten zu finden sind. Dann trifft man die ersten Baureste der Nord-West-Mole in sehr stark zerstörtem Zustand an. Folgt man den Trümmern nach Südwesten, also ins Meer hinaus, bessert sich der Erhaltungszustand. Es handelt sich um ursprünglich gut und sorgfältig aus allseits bearbeiteten Quadern normaler Größe hergestellten Mauerwerks.

Da die Oberfläche sehr stark mitgenommen ist, kann über den Aufbau Genaueres nicht gesagt werden. Jedoch scheint festzustehen, daß es sich nicht um Schalen-

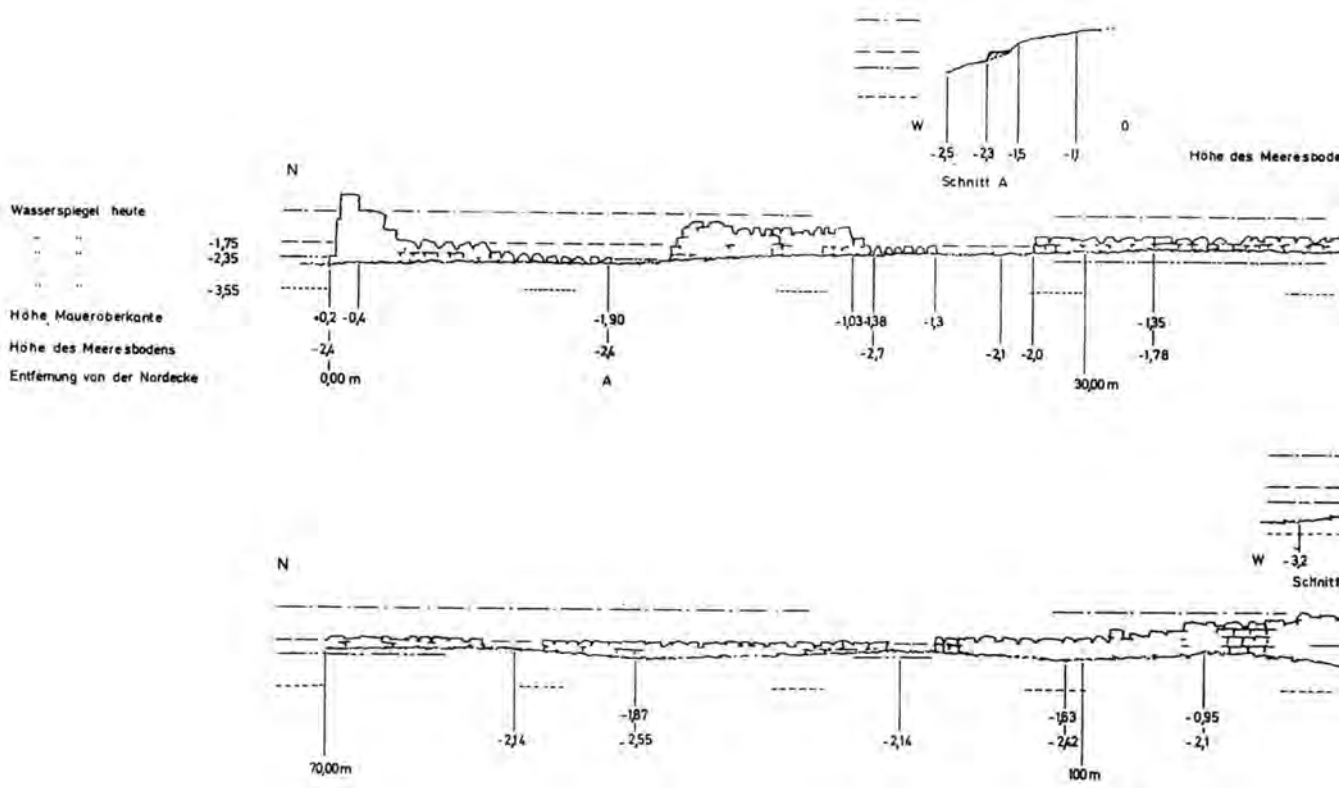
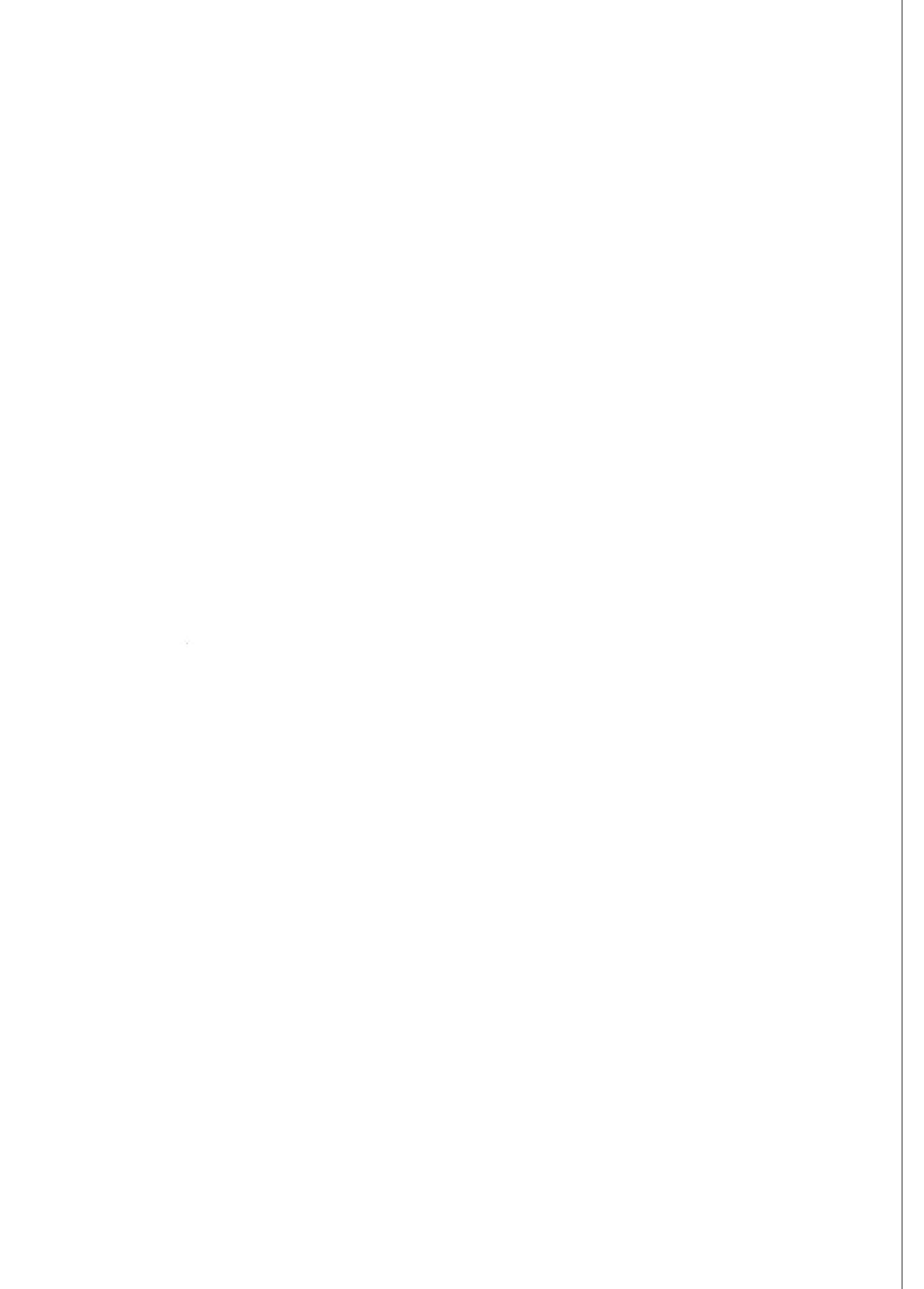

Abb. 18. Skizze der Aussenansicht der Reste der äusseren südwestlichen Hafenanlagen und Photos aus dem Jahre 1966. Das Nordende des unteren T direkt an, so daß beide Teile zusammen die Außenansicht ergeben.

Die Westküste des Kolonna-Hügels

Bereits entlang der Nordbucht fallen die Felswände des Kolonna-Hügels im westlichen Drittel steil in das Wasser (T a f. 12). Dasselbe Bild bietet sich im Westen des Kolonna-Hügels (T a f. 23 b).

Die einzelnen Stücke der Porossschichten stürzen jedesmal in das Meer, wenn die Mergelschichten, die dazwischen liegen, abgetragen sind. So entstehen Felsbänke, auf denen in einem Fall sogar noch zwei Brunnenlöcher sichtbar sind, ein untrügliches Zeichen dafür, daß der Kolonna-Hügel früher weiter in das Meer hinausragte.

Nachdem jedoch unmittelbar nach einer schmalen Geröllzone lediglich Sand vorkommt, auf dem meerwärts wenige Steinbrocken liegen, ist nur mit einem langsamen Erosionsvorgang zu rechnen²⁴.

Wie weit der Kolonna-Hügel in früherer Zeit in das Meer hinausragte, läßt sich aufgrund des Vorgefundenen nicht bestimmen. Vielleicht können die Grabungen auf dem Kolonna-Hügel einmal bessere Auskunft geben. Sonst würde nur eine langfristige Beobachtung des Abtrages Rückschlüsse erlauben. Folgt man der Küste in südöstlicher Richtung, stößt man an der Stelle, an der die Felsküste aufhört (A b b. 17; T a f. 24), auf Fundamente der Stadtmauer. Von diesen Teilen wurden zwar keine Steinaufnahmen gemacht, die sichtbaren Teile wurden jedoch vermessen und in die Kartierung eingetragen. Der Befund zeigt eine zweischalige Mauer (T a f. 25), deren Außen- und Innenschalen an getrennten Stellen im Fundament sichtbar sind. Die Mauerfüllung liegt, zusammengebacken und vom Wasser erodiert, rings um die Fundamentreste. Aller Wahrscheinlichkeit nach wurden mindestens Teile der Mauer nach dem "Kammerprinzip" gebaut²⁵. Die Mauer dürfte etwa 5,0 m stark gewesen sein (Welter gibt das Maß mit 5,75 m an). In der Nähe des südwestlichen Mauerknickes ist ein Stück stehengeblieben, dessen landseitige Schale verlorengegangen ist. Hier ist noch nahezu ein Drittel der Füllung erhalten (T a f. 26 a). Im Fundamentbereich sind die Quadern, die einen Durchlaß rechts und links begrenzen, sowie im Bereich der Mauerfüllung der dazu gehörende Sturz erkennbar. Der Durchlaß liegt heute so tief, daß das Wasser bei normalem Wasserstand hineindrückt. Sicherlich wurde diese Mauer nicht unmittelbar in das Wasser gestellt, sondern man beließ zum Schutze der Mauer vor dem unmittelbaren Wasserangriff einen ausreichenden Strandstreifen. Dies hatte daneben die durchaus erwünschte Folge, daß der Durchlaß eine Vorflut gehabt hatte, die für seine Funktionsfähigkeit unerlässlich ist.

24. Es sei noch darauf verwiesen, daß die Porossschichten des Kolonna-Hügels westwärts und nordwestwärts fallen. In ungefähr 60 bis 70 m würden sie — gleichmäßiges Fallen vorausgesetzt — den Meeresboden erreichen. Sicher haben sie das in geschichtlicher Zeit nie getan. Sie brachen vielmehr an der Küste ab. Zusammenhängende Geröll- oder Bruchsteinflächen sind nach einer schmalen Küstenzone von 3 - 4 m nicht mehr zu sehen. Der Sandboden fällt nach 17 - 20 m sehr steil auf 3,50 m ab. Nach weiteren 40 m erreicht der Meeresboden eine Tiefe von 5,50 m. Aus der kartographischen Aufnahme (A b b. 17) kann man diese Verflachung deutlich bemerken.

25. S. Anm. 3.

Faßt man diese Überlegungen zusammen, so kommt man zu folgendem Ergebnis: Bei einem Vorland von mindestens 5 m — bei dem Seegang an dieser Stelle erforderlich — ergibt sich eine Strandlinie, die zur Zeit der Erbauung auf -1,4 m bezogen auf NN Lag. Der Meeresspiegel ist also seit der Erbauung der Mauer um mindestens 0,95 m gestiegen.

Der Hafen in der Südbucht

Allgemeines

Taf. 13 zeigt die Gesamtsituation und Abb. 17 die kartographische Aufnahme. Diese Küste wäre ohne Kunstbauten nicht als Hafen zu verwenden. Völlig flach kommt das Land hier an eine seichte Bucht. Es wird daran erinnert, daß an dieser Stelle ein Tal aus dem Inselinneren das Meer trifft. Zur Zeit der Aufnahme umsäumten drei Kaffeehäuser und ein Kino die Bucht im Osten, während im Norden eine kleine Werft sich niedergelassen hat. Die Mauerzüge des Hafens sind bis auf Teile der Nordwestseite im Wasser gut zu erkennen.

Die seichte Bucht wurde durch zwei Mauerzüge, von denen der nordwestliche in südwestlicher Richtung gerade ins Meer hinausgeht und an den sich rechtwinklig ein Mauerzug mit südöstlicher Richtung anschließt, abgeschlossen. In der Mitte dieses Mauerzuges befindet sich die Hafeneinfahrt. Die Mauer hat an der Nordwestseite zwei Knicke, die wie wir später sehen werden, mit den an der Nordwestmauer angelehnten Schiffshäusern in Zusammenhang stehen. Der Verlauf der Küste in ihrer jetzigen ovalen Form kann nicht die ursprüngliche landseitige Begrenzung sein. Hier hat die Auflandung und in Teilen sicher auch eine absichtliche Auffüllung eine wesentliche Rolle gespielt.

Bei einem starken Regen fanden wir dicht südlich des nördlichen Kaffeehauses in der Nähe eines Mauerdurchlasses durch das ankommende Wasser freigespült, zwei Quadern (Taf. 26 b). Einige Tage darauf waren die Steine wieder verschüttet. Leider reicht dieser kleine Befund nicht zur Festlegung der Vorderfront eines inneren Kai's aus. Die ganze Anlage läßt solche Kai's erwarten, die allerdings nur durch eine Grabung festgestellt werden können. Die Süd-West-Mauer lief vor der Errichtung des modernen Hafenbeckens gerade durch bis zur Nord-Ost-Ecke des Handelshafens. Wegen des früheren Zustandes hinter dieser den Kriegshafen und den Handelshafen verbindenden Kaimauer sei an die Mitteilungen von Leake (s. o. S. 56) verwiesen.

Das Relief des Hafenbodens zeigt auf der Nordwestseite eine ca. 35 m breite und fast die ganze Hafentiefe einnehmende seichte Fläche. Hier haben sicher Schiffshäuser gestanden; darauf wird weiter unten bei der Behandlung der Nord-West-Mauer eingegangen werden (s. u. S. 77). Die von Welter im Süd-Osten angegebenen Schiffshausreste konnten nicht mehr ausgemacht werden. Der Hafen wäre längst ganz verlandet, wenn nicht im Bereich der Hafeneinfahrt und an den zahlreichen Stellen, an denen die Außenmolen stark zerstört sind, die, wenn auch geringen Gezeiten eine Saugwirkung erzeugen würden, und sich außerdem

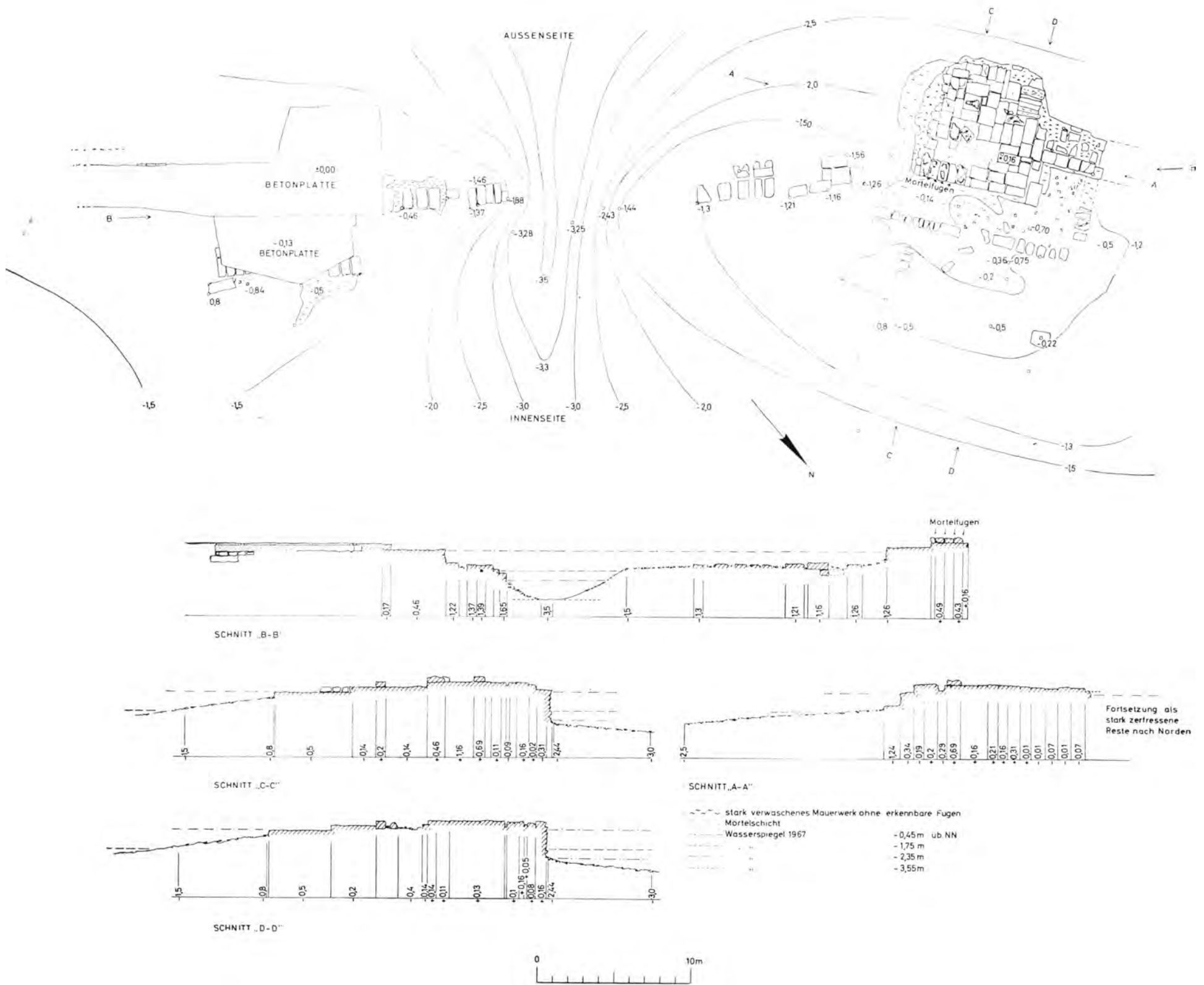

Abb. 20. Kriegshafeneinfahrt, Aufnahme 1966, Verlängerung von Schnitt A-A nach Norden, siehe A b b. 18

mauerwerk handelt. Das Mauerwerk geht bis auf den Meeresboden hinunter, wo an manchen Stellen das vorstehende Fundament sichtbar ist. Die Mauern sind mindestens in den Stoßfugen vermörtelt.

Die Regelstärke der Mauer beträgt 2,80 m (A b b. 19). Aus ihr ragen 6 Läuferreihen in regelmäßigem Abstand in das Hafenbecken hinein (T a f. 27 b). T a f. 27 a gibt das Ende der südöstlichen Läuferreihe wieder. Die Abstände von Mitte zu Mitte der einzelnen Mauerzungen betragen genau 6,60 m. Die lichte Weite schwankt zwischen 5,75 und 6,17 m. Meistens beträgt sie 5,77 m. Bernhard Graser hat diese Abstände bei den Schiffshäusern im Piräus mit 4,27 bis 6,01 m angegeben²⁶. Setzt man diese Reihe der Mauerzungen landeinwärts fort, lassen sich zwanglos noch 3 weitere Mauerzungen denken, deren letzte etwa am landseitigen Ende der eigentlichen Nord-West-Molentrümmer ansetzen würde. Man könnte die Reihe noch weiter fortsetzen.

Die Länge der Schiffshäuser kann mit 37 bis 40 m angenommen werden²⁷.

Dann würde sich folgendes ergeben:

Der sehr schlanke nördliche Teil der Südwestmole stellt die äußere Schiffshauswand dar (A b b. 17). Die Südwestmole kann, wenn sie auch Schiffshauswand ist, nicht direkt auf den offenbar vorgegebenen Standort des Nordturmes der Hafeneinfahrt zulaufen. Der erforderliche rechte Winkel zur Nordwestmauer des Hafens zwingt zu einer Richtungsänderung solange die Mole gleichzeitig Längswand der Schiffshäuser ist. Offenbar wurde mit zwei Arbeitsgruppen gebaut. Die eine fing am Hafeneingangsturm an und suchte die Westecke auf geradem Weg zu erreichen. Die andere baute die Schiffshäuser zugleich mit der Nord-West-Mole. Die beiden Arbeitsgruppen fanden ihren Berührungspunkt in dem sie die Südwestmauer in der Gegend der Schiffshauseinfahrten zweimal knickten.

Südöstlich vor diesen Mauerteilen liegt eine waagrechte Fläche im Hafenbecken in einer absoluten Höhe von -1,0 m. Diese Fläche ist mit einer aus Mörtel, Steinen und Keramikscherben verfertigten Schicht bedeckt. Von dort fällt der Hafengrund in mäßigem Gefälle auf -2,80 m bezogen auf NN oder 2,35 m unter den heutigen Wasserspiegel ab.

Ob es sich um die verbackenen Reste der Schiffshäuser oder um die Reste einer Fußbodenbefestigung handelt, kann nur schwer gesagt werden. Weiter im südwestlichen Teil vor den drei letzten Mauerzügen liegen Quaderfundamente (T a f. 25). Das Vorhandensein von Schiffshäusern an dieser Stelle ist deshalb gesichert. Was auffällt, ist das Fehlen der Kielrinnen. Die Mauerzüge können nicht Teile der Kielrinnen sein, weil sie zu hoch aufragen. Weiter fällt auf, daß der Boden im Hafen ca. 0,5 m bis 1,0 m höher liegt als außerhalb desselben. Außen ist das Fundament der Mauern an manchen Stellen sichtbar. Siehe hierzu den 1., den 4. und den 6. Querschnitt durch die Mauer von links gezählt auf A b b. 19 und

26. B. Graser, Meine Messungen in altathenischen Kriegshäfen, in *Philologus* 1872, 31. Band (alte Zählung) 1.

27. D. Blackman, in S. Morrison - R. T. Williams, *Greek Oared Ships* (1968) 181 ff. Dort ist das einschlägige Material, besonders im Piraeus, behandelt.

außerdem T a f. 28 a. Deshalb neigt der Verfasser zur Annahme, daß es sich bei diesem innerhalb des Hafens im Bereich der Schiffshäuser liegenden Material um die Trümmer der Schiffshäuser handelt. In diesem Zusammenhang sei noch auf das Stück einer Halbsäule hingewiesen (T a f. 28 b), die im Jahre 1965 am östlichen Ende der Stadtmauer, also direkt an der Ecke Stadtmauer und Hafenmauer lag.

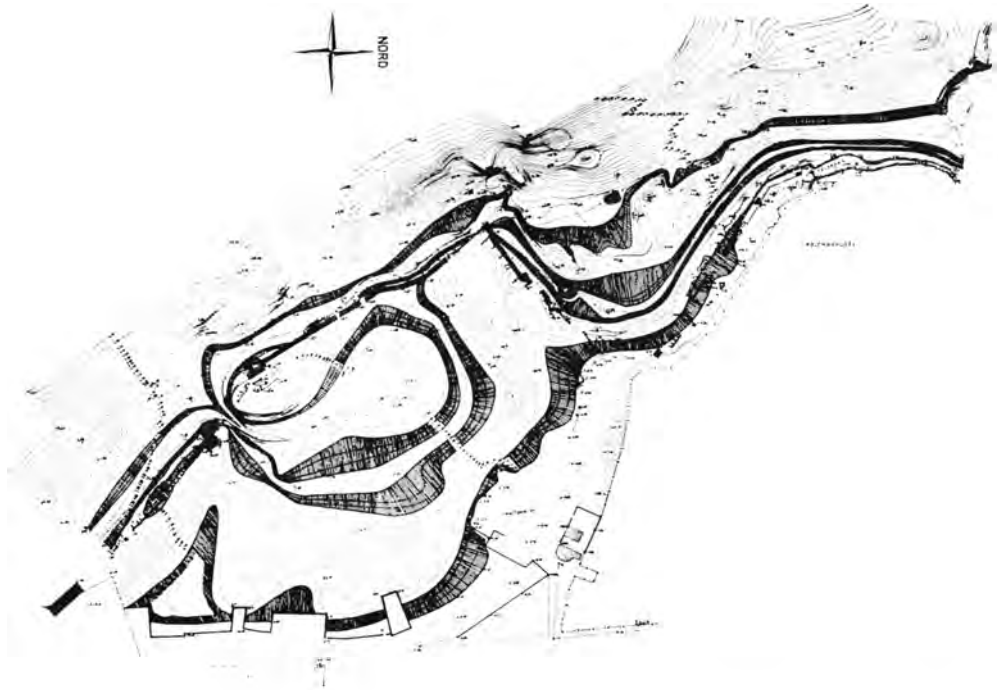

Abb. 21. Darstellung verschiedener Meeresspiegelhöhen in der Südbucht im Hinblick auf die Brauchbarkeit der einzelnen Bauwerke.

Erste Uferzone von Westen -3,55 m über NN

Zweite Uferzone von Westen -2,35 m über NN

Dritte Uferzone von Westen -1,75 m über NN

Östliche Uferzone heute -0,45 m über NN

Die Streifen bedeuten die Schwankungsbreiten der Tieden. Die obengenannten Zahlen sind die daraus ermittelten Wasserspiegelhöhen

Die Schiffshäuser haben in der Regel an ihrem hinteren Ende soviel Platz gehabt, daß dort Materialien und Ausrüstungsgegenstände lagern konnten. Dies bedeutet, daß die Schiffshäuser an sich von hinten hätten zugänglich sein müssen. Die nördliche Hafenmauer, die gleichzeitig Schiffshausrückwand ist, ist jedoch nur 2,80 m breit. Ein Zugang, der auf der Innenseite hätte liegen müssen, hätte kaum genug Raum geboten, um Materialien irgendwelcher Art darauf zu transportieren, nachdem ja mindestens die Hälfte der Breite der Stadtmauer hätte vorbehalten bleiben müssen.

Es sind darüber hinaus keinerlei Stufen oder Fundamente für Treppenanlagen auf der Innenseite sichtbar geworden. Die Schiffshhaustrennwände binden vollständig in die Stadtmauer ein. Es sind keinerlei Durchgänge sichtbar. Es muß

deshalb in diesem Falle angenommen werden, daß die Schiffshäuser von der Hafenseite aus betreten wurden und die Materialien von dort hineingetragen worden sind. Offenbar hat man die Enge in Kauf genommen, die bei besetztem Schiffshaus den Materialtransport etwas schwierig gestaltete. Eine Schwächung der Nordwestmauer wollte man nicht in Kauf nehmen.

Das Fundament der NW Mauer des Kriegshafens liegt in einer Tiefe von -1,55 m über NN oder -1,10 m unter dem heutigen gemittelten Wasserspiegel. Diese Mauer darf in ihrer Schlankheit dem Seegang nicht ständig ausgesetzt sein, deshalb muß der Wasserspiegel mindestens um weitere 0,65 m auf eine Höhe von -2,20 m über NN abgesenkt werden. Wir kämen an dieser Stelle auf eine Spiegelerhöhung seit der Erbauung dieser Mauer von 1,75 m.

Die Vorderseite der Schiffshäuser liegt bei -1,35 m über NN oder -0,90 m unter dem gemittelten Wasserspiegel (Abb. 17). Wir sahen weiter oben, daß die Trümmer der zerstörten Schiffshäuser noch dort liegen und die Kielrinnen verdecken. Es darf angenommen werden, daß der Boden dadurch um 0,35 m erhöht wurde.

Schiffshäuser lagen, wie man weiß, im Trocken²⁸. Nimmt man 5 m Vorland vor den Schiffshaustoren an, hätte in der Zeit, in der die Schiffshäuser gebaut wurden, der Wasserspiegel weitere 0,3 m tiefer als heute liegen müssen. Auf diese Weise ergäbe sich eine Hebung des Meeresspiegels um $0,90 + 0,35 + 0,30 \text{ m} = 1,55 \text{ m}$ im Minimum. Damals lag der Wasserpiegel also auf -2,00 m über NN.

Die Südwest-Mole und die Hafeneinfahrt

Diese Mole liegt bis auf die Molenköpfe ganz im Wasser. Teilweise sind nur noch einzelne in Reihe liegende Quadern sichtbar (Taf. 29 a). Es fällt ganz besonders die Schlankheit dieser Mauer auf, die im Bereich der Schiffshäuser, also am Nordrande nur ca. 1,25 m dick ist. Beim folgenden, besser erhaltenen Stück beträgt ihre Stärke ca. 2,60 bis 2,8 m (Taf. 29 b). Für eine Mauer, die der Brandung ausgesetzt wäre, wie das hier der Fall sein könnte, wäre eine einschalige Konstruktion auch bei einer Mauerstärke von 3,8 bis 4,0 m eine statisch sehr ungünstige Lösung. Diese Feststellung traf bereits Schäfer bei seinen Untersuchungen in Larymna. Die Südwestmole ist eine einschalige Mauer, die nur 2,60 bis 2,80 m dick ist. Sie wurde deshalb so hoch über dem Meeresspiegel erbaut, daß sie der Brandung entrückt war.

Die Abb. 18 gibt den Charakter der Mauer vollständig wieder. In der Regel sind von der ganzen Anlage zwei Quaderreihen sichtbar geblieben. Es sei vermerkt, daß hier der Mauerfuß nicht gefunden wurde; er ist sicherlich durch die Trümmer verschüttet.

Erst in der Nähe des Molenkopfes werden die Reste ansehnlicher. Das Mauerwerk war mindestens im Bereich der Stoßfugen vermörtelt. Der Hafeneingang

28. S. Anm. 23.

wurde durch zwei viereckige Türme geschützt und bezeichnet, deren Sockel noch sichtbar sind (Taf. 31). Offenbar ist diese Anlage wiederholt ausgebaut und erneuert worden. Die Steinaufnahmen des Hafeneingangs (Abb. 20) zeigen zwei gleichartige Türme auf beiden Seiten der Einfahrt, deren genaue Größe nicht mehr zu ermitteln ist. Feststellbar ist jedoch, daß einmal beide Köpfe nach innen erweitert wurden und dann mindestens am rechten Kopf in späterer Zeit gemauert wurde, was deutlich an den besser erhaltenen Quadern und dem besser erhaltenen Mörtel zu erkennen ist. Die Quadern des Molenkopfes sind ca. 60 cm lang und 35 bis 42 cm breit. Die Hafeneinfahrt selber ist zu irgend einem Zeitpunkt künstlich enger gemacht worden. Der Verfasser ist der Meinung, daß dies zu einem frühen Zeitpunkt der Fall war, denn bei der späteren Verstärkung der Türme ist an dieser Stelle nichts geschehen. Auch erhält die Verengung erst bei einem niedrigen Wasserstand ihren Sinn (Abb. 20). Der südöstliche Molenkopf ist heute mit einer Betonplatte bedeckt, um den Badenden einen besseren Aufenthalt zu gewähren. Von da ab setzt sich die Mauer in derselben Art bis zur Kinoecke und vor dem Bau des modernen Hafens bis zur Süd-Ost-Ecke des Handelshafens fort (Taf. 30 und 32). Die Vermessung dieses Teiles wurde zur Zeit unserer Untersuchungen auf später verschoben. Leider ist sie jetzt nicht mehr möglich, weil die Mauerzüge beim Bau des modernen Hafenbeckens mindestens teilweise verloren gegangen sind.

Ihre Lage jedoch ist bekannt. Untersucht man den Befund im Hinblick auf frühere Meeresspiegelhöhen, gelangt man zu folgenden Überlegungen und Ergebnissen: Der Meeresboden an der Außenseite der Mauer liegt zwischen 2,4 und 1,8 m unter NN, also 1,95 m bzw. 1,35 m unter dem heutigen gemittelten Meeresspiegel. Wegen der Schlankheit der Mole ist zum Schutz vor dem unmittelbaren Seezugang ein Vorland von mindestens 4 m nötig. Um dies zu erhalten, ist zu den obigen Werten mindestens noch 0,4 m hinzuzuzählen, so daß man auf eine Meeresspiegelabsenkung von 2,35 m bzw. 1,75 m käme. Der Meeresspiegel hatte dann zur Zeit der Erbauung des Kriegshafens eine absolute Höhe, die zwischen -2,8 m und -2,20 m lag. Eine Begrenzung nach unten ist jedoch durch das Niveau der Schiffshäuser und die Gestalt der Hafeneinfahrt gegeben.

Die verengenden Teile der Hafeneinfahrt hätten dann plötzlich eine echte Funktion erhalten. Für die damals üblichen Schiffe wäre die Wassertiefe ausreichend gewesen, selbst wenn man im Bereich der Einfahrt eine Auflandung nicht in Rechnung stellen würde. Wegen der Sogwirkung von Ebbe und Flut in diesem Bereich und wegen der allgemeinen Form des Querschnittes durch die Einfahrt (Abb. 20) die eine Vertiefung nicht zuläßt, ohne die Einfahrtsbauten zu gefährden, wird nicht mit einer Auflandung bedeutenderen Ausmaßes gerechnet werden können.

Der Handelshafen

In Bereich des Handelshafens wurden keine Untersuchungen angestellt. Über den Zustand zur Zeit der Aufnahmearbeiten sagt der vorliegende Plan (Abb.

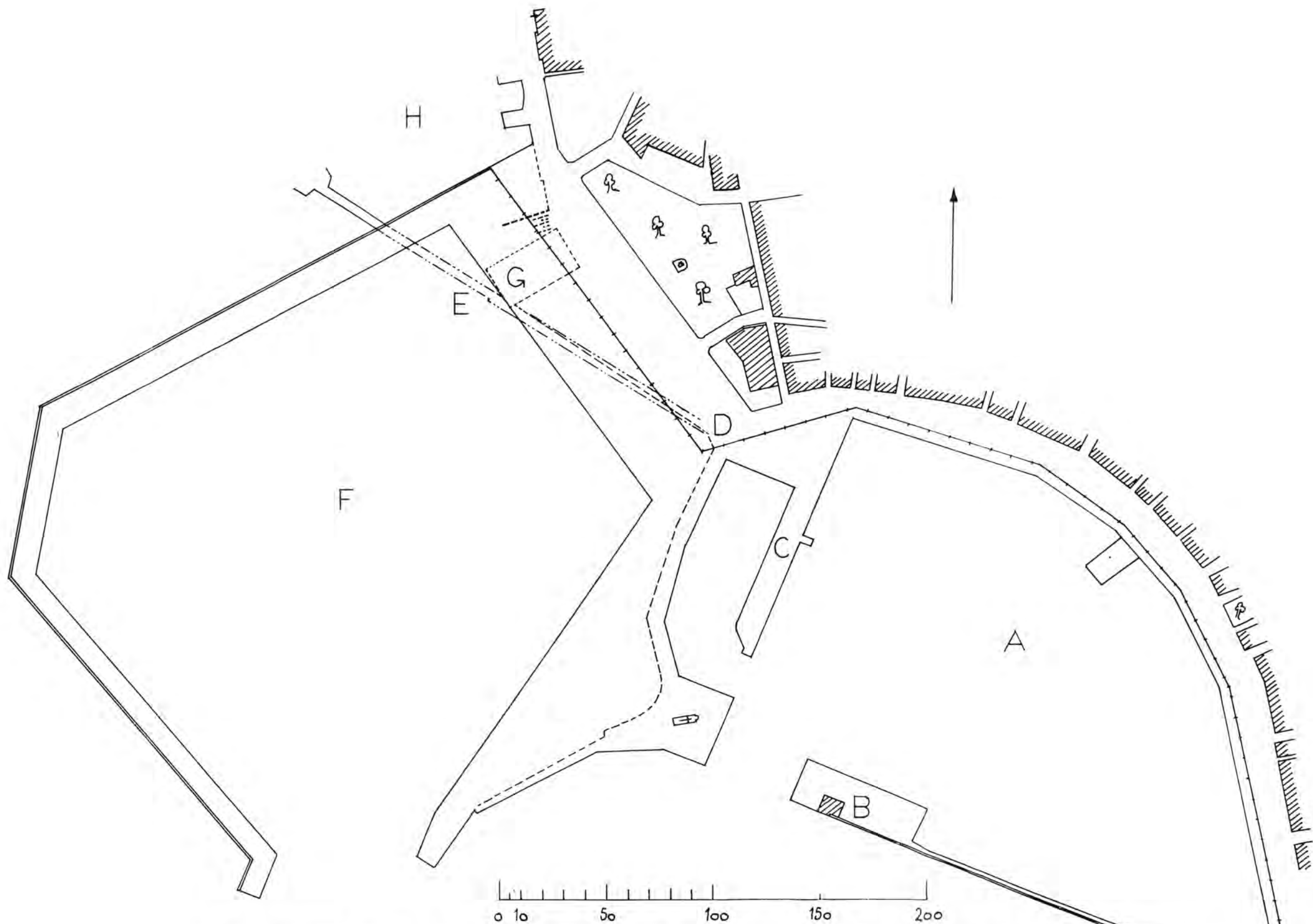

Abb. 22. Der heutige Handelshafen (A) und Fährschiffhafen (F). An der östlichen Hafeneinfahrtsseite (B) stand der Turm des Morosini (s. Taf. 33). Beim Bau der Mole C wurden die antiken Quadern herausgerissen, die sonst überall unter den heutigen Quaimauern liegen. G ehemaliges Freiluftkino, D-E Antike Verbindungsmauer zwischen Kriegshafen (H) und Handelshafen (A) gezeichnet aufgrund griechischer Unterlagen

22) genug aus. Die Tiefen sind bekannt. Was unwiderbringlich verloren ist, ist eine Kaimauer im Hafen, die bei dem Bau der heutigen Kaimauer, die den großen vom kleinen Hafen trennt, herausgerissen wurde. Im Gegensatz dazu haben sich die anderen Kaimauern im Süden, Osten und Norden teilweise auch im Süd-Westen unter den heutigen Mauerzügen erhalten, nachdem sie auch im Mittelalter ständig als Unterbau für Wiederaufbauten verwendet wurden. Zeugnis hierfür ist der Turm des Morosini, den dieser Doge unter anderen wieder aufrichten ließ (T a f. 33). Die Wassertiefe im Handelshafen beträgt etwa 2,7 m, teilweise ist der Hafen durch Ausbaggerung eingetieft worden. Durch den Neubau des modernen Fährschiffhafens (A b b. 22) wurden die ehemals vorhandenen reichlichen Reste der Verbindungsmauer zwischen dem Kriegshafen und dem Handelshafen entfernt. Ihre Lage ist ebenso wie die Lage der Ufermauern aus T a f. 30,32 im Lageplan eingetragen.

TEIL III, ZUSAMMENFASSUNG UND VERSUCH EINER DATIERUNG

Bei der Behandlung des Wellenbrechers in der Nordbucht, den einzelnen Molen in der Südbucht, den Schiffshäusern und der Stadtmauer, entlang der Küste des Kolonna - Hügels ergaben sich sehr verschiedene Werte für die zur Zeit der Errichtung der einzelnen Bauwerke gültigen Meeresebenen.

Wir untersuchten die Funktionsfähigkeit der verschiedenen Bauwerke und bestimmten dabei den hierfür erforderlichen Wasserstand zum Zeitpunkt der Erbauung. Dabei war deren Gestalt sowie deren technische Aufgabe zu berücksichtigen. Das bedeutet, daß alle oben ermittelten negativen Niveauverschiebungen in einem gewissen Schwankungsbereich, der schlecht zu bestimmen ist, größer, keinesfalls aber kleiner sein können als errechnet.

Das Ergebnis läßt sich in folgender Tabelle zusammenfassen (alle Maße in m; siehe auch A b b. 6 und 21).

Aus der Tabelle wird deutlich, daß

1) Bei einer Tiefe von -4,00 m der Kriegshafen trocken war. Der Kolonna-hügel ragte etwa 30 m weiter ins Meer, ja an einer Stelle sogar an die 60 m.

Betrachten wir die A b b. 7 aus dem Aufsatz von Négris, so sehen wir, daß alle vor der Küste liegenden Riffe, die in der Zeichnung mit "A" bezeichnet sind, aus dem Meere herausragten²⁹. Sie versperrten jedoch nur mit einem kleinen Riff die Einfahrt in die Nordbucht, die durch den voll funktionsfähigen Wellenbrecher geschützt war. Es konnte also damals nur die Nordbucht als Hafen benutzt werden, umso mehr, das Gebiet des Hafens in der Südbucht (Kriegshafen) trocken lag. Ein Doppelhafen zu beiden Seiten des Kolonna - Hügels, wie von K. Lehmann - Hartleben angenommen, hat es nicht gegeben.

2) Die übrigen Bauwerke, wie Stadtmauer, Kriegshafen und Schiffshäuser im Süden des Kolonna-Hügels und alle Anlagen in der Nordbucht könnten zu glei-

29. Ph. Négris, Vestiges antiques submergés, in *AM* 29 (1904), 348 f.

	Untersuchte Stelle	erforderlicher Höchstwasser- stand über NN im Zeitpunkt der Erbauung	aus Spalte 2 Meeresspiegel- anstieg bis heute	möglicher Höchstwas- serstand über NN zum Zeit- punkt der Er- bauung	aus Spalte 4 Meeresspiegel- anstieg bis heute
		m	m	m	m
	1	2	3	4	5
1	Nordbucht Wellenbrecher	von -4,00 bis -4,50	von +3,55 bis +4,05	von -4,00 bis -4,50	von +3,55 bis +4,05
2	Nordbucht Bauwerke	-2,20	+1,75	-2,20	+1,75
3	Stadtmauer Westküste Kolonna	-1,40	+0,95	-2,29	+1,75
4	NW-Mauer Kriegshafen	-2,20	+1,75	-2,20	+1,75
5	Schiffshäuser Kriegshafen	-2,00	+1,55	-2,20	+1,75
6	SW-Mauer Kriegshafen allgemein	-2,20	+1,75	-2,20	+1,75
7	SW-Mauer Kriegshafen tiefste Stelle (ca. 10 m lang)	-2,80	+2,35	(-2,80)	(+2,35)

cher Zeit errichtet worden sein³⁰, wenn man nur von dem Gesichtspunkt der Wasserspiegelhöhe ausgehen wollte.

Die in Konkurrenz zum Meeresspiegelanstieg stehende Verlandung des Kriegs-

30. Aus A b b. 17 sind die drei kritischen Stellen, nämlich an der Westecke des Kriegshafens im südlichen Drittel der Südwestmole und an den beiden Einfahrtstürmen zu sehen. Hier wäre eine Gründung im Wasser nötig gewesen. Da die Tiefe jedoch nur 0,6 m betrug, brauchten besonders weitreichende Vorkehrungen zum Bau der Molen, wie sie Schläger bei den Untersuchungen in Anhedon vorschlägt, nicht getroffen zu werden (siehe auch Zeile 7 der Tabelle o. S. 82). Das Problem liegt hier nicht in der Technik des Mauerbaus begründet, sondern darin, daß das Wasser den Mauerfuß von Anfang an ständig umspült hat, was als technischer Mangel der Anlage anzusehen wäre.

Der Autor ist jedoch der Meinung, daß das Niveau der Schiffshäuser einen tiefer gelegenen Meeresspiegel nicht erlaubt.

hafens erlaubt keine gute Rekonstruktion früherer Zustände (Abb. 21). Man kann jedoch aus der Zeichnung die Wasserlinie im Bereich der Mauern und vor den Schiffshäusern zum Zeitpunkt der Erbauung entnehmen. Die von Osten erfolgte Verlandung hat das Hafenbecken in der Zwischenzeit stark eingeengt. Es nahm sicher den ganzen Raum bis zum landseitig (noch nicht gefundenen) Kai ein. Die Verlandung in der Nordbucht fällt dagegen nicht so sehr ins Gewicht, weil vom Lande her kein Zufluß möglich ist.

Unter der Voraussetzung eines linearen Wasserspiegelanstieges³¹ könnte man seit dem Altertum folgende Datierung ableiten:

Großer Wellenbrecher in der Nordbucht	1880 v. Chr.
Bau des 1. Hafens in der Südbucht	480 v. Chr.
letzter Wiederaufbau des Hafens in der Südbucht	750 n. Chr.

Die einzelnen Schübe der Meeresspiegelschwankungen sind aber was deren Ausmaß, deren Zeitpunkt und Dauer angeht, wie oben dargestellt, nicht bekannt. Die oben angegebenen Bauphasen lassen sich durch eine Gegenüberstellung mit den Zeugnissen der Überlieferung bis zu einem gewissen Grade einordnen.

Ein mit Schiffshäusern versehener Kriegshafen, dessen Mauern auf dem Trockenen errichtet sind, ist gesichert. Mindestens in einem Teil der Mauern wurde Mörtel vorgefunden.

Ein Kriegshafen mit eingebauten Schiffshäusern kann nur in der Blütezeit Äginas, also vor 452 v. Chr., dem Jahre der Zerstörung Äginas gebaut worden sein. Da wir wissen, daß Stadtmauer und Hafen 480 gebaut wurden, liegt dieses Datum fest. Im Jahre 480 v. Chr. waren also die südwestlichen Kriegshafenmauern, die Einfahrtstürme mit den verengenden Zungen und die Schiffshäuser gebaut. Die Stadtmauern umschlossen wahrscheinlich zwei Häfen: den Handels- und den Kriegshafen; dann liefen sie am Fuße des Kolonna-Hügels etwa dem heutigen Ruinenzuge folgend, auf den Kolonna-Hügel herauf, um in die Nordbucht herabzusteigen. Hier lief sie entweder an der Stelle entlang, an der heute ganz unten eine unbedeutende und nicht definierbare Mauer zu finden ist, oder sie folgte auf halber Höhe der vorhandenen Mauerspür bis zur Mitte der Nordbucht, um von da nach rechts zum Steinbruch aufzusteigen.

Die Nordbucht war als Hafen nicht mehr im Gebrauch, die noch sichtbaren Teile des Wellenbrechers waren für die Schifffahrt ohne Wirkung, ja die nicht sichtbaren Teile bedeuteten sogar eine Gefahr.

Die ehemals zur Zeit der Benutzung dort errichteten Gebäude waren verlassen oder lagen nach wie vor außerhalb der Mauer.

Die Stadtmauer folgte dem Steinbruch, von dort führte sie dicht an der Stelle vorbei, wo später die Basilika errichtet wurde, zum Odos Achilleos, um diesem Wege zur Südecke des Handelshafens zu folgen. Auch dieser Hafen wurde damals wahrscheinlich in den Mauerring einbezogen. Ein baulicher Beweis liegt dafür aber nicht vor.

452 v. Chr. schleiften die Athener sowohl die Stadtmauer als auch die Häfen.

31. P. Knoblauch, Neuere Untersuchungen an den Häfen von Ägina, in *BjB* 169 (1969), 104 ff.

Sicher wurden auch die Schiffshäuser, die ja eine militärische Einrichtung sind, zerstört. Es dürften sich also 452 v. Chr. von den 480 v. Chr. gebauten Mauern außer mehr oder weniger bedeutenden Resten nichts mehr finden.

322 v. Chr. hat der Reeder Lampis öffentliche Gebäude und das "Emporion" aufgebaut, ob dazu auch sämtliche Abschnitte des Hafens gehörten, ist aus der schriftlichen Überlieferung nicht ersichtlich³². Die vorgefundenen Baureste würden jedenfalls in die Zeit passen. Der Meeresspiegel hatte sich in der Zwischenzeit auch nicht allzusehr angehoben. Die Mauern, von den Athenern ca. 130 Jahre vorher zerstört, könnten leicht an Ort und Stelle durchgängig auf dem Trockenen wieder aufgebaut worden sein unter Verwendung noch vorhandener Reste. Die damalige Bedeutungslosigkeit Äginas macht es aber höchst unwahrscheinlich, daß auch die Schiffshäuser wieder aufgebaut wurden.

Die Vermutung Welters, daß die Münzen der Zeit Julia Domnas eine Wiederherstellung des Hafengebietes bezeugen, läßt sich vom Baubefund her durchaus stützen.

Die Mauer wurde auf der Trasse der Südwestmauer des Kriegshafens entlang geführt, folgte dann der Nordwestseite auf der ehemaligen Schiffshausrückwand, schwenkte am Ende derselben nach Norden ab, um dann den Resten von Bruchsteinmörtelwerk folgend die Stadtmauer zu erreichen.

Die Teile der Stadtmauer, die im Kammernsystem gebaut sind, waren damals noch nicht gebaut. Was den übrigen Mauerverlauf angeht, kann es nur bei den obigen Ausführungen bleiben.

Die Verlandung des Kriegshafenbeckens von 322 v. Chr. war gegenüber 480 v. Chr. nicht von Bedeutung.

122 n. Chr., also ca. 450 Jahre später, besuchte Pausanias Ägina.

Der Wellenbrecher der Nordbucht war nicht mehr zu sehen. Die Stadtmauer und die Hafenmauer waren zerstört. Die Nordwest - Mauerruinen des Kriegshafens sahen wie ein ins Meer hinausgehender geschütteter Damm aus. Was Pausanias dann verleitet, die Sage des Telamon dorthin zu verlegen, war, wie wir wissen, falsch. Von einer Zerstörung des Kriegshafens und der Mauer zwischen 320 v. Chr. und 122 n. Chr. ist nichts überliefert; Gelegenheiten waren jedoch reichlich gegeben.

Zweifellos lag das Schwergewicht der Bautätigkeit damals im heutigen Handelshafen. Dieser war gut brauchbar. Der steigende Wasserspiegel war günstig. Eine Verlandung fand dort nicht in dem Ausmaß wie in der Südbucht statt. Die Stadt hatte sich zudem noch weiter nach Süden verlagert.

Dennoch zeigen sich auch am Kriegshafen Spuren dieser Tätigkeit. Der Hafen hat aber nicht mehr die alte Bedeutung wiedergewonnen. Schiffshäuser wurden nicht wieder aufgebaut. Gemauert wurde auf die bestehenden Fundamente, die zum größten Teil aus den Fluten herausragten bzw. in Höhe des damaligen Wasserspiegels lagen. Aus dieser Zeit müssen auch die Mörtelreste stammen.

32. Demosthenes, *In Aristokraten* 211 (691) :

... κατεσκεύασεν τὴν πόλιν αὐτοῖς καὶ τὸ ἐμπόριον...

zum Begriff des ἐμπόριον s. Lehmann-Hartleben *a.O.*, 28 ff.

Die Wiederherstellung der seeseitigen Kriegshafenmauern dürfte einfacher als ein völliger Neubau entlang der Küste gewesen sein. An der Ecke Stadtmauer und Kriegshafen-Nordwestmauer entstanden jetzt die Bauwerke, deren Spuren als Quaderfundamente sichtbar sind. Die Stadtmauer wurde im Kammersystem geradeaus nach Osten verlängert, bis sich ein rechter Winkel zwischen den beiden anzuschließenden Mauern ergab. Im übrigen wurde die Stadtmauer auf den alten Fundamenten wieder aufgebaut.

Es bleibt die Frage noch zu beantworten, wann der große Wellenbrecher in der Nordbucht gebaut wurde. Es ist sicher, daß die Berechnung mit Hilfe der linearen Strandverschiebung nicht realistisch ist (s. o. S. 83). Andererseits steht aber fest, daß der Wellenbrecher in der Nordbucht viel früher als die anderen Anlagen gebaut wurde. Es wäre naheliegend, seine Bauzeit in das 7./6. Jahrhundert v. Chr. zu verlegen. Es würde dies in die Zeit des selbständigen Ägina (730 bis 459) fallen. Die älteste bekannte Münzprägung in Ägina setzt diesen selbständigen Staat voraus und ist um die Mitte des 7. Jahrhunderts datiert.

Wir müssen uns allerdings bei dieser Theorie verdeutlichen, daß der Wasserspiegel, sollte diese Annahme zutreffen, in 250 Jahren um 2,00 m angestiegen war. Es berührt merkwürdig, daß Berichte hierüber unbekannt sind.

Der weit verzweigte Handel, der sowohl Spanien als auch Ägypten umfaßte³³, macht deutlich, wie groß die Handelsflotte des damaligen Ägina bereits sein mußte.

Es ist nicht auszuschließen, daß der große Wellenbrecher schon in die Periode der griechischen Kolonisation fällt, in einer Zeit, in der Hesiod den seemännischen Ruhm der Ägineten priess³⁴.

«οἱ δὴ τοὶ πρῶτοι ζεῦξαν νέας ἀμφιελίσσας,
πρῶτοι δ' ἴστί' ἔθεν νηὸς πτερὰ ποντοπόροιο».

Stuttgart

PAUL KNOBLAUCH

33. S. Anm. 4.

34. Hesiod, *Fragt.* 205, ed. Merkelbach - West.

TWO HOARDS OF FIRST-CENTURY B.C. ATHENIAN BRONZE COINS

(Pls. 34-40)

Among the holdings of the Athens Numismatic Collection that were packed away for safe keeping during World War II and have only recently been made available for study are two important finds of the latest bronze coinage of Hellenistic Athens: the Chaidari hoard, acquired in 1929, and the Agia Varvara hoard of 1932¹. Both are listed in S. P. Noe, *Bibliography of Greek Coin Hoards*, 2nd ed., *NNM* 78 (1936), as nos. 230 and 473 respectively, but, apart from brief notices of accession², are unpublished. Chaidari and Ag. Varvara are neighboring Athenian suburbs situated on the Sacred Way shortly before it reaches Daphni; Chaidari lies on the north side of the Sacred Way, Ag. Varvara directly across the road on the south.

The large Chaidari hoard (483 pieces) was donated to the Athens cabinet by Mrs. L. Serpieri-Averof. The coins, now cleaned, were uniformly coated with a heavy, encrusted patination. Iron rust and, in a few instances, bits of thin metal sheeting adhering to some of the specimens (e.g., Pl. 34.12) indicate that the coins had been put away in an iron box.

According to the detailed correspondence on file at the Athens cabinet, the smaller Ag. Varvara find (230 pieces) was discovered in October or early November of 1932 "in a clay vase during the widening of Agia Eleousa Street, which leads to the quarries". Brought to the local police station and then to the Director of Antiquities, 220 coins were turned over to the Numismatic Collection on November 5th; ten additional pieces, taken from a workman, came in a few days

1. Grateful acknowledgement is made to Mrs. Mando Karamessini-Oikonomidou, Director of the Athens Numismatic Collection, for assistance in the study of these hoards and for generously allowing me to publish them. The photographs are by Eugene Vanderpool, Jr.

Titles of periodicals are abbreviated according to the listing in *American Journal of Archaeology* 69 (1955), pp. 201 ff., and in the introductions to recent issues of *Numismatic Literature*. In addition the following special abbreviations are used:

Athens = Margaret Thompson, *The New Style Silver Coinage of Athens* (New York 1961)

BMC = *British Museum Catalogue*

SNG = *Sylloge Numorum Graecorum*

Sv. = J. N. Svoronos, *Les Monnaies d'Athènes* (Munich 1923-26)

2. *BCH* 53 (1929), p. 492; 57 (1933), p. 238. These notices give slightly erroneous totals for both hoards: 485 coins for Chaidari, 231 for Ag. Varvara.

T A B L E I
SUMMARY OF HOARDS

The numbers at the left are to the Catalogue entries at the end of this article. Wear (w) is given on a scale of 1 - 6 (see no. 66 below) and records only the *average* range of wear in the respective issues, not the full range as recorded in the Catalogue.

	Delos 1910	N. Slope 1936	Attica 1927	Chaidari "1929"	Ag. Varvara 1932
Pre-86 B.C. etc.*	5 w4-5		1	6 w5-6	2 w5
7 - 8 Veiled Demeter head/Triptolemos	1 w2			1 w5	1 w6
Parthenos head/Owl on amphora					
9 - 54 no symbol	9 w2-3**	6		34 w5-6	12 w4-6
55 - 56 kernos		1		2 w5-6	
57 - 67 poppy w. wheat ears	1 w2***	1	2	9 w5-6	2 w5-6
68 - 83 bakchos		6	2	12 w5-6	4 w5-6
84 - 108 two wheat ears		6		15 w5-6	10 w5-6
109 - 125 tripod		1?		13 w5-6	4 w5
126 - 134 caduceus		2	1	7 w5-6	2 w5
135 - 136 thyrsos					2 w5
137 - 149 two pilei		3	2	11 w4-6	2 w4-5
150 - 163 ?				12	2
Parthenos head/					
164 - 181 Zeus throwing thunderbolt		4	2	12 w4-5	6 w4-5
182 - 213 Tripod		4	4	22 w4-5	10 w4-5
214 - 230 Gorgoneion/Athena advancing		1	2	14 w4	3 w4
231 - 241 Young Dionysos head/Athena advancing				8 w3-4	3 w4
242 - 259 Zeus head/Bearded Dionysos head		2	2	15 w2-3	3 w2-3
260 - 274 Parthenos head/Apollo Delios			2	15 w3	
Parthenos head/					
275 - 288 Nike			1	12 w4-5?	2 w5?
289 Zeus holding thunderbolt				1 w4?	
290 - 292 Demeter w. torch		3		3 w4-5?	
Parthenos head/Owl on amphora					
293 - 341 snake				38 w3	11 w3
342 - 399 cicada			1	41 w3	17 w3
400 - 406 ?				6	1

* These include for Delos 1910: a worn early New Style tetradrachm (*Athens*, no. 50a. 2) and four bronzes of the type Apollo head/Two wheat ears in wreath (Sv. 107.12 - 15); for Attica 1927: a Dolphin on trident/Kernos bronze (Sv. 107.1 - 8); and for Chaidari and Ag. Varvara: Catalogue nos. 1 - 6, 712 - 713.

** Two of these coins are illustrated as Sv. 79.3 - 4.

*** This coin is Sv. 79.17.

	Delos 1910	N. Slope 1936	Attica 1927	Chaidari "1929"	Ag. Varvara 1932
Parthenos head/					
407 - 524			13	78 w2-3	40 w2-3
525 - 567				19 w3	24 w3
568				1 w4?	
569 - 656			6	48 w2-3	40 w3
657 - 698			3	22 w3	20 w3
699 - 704				1 w3	5 w3
LEMNOS					
705 - 709				3 w3	2 w3
IMBROS					
710				1 w3	
SKYROS					
711				1 w3	
Totals	16	40	44	483	230

later. The patination of the coins is considerably lighter than in the Chaidari hoard and has required only minimal cleaning. Thus, although these remarkably similar hoards come from the same region in Attica and were inventoried within just a few years of each other, it is certain that they are distinct burials.

A third hoard of like composition is the 44-piece "Attica hoard" that was purchased in Athens in 1927, presented to the American Numismatic Society, and published by A. R. Bellinger³. Bellinger describes the coins as "somewhat corroded", and since their date of purchase is close to the accession date of the Chaidari find, they may very well be a selection from the latter. If so, the discovery date for the Chaidari hoard may be put at 1927 or shortly before.

Only two other hoards containing such late "New Style" Athenian bronze are known: a small unpublished hoard of sixteen coins excavated on Delos on September 11th, 1910, and now in the Athens collection (Inv. 1910 - 11 ΙΓ', nos. 56, 301 - 316) and a 40-piece pot hoard found in the cellar of a house on the north slope of the Acropolis in April, 1936⁴. It will be seen from Table I, a summary of the contents of all five hoards, that the Delos deposit is much the earliest; if, as is probable, it was buried at a time of catastrophe, it may be dated to the second sack of Delos in 69 B.C. The North Slope hoard was interred a good deal later, and the Chaidari and Ag. Varvara hoards later still, after the full series of bronze coinage was completed.

3. A. R. Bellinger, *Two Hoards of Attic Bronze Coins*, *NNM* 42 (1930), pp. 9 - 12. Noe, *Bibliography*, no. 106. Bellinger mentions 45 coins but lists only 44. Casts of many of the hoard specimens were kindly sent me by Margaret Thompson.

4. *Ibid.*, no. 102. The find has been known only from an incomplete listing on file at the American Numismatic Society; a somewhat more detailed record was found among the papers of the late Mrs. T. L. Shear, Sr.

As first recognized by Bellinger and recently confirmed by M. J. Price through a variety of evidence, the coinage of these hoards clearly belongs to the period following the Sullan invasion of 86⁵. This is the period when the coins first appear in closed deposits in the Agora excavations⁶ and, indeed, is the only place in the full sequence of Athenian bronze coinage where there is room for them. A somewhat earlier dating had been proposed by Margaret Thompson in keeping with her consistently "high" chronology for the New Style Athenian silver⁷. But the case for the more traditional silver chronology, in which the key Basile Mithradates/Aristion issue is placed in 87/6, has now been amply vindicated on historical, contextual (hoard), and prosopographical grounds⁸ and is followed here not merely as preferable but, from the standpoint of the bronze issues, as the only tenable chronology.

I. The Heavy Owl-on-amphora Issues

The earliest post-86 coins in our hoards are those with the types and style of the New Style silver (nos. 9 - 149, Pls. 34.3 - 36.5). These are the largest and heaviest of the hoard coins and, in the Chaidari and Ag. Varvara hoards, the most worn. Of the ten known varieties, only one is not represented in the hoards: the issue with a flower symbol (Sv. 97.29 - 31). The Owl-on-amphora bronzes with snake symbol and cicada symbol (nos. 293 - 399, Pl. 38.5 - 14) have traditionally been included in this series but are substantially smaller, lighter, and of an altogether different style; the considerably less worn condition of the Chaidari

5. Bellinger, *op. cit.*, p. 12; M. J. Price, *NC* 7th Ser. 4 (1964), pp. 27 - 36.

6. E.g., the deposits summarized in *ibid.*, pp. 32 - 34. Of these, one deposit (E 14:3, the dumped filling of the "Kybele Cistern") is of particular interest because of its early first-century B.C. date and because its coins closely approximate the contents of the Delos 1910 hoard. The coins — all in a relatively unworn condition (wl - 3) — include two examples of Veiled Demeter/Triptolemos (below, nos. 7 - 8); three of Owl on amphora, no symbol (nos. 9 - 54); one of Owl on amphora, poppy with wheat ears symbol (nos. 57 - 67); and one other heavy Owl-on-amphora piece too damaged to be identified by issue. (Delete, however, Price's mistaken listing of an Athena advancing coin, a much later issue; see discussion of nos. 407 - 525 below). The cistern dump contained much debris from the Sullan destruction of 86; and its latest lamp and amphora stamps all belong to the pre-Sullan period. Thus D. B. Thompson (*Hesperia* 35 [1966], pp. 1 f.) concludes that the cistern was closed within about a decade after 86, a time that agrees exactly with a pre - 69 date for the coins obtained from the Delos hoard and the dating developed for them in the next section of the present article (Owl on amphora, no symbol, between 86 and ca. 80; Owl on amphora, poppy with wheat ears, between ca. 80 and 74).

7. *Athens*, pp. 415, n. 1; 418 - 421; 525 - 531; 640 - 642.

8. Chiefly by D. M. Lewis, *CR* NS 12 (1962), pp. 290 ff.; *NC* 7th Ser. 2 (1962), pp. 275 ff.; Price, *op. cit.*, pp. 27 ff.; and H. B. Mattingly, *NC* 7th Ser. 9 (1969), pp. 325 ff.; *Historia* 20 (1971), pp. 34 - 41; cf. *JHS* 91 (1971), p. 84. See also C. M. Kraay, *Coins of Ancient Athens* (Newcastle Upon Tyne 1968), pp. 12 - 14; *Greek Coins and History* (London 1969), pp. 11 - 14; and Christof Boehringer, *Zur Chronologie mittelhellenistische Münzserien 220 - 160 v. Chr. : Antike Münzen und geschnittene Steine V* (Berlin 1972), pp. 22 - 27. For Miss Thompson's reply to Lewis's initial criticisms, *NC* 7th Ser. 2 (1962), pp. 301 ff.

and Ag. Varvara hoard specimens and the fact that neither of these two substantial issues occur in the North Slope hoard leave no doubt that they are much later in date. Another "variety" that has the same types and has been associated with the present series consists of the rare bronze pieces with the two monograms of the pseudo-Athenian New Style silver minted under Sulla⁹. But the unpublished example in the collection of Mrs. Rena Evelpides, being of much thinner and finer fabric, is clearly a bronze core of a *fourée* drachma; and M. J. Price has confirmed for me by letter that not only is the fabric of the two specimens in the British Museum similar but that traces of the original silver envelope are preserved on both. Misreadings account for two other symbols, club and helmet, that are on record from single coins¹⁰. This leaves a series of only ten issues, one without symbol and nine with the symbols: kernos, poppy with wheat ears, bakchos, two wheat ears, tripod, winged caduceus, tied thyrsos, two pilei, and flower.

There is in the Chaidari and Ag. Varvara hoards no real differentiation between issues in respect to wear except for the caduceus, two pilei, and perhaps the thyrsos specimens, which are the best preserved and should therefore belong near and, in the case of two pilei, at the end of the series. Evidence for placing the variety without a magistrate's symbol and the poppy with wheat ears issue towards the beginning (probably before 69) is provided by the Delos 1910 hoard and by an unpublished overstrike of the bakchos issue with an Owl-on-amphora without symbol undertype¹¹. The same average 10 - 11 gram weight is maintained in all issues¹². And, although metallurgical analysis could conceivably reveal differences in alloy between issues, the consistency of the coins' weights makes it doubtful that this approach would be very fruitful for establishing the relative chronology¹³. It was not possible in any case to obtain such analyses for the present study. I have been unable to detect any stylistic criteria that might assist in the arrangement of issues, and the wear of the hoard specimens together with their frequently imperfect striking precludes the study of dies. Thus for purposes of chronology one is forced to rely chiefly on what may be deduced from the post-Sullan silver, to which this bronze is closely related.

At least four of the magistrates' symbols that occur on the bronze appear also on silver issues of the post-Sullan period: poppy with wheat ears (on the Lysandros/

9. *Athens*, p. 438, n. 1, with pl. 149 A (*BMC Attica*, no. 534) and B (BM, Rogers, 1929 - 5 - 15 - 63); Boehringer, *op. cit.*, p. 30.

10. Club: *BMC Attica*, no. 531 (actually an example of the Owl - on - prow issue, nos. 569 - 656, below); helmet: Sv. 70.4 = 79.34 (a very worn coin, presumably of the two pilei issue, from which the pileus at the right edge has disappeared).

11. Agora Excavations, Inv. Sigma - 2033.

12. The average obtained from the twelve Chaidari and Ag. Varvara specimens of poppy with wheat ears is 11.85 grams, but the sample is apparently biased. When the weights of sixteen additional specimens (mostly from the Agora excavations) are added, the average for the issue falls to 10.75 grams.

13. One example of the no symbol variety has been analyzed and was found to have a relatively fine alloy (*Athens*, p. 640).

Oinophilos silver), bakkhos (on the silver of Sotades/Themistokles), caduceus (silver of Dionysios/Demostratos), and thyrsos (Architimos/Pammenes silver). The bronze issue with kernos symbol would be a fifth silver-related issue if we could be sure that the Mnaseas/Nestor (kernos symbol) silver issue is post-Sullan. Mnaseas/Nestor is the first issue after King Mithradates/Aristion in the Thompson sequence, but Boehringer may be right in shifting it several positions earlier to before 86, where its control letters would belong more comfortably and where there is indeed room for it¹⁴. The occurrence of the kernos symbol on a post-86 bronze emission provides an argument against Boehringer's proposed revision, as does of course the reappearance of the same magistrates' names in the ninth issue (Nestor/Mnaseas) after Mithradates in the Thompson sequence. But neither argument is conclusive; and, if Boehringer should prove to be right, the silver and bronze will have to be dissociated. The bronze with two wheat ears has a possible counterpart in the Kointos/Charmostra silver, which Margaret Thompson has rejected as non-Athenian for stylistic reasons¹⁵. On this silver, however, the two wheat ears are detached (having separate stalks) and parallel, whereas on the bronze both ears spring from a single stalk in a Y-shaped configuration, which may not be a decisive difference but is difference enough to make the equation of the bronze and silver questionable. Alternatively, the two wheat ears of the bronze may or may not be an abbreviation for the complex symbol of Isis holding two wheat ears of the Demeas/Kallikratides silver or, better, of Demeter holding two wheat ears of Menedemos/Timokrates. Sv. 70.15 - 20 associates the bronze issue with flower symbol with the Isis holding lotus of Architimos/Demetri, but again the association is only possible at best since the flower on the bronze does not always approximate a lotus. There are no known counterparts in the post-86 silver for the tripod and two pilei bronze issues. Thus of the nine bronze issues marked with symbols, four have clear parallels in the silver, two do not, and three are of uncertain classification.

Because of our very imperfect knowledge of the New Style silver coinage after 86, it is not entirely clear what this may mean. Following the ninth (or, according to Boehringer, eighth) striking after the Mithradates issue, there was a drastic falling off in silver production, and the record becomes sketchy¹⁶. Several issues are known only from a single coin. A coin of a new issue in this late period has

14. Boehringer, *op. cit.*, pp. 24 - 25. Working from the same premises as Boehringer, Mattingly has independently proposed a year's gap in minting near the end of the pre-Sullan sequence; originally arguing a gap in 99/8 (*Historia* 1971, pp. 41 f.), he now prefers 88/7 (*JHS* 1971, pp. 84 - 88, 92).

15. *Athens*, pp. 464 - 467, to which may now be added an example from the Abruzzi hoard (Thompson, *NC* 1962, p. 312) that dates the issue no later than the first quarter of the first century B.C. (cf. M. Crawford, *Roman Republican Coin Hoards* [London 1969], no. 255). Miss Thompson's non-Athenian attribution has not gone unquestioned, cf. Lewis, *NC* 1962, p. 297, no. 1; Boehringer, *op. cit.*, p. 27.

16. On the problems of the period generally, *Athens*, pp. 400 - 409; Lewis, *CR* 1962, p. 291; *NC* 1962, p. 275, n. 2; Mattingly, *Historia* 1971, p. 43; Boehringer, *op. cit.*, p. 27.

recently appeared in an unpublished section of the Hierapytna hoard in the Athens cabinet¹⁷. And one may expect that further small issues will become known in time. Such considerations suggest that there may still be gaps in the late sequence that could be filled by the two or more bronze issues without counterparts in the silver; such bronze then would have been struck either with silver issues that are not extant¹⁸ or in years when no silver was coined. On the other hand, it may simply be that, whereas the minting of bronze and silver was undertaken by the same magistrates in certain years, the coinage in the two metals was administered separately in other years¹⁹. All we are really entitled to say at present is that the silver and heavy Owl-on-amphora bronze are generally related through their shared types and style and specifically related in the four or five instances where issues in the two metals clearly share the same magistrates' symbols.

Of these four or five silver-related issues, the poppy with wheat ears and the bakchos bronze can be given fairly reliable approximate dates through their silver counterparts: Lysandros/Oinophilos, which falls at the middle of the well-defined block of the first eight or nine silver strikings after 86, and Sotades/Themistokles, which falls last in this group. If this silver begins in 84/3, when Sulla restored constitutional government in Athens²⁰, and if the silver issues followed one another without gaps, the poppy with wheat ears silver and bronze would date within a year of 80 and the bakchos silver and bronze to between 77 and 75. However, the year 84/3 is really no more than the probable upper terminus for the resumption of the silver. Athens may have needed more time to recover from the events of 86; and, if she did not begin these silver emissions of moderate size until a few years after the Sullan restoration, the bronze and silver issues would have to be brought down accordingly, though not any later than 74 and 70 since Sotades/Themistokles is the last silver issue in the Delos A and $\Xi\Theta$ hoards, both of which in all probability are to be dated to the sack of 69²¹. If Mnaseas/Nestor is the first post-Sullan issue, the kernos symbol bronze will be associated with it and dated 84/3 at the earliest and no later than 79.

For the remaining silver-related bronze, the issues with caduceus and thyrsos symbols, there is unfortunately little to go on. After Sotades/Themistokles the silver sequence becomes very speculative, so that it would be unsafe to date Dionysios/Demostratos (caduceus) and Architimos/Pammenes (thyrsos) any closer than to the 60s or 50s, a time to which most of the bronze issues without any obvious

17. The coin will be published by Mrs. Oikonomidou. For the hoard, *Athens*, p. 516, with Mattingly's comments, *NC* 1971, p. 328.

18. So Boehringer, *op. cit.*, p. 27.

19. Precedent for such inconsistency will be found in the pre-Sullan period when Athens' bronze coinage (Price, *op. cit.*, pp. 28 f.) was struck with different types and was normally marked with different symbols than the silver. Symbols are shared, however, not only in the exceptional star between crescents silver and bronze of 87/6 but also by the two pilei bronze and the Demetrios/Agathippos, two pilei, silver of about a decade earlier (*ibid.*, pp. 31, 35).

20. So Mattingly, *NC* 1971, p. 328; *JHS* 1971, pp. 92 f.

21. *Athens*, pp. 513 - 515, with the dating proposed by Lewis, *NC* 1962, pp. 282 f.

connections to the silver are also likely to belong. Architimos/Pammenes occurs in the Hierapytna hoard and should not therefore be any later than *ca.* 50 (see below).

The heavy Owl-on-amphora bronzes without a symbol are a special case. There is no silver to go with them, nor can one be sure that all were struck together in a single emission. Still, to judge from the Delos 1910 hoard and the overstrike mentioned above, they ought to be among the earliest of the post-Sullan bronze. Their logical position is in fact at the very beginning of the series, after the capture of Athens in 86 but before Athens resumed the minting of silver. If they, or at least the bulk of them, comprised a pre-silver issue (or issues), they would explain why the post-Sullan bronze takes over the New Style silver types and why, moreover, these bronze coins are considerably heavier and larger than the largest bronze denomination of the pre-86 era. For in this case, the new, heavy bronze denomination would have been intended to replace silver currency in local transactions at a time when Athens had been bankrupted by war and Sulla's confiscations; later, when the city was able to resume the coining of silver, the new bronze denomination was retained in the Athenian monetary system.

If the silver was resumed in 84/3, there is room for this earliest bronze between 86 and 84. But is it not more plausible to attribute the bronze without symbols to the first year or years of the Sullan restoration, with the silver not beginning until a few years after 84/3? A starting date of five years after 84/3 for the silver is allowed by the Delos A and $\Xi\Theta$ hoards and may be argued from a recent conjecture that the year 70/69 witnessed a democratic reaction against the narrowly oligarchic government installed by Sulla²². In view of the liturgical administration of the New Style silver, a change to a more broadly based constitution — which happened to occur at about the same time that Delos, Athens' richest asset, was devastated by pirates — would admirably account for the sudden, near collapse in silver output following Sotades/Themistokles. On this reasoning the Delos A and $\Xi\Theta$ hoards would definitely date to 69, the FDC specimens of Sotades/Themistokles in them to 71/0, and the earliest post-Sullan silver issue to within a year or two after 80.

However this may be, the more crucial question for our understanding of the bronze coinage concerns the end of the New Style silver. And here we can do no more than to restate the evidence reviewed by Mattingly²³. A *terminus post quem* is provided by the prosopographical information connected with the two Diokles issues with the respective symbols of Asklepios and Hygeia. Diokles of Kephisia restored the Asklepieion in 52/1 and became priest of Asklepios and Hygeia in the following year (*IG II²* 1046). The first year available for his first mint magistracy (Asklepios symbol) was 50/49, and since he signed two subsequent issues that were in turn followed by the issue signed by Diokles of Melite, the earliest possible

22. J. H. Oliver, *GRBS* 13 (1971), pp. 101 f., with the inscription published by D. J. Gegan, *Hesperia* 40 (1971), pp. 101 - 108.

23. *NC* 1971, p. 328.

terminal date for the silver is 47/6. It is doubtful of course that these four Diokles issues were the last of the New Style silver. But if Mattingly is correct in assuming that the Athenian tetradrachms in the Hierapytna hoard, like all but one of the hoard's 200 Roman denarii, come down no later than *ca.* 50, the four Diokles issues would be a good deal closer to the end of the New Style series (and to each other) than is indicated in Miss Thompson's sequence. A terminal date of *ca.* 40 cannot be excluded on these grounds, but Mattingly opts for a slightly earlier date in the late 40s as the most probable²⁴. Turning now to the next bronze issues, we shall see that they provide evidence that independently points to the years just before 40.

II. The Issues with Changing Reverse Types

With the conclusion of the heavy Owl-on-amphora bronze, three innovations occur in the bronze coinage: the reverse type of the silver is abandoned, the maintenance of a fixed average weight is relaxed, and there begins a stylistic evolution in the obverse Athena heads away from the New Style silver prototypes. Together these innovations reflect a more fundamental change in Athenian minting policy, which can scarcely be other than the discontinuance of the silver coinage. The issues of this later bronze arrange themselves into four typological series, which may be chronologically arranged through a variety of criteria. Significantly, the first of the series dispenses not only with the Owl-on-amphora silver reverse type but also with the reverse wreathed border by which the New Style silver drachms and tetradrachms (στεφανηφόρου δραχμαί, τέτραχμαι στεφανηφόραι etc.) were known in antiquity²⁵. The wreath reappears in the remaining bronze series, but its omission from the six issues of the first one seems to signify that the era of Athens' wreath-bearing money had indeed come to an end.

The first bronze series with changing reverse types contains the only three issues whose obverse Athena heads closely parallel the style and design of the heads on the New Style silver. In order of descending weight and wear, these are: Zeus throwing thunderbolt with wheat ear symbol (nos. 164 - 181, Pl. 36.6-10; av. weight 9.24 g.), Tripod with poppy and thunderbolt symbols (nos. 182 - 213, Pl. 36.11 - 15; av. weight 8.67 g.), and the much lighter and smaller Apollo Delios with cicada symbol (nos. 260 - 274, Pl. 37.11 - 15; av. weight 5.84 g.). All three issues have unwreathed reverses. As is clear from their wear and obverse style, the Zeus throwing thunderbolt and Tripod issues follow directly on the heavy Owl-on-amphora bronze.

The only other issues from which wreathed borders are omitted are the three with exceptional obverse types: Gorgoneion/Athena advancing (nos. 214 - 230, Pl. 36.16 - 20; av. weight 8.54 g.), Young Dionysos head/Athena advancing (nos.

24. *JHS* 1971, p. 93. Lewis has variously suggested "*ca.* 50 or a little after" (*NC* 1962, p. 299) or *ca.* 44 (*CR* 1962, p. 292).

25. L. Robert, *Études de numismatique grecque* (Paris 1951), pp. 105 - 135.

231 - 241, P1. 37.1 - 5; av. weight 6.31 g.), and Zeus head/Bearded Dionysos head (nos. 242 - 259, P1. 37.6 - 10; av. weight 6.33 g.). All three must have been struck before the burial of the North Slope hoard and are further related to the Zeus, Tripod, and Apollo Delios bronze by their high level of die-engraving. The style of the Gorgoneion issue is especially fine, and its weight and wear give it a position around the Tripod issue, probably right after rather than before it. The two Dionysos issues are a good deal lighter and smaller in diameter and logically fall between the Gorgoneion issue on the one hand and the still lighter Apollo Delios emission on the other, an arrangement that permits the Gorgoneion and Young Dionysos issues, which share the same reverse type, to be contiguous. Confirmation of this sequence for four of the issues is provided by the increasing percentages of lead in their alloys: Tripod (9.93 percent), Gorgoneion (15.31 percent), Young Dionysos (18.82 percent), and Zeus/Dionysos (22.73 percent)²⁶. Unfortunately, no metallurgical analyses have been performed on specimens of Apollo Delios or any examples of the next series.

The Nike issue (nos. 275 - 288, P1. 37.16 - 20) and the rare Zeus holding thunderbolt (nos. 289, P1. 38.1) and Demeter holding torch (nos. 290 - 292, P1. 38.2 - 4) issues comprise the second series, which is represented in the North Slope hoard by three pieces of the Demeter variety. All three issues have similar wreathed reverses, the same fabric and average weight (about 8 - 9 g.), and are closely related through their inferior die-engraving (cf. the wide, uneven spacing of the dots in the borders of the Nike and Demeter obverses) and striking, which is much the worst in the full post-Sullan bronze coinage and is apparently responsible for the "worn" appearance of the Chaidari and Ag. Varvara hoard specimens. If one were to place these issues solely on the grounds of condition and weight, they would have to be inserted before the three lighter and fresher-looking Dionysos and Apollo Delios issues. But stylistically and typologically such an arrangement is impossible. The Athena heads of the wreathed series are crude, strangely proportioned, and will barely pass even as inept copies of the Parthenos heads of the silver. Moreover, the obverse Athena of the Demeter issue is given a quasi-Corinthian helmet with a pointed visor and no neck-piece, instead of the Attic helmet that is the chief attribute of Athena Parthenos. Subtle stylistic distinctions are not required to show that the series should be later than Apollo Delios and therefore the last that is represented in the North Slope deposit. I am unable to imagine where else in the sequence the series could possibly go.

The earlier of the two sizable series that were minted after the burial of the North Slope hoard is the one that revives the types, though not the style, of the New Style silver and related early bronze: Owl on amphora, snake symbol (nos. 293 - 341, P1. 38.5 - 9) and Owl on amphora, cicada symbol (nos. 342 - 399, P1. 38.10 - 14). Size, light weight (av. 6.42 and 6.30 g. respectively), and general appearance are the same in both issues and set them apart from all of the other

26. *Athens*, pp. 639 f. These percentages, however, are derived from only one or (in the case of the Gorgoneion variety) two analyzed specimens.

bronze. The issue with snake symbol is consistently the finer in execution and hence the earlier (note especially the superb style of no. 331, P l. 38.7, the unique obverse die of which is illustrated also in Sv. 70.32). In the cicada issue most of the Athena heads are grotesquely rendered with heavy noses; the owls tend to be “stringy” and ghost-like; and, for the first time in Athenian coinage, reverse legends are frequently inscribed with broken-barred alphas²⁷. Even in the snake symbol issue broken-barred alphas are limited to a few exceptional dies, while in the preceding bronze with changing reverse types they occur so infrequently as to be negligible. On the New Style silver and contemporary bronze all alphas have straight crossbars.

It was not, however, until the final series — composed of Athena advancing with owl symbol (nos. 407 - 524, P l. 38.15 - 19), Athena advancing with snake symbol (nos. 525 - 567, P l. 39.1 - 5), Athena advancing with wheat ear symbol (nos. 568, P l. 39.6), Owl on prow with wheat ear symbol (nos. 569 - 656, P l. 39.7 - 11), and Sphinx (nos. 657 - 689, P l. 39.12 - 16) — that alphas with broken bars become the norm. Here they appear on all reverse dies, save for several in the Sphinx issue (e.g., P l. 39.14). The more essential unity of this series (av. weight between 7.48 - 7.80 for all issues) is provided by the obverse helmets, which are depicted with the tail of the side crest dangling straight down over the bowl so that only the tail of the central crest (it is given a full, bushy texture) falls in the field behind. This contrasts with the treatment on all other post-Sullan bronze, which follow the New Style silver in showing both crest tails trailing down in a double line behind the head. Other features peculiar to the present obverses are the tendency of the aplustre on the side of the helmet to be simplified into a single wavy line and a conspicuous flattening of the crown of the helmet under the crests.

The style of Athena advancing, owl, is excellent and places it at the beginning of the series. In the remaining issues the obverse and reverse designs are larger and more coarsely engraved²⁸. The rare Athena advancing, wheat ear, coin (coarse style) provides a link between the regular Athena advancing issues and Owl on prow, wheat ear, which are also related through the positioning and triangular arrangement of their ethnics. This and the especially hasty reverse die-cutting of the Sphinx issue places the latter at the end of the series, the straight-barred alphas

27. Most alphas without broken horizontals in this issue have simple dots for crossbars, a sign of hasty workmanship. Such “dotted” alphas occur, though rarely, alongside broken-barred alphas also in the Owl-on-prow and Sphinx issues of the last series with changing reverse types.

28. The obverse dies of Athena advancing, owl, are similar enough to suggest that all may be products of the same engraver. I have not seen any instance where a die of this distinctive, fine style was retained for use in the Athena advancing, snake, Owl-on-prow, or Sphinx issues. On the other hand, since these last three issues share a distinctive style of their own, there may be some obverse die linkage between them, although I have found it futile to identify individual dies. This later style is relatively primitive and monotonous; obverses are frequently worn or badly struck; and since the dies are too large for the flans, crucial parts of the obverse design are normally struck off the edges of the coins.

of several of its dies notwithstanding. A number of the Owl-on-prow coins²⁹ are overstruck on Sikyonian bronze coins of the type Apollo head/Dove 1., magistrate's name Aineas³⁰.

Broken-barred alphas and obverse design and style also place the Two-owls-on-thunderbolt fractional issue (nos. 699 - 704, Pl. 40.1 - 5) in this final period, around the time of the Owl-on-prow and Sphinx emissions. Two of these fractional pieces (nos. 702 and 703) are overstrikes, but the undertypes are not well enough preserved for full identification.

The implicit assumption has always been that the changing reverse types of these issues are personal magistrates' devices, analogous to the changing types of Roman denarii of the late Republic³¹. This may well be true for many of the earlier varieties (Apollo Delios, Tripod, Nike, for example), the iconography of which is appropriate for such personal achievements as offices or priestships held, competitions won, and the like. Similarly, the subsidiary symbols with Zeus throwing thunderbolt, Tripod, Apollo Delios, and Demeter may perhaps be understood as pertaining to secondary minting officials. The reverse types of the last two series, however, tend to be drawn from the standard Athenian repertory of owl and Athena devices and are public rather than private in character; even most of the subsidiary symbols (snake, owl, and cicada) are essentially "Athenian" and have no obviously personal associations³². The exceptions, to which we will return presently, are the Sphinx reverse and the prow and wheat ear of the Owl-on-prow issue.

A number of the changing reverses are revivals of earlier Athenian coin types and may be assumed to have been chosen by mint officials for their historical interest. Zeus throwing thunderbolt, Zeus holding thunderbolt, and the fractional Two owls on thunderbolt are borrowings from Athenian bronze coins of the sec-

29. Sv. 80.42 - 43; *BMC Attica*, nos. 669 - 670. There are, however, no such overstrikes in the Chaidari or Ag. Varvara hoard.

30. *BMC Peloponnesus*, Sikyon, nos. 234 - 235, where they are dated in the period 250 - 146 B.C. But this Apollo/Dove bronze of Sikyon with full magistrates' names is absent from pre - 146 deposits and 146 destruction debris at Corinth (M. J. Price, *Hesperia* 36 [1967], pp. 348 ff.) and therefore almost certainly dates after 146. When overstruck at Athens in the 20s B.C. (see below), the Aineas coins seem to have been in a relatively uncirculated condition — at least the letters of their legends are sharp and unworn — which implies that the issue was probably not minted any earlier than the middle of the first century B.C. Note an Apollo/Dove specimen alongside coins of Augustan and Neronian date in an early Roman deposit at Corinth (*ibid.*, p. 354, no. VIIIe, with p. 381, no. 101).

31. E.g., *BMC Attica*, pp. 82 - 84; J. P. Shear, *Hesperia* 2 (1933), pl. vii; *Athens*, p. 641. In all these works it is assumed that the issues with changing types were contemporary with the New Style silver and that the types relate to magistrates' symbols on the silver.

32. The cicada was symbolic of Athenian autochthony (Thucydides 1.6) and as such was commonly employed as a coin type at Athens during the second century B.C. (Sv. 107.28 - 35, 50 - 74).

ond century³³, while the two light Owl-on-amphora issues revive the more recent New Style reverse. Another device that is to be understood in this context is the otherwise inexplicable gorgoneion of the Gorgoneion/Athena advancing emission. Employed as an obverse type, it clearly cannot be a magistrate's badge. However, as a venerable old Athenian coin type it has few equals, for the gorgoneion was the obverse device of the sixth-century *Wappenmünzen* tetradrachms, the first tetradrachms struck at Athens and therefore the very coins that Aristotle and his readers would have associated with the reforms of Solon³⁴. *Wappenmünzen* didrachms with the head of a bull were known in later antiquity, if only through the literary tradition³⁵, and we need not doubt that other early Athenian coinages were known as well. The appropriation of this "Solonian" obverse may be put down as one more instance of the academic, archaizing spirit of early Roman Athens.

A more serious iconographic question is raised by the Young Dionysos and Zeus/Dionysos issues, which, together with the fractional denominations presumably struck with them³⁶, are the only Athenian coins on which Dionysos occurs as a type until the second century after Christ. But here too an explanation is ready at hand in the suggestion made some thirty years ago by Margaret Thompson³⁷ that this sudden and unprecedented prominence of Dionysos is to be connected with Marcus Antonius, who for two years, from the fall of 39 until the spring of 37, made Athens his winter headquarters. On his way from Italy to Athens in 39 Antony decreed that he was to be addressed as the "New Dionysos"³⁸. Earlier (in 41) he had been escorted into Ephesos with a Dionysiac thiasos³⁹. But the sources make it clear that Antony's identification with the god was carried to its most lavish extremes in Athens. In 39/8 the Athenians celebrated the Antonian Panathenaia (or the Panathenaic Antoneia) of Ἀντωνίου Θεός Νέος Διόνυσος⁴⁰, and, not content to honor Antony with mere titles, arranged for him to be wedded to Athena, a gesture that cost them a million or more drachmae in the bride's

33. Sv. 24.60 - 68; 81.1 - 51.

34. Sv. 1.69 - 75. The replacement of the early Athenian didrachms with a tetradrachm coinage is credited to Solon in Aristotle, *Ath. Pol.* 10; see Kraay in C. Kraay and G. K. Jenkins (eds.), *Essays in Greek Coinage Presented to Stanley Robinson* (Oxford 1968), pp. 5 f. Recent numismatic research, however, now places the change well in the second half of the sixth century; Kraay, *NC* 6th Ser. 16 (1956), pp. 43 ff. The gorgoneion of course was a standard attribute of Athena and Athens; see J. H. Kroll, *Athenian Bronze Allotment Plates* (Cambridge, Mass. 1972), pp. 53 f.

35. E.g., Pollux 9.60; Hesychius, s.v. βοῦς ἐπὶ γλώσση; and the scholia on Aristophanes, *Birds* 1106. For the coins, Sv. 1.35 - 37.

36. Young Dionysos head/Kanthalos (Sv. 25.33 - 35); Bearded Dionysos head/Athena head in Corinthian helmet (Sv. 25.43 - 50).

37. *Hesperia* 10 (1941), pp. 226 f., although Miss Thompson attributed only one of our Dionysos issues to the time of Antony's residence in Athens.

38. Seneca, *Suas.* 1.6; Dio 48.39.

39. Plutarch, *Ant.* 24.3.

40. *IG II²* 1043, lines 22 - 23; cf. Plutarch, *Ant.* 33.4. On the alternative restorations of the name of the festival, A. E. Raubitschek, *TAPA* 77 (1946), p. 148.

dowry⁴¹. With his wife Octavia, Antony was also deified as Θεὸς Εὐεργέτης⁴², and a statue of Antony in divine form was erected on the Acropolis⁴³. Clearly, in the long history of Athens there is no more appropriate time for the appearance of Dionysos as a numismatic type. Our two issues are the Athenian counterparts of the two issues of cistophoric tetradrachms minted in Asia Minor in 39, one with busts of Antony and Octavia surrounded by an ivy wreath and with the figure of Dionysos on the reverse, the other bearing the portrait of Antony wearing an ivy crown as Dionysos⁴⁴. The obverse of our Zeus/Bearded Dionysos variety is perhaps best explained as a further compliment to Antony's divine status, Zeus being the new father of the New Dionysos.

In the spring of 32 Antony returned to Athens for several months with Kleopatra, but this visit was too brief to accommodate our two successive Dionysos issues. Both must be attributed to his protracted residence in 39 - 37, a dating that dovetails with what has been said above about the end of the New Style silver. The Dionysos issues are the fourth and fifth in the first bronze series with changing reverse types. Thus, if they date from 39/8 and 38/7 respectively, the series itself could have begun no later than 42/1. On the other hand, the series should not start until the silver leaves off and so cannot begin any earlier than about 45. This requires of course that the issues with changing reverse types were struck at more frequent intervals than the preceding heavy Owl-on-amphora bronze (ten issues in about forty years). But after the minting of silver was discontinued, the bronze coinage must have assumed a greater importance and can be expected to have been struck with greater frequency, conceivably even continuing the tradition of annual striking (allowing for occasional lapses) had characterized the silver for over a century. Thus a date between *ca.* 45 and 42 for the end of the new Style silver and the start of the unwreathed bronze fits comfortably with the evidence of both coinages.

Apollo Delios and the next series of the Nike, Zeus holding thunderbolt, and Demeter issues will fall between 37 and the battle of Actium in 31. In view of the chronological argument presented in the next section from the issues struck for the Athenian clerucies of Lemnos, Imbros, and Skyros, the two light Owl-on-amphora emissions ought to be pre-Actian also and thus should be assigned at the very end of the same period. The light weight of Apollo Delios (and the preceding Dionysos issues), the debased appearance and small issue of the Nike, Zeus, and Demeter coins, and the mediocre style and lightness of the late Owl-on-amphora striking, imply that Antony left Athens a much poorer city than he found it and

41. Seneca, *Suas.* 1.6, where the amount is given as one thousand talents (six million drachmae); Dio 48.39 and Zonarius 10.23 give one million drachmae. The veracity of the anecdote is upheld by Raubitschek, *op. cit.*, p. 147.

42. *Ibid.*, pp. 149 f.

43. Dio 50.2; cf. Plutarch, *Ant.* 60.2, with W. B. Dinsmoor, *AJA* 24 (1920), p. 83.

44. *BMC Roman Republic* II, pp. 502 f., with III, pl. cxiv. 1 - 4. Recent discussion by C. H. V. Sutherland *et al.*, *The Cistophori of Augustus* (London 1970), pp. 86 - 88.

lend substance to the exorbitant dowry he is said to have extorted for his ritual marriage to Athena. If we can assume that Antony recruited the available die-engravers and other Athenian mint personnel for his eastern expeditions, the poor quality of Athenian coinage after his departure would be still more understandable.

On any reckoning the last series with the types of Athena advancing, Owl-on-prow, and Sphinx must date after Actium, and in this case good iconographical confirmation is provided by the sphinx, which was the signet device of Augustus⁴⁵. As such, it was used as the reverse type on two issues of Augustan cistophori of Asia Minor now dated to 27 - 26⁴⁶ and again on auri stuck at Pergamon in 20 B.C.⁴⁷. The appearance of the motif in Athens after 31 in a series of reverses that are otherwise public and purely Athenian in character leaves little doubt that here too the device was chosen in specific recognition of Augustus. The prow of the Owl-on-prow coins presumably refers to Actium. And in the wheat ear symbol of the same issue we may possibly detect another reference to Augustus since a bunch of wheat ears symbolizing the prosperity of the Pax Augusta was employed as a reverse on other eastern cistophori of the period 27 - 20⁴⁸.

Because of its embarrassing connotations of enigma and duplicity, Augustus abandoned his sphinx signet for one with the portrait of Alexander the Great⁴⁹. The date of the change is not known, but Sutherland argues that the probable time is *ca.* 25, when the sphinx device disappears from the cistophori⁵⁰. Accordingly, our Sphinx issue ought to date between the foundation of the Principate in 27 and *ca.* 25, a time that agrees satisfactorily with the dating obtained by counting issues from the two Dionysos issues of 39 - 37. If the final series begins in the year 30, its four main issues, if annual, would bring us down exactly in 27. If the series begins a year or two later or was not strictly annual, the terminal date would hardly be much later than the middle of the decade.

In discussions of Athens and Augustus, the numismatic evidence has come to figure prominently⁵¹. It was traditionally assumed that the Hellenistic coinage of Athens, both silver and bronze, came to an end around 30 B.C. and that the city did not coin again until the time of Hadrian. In 1935, however, a radical redating of the earlier Athenian imperial coinage to the age of Augustus gave rise to the belief that from 27 onwards, Augustus granted to Athens the exceptional privilege of

45. Suetonius, *Div. Aug.* 50; Pliny, *N.H.* 37.4 and .10.

46. Sutherland, *op. cit.*, *passim* (Groups II - IV), especially pp. 90 - 92; discussions of date, pp. 85 - 99, 104.

47. *BMC Roman Empire*, Augustus, no. 682 (pl. 17.3); for the date, Sutherland, *op. cit.*, p. 92, n. 14.

48. *Ibid.*, *passim* (Groups III - VI), especially p. 97. One of Octavian's first deeds after Actium was to distribute grain to the cities of Greece (Plutarch, *Ant.* 68.4).

49. Pliny, *N.H.* 37.10.

50. Sutherland, *op. cit.*, pp. 92, 99.

51. E.g., J. Day, *An Economic History of Athens under Roman Domination* (New York 1942), pp. 137 f. G. W. Bowersock, *Augustus and the Greek World* (Oxford 1965), pp. 105 f.

striking a coinage without the obverse imperial portrait⁵². But now that this unorthodox dating of the Athenian imperials has been shown to be incorrect⁵³, we are left with our final series of Athena advancing, Owl-on-prow, and Sphinx issues as the only bonafide coinage of Augustan Athens. All belong within less than a decade after Actium and go far to strengthen the view that relations between Augustus and Athens began cordially enough only to soon deteriorate.

Since the Athenians continued to coin after Actium it is clear that Octavian initially confirmed to them the traditional rights and privileges of an autonomous city. Not until the last two issues of around 27 - 25 do references to Augustus appear on the coinage, first a prow, which the Athenian owl is symbolically riding, and then a sphinx. At a time when other cities of the Empire had begun to strike coins displaying on their obverses the name and portrait of Augustus, these reverse references at Athens are conspicuous by their obliqueness. Then suddenly, after its one truly Augustan issue, the coinage of Athens ceases. It is impossible to say why, but one assumes that the closing of the mint was connected either with the new order established under the Principate in 27 or with the unknown events that led Augustus to show displeasure with Athens on his next journey to the East in 22/1⁵⁴. Whatever, by the mid 20s, Athens had lost her favored position as an autonomous mint and would not regain it until the time of Hadrian.

III. The Clerucy Issues

Surely the most interesting of the Chaidari and Ag. Varvara coins are those from the rare and little-known issues signed jointly by Athens and her main island dependencies, Lemnos (nos. 705 - 709, Pl. 40.7 - 11), Imbros (no. 710, Pl. 40.12), and Skyros (no. 711, Pl. 40.13). All of these are similar in size, fabric, and format, having on their obverses the same head of Athena Parthenos and on their reverse a local type and the joint legend: for Lemnos, the head of Hephaistos and the inscription A-ΘE above ΛH-MNI; for Imbros, the two pilei of the Kabeiroi and A Θ E above INBPI; and for Skyros, a seated goddess with A-ΘE above C-KY. Although I have not been able to detect any obverse die linkage between issues, their general homogeneity indicates that all three were struck at the same time and place, almost certainly therefore by the mint at Athens.

Their wear shows that they are contemporary with the regular Athenian issues with changing reverse types and thus date either from the decade before or shortly after Actium. The earlier decade is perhaps suggested by the straight bars of the

52. J. P. Shear, *Hesperia* 5 (1936), pp. 285 ff.

53. J. H. Kroll, " The Eleusis Hoard of Athenian Imperial Coins and Some Deposits from the Athenian Agora ", *Hesperia* forthcoming.

54. It was in this year that Augustus snubbed Athens by wintering in Aegina (Plutarch, *Reg. et Imp. Apophtheg.* 207E, with Bowersock, *CQ* NS 14 [1963], pp. 120 f.); granted Eretria and Aegina independence from Athenian control; and deprived the Athenians of another source of income by forbidding them to sell citizenship (Dio 54.7).

alphas in all legends and by the fact that the Lemnos and Imbros issues have unwreathed reverses. The reverse of the Skyros issue is wreathed, however; and it may be questioned whether much chronological importance should be attached to letter = forms on coins that are considerably smaller and more finely inscribed than the regular Athenian issues. The more significant criterion is the style and design of the obverse Athena heads; and here the evidence points unequivocally in the other direction, to the final, post-31 bronze issues, on which the left obverse field is occupied by a single, heavily-feathered crest tail instead of the two narrow tails that are found on all other Athena-head obverses of the post-Sullan coinage. The Athena heads of the three clerucy emissions have the single, bushy tail and, through their fine style and general proportions, are most closely related to the Athena advancing, owl, issue that begins the final bronze series.

An unique overstrike published by Svoronos (Sv. 80.44) and recently acquired by the British Museum gives additional proof that the Lemnos, Imbros, and Skyros coins are contemporaries of the Athena advancing, owl, issue. Through the courtesy of Dr. M. J. Price, I illustrate a cast of the overstrike in P I. 40.14. On the obverse is a crude, linear owl, standing on a ground-line; on the reverse is a crossed quiver and bow and the double ethnic A-ΘΕ; above M-Y, which shows that the coin belongs to another clerucy issue modelled on the preceding ones. Its MY stands for Myrina, one of the two towns of Lemnos (Hephaiastia being the other), and the crossed quiver and bow for Artemis. The device is borrowed from an (undated) issue of autonomous bronze coins of Myrina with an obverse head of Artemis and an identical quiver with transverse bow on the reverse⁵⁵. The undertype is from the same Sikyonian emission (Apollo head/Dove, magistrate ΑΙΝΕΑΣ) that was overstruck by a number of the Athenian Owl-on-prow pieces (above, n. 29) and implies that the Athens-Myrina coin and the Owl-on-prow issue were struck at about the same time.

The Myrina overstrike must belong to the same general period as the clerucy coins issued for Lemnos, Imbros, and Skyros, but being a makeshift imitation of them it will have been struck later in the period. Since it may be dated with the Owl-on-prow issue, the third issue of the final regular bronze series, the clerucy coins that it copies fall naturally at the beginning of the series with Athena advancing, owl.

Accordingly, we may be confident that the coins struck jointly in the name of Athens and her clerucies were in some way connected with Octavian's settlement of Athenian affairs after Actium. So far as the record indicates, the settlement was very favorable to Athens, leaving her modest island "empire" intact⁵⁶. The fate of

55. J. Friedländer and A. von Sallet, *Königliche Museen zu Berlin, Beschreibung der Antiken Münzen* (Berlin 1888) I, p. 283, nos. 12 f. The reverse of the example illustrated in *NC* 4 (1841), fig. 3 to p. 8, is disfigured by a countermark.

56. The evidence is reviewed by P. Graindor, *Athènes sous Auguste* (Cairo 1927), pp. 3 - 9. Since 42 B.C. Athens also controlled the islands of Aegina, Keos, Skiathos, Peparethos, and Ikos (and presumably the territory of Eretria); but, unlike Lemnos, Imbros, and Skyros, these had neither predominately Athenian populations nor the status of clerucies.

Athens' overseas dependencies was of the highest importance and would have been dealt with soon after Actium, almost certainly by the time Octavian left the East in 29. Since the probable occasion for the minting of the Lemnos, Imbros, and Skyros coins was the settlement itself, I am led to assign them and the contemporaneous Athena advancing, owl, issue to the year 30 or, at the very latest, within the opening years of the next decade.

The coins will not tell us whether they were struck simply to celebrate the settlement or whether they mark some formal alteration in the constitutional or monetary arrangements between Athens and the clerucies. The iotas in the Lemnian and Imbrian ethnics allow the full legends to be restored Ἰθρε(ναίων) (καὶ) Ἀθηναίων, Ἰθρε(ναίων) (καὶ) Ἰμβρι(ων), etc. And the joint ethnics and types, half Athenian, half local, with the Athenian ethnic and type dominant, aptly symbolize the special status of the clerucies in all periods as sub-states (with their own magistrates and councils) within the larger state of Athens. The coins, however, are not the only evidence of a revived interest in the clerucies during the early Augustan period. It was at this time that the old clerucy island of Salamis was returned to Athens through the munificence of C. Julius Nikanor⁵⁷, and three incomplete inscriptions dealing with affairs on Lemnos, *IG II*² 1051 - 1053, probably belong to this period also⁵⁸.

The Athens-Myrina overstrike presents a problem of its own: why, having struck coins for Lemnos, did Athens add an issue for one of the cities of the island? The answer may be concealed in the circumstances surrounding the above-mentioned inscriptions. Or perhaps an explanation is to be found in the local type chosen for the Athens-Lemnos emission. Although the myth of Hephaistos was associated with the island of Lemnos generally, the diety was nevertheless the eponym of Hephaistia. And although normally administered from Athens together, Hephaistia and Myrina were historically separate clerucies. Thus it may have been felt that the Athens-Lemnos coins slighted Myrina, which was then provided with an issue of her own. Hephaistia had clearly become the dominant of the two cities, for

57. See *ibid.*, pp. 8 f., and on Nikanor more recently, A. E. Raubitschek, *Hesperia* 23 (1954), pp. 317 - 319, with B. D. Meritt, *Hesperia* 36 (1967), pp. 68 - 72, no. 13, and J. and L. Robert, *REG* 68 (1955), p. 210; Bowersock, *Augustus and the Greek World*, p. 96. An early date for Nikanor's gift of Salamis to Athens is implied by the listing of several sanctuaries and monuments on the island in *IG II*² 1035, lines 32 - 34, a document that J. H. Oliver (*AJP* 93 [1972], pp. 190 = 195) now dates to 27 B.C.; cf. Day, *op. cit.*, p. 149.

58. The inscriptions have customarily been assigned to the time of the oligarchic government in power under Antony from 38 to 31 B.C. But a new fragment and restoration of *IG II*² 1051 (*Hesperia* 36 [1967], pp. 66 - 68, no. 12) names Oinophilos of Steria as herald of the Council and Demos, and the same person is mentioned as holding the same office in another document that is prosopographically dated to the first decade after Actium (*Hesperia*, Suppl. I [1937], p. 178, no. 110). The inscriptions therefore would seem also to be post-Actian and thus more or less contemporaneous with our clerucy coins. The fragmentary texts have been touched on Graindor, *op. cit.*, pp. 106 f. But note that *IG II*² 1051 apparently relates exclusively to Myrina, which is mentioned repeatedly in it and where a copy of it was to be sent (*Hesperia* 36 [1967], p. 67, no. 12, lines 8 - 9); the name of Lemnos also occurs, but never that of Hephaistia.

later coins of the island are restricted to an issue struck in the name of Lemnos but again bearing the head of Hephaistos⁵⁹, another with the names of Lemnos and Hephaistia⁶⁰, and several others in the name of Hephaistia alone⁶¹. The Athens-Myrina emission is apparently the last on which the name of Myrina appears.

Attention may finally be called to coins of Imbros and Peparethos that bear the name and portrait of Augustus⁶² and thus attest to a substantial revision of the post-Actian settlement of Athens' island possessions, either in 21 B.C., when Augustus is said to have made Aegina and Eretria independent of Athens⁶³, or after the obscurely documented revolt of Athens against Rome at the very end of the Augustan era, *ca.* A.D. 13⁶⁴. That the revision remained in effect for at least two generations and involved autonomy or partial autonomy for Lemnos as well as Imbros and Peparethos is now demonstrated by a recently published coin of Hephaistia with the obverse portrait of Nero⁶⁵.

IV. Future Considerations

In the preceding sections, a chronology for the issues with changing reverse types has been developed through four associations: the beginning of the issues with the end of the New Style silver in the second half of the 40s B.C., the two Dionysos issues with Athens' enthusiastic reception of Antony in 39 - 37, the clerucy issues with the settlement after Actium, and the final Sphinx reverse with Augustus' original signet device and its appearance on cistophoric silver from 27 to *ca.* 25. The fixed points implied by these associations are mutually re-enforcing, so that if any one of them should ultimately prove to be mistaken, it seems doubtful that the larger chronology would be much affected.

Perhaps the most disturbing problem involves the placement of the series with the Nike, Zeus holding thunderbolt, and Demeter reverses. But since there is nowhere to insert these issues earlier in the sequence, I feel that we have no choice but to locate them where we have, within the stylistic and typological gap that occurs between the unwreathed series and the two series that were begun after the burial of the North Slope hoard. Nevertheless, it is to be hoped that future

59. *NC* 4 (1841), fig. 1 to pl. 8: Bearded head (Hephaistos) r. between the two pilei of the Kabeiroi/ΑΗΜΝΟΣ Head of Athena Parthenos r. There are two unpublished examples in the Athens cabinet.

60. F. Imhoof-Blumer, *Griechische Münzen* (Munich 1890), no. 4 (pl. 1.3).

61. Friedländer and von Sallet, *op. cit.*, p. 282, no. 22, with fig. = *BMC Thrace*, Lemnos, no. 12; Imhoof-Blumer, *op. cit.*, nos. 2 - 3 (pl. 1.2); see also n. 65 below.

62. M. Grant, *From Imperium to Autoritas* (Cambridge 1946), p. 354, with references. One of the two Augustan issues of Imbros (illustrated in *SNG Copenhagen, Thrace*, pl. 19, no. 967) has the same two - pilei reverse type as our Athens - Imbros issue.

63. So Grant, *loc. cit.* See n. 54 above.

64. So Graindor, *op. cit.*, pp. 4, 43. For recent discussion of the revolt, Bowersock, *Augustus and the Greek World*, pp. 105 - 108.

65. *SNG Euphrosyne Coll.* I, pl. 30, no. 1079. The reverse should be interpreted as Hephaistos riding a donkey.

hoard discoveries will allow the position of these issues to be fixed with greater security.

The other question that must await further evidence of some kind concerns the burial dates of the Ag. Varvara and Chaidari hoards themselves. With relatively few exceptions, such as the better preserved specimens chosen to illustrate this article, the coins from the latest issues in the hoards show signs of a moderate amount of circulation (w3) and suggest a date of burial for both deposits of about a decade or so after the final issue of about 27 - 25. The two hoards give every appearance of having been interred at about the same time; and in view of the physical proximity of the burials to each other and to the same stretch of the Sacred Way, it is probable that both were exactly contemporary and owed their interment to the same circumstance. There are no known historical events that might involve military activity in Attica until Athens' attempted revolt, *ca.* A.D. 13. Plundering by an army on its way to Athens via Eleusis and the Sacred Way would of course admirably account for both hoards, and one cannot absolutely rule out the possibility that the latest coins of the hoards had been in circulation for some forty years before being put away. But the possibility, I believe, is not a particularly strong one. Other hoards will be needed before a connection with the revolt against Augustus can be seriously discussed. For the time being, we must be content to recognize that there is a far better than equal chance that the hoards were buried at some earlier time for a reason or reasons that are unknown.

CATALOGUE

The coins under each variety are arranged by hoards and, within each hoard grouping, by degree of wear. A designated indication of wear (on a scale of w1-6, from mint condition to extremely worn) applies to all successive coins until superseded⁶⁶. Diameter in millimeters is followed by weight in grams.

All obverse heads face to the right. With only a few random and very slightly skewed exceptions, die positions are regularly fixed in the 12 o'clock position.

ATHENS

Obv. Head of Athena in Attic helmet.

Rev. A Double-bodied owl.

⊖ E

Sv. 22.41 - 45. 4th c. B.C.

Chaidari

1. 12, 1.26, w6

66. In the case of bronze coins, which are rarely struck with the same care and sharpness as coins in precious metals, it is frequently impossible to ascertain how much of a dulled relief is due to rubbing in circulation and how much to weak or faulty striking. When poor striking seems especially likely to be a factor, however, the w-number is followed by a question mark.

Obv. Head of Athena in Corinthian helmet.

Rev. A Owl r. in wheat or olive wreath.

⊖

Sv. 22.64 - 72. 3rd c. B.C.

Chaidari

2. 13, 2.92, w5

Obv. Similar.

Rev. A Owl r. At lower r., wreath.

⊖ E

Sv. 22.76 - 77. 3rd c. B.C.

Chaidari

3. 13, 3.64, w5

Obv. Similar.

Rev. A - ⊖ Zeus standing r., holding thunderbolt, l. arm outstretched.

E At lower r., prow.

Sv. 81. 9 - 16. 3rd/2nd c. B.C.

Chaidari

4. 18, 4.19, w6

Obv. Head of Athena in Attic helmet. Dotted border.

Rev. A⊖E (in ex.) Two owls standing on thunderbolt. Olive wreath border.

Sv. 24.60 - 68. 2nd c. B.C.

Chaidari

5. 15, 3.04, w6

Ag. Varvara

6. 16, 4.97, w5

Obv. Veiled head of Demeter. Dotted border.

Rev. A - ⊖ Triptolemos mounting winged, snake-drawn chariot l.

E

Sv. 104.29 - 30.

Chaidari

7. 16, 6.91, w5 (P l. 34.1)

Ag. Varvara

8. 19, 7.02, w6 (P l. 34.2)

Obv. Head of Athena Parthenos (as on New Style silver). Dotted border.

Rev. A-⊖E or A Owl standing r. on horizontal amphora. Olive wreath border.

⊖E Without symbol.

Sv. 79.2 - 7. Av. weight 10.82 g.

Chaidari

9. 21, 9.43, w4 (P1. 34.3)	33. 20, 12.27
10. 21, 9.48	34. 19, 10.36
11. 20, 11.09, w5	35. 20, 10.04
12. 19, 11.30	36. 22, 11.25
13. 20, 11.54	37. 21, 13.10
14. 20, 10.67	38. 22, 12.39
15. 22, 11.43	39. 21, 12.91
16. 21, 10.26	40. 19, 11.95
17. 20, 9.92	41. 23, 10.12
18. 22, 7.05	42. 21, 11.15
19. 22, 9.48	
20. 21, 10.52	Ag. Varvara
21. 23, 15.97 (P1. 34.4)	43. 20, 10.10, w5 (P1. 34.5)
22. 20, 10.25	44. 21, 11.94 (P1. 34.6)
23. 20, 9.90	45. 21, 8.48
24. 21, 8.82	46. 22, 11.02 (P1. 34.7)
25. 20, 9.73, w6	47. 22, 11.09, w6
26. 21, 10.13	48. 22, 11.91
27. 20, 9.83	49. 21, 11.49
28. 21, 11.26	50. 20, 8.85
29. 21, 11.01	51. 20, 11.24
30. 20, 10.07	52. 21, 11.01
31. 22, 10.48	53. 20, 13.58
32. 20, 12.02	54. 22, 9.48

Obv. Similar.

Rev. Similar but only A-ΘE and at lower r., kernos.

Sv. 79.35.

Chaidari

55. 23, 9.70, w5 (P1. 34.8)
56. 21, 9.44, w6 (P1. 34.9)

Obv. Similar.

Rev. Similar but at lower r., poppy-head between crossed wheat ears.

Sv. 79.15 - 17. Av. weight 11.85 g. (see above, n. 12).

Chaidari

57. 22, 9.98, w5 (P1. 34.10)	63. 22, 13.12
58. 21, 9.97 (P1. 34.11)	64. 22, 13.85
59. 21, 10.40 (P1. 34.12)	65. 24, 12.38
60. 22, 12.18	Ag. Varvara
61. 21, 9.53 (P1. 34.13)	66. 22, 12.49, w5 (P1. 34.14)
62. 22, 14.70, w6	67. 22, 11.77, w6

Obv. Similar.

Rev. Similar but at lower r., bakchos.

Sv. 79.18 - 21. Av. weight 10.20 g.

Chaidari

68. 23, 7.96, w5 (P l. 34.15)	77. 23, 9.80
69. 22, 11.30 (P l. 34.16)	78. 21, 10.37
70. 22, 9.88	79. 21, 11.18
71. 21, 10.74 (P l. 34.17)	Ag. Varvara
72. 21, 10.29, w6	80. 21, 9.90, w5? (P l. 34.18)
73. 22, 8.95	81. 21, 9.26, w5 (P l. 34.19)
74. 21, 10.75	82. 22, 8.65, w6
75. 22, 9.25	83. 22, 10.81
76. 22, 14.11	

Obv. Similar.

Rev. Similar but at lower r., two wheat ears.

Sv. 79.22 - 24. Av. weight 10.73 g.

Chaidari

84. 24, 11.63, w5	97. 20, 10.48
85. 21, 10.66 (P l. 35.1)	98. 22, 8.41
86. 22, 10.68 (P l. 35.2)	Ag. Varvara
87. 22, 11.46	99. 20, 9.75, w5
88. 21, 6.73	100. 20, 9.90
89. 21, 11.09	101. 21, 12.20 (P l. 35.3)
90. 21, 12.67, w6	102. 22, 9.25
91. 22, 12.43	103. 24, 10.02 (P l. 35.4)
92. 21, 10.71	104. 21, 9.14
93. 22, 13.50	105. 22, 7.65 (P l. 35.5)
94. 23, 11.25	106. 22, 12.09, w6
95. 24, 18.83	107. 21, 12.85
96. 20, 11.23	108. 21, 11.60
96. 20, 11.23	

Obv. Similar.

Rev. Similar but at lower r., tripod.

Sv. 79.32 - 33. Av. weight 10.31 g.

Chaidari

109. 20, 9.32, w5 (P l. 35.6)	118. 22, 10.92
110. 20, 9.59	119. 21, 9.77
111. 22, 9.48 (P l. 35.7)	120. 21, 10.97
112. 20, 8.99, w6	121. 22, 11.68

113. 21, 8.46	Ag. Varvara
114. 21, 11.19	122. 20, 7.64, w5 (P l. 35.8)
115. 22, 10.64	123. 20, 10.89 (P l. 35.9)
116. 20, 10.58	124. 20, 12.17 (P l. 35.10)
117. 20, 10.66	125. 20, 12.45

Obv. Similar.

Rev. Similar but at lower r., winged caduceus.

Sv. 79.25 - 28. Av. weight 10.78 g.

Chaidari

126. 21, 9.49, w5 (P l. 35.11)	131. 20, 10.55, w6
127. 20, 11.16	132. 23, 13.31
128. 21, 11.71 (P l. 35.12)	Ag. Varvara
129. 20, 9.48	133. 21, 7.91, w5 (P l. 35.14)
130. 22, 12.11 (P l. 35.13)	134. 20, 11.30 (P l. 35.15)

Obv. Similar.

Rev. Similar but at lower r., thyrsos tied with fillet.

Sv. 70.25

Ag. Varvara

135. 22, 15.38, w5 (P l. 35.16)
136. 21, 11.22 (P l. 35.17)

Obv. Similar

Rev. Similar but at lower r., two pilei of the Dioskouroi.

Sv. 79.8 - 14. Av. weight 10.99 g.

Chaidari

137. 21, 11.22, w4 (P l. 36.1)	144. 21, 14.02
138. 20, 10.04, w5 (P l. 36.2)	145. 20, 9.93, w6?
139. 21, 9.72	146. 19, 10.44, w6
140. 20, 9.92	147. 20, 12.76
141. 20, 12.08	Ag. Varvara
142. 21, 9.58 (P l. 36.3)	148. 22, 11.10, w4 (P l. 36.4)
143. 20, 10.08	149. 21, 11.94, w5 (P l. 36.5)

Obv. Similar.

Rev. Similar but at lower r., symbol illegible.

Chaidari

150. 22, 11.53, w6	158. 21, 9.75
151. 22, 10.34	159. 21, 8.71
152. 20, 10.68	160. 23, 9.94

153. 20, 11.04	161. 22, 13.07
154. 22, 11.98	Ag. Varvara
155. 21, 6.17	162. 21, 8.26
156. 19, 9.06	163. 22, 9.78
157. 22, 9.52	

Obv. Similar.

Rev. A - Θ Zeus striding r., throwing thunderbolt, an eagle seated on his extended

E 1. arm. At lower l., wheat ear.

Sv. 80.25 - 28. Av. weight 9.24 g.

Chaidari

164. 22, 10.65, w4 (P1. 36.6)	174. 20, 8.78
165. 21, 10.30 (P1. 36.7)	175. 21, 8.09, w6?
166. 21, 9.24	Ag. Varvara
167. 19, 8.78 (P1. 36.8)	176. 20, 9.08, w4 (P1. 36.10)
168. 20, 9.58	177. 21, 8.08
169. 20, 9.06	178. 21, 10.07, w5
170. 20, 8.76	179. 19, 8.26
171. 21, 10.57 (P1. 36.9)	180. 20, 9.41
172. 20, 8.10, w5	181. 21, 9.90
173. 20, 9.68	

Obv. Similar.

Rev. A-ΘE Tripod. At lower l., poppy-head; at lower r., thunderbolt.

Sv. 80.1 - 7. Av. weight 8.67 g.

Chaidari

182. 19, 8.50, w4	199. 22, 10.90
183. 21, 8.41	200. 20, 9.62, w5
184. 20, 7.09 (P1. 36.11)	201. 20, 9.13
185. 20, 7.99 (P1. 36.12)	202. 20, 8.31
186. 19, 7.72	203. 19, 8.44, w6?
187. 21, 7.13 (P1. 36.13)	Ag. Varvara
188. 20, 9.53	204. 21, 9.57, w3 (P1. 36.14)
189. 20, 10.03	205. 21, 8.85 (P1. 36.15)
190. 19, 9.90	206. 21, 7.48, w4
191. 20, 8.58	207. 19, 12.15
192. 22, 8.20	208. 20, 8.36
193. 21, 8.94	209. 21, 8.38
194. 20, 7.98	210. 22, 6.90
195. 20, 9.09	211. 21, 8.04
196. 19, 7.77	212. 19, 7.50, w5?
197. 21, 9.50, w5?	213. 19, 9.29, w5
198. 20, 8.26	

Obv. Gorgoneion.

Rev. A-ΘE Athena advancing r. with spear; aegis or snake draped on her outstretched l. arm.

Sv. 25.22 - 28. Av. weight 8.54 g. Nos. 217, 219, and 229 appear to be overstrikes.

Chaidari

214. 20, 9.68, w3 (P l. 36.16)	223. 21, 9.96
215. 22, 7.72, w4	224. 20, 8.18
216. 21, 8.87 (P l. 36.17)	225. 21, 10.03
217. 23, 6.57 (P l. 36.18)	226. 20, 9.04
218. 20, 8.40	227. 21, 9.24
219. 23, 7.41 (P l. 36.19)	Ag. Varvara
220. 21, 7.38	228. 20, 7.83, w4 (P l. 36.20)
221. 20, 10.25	229. 20, 9.65
222. 20, 8.08	230. 22, 6.89, w5?

Obv. Head of young Dionysos wearing ivy wreath. Dotted border.

Rev. Similar.

Sv. 25.29 - 32. Av. weight 6.31 g.

Chaidari

231. 20, 6.47, w3 (P l. 37.1)	237. 18, 6.10
232. 19, 5.96 (P l. 37.2)	238. 17, 5.97, w5
233. 17, 6.74, w4	Ag. Varvara
234. 17, 6.71 (P l. 38)	239. 18, 5.11, w4 (P l. 37.4)
235. 19, 7.72	240. 17, 5.14
236. 18, 6.56	241. 18, 7.37 (P l. 37.5)

Obv. Head of Zeus wearing laurel wreath. Dotted border.

Rev. A-Θ Head of bearded Dionysos wearing ivy wreath, r.

E

Sv. 25.36 - 42. Av. weight 6.33 g.

Chaidari

242. 18, 6.16, w2 (P l. 37.6)	252. 19, 5.83
243. 18, 4.49, w3? (P l. 37.7)	253. 17, 6.70
244. 18, 5.52	254. 21, 6.47
245. 20, 6.59	255. 19, 7.02, w4?
246. 19, 6.64, w3	256. 18, 7.20
247. 20, 6.86	Ag. Varvara
248. 19, 5.51	257. 18, 6.00, w2 (P l. 37.10)
249. 19, 7.21 (P l. 37.8)	258. 18, 7.14, w3
250. 19, 5.49	259. 18, 7.44, w3
251. 19, 6.30 (P l. 37.9)	

Obv. Head of Athena Parthenos. Dotted border.

Rev. A-Θ The archaic image of Apollo Delios, holding the three Graces in his E r. and a bow in his l. At lower l., cicada.

Sv. 80.8 - 14. Av. weight 5.84 g.

Chaidari

260. 20, 5.84, w3 (P l. 37.11)	268. 18, 6.75
261. 18, 3.85 (P l. 37.12)	269. 18, 5.71
262. 17, 5.45 (P l. 37.13)	270. 20, 5.08
263. 20, 4.34 (P l. 37.14)	271. 19, 6.30
264. 18, 5.00	272. 22, 5.91, w4?
265. 19, 8.05	273. 18, 5.93, w5?
266. 20, 7.75 (P l. 37.15)	274. 18, 6.72
267. 20, 4.75	

Obv. Similar, though debased style.

Rev. AΘE (downward) Nike advancing r., holding fillet in outstretched hands. Olive wreath border.

Sv. 80.15 - 17. Av. weight 8.51 g.

Chaidari

275. 19, 8.92, w4? (P l. 37.16)	283. 21, 9.34
276. 21, 7.46 (P l. 37.17)	284. 18, 7.30
277. 21, 9.82 (P l. 37.18)	285. 20, 10.84
278. 21, 9.75 (P l. 37.19)	286. 22, 7.70
279. 21, 9.26	Ag. Varvara
280. 20, 6.92	287. 21, 7.42, w5? (P l. 37.20)
281. 21, 7.29, w5?	288. 19, 6.88
282. 21, 10.27	

Obv. Similar

Rev. A-ΘE Zeus standing r., holding thunderbolt, l. arm outstretched. Olive wreath border.

Sv. 80.22 - 24.

Chaidari

289. 20, 9.52, w4? (P l. 38.1)

Obv. Head of Athena in helmet with short, pointed visor. Dotted border.

Rev. AΘE (upward) Demeter standing r., holding torch. At lower r., kernos. Olive wreath border.

Sv. 25.13 - 14. Av. weight 8.09 g.

Chaidari

290. 21, 7.61, w4? (P l. 38.2)

291. 20, 8.34 (P l. 38.3)
 292. 20, 8.33, w5? (P l. 38.4)

Obv. Head of Athena Parthenos. Dotted border.

Rev. A-ΘE Owl standing r. on horizontal amphora. At lower r., coiled snake.
 Olive wreath border.

Sv. 79.36 - 37. Av. weight 6.42 g.

Chaidari

293. 18, 6.15, w3?	318. 17, 6.27
294. 17, 6.27 (P l. 38.5)	319. 19, 6.42, w4?
295. 17, 6.89 (P l. 38.6)	320. 19, 6.06
296. 17, 6.36, w3	321. 19, 6.59
297. 18, 5.59	322. 17, 5.29
298. 18, 5.68	323. 20, 5.86
299. 17, 7.06	324. 19, 6.90
300. 17, 6.28	325. 19, 6.86
301. 17, 5.48	326. 18, 7.04
302. 18, 7.22	327. 18, 5.98
303. 17, 5.91	328. 18, 5.06
304. 19, 4.90	329. 18, 5.60
305. 19, 7.23	330. 20, 6.12
306. 17, 6.82	Ag. Varvara
307. 18, 7.74	331. 18, 5.88, w3 (P l. 38.7)
308. 18, 7.26	332. 18, 6.83 (P l. 38.8)
309. 18, 4.87	333. 18, 6.14
310. 18, 8.43	334. 18, 6.06
311. 17, 7.09	335. 18, 6.38 (P l. 38.9)
312. 17, 7.69	336. 18, 6.66
313. 19, 5.43	337. 18, 7.69
314. 17, 6.36	338. 18, 6.71
315. 18, 6.49	339. 17, 8.38
316. 19, 6.85	340. 18, 6.64, w4?
317. 19, 5.14	341. 17, 6.15

Obv. Similar.

Rev. Similar but at lower r., cicada.

Sv. 79.38 - 42. Av. weight 6.20 g.

Chaidari

342. 18, 6.56, w3 (P l. 38.10)	372. 17, 5.62
343. 17, 5.79 (P l. 38.11)	373. 20, 6.85
344. 18, 6.60 (P l. 38.12)	374. 18, 5.31
345. 19, 4.97	375. 18, 5.29

346. 21, 7.56	376. 17, 7.15
347. 18, 5.69	377. 18, 7.14
348. 20, 6.19	378. 19, 6.42
349. 18, 6.52	379. 19, 6.80, w5?
350. 18, 5.93	380. 19, 7.32
351. 18, 6.03	381. 17, 5.54
352. 17, 6.52	382. 19, 6.44
353. 18, 6.78	Ag. Varvara
354. 17, 6.37	383. 18, 5.68, w3 (P l. 38.13)
355. 22, 5.75	384. 19, 5.95 (P l. 83.14)
356. 18, 5.42	385. 18, 5.31
357. 19, 6.52	386. 20, 5.49
358. 17, 5.82, w4?	387. 18, 5.78
359. 18, 7.04	388. 17, 4.64
360. 18, 4.70	389. 18, 6.45
361. 21, 6.03	390. 19, 6.17
362. 19, 7.74	391. 16, 5.59
363. 18, 7.39	392. 19, 5.18
364. 19, 6.66	393. 17, 6.38
365. 18, 6.82	394. 20, 5.19
366. 18, 7.21	395. 19, 5.37, w4?
367. 18, 8.04	396. 18, 6.70
368. 18, 6.96	397. 20, 5.16
369. 18, 6.38	398. 17, 6.02
370. 18, 7.70	399. 17, 5.17, w5?
371. 18, 6.23	

Obv. Similar.

Rev. Similar but symbol at lower r. off flan.

Chaidari

400. 19, 6.53, w3	404. 17, 5.96
401. 18, 6.91	405. 19, 4.06, w5?
402. 19, 6.16, w4?	Ag. Varvara
403. 17, 6.75	406. 18, 4.91, w3

Obv. Head of Athena Parthenos. Dotted border.

Rev. A (at upper l.) Athena advancing r., holding spear, snake or aegis drap-

⊖ E ed over her outstretched l. arm. At lower r., owl. Olive wreath border.

Sv. 80.29 - 32. Av. weight 7.80 g.

Chaidari

407. 20, 7.84, w1 (P l. 38.15)	467. 19, 8.15
----------------------------------	---------------

408. 20,	7.80	468. 22,	9.12
409. 20,	7.00, w2 (P l. 38.16)	469. 20,	8.95
410. 20,	5.49	470. 19,	8.81
411. 20,	6.09	471. 20,	8.12
412. 19,	8.04 (P l. 38.17)	472. 22,	7.31
413. 19,	7.88	473. 18,	7.86
414. 22,	7.81	474. 21,	7.18
415. 21,	8.03	475. 20,	7.86
416. 19,	9.15	476. 19,	8.57
417. 20,	8.47	477. 19,	7.69
418. 19,	7.57	478. 20,	8.48
419. 21,	7.88	479. 21,	7.08
420. 21,	6.14	480. 19,	8.85, w4?
421. 21,	8.92	481. 18,	8.94
422. 19,	5.91	482. 20,	8.59
423. 22,	7.35, w3?	483. 21,	7.80
424. 19,	9.11	484. 20,	9.06
425. 21,	6.85	Ag. Varvara	
426. 21,	7.72	485. 20,	5.56, w2 (P l. 38.18)
427. 20,	8.55, w3	486. 21,	7.93 (P l. 38.19)
428. 21,	8.69	487. 20,	7.28
429. 21,	8.82	488. 19,	8.31
430. 20,	8.48	489. 20,	9.04
431. 20,	8.06	490. 18,	8.28
432. 18,	7.33	491. 20,	7.48
433. 18,	7.97	492. 20,	7.36, w3
434. 18,	7.88	493. 20,	9.42
435. 20,	8.46	494. 19,	6.80
436. 22,	8.07	495. 20,	7.52
437. 20,	7.90	496. 19,	7.93
438. 18,	8.79	497. 19,	7.32
439. 18,	8.67	498. 21,	8.67
440. 20,	9.36	499. 20,	6.36
441. 20,	7.20	500. 20,	7.50
442. 20,	7.31	501. 20,	8.15
443. 19,	8.18	502. 20,	8.05
444. 21,	7.64	503. 20,	7.84
445. 20,	9.11	504. 21,	5.61
446. 21,	8.64	505. 20,	7.52
447. 19,	7.38	506. 20,	7.51
448. 20,	6.56	507. 20,	7.60
449. 20,	7.55	508. 19,	8.38
450. 20,	7.42	509. 21,	5.81
451. 20,	9.18	510. 19,	7.31

452. 21, 6.86	511. 20, 7.86
453. 20, 9.74	512. 20, 7.13
454. 21, 7.90	513. 19, 8.88
455. 19, 5.67	514. 21, 8.01
456. 19, 6.72	515. 20, 8.00
457. 18, 7.14	516. 19, 8.05
458. 20, 8.28	517. 20, 7.23
459. 20, 7.18	518. 20, 7.43
460. 21, 7.45	519. 19, 6.89
461. 24, 6.98	520. 20, 7.45
462. 20, 8.34	521. 19, 8.03, w4?
463. 21, 7.21	522. 19, 7.09
464. 22, 7.79	523. 21, 6.91
465. 19, 9.17	524. 20, 8.10
466. 20, 8.49	

Obv. Similar but head is larger and less finely rendered.

Rev. Similar but at lower r., snake.

Sv. 80.33 - 34. Av. weight 7.53 g.

Chaidari

525. 20, 7.52, w2 (P l. 39.1)	546. 20, 6.08 (P l. 39.5)
526. 19, 7.15, w3	547. 20, 7.94
527. 20, 9.38 (P l. 39.2)	548. 20, 6.58
528. 20, 7.86	549. 19, 7.22
529. 20, 7.04	550. 21, 5.13
530. 19, 6.46	551. 18, 6.24
531. 19, 7.15	552. 20, 7.94
532. 19, 8.35	553. 19, 8.12
533. 19, 8.06	554. 20, 8.64
534. 21, 7.68	555. 20, 5.88
535. 21, 9.51	556. 21, 9.16
536. 20, 7.08	557. 19, 9.81
537. 20, 8.02	558. 19, 7.83
538. 21, 6.93, w4?	559. 19, 7.10
539. 18, 5.69	560. 19, 9.12
540. 20, 8.90	561. 20, 8.30
541. 19, 7.42	562. 20, 6.75
542. 19, 6.55	563. 20, 7.90
543. 20, 6.91	564. 20, 6.84
Ag. Varvara	565. 19, 8.55
544. 19, 7.45, w2 (P l. 39.3)	566. 21, 6.33
545. 19, 7.62, w3 (P l. 39.4)	567. 19, 7.66, w4?

Obv. Similar.

Rev. Similar but at lower r., wheat ear.

Unpublished⁶⁷.

Chaidari

568. 19, 7.14, w4? (P l. 39.6)

Obv. Similar.

Rev. A (at upper l.) Owl standing r. on prow. At lower r., wheat ear. Olive

⊖ E wreath border.

Sv. 80.37 - 43. Av. weight 7.48 g.

Chaidari

569. 18, 8.12, w2 (P l. 39.7)

570. 20, 8.49 (P l. 39.8)

571. 19, 7.08 (P l. 39.9)

572. 21, 9.05, w3? (P l. 39.10)

573. 20, 6.87

574. 18, 7.68

575. 20, 9.68, w3

576. 18, 7.46

577. 18, 9.54

578. 17, 5.47

579. 18, 8.69

580. 19, 6.86

581. 21, 8.14

582. 19, 6.61

583. 18, 5.66

584. 20, 6.68

585. 18, 6.69

586. 19, 7.56

587. 19, 8.40

588. 17, 8.00

589. 19, 11.08

590. 19, 7.36

591. 19, 7.09

592. 18, 7.35

593. 19, 4.62

594. 18, 7.39

595. 19, 6.00

596. 19, 8.91

597. 20, 8.20

598. 21, 7.36

599. 19, 9.36

613. 18, 7.23

614. 21, 8.19

615. 20, 6.10

616. 21, 8.68, w5?

Ag. Varvara

617. 19, 7.90, w2 (P l. 39.11)

618. 18, 7.32

619. 20, 7.02, w3

620. 18, 7.66

621. 18, 6.40

622. 20, 7.62

623. 19, 9.29

624. 19, 8.29

625. 18, 5.27

626. 18, 5.61

627. 18, 6.94

628. 18, 8.55

629. 19, 9.11

630. 18, 5.62

631. 20, 6.83

632. 18, 7.63

633. 20, 6.24

634. 18, 8.90

635. 20, 11.90

636. 19, 4.24

637. 19, 6.10

638. 18, 5.98

639. 19, 7.21

640. 20, 6.50

641. 20, 7.67

642. 17, 7.73

67. There is another specimen in the trays of the American Numismatic Society.

600. 20,	4.86	643. 19,	6.67
601. 23,	6.30	644. 22,	8.11
602. 21,	9.36	645. 19,	6.67
603. 18,	7.69	646. 21,	6.58
604. 21,	9.16	647. 20,	8.49
605. 20,	10.26	648. 19,	9.10
606. 18,	7.10	649. 20,	9.17, w4?
607. 18,	7.16, w4?	650. 18,	5.68
608. 20,	7.76	651. 17,	6.89
609. 19,	8.08	652. 19,	6.73
610. 20,	7.04	653. 20,	7.06
611. 19,	8.49	654. 19,	8.02
612. 18,	6.65	655. 19,	8.00
		656. 19,	4.70

Obv. Similar.

Rev. AΘ Sphinx, wearing modius, seated r. Olive wreath border.

E

Sv. 80.18 - 21. Av. weight 7.57 g.

Chaidari

657. 20,	8.50, w3 (P l. 39.12)	678. 19,	8.34
658. 21,	8.40	Ag. Varvara	
659. 18,	6.18	679. 21,	7.32, w2 (P l. 39.13)
660. 19,	9.14	680. 22,	7.12, w3? (P l. 39.14)
661. 20,	8.80	681. 20,	8.17, w3 (P l. 39.15)
662. 20,	9.14	682. 18,	7.87 (P l. 39.16)
663. 19,	8.04	683. 22,	7.67
664. 21,	6.25	684. 19,	8.65
665. 19,	6.39	685. 18,	7.95
666. 18,	6.68	686. 19,	6.02
667. 20,	8.09	687. 18,	10.11
668. 22,	7.79	688. 18,	5.81
669. 18,	7.90	689. 18,	5.97
670. 21,	8.34	690. 19,	6.35
671. 19,	5.96	691. 19,	9.48
672. 21,	6.53	692. 20,	6.69
673. 21,	9.08	693. 19,	8.66
674. 22,	7.60	694. 19,	7.72
675. 21,	5.91 ⁶⁸ (P l. 40.1)	695. 18,	6.91

68. Although there is a small incuse circle, clearly produced by countermarking, on the neck of the obverse, the only relief within the depression is that of the outline of the helmet neck - piece of the Parthenos head. Since the coin appears to be an overstrike, the countermark probably belongs to the undertype.

676. 20, 7.57, w4?	696. 19, 7.00
677. 20, 5.59	697. 19, 6.68
	698. 18, 9.66, w4?

Obv. Similar.

Rev. A Two owls standing on thunderbolt. Olive wreath border. On some Θ E examples, e.g., no. 704, there is a sprig of two olive leaves between the owls.

Sv. 80.45 - 47. Av. weight 4.25 g.

Chaidari	701. 19, 4.10, w3?
699. 15, 4.85, w3 (P l. 40.2)	702. 18, 3.94, w3 (P l. 40.4) ⁶⁹
Ag. Varvara	703. 18, 3.98 (P l. 40.5) ⁷⁰
700. 17, 3.80, w2 (P l. 40.3)	704. 17. 4.85 (P l. 40.6)

ATHENS AND LEMNOS

Obv. Head of Athena Parthenos. Dotted border.

Rev. A-ΘE Head of Hephaistos, laureate, r.; behind neck, tongs.

ΛΗ-MNI

JIAN 13 (1911), p. 130, no. 9. Av. weight 6.35 g. Nos. 705 (on rev.) and 706 (on obv.) are countermarked with an owl r. in incuse circle.

Chaidari

705. 18, 4.78, w3? ctmk. (P l. 40.7)
706. 17, 6.06, w3, ctmk. (P l. 40.8)
707. 18, 6.69 (P l. 40.9)

Ag. Varvara

708. 17, 7.74, w3? (P l. 40.10)
709. 17, 6.47, w3 (P l. 40.11)

69. Overstruck on a non - Athenian coin, whose obverse bore a head r. and whose reverse was inscribed along at least one edge with several letters, one of which is almost certainly a nu. If the undertype is the same as that of no. 703, the obverse head will have been bearded, in which case a good, though unprovable candidate for the undertype is the late Hellenistic issue of Dyrrhachium, *BMC Thessaly - Aetolia*, p. 76, no. 166. The visible letters definitely preclude a Sikyonian origin; see nn. 29 f. above.

70. Overstruck on a coin with the obverse type of a bearded head r. No trace of the earlier reverse. Since the flan is too light to have been from any Athenian issue with a Zeus - head obverse, the undertype should be non-Athenian.

ATHENS AND IMBROS

Obv. Similar.

Rev. A-Θ-E Two pilei, wreathed, of the Kabeiroi.

INBPI

Cf. Friedländer and von Sallet, *op. cit.* (above, n. 55), p. 274, nos. 1 - 2⁷¹.

Chaidari

710. 19, 5.99, w3 (P l. 40.12)

ATHENS AND SKYROS

Obv. Similar.

Rev. A-ΘE Goddess seated on throne 1⁷². Olive wreath border.

C-KY

JIAN 13 (1911), p. 125, no. 6.

Chaidari

711. 17, 5.70, w3 (P l. 40.13)

MACEDON: DEMETRIOS POLIORCETES

Obv. Head in Corinthian helmet.

Rev. B A Prow r.

SNG Copenhagen, Macedon, pl. 30, nos. 1188, 1194.

Chaidari

712. 16, 2.90, w6

UNSTRUCK FLAN

Ag. Varvara

713. 19, 5.62, worn.

JOHN H. KROLL

71. Friedländer and von Sallet do not record the letters AΘE, which (as on most examples from the Agora excavations) were apparently struck off the top edge of the Berlin coins. Note the exceptional spelling of INBPI (with nu) in this issue and in a smaller denomination: Cicada standing r./AΘE over INBPI in wreath (*ibid.*, p. 278, no. 36).

72. The same diety seated l. and holding an attribute reappears on the later (? second or third century after Christ) coin of Skyros illustrated in *JIAN* 3 (1900), p. 35: cf. p. 47, no. 5.

ΠΕΡΙ ΣΧΟΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΟΛΙΓΑ

(Πί ν. 41 - 46)

Πρόσφατο τρίπτυχο δημοσίευμα¹ είχε ως όμολογημένη άφορμή μονοσέλιδο κριτικό σημείωμα, όπου κατά τόν συνοπτικότερο και έλλειπτικότερο δυνατό τρόπο, υποδεικνύονταν με θετικά στοιχεία ότι δεν μπορεί να γίνεται λόγος για σημαντική παρουσία της Κωνσταντινούπολης στη θρησκευτική ζωγραφική στόν 16ο και 17ον αιώνα. Οί λόγοι ήταν ότι καμμιά εικόνα έκτελεσμένη άναμφισβήτητα στην Πόλη δεν ήταν γνωστή, διαπίστωση που ταίριαζε με μιάν άλλη, ότι δηλ. κανείς από τούς ένεακόσιους τότε γνωστούς Έλληνες ζωγράφους της έποχής δεν κατάγεται ή δεν εργάζεται στην Πόλη. Τέλος, επειδή ανάλογο φαινόμενο είχε παρατηρηθί και σε άλλες μεγάλες τουρκοκρατούμενες πόλεις — Θεσσαλονίκη, Σμύρνη, Γιάννινα — με έμφαση αποκλείσθηκε ή δυνατότητα να έχουν λειτουργήσει αξιόλογα εργαστήρια θρησκευτικής ζωγραφικής στην Πόλη στόν 16ο - 18ον αιώνα². Η σκόπιμη συντομία και ό κατηγορηματικός τόνος άφηναν να έννοηθί ότι υπήρχε σ' αυτά ευρύτατο υπόβαθρο — και αυτό ήταν γνωστό — και συνάμα ότι τό θέμα δεν μπορούσε ν' αντιμετωπισθί με τόσο άδύνατα έξωτερικά στοιχεία και με έκ τών προτέρων (a priori) σχεδιασμένες λογικοφανείς λύσεις — όπως είχε ξεκινήσει.

Λυπούμαι γιατί ή πρόθεση δεν έγινε άντιληπτή και τώρα αναγκάζομαι να επανέλθω, μ' έλάχιστον ένθουσιασμό, κάπως έκτενέστερα, για να προληφθούν παρερμηνείες και συγχύσεις σ' ένα πεδίο αρκετά παρθένο ακόμη, ώστε εύκολα να λοξοδρομούν τά θέματα.

Θά ήταν έργο άχαρο ή συστηματική άνασκευή όλων τών σημείων διαφωνίας σε μιá τόσο άπλωμένη έρευνα. Η βασική διαφωνία είναι στη θέση του προβλήματος με άναγκαία συνέπεια τή διαφωνία στα βασικά συμπεράσματα της κάθε μελέτης. Γι' αυτό θά περιορισθώ στόν έλεγχο τών κυριωτέρων συμπερασμάτων μόνο ως προς τό κύριο θέμα, στην προσφορά μερικών χαρακτηριστικών πληροφοριών που διέφυγαν τήν έρευνα του κ. Πάλλα, καθώς και στόν έλεγχο του τρόπου εφαρμογής μιās μεθόδου.

I

Τά συμπεράσματα της κύριας και τελευταίας από τις τρεις συνεχόμενες μελέτες, που τιτλοφορείται « Η ζωγραφική στην Κωνσταντινούπολη μετά τήν Άλωση. Ζητήματα μεθόδου » (σ. 239 - 263), συνοψίζονται στα ακόλουθα:

« Άποδείχτηκαν δύο πράγματα : Τό πρώτο είναι ότι υπάρχει ένα σε μεταβυζαντινές

1. Δ. Πάλλας, Η Θεοτόκος Ζωοδόχος Πηγή - Η Θεοτόκος Ρόδον τό Άμάραντον - Η ζωγραφική στην Κωνσταντινούπολη μετά τήν Άλωση, *ΑΔ* 26 (1971): Μελέται, 201 - 263, Πίν. 42 - 68.

2. Μ. Χατζηδάκης, Η ζωγραφική στην Πόλη μετά τήν Άλωση, *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', τ. Ε' (1966 - 1969), 186. Τό σημείωμα αναφέρεται σε όσα σχετικά λέγονται στο μελέτημα του Δ. Ί. Πάλλα, Εικόνα του Άγ. Εϋσταθίου στη Σαλαμίνα, *Χαριστήριον εις Άναστάσιον Κ. Ορλίνδον*, τ. Γ', Άθήναι 1966, 368 - 369.

εἰκόνες ὕλικο, πού ἀναμφισβήτητα ζωγραφήθηκε ἄλλο στήν Κωνσταντινούπολη . . . καί ἄλλο στή Θεσσαλονίκη· τὸ δεύτερο εἶναι ὅτι μαρτυρεῖται ὡς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολη δραστηριότητα στήν περιοχή τῆς θρησκευτικῆς τέχνης ἀπὸ τὸν 16ον ὡς τὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰ., καί ὅτι ἀνευρίσκονται ὀνόματα ζωγράφων πού εἴτε κατάγονται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἢ τὴν Θεσσαλονίκη εἴτε ἐργάσθηκαν ἐκεῖ » (σ. 260). Θὰ ἐξετάσουμε κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ « πράγματα » αὐτὰ — πού εἶναι μᾶλλον τρία παρά δύο — χωριστά.

α'. Τὸ ὕλικο πού « ἀναμφισβήτητα ζωγραφήθηκε » κλπ. εἶναι, φαίνεται, τὸ ἀκόλουθο :

1 - 2. Στὴ σ. 239 ἀναφέρεται ὅτι « φαίνεται λογικὸ — κατ' ἀρχὴν » — νὰ προσγράψουμε « στήν τέχνη τῆς Κωνσταντινούπολης » μιὰν εἰκόνα ἀμφίγραπτη τοῦ ἁγίου Γεωργίου στὸ πατριαρχικὸ Σκευοφυλάκιον³. Στὴ σ. 251 συμπεραίνεται ὅτι « πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἡ δευτέρη ὄψη τῆς (μετὰ τὸ Χριστὸ) θὰ ζωγραφήθηκε μᾶλλον ἐπὶ τόπου, ἐννοῶ σὲ ἐργαστήριον τῆς Κωνσταντινούπολης ». Μιὰ δευτέρη εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου πάλι στὰ Πατριαρχεῖα⁴ (Πί ν. 42), θεωρεῖται ὅτι προσφέρει « μιὰν ἀσφαλῆ βάση γιὰ τὴν ἔρευνα τοῦ σὲ εἰκόνες ἀπροσδιόριστου ἀκόμη ὕλικου » (σ. 251), ἐπειδὴ « ἡ τέχνη τῆς δευτέρας αὐτῆς εἰκόνας δὲν ἐξηγεῖται παρά μόνο μέσα ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς τέχνης τῆς πρώτης εἰκόνας τοῦ ἁγίου Γεωργίου ».

Ἡ συσχέτιση τῶν δύο εἰκόνων εἶναι βέβαια σωστή. Αὐτὸ πού διαφεύγει ὅμως εἶναι ὅτι τὸ ζεῦγος αὐτὸ τῶν εἰκόνων ταυτίζεται, ἰδίως ἡ δευτέρη, ὡς πρὸς τὴν τέχνη καὶ τὴν τεχνικὴ μὲ μιὰν ἄλλη — τρίτη — ἀξιόλογη εἰκόνα, αὐτὴν πού χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο συγγραφέα ὡς τὸ μοναδικὸ « τεκμήριον » γιὰ νὰ « ἀποδειχθῆ » ὅτι ὑπάρχει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ σημαντικό ἐργαστήριον στὴ Θεσσαλονίκη : πρόκειται γιὰ τὴν Γλυκοφιλοῦσα τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου πού προέρχεται ἀπὸ μιὰν ἐκκλησίαν τῆς Θεσσαλονίκης (Πάλλας, σ. 244)⁵ (Πί ν. 43). Ἡ ταυτότητα πού διαπιστώνουμε ἀνάμεσα στήν εἰκόνα τοῦ Πατριαρχείου καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Θεσσαλονίκης φθάνει ἕως τὶς ἐσχατὲς λεπτομέρειες, ὅπως τὸ σειρήτι τοῦ ρούχου, ἕως τὸ εἶδος τῆς στικτῆς καὶ χαρακτῆς διακόσμησης τοῦ φωτοστέφανου, ἕως τὸν ἀριθμὸ τῶν γραμμῶν πού ὀρίζουν τὸ βλέφαρον, γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ τὴν τόσο χαρακτηριστικὰ ἐντονη διάπλαση τοῦ στόματος καὶ τῶν ματιῶν μὲ τ' ἀνυψωμένα φρύδια. σημεῖα πού ὑπαγορεύονται ἀπὸ μιὰ ἀντικλασικῆς παράδοσης ἀναζήτησις δυσμορφίας τῶν προσώπων⁶. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐνιαία τεχνοτροπία — χειροτεχνικῆς ἀκριβολογίας —, τὴν ὁποῖαν ἀκολουθοῦν οἱ δύο εἰκόνες τοῦ Πατριαρχείου.

3. Γ. Α. Σωτηρίου, *Κεῖμήλια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, Ἀθήναι 1938, 28, πίν. 14. Πάλλας, ἔ.ἀ. Πίν. 61.

4. Σωτηρίου, ἔ.ἀ. πίν. 16. Πάλλας, ἔ.ἀ. Πίν. 62.

5. G. Sotiriou, *A Guide to the Byzantine Museum of Athens*, Athens 1962, 20, No. 137, pl. XIX. Πάλλας, ἔ.ἀ. Πίν. 60. Στὸ Ἐργαστήριον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου ἀφοῦ διαπιστώθηκε μὲ ἀκτινογραφία ὅτι ὑπῆρχε παλαιότερον στρώμα μὲ τὴν ἴδια παράσταση σὲ ἀντίστροφη — σὰν σὲ καθρέφτη — θέση, ἀφαιρέθηκε μὲ εἰδικὴ μέθοδο τὸ μεταγενέστερον στρώμα καὶ ἀποκαταστάθηκε ἡ ἀρχικὴ μορφή σὲ μέτρια διατήρηση, βλ. Μ. Χατζηδάκης, *ΑΔ* 21 (1966): Χρονικά, 17, Πίν. 9 α - β καὶ *ΑΔ* 22 (1967): Χρονικά, 17. *ΑΔ* 25 (1970): Χρονικά, Πίν. 13 (Συντηρητῆς Στ. Μπαλτογιάννης). Στὸ νεώτερον στρώμα ὁ Χριστὸς κρατεῖ ἀνοικτὸ εἰλητῆριον — ἐπίδραση ἀπὸ τὶς κρητικὲς Παναγιές τοῦ 15ου - 16ου αἰῶνα.

6. βλ. Μ. Chatzidakis, *Actes du premier Congrès International des Études Balkaniques et Sud-Est Européennes*, II, Sofia 1969, 801. Ὁ αὐτός: *XIVe Congrès Intern. des Études Byzantines*, Bucarest 1971, Rapports I, Classicisme et tendances populaires au XIVe siècle, 129 κ.έ.

χείου, ή Γλυκοφιλοῦσα καθὼς καὶ ὁ μεγάλος Παντοκράτωρ, καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, τώρα στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο⁷. Ἐὰν ὁ συσχετισμὸς τῶν εἰκόνων αὐτῶν τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης γίνεῖ δεκτός, τίθεται ἓνα (ψευδο)δίλημμα: Κωνσταντινούπολη ἢ Θεσσαλονίκη; Ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι, οὕτως ἢ ἄλλως, ἡ τεχνοτροπία αὐτὴ εἶναι ἄσχετη καὶ μὲ τὶς δύο μεγάλες πολιτεῖες: τὸ πρότυπο γιὰ τὸν θεωρούμενο παλιότερο ἅγιο Γεώργιο (Πάλλας, Πίν. 61) εἶναι ἀναμφισβήτητα ἡ παλαιολόγεια θαυματουργῆ εἰκόνα τοῦ ὁμώνυμου ἁγίου στὴν ἄθωνικὴ Μονὴ Ζωγράφου⁸ — μὲ ἀνάστροφη χρῆση τοῦ ἀνθίβολου: ὄχι μόνον ἡ στάση, ἡ χειρονομία, τὰ ἐξαρτήματα κλπ., ἀλλὰ καὶ τὰ προσωπογραφικὰ χαρακτηριστικὰ συνδέουν στενὰ τὶς δύο εἰκόνες ἀπὸ εἰκονογραφικὴ ἄποψη.

Στὸ Ἅγιον Ὅρος ὑπάρχουν ἀρκετὲς εἰκόνες αὐτῆς τῆς ἐξπρεσσιονιστικῆς τεχνοτροπίας. Ἀπὸ τὶς πιὸ καλὲς εἰκόνες τῆς κατηγορίας αὐτῆς εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ στὸ Πρωτάτο (Πίν. 41) καὶ ἄλλη ὅμοια στὴ Μονὴ Γρηγορίου (ἀνέκδοτες) ποὺ ἀντιγράφουν τὴν τοιχογραφία τοῦ Πανσέληνου στὸν πεσσὸ τοῦ τέμπλου, στὸ Πρωτάτο. Ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ λαμπροῦ προτύπου ἡ ποιότητα εἶναι ἐδῶ ἀνώτερη, ἀλλὰ ἡ τεχνικὴ στὸ πλάσιμο, ὁ τρόπος ποὺ διαγράφεται ἡ μύτη καὶ τὰ μάτια καὶ ἡ γενικὴ τάση στὰ εὐσαρκα πρόσωπα, ἡ τεχνικὴ τοῦ φωτοστέφανου, ὁ τεχνικὸς τρόπος ποὺ εἶναι στολισμένα τὰ σίγλα — κύκλος μὲ κάμπο ἀνθισμένο μὲ χρυσοῦ ἐν reserve — κοινότατος σὲ μεγάλο ἀριθμὸ εἰκόνων στὸν Ἄθω, εἶναι ἴδια. Μιὰ ἀκόμη ἀξιόλογη εἰκόνα ποὺ ἐντάσσεται στὴν ἴδια ὁμάδα βρίσκεται στὴν ἐνοριακὴ ἐκκλησία τοῦ Χορτιάτη (περιοχῆς Θεσσαλονίκης). Παριστάνει τὸν ἅγιο Ἀθανάσιο, καὶ ἔχει τὰ ἴδια τεχνοτροπικὰ καὶ τεχνικὰ χαρακτηριστικὰ (Πίν. 44). Ἄν ἦταν κανεὶς ὑποχρεωμένος νὰ ἐντοπίσῃ τὴν τεχνοτροπία αὐτὴ θὰ πρότεινε, μὲ βάση τὰ ἁγιορεϊτικὰ ἔργα ποὺ ἔχουν πρότυπα ἄθωνικὰ καὶ τεχνικὲς ἄθωνικὲς, φυσικὰ, τὸν Ἄθω. Ἄλλωστε, γιὰ μιὰ τουλάχιστον ἀκόμη μεγάλη εἰκόνα στὰ Πατριαρχεῖα εἶναι μαρτυρημένη ἡ προέλευση ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος⁹.

3. Ἡ μεγάλη πολυπρόσωπη εἰκόνα « Ἐπὶ σοὶ χαίρει » τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου ἀποδίδεται στὴν Κωνσταντινούπολη μόνον γιὰτὶ προϋποθέτει « καλλιτεχνικὰ πρότυπα καὶ καλλιεργημένο περιβάλλον ποὺ στὸ χῶρο τῆς τουρκοκρατούμενης Ἀνατολῆς περισσότερο ἀπὸ ἄλλοῦ ἰδίαιζε, κατὰ τὴ γνώμη μου, στὴν Κωνσταντινούπολη. Μόνον ἐδῶ, ἴσως, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ἓνα ἄνοιγμα πρὸς τὴ Δύση, θὰ ἤμποροῦσε ἡ παράδοση τέχνης . . . » ἀφομοιώσει δυτικὲς μορφές . . . κλπ. » (σ. 253). Δὲν ἔχομε, φυσικὰ, καμμιά πληροφορία ὅτι στὴν Κωνσταντινούπολη ὑπῆρχε παράδοση τέχνης, ὅτι — ἐὰν ὑπῆρχαν ζωγράφοι — ἐχρησιμοποιοῦσαν ἐντόπια καλλιτεχνικὰ πρότυπα — καὶ μάλιστα παλαιο-

7. G. Sotiriou, *Guide du Musée Byzantin d'Athènes*, Athènes 1932, 87, No. 105, fig. 49. Διαστ. 1.59 × 1.49 μ.: εἶχε τὴ θέση Παντοκράτορος σὲ ἐκκλησία μὲ ἐπίπεδη ὀροφή, τὴν Ἁγία Θεοδώρα Θεσσαλονίκης. Βλ. καὶ Πάλλας, 257.

8. Kondakov, *Ἄθως*, πίν. XXIII. Καλύτερη φωτογραφία στοῦ P. Huber, *Athos* (1969) 173. Γιὰ τὴν εἰκόνα βλ. Μ. Γεδεών, *Ἄθως*, Ἀθήναι, 305 κ.έ. Κ. Βλάχος, *Ἄθως*, Βόλος, 245.

9. Σωτηρίου, *Κειμήλια*, 26, Πίν. 12. Μὲ τὴν εὐκαιρία, ἐπισημαίνω τὸν μᾶλλον ἀνοικεῖο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο διαστρέφεται τὸ νόημα μιᾶς καθαρῆς διατύπωσης δικῆς μου γιὰ μιὰ συγκεκριμένη περίπτωση (« Τόσο ἀδύνατα ἐξωτερικὰ στοιχεῖα . . . δὲν ἐπιτρέπουν νὰ ξεκινήσει ἔστω καὶ ἱχνηλασία κωνσταντινουπολίτικου ἐργαστηρίου κλπ. », βλ. πιὸ πάνω, σημ. 2), σὲ μεθοδολογικῆς σημασίας γενικὴ ἄρνηση τῆς χρήσης τῶν « ἐξωτερικῶν » στοιχείων, τὰ ὁποῖα φυσικὰ χρησιμοποιῶ ἄλλοῦ, γιὰ νὰ διατυπώθῃ τὸ συμπέρασμα : « Δὲν ὑποβάλλει, λοιπὸν τὴ σκέψη του ὁ κ. Χ. σὲ πειθαρχία » (σ. 241).

λόγεια — ή ότι υπήρχε λογία παράδοση στη β' πενηνταετία του 15ου αιώνα, ή τέλος ότι στην τέχνη της (;) υπήρχε άνοιγμα προς τη Δύση. Τέτοιες προϋποθέσεις δεν ξέρομε να υπάρχουν στην Κωνσταντινούπολη. Άλλά δεν εξετάζεται διόλου ή περίπτωση μήπως υπάρχουν άλλοι — γιατί όχι πέρα από την τουρκοκρατούμενη Άνατολή; — ανάλογες συνθήκες άναμφισβήτητες. Γιατί πραγματικά άλλοι συμβαίνουν όλα αυτά, καθώς όλοι ξέρουν: στην Κρήτη — και σ' αυτό το άνηθρο καλλιτεχνικό κέντρο έχει άποδοθή αιτιολογημένα και με άλλα συγκεκριμένα στοιχεία ή ωραία αυτή εικόνα σε ένα βιβλίο που κυκλοφόρησε πριν από λίγα χρόνια¹⁰.

4. Μία εικόνα του Προδρόμου από τη Μονή του Σωτήρος στην νήσο Πρώτη (Προποντιδα)¹¹ διαπιστώνεται ότι διατηρεί παλαιολόγεια χαρακτηριστικά και αυτό « εξηγείται με την υπόθεση, κατά την γνώμη μου, ότι ο ζωγράφος τους είχε υπόψη κάποιο πρότυπο του 14ου αιώνα, που είχε επιζήσει ως τότε στην Κωνσταντινούπολη » (σ. 255 - 256). Έάν παραδεχθί κανείς ότι ή κοινότατη αυτή εικόνα έχει ιδιαίτερα παλαιολόγεια χαρακτηριστικά, που δεν έχουν άλλες εικόνες της εποχής της, άποψη που δεν είναι διόλου ύποχρεωτική, διερωτάται : μόνο στην Πόλη είχαν σωθή έργα - πρότυπα παλαιολόγεια¹²;

Συμπέρασμα ως προς το πρώτο « πράγμα » : όχι μόνο δεν « άποδείχθηκε ότι υπάρχει ύλικό που άναμφισβήτητα ζωγραφήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και άλλο στη Θεσσαλονίκη » (σ. 260) αλλά, χωρίς προσπάθεια, βρήκαμε λόγους θετικούς για να μοιράσομε το φτωχικό αυτό ύλικό σε άλλες περιοχές πιό πρόσφορες για καλλιτεχνική δημιουργία.

Ό διαφορετικός όμως τρόπος, με τον όποιο παρουσιάζονται τα ίδια έργα κάθε φορά που μνημονεύονται, δημιουργεί ένα ζήτημα διαφορετικής τάξης. Την πρώτη φορά άποδόθηκαν με πολλές επιφυλάξεις σε εργαστήρια της Πόλης ή της Θεσσαλονίκης (ίσως . . . μάλλον . . . ή υπόθεσις . . .), ενώ στο τέλος μας βεβαιώνουν κατηγορηματικά ότι « άποδείχθηκαν » ότι « υπάρχει ύλικό που άναμφισβήτητα » κλπ. Αυτή ή προοδευτική άπόρριψη των δικαιολογημένων επιφυλάξεων στη διατύπωση καθαρών υποθέσεων, για να καταλήγομε σε άνεπιφύλακτες βεβαιώσεις, δίδει την έντύπωση τουλάχιστον κάποιας πνευματικής άνακολουθίας. Και ή παρατήρηση αυτή άφορα στά περισσότερα έργα που άποδίδονται στην Πόλη στις 63 σελίδες του Άρχαιολογικού Δελτίου.

β'. Το δεύτερο « πράγμα » που θεωρεί ό κ. Πάλλας ότι « άποδείχθηκε » είναι ότι « μαρτυρείται ως προς την Κωνσταντινούπολη δραστηριότητα στην περιοχή της θρησκευτικής τέχνης έως τις άρχές του 19ου αιώνα » (σ. 260). Με τον όρο « δραστηριότητα » καλλιτεχνική έννοει, καθώς φαίνεται, έκδηλώσεις άρκετά διαφορετικές. Παραδείγματος χάρη, στην άρχή περιορίζεται να υποθέσει ότι κάποιος ζωγράφος πρέπει να βρισκόταν κατά κάποιο τρόπο στην Κωνσταντινούπολη ή ότι ή επιζωγράφιση της εικόνας της Γλυκοφιλούσας της Θεσσαλονίκης πρέπει να έγινε « επί τόπου,

10. Μ. Chatzidakis, εν Κ. Weitzmann, Μ. Chatzidakis, Κ. Miatev, S. Radojčić, *A Treasury of Icons*, New York (1967), XXXVI, εικ. 88 - 89 (και σε άλλες επτά γλώσσες).

11. Σωτηρίου, *Κειμήλια*, 29, πίν. 18. Πάλλας, *ε.ά.* Πίν. 63.

12. Βλ. π.χ. Ά. Ξυγγόπουλος, *Η παλαιολόγεια παράδοσις εις την μετά την Άλωσιν ζωγραφικήν*, ΔΧΑΕ, περ. Δ', τ. Β' (1962), 77 - 100. Πρβλ. Μ. Chatzidakis, *Recherches sur le peintre Théophane le Crétois*, *DOP* 22 - 23 (1969 - 1970), 337 κ.έ.

ἐννοῶ σὲ ἐργαστήριο τῆς Θεσσαλονίκης, ἢ τουλάχιστον, ἀπὸ ζωγράφου ποὺ τὸν ἔφεραν στὴ Θεσσαλονίκη ἐπὶ τούτῳ » (σ. 244 - 245).

Μὲ αὐτὲς τὶς τόσο ὀλιγαρκεῖς στὴν ἀρχικὴ διατύπωση ὑποθέσεις δὲν ἀποδεικνύεται τίποτε καὶ δὲν θὰ ἀξίζε τὸν κόπο νὰ συζητηθοῦν ἂν δὲν κατέληγαν — κατὰ τὴ γνωστὴ μέθοδο — σὲ διαπιστώσεις φαινομένων πολὺ μεγαλυτέρων διαστάσεων, ὅπως, παραδείγματος χάρη, « προσωπικὰ διαβλέπω στὴ Θεσσαλονίκη μία παράδοση τέχνης· στὴν Κωνσταντινούπολη περισσότερες τῆς μιᾶς » (σ. 260). Ἄξιζει γι' αὐτὸ νὰ ἐλεγχθοῦν τὰ προβαλλόμενα στοιχεῖα ποὺ δημιουργοῦν « καλλιτεχνικὲς παραδόσεις » στὸν 16ο καὶ 17ον αἰῶνα γιὰ νὰ περιορισθοῦν στὶς πραγματικὲς τους διαστάσεις. Στὸν 16ον αἰῶνα λοιπὸν, ὁ κ. Πάλλας σημειώνει τὶς ἀκόλουθες « τέσσερις (διάβαζε : τρεῖς) περιπτώσεις ἄσκησης τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς σὲ εἰκόνες καὶ φορητοὺς πίνακες στὴν Κωνσταντινούπολη » (σ. 245).

1. Ὁ πατριαρχικὸς ναὸς, τότε ἢ Παμμακάριστος, στολίστηκε περὶ τὸ 1575 μὲ καινούριο τέμπλο, μὲ πολλὰς (νέες ; ἀνακαινισμένες ;) εἰκόνες (σ. 244). Μαρτυροῦν γι' αὐτὰ δύο σύγχρονοι, ποὺ ζοῦν στὴν Πόλη, κοντὰ στὸ Πατριαρχεῖο, ὁ γερμανὸς Gerlach καὶ ὁ Μ. Μαλαξὸς¹³. Περὶ τοῦ ἢ τῶν ζωγράφων δὲν γίνεται καμμιά μνεία στὶς πηγές.

2. Ὁ Θεοδόσιος Ζυγομαλᾶς χαρίζει τὸ 1578 στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸν ἴδιο Gerlach, μιὰν εἰκόνα ποὺ παριστάνει τὴν Παναγία καὶ τὸν Θεοδόσιο Κοινοβιάρχην. Μὲ ἀλυσιδωτὲς ὑποθέσεις συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ εἰκόνα θὰ ἦταν καινούρια καὶ ὅτι θὰ εἶχε γίνῃ πιθανῶς ἀπὸ τὸν ἴδιο ζωγράφου ποὺ θὰ εἶχε ζωγραφίσει τὶς νέες εἰκόνες τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ (σ. 245). Ἄλλά, αὐτόματα προβάλλουν τὰ ἐρωτήματα : καὶ ἂν ἡ εἰκόνα δὲν ἦταν καινούρια ; Καὶ ἂν ἦταν μὲν καινούρια, ἀλλὰ εἶχε γίνῃ, παραδείγματος χάρη, στὸ Ἅγιον Ὅρος ; Εἶναι καὶ αὐτὲς μερικὲς ἀπὸ τὶς πολλὰς, τουλάχιστον ἰσοδύναμες, ὑποθέσεις ποὺ δικαιούται νὰ ἐκφέρει δωρεὰν κανεὶς ἐπάνω στὸ ἀγνώστων στοιχείων θέμα.

3. Ὁ ἴδιος Θ. Ζυγομαλᾶς ἔστειλε ἀπὸ τὴν Πόλη στὸν Μαρτῖνο Κρούσιο, στὴν Τυβίγγη (1581), ἀντίγραφα παραστάσεων αὐτοκρατόρων ποὺ ὑπῆρχαν τότε στὸ ναὸ τῆς Παμμακαρίστου « ἀντίγραφα πιστὰ, ἐκτελεσμένα ἐπὶ τόπου βέβαια » (σ. 245). Ἀπὸ ποιὸν καλλιτέχνη ὅμως ; Τὰ κείμενα σιωποῦν καὶ ἐδῶ¹⁴.

Δὲν σιωποῦν ὅμως τὰ ἴδια κείμενα σὲ ἀνάλογη περίπτωση, ἢ ὁποῖα παραλείπεται νὰ μνημονευθῇ, ἐνῶ αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν μόνην θετικὴν μαρτυρίαν γιὰ τὸ θέμα. Ὁ Μαρτῖνος Κρούσιος γράφει τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1578 τὰ ἐξῆς ἀποκαλυπτικά : « Gerlachius mihi X iconas coloribus a Gallo (qui solus tunc Constantinopoli pictor erat) depictas dedit » κλπ.¹⁵. Δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν κανένας ζωγράφος στὰ ἑξ ἔτη αὐτὰ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐκτὸς ἀπὸ ἓναν μοναδικὸ Γάλλο, μᾶς βεβαιώνει ὁ σύγχρονος καὶ ἐνημερωμένος γιὰ τὰ ὅσα συμβαίνουν στὴν Πόλη καθηγητὴς τῆς Τυβίγγης. Ἡ πολὺτιμη αὐτὴ πληροφορία ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Gerlach, ὅταν αὐτὸς σημειώνει (1576 καὶ 1577)

13. Μ. Μαλαξὸς, Ἱστορία Ἐκκλησιαστικῆ, τοῦ Μ. Crusius, *Turcograeciae*, libri octo, Basileae (1584), σ. 181 : « ὄλον τὸν ναὸν εὐπρέπισε καὶ τὸν ἐλάμπρυνε καὶ τὸν ἐστόλισε μὲ διάφορες εἰκόνες μεγάλες καὶ μικρὰς ».

14. Γιὰ τὶς χαμένες παραστάσεις αὐτὲς βλέπε τὴν περιγραφὴν τοῦ 16ου αἰ. ποὺ δημοσίευσε πρόσφατα ὁ P. Schreiner, *Eine unbekannte Beschreibung der Pammakaristoskirche (Fethiye Camii)* κλπ. εἰς *DOP* 25 (1971) 217 κ.έ.

15. Μ. Crusius, ἔ.ἀ. 188 (*Icones graecorum*).

στο ήμερολόγιό του ότι η καλλιτεχνική δραστηριότητα των έντοπιών ήταν κυρίως ή γραπτή διακόσμηση των κατοικιών και προσθέτει ότι τις προσωπογραφίες της ανώτερης κοινωνίας τις έκανε ένας άλλος ξένος ζωγράφος, ο Πέτρος από τις Κάτω Χώρες. Την πληροφορία χρησιμοποιεί παρερμηνεύοντάς την ο κ. Πάλλας, ενώ υπενθυμίζει την παράδοση από την παλιότερη εποχή να αναρτάται προσωπογραφία επισκόπου, έδω πατριάρχη¹⁶. Για να γίνει πιο αίσθητη ή καλλιτεχνική αυτή έρημία από έντόπιους άγιογράφους στην Πόλη την εποχή αυτή, που πιστοποιείται θετικά από διασταυρωμένες πηγές και από την έλλειψη μνημείων — έτσι ακυρώνεται όλη ή σχετική εικότολογία — υπενθυμίζουμε ότι στη Βενετία, όπου άφθονούσαν οι λαμπροί Ίταλοι καλλιτέχνες, τις ανάλογες προσωπογραφίες των Έλλήνων κληρικών εκτελούσαν, την ίδια εποχή, οι εκεί Έλληνες άγιογράφοι¹⁷. Και στο Άγιον Όρος τις προσωπογραφίες όχι μόνο άφιερωνών αλλά και πατριαρχών τις εκτελούσαν οι άγιογράφοι¹⁸ (Πί ν. 45).

γ'. Μετά από αυτά, θα έπεριτίτευε ίσως να εξετάσουμε το τρίτο κατηγορηματικό συμπέρασμα, ότι « άνευρίσκονται όνόματα ζωγράφων που είτε κατάγονται από την Κωνσταντινούπολη ή από την Θεσσαλονίκη, είτε έργάσθηκαν εκεί » (σ. 260), εάν οι ως τώρα παρατηρήσεις δέν άφορούσαν μόνο στον 16ον αιώνα. Άλλά τα ακόλουθα προτεινόμενα όνόματα αναφέρονται στους επόμενους αιώνες.

1. Αναφέρεται ως θετικό δεδομένο ότι το 1646 ψηφίζεται από την πατριαρχική σύνοδο έπίσκοπος Τζίας και Θερμίων ο ζωγράφος ιερομόναχος Νεϊλος « που το πιο πιθανό είναι να υποθέσουμε ότι άσκησε τη ζωγραφική τέχνη τουλάχιστον και στην Κωνσταντινούπολη » (σ. 245) αλλά « δέν γνωρίζουμε. . . τίποτε από το έργο του » (σ. 247). Οι πληροφορίες μας όμως είναι κάπως διαφορετικές. Ό ζωγράφος Νεϊλος, ιερομόναχος και έπειτα έπίσκοπος, δέν είναι διόλου άγνωστος. Έχει σημειωθεί το έργο του και έχει γίνει λόγος για την τέχνη του, που εντάσσεται στην Ιταλίζουσα κρητική ζωγραφική του 17ου αιώνα. Είναι γνωστή μία μεγάλη εικόνα του 1642 με σκηνές από τον βίο του Ίωσήφ, σε τέσσερεις ζώνες, που βρίσκεται στην Κρήτη¹⁹ και έχει την ύπογραφή του. Άν ο κρητικός αυτός ζωγράφος που συνεχίζει φαίνεται την καλλιτεχνική παράδοση του Γ. Κλόντζα, ταξίδεψε ή όχι στην Πόλη για να χειροτονηθή, δέν έχει ιδιαίτερη σημασία για την καλλιτεχνική δραστηριότητα της Πόλης.

2 - 4. Άκολουθοϋν ως πιθανοί καλλιτέχνες δύο άλλοι από τη Θράκη, του 18ου αι-

16. Πάλλας, 246, σημ. 33, όπου παρατίθεται το χωρίο του Gerlach. Ή διακόσμηση των κατοικιών βέβαια πρέπει να σημαίνει « διακοσμητικές τοιχογραφίες » και όχι ιστορικές συνθέσεις π.χ. Γι' αυτό, καλείται ξένος ζωγράφος για τις προσωπογραφίες, έργα δηλ. κάπως ανώτερης τέχνης. Το θέμα άφορα και στις προσωπογραφίες σουλτάνων από ξένους ζωγράφους, ενώ από τους Τούρκους χρησιμοποιούνται Έλληνες αρχιτέκτονες για σουλτανικά κτήρια και τζαμιά.

17. Μ. Chatzidakis, *Les icônes de Saint-Georges des Grecs et de l'Institut Hellénique*, Venise (1962), 141, pl. 67. Μ. Μανούσακας. Αί δύο προσωπογραφίες του Γαβριήλ Σεβήρου και ο ζωγράφος Έμμ. Τζανφουρνάρης, *Θησαυρίσματα*, 7 (1970), 7 - 14, πίν. Α - Γ.

18. Βλ. πρόχειρα Γεδεών, *Άθως*, 160, 164, 190.

19. Στη Μονή Γωνιάς, Gerola, *Monumenti Veneti* II, 311, 324 - 326. Ν. Τωμαδάκης - Γ. Βογιατζάκης, *Σημειώματα εκ της Μονής Γωνιάς*, Χανιά 1931, σ. 13. Μ. Chatzidakis, *Icones de Venise*, 126. Στο ίδιο, μοναστήρι βρίσκεται μία μεγάλη εικόνα της ίδιας τεχντροπίας, με το Θαύμα των Πέντε Άρτων άνοδογραφη, του 1643, κυρτή, γιατί στόλιζε κάποια κόγχη της Τράπεζας, δημοσιευμένη στο P. Kelemen, *El Greco revisited*, New York 1961, 43, πίν. 31A (όπου κατά λάθος αποδίδεται στον Παλαιόκαπα). Της ίδιας τέχνης είναι και ο Εϋαγγελισμός στο σκαλιστό Βημόθυρο (άδημοσίευτο).

ώνα, — καθαρή υπόθεση — (σ. 221, σημ. 93, σ. 247) και ένας ακόμη, κρυμμένος « πιθανόν » σε μιὰ πασίγνωστη ψεύτικη επιγραφή τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἐπινόηση τοῦ γνωστοῦ Σιμωνίδη : ὁ Ἀνδρόνικος Βυζάντιος (!)²⁰.

5. Ἐπὶ τέλους, ἕνας ζωγράφος, ἀπροσδιόριστος χρονολογίας, μᾶλλον τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰώνα, ὁ Κωνσταντῖνος Βυζάντιος ὑπογράφει μιὰν εἰκόνα στὸ ναὸ τῆς Κοιμήσεως στὴ νῆσο Χάλκη (σ. 247). Τὴν μοναδικὴ αὐτὴν εἰκόνα δὲν μνημονεύει μόνο ὁ Κ. Δαπόντες, ἀλλὰ καὶ ὁ Γ. Λαμπάκης ποὺ ἀναφέρει καὶ τὴν ἀρχαῖζουσα ἀφιερωτικὴ ἐπιγραφή της²¹, ἀνάλογη μὲ αὐτὲς ποὺ συνοδεύουν πύλες καὶ θρόνους καὶ ἄμβωνα στὸν πατριαρχικὸ ναὸ τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰώνα²². Τὸ ὄνομα πιθανὸν νὰ δηλώνει τὴν καταγωγή.

Αὐτὰ εἶναι ὅλα τὰ ὀνόματα ποὺ « ἀνευρίσκει » καὶ ποὺ προτείνει ὁ κ. Πάλλας νὰ προσγραφοῦν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία τους.

Τὰ πενιχρὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς ἀπόλυτα ἀρνητικὲς πληροφορίες, στὶς ὁποῖες κατέληξαν οἱ προτεινόμενες δραστηριότητες θρησκευτικῆς τέχνης, ὄχι μόνο δὲν εἶναι ἀπροσδόκητα ἀλλὰ καὶ ἔρχονται νὰ πλαισιώσουν πληρέστερα τὴ διαπίστωση ποὺ εἶχαμε διατυπώσει τὸ 1969, σὲ συνάρτηση μὲ παράλληλες παρατηρήσεις, ὅτι « ἀπὸ τὶς ἑννέα ἑκατοντάδες ὀνομάτων Ἑλλήνων ζωγράφων μετὰ τὴν Ἰλωση... οὔτε ἕνα ὄνομα δὲν ἀνήκει σὲ ζωγράφο ὄχι μόνο ἐργαζόμενο ἀλλὰ οὔτε κἂν καταγόμενο ἀπὸ τὴν Πόλη »²³. Ὅπως δὴποτε, ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν στοιχείων ποὺ προτείνει τώρα ὁ κ. Πάλλας, δὲν ἔμεινε σχεδὸν κανένα στὴ θέση του. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ νὰ μὴν εἶχε συμβῆ, ἦταν τόσο ἀδύνατα, ἀβέβαια καὶ ὀλίγα ὥστε δὲν μπορούσε νὰ συναχθῆ ἀπὸ αὐτὰ ὅτι ἡ Πόλη ἦταν ὑπολογισμὸ καλλιτεχνικὸ κέντρο.

II

Τὸ ἴδιο ἀρνητικὸ συμπέρασμα συνάγεται ἀπὸ τὴν ἐξέταση ὀρισμένων θετικῶν πληροφοριῶν γιὰ εἰκόνες τῆς ἐποχῆς στὴν Πόλη, ποὺ διέφυγαν φαίνεται στὴν ἔρευνα τοῦ κ. Πάλλα. Εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1. Γιὰ τὴν ἐκτίμηση τῆς τέχνης τῶν εἰκόνων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Πόλης δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχει ξεχασθῆ μιὰ τεράστια καὶ λαμπρὴ εἰκόνα σὲ κεντρικὸ μουσεῖο τῆς Ἀθήνας, δημοσιευμένη πολλὰς φορὲς, ποὺ προέρχεται ἀπὸ μιὰ σπουδαία ἐκκλησία τῆς Πόλης. Ὁ ἐκδότης Ἄ. Ξυγγόπουλος τὴν σχετίζει μὲ τὶς ἀθωνικὲς τοιχογραφίες τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰώνα²⁴.

20. Βλ. τὰ σχετικὰ, *Ἡ βυζαντινὴ τέχνη - τέχνη ἐυρωπαϊκὴ*. 9η Ἐκθεσις Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, Ἀθῆναι 1964, ἀριθ. 181.

21. *ΔΧΑΕ* 10 (1911) 46 κ.έ. ἀριθ. 439. Ἴσως εἶναι ὁ ἴδιος ζωγράφος ποὺ ὑπογράφει στὴν ἴδια ἐκκλησία τὴν εἰκόνα τῆς Φιλοξενίας τοῦ Ἀβραάμ: *χείρ Κωνσταντίνου 1785*. *Αὐτόθι*, 46, ἀριθ. 436.

22. Βλ. πρόχειρα, *αὐτόθι* 24 - 25.

23. Ἡ βασικῆς σημασίας πληροφορία αὐτὴ ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερα νὰ ἰσχύει, ἂν καὶ ὁ σχετικὸς κατάλογος περιλαμβάνει τώρα 1300 περίπου ὀνόματα ζωγράφων. Ἄντι νὰ ὑπολογισθῆ σωστά ἡ πληροφορία αὐτὴ, χαρακτηρίσθηκε, μᾶλλον ἀθαίρετα, ὡς *argumentum e silentio* (σ. 241), ἐνῶ ἄλλοῦ (σ. 250) γίνεται προσπάθεια νὰ μειωθῆ ἡ σημασία της.

24. Ἄ. Ξυγγόπουλος, *Μουσεῖον Μπενάκη, Εἰκόνες*, Ἀθῆναι 1935, 23 κ.έ., πίν. 12, ὅπου ἡ πληροφορία

2. Στο 1654 ο πατριάρχης Παρθένιος στέλνει δώρο στον Τσάρο Άλέξη Μιχαήλοβιτς στη Μόσχα μιάν εικόνα άγιορείτικη, αντίγραφο της θαυματουργής Παναγίας Πορταήτισσας των Ίβήρων που έχει την ύπογραφή του Ίάμβλικου Ρωμανού μοναχού 1648, και την αφιέρωση: *Λέησις Παχωμίου άρχιμανδρίτου των Ίβήρων*²⁵. Η εικόνα παρουσιάζει τέχνη μέτρια, τυπική όρισμένης κατηγορίας εικόνων του Άθω.

3. Θυμίζομε ότι από τις δημοσιευμένες εικόνες του Πατριαρχείου ή μιá, τουλάχιστον, δηλώνεται ότι προέρχεται από το Άγιον Όρος²⁶.

4. Και τον 18ον αιώνα ζωγράφοι από άλλα μέρη εξακολουθούν να προμηθεύουν φαίνεται τις εικόνες των εκκλησιών της Πόλης. Π.χ. ή εικόνα της άγίας Εύφημίας στον πατριαρχικό ναό, όπου φυλάγεται το λείψανό της, δηλ. μιá κύρια εικόνα που ήταν στο τέμπλο, έχει γίνει από τον Ιερομόναχο Ίερόθεο εκ Πελοποννήσου το 1741²⁷, τον ίδιο ζωγράφο που είχε έργασθ ήδη στις τοιχογραφίες στη Μονή Σουμελά στην Τραπεζούντα το 1732²⁸.

5. Μιá μεγάλη εικόνα του άγιου Χαραλάμπη, στο σιναϊτικό μετόχι της Κωνσταντινούπολης, ύπογράφει ο Δωρόθεος (μήπως Ίερόθεος;) μοναχός εκ Πελοποννήσου, το 1736²⁹.

6. Στην νέα τότε εκκλησία του άγιου Νικολάου της Άγίας αφιερώνεται εικόνα της άγίας Αικατερίνης, έργο του Ζωρζή Χίου του ποτε Άντωνίου Γρηγοράκη, του 1745³⁰.

7 - 10. Την ίδια εποχή ο ζωγράφος Γεώργιος ο Κρής ζωγραφίζει τουλάχιστον τέσσερεις εικόνες του εικονοστασίου του νέου ναού του Άγιου Ίωάννου των Χίων, στο Γαλατά³¹ και άλλες.

Δε ξέρομε αν οί επτά αυτές εικόνες του 18ου αιώνα έγιναν επί τόπου. Τά στοιχειά που διαθέτομε μάς οδηγούν να μήν ευνουόμε ύποθέσεις αυτού του είδους, αλλά και να μήν μπορούμε να βεβαιώσομε τίποτε. Όπωςδήποτε, και στις δυό περιπτώσεις, ή θέση της Κωνσταντινούπολης δέν αλλάζει.

Εϊναι αυτονόητο ότι οί πληροφορίες αυτές, όσο και να εϊναι ένδεικτικές μιās πλευράς του θέματος που άγνοήθηκε, κάθε άλλο παρά έξαντλούν το ζήτημα, γιατί πρέπει να θεω-

ότι ή εικόνα της Μεταμορφώσεως (διαστ. 1.45 × 1.30 μ.) « προέρχεται από τον ναόν της Μεταμορφώσεως του Γαλατά » (σ. 25). Η εικόνα είχε σημειωθή εκεί από άνωνομον στο *Ημερολόγιον Φιλανθρ. Καταστημάτων Κωνσταντινουπόλεως*, 1906, 191 και από τον Γ. Λαμπάκη, *ΔΧΑΕ* 10 (1911), 38 άριθ. 412. Βλ. και D.T. Rice, *Byzantine Painting*, London (1948), pl. 21. Felicetti - Liebenfels, *Geschichte der Ikonmalerei*, πίν. 80 α - β. Α. Embiricos, *L'école Crétoise*, Paris 1967, No. 118. κ.ά.

25. Βλ. Wulff - Alpatof, *Denkmäler der Ikonmalerei*, Hellerau bei Dresden, εικ. 101, σ. 293. Πρβλ. Σμυρνάκης, *Τό Άγιον Όρος*, 480. Το όνομα του ζωγράφου ήχει κάπως άταίριαστα και θά πρόκειται μάλλον για κακή άνάγνωση: Ίάμβλικος = ιερομόναχος;

26. Σωτηρίου, *Κειμήλια*, 26, πίν. 12. Βλ. πιό πάνω, σ. 123.

27. Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικά Έφημερίδες*, Άθηναι 1936, 290.

28. Χρυσάνθου, *Η Έκκλησία Τραπεζούντος*, 479: *ιστορούντος ιεροδιακόνου Ίεροθέου... 1732*.

29. Ρ. Kelemen, *ξ.ά.* 43, πίν. 112.

30. Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικά Έφημερίδες*, Άθηναι (1936), 296. Ό ίδιος ζωγράφος ύπογράφει εικόνα ναού Άγ. Κωνσταντίνου Ίεροσολύμων. Ά. Όρλάνδος, *ΕΕΒΣ* 26 (1956), 345 κ.έ., εικ. 3 (του 1740).

31. Γ. Γεωργιάδου, *Ό έν Γαλατά ναός του Άγ. Ίωάννου των Χίων*, Κωνσταντινούπολις 1892, 313. Όμώνυμος ζωγράφος ύπογράφει σε μιá Ζωοδόχο Πηγή, στην Κυνουρία, του 1798. Πάλλας, 218, Γριτσόπουλος, *Κρητ. Χρον.* 2 (1948), 441.

ρηθοῦν πολὺ ὀλίγες σχετικὰ μὲ τὸ ἐνδιαφέρον ὑλικὸ ποὺ ἐνδεχομένως ὑπάρχει ἀκόμη στὶς ἐκκλησίες τῆς Πόλης καὶ ἀκόμη περισσότερο σὲ σχέση μὲ αὐτὸ ποὺ χάθηκε στὶς ἀλλεπάλληλες πυρκαϊῆς ποὺ κατέστρεφαν κάθε τόσο ὀλόκληρες ἐκκλησίες³².

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὶς καλλιτεχνικὲς χρεῖες ἱκανοποιοῦν στοὺς πατριαρχικοὺς τουλάχιστον κύκλους μὲ εἰκόνες ἀπὸ διάφορους ἄλλους τόπους ὅπου ἀνθοῦσε ἡ θρησκευτικὴ τέχνη, ὅπως ἦταν ἡ συνήθεια τότε³³. Δὲν ἀποκλείεται καὶ ζωγράφος περαστικὸς νὰ προσκλήθηκε γιὰ ὀρισμένη ἐργασία ὅπως αὐτὲς ποὺ σημειώνονται, φαίνεται, σποραδικὰ σὲ τοιχογραφίες σὲ δύο (ἀριθ. 2) ἐκκλησίες στὴν Πόλη³⁴.

Ἐνδεικτικὴ γιὰ τὴν κατεύθυνση αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ χαρακτηριστικὴ ἀνομοιογένεια ὅσων μεταβυζαντινῶν εἰκόνων δημοσιεύθηκαν ἀπὸ τὰ πατριαρχεῖα, στὶς ὁποῖες πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ ὅσες ἄλλες ἔχουν θετικὴ σχέση μὲ τὴν Πόλη³⁵. Ἀκόμη πολλοὺς διαφορετικούς τόνους σὲ διάφορες κλίμακες θὰ πρόσθεταν σ' αὐτὴ τὴ μοναδικὴ πολυφωνία ὅσες εἰκόνες προτείνει ὁ κ. Πάλλας, μὲ τὴν εὐκαιρία ἀναζητήσεων πρὸς διάφορες κατευθύνσεις, ν' ἀποδοθοῦν στὴν Πόλη : ἡ εἰκόνα τῆς Σαλαμίνας, μιὰ εἰκόνα τῆς Βιέννης, μιὰ εἰκόνα Πέτρου καὶ Παύλου, ἓνας Πρόδρομος, πολυάριθμες εἰκόνες μὲ τὸ Ρόδον τὸ Ἀμάραντον καὶ μὲ τὴ Ζωοδόχο Πηγὴ, καὶ ἄλλες, ὅλες ἄσχετες μεταξὺ τους ἀπὸ τεχνολογικὴ ἄποψη (Πάλλας, Πίν. 51 - 68) — βέβαια ἂν ὑπῆρχε σοβαρὸς λόγος ἡ ἀπόδοσή τους νὰ γίνονταν δεκτὴ.

III

α'. Συνοψίζομε τὰ συμπεράσματα τόσο τοῦ ἐλέγχου στὰ προβαλλόμενα ἀπὸ τὸν κ. Πάλλα τελικὰ ἐπιχειρήματα, ὅσο καὶ τῶν παρατηρήσεών μας στὶς νέες πληροφορίες καὶ τεκμήρια ποὺ προσκομίσθηκαν ἐδῶ καὶ ποὺ ἀφοροῦν στὴν Κωνσταντινούπολη.

Τὸ πρῶτο εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχει « ὑλικὸ σὲ εἰκόνες » ποὺ νὰ ζωγραφήθηκε ἀναμφισβήτητα στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ δεύτερο εἶναι ὅτι δὲν μαρτυρεῖται ἐκεῖ καμμιά ἀξιόλογη καλλιτεχνικὴ δραστηριότητα μὲ ἐντόπιον χαρακτῆρα στὴν περιοχὴ τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ τὸν 16ον ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα. Τὸ τρίτο εἶναι ὅτι ἡ μόνη θετικὴ μαρτυρία γιὰ τὸν 16ον αἰῶνα εἶναι ὅτι στὴν Πόλη δὲν ὑπάρχουν ζωγράφοι καὶ αὐτὴ τὴν πληροφορία μποροῦμε νὰ τὴν ἐπεκτείνουμε γιὰ ὅλη τὴν περίοδο γιατί ἐπὶ τρεῖς αἰῶνες δὲν ἀνευρίσκονται ὀνόματα ζωγράφων ποὺ νὰ κατάγονται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἢ νὰ ἐργάσθηκαν ἐκεῖ καὶ νὰ δημιουργήσαν ἰδιαίτερη παράδοση — ἐκτὸς ἴσως, ἀπὸ ἓνα. Τὸ τέταρτο εἶναι ὅτι, καθὼς φαίνεται, οἱ εἰκόνες ποὺ ἐχρειάζοντο — ἐνδεχομένως

32. Βλ. π.χ. ὅσες διαδοχικὲς πυρκαϊῆς ἀναφέρει ὁ Μ. Γεδεών, *Ἐκκλησίαι βυζαντινὰ ἑξακριβοῦμενα*, Κωνσταντινούπολις 1900, 19, 20, 32, 80 κλπ. Βλ. καὶ Κ. Ὑψηλάντου, *Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν*, 628.

33. Π.χ. στὴ Μονὴ τοῦ Σινᾶ, ἔρχεται ἀπὸ τὴν Κρήτη ὀλόκληρο τὸ τεράστιο ξυλόγλυπτο τέμπλο μὲ δεκάδες εἰκόνες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ δεσποτικὲς εἶναι μεγάλων διαστάσεων, τὸ 1612. Στὴ Βενετία πηγαίνουν ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἑκατοντάδες εἰκόνων.

34. Βλ. Πάλλας, 246.

35. Σ' αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ περιληφθοῦν οἱ εἰκόνες στὴν κωνσταντινουπολίτικη ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου τοῦ Βελιγραδίου (Πάλλας, 261), ποὺ διαφέρουν ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες καὶ ἔχουν σλαβικὲς ἐπιγραφές, γιατί πρέπει νὰ ἔχουν ἔρθει ἀπὸ τὸ Βελιγράδι, ὅπως βεβαιώνει ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίνος Α', στὴν *Κωνσταντινιάδα*, Κωνσταντινούπολη 1844, 144 « καὶ τὰς αἷς ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἱεράς δεσποτικὰς εἰκόνας, τὰς εἰς τὸν ναὸν ὀρωμένας μέχρι τοῦδε ». Ὅπως μὲ πληροφόρησεν ὁ καθηγητὴς Sv. Radojejić, οἱ εἰκόνες αὐτὲς κήκων στοὺς βανδαλισμοὺς τοῦ 1955.

καί οἱ ζωγράφοι — ἔρχονταν ἀπὸ ἄλλοῦ : ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος κυρίως, ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, ἀπὸ τὴν Χίο, ἀπὸ τὴν Κρήτη καί, ἴσως, ἀπὸ ἄλλα μέρη³⁶.

Δὲν εἶναι διόλου ὑποχρεωτικὸ νὰ γίνονταν ἡ προμήθεια εἰκόνων καὶ ζωγράφων μόνον ἀπὸ τὴν Κρήτη ἢ τὴν Βενετία, ὥστε ἡ ἐνδεχομένη ἀπουσία κρητικῶν εἰκόνων — ποιὸς μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν ἀπουσία αὐτῆ³⁷, — νὰ σημαίνει ὅτι ἀναγκαστικὰ θὰ ζωγραφίζονταν ἐπὶ τόπου, ὅπως ὑποστηρίζεται μὲ κάποιον παράδοξο συλλογισμό (σ. 243). Γιατί δὲν θὰ μπορούσαν τὰ ἔργα νὰ ἔρχονται ἀπὸ ἄλλες περιοχές;

Τέλος, τὸ πρόβλημα τοῦ πεδίου τῆς εἰκόνας καὶ φωτοστεφάνων μὲ τὶς ἀνάγλυφες διακοσμήσεις, ποὺ στάθηκε ἡ ἀφορμὴ γιὰ νὰ « ἰχνευθῆ » ἀξιόλογο ἐργαστήριον στὴν Πόλη, δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὸ δῖλημμα : Κύπρος ἢ Πόλη (σ. 260 - 262). Διαφεύγουν καὶ πάλι καὶ ἄλλες δυνατότητες — καὶ ἡ Πόλη, δὲν περιλαμβάνεται σ' αὐτές³⁸. Ἐξάλλου, ἐλάχιστες εἰκόνες ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ἀποδόθηκαν ἀπὸ τὸν κ. Πάλλα στὴν Πόλη ἔχουν παρόμοιο χαρακτηριστικὸ, ὥστε νὰ θεωρηθῆ ὅτι τοῦτο θὰ ἐξακολουθοῦσε ν' ἀποτελεῖ κάπως σταθερὸ κριτήριον.

β'. Μὲ τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς — τὶς μόνες δυνατὲς στὸ σημερινὸ σημεῖο τῆς ἔρευνας — δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται ν' ἀποδώσομε στὴν Πόλη τὴ δημιουργία καὶ ἀκτινοβολία νέων εἰκονογραφικῶν θεμάτων, ὅπως ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ (« τρίτη φάση ») (σ. 201 - 224) ἢ ἡ Παναγία τὸ Ρόδον τὸ Ἀμάραντον (σ. 225 - 238). Ἄλλωστε ἡ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία δὲν ξεπερνᾷ τὰ ὄρια τῶν ὑποθέσεων. Γιὰ τὴν Ζωοδόχο Πηγὴ στὴ μεταγενέστερη μορφή της σημειώνομε ἐδῶ μόνον τὸ παράδοξο ποὺ ὑπάρχει στὴν ἀντίστροφη σχέση ἀνάμεσα στὴν προτεινόμενη ἀκμὴ τῆς τέχνης στὴν Πόλη καὶ τὸν πρωτεύοντα ρόλο ποὺ παίζει στὴ διαμόρφωση, συμβολὴ καὶ διάδοση τοῦ νέου « κωνσταντινουπολίτικου » τύπου μετὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα ἕνας βαλκάνιος ζωγράφος ποὺ ἐργάζεται στὴ Βιέννη³⁹ καὶ ποὺ δὲν ἔχει πάει ποτέ του στὴν Πόλη. Ἐξάλλου, προσκομίζονται ὡς τεκμήρια μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀσήμαντα καὶ κακότεχνα εἰκονίδια — μερικὰ μάλιστα πρέπει ν' ἀνήκουν στὸν προχωρημένο 19ον αἰῶνα⁴⁰. Ἄν τὰ ὑποπροϊόντα αὐτὰ τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς ἀποδεικνύονταν ὅτι πραγματικὰ σχετίζονται μὲ τὴν Πόλη, θὰ κατατάσσονταν ἢ « καρδιά τῆς Ὀρθοδοξίας » σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀσήμαντα καὶ περιφερειακὰ κέντρα τοῦ 18ου -

36. « Οἱ πληροφορίες μας, ὅμως, ὅσο τουλάχιστον ἔτυχε νὰ γνωρίζω γιὰ ἐφοδιασμὸ τῆς Κωνσταντινουπόλης μὲ εἰκόνες ἀπὸ ἔξω, εἶναι πενιχρότατες », (μιὰ εἰκόνα ρωσικὴ), Πάλλας 243.

37. Σὲ φανερὴ ἀντίφαση μὲ τὴν μεγάλη σημασία ποὺ ἀποδίδεται στὴν ἔλλειψη κρητικῶν εἰκόνων στὶς σ. 243 - 244, μᾶς βεβαιώνει στὴ σ. 249 : « δὲν ἀποκλείεται, συνεπῶς, νὰ ἐργάστηκαν καὶ κρητικοὶ ζωγράφοι στὴν Κωνσταντινούπολη. . . ἢ νὰ σημειωθοῦν καὶ κρητικῆς τεχνοτροπίας εἰκόνες. . . ».

38. Βλ. π.χ. Ἐμπνεῖα, 15, 41, 241, 258. Ἡ μιὰ ἀπὸ τὶς εἰκόνες τοῦ Πατριαρχείου (Σωτηρίου, *Κε μῆ-λια*, πίν. 12) μὲ ἀνάγλυφο φωτοστέφανο προέρχεται ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος. Στὴν ἴδια προέλευση θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδοθῆ, μὲ βάση τὸ ἴδιο χαρακτηριστικὸ, καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (αὐτ. πίν. 19). Ἐχομε λόγους νὰ μὴν τὸ πιστεύομε. Πρβλ. Μ. Chatzidakis εἰς *Actes du 1er Congrès Intern. des Études Balkaniques*, II, Sofia 1969, 1003 κ.έ.

39. Πρόκειται γιὰ τὸν Χριστόφορο Ζεφάρ, ζωγράφος, κεντητὴ, χαρακτὴ, ποὺ χαράζει μιὰ παράσταση Ζωοδόχου Πηγῆς τὸ 1744, στὴν ὁποία ἀναφέρονται λίγο-πολύ ὅλες οἱ σχετικὲς εἰκόνες ποὺ δημοσιεύει ὁ κ. Πάλλας, Πίν. 52 - 55. Βλ. Christofor Žefarović, *Galerija Matice Serpske*, Novi Sad 1961, D. Davidov, Ὁ Χριστόφορος Ζεφάρ ὁ τῶν σέρβων πρῶτος χαλκογράφος τοῦ 18ου αἰῶνος, 38 - 58, πίν. 95 - 119, εἰδικώτερα σ. 47 - 48 (σερβ.) πίν. 105. Πρβλ. Πάλλας, 217 κ.έ.

40. Πάλλας, πίν. 52 - 55. Μία ἀπὸ τὶς εἰκόνες αὐτὲς εἶναι τοῦ 1882. Βλ. *La Collection d'icônes Sekulic*, Beograd 1966, 66, ἀριθ. 88, πίν. XXV (σερβ.).

19ου αιώνα που δύσκολα ξεχωρίζουν μεταξύ των από τον καθαρά χειροτεχνικό χαρακτήρα της τέχνης των.

Όσο για την Θεοτόκο τὸ Ρόδον τὸ Ἀμάραντον, περιοριζόμαστε τώρα νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ ἀπόδοση τῆς δημιουργίας τοῦ τύπου στὴν Πόλη, στὸ τέλος τοῦ 17ου αἰώνα, βασίζεται κυρίως σὲ προϋπόθεση πού θεωροῦμε ὡς ἀναπόδεικτη. Ὅτι δηλ. μόνο στὴν Πόλη ἦταν δυνατὸ νὰ δημιουργηθῆ ὁ νέος αὐτὸς τύπος Θεοτόκου, διότι « τὰ δυτικά εικονογραφικὰ στοιχεῖα προϋποθέτουν τόπο καὶ ἀνθρώπους ἀνοιχτοὺς πρὸς τὴ Δύση » κλπ. (σ. 236). Ἐξάλλου, σημειώνομε τώρα μόνο ὅτι ὁ ὑποδεικνυόμενος ὡς ἀφετηριακὸς τύπος Θεοτόκου βασίζεται σὲ παράτολμη ἐρμηνεία καὶ σὲ δυσπαρακολούθητες εικονογραφικὲς συσχετίσεις μιᾶς ιδιότυπης κάπως εἰκόνας τῆς Βιέννης, τὴν ὁποία ὁ κ. Πάλλας ἀποδίδει στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐνῶ ἡ παράδοση τὴν προσγράφει στὸ Ἅγιον Ὅρος⁴¹. Ἡ παράσταση στὴν εἰκόνα αὐτὴ ἀνήκει σὲ τύπο Θεοτόκου ἐντελῶς ἄσχετο μὲ τὸ Ρόδον τὸ Ἀμάραντον, καὶ ὁ ὁποῖος κατάγεται ἀπὸ θεολογικὲς τάσεις τῆς ζωγραφικῆς στὴν Κρήτη τοῦ 17ου αἰώνα⁴². Μόνο ὅταν γίνεῖ ἀντιληπτὴ ἡ τεράστια σημασία τῆς κρητικῆς ζωγραφικῆς γιὰ τὴν τέχνη τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς καὶ τὸν γόνιμο ρόλο τῶν κρητικῶν ζωγράφων πού σκόρπισαν πρὶν καὶ μετὰ τὴν ὑποδούλωση τῆς Κρήτης (1669), θὰ μπορούν ν' ἀποφεύγονται ὀλισθηρὲς ὑποθέσεις καὶ ἀποδόσεις.

IV

Διατυπώσαμε στὸ μονοσέλιδο σημείωμα τὴν ἀπλὴ διαπίστωση ἑνὸς φαινομένου σημαντικοῦ : « Ἐρησκευτικὴ ζωγραφικὴ δὲν φαίνεται νὰ καλλιεργεῖται σὲ καμμιά ἀπὸ τὶς μεγάλες πόλεις ὅπου ζοῦσε ὁ τουρκοκρατούμενος Ἑλληνισμὸς: Θεσσαλονίκη,

41. K. Kreidl - Papadopoulos, Die Ikonen im Kunsthistorischen Museum in Wien, *Jahrbuch der Kunsthist. Sammlungen in Wien*, 66 (1970), 72 κ.ἑ., 103 κ.ἑ., εἰκ. 49. Ἡ Κ.Κ.-Ρ. τὴν χαρακτηρίζει ὡς Ζωοδόχο Πηγὴ. Ἐπιγραφή (μεταγενέστερη): Verisimiliter in monasterio Athonis Montis depictum.

42. Χαρακτηριστικὸ τοῦ τύπου εἶναι ὅτι ἡ Παναγία παριστάνεται ἕως τὴ μέση μὲ βασιλικὴ στολὴ καὶ κορῶνα καὶ ὁ μικρὸς Χριστὸς, ὄρθιος ἐπίσης μὲ βασιλικὴ στολὴ καὶ κορῶνα. Γύρω τους παριστάνονται τὰ συμβολικὰ ἀντικείμενα τῆς ὁμολογίας καθὼς καὶ λουλοῦδια. Τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς εἰκόνας τῆς Βιέννης, πού συνδέεται ἀπὸ τὸν κ. Πάλλα μὲ τὸ Ρόδον τὸ Ἀμάραντον, εἶναι ὅτι ἡ Θεοτόκος Βρεφοκρατοῦσα εἶναι τοῦ κοινοῦ τύπου τῆς Ὁδηγήτριας καὶ παριστάνεται χωρὶς βασιλικὴ στολὴ μῆσα σὲ λεκάνη, ἀλλὰ χωρὶς δεξαμενὴ καὶ θαύματα. Γύρω λουλοῦδια. Ὁ ἴδιος τύπος ἀπαντᾷ καὶ σὲ μιὰν εἰκόνα στὴν Οὐγγαρία (*Alte serbische Kirchenkunst in Ungarn*, Budapest 1965) (οὐγγρ.). Ὁ τύπος αὐτὸς δὲν εἶναι λοιπὸν μοναδικὸς καὶ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ σχετισθῆ μᾶλλον μὲ ὀρισμένη διατύπωση τοῦ θέματος τῆς Θεοτόκου Φωτοδόχου Λαμπάδος (Ἄ. Ξυγγόπουλος, Θεοτόκος ἢ Φωτοδόχος Λαμπάς, *ΕΕΒΣ* 10 (1933), εἰκ. 4 καὶ 6), πού ἐρμηνεύει πλαστικὰ τὸν Χαιρετισμὸ πού ἀκολουθεῖ τὸν οἶκον αὐτὸν: *Χαῖρε τῆς κολυμβήθρας ζωγραφοῦσα τὸν τόπον. . . Χαῖρε λουτήρ ἐκπλύνων συνείδησιν, Χαῖρε κρατῆρ κρινῶν ἀγαλλίασιν. . .* Σὲ εἰκόνες τῆς Κρήτης τοῦ 17ου αἰ. ἀπαντᾷ ὁ συνδυασμὸς θέματος τοῦ Ἀκαθίστου μὲ ἄλλα θέματα πού προεικονίζουν τὴν Θεοτόκο. Σὲ κρητικὴ εἰκόνα τοῦ 1655 (Πάλλας, Πίν. 48), ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ συνδυάζεται μὲ παραλλαγὴ τῆς Ρίζας Ἰεσσαί, ἐνῶ σὲ μιὰν εἰκόνα τῆς Μονῆς Γωνιάς, 16ου - 17ου αἰ., παριστάνεται ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ ἀνάμεσα σὲ 24 προφήτες μὲ τὰ σύμβολα τῶν προεικονισεῶν τῶν (Κ. Καλοκύρης, *Ἡ Θεοτόκος εἰς τὴν εἰκονογραφίαν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως*, Θεσσαλονίκη 1972, καὶ Πάλλας, 210, σημ. 36). Καὶ τὸ Ρόδον τὸ Ἀμάραντον συνδυάζεται πολλὰς φορὲς μὲ τὴ Ρίζα Ἰεσσαί, συνεχίζοντας τὴν ἴδια κρητικὴ παράδοση (*Icones melkites*, Beyrouth 1969, No. 23 (ἔγχρ. πίν.). Ο. Meinardus, *Iconographical Variations of the Ρόδον τὸ Ἀμάραντον*, *Collectanea*, No. 14, Cairo 1970 - 1971, 399 - 413, pl. XVI - XIX).

Σμύρνη, Γιάννενα»⁴³. Ἡ διαπίστωση ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἰσχυρή, ἂν καὶ ἀπὸ τότε τὸ ὑπόβαθρο τῆς ἔρευνας ἔχει πλουτισθῆ σημαντικά. Ἡ διερεύνηση τοῦ φαινομένου ὁμως, ὥστε νὰ τὸ κλιμακώσουμε σὲ ὅλες τὶς μεγάλες πόλεις — ἀφοῦ καθορισθῆ ποιά εἶναι « πόλις » — ἢ νὰ φθάσουμε ν' ἀναζητήσουμε τὰ βαθύτερα αἷτια — εἶναι ἄλλο θέμα καὶ πάντως δὲν εἶχε τὴ θέση της στὸ σημείωμα. Οἱ εὐκολες λύσεις, π.χ. ὅτι συνεχίζεται ἢ παράδοση ἀνωθυμίας ἢ οἱ ὑπογραφές μπαίνουν γιὰ διαφημιστικούς λόγους (σ. 259) ἢ ὅτι λείπουν ὑπογραφές γιὰτι καίγανε τὶς εἰκόνες γιὰ τὸ ἅγιο μύρο (σ. 249) δὲν ἐπαρκοῦν γιὰ νὰ καλύψουν οὔτε καὶ ἐν μέρει τὸ διαπιστωνόμενον κενό, γιὰτι αὐτόματα δημιουργοῦνται δύσκολα ἐρωτήματα: μόνο στὴν Πόλη οἱ ζωγράφοι εἶχαν τὴ σεμνότητα ἢ εἶχαν ἐμπορικούς λόγους νὰ μὴ διαφημίζονται⁴⁴; Γιατί ξέφυγαν ἀπὸ τὸ κάψιμο γιὰ τὸ μύρο — ἢ ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες πυρκαϊές — μόνο εἰκόνες ἀπὸ ζωγράφους - ξενομερίτες;

Ἡ ἀναζήτηση τῶν αἰτίων παρόμοιων γενικῶν φαινομένων στὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Τουρκοκρατίας, ποῦ πρέπει ν' ἀνάγονται σὲ πλέγμα γενικῶν συνθηκῶν καὶ εἰδικῶν τοπικῶν δομῶν διαφόρων ἐπιπέδων — πολιτισμικῶν, οἰκονομικῶν, δημογραφικῶν, κλπ. — προϋποθέτουν ἄλλου εἶδους ἔρευνες⁴⁵. Γι' αὐτὸ συμφωνῶ ἀπόλυτα μὲ τὸ ἐλάχιστον πρωτότυπο ἀξίωμα ὅτι δὲν πρέπει νὰ προχειρολογοῦμε, ἀλλὰ ὅτι « ἀπαιτεῖται νὰ ἐμβαθύνουμε στὰ φαινόμενα, ποῦ ἀνακύπτουν μέσα ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν ἔρευνα, ἐπειδὴ στὸ καθένα τῶν ὑπόκειται μιὰ πολλαπλότητα » (Πάλλας, σ. 259 - 260).

Τὶς δυσχέρειες νὰ βρεθῆ ἄξιος καλλιτέχνης - ἀγιογράφος σὲ μεγάλες πολιτείες ὅπως ἡ Σμύρνη καὶ ἡ Ἀδριανούπολη, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπο ἐπιλογῆς ἐνὸς ζωγράφου σὲ μέρη, ὅπου, προφανῶς, τὸ εἶδος σπανίζει, περιγράφει, καλύτερα ἀπὸ ὅποιαν ἄλλη μαρτυρία, μιὰ ἀνεκμετάλλευτη ὡς τώρα ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτη Σμύρνης Παρθενίου τοῦ 1712, πρὸς τὸν φίλο του πατριάρχη Ἱεροσολύμων Χρῦσανθο Νοταρᾶ, ποῦ ζοῦσε τότε στὴν Ἀδριανούπολη. Ἀπὸ αὐτὴν συλλάγεται ὅτι ὁ Παρθένιος εἶχε ζητήσῃ ἀπὸ τὸν ἔμπειρο στὰ θέματα αὐτὰ Χρῦσανθο νὰ τοῦ βρῆ ζωγράφο γιὰ τὴν ἐκκλησία του.

Ὁ Χρῦσανθος τοῦ σύστησε, φαίνεται, κάποιον ἱερομόναχο ποῦ θὰ εἶχε ἐργασθῆ στὴν Ἀδριανούπολη, ἀλλὰ, ὅπως τοῦ γράφει ὁ Σμύρνης : « ἔτυχον παρόντες τῶν χριστιανῶν τινες, ἀπὸ τοὺς πραγματευομένους εἰς Ἀνδριανού, ἄνθρωποι, ὅπου ἐστοχάσθησαν τὴν ἐργασίαν τῶν εἰρημένων περιεργότερον καὶ μετὰ συνέσεως καὶ εἶπον ὅτι πῶς θέλομεν

43. Χατζηδάκης, Ἡ ζωγραφικὴ στὴν Πόλη μετὰ τὴν Ἄλωση, ΔΧΑΕ, περ. Δ', τ. Ε' (1966 - 1969), 186. Βλ. Πάλλας, 242 κ.έ. ὅπου ὑπενθυμίζεται παλαιότερη διαπίστωση δική μου (τοῦ 1953) γιὰ νὰ τονισθῆ ὅτι ἔρχεται σὲ ἀντίφαση μὲ τὴν τωρινὴ θέση· ἔλεγα ὅτι ἡ ζωγραφικὴ φορητῶν εἰκόνων γίνεται τέχνη κυρίως ἀστική. Δὲν ἔγινε φαίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἐπρόκειτο μόνο γιὰ ἐνετοκρατούμενες πόλεις, παρ' ὅλον ὅτι στὰ ἀστικά κέντρα κατονομάζονταν ἐκεῖ μόνο οἱ πόλεις τῆς Κρήτης, τῶν Ἰονίων νήσων καὶ ἡ Βενετία !

44. Ὑπενθυμίζομε ἓνα μεγάλο κέντρο, ὅπου πραγματικά σπανίζουν οἱ ὑπογραφές στὶς εἰκόνες, ἀλλὰ ὄχι στὶς τοιχογραφίες, τὸ Ἅγιον Ὄρος. Στὸ ὕλικό ἀπὸ καταγραφές καὶ φωτογραφήσεις πολλῶν ἑκατοντάδων εἰκόνων ποῦ γνωρίζω, οἱ ὑπογραφές ζωγράφων ἀγιορειτῶν εἶναι ἐλάχιστες καὶ μεταγενέστερες, καὶ αὐτὴ ἡ συνήθεια θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς ἓνα σημεῖο μὲ τὴν ἔξω ἀπὸ ἐμπορικούς στόχους μοναχικὴ σεμνότητα. Τὸ ἰδιαιτέρου αὐτὸ χαρακτηριστικὸ δυσκολεύει τὸν ἐντοπισμὸ ἐργαστηρίων καθαρὰ ἀγιορειτικῶν τὸν 17ο καὶ 18ον αἰῶνα.

45. Βλ. καὶ Μ. Chatzidakis, Aspects de la peinture religieuse dans les Balkans (1300 - 1550), εἰς *Aspects of the Balkans, Continuity and Change, Contributions to the International Balkan Conference held at UCLA, October 23 - 28, The Hague, Paris 1972*, 184.

κοπιάσει ματαίως· ὄθεν δὲν ἔστερξαν οἱ ἐπίτροποι, καὶ πολλὰ δικαίως, μακαριώτατε, διότι ἐπειδὴ ἔχομεν μίαν καὶ μόνην ἐκκλησίαν πρέπει νὰ καθιστορισθῇ ἐντέχνως καὶ ὄχι ὡς ἔτυχε»⁴⁶. Τὴν μοναδικὴ ἐκκλησία τῆς Σμύρνης θέλουν οἱ ἐπίτροποι νὰ « καθιστορίσουν ἐντέχνως », ζωγράφον ἀξιόλογο δὲν διαθέτουν, ζητοῦν ἀπὸ ἄλλου νὰ τοὺς βοηθήσουν, ὁ καλλιτέχνης πού τοὺς συνιστοῦν ἀπὸ τὴ Θράκη δὲν ἀρέσει στοὺς συμρυνιοὺς πρᾶματευτὲς πού ταξιδεύουν ἕως ἐκεῖ. Περισσότερες δυνατότητες ἐκλογῆς δὲν ὑπάρχουν εὐκολὰ καὶ στίς δύο πόλεις: « ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἄς ἀναβληθῇ... μέχρις οὗ νὰ τύχῳσιν τινες ἀξιόλογοι, ὅπου νὰ ἔχη ἀκριβῆ πείραν τῆς τέχνης αὐτῶν ἢ μακαριότης σου...⁴⁷».

Γιὰ νὰ φανῇ πάντως καθαρότερα τὸ μέγεθος τοῦ κενοῦ στὴ θρησκευτικὴ ζωγραφικὴ τῶν μεγάλων κυρίως πόλεων σημειώνουμε μερικοὺς ἀριθμοὺς, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐνδεικτικοί, ὅσο καὶ ἂν στοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς ἀναγνωρίσουμε ἓνα ποσοστὸ συμπτώσεως. Γιὰ τὴ Θεσσαλονικὴ ξέρομε δύο (ἀριθ. 2) ὀνόματα ζωγράφων πού κατάγονται ἀλλὰ δουλεύουν μακριὰ ἀπὸ αὐτήν, σὲ διάστημα τριῶν αἰώνων (Πάλλας, σ. 248). Στὴ Θεσσαλονικὴ δὲν ὑπάγεται τὸ μεγαλοχώρι Γαλάτιστα τῆς Χαλκιδικῆς, ἔστω καὶ ἂν ἀπέχει 34 χιλιόμετρα (Πάλλας σ. 258), ὅπως δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὸ νὰ ὑπάγεται καλλιτεχνικὰ ἢ Σηλυβρία στὴν Κωνσταντινούπολη, ἔστω καὶ ἂν γειτονεύει, ὅπως δὲν ὑπάγεται τὸ Μέτσοβο στὰ Γιάννινα. Ἡ πατριὰ τῶν ζωγράφων τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνα πού κατάγονται ἀπὸ τὴν Γαλάτιστα, ὁ Γεώργιος, ὁ Μακάριος καὶ τὰ ἀνήψια του πού συνεχίζουν καὶ τὸν 19ον αἰῶνα, εἶναι ζωγράφοι ἁγιορεῖτες — ἐκεῖ εἶναι ἐγκατεστημένοι, ἐκεῖ ἐργάζονται κυρίως καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀντλοῦν τὴν τέχνη των — καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν τέχνη προέρχεται ἡ Γαλακτοτροφοῦσα τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ Μακαρίου, πού βρίσκονταν στὴ Θεσσαλονικὴ⁴⁸. Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι μονωμένο. Στὴν Καστοριά, παραδείγματος χάρι, ἐκκλησίαι ζωγραφίζον ὁ Ὀνούφριος ἀπὸ τὸ Βεράτι (1547)⁴⁹, ὁ Νικόλαος ἀπὸ τὸ Λινοτόπι (1630)⁵⁰, στὸν Φράγκο Κατελάνο ἀπὸ τὴ Θήβα νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀποδώσουμε τὴ Ρασιώτισσα τοῦ 1553⁵¹. Ζωγράφοι ξενομερεῖτες ὅλοι. Κι ὅταν συναντοῦμε σὲ ἄλλους τόπους τεχνίτες καὶ μάλιστα ἱερομόναχους « ἐκ πόλεως Καστοριάς » ἐννοεῖται ὅτι εἶναι ἀπὸ χωριὰ τῆς Καστοριάς, Λινοτόπι, Γράμμος κλπ.⁵².

46. Βλ. Μ. Γεδεών, *Θρακικαὶ Ἱστορίαι*, Β'. Γράμματα ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐν Κωνσταντινούπολει 1913, 13.

47. *Αὐτόθι*, 13 - 14.

48. Ἡ παλιότερη ὑπογραφή τοῦ Μακαρίου μαζί μὲ τὸν Γεώργιο βρίσκονταν στὸ ναὸ Ἁγ. Ἀναργύρων Μακρινίτσας τοῦ 1778 (καταστράφηκαν). Στὸ Ἅγιον Ὄρος ζωγραφίζει τὴν Τράπεζα τῆς Μονῆς Βατοπεδίου τὸ 1786, στὴ Μονὴ Δοχειαρίου τὸ 1788. Ἡ εἰκόνα Γαλακτοτροφοῦσα τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, τοῦ 1784, προέρχεται ἀπὸ τὸν ναὸ Ἁγ. Ἀντωνίου τῆς Θεσσαλονικῆς. Ἐγχρωμες ἀπεικονίσεις τῆς τοῦ Μ. Ch(atzidakis), *Le Musée Byzantin d'Athènes*, Hachette-Pilippachi, Le Monde des Grands Musées (Paris 1968), 61 - 62. Οἱ ἀνήψιοι του Βενιαμὶν καὶ Ζαχαρίας, ἐργάζονται στὸ παρεκκλήσιο τῶν Ἀρχαγγέλων τῆς Μονῆς Ἰβήρων τὸ 1812, καθὼς καὶ στὸ μετόχι τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Βατοπεδίου, τὸ 1806 στὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς Ἐσφιγμένου (1811) καὶ θυμοῦνται στίς ἐπιγραφές τους τὸν θεῖο τους Μακάριο. Millet-Pargoire-Petit, *Recueil des Inscriptions chrétiennes du Mont Athos*, Paris 1904, No. 118, 256. Βλ. Μ. Chatzidakis, εἰς *Actes du Ier Congrès Intern. des Ét. Balkaniques II*, Sofia 1969, 714.

49. Γιὰ τὸν Ὀνούφριο βλ. Ὀρλάνδος, *ABME* 4 (1939), 161 κ.έ. Πελεκανίδης, *Καστοριά*, πίν. 189 - 203, Chatzidakis, *Aspects de la peinture*, 190 κ.έ. (μὲ νεώτερη βιβλιογραφία).

50. Ὀρλάνδος, ἔ.ἀ. 163. Πελεκανίδης, ἔ.ἀ. πίν. 244 - 247.

51. Ὀρλάνδος, ἔ.ἀ. 159. Πελεκανίδης, ἔ.ἀ. πίν. 217 - 228. Χατζηδάκης, *ΔΧΑΕ*, τ. Ε' (1966 - 9), 301.

52. Π.χ. Ζωγράφοι Μιχαὴλ καὶ Κώστας ἐκ Καστοριάς, χώρας Λινοτόπι, εἰς *ΕΕΒΣ* 2 (1925), 322.

Ἐκ τῶν Γιάννινα, δὲν ξέρομε μόνο τὰ τέσσερα (4) ὀνόματα τεχνιτῶν ποὺ σημειώνονται (Πάλλας, σ. 248). Περίπου δέκα πέντε (15) ζωγράφοι τοῦ 17ου καὶ 18ου παραθέτουν στὸ ὄνομά τους: «ὁ Ἰωαννίτης» ἢ «ἐξ Ἰωαννίνων». Ἡ ἀξία ὅμως αὐτῆς τῆς ὑπερήφανης δήλωσης, φαίνεται ἀπὸ τὴν ὑπογραφή τοῦ εἰλικρινέστερου ἀπὸ τοὺς τεχνίτες αὐτοὺς: *διὰ χειρὸς Κωνσταντίνου ἱερέως ἐξ Ἰωαννίνων ἐκ κόμης Φορτόσι*⁵³. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς ὅμως τῶν ζωγράφων ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ γύρω «μαστοροχώρια», Μέτσοβο, Καπέσοβο, Καλαρρύτες κλπ., ἀνεβαίνει σὲ πολλὲς δεκάδες ἰδίως στὸν 18ον αἰώνα⁵⁴. Ὅλες οἱ ὑπογραφὲς ποὺ ὑπολογίζομε προέρχονται ἀπὸ μνημεῖα καὶ ἡ διαπίστωση τῆς ἀριθμητικῆς αὐτῆς διαφορᾶς δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ παραβλεφθῆ, οὔτε νὰ ἐξηγηθῆ ἐκ τοῦ προχείρου.

Γιὰ νὰ φανῆ πόσο μάταιο εἶναι νὰ παιδευόμαστε ν' ἀποδώσουμε ἐλάχιστα καὶ ἀμφισβητούμενα ὀνόματα ζωγράφων σὲ μιὰ μεγάλη πόλη, σημειώνομε ἐνδεικτικὰ ὅτι μόνο τὸν 18ον αἰώνα, ὅταν ἡ Κρήτη εἶναι τουρκοκρατούμενη, ξέρομε, ἀπὸ ὑπογραφὲς σὲ τοιχογραφίες καὶ εἰκόνες — τὰ περισσότερα ἔξω ἀπὸ τὸ νησί — περὶ τοὺς σαράντα κρητικὸς ζωγράφους, καὶ ὅμως δυσκολευόμαστε νὰ μιλήσουμε γιὰ ἀξιόλογο κρητικὸ ἐργαστήριο, γιὰτὶ ἡ ποιότης τῶν προϊόντων δὲν ξεπερνᾷ τὸ κοινὸ βιοτεχνικὸ ἐπίπεδο τῆς ἐποχῆς, γιὰτὶ δὲν κατορθώνουν τὰ ἔργα αὐτὰ νὰ συνδεθοῦν σὲ μιὰ καλλιτεχνικὴ παράδοση μὲ κάποια ἐνότητα, ἄσχετα ἀπὸ τὶς συνθηκὲς καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς, ἀπὸ τοὺς λόγους ἑκατρισμοῦ κλπ.

Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ διαπιστώσουμε ὀλίγα σκόρπια ὀνόματα ζωγράφων γιὰ νὰ ἀνακηρύξουμε μιὰ πόλη σὲ ἀξιόλογο καλλιτεχνικὸ κέντρο. Εἶναι πολὺ περισσότερο δύσκολο ἢ, μᾶλλον, ἀπλῶς ἀπαράδεκτο, ὅταν δὲν ἔχομε οὔτε ζωγράφους οὔτε ἔργα.

Ἄλλωστε, οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ εἰκόνες ἐνὸς ἀξιόλογου καλλιτεχνικοῦ κέντρου θὰ ἔπρεπε νὰ κυκλοφοροῦν καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ στενὴ γεωγραφικὴ περιοχὴ του, καὶ κάπου θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπισημανθοῦν, ὅπως ἐπισημάνθηκαν ἕως τώρα οἱ δεκατρεῖς ἑκατοντάδες ζωγράφοι ἀπὸ ἄλλα ἐλληνικὰ μέρη καὶ ὅπως ἐπισημάνθηκαν ὡς τώρα τουλάχιστον ἔντεκα κεντήστρες ἐκκλησιαστικῶν ἀμφίων ἀπὸ τὴν Πόλη⁵⁵. Δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖο ὅτι, ἕως τώρα, δὲν ἔχει σημειωθῆ ἀπολύτως τίποτε τὸ σχετικὸ μὲ ζωγράφους.

V

Μένει, τέλος, ἓνα θέμα ἐφαρμογῆς συγκεκριμένης μεθόδου ποὺ ἐπισημαίνεται μὲ ἰδιαιτέρου ὑπότιτλο (σ. 239). Σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ τρίπτυχου μελετήματος γίνονται ὑποδείξεις — ἄγνωστο γιὰ ποιοὺ σκοποὺ — μὲ ποιά μέθοδο πρέπει νὰ γίνετα ἢ ἔρευνα σὲ

⁵³ Ἀνάλογα, οἱ μοναχοὶ Γαβριήλ καὶ Γρηγόριος (1779) στὴ λιτὴ τῆς Μονῆς Γρηγορίου, Βαρλ. Ἀγγελᾶκου, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἄθω Ἱ. Μ. τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου*, Θεσσαλονίκη 1921, 16 - 17.

⁵⁴ Χ. Σούλης, *Ἡπειρ. Χρον.* 9 (1934), 101.

⁵⁵ Οἱ γνωστοὶ ὡς τώρα ἠπειρώτες ζωγράφοι εἶναι περίπου 80: ἀπὸ τὸ Καπέσοβο 14, ἀπὸ τὶς Καλαρρύτες 7, ἀπὸ τὴν Κορίτιανη 6, καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἀπὸ 15 ἄλλα χωριά. Καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς 15 τεχνίτες «ἐξ Ἰωαννίνων» πρέπει νὰ λογαριαστοῦν ἀπὸ τὰ χωριά τῆς περιοχῆς.

⁵⁶ Βλ. Εὐγ. Βέη-Χατζηδάκη, Μουσεῖον Μπενάκη, *Ἐκκλησιαστικὰ κεντήματα*, ἐν Ἀθήναις 1953, σ. ιη' - κ καὶ 70 - 76.

τέτοια θέματα. Ἐπὶ τίς σκόρπιες αὐτὲς ὑποδείξεις περιεκτικώτερες εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: « Μόνο λοιπὸν ὕστερα ἀπὸ τὴ συγκέντρωση τοῦ ὕλικου, βασισμένη σὲ ἐξωτερικὰ τεκμήρια καὶ τὴ μορφολογικὴ του ἔπειτα μελέτη, μὲ βάση τὴ λογικὴ ἀρχὴ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ τρίτου (...) εἶναι ἐνδεδειγμένο ν' ἀναφερθοῦμε πρὸς τὰ σχετικὰ ἱστορικὰ . . . τεκμήρια, ὅσα καὶ ὅπου ὑπάρχουν, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ συσχετίσουμε ἀκολούθως τίς καλλιτεχνικὲς παραδόσεις » κλπ. (σ. 258 - 259).

Πολλὲς ἀντιρρήσεις σ' αὐτὲς τίς στοιχειώδεις ὑποθήκες ἐμεῖς δὲν ἔχομε καὶ αὐτὸ δὲν μπορεῖ ν' ἀμφισβητηθῆ. Εἶναι ὅμως περίεργο ὅτι διατυπώνονται μὲ τὴν εὐκαιρία μελετημάτων ποὺ ἔχουν ὡς βασικὸ γνῶρισμα τὴν ὁμολογία τοῦ συγγραφέα ὅτι δὲν ἔχει συγκεντρωθῆ τὸ σχετικὸ μὲ τὸ θέμα του ὕλικό — ποὺ ὑπάρχει στὴν Πόλη καὶ ἄλλοῦ (« Δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστὸ τὸ σὲ εἰκόνες ὕλικό ποὺ ὑπάρχει στὴ Κωνσταντινούπολη καὶ στὴν περιοχὴ της », σ. 248) — καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ, ἄλλωστε τὴν βασικὴ τους ἀδυναμία. Ἐπὶ πλεόν, ὅταν ἐγράφονταν οἱ ὑποδείξεις δὲν ὑπῆρχε συναίσθησις τῆς πραγματικῆς ἀγνοίας τοῦ συνόλου τοῦ ὕλικου γιὰ τὴν ἄγνοια ἐπεκτείνεται, ὅπως εἶδαμε, καὶ σ' ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ ἤδη σημειωμένο ἢ δημοσιευμένο τμήμα τοῦ ὕλικου. Παρ' ὅλα αὐτὰ, μὲ ἐπιλογὴ ἀπὸ τὴν ἐντελῶς ἀποσπασματικὴ καὶ τυχαία γνώσις ἐλάχιστων εἰκόνων, ἐπιχειρήθηκε ν' ἀποδειχθοῦν ἀξιόλογα ἐργαστήρια, νὰ ἐντοπισθοῦν ζωγράφοι καὶ νέοι εἰκονογραφικοὶ τύποι, καλλιτεχνικὲς παραδόσεις καὶ ἄλλα. Τέλος, ὁλόκληρο τὸ θέμα τὸ ἔθεσε ὁ κ. Πάλλας ξεκινώντας μόνον ἀπὸ τίς ἱστορικὲς συνθήκες (σ. 240 : « εἶναι ἀδιανόητο τὸ νὰ μὴν ὑπῆρχε »).

Ἐν τῷ μεταξῷ, οἱ μεθοδολογικὲς ὑποδείξεις ἀναφέρονται καὶ στὸν « ἀποκλεισμό τοῦ τρίτου », μὲ τὴν ἐννοια ὅτι « ἀνάμεσα δηλαδὴ στὸ ὕλικό τοῦτο (ποὺ θὰ ἔχει συγκεντρωθῆ) νὰ διαχωρισθοῦν ἐνδεχομένως ἔργα, μὲ τὸ νὰ ἐνταχθοῦν σὲ ἄλλες, βάσιμα ἐντοπισμένες ομάδες » (σ. 258). Αὐτὸς ὁ προορισμένος γιὰ μαθητευόμενους νόμος « περὶ τρίτου », θὰ ἔπρεπε νὰ κρατηθῆ κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τὸν δάσκαλο, ποὺ εἶχε νὰ προσδιορίσει ἓνα ὕλικό φτωχικὸ καὶ ἀπροσδιόριστο ἀπὸ μόνον του. Ὅχι μόνον σὲ κανένα σημεῖο τῶν τριῶν μελετημάτων δὲν ἐγίνε σοβαρὴ προσπάθεια γιὰ νὰ ἐφαρμοσθῆ παρόμοια διαδικασίαι, ἀλλὰ εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι, παραδείγματος χάρι, ἡ καθολικῆς ἐπιβολῆς καὶ ἀκτινοβολίας τέχνης τῆς Κρήτης ἢ τοῦ Ἄθω — σχολῆς ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ προβάλλονται συχνὰ ὡς ἐνδεχόμενο « τρίτο » — ἀναφέρθησαν ἐλάχιστες φορές. Ἐπὶ πλεόν, ἡ ἀπαίτησις τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου αὐτοῦ ἀφορᾷ, φαίνεται, μόνον στοὺς ἄλλους, γιὰ τὸν ὅταν ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα, αὐτὸ γίνεται κατὰ τὸν ἐξῆς μᾶλλον περίεργον τρόπο: μιὰ εἰκόνα χαρακτηρίζεται αὐθαίρετα ὡς ἔργο τῆς Πόλης. Ὅποιος τὸ ἀμφισβητῆσει εἶναι ὑποχρεωμένος ν' ἀποδείξει ὅτι ἡ εἰκόνα ἀνήκει ἄλλοῦ. Ἄλλιῶς, κατακυρώνεται ἡ εἰκόνα στὴν Πόλη (σ. 242, 251). Θὰ ὑπενθύμιζε κανεὶς ὅτι συνήθως συμβαίνει τὸ ἀντίθετο : ὅποιος προτείνει, αὐτὸς ἔχει τὴν ὑποχρέωσις ν' ἀποδείξει. Γιὰ νὰ μιλήσομε σοβαρότερα, ὅλη αὐτὴ ἡ μεθοδολογικὴ ἀσυνέπεια ὀφείλεται, φαίνεται, στὸ γεγονός ὅτι δὲν εἶχε γίνε ἀντιληπτό ὅτι ὁ ὅρος τοῦ « ἀποκλεισμοῦ τοῦ τρίτου » προϋποθέτει τὴν πληρέστερη δυνατὴ γνώσις τοῦ « τρίτου », καί, εἰδικὰ στὴν περίπτωσή μας, τόσο τοῦ δημοσιευμένου ὅσο καὶ ἀδημοσίευτου ὕλικου τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς εἰκόνων, καθὼς καὶ τὴ σωστὴ ἀξιολόγησις τῶν καλλιτεχνικῶν κέντρων.

Χαρακτηριστικὴ μεταξῷ πολλῶν ἄλλων εἶναι ἡ περίπτωση τῶν σαράντα περίπου εἰκόνων τοῦ μετοχίου τῆς Μονῆς Γρηγορίου στὴ Θεσσαλονίκη, ποὺ κατέληξαν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη στὴν ἀθωνικὴ μονή : ὅλες προσγράφονται ἀπὸ τὸν κ. Πάλλα στὸ ὕλικό

της Θεσσαλονίκης (σ. 258, σημ. 104). Οί εικόνες αυτές είναι ανέκδοτες στο σύνολό τους και πρὶν προσγραφῶν δὲν ἐξετάζεται τὸ ἐνδεχόμενο τοῦ « τρίτου », δηλ. ἡ περίπτωση νὰ εἶχαν ἔρθει στὸ μετόχι τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τὴν μητέρα Μονὴ Γρηγορίου, ποὺ εἶναι τὸ πιθανότερο, τουλάχιστον γιὰ ἓνα ἀριθμὸ ἀπὸ αὐτές⁵⁶, ἢ ἀπὸ ἄλλου, ὅπως θὰ ἔμπορουσε κανεὶς νὰ εἰκάσει ἀπὸ τὴν παρουσία τριῶν εικόνων τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ὀλύμπου⁵⁷. Εἰκόνες τοῦ τοπικοῦ αὐτοῦ ἁγίου συνηθίζονται στὴν περιοχὴ τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδας καὶ ἡ εἰκόνα τῆς Μονῆς Γρηγορίου, ἀριθ. 33, (Πί ν. 46), μποροῦσε νὰ σχετισθῆ τεχνοτροπικὰ μὲ τοιχογραφίες τῆς Σαμαρίνας τοῦ 1819⁵⁸.

Γίνεται ἀκόμη ἡ ἀκόλουθη σύσταση: οἱ « γεωγραφικοὶ ἀπὸ τὰ πρὶν (a priori) προσδιορισμοὶ τεχνοτροπικῶν χαρακτηριστικῶν. . . πρέπει νὰ γίνονται μὲ πολὺ δισταγμὸ » (σ. 237). Ἐν τούτοις ὁ ἴδιος ἐπιχειρεῖ κάποιον (ὑποτυπῶδη) τεχνοτροπικὸ χαρακτηρισμὸ, τὸν ὁποῖο ἀποδίδει, χωρὶς δισταγμὸ, στὴ Θεσσαλονίκη, ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς ομάδας εικόνων τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (σ. 257). Τὸ μοναδικὸ κριτήριον εἶναι ὅτι οἱ εἰκόνες προέρχονται ἀπὸ ἐκκλησίες τῆς πολιτείας αὐτῆς — δηλ. ὁ προσδιορισμὸς γίνεται a priori. Καὶ πάλι τὰ ἱστορικὰ τεκμήρια προηγοῦνται, καὶ πάλι δὲν ἐξετάζεται διόλου ἡ περίπτωση τοῦ « ἀποκλεισμοῦ τοῦ τρίτου » γιὰ τὴν κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς εἰκόνες. Ἐν τούτοις, ἐνδειξὴ πρὸς τὴν σωστὴ κατεύθυνση ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ πάρει ἡ ἔρευνα « τοῦ τρίτου » γιὰ ὀρισμένες ἀπὸ τὶς εἰκόνες αὐτὲς ἀποτελεῖ ἡ μόνη ὑπογραμμένη εἰκόνα ἀπὸ τὴν ομάδα αὐτή: ἡ Γαλακτοτροφούσα τοῦ Μακαρίου μοναχοῦ ἀπὸ τῆ Γαλάτισσα. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ θεωρήθηκε, κατὰ λάθος, ἀντιπροσωπευτικὴ τῆς τέχνης τῆς Θεσσαλονίκης⁵⁹.

Τέλος, στὶς ὑποδείξεις γίνεται λόγος καὶ γιὰ « μελέτη μορφολογική ». Ἀσφαλῶς θὰ ἐννοεῖται κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ξέρομε, γιατί, καθὼς εἶδαμε, δὲν λογαριάστηκε ἡ χτυπητὴ μορφολογικὴ συγγένεια τῶν δύο εικόνων τοῦ ἁγ. Γεωργίου τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Γλυκοφιλούσας τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (Πί ν. 42 - 43) γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ κ. Πάλλας ὑποστηρίζει ὅτι οἱ δύο Γεώργιοι ἀντιπροσωπεύουν τὴν τέχνη τῆς Πόλης καὶ ἡ τρίτη, τῆς Θεσσαλονίκης⁶⁰. Ἐξίσου ἐλάχιστα πειστικὸς εἶναι ὁ συσχετισμὸς ὡς « πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψη ποὺ διαπνέει τὴν ἴδια παράσταση » (σ. 240) δύο εικόνων ποὺ ἐκφράζουν στὴν πραγματικότητα ριζικὰ ἀντίθετες καλλιτεχνικὲς ἀντιλήψεις: τὴν λεπτότατη λυρικῆς θάλλεγες, χρωματικῆς εὐαισθησίας Σταύρωση τῆς Λειψανοθήκης τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τὴν ἔντονα γραμμικὴ καὶ μᾶλλον βάρβαρη στὴν σχηματικὴ ἐκτέλεση Σταύρωση στὴν Πριγκηπόννησο, ὅπως ἀναγνωρίζεται σὲ ἄλλο σημεῖο (σ. 251)⁶¹.

56. Κατὰ τὴν καταλογογράφηση τῶν εικόνων τῆς Μονῆς Γρηγορίου διαπιστώσαμε τὴν ὑπαρξὴ ἐκεῖ ἐνὸς ἐργαστηρίου ζωγραφικῆς μὲ τὸν μοναχὸ Ἰγνάτιο ἐπὶ κεφαλῆς, γύρω στὰ 1760.

57. Βαρλ. Ἀγγελάκου, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ἐθῶν Ἱ. Μ. Ἀγίων Γρηγορίου*, 142 κ.έ. ἀριθ. 2, 33, 51.

58. L. Syndica - Laourda, *Quatre saints locaux de la Macédoine d'Ouest et de l'Épire et leur iconographie, Actes du 1er Congrès Intern. des Ét. Balkaniques II*, Sofia 1969, 884 κ.έ. εἰκ. 1, 2, 4.

59. Βλ. πρὸ πάνω σ. 133.

60. Βλ. πρὸ πάνω σ. 122.

61. Ἡ εἰκόνα τῆς Πριγκηποννήσου, στοῦ D. T. Rice, *Byz. Kunst*, München 1964, εἰκ. 349. Γιὰ τὴν τέχνη τῆς Σταύρωσης τοῦ Βησσαρίωνος, βλ. Ξυγγόπουλος, *Σχεδιάγραμμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς*, 75 κ.έ. Μ. Chatzidakis, εἰς *A Treasury of Icons*, σ. XXXIV, εἰκ. 76. Εἶναι κάπως περίεργο, ὅστερα ἀπὸ αὐτὰ, ὅτι ὁ κ. Πάλλας ἐπικαλεῖται ὡς ἐνδεικτικὸ ὅτι « στὸ προκείμενο πεδίο ἐπιστημονικῆς ἔρευνας δὲν ἔχουμε ξεπεράσει τὸ στάδιο τῶν αὐθαίρετων ἰσχυρισμῶν », τὸ γεγονός ὅτι οἱ μουσειακοὶ ὀρ-

Τὸ μόνο πὸν θὰ μποροῦσε νὰ διατυπωθῆ μὲ κάποια ἀσφάλεια εἶναι ὅτι στὸ σημερινὸ σημεῖο τῆς ἔρευνας, τὸ θέμα τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς στὴν Κωνσταντινούπολη μετὰ τὴν Ἰλωση παραμένει μιὰ ὑπόθεση ἐργασίας « πρὸς ἀπόδειξιν », χωρὶς ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον. Πολὺ πιὸ ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ σχετικὸ πρόβλημα τῆς ἀπουσίας ἀξιόλογης θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα τῆς ἐκάστοτε τουρκοκρατούμενης περιοχῆς. Ἄλλὰ αὐτὸ εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία.

Ἰούλιος 1973

ΜΑΝΟΛΗΣ ΧΑΤΖΗΛΑΚΗΣ

γανωτὲς μιᾶς ἐκθέσεως εἰκόνων στὴν Ἑλβετία — πὸν δὲν ἦταν βυζαντινολόγοι — δὲν πρόσεξαν ὅτι δύο εἰκονίδια μοιάζουν (σ. 251 - 252). Κι ἀκόμη πιὸ περίεργο εἶναι ὅτι δὲν μνημονεύει ὁ ἴδιος συγγραφέας, ὅτι οἱ ἴδιες αὐτὲς εἰκόνες εἶχαν ἤδη συσχετισθῆ στενὰ στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ Καταλόγου τῆς Ἰκθέσεως αὐτῆς: (*Les icônes dans les collections suisses*, Musée Rath, Genève 1968, *Les icônes grecques*, Introduction de M. Chatzidakis): « La Présentation de la Vierge (No. 85) et la Résurrection de Lazare (No. 122) se distinguent par une certaine hardiesse dans le traitement élémentaire du modelé ... ».

ΒΑΙΑ Γ' ΩΣ ΑΠΟ ΠΟΛΛΩΝ

(*Αίσχόλ. Πέρος. 1023*)

(Πί ν. 47 - 48)

Ένα μαρμάρινο κομμάτι λησμονημένο σ' ένα ράφι τής αποθήκης του Μουσείου τής Ἀκροπόλεως (Ἀριθ. εὐρ. 13282), ὕψ. 0.46, πλ. 0.34, πάχ. 0.15 μ., μ' ἔκανε τὶς προ-άλλες νὰ κοντοσταθῶ μπροστά του. Ἀνάμεσα στὶς χαλασμένες ἀκμές, τὰ κοῖλα καὶ τὶς καμπύλες ξεπηδοῦσε στὰ μάτια μου ἕνα θραῦσμα ἀπὸ τὴν ζωφόρο τοῦ Παρθενῶνος.

Ἀπλές, κάθετες πτυχές πού σκεπάζουν τὰ πόδια μιᾶς μορφῆς (δύσκολο νὰ ξεχωρίσουμε μεμιᾶς ἂν εἶναι γυναικεία ἢ ἀνδρική) ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ κάτω, εἶναι ὅλο κι' ὄλο ὅ,τι σώζεται (Πί ν. 47 α). Ἡ μορφή, μὲ γυμνὰ τὰ πόδια, προχωρεῖ πρὸς τ' ἀριστερά μας, προβάλλοντας τὸ δεξιό, τὸ ἐξωτερικὸ (παράξενο στ' ἀλήθεια γιὰ τὴν ζωφόρο!) πόδι. Τὸ ροῦχο, πλούσιο καὶ βαρὺ, σὰν τάχα μάλλινο, φθάνει μέχρι τὰ σφυρὰ καὶ πιὸ κάτω ἀκόμη. Ἡ κίνησή μας δείχνει φανερὰ πὼς ἡ μορφή ἀκολουθοῦσε μὲ ἀργὸ βῆμα τὴν πομπή, εἴτε στὴν ἀνατολική, εἴτε στὴν βόρεια ζωφόρο.

Ἡ πρώτη ματιὰ μᾶς φέρνει κιόλας στὶς ἐργαστίνες, καὶ μάλιστα τὶς δυὸ χαμένες τῆς πλάκας IX πού γνωρίζουμε μόνον ἀπὸ τὰ σχέδια τοῦ Carrey (Πί ν. 47 β). Τὸ ροῦχο στὸ κομμάτι μας πέφτει πολὺ ὅμοια μὲ αὐτὸ τοῦ σχεδίου (πρβλ. ἀκόμη καὶ τὴν λεπτομέρεια τῆς ἀναδιπλωμένης ἐπάνω στὴν κνήμη ἄκρης τόσο στὸ σχέδιο ὅσο καὶ στὴν μορφή). Οἱ πτυχές εἶναι τὸ ἴδιο κυβερνημένες ἀπὸ τὴν ἡσυχὴ στάση τῆς μορφῆς, πού ζητεῖ ἡ ἐπίσημη τούτη στιγμή, τὸ ἴδιο ἀπέριττες, καθὼς ἕνας κρυφὸς ρυθμὸς τὶς ἀνατρέχει. Κι' ἀκόμη, μὲ τὴν προβολή τοῦ πρὸς τὰ ἔξω ποδιοῦ, ἀντὶ γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ, ὅπως συμβαίνει μὲ ὅλες τὶς μορφές τῆς ζωφόρου, μοιάζει σὰν ὁ καλλιτέχνης νὰ ζητῆ νὰ σταματήσῃ ἐδῶ, στὴν βορειοανατολική ἄκρη, τὴν ροὴ τῆς πομπῆς μὲ τὴν μορφή αὐτῆ τῶν ἐργαστίνων. Γιατὶ σὲ ὅλους μας εἶναι γνωστὸ πὼς στὸ ἀνάγλυφο συνήθως προβάλλεται τὸ ἐσωτερικὸ πόδι, καὶ τοῦτο γιὰ νὰ ξεδιπλωθῆ, ὅσο γίνεται πιὸ πολὺ, στὰ μάτια τοῦ θεατῆ ἢ ἀπεικονιζομένη μορφή. Ἐδῶ ὅμως συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο, ἡ μορφή προβάλλει τὸ ἐξωτερικὸ πόδι, σταματώντας ἔτσι κάθε ἀνάπτυξη ὄχι μόνον τοῦ ἑαυτοῦ της, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης συνθέσεως, χρησιμεύοντας συγχρόνως σὰν κοντραπόστο καὶ ἀντίστοιχο τῆς πρώτης ἐργαστίνης πού ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη πρὸς τὸ κέντρο. Ἐτσι ὁ καλλιτέχνης μὲ μιὰ μικρὴ ἀντίθετη κίνηση τῆς μορφῆς (πρβλ. τὶς Καρυάτιδες) κλείνει τὴν σύνθεση τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς.

Ὅμως τούτη ἡ ἀπόδοση δὲν εἶναι καὶ ἡ μόνη δυνατή. Μιὰ ἄλλη μορφή, ὁ μουσικὸς 24 τῆς βόρειας πλευρᾶς (Πί ν. 48) σήμερα γνωστὸς μόνον ἀπὸ τὸ σχέδιο τοῦ Carrey, θὰ μπορούσε ἴσως νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν σιγουριά τῆς ἀποδόσεως στὶς ἐργαστίνες. Καὶ ἐδῶ τὸ ροῦχο, πλούσιο καὶ φαρδὸ φθάνει ὡς τὰ σφυρὰ, κάνοντας νὰ χαθῆ τὸ σῶμα μέσα σ' αὐτό. Ἡ μορφή ὅμως εἶναι ἐδῶ λιγότερο ἡσυχῆ, καὶ ὁ δρασκελισμὸς της κάπως πιὸ πλατύς, ἀναγκάζοντας τὸ ροῦχο σὲ πτυχώσεις πιὸ κινημένες ἀπὸ ὅ,τι στὸ δικό μας κομμάτι.

Θά ἦταν ἴσως ἀνώφελο νὰ ἐπιμείνουμε στὴν ἀπόδοση τοῦ κομματιοῦ τόσο στὴν μία ἢ στὴν ἄλλη πλάκα μιᾶς καὶ σιγουριὰ εἶναι ἀδύνατη τόσο στὴν μία ὅσο καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση. Ἐκεῖνο πάντως ποῦ εἶναι σίγουρο εἶναι ὅτι μπροστά μας ἔχουμε ἓνα ἀκόμη κομμάτι ἀπὸ τὴν ζωφόρο τοῦ Παρθενῶνος, ποῦ σώθηκε ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ ἀνέμου, τῆς βροχῆς καὶ τῆς φθορᾶς, ὥστε σήμερα νὰ μᾶς χαρίζη τὴν συγκίνηση ἐκείνη ποῦ ἀπλόχερα χαρίζει τούτη ἢ Ἄκρόπολη, καὶ νὰ μᾶς δώσῃ κάτι ἀπὸ τὴν σύλληψη τοῦ καλλιτέχνη ποῦ τὸν ἀναζητοῦμε ἀδιάκοπα « ἐγγίζοντας κάποτε μὲ τὰ δάκτυλά μας τὴν ἀφή του πάνω στὴν πέτρα ».

ΜΑΡΙΑ ΜΠΡΟΥΣΚΑΡΗ

ARCHITECTURAL BLOCKS FROM THE STRYMON

(Figs. 1-19; Pls. 49-56)

In the Autumn of 1970 the undersigned spent 10 days at Amphipolis engaged in gathering some 246 architectural blocks from the banks of the Strymon River¹. When the river was dredged in the early 1930's, a large number of blocks appeared. Many of these were re-used in the construction of the modern base for the Lion monument, but the others had been left behind and were suffering many vicissitudes as well as giving the whole area a cluttered appearance. The former Director of the American School of Classical Studies, H. S. Robinson, felt that the School had a responsibility to clean the area and therefore began the negotiations which resulted in our work at the site².

This work had two beneficial results. First of all, the blocks are now gathered from both banks of the Strymon to the immediate vicinity of the Lion monument (P l. 49 a-b), and are easily accessible to any interested scholar. Secondly, a catalogue of the blocks was made which yielded some interesting results³. Before discussing these blocks in detail, it is perhaps appropriate to say a word about their more recent provenience. Unless otherwise indicated, all the blocks to be discussed below had been re-used in a (Byzantine?) dam or causeway across the Strymon at a point very near the site of the modern bridge on the Thessalonike-Kavala highway⁴. Such a provenience has been pointed out by G. Bakalakes⁵, and is substantiated

1. *BCH* 95 (1971), p. 982.

2. The work was carried out for the Greek Archaeological Service with funds provided by the American School of Classical Studies. Our gratitude is extended to the Greek Archaeological Service, and particularly to Mrs. Koukouli - Chrysanthaki and Mrs. Karamanoli - Siganidou, for their aid in the project. We would also thank Messrs. Robinson and McCredie, successive Directors of the American School, for the opportunity to work at Amphipolis, and Mr. McCredie for his helpful suggestions in the preparation of this paper. Finally, we would thank the guard at Amphipolis, A. Kochliades, for his enthusiastic and much appreciated help at the site.

3. There are two copies of this catalogue, one on file at the offices of the 15th Archaeological District in Kavala, the other at the American School of Classical Studies. It should be noted that many of the blocks which we gathered were almost completely submerged in the earth of the artificial banks of the river. More blocks are probably in those banks, but now completely covered by earth.

4. For a description of this dam see A. Keramopoulos, 'Αρχαία ἐξ Ἀμφιπόλεως, 'Αρχ. Ἐφ. 1932, Χρονικά, p. 1; for its date see S. P. Kyriakides, *Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ν. Σφειωδότη*, Thessalonike 1939, p. 129. The dam or causeway was noted even longer ago by W. M. Leake, *Northern Greece* III, London 1835, pp. 184 - 185.

5. G. Bakalakes, *Θρακικὰ χαράγματα ἐκ τοῦ παρά τὴν Ἀμφίπολιν φράγματος τοῦ Στρυμόνος*, *Θρακικά* 13 (1940), pp. 3 - 32 (henceforth cited as Bakalakes, *Θρακικά*), and *The 'Classical' Bridge at Amphipolis*, *AJA* LXXIV (1970), pp. 289 - 291 (henceforth Bakalakes, *AJA*).

for us by three considerations. Firstly, we found all these blocks on both sides of the Strymon, in many instances partially covered by fill thrown up from the dredging of the river⁶. Secondly, pieces of cement with small pieces of pottery⁷ still adhere to the surfaces of many of the blocks. Finally, many of the blocks have cuttings for large, rather amorphous, clamps in positions which cannot be considered as original to the blocks. These clamps will have been hook clamps with the transverse bar slightly, or not at all, countersunk into the surface of the stone. The very irregular cuttings for the hooks of these clamps are visible on many of the blocks to be discussed below, but will not be further mentioned (e.g. Pl. 49c). The cement and clamps clearly have to do with the re-use of the blocks in the dam, and document the more recent provenience of all the blocks. The location of the various blocks in the period of their original use will be discussed below.

In addition to those blocks which we catalogued and those re-used in the modern base for the Lion, there is another group of the same type of blocks now located some sixty kilometers northwest of Amphipolis⁸. At this point in the course of the Strymon, a dam was constructed near the village of Lithotopos as a part of the same program which resulted in the dredging of the river at Amphipolis. According to the local villagers, the blocks were brought to Lithotopos in the early 1930's, apparently as material for the construction of the dam. After the arrival of the blocks at Lithotopos it was decided not to use them in the dam, and they were left in a stack a few hundred meters upstream (Pl. 50 a-b). During the times of the year when the river above the dam is swollen into a lake, these blocks are almost completely submerged in water.

Since these blocks are exactly like those at Amphipolis in all details, there is no reason to doubt the local tradition of their arrival at Lithotopos in the early 1930's. Of the nearly 60 blocks now there, 49 belong to the "Drafted Margin" series (see below). Five others are unidentifiable owing to their poor state of preservation, and there are two blocks which will be discussed in further detail below.

I. The "Drafted Margin" Series

The greatest number of the blocks which we catalogued are from a series of blue-gray marble members belonging to a single structure⁹. The lengths of all these blocks vary within the range of 1.165 to 1.20 m. and the blocks belonged to a wall with a thickness of 0.64 to 0.65 m. The blocks, and the building of which they were a part, were made with a standard unit of measurement in the range of ± 0.325 m.

6. "More than five hundred marble blocks, mostly of Hellenistic workmanship, were found in the river bed a short distance to the northeast of the Lion base". O. Bronner, *The Lion Monument at Amphipolis*, Cambridge, Mass. 1941, p. 14 (henceforth cited as Bronner).

7. "Κονίαμα κεραμεικόν", Κεραμοπούλλος, *loc. cit.*

8. These blocks were re-discovered by Mrs. Koukouli-Chrysanthaki and reported to us by Professor Bakalakes who guided us to their present location. For sharing this information with us we would extend our warmest thanks to both Mrs. Koukouli-Chrysanthaki and Professor Bakalakes.

9. Cf. Bakalakes, *AJA*, p. 289, and *Θρακικά*, pp. 7 - 15.

The variations from block to block are such, however, that this is only an average¹⁰. Whatever the precise dimension of this standard unit, it clearly was used in the construction of the blocks of this series.

The numerous graffiti published by Bakalakes¹¹ are to be found exclusively on this series of blocks. These graffiti appear on the fronts, backs, and ends of blocks in rightside-up, upside-down, and sideways positions. It is obvious that they must have come onto the blocks after the demolition of the original structure to which the "Drafted Margin" series belonged. Since Professor Bakalakes will continue his studies in this area, we present only one of the names found during our work. A man by the name of Δίζας Ἰαλκου¹² scribbled his name on four different blocks, and the manner in which he wrote his name is instructive:

Block no. 124 (Pl. 50c): ΔΙΖΔΔΛΚ—Υ

Block no. 148: ΔΙΣΔΥΛΚΥ

Block no. 115: Δ ΔΙΖΔΛΚΥ

Block no. 114 (Pl. 51a):

Bakalakes has argued that the various graffiti are the names of captains of military troops¹³. Whatever his rank, our Dizas could easily have been a soldier with an idle and not very literate hand.

The presence of the graffiti on these blocks indicates an intermediate phase between the demolition of their original structure and their re-use in the dam. The presence of the graffiti exclusively on the "Drafted Margin" series indicates that these blocks were, at the time when the graffiti were written¹⁴, in a location removed from the other blocks which were later re-used together with the "Drafted Margin" series in the dam.

The "Drafted Margin" appellation for these blocks is derived from the fact that all, except the geisa, have a nicely worked offset margin framing the exposed surface of the blocks¹⁵. All these blocks have one hook clamp cutting at each end, a

10. Although our measurement average disagrees slightly with the 0.328 meter unit mentioned by Bakalakes, *AJA*, p. 289, and *Θρακικά*, p. 7, we are completely in agreement that a standard unit, or ancient foot, was employed in the construction of the building.

11. *AJA*, p. 290, and *Θρακικά*, pp. 17 - 32.

12. Cf. Bakalakes, *AJA*, p. 290.

13. *Ibid.*

14. Suggested as the second half of the first century B.C. by Bakalakes, *Θρακικά*, pp. 31 - 32.

15. As pointed out by Bakalakes, *AJA*, p. 289, and *Θρακικά*, pp. 7 - 15, a further subdivision of the series can be made according to the surface treatment within the drafted margin mentioned above. One type has a smooth band on the raised edges of the panel and within this smooth band a stippled surface created by blows of a single point. The second type also has a stippled center surface, but the smooth surrounding band is replaced by a rougher series of chisel strokes at right

central dowel cutting, and a pry mark either to right or left of the dowel on their top surfaces. (The geisa lack the dowel and pry). All have anathyrosis on both ends and a lower dowel cutting on either right or left end, but never on both.

A. *Orthostates*

These blocks average 1.18 m. in length; 0.845 m. in height; and 0.32 m. in thickness (Fig. 1; Pl. 51 b). We catalogued 40 such blocks at Amphipolis (2, 15,

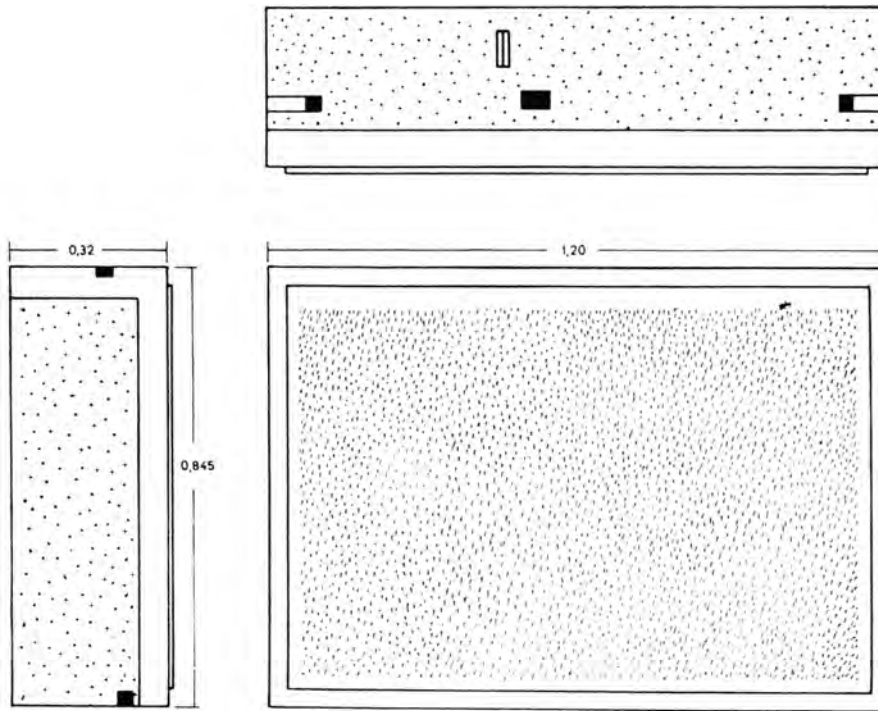

Fig. 1. Typical orthostate of "Drafted Margin" series

19, 24, 26, 37, 59, 60, 65, 74, 82, 91, 112, 118, 119, 125, 129, 138, 141, 143, 147, 150, 151, 155, 166, 167, 170, 183, 184, 187, 191, 193, 204, 220, 221, 226, 227, 230, 231, 235). In addition, we know of another 28 orthostates, 18 of which were re-used in the construction of the modern base of the Lion (Pl. 51 c - d), and the other 10 are now at Lithotopos. There are, then, a minimum of 68 orthostates of the "Drafted Margin" series.

B. *Low Full Thickness Wall Blocks*

These blocks are, on the average, 1.18 m. long; 0.32 m. high; and 0.65 m. thick (Fig. 2; Pl. 52 a). The thickness of these blocks gives the thickness of the wall

angles to the edges of the panel. This difference in surface treatment will have had an aesthetic but not structural significance. We have not, therefore, made any distinction between the two types of surface treatment.

which is, as one might expect, twice as thick as the orthostates. In addition to the usual dowel, clamp, and pry cuttings which are common to all the blocks in the series, these low wall blocks have a distinct line of division about halfway back on their top surfaces. This indicates that the blocks which rested above this course were half the thickness of the wall, and that the rear of the two upper blocks was not

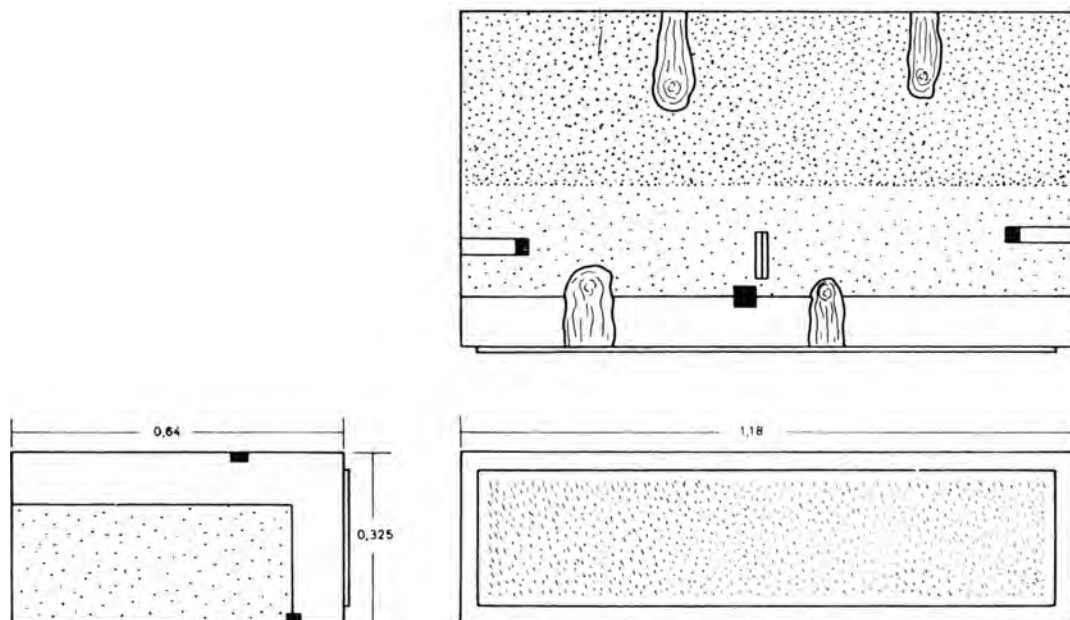

Fig. 2. Typical full thickness low wall block of "Drafted Margin" series

doweled into the low full thickness series below. We catalogued 67 such blocks (4, 7, 13, 14, 16, 17, 18, 21, 25, 27, 29, 32, 34, 36, 38, 44, 51, 54, 55, 56, 61, 62, 63, 66, 67, 73, 77, 80, 81, 82, 88, 89, 97, 98, 103, 104, 105, 109, 113, 122, 128, 130, 132, 140, 152, 153, 154, 156, 165, 171, 173, 175, 177, 178, 179, 188, 192, 194, 197, 200, 214, 219, 225, 228, 239, 242, 246). There are also 42 recognizable low wall blocks now in the base of the Lion and 19 more at Lithotopos for a total of 128 extant low wall blocks.

C. High Half Thickness Wall Blocks

These blocks, like the orthostates, have a length of about 1.18 m. and a thickness of about 0.32 m., but a height of about 0.65 m. The dimensions of these blocks are, then, exactly the same as those of the low full thickness wall blocks, but they are so cut as to stand upright rather than lie flat (Fig. 3; Pl. 52 b). We catalogued 40 blocks of this type (9, 12, 14, 22, 23, 28, 31, 46, 50, 57, 58, 70, 71, 79, 84, 92, 93, 94, 99, 100, 114, 116, 120, 123, 126, 133, 142, 157, 163, 176, 182, 186, 203, 208, 209, 215, 217, 229, 236, 244). Another 66 such blocks

are distinguishable in the modern Lion base and there are 8 more at Lithotopos for a total of 114 high half thickness wall blocks.

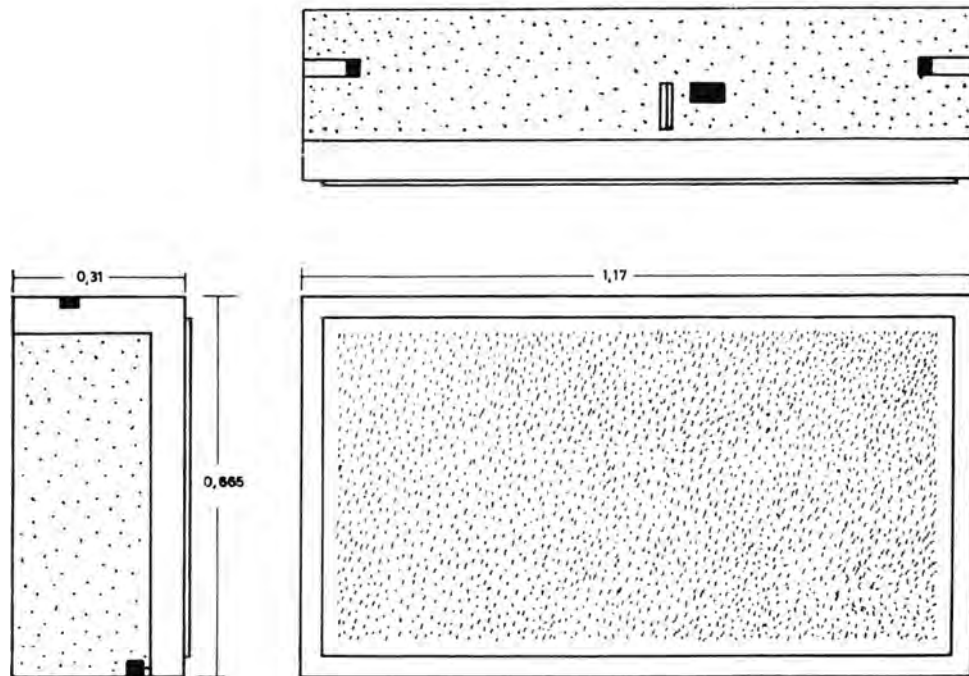

Fig. 3. Typical high half thickness wall block of "Drafted Margin" series

D. Geisa

These blocks share with the other members of the "Drafted Margin" series a length of about 1.18 m. and have a lower resting surface of about 0.65 m. which is the full wall thickness (Fig. 4; Pl. 52 c - d). They have an average height of about 0.35 m. and anathyrosis on both ends. Like the other blocks of the series, the geisa have a dowel cutting on the bottom surface on either the left or right end, but never on both ends. The top surface is flat for about half its depth. This flat area is picked to a relatively even, but not smooth, surface and has a hook clamp cutting at each end. The front half of the top surface is cut to imitate Corinthian roof tiles with two pan and one full and two half cover tiles on each block. The front ends of the cover tiles turn upwards to imitate antefixes, but these surfaces are now so worn that the precise form of the antefixes cannot be determined. The front surfaces of these geisa are well finished and have a cyma reversa soffit moulding and an ovolo crown (Fig. 16, D). We catalogued 55 geisa from this series (3, 5, 6, 30, 39, 40, 43, 47, 52, 68, 69, 76, 87, 106, 107, 108, 110, 111, 115, 124, 127, 131, 135, 139, 144, 148, 149, 158, 160, 162, 164, 168, 172, 174, 180, 181, 189, 190, 195, 196, 198, 199, 205, 206, 207, 211, 212, 213, 218, 224, 233, 234).

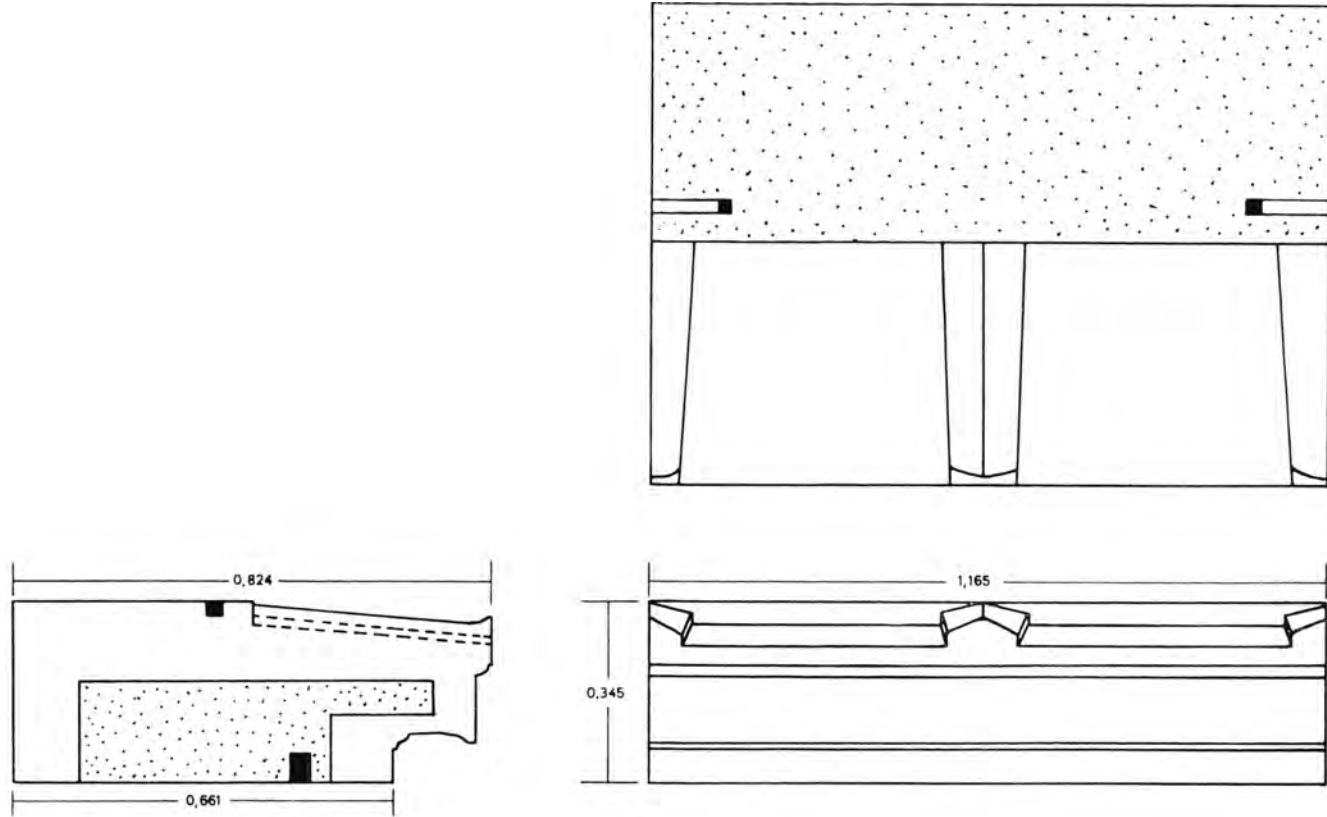

Fig. 4. Typical geison of "Drafted Margin" series

As far as we could see, no geisa were re-used in the modern Lion base, but there are 12 geisa at Lithotopos which make a total of 67 extant geisa blocks.

E. Reconstruction

A few observations regarding the nature of the structure of this series of blocks can be made on the basis of the material now collected. Firstly, the lack of work on the backs of the low wall blocks (type B above) indicates that they were not to be seen. The orthostates and high wall blocks will, of course, have had backer blocks masking their unfinished back surfaces, but it is significant that none of these backers are among the blocks which we catalogued. The absence of dowels on the rear half of the upper surfaces of the low wall blocks shows that none of the high wall blocks or orthostates now extant could have rested on the rear surface of the low wall blocks; the high wall blocks and orthostates all have dowels on their lower surfaces. These facts suggest that the backer blocks were of poorer material which would not have withstood the waters of the river and were, for this reason, not re-used in the dam. This would, in turn, indicate that the back of the wall formed by these blocks was either never visible, or was stuccoed over.

It is striking that among 413 blocks of the "Drafted Margin" series not a single corner block is extant¹⁶, that no other member (e.g. column, capital, architrave, frieze, etc.) is among the catalogued blocks, and that the geisa have no cuttings for joists or rafters although the rear half of their top surfaces obviously carried some other member above. All these facts suggest that the structure was not a proper free-standing building. A monument with a solid core is a possibility, but the absence of corner blocks is disturbing. Another possibility is a long retaining wall with the back surface completely covered by earth and the geisa surmounted by a rampart or balustrade¹⁷. On the other hand, the lack of corner blocks and other members may be fortuitous, and the "Drafted Margin" series could have belonged to, for example, a stoa with the interior surface of the wall covered by plaster¹⁸.

Whatever the nature of the original structure, the interrelationship of the var-

16. In addition to the 377 blocks mentioned above, we catalogued 9 blocks from the "Drafted Margin" series which were too destroyed to allow an assignment to a specific category, but none of these were corner blocks. The same is true of 26 blocks now in the Lion base. These blocks either have been built into the base, or else cut off to form a "crown" for the monument (Pl. 51 d), in such a way that they cannot be typologically identified. Of these 26 blocks, 14 are either orthostates or high half thickness wall blocks but definitely not low full thickness wall blocks, while the other 12 blocks could be any of the three types.

17. The series cannot belong to the ancient foundations which have been associated with the Lion; cf. J. Roger, *Le monument au Lion d'Amphipolis*, *BCH* 63 (1939), pp. 24 ff. (henceforth cited as Roger), and Broneer, pp. 17 ff. Those foundations are said to be square (see below, note 34) and measure 9.96 m. on a side for a total perimeter of 39.84 m. We have 67 geisa with an average length of 1.18 m. for a linear total of about 80 m., almost twice the amount necessary for these foundations.

18. For a very similar arrangement of exterior marble wall blocks with poros backer blocks on the interior and the latter covered with stucco see P. W. Lehmann, *Samothrace* 3, 1. *The Hieron*, Princeton 1969, pp. 42 and 138 ff.

ious blocks of the "Drafted Margin" series can be obtained from the preserved blocks. As noted above, we have recognized 67 geisa and 68 orthostates, 128 low wall blocks and 114 high wall blocks. It will be apparent that there are about twice as many blocks of the last two types as of the first two. This indicates that for every single course of geisa and orthostates there were two courses of low and high wall blocks. The normal positions of geison and orthostate in a wall are obvious, and the high and low wall blocks can be used between orthostates and geisa in the manner shown in Fig. 5. The suggested reconstruction is the only one which takes account of the facts known at present about the "Drafted Margin" series although it is obviously possible that there may be other members of the series which have not yet appeared.

F. Location and Date

Of the 246 blocks which we catalogued, 203 belong to the "Drafted Margin" series. It was estimated in the 1930's that some 500 blocks were dredged from the Strymon (see note 6 above), and we have seen that we can account for 413 blocks belonging to the "Drafted Margin" series (including those re-used in the Lion base and those at Lithotopos). It will be seen below that the other 43 catalogued blocks (plus 8 others at Lithotopos) represent at least five different ancient structures. That such a high percentage of the total number of blocks (413 of 464) should be from the same series and the same building would indicate that the building was relatively close to the dam where the blocks were re-used, but one cannot localize the structure with more precision¹⁹.

The form of the clamps used in the blocks indicates a Hellenistic date, but a closer dating can be derived only from the mouldings of the geisa. Bakalakes has suggested that these should be dated in the third quarter of the 2nd century B.C.²⁰. It is certainly true that the geison mouldings fit most comfortably in the 2nd century. The soffit moulding has a height greater than its depth and the chord of the convex curve is less than that of the concave which places it within a group found most frequently in the 2nd century although there are also examples in the 4th century²¹. Whereas workmanship argues against the earlier date, it should be noted that it is difficult to pinpoint the relative stage of development of the cyma reversa especially in its use as a soffit moulding. The ovolo crown with no upper depth would also be in keeping with a date in the 2nd century.

19. Bakalakes, *AJA*, p. 290, has proposed that these blocks came from one or two stoa(i) in the town of Amphipolis. The town site is, however, far enough distant from the later dam that, if the town had been plundered for the construction of the causeway, it is surprising that a more representative architectural sampling does not appear. We would rather think of the blocks, with their soldiers' graffiti, as having an original provenience nearer the site of the later causeway. This area was always important with regard to the river crossing and ancient military presence there would be no more surprising than the soldiers which now guard the modern bridge.

20. *AJA*, p. 289.

21. L. Shoe, *The Profiles of Greek Mouldings*, Cambridge, Mass. 1936, p. 68. Compare Type VII of the 2nd century, pp. 78 - 9, for proportions.

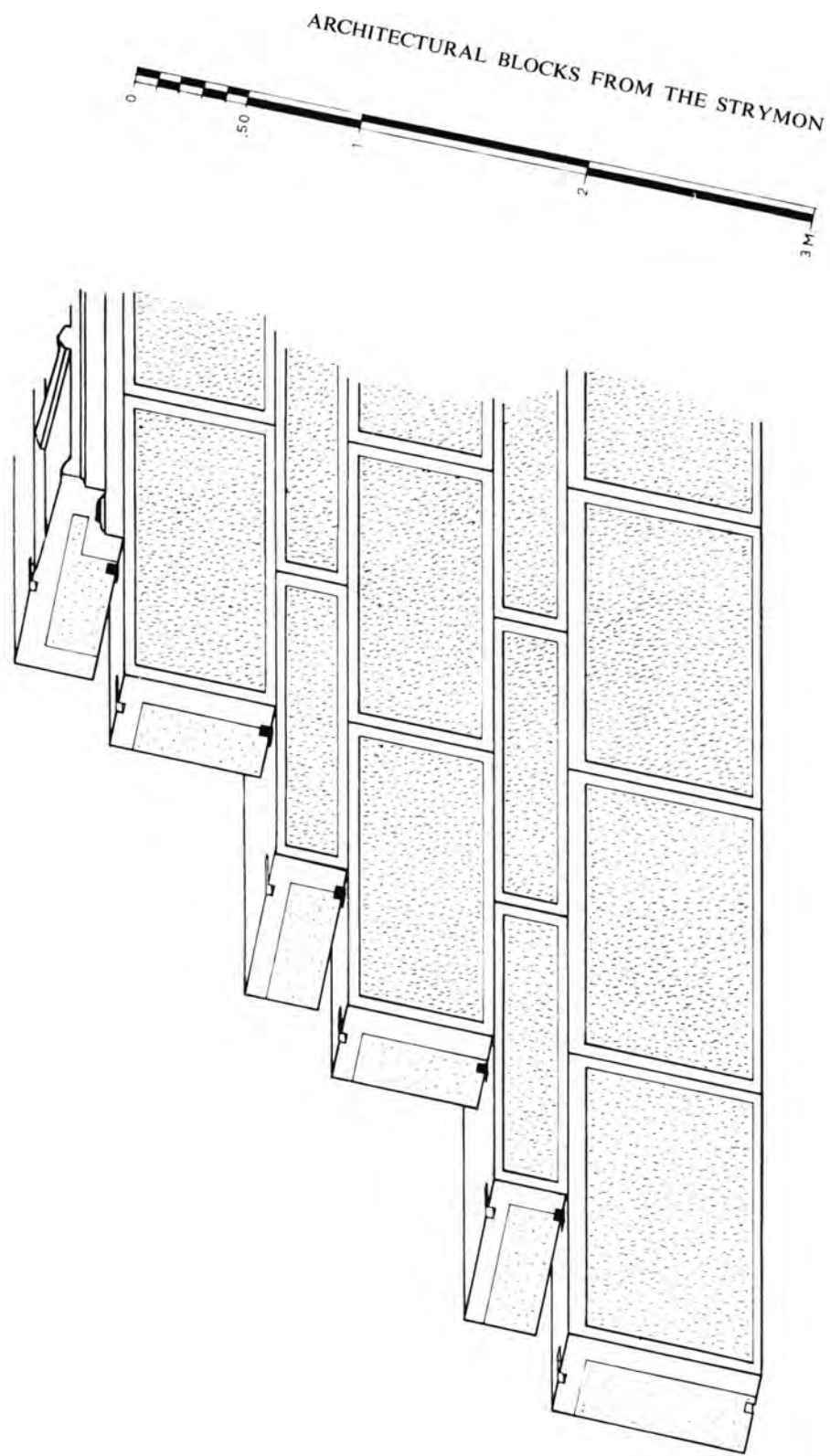

Fig. 5. Suggested reconstruction of "Drafted Margin" series

Finally, the soffit has only a very short curve as it cuts under the broad drip and the nearly horizontal line begins very quickly as one would expect in the 2nd century²². Thus we accept Bakalakes' date for the "Drafted Margin" series in the 2nd century, but with only the geison mouldings to use for comparison, we do not feel justified in pressing for a more precise dating.

II. The Column - Shield Series

Another group of blocks coming from a single original monument can be distinguished from among those collected. Since there are only three blocks in this series, it may be worth-while to describe them individually.

No. 11: Full thickness wall block with engaged half-column (Fig. 6; Pl. 53 a-b). Height: 0.458 m.; length: 1.003 m.; total depth: 0.859 m.; depth at wall: 0.642 m.

Rear and bottom surfaces worked fairly smoothly, anathyrosis on both ends, front has unfluted engaged half-column, whole front surface roughly finished except for thin, light drafted edge at front, one hook clamp cutting at each end, two pairs of pry holes.

No. 210: Half thickness wall block with engaged half-column (Fig. 7; Pl. 53 c-d). Height: 0.458 m.; length: 1.008 m.; total depth: 0.658 m.; depth at wall: 0.411 m.

Rear and bottom surfaces worked fairly smoothly.

Anathyrosis on both ends. Front surface roughly picked with unfluted engaged half-column. Right front corner has irregular vertical cut-back with more regular cutting at the bottom (Pl. 53 d). This may be interpreted as a dowel which broke away during its cutting which made necessary the cut-back at the front corner. Top surface has anathyrosis at front, a hook clamp cutting at each end and at back, a pair of pry holes.

No. 72: Half thickness wall block with lower part of engaged shield (Fig. 8; Pl. 54 a-b). Height: 0.454 m.; length: 0.994 m.; total depth: 0.514 m.; depth at wall: 0.385 m.

Back and bottom surfaces worked fairly smoothly. Anathyrosis on both ends. Front surface roughly picked with shield raised from wall by three different beveled surfaces up to convexity of shield surface. Top surface heavily worn (by water?) with a hook clamp cutting at each end and at back, two central pry holes, and one dowel.

The similarity of dimensions, material (a creamy-white medium crystal marble), and workmanship of these three blocks is sufficient to justify their association with one another. It is obvious that we have to do with a monument which had shields on a wall between engaged columns. The three blocks yield information adequate to restore this monument in some detail.

First of all, it will be noted that the thickness of blocks 11 and 210 is different,

22. *Ibid.*, p. 160.

and that the thinner (210) has a clamp cutting toward the rear. This means that the total wall thickness, represented by block 11, was 0.642 meters and that there were some courses of masonry which took up the full thickness of the wall, while other courses had backer blocks to fill out the thickness. The double set of pry

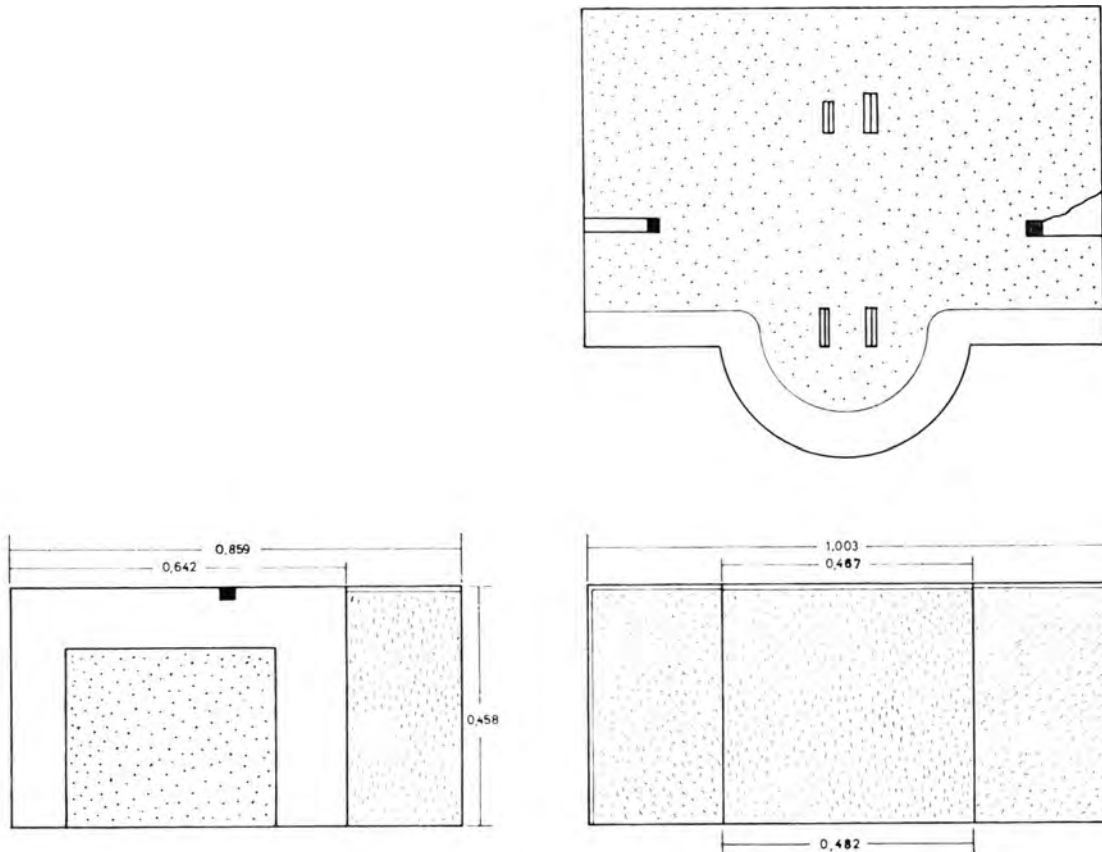

Fig. 6. Engaged column block no. 11

holes on the top of block 11 also indicates a two block thickness in the course above this block.

Secondly, the placement of the pry holes on both blocks 11 and 210 shows that each was surmounted by a course which had a vertical joint on the center of these blocks. This means that alternating courses of masonry came with vertical joints on the axes of the shafts of the columns²³. Since the blocks above no. 11 must have been thin (like 210), but also must have had a vertical joint between them on the axis of the column shaft (unlike 210), a block like 210 could not have rested in

23. The same will have been true of the central course of the shield as shown by the pries on the upper surface of the lower block 72.

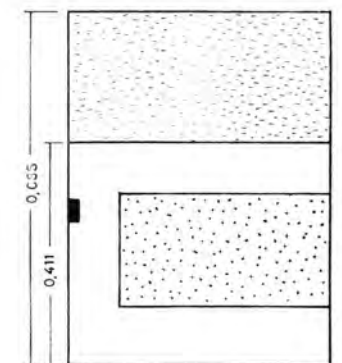
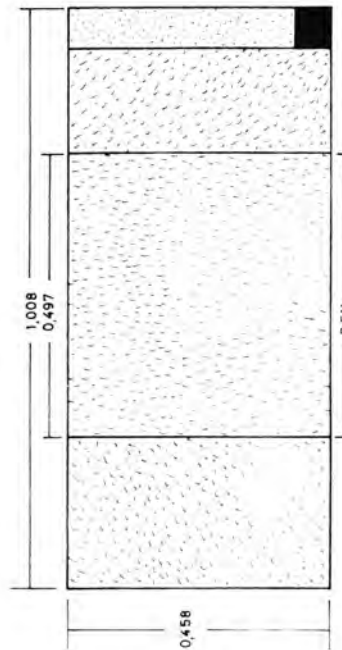
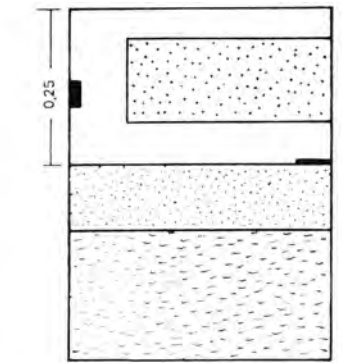
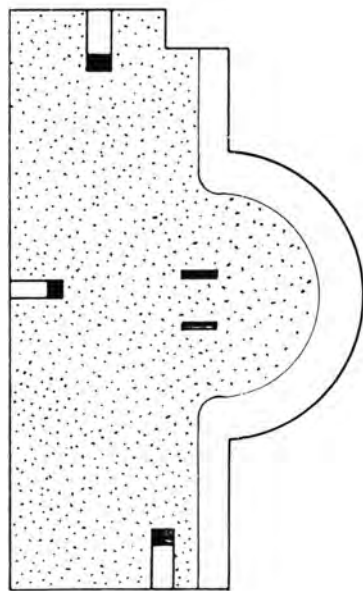

Fig. 7. Engaged column block no. 210

this position. Therefore, there cannot have been a simple alternation in the masonry courses between full and half thickness wall blocks. We must rather restore two courses of half thickness wall blocks for every course of full wall thickness blocks²⁴.

The coursing of the masonry can, however, be defined more precisely. This is

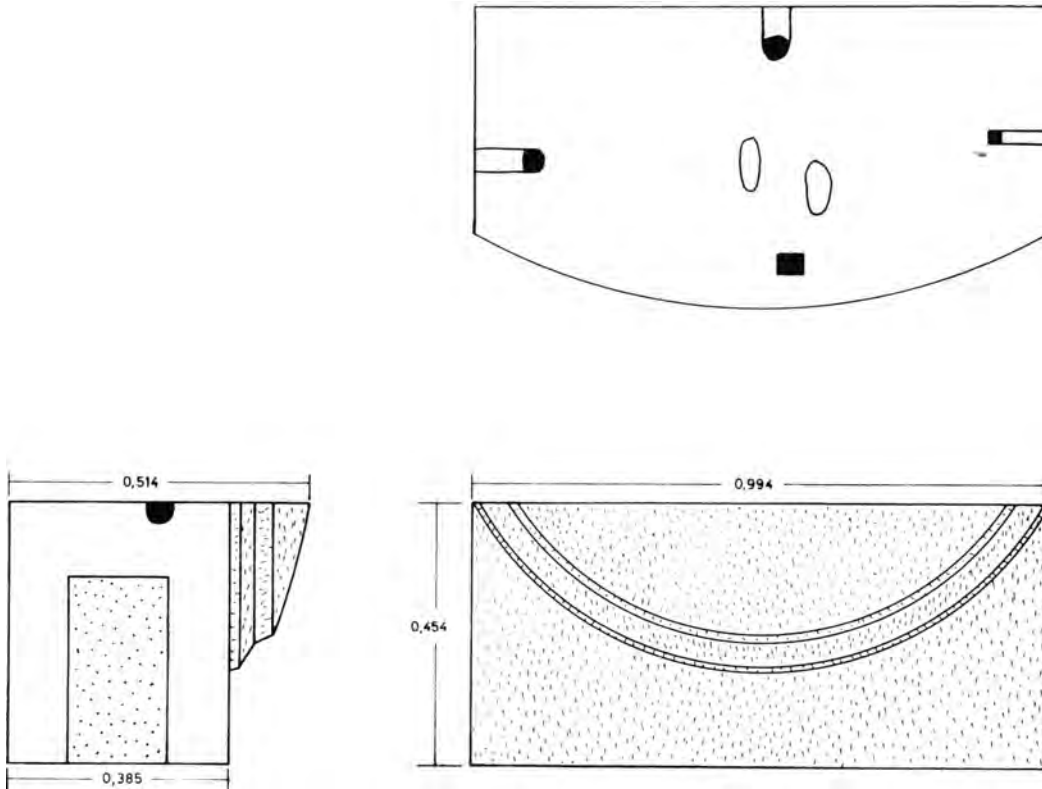

Fig. 8. Engaged shield block no. 72

possible since the two column blocks show a certain diminution toward their tops. Block 210 measures about 0.497 m. across the top of its engaged column, and about 0.511 m. at the bottom, or a difference of 0.014 m. Block 11 has a column diameter of 0.482 m. at the bottom and 0.467 m. at the top, or a difference of 0.015 m. It would appear, then, that the column diminution was about 0.015 m. for every course of masonry. Block 11 must be higher in the wall than block 210 and the difference between the lower diameter of 11 and the upper diameter of 210 is 0.015 m. There was, therefore, one course between these two blocks. This missing course was probably thin like 210 (see note 24) and equipped with backer blocks.

24. Such a wall construction is paralleled, for example, by the Hieron at Samothrace (cf. Lehmann, *op.cit.*, p. 42, pls. XXII, CIV) and the Treasury of Siphnos at Delphi (cf. R. Martin, *Manuel d'Architecture Grecque* I, Paris 1965, p. 402, fig. 175). The alternative possibility, two low full thickness courses for every one of half thickness, is unknown to us.

This provides the coursing of the wall: a full wall thickness course with two thin courses above followed by another thick course.

Next to be determined is the height of the wall. This is possible only if we may associate with our series the engaged Doric capital found at the Lion monument 40 years ago²⁵. Such an association is suggested by the height of the capital (0.23 m.) which is just half the height of the blocks of our series. The absence of fluting on our engaged columns does not preclude this association since the surface treatment of these blocks shows that they will have been covered with stucco, and the fluting of the columns will have been carried out in this material²⁶.

If the diminution mentioned above is extended upward, one derives, five courses above block 210, a top column diameter of 0.437 m. This is sufficiently less than the 0.446 m. diameter (on the flutes) of the capital to enable the stucco fluting to fill out the difference. There were, then, at least six courses in the height of the wall. We would restore a seventh course below the course of block 210 in order to give the total height of seven courses plus the capital course as about 3.43 m. The bottom diameter of the unfluted stone column will have been *ca.* 0.526 m., but the addition of the stucco fluting will have increased this to about 0.56 or 0.57 m., and the ratio of lower diameter to column height will have been about 1:6.04²⁷.

With the wall-column height and the coursing of the wall established, we can also determine the intercolumniation. This is given with the help of shield block 72. This block, preserving the lowest of three courses of an engaged shield, must have been situated halfway between two columns. It ought also to have been located above the center of the wall so that the lowest three courses of the wall are improbable locations for shield block 72. Since there had to be two more courses above block 72 in order to complete the circle of the shield, it is impossible that block 72 was located in the sixth or seventh courses. There remain, then, only courses four and five as possible locations for shield block 72. However, the fourth course (which is the course of column block 11) consists of blocks of full wall thickness whereas block 72 is of only half wall thickness. Block 72 must, therefore, belong in the fifth course of masonry from the bottom of the wall.

We know, as revealed by column block 11 of the fourth course, that the joints

25. Roger, fig. 17; Broneer, fig. 20. This capital has now disappeared and we have not been able to discover its present location.

26. Such a treatment of column shafts and capitals is not uncommon. At Morgantina in Sicily, the Doric peristyle of the House of the Arched Cistern was provided with carved limestone capitals; cf. R. Stillwell, *Excavations at Morgantina 1960*, *AJA* LXV (1961), p. 279, pl. 93, fig. 8, and *Excavations at Morgantina 1962*, *AJA* LXVII (1963), p. 168. Some of the column shafts of this peristyle were also carved in limestone, but others were made up of circular terracotta bricks covered with stucco fluting; cf. E. Sjöqvist, *Excavations at Morgantina 1961*, *AJA* LXVI (1962), p. 139. On the façade of a recently discovered and as yet unpublished tomb in the village of St. Athanassios, west of Thessalonike, the Ionic capitals and bases are worked out in stone while the column shafts consist of stucco fluting over a stone core.

27. If there were only six courses in the height of the wall, the ratio would be 1 : 5.4 which is unlikely in the period of this series.

of the blocks in the fifth course fell on the vertical axes of the engaged columns. The shield block must be placed, therefore, a full block length (or about one meter) away from the axis of the column. The center of shield block 72 will have been one and a half block lengths distant from the axis of the column, and the interaxial spacing of the columns will have been three block lengths, or about 3 meters (F i g. 9)²⁸.

There is an immediate and obvious temptation to associate the system reconstructed above with the Lion monument. We have already used in the reconstruction the engaged Doric capital previously associated with the Lion monument, and our documentation of the existence of shields between the columns would confirm one detail of Roger's suggested reconstruction of the monument²⁹.

If our series does belong with the extant foundations, it would have had four columns along the façade³⁰. The total length of this façade will have been three interaxial spacings plus two column half-diameters, or about 9.56 meters. The foundations measure 9.96 m. and both Roger and Broneer assumed that there would have been a three-step krepidoma between the euthynteria and the wall-colonnade. Broneer (p. 27) estimated the stylobate length on a three-step krepidoma as 8.31 m. This is too short for our system and would seem to preclude it. If, however, there was only one step above the euthynteria, the stylobate length will have been 9.63 m. since the line of the set-back of the first step is preserved on the euthynteria as 0.165 m.³¹ Such a stylobate length would be suitable for our restored façade with the corner columns set back 3 or 4 centimeters from the edge of the stylobate.

Although we regard it as quite possible that the monument may have been so constructed with a one-step krepidoma above an elevated podium³², we do no

28. It would be theoretically possible to have an additional plain wall block on either side of the shield block, but such an arrangement would yield the prohibitively large interaxial spacing for the columns of about 5 meters.

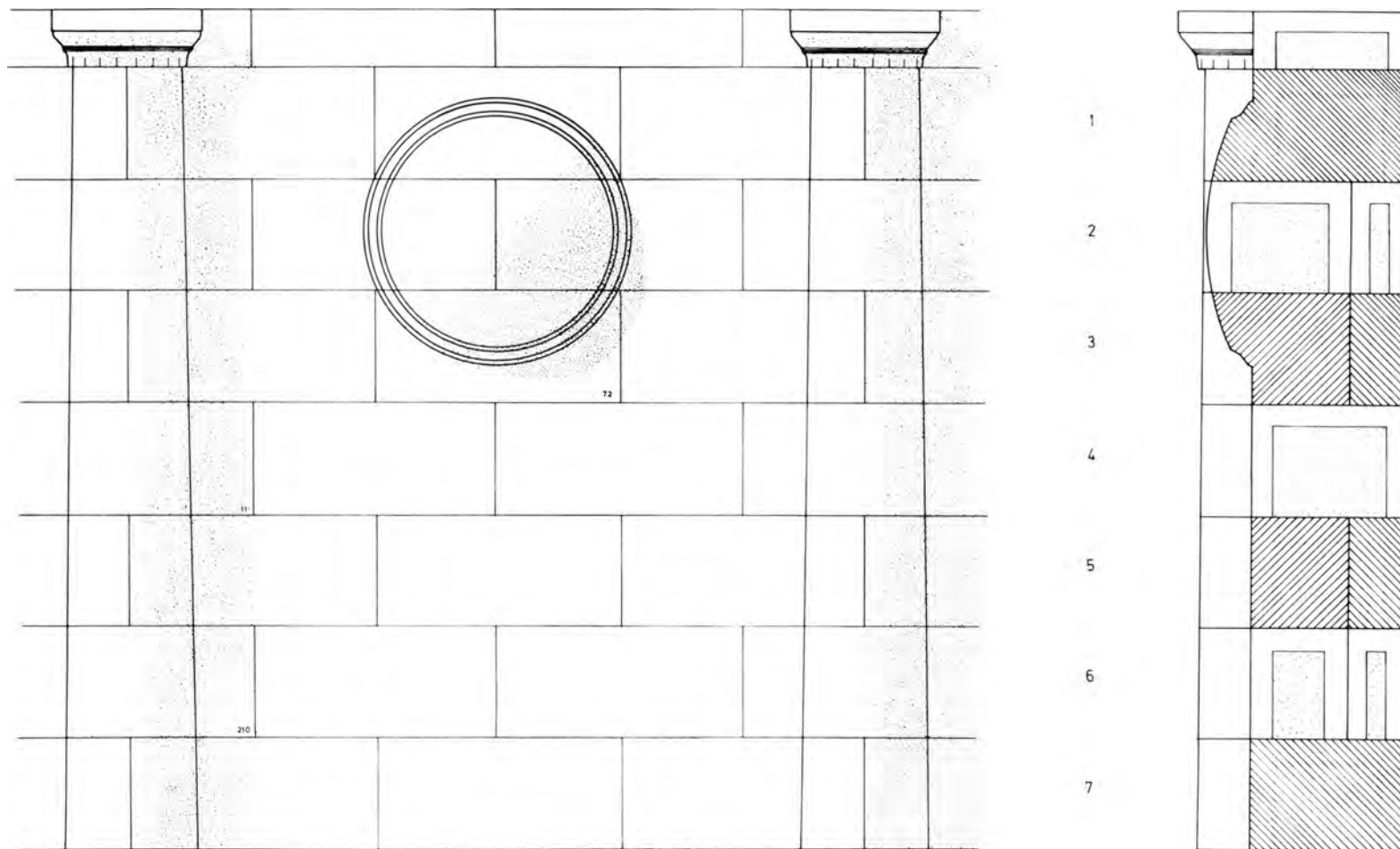
29. Roger, p. 37, fig. 19. Roger's suggestion of shields on the monument at Amphipolis was based on the analogy of the Lion Tomb at Knidos; cf. C. T. Newton, *Halicarnassus, Cnidus, and Branchidae*, London 1862, pp. 492 - 493, 508, and pls. LXI - LXV.

It should also be mentioned at this point that Roger refused to attempt a detailed reconstruction of the monument and presented only a suggested general scheme. Broneer, p. 28, attributes to Roger a calculation of the height of the column and capital of the restored monument as 3.64 m. Roger published no such calculation, but rather says, with admirable caution (p. 35) : " Mais là (at the krepidoma level) s'arrête toute espèce de certitude..... Le schéma général n'est certes pas douteux, mais l'application dans le détail précis et mesuré nous échappe absolument ". Again Roger says (p. 38) : " Nous n'avons malheureusement pas le moyen de restituer, même à peu près, la hauteur de la colonne, ni, par conséquent, celle du mur ". Broneer must assume complete responsibility for his restored column height of 3.64 m., which is, moreover, incorrect if one works it out following Broneer's own calculations.

30. Roger, pp. 37 - 38.

31. Roger, p. 35; Broneer, p. 25.

32. For similar arrangements compare the Lion Tomb at Knidos, Newton, *op. cit.*, pp. 480 - 511, pls. LXI - LXV; the " Tomb of Theron " at Agrigento, P. Marconi, *Agrigento Topografia ed Arte*, Florence, 1929, pp. 124 - 127, figs. 79 - 80; and the " Charmyleion " on Kos, P. Schazmann, " Das Charmyleion ", *Jdl* 49 (1934), p. 117, fig. 5.

0 .50 1 2 M.

M 1972

Fig. 9. Suggested reconstruction of column-shield series

more than suggest the possibility. There are too many problems concerning the Lion monument, and too little information, to justify a new reconstruction. There are still no possible members of the entablature, nor of the steps which formed the

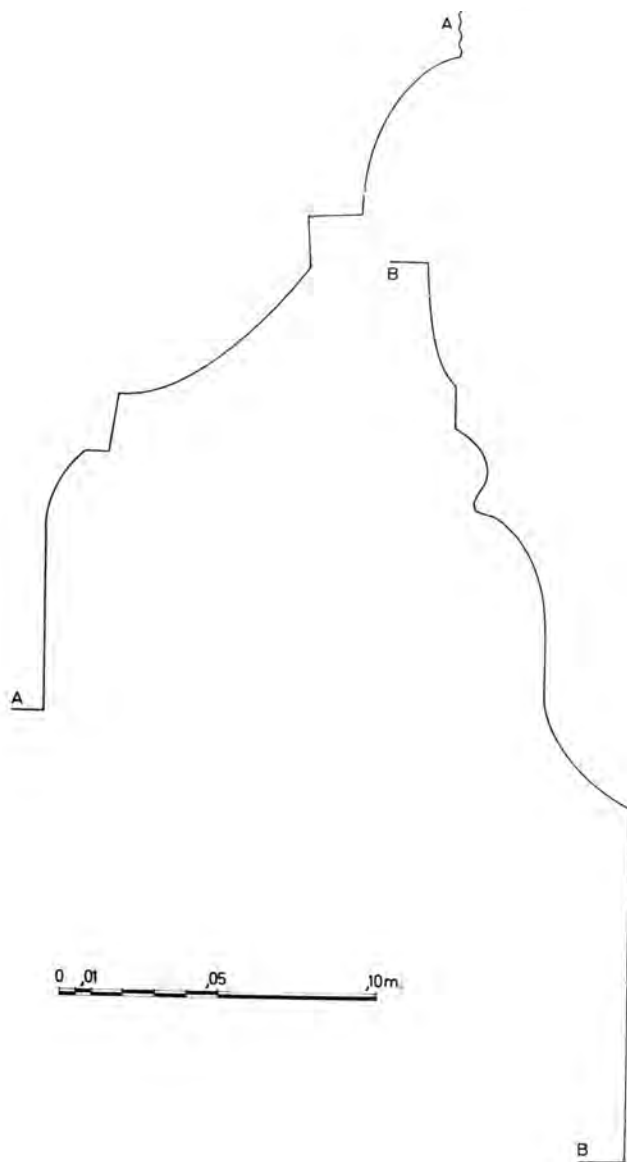

Fig. 10. Profiles of Roman monument blocks: A, crown; B, base

supposed link between the entablature and the resting place of the Lion at the top. It should be pointed out that there are even more fundamental problems with the Lion monument as previously restored. The association of the Lion with either the foundations or with our series of blocks cannot be proven, and, since

the area around the foundations has never been explored³³, it cannot be precluded that other monument foundations are in the vicinity. The extant foundations themselves are problematic since their peculiar construction might lead one to believe that they represent two different structures rather than one unified monument³⁴. Until such questions are more securely answered, no new reconstruction should be attempted.

III. The Roman Monument Series

Among those blocks which we collected there were four which belong to a monument of moderate size and Roman date. Two of these blocks (nos. 8 and 75)

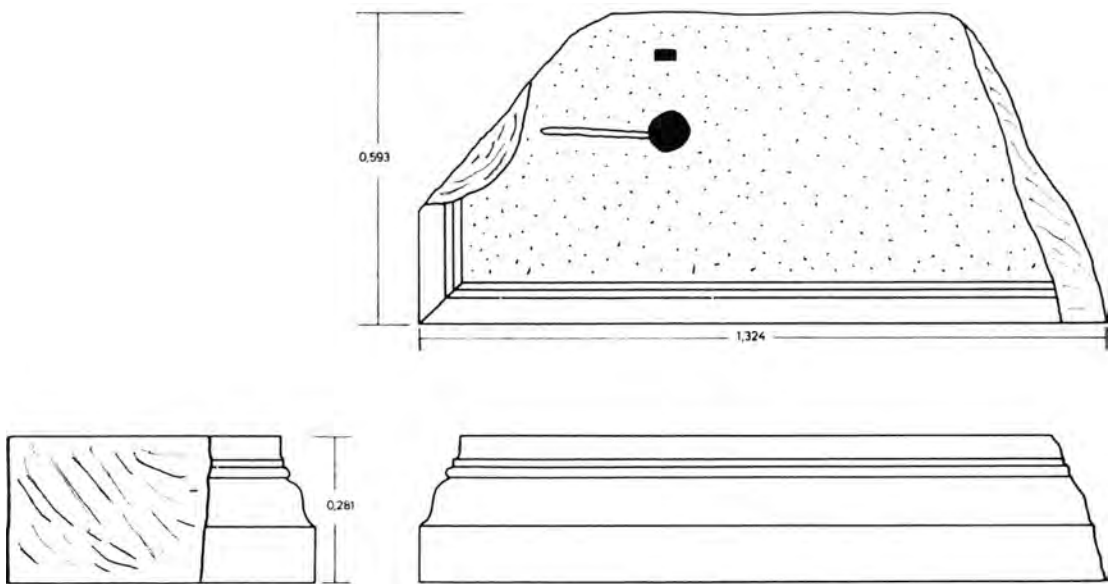

Fig. 11. Roman monument base block no. 8

belong to the base of the monument and are carved, above a plinth, with a cyma recta, a toros, and an apophyge (Fig. 10, B). They have a height of 0.281 to 0.285 m. and a depth of 0.54 m. One of the blocks (no. 75) has its original length preserved as 1.09 m. while block no. 8 was a corner block but is now broken across one end (Fig. 11; Pl. 54 c).

The other two blocks of this series (nos. 241, 243) are from the crown of the monument. They are carved with a cavetto surmounted by an ovolo with another cavetto above this (Fig. 10, A). Above this cavetto both blocks are broken away. One of the blocks (243) was a corner block which was re-used in later times

33. Cf. Broneer, figs. 5 - 7, for the extent of the area cleared.

34. This was, in fact, the original conclusion which was drawn during work at the site in the 1930's ; cf. Roger, pp. 26 - 27, and Broneer, p. 5.

(Fig. 12; Pl. 54 d). This re-use is documented by the irregular cuttings on its top surface which are interspersed with two original hook clamps and two original pry holes. Presumably it was at the time of this re-use that the mouldings on the long side of block 243 were cut away leaving two plain vertical fascias with a connecting beveled surface.

IV. The Doorway Series

Three blocks were found which once formed part of a doorway, although it is impossible to locate the original position of this doorway vis-à-vis any of the other series of blocks³⁵. One of these blocks is now at Lithotopos, but it has a mate at Amphipolis (no. 90) (Fig. 13; Pl. 54 e) with which it shares dimensions and surface treatment. Both these blocks were jambs and are about 0.30 m. wide, 1.22 m. deep, and broken at one end. The third block of the series was the lintel of the doorway (no. 159) (Fig. 14; Pl. 55 a) with a downward return at the end matching the jambs. Broken at its left end, block 159 has a preserved length of 1.36 m., but its depth (0.825 m.) is nearly 0.40 m. less than that of the jambs. The mouldings of these three blocks consist of three plain fascias each cut deeper than the next as they step down toward the opening of the door. The first two of these fascias are separated from one another by a plain beveled surface.

V. Miscellaneous

Most of the remaining blocks which we collected were too weathered or broken to enable identification. A few, however, can be identified and are of interest although they cannot be assigned to any of the previous series.

A. Arch (no. 42) (Pl. 55 b)

Marble block of an arch broken at bottom and right side. Hook clamp cutting on top surface toward left. Both front and back surfaces worked with series of three plain fascias each stepped down lower than the next toward the opening of the arch and crowned by a cavetto and another moulding now broken away.

B. Epistyle (no. 161) (Fig. 15; Pl. 55 c)

Gray-white marble block broken on the left end, right end has a curious (lifting?) cutting which forms a right triangle in section. The underside has a rectangular dowel near the right front corner. The front surface is stippled and has two lower fascias crowned by a cyma reversa (Fig. 16, A). A dating for the block in the 2nd century B.C., perhaps in the second half of the century, can be suggested on the basis of the proportions of the crown moulding. Particularly notable is the

35. These blocks are probably to be identified with those mentioned by Roger, pp. 7-8: "... blocs de seuil monumental ou linteaux de porte décorés de bandeaux, qui doivent provenir de la démolition, tardive, d'un édifice considérable subsistant à proximité".

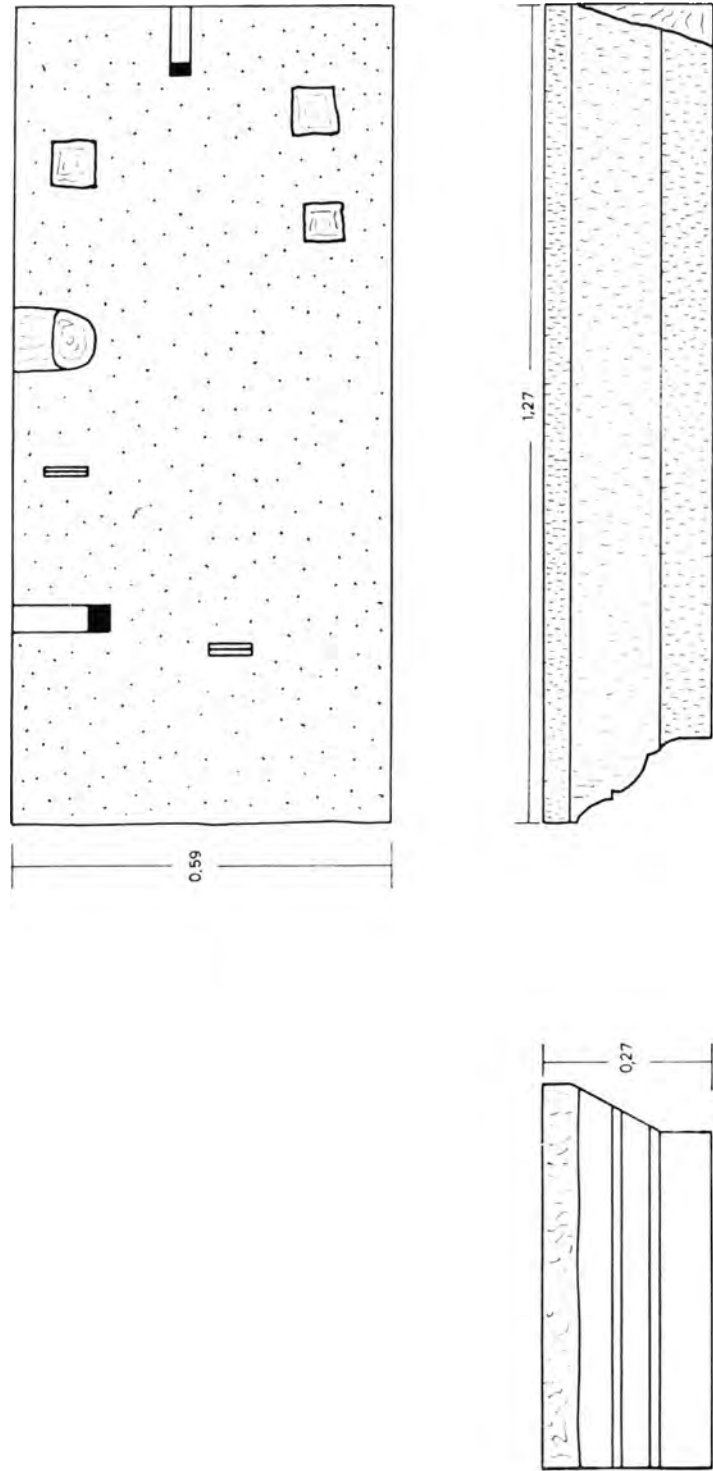

Fig. 12. Roman monument crown block no. 243

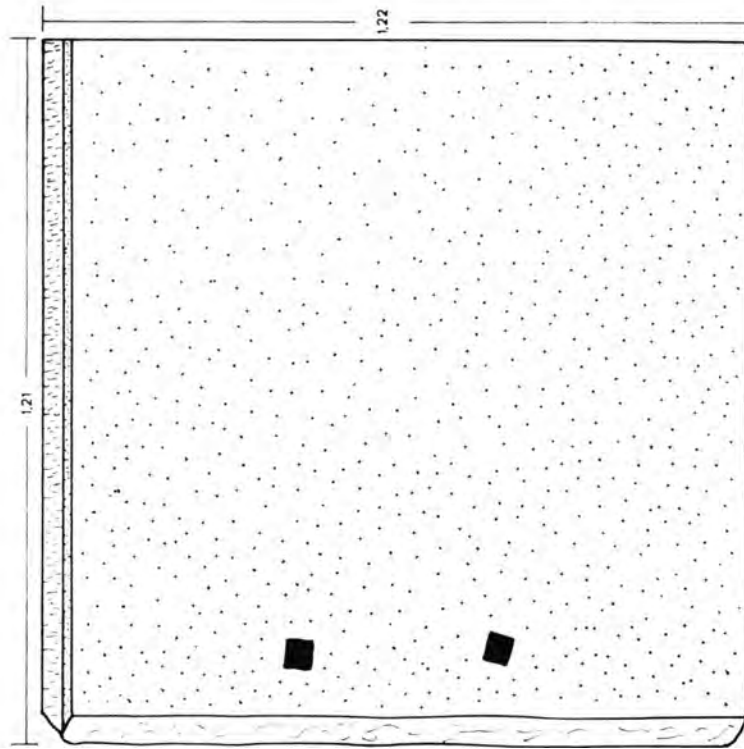
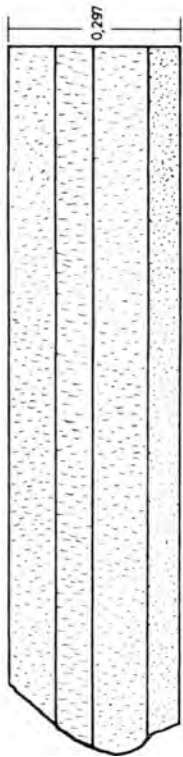
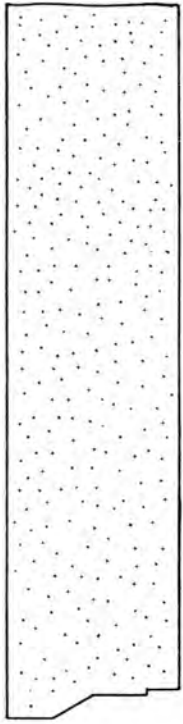

Fig. 13. Doorway jamb block no. 90

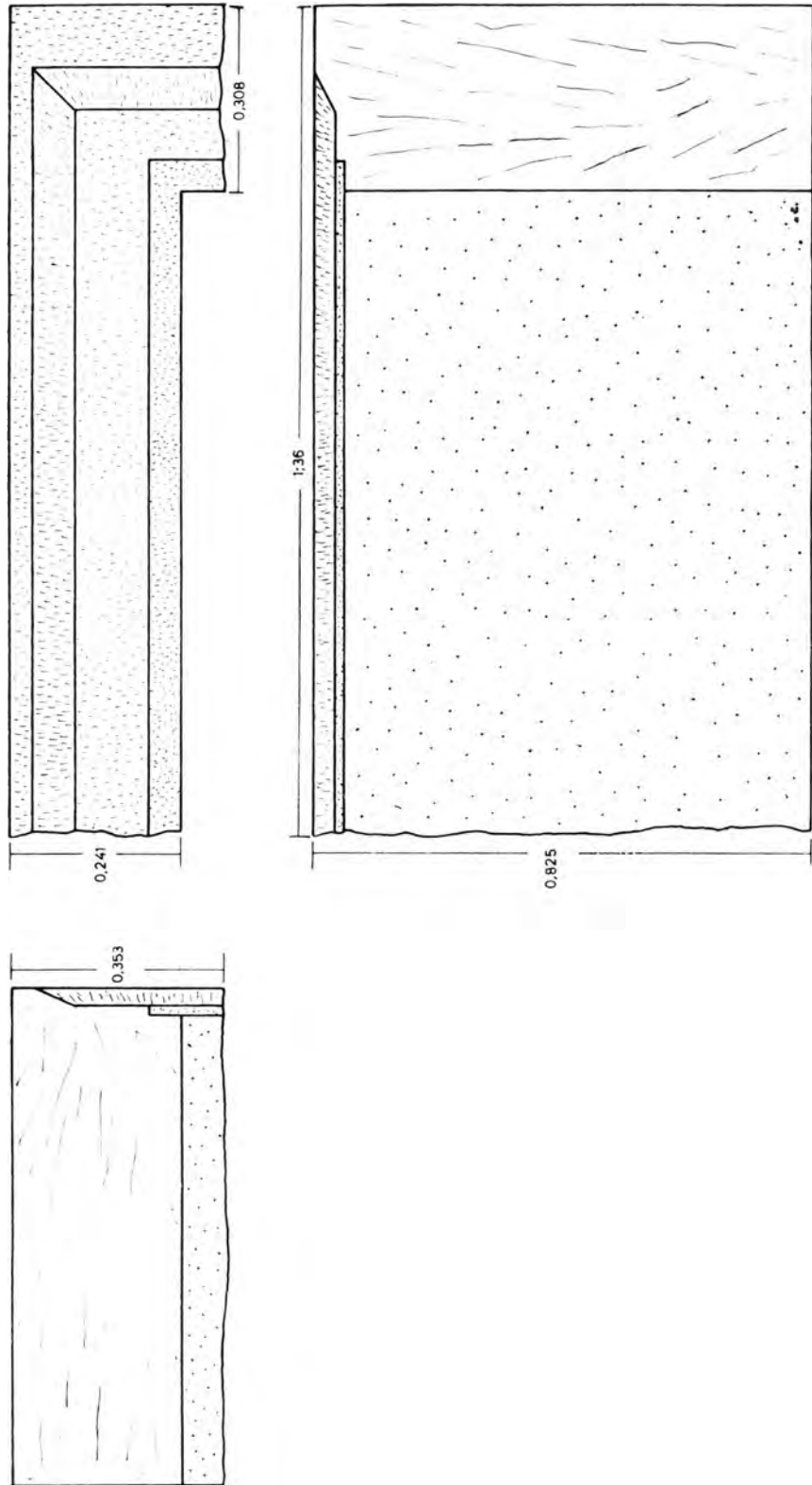

Fig. 14. Doorway lintel block no. 159

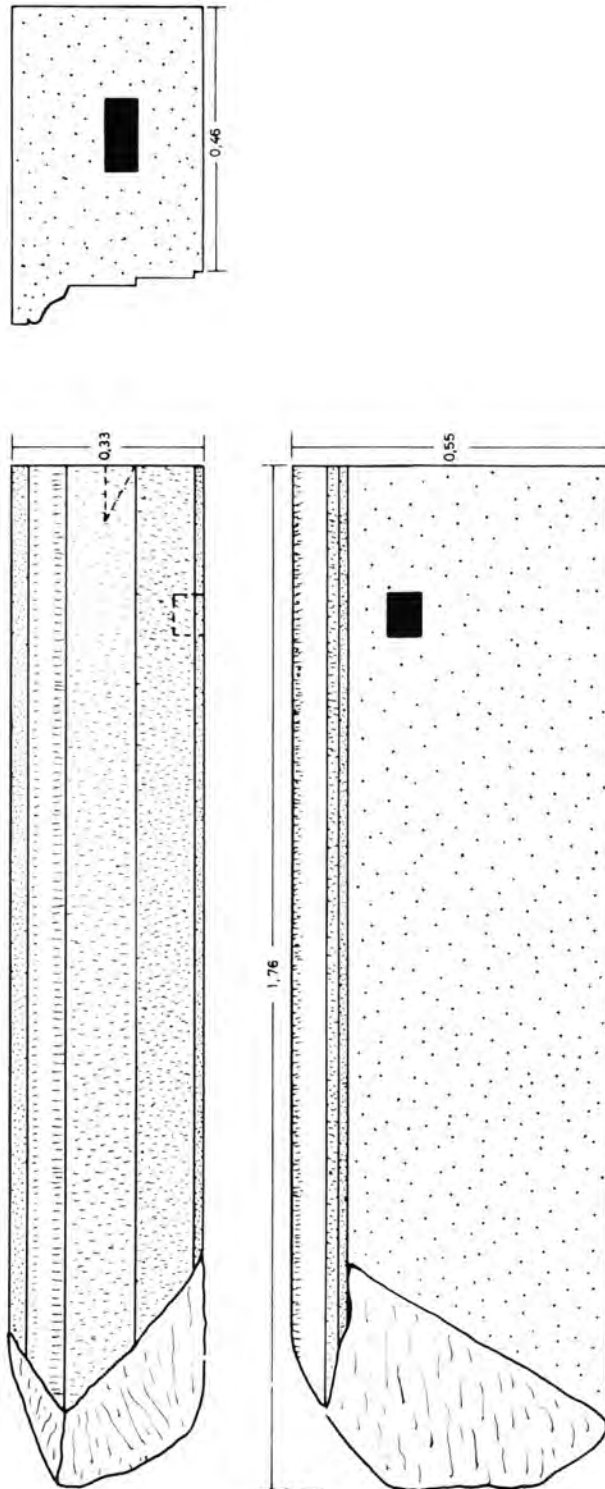

Fig. 15. Epistyle block no. 161

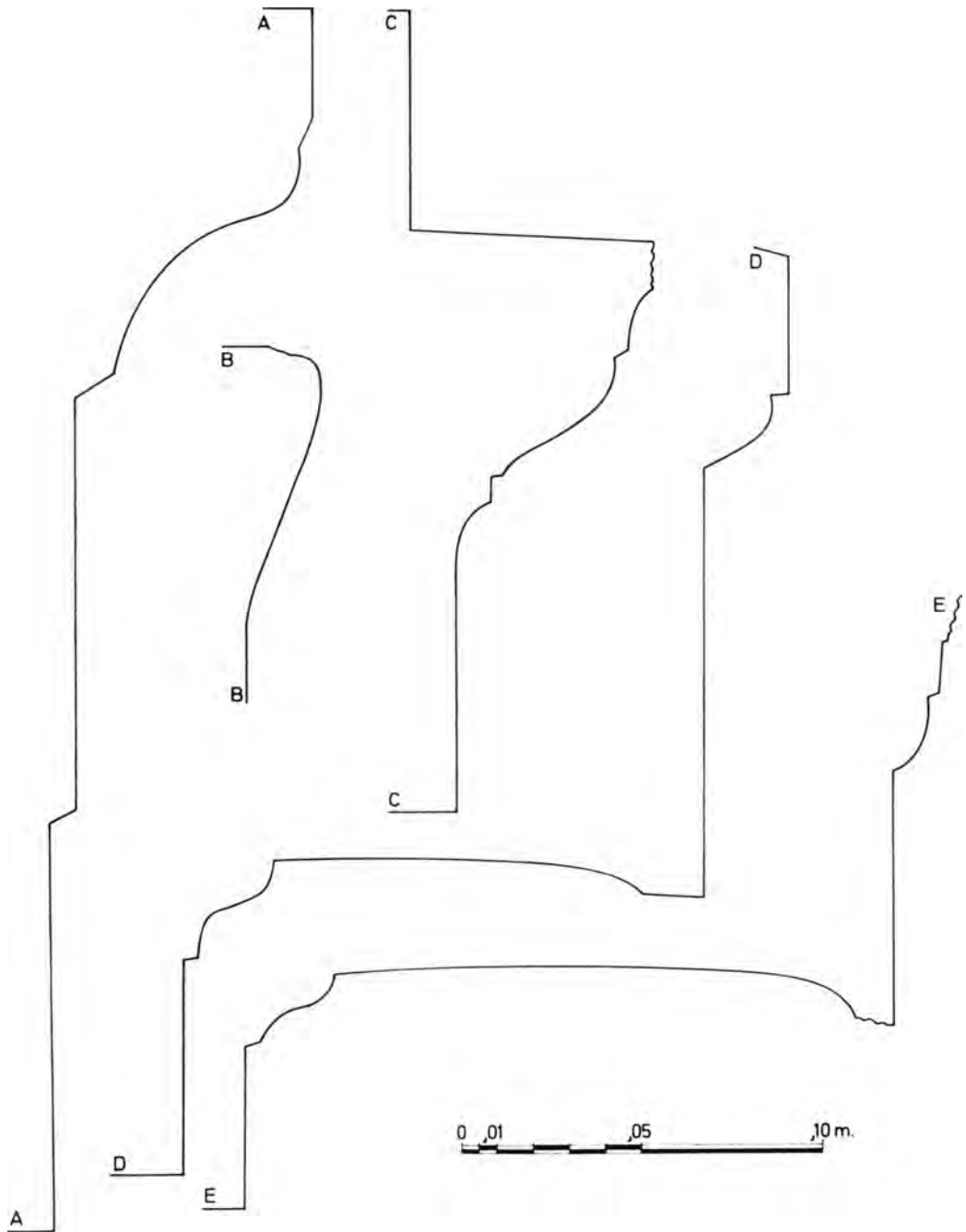

Fig. 16. Profiles: A, epistyle block no.161; B, anta block no. 216; C, curved entablature block no.10; D, geison of "Drafted Margin" series; E, geison-cuthynteria block no. 245

relationship of the curves with the upper much smaller than the lower. The fascia crown, moreover, is characteristic of second century buildings³⁶.

C. *Anta* (no. 216) (Fig. 17; Pl. 55d)

Gray-white marble block broken across the bottom and with two later irregu-

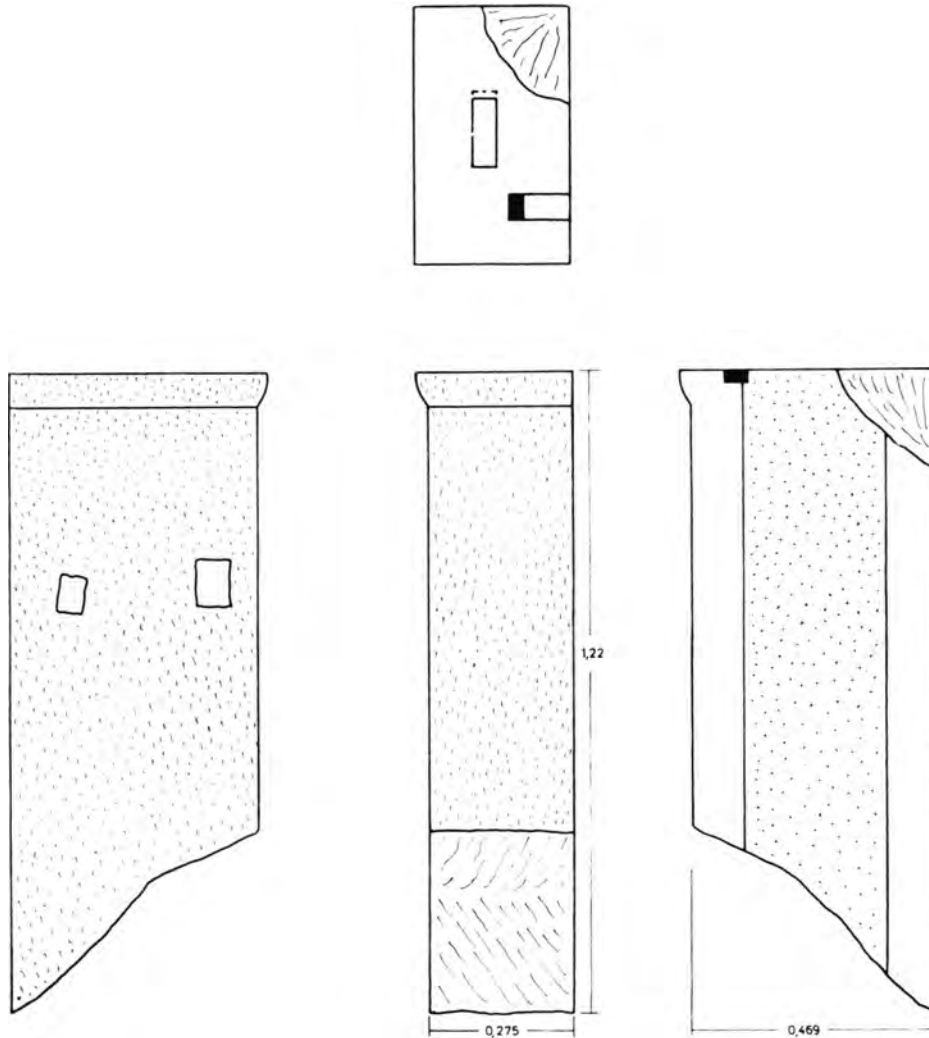

Fig. 17. Anta block no. 216

larly square cuttings in its front surface. The left side is smooth while the back has anathyrosis. On the top is a cutting for a hook clamp toward the rear and

36. Shoe, *op.cit.*, p. 58. For proportions compare the Ionic naiskos of the Stoa of Philip on Delos, *ibid.*, pl. XXVII, 19, and the Demeter Temple at Pergamon, pl. XXVII, 17. An exception is the earlier use of the fascia when the moulding appears in a Doric context.

another cutting for a lifting lewis. The surface of the right side and front is stippled, and both these sides are crowned by a rather flat ovolo (Fig. 16, B).

The similarity of treatment of the visible surfaces of anta block 216 and epistyle block 161 might suggest an association of these two members.

D. Curved Entablature Block (no. 10) (Fig. 18; Pl. 55 e)

White marble block broken across right rear corner and with chips missing off the surface elsewhere. The block is wedge-shaped in plan and both ends have anathyrosis. The top and bottom surfaces have smoothed resting surfaces near the front edge. The bottom surface, at the left, has two dowel cuttings, while the top has a very wide hook clamp cutting at each end and a weathered cutting to the right of center which may have been a pry hole. Although the back surface is rough, it is obviously straight in plan as opposed to the concave front. The latter surface is worked very smoothly and has a high cavetto (Fig. 16, C). This is crowned by a cyma reversa above which is another cavetto. The front edge of the latter moulding is completely broken away. Above the mouldings is a cut-back of, as preserved, 0.069 m. which ends in a plain vertical face 0.06 m. high. The vertical face of the lower cavetto has two neatly inscribed letters: an epsilon near the right end, a delta about one-third of the way from the left end. The situation of the delta makes it unlikely that the letters are mason's marks, and they might be better understood as a part of a larger inscription which followed around the circumference of the structure.

As is obvious from the drawing and photograph, this block is a segment of a circular or semi-circular (e.g. exedra) structure. The straight back surface of the block makes it unlikely that the circle of the interior was translated to the exterior. Based on the curve exhibited in block 10, the radius of the interior of this structure can be estimated as *ca.* 2.30 m.

The date of the structure is not so easily derived. The only evidence is from the mouldings, and the very flat inner curve of the cyma reversa does not yield proportions for comparative purposes. This phenomenon shows a lack of feeling for the moulding which may be attributable to provincialism, or a lateness of date, or both. Probably the block should not be dated earlier than the late Hellenistic period, and an early Roman date is not precluded.

E. Geison-Euthynteria Block (no. 245) (Fig. 19; Pl. 56 a-b)

Brownish-white marble block complete except for surface chips. This block has had an interesting history which can best be explained by reconstructing the original sequence of its uses. In its initial phase, block 245 was the left corner (as one views it) of a horizontal geison. This geison has a cyma reversa soffit moulding and its preserved crown begins with an ovolo (Fig. 16, E). These mouldings occupy less than half the height of the block which must have been filled out, on the return, with the sima, and on the long side with the beginning of the raking geison. The fact that the return of the geison on the short side is worked only part-way back from the corner, indicates that the geison was part of a façade and not

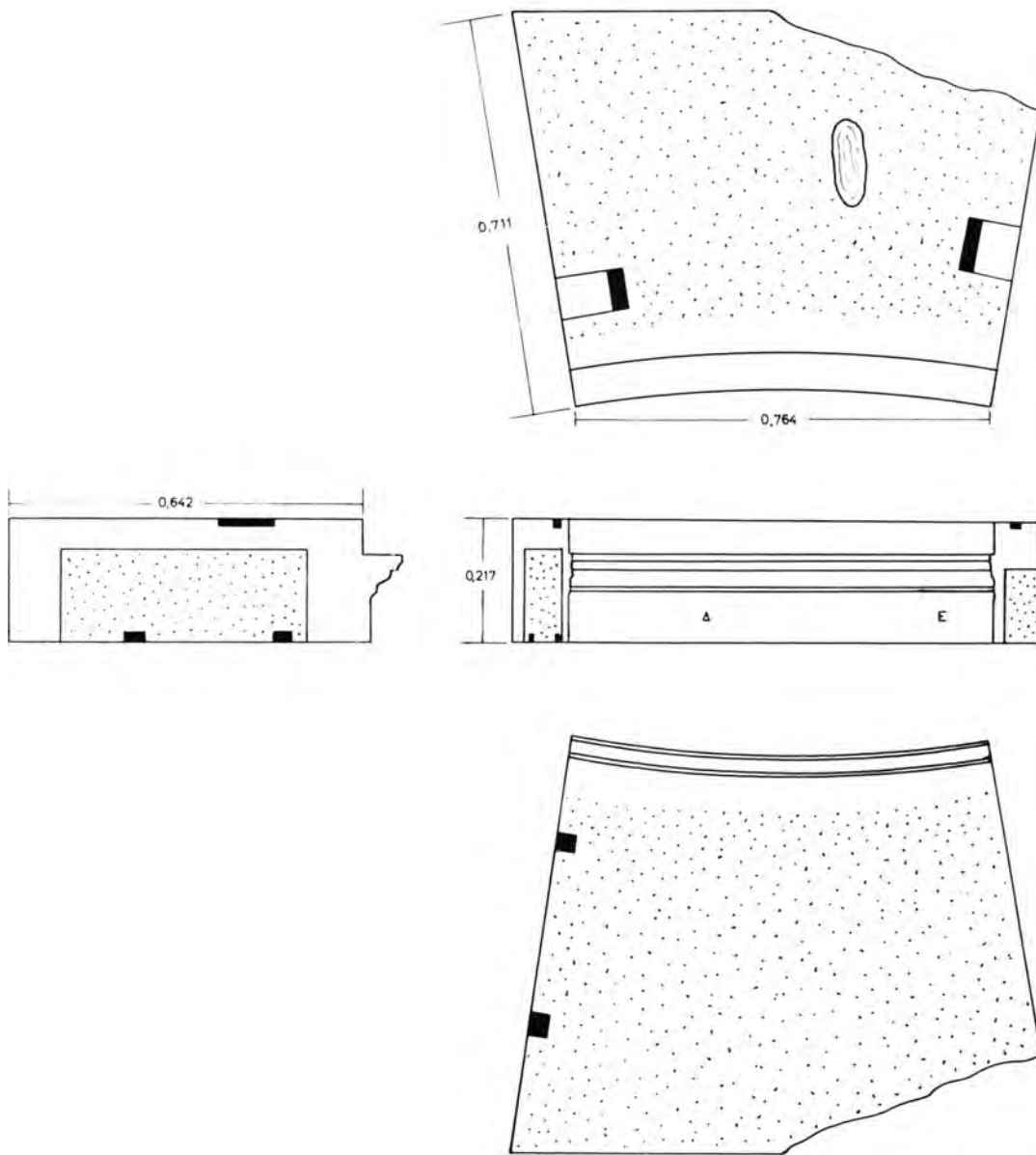

Fig. 18. Curved entablature block no. 10

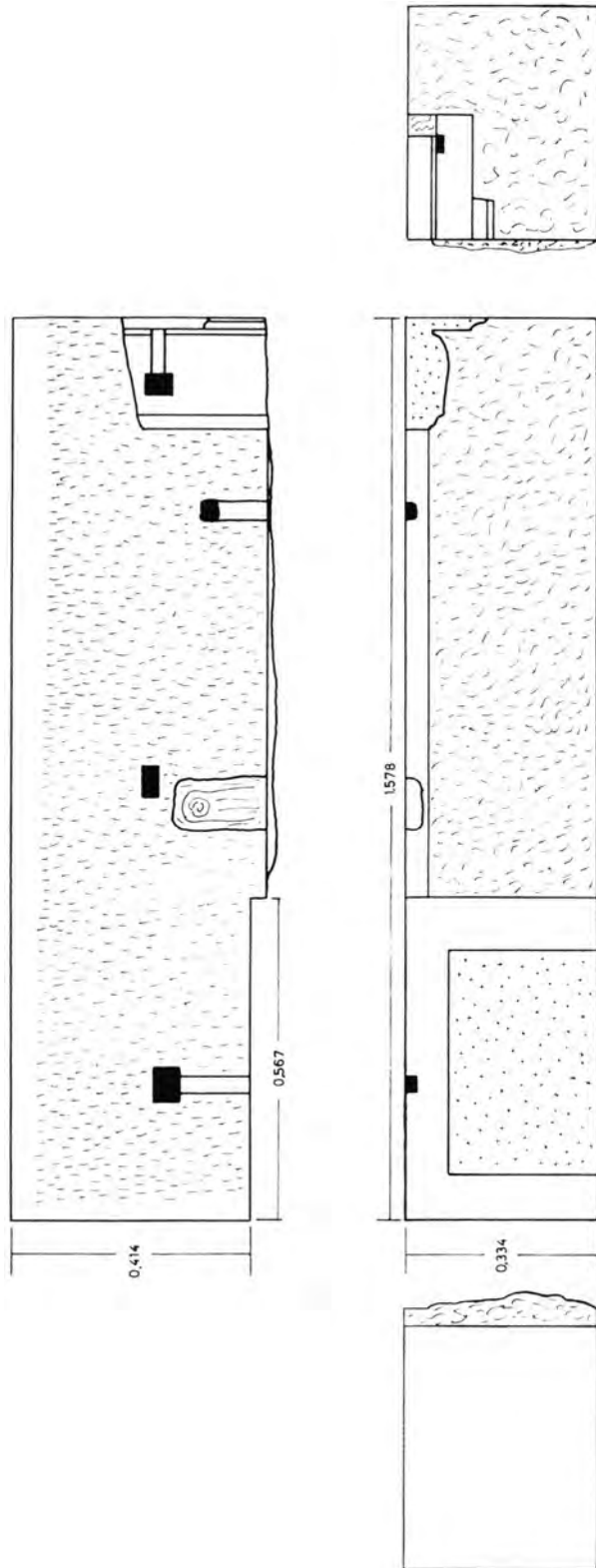

Fig. 19. Geison-euthynteria block no. 245

of a free-standing structure. It probably will have been a member of a Macedonian tomb³⁷.

At a later date block 245 was turned upside-down, the geison along the long side worked off (just the line of the lowest fascia and the beginning of the soffit moulding remain), and the back and one end worked smooth. At one end of the long side which had originally been the geison a neat cut-back was worked into the surface of the block and provided with anthyrosis. A hook clamp cutting runs back to this cut-back on the top surface, and it was apparently at the same time that another hook clamp was cut into the soffit of the return of the original geison, a third hook clamp cut near the same end to run back into the core of the new structure, and a rectangular dowel cut near the center of the new top surface. On this same top surface, around two sides, are traces of a weathering line about 0.05 m. back from the face. The block must, then, have projected slightly from the course above it and may have served as a toichobate or a euthynteria.

Finally, like all the other blocks discussed above, block 245 was re-used in the dam across the Strymon. This is shown by the irregular clamp cutting near the center of the block, and by the small areas of cement which still adhere to its surface.

Athens

STELLA GROBEL MILLER
STEPHEN G. MILLER

37. The treatment of the return of the geison on our block is precisely the same as that of the geison on the Doric Tomb at St. Athanassios (summarily published by Ph. Petsas, *AD* 22 (1967): Χρονικά, pp. 399 - 400) and of the geison on the Ionic Tomb at Vergina (K. Rhomaios, *Ὁ Μακεδονικὸς τάφος τῆς Βεργίνας*, Athens 1951).

ΕΡΕΥΝΑΙ ΚΑΙ ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΕΙ ΚΑΙ ΤΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

(Πί ν. 57 - 66)

Κατά τὰ ἔτη 1958 - 1960 διεξήχθησαν διάφοροι ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τῆς Εὐβοίας. Ἄδρομερῆ ἔκθεσιν περὶ τούτων βλ. ἐν *ΑΔ* 16 (1960): Χρονικά, σ. 149 κ.έ., Πίν. 130 - 134. Κατωτέρω πραγματευόμεθα διεξοδικῶς μόνον περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλκίδος ἐρευνῶν¹ καὶ περιγράφομεν, πλὴν τῶν ἐκ τῶν ἐρευνῶν τούτων προερχομένων ἀρχαίων καὶ ἕτερα, παραδοθέντα κατὰ καιροὺς ὑπὸ ἰδιωτῶν καὶ εἰσαχθέντα, ὡς καὶ τὰ προηγούμενα, εἰς τὸ Μουσεῖον Χαλκίδος.

Ι. ΧΑΛΚΙΣ

Α'. Περιοχὴ τοῦ Ἑργατικοῦ Συνοικισμοῦ

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1958, κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν θεμελίων τῶν οἰκιῶν τοῦ ἐν Χαλκίδι τότε κτιζομένου Ἑργατικοῦ Συνοικισμοῦ, ἦλθον εἰς φῶς, πλὴν δύο ψηφιδωτῶν² ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, διάφορα κινητὰ εὐρήματα³, τὰ ὅποια περισυνελέξαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἠρευνήσαμεν ἀρχαιολογικῶς καὶ τὴν περιοχὴν.

Ἐντὸς τριῶν νεωστὶ ἀνοιγόντων φρεάτων ἀποχετεύσεως καὶ εἰς βάθος 3.50 μ. περίπου παρετηρήσαμεν ἀγωγούς, πλ. 0.60 μ. καὶ ὕψους ἀκαθορίστου, ἔχοντας τὴν ἄνω καμπύλην ἐπιφάνειάν των ἐπικεχρισμένην διὰ κονιάματος. Πρόκειται περὶ ὑπολειμμάτων συστήματος ἀρχαίου ὑπογείου ὕδραγωγείου.

Εἰς ἕτερον παρόμοιον φρέαρ διεπιστώσαμεν διατάραξιν τῶν στρωμάτων. Τὰ πόρινα τοιχώματά του διεκόπτοντο εἰς τι σημεῖον σχεδὸν καθέτως καὶ εἰς ἀρκετὸν βάθος, τὸ σχηματιζόμενον δὲ ὄρυγμα ἐπληροῦτο διὰ χωμάτων, εἰς τῶν ὁποίων τὸ κάτω μέρος, εἰς βάθος 3 μ. παρετηρήσαμεν πληθὺν ὀστράκων. Ἀμέσως ἐφάνη, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀρχαίου ἀποθέτου. Καταβάντες μεθ' ἑνὸς ἐργάτου ἐκαθαρίσαμεν τὸν χῶρον, σχηματίσαντες κόγχην. Μεταξὺ τῶν ὀστράκων ὑπῆρχε καὶ τμήμα λαβῆς μεγάλου μελανομόρφου κρατήρος (column crater)⁴ μετὰ παραστάσεως προτομῆς πάνθηρος (ἀριθ. Εὐρ. 1357)

1. Ἡ καθυστέρησις τῆς παρουσιάσεως τῶν στοιχείων τούτων ὀφείλεται εἰς λόγους ἀσχέτους πρὸς τὴν θέλησίν μας. Παρὰ τὴν παρέλευσιν τόσων ἐτῶν, δίδονται εἰς τὴν δημοσιότητα ὡς ἐνδιαφέροντα, πιθανῶς, τὸν μελετητὴν τῆς τοπογραφίας τῆς περιοχῆς.

2. Περὶ τῶν ψηφιδωτῶν τούτων καὶ ἐτέρων δύο, μεταγενεστέρων χρόνων, τὰ ὅποια ἀπεκαλύφθησαν σὺν τῇ προόδῳ τῶν ἐργασιῶν, βλ. *ΑΕ* 1953 - 54, τ. Γ', σ. 303 - 313.

3. Διὰ μίαν σειρὰν πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων ἐκ διαφόρων σημείων τῆς πόλεως Χαλκίδος, βλ. *Χαμιστήριον εἰς Ἄ. Ὀρλάνδον* II, σ. 248 - 269.

4. Διὰ παρομοίους κρατήρας, συνήθεις εἰς τὸν 6ον π.Χ. αἰ. βλ. *CV Leipzig* 1, 1959, πιν. 45, 2. J. Sie-

(Πί ν. 57 α). Ἐξακολουθήσαντες τὰς ἐπομένας ἡμέρας τὴν ἐργασίαν διηρῶναμεν τὴν κόγχην καὶ περισυνελέξαμεν καὶ ἄλλα ὄστρακα. Μετὰ τὸν καθαρισμόν των κατέστη δυνατὴ ἡ πρόχειρος μελέτη καὶ κατάταξις των. Ταῦτα καλύπτουν περίοδον τεσσάρων περιόδου αἰώνων, ἀπὸ τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων.

Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίοδον ἀνήκουν καὶ τὰ θραύσματα εἰδωλίων ἵππων, τὰ ὅποια εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἀποθέτου (ἀριθ. Εὐρ. 1362, 1363α - γ, 1364α - β) (Πί ν. 57 γ, ε). Ὁ πηλὸς των εἶναι ἐρυθρωπὸς, καλῶς ὠπτημένος. Ὁ γραμμικὸς των διάκοσμος σχηματίζεται διὰ καστανερόθρου στιλπνοῦ γανώματος ἐπὶ ὑπολεύκου ἐπιχρίσματος. Ἐπειδὴ ἐν Ριτσώνα παρεμφερῆ εἰδῶλια ἵππων εὐρέθησαν ἐντὸς τάφων τῶν μέσων τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.⁵, ὁ ἀνασκαφεὺς (ἀπόθι, σ. 65) θεωρεῖ τὸν τύπον τοῦτον χαρακτηριστικὸν διὰ τοὺς τάφους τῆς ἐποχῆς αὐτῆς: « Typical horse of the mid - sixth century graves ». Λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ὁμοιότητος τῶν ἐκ Χαλκίδος εἰδωλίων πρὸς τὰ ἐκ Ριτσώνας καὶ τῆς γειτνιάσεως τῶν δύο περιοχῶν, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἀμφοτέραι αἱ ὁμάδες εἶναι προϊόντα ἑνὸς ἐργαστηρίου ἢ δύο διαφόρων μὲν, συγγενοῦς ὅμως τεχντροπίας.

Τῆς αὐτῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐποχῆς, διαφόρου ὅμως τεχντροπίας, πρέπει νὰ εἶναι τὰ κατωτέρω περιγραφόμενα, ἄνευ γραπτοῦ διακόσμου, εἰδῶλια ἵπου καὶ γυναικός (τοῦ δευτέρου διατηρεῖται μόνον ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ στῆθος), τὰ εὐρεθέντα εἰς τὸ αὐτὸ περίπου βάθος (Πί ν. 57 ζ')⁶. Ἀμφοτέρων ὁ πηλὸς εἶναι ἐρυθρωπὸς. Τοῦ εἰδωλίου ἵπου (ἀριθ. Εὐρ. 1366), ἡ κεφαλὴ εἶναι ἐπιμήκης καὶ ἐλλιπέστατα διαπεπλασμένη, οἱ δ' ὀφθαλμοὶ ὑποδηλοῦνται διὰ χωριστοῦ τεμαχίου πηλοῦ. Σωζ. ὕψ. 0.07, μῆκ. 0.073 μ. Τοῦ εἰδωλίου γυναικός (ἀριθ. Εὐρ. 1365) οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ οἱ μαστοὶ ὑποδηλοῦνται ἐπίσης διὰ χωριστοῦ τεμαχίου πηλοῦ, καθὼς καὶ ἡ περίξ τῆς κεφαλῆς λεπτή ταινία. Ἡ κεφαλὴ παρουσιάζει μεγάλας πλαγίας ἐπιφανείας, αἱ ὅποια σχεδὸν ἀφανίζουν τὸ ἔμπροσθεν εἰς ὀξείαν γωνίαν ἀποληγόν πρόσωπον. Σωζ. ὕψ. 0.058, πλ. 0.053 μ.

Ἄλλος ἀποθέτης ἀπεκαλύφθη περὶ τὰ 70 μ. δυτικῶς τοῦ πρώτου. Καὶ τούτου τὰ ὄστρακα ἀνήκουν εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ 10ου καὶ τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος ἐποχῆν, τὰ πλεῖστα ὅμως ἀνάγονται εἰς τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα⁷. Μεταξὺ τῶν ὄστράκων ὑπῆρχε καὶ τεμάχιον πώματος μεγάλης πυξίδος, καλῆς τέχνης (Πί ν. 57 β). Ὁ πηλὸς εἶναι καθαρὸς, κιτρινέ-

veking und R. Hackl, *Die königlich Vasensammlung zu München*, I, 1912, πίν. 11, 344. E. Buschor, *Griechische Vasen*, 1940, εἰκ. 81.

5. P. N. Ure, *Aryballois and Figurines from Ritsona in Boeotia*, 1934, σ. 62 καὶ πίν. XV, 110, 119, XVI, 49, 434.

6. Διὰ παρόμοια βλ. ἀπόθι, πίν. XV, 145, 97 καὶ XVII, 112, 77. F. Winter, *Die antiken Terrakotten*, III (1903), σ. 25, εἰκ. 3. N. Breitenstein, *Danish National Museum. Catalogue of Terracottas*, 1941, πίν. 16, 154. *Pevachora I*, 1940, σ. 227 - 228, 246 καὶ πίν. 99, 152. 100, 166. 111, 263. Περὶ τῆς δυσκολίας ἀκριβοῦς χρονολογήσεως των, βλ. ἀπόθι, σ. 224 καὶ εἰδικώτερον σ. 246, ἐνθα τονίζεται ἡ παντελῆς ἄλλειψις ἐξωτερικῶν τεκμηρίων καὶ ρυθμολογικῶν δεδομένων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων θὰ ἦτο δυνατόν νὰ χρονολογηθοῦν ἐπακριβέστερον τὰ εἰδῶλια ταῦτα. Καὶ ὁ συγγραφεὺς καταλήγει: « the types may remain conservative for whole centuries. . . ».

7. Δείγματα τούτων ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ ἐκθέσει περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἐρευνῶν ἐν *AA 16* (1960): Χρονικά, σ. 151, Πίν. 132 β - γ.

ρυθρος, τὸ δ' ἐπίχρισμα ἐπὶ τῆς ἔξω ἐπιφανείας κιτρινωπὸν. Ὁ διὰ καστανεύθρου γανώματος διάκοσμος ἦτο κατὰ μετόπας διατεταγμένος. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ τεμαχίου μετόπη φέρει τρία θέματα παραπληρωματικῶν κοσμημάτων (Swastika, σειρὰν ἐπαλλήλων ἀναστρόφων V καὶ ἀνθέμιον), ὡς κυρίαν δὲ παράστασιν τὴν μορφήν δορκάδος, ζωηρῶς στρεφούσης τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω. Παρὰ τὸν ἀδραῖς γραμμαῖς σχηματισμὸν τοῦ ἐν σκιαγραφίᾳ σώματος, ἢ ἐκ τῆς παραστάσεως προκαλουμένη ἐντύπωσις εἶναι ζωηροτάτη. Τόσον τὰ παραπληρωματικὰ κοσμήματα, ὅσον καὶ ἡ κυρία παράστασις, ὀδηγοῦν εἰς τὰ μέσα τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος⁸.

Ἐν τῷ αὐτῷ ἀποθέτῃ καὶ εἰς βάθος 1.50 καὶ 3 μ. ἀντιστοίχως, εὑρέθησαν τὰ κατωτέρω περιγραφόμενα δύο μικρὰ ἀγγεῖα:

α) Μικροσκοπικὸν ἀσκοειδὲς ἀγγεῖον, διατηρούμενον σχεδὸν ἀκέραιον (ἀριθ. Εὐρ. 1352) (Πί ν. 57 δ). Μῆκ. 0.058, ὕψ. μετὰ λαβῆς 0.042 μ. Λαβὴ ταινιόσχημος, τεθειμένη καθέτως πρὸς τὸν κατὰ μῆκος ἄξονα τοῦ ἀγγείου καὶ καθιστῶσα οὕτω τὸν ἀσκὸν σπανιωτάτου τύπου. Ἐπὶ τοῦ ὑπολεύκου ἐπιχρίσματος φέρει διὰ καστανομέλανος γανώματος καθέτους καὶ ὀριζοντίους παχείας γραμμὰς καὶ κατὰ τὴν παρυφὴν τῆς βάσεως ταινίαν, πλ. 0.006 μ. Τεχνοτροπία λίαν συγγενὴς πρὸς τὴν τοῦ ἐκ Ν. Λαμψάκου ὑπογεωμετρικοῦ κναθίσκου (βλ. κατωτ. σ. 183, Πί ν. 66 δ καὶ σημ. 57).

β) Δίωτος φιάλη, ἑλλιπῆς τὴν ἐτέραν τῶν λαβῶν καὶ μικρὸν τμήμα τοῦ χεῖλους (ἀριθ. Εὐρ. 1353). Ὑψ. 0.032, διάμ. 0.11 μ. Πηλὸς ἐρυθρωπός. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς καλύπτεται ὑπὸ πορτοκαλόχρου στιλπνοῦ γανώματος, ἐνῶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνειά της φέρει δύο πλατείας ζώνας ἐκ τοῦ αὐτοῦ γανώματος καὶ μεταξύ των μίαν ταινίαν, ἀφειμένην εἰς τὸ φυσικὸν χρῶμα τοῦ πηλοῦ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐν τῷ ἐργοταξίῳ ἐργασιῶν παρεδόθησαν εἰς χεῖράς μας, ἐκ διαφόρων σημείων τῆς περιοχῆς προερχόμενα, λύχνοι, ἀγγεῖα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, ἀνήκοντα εἰς πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχούσας ἐποχάς. Εἰς περιγραφὴν τῶν εὐρημάτων τούτων προβαίνομεν εὐθὺς ἀμέσως.

Εἰς τὸν Πί ν. 58 α ἀπεικονίζονται τρεῖς λύχνοι. Ὁ ἑλλιπῆς τὴν λαβὴν λύχνος α (ἀριθ. Εὐρ. 1331) ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τοῦ 1ου π.Χ. αἰ.⁹ Φέρει πτωχὸν καστανομέλαν γάνωμα, ἠπλωμένον ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας του κατὰ τρόπον ὅμως δεικνύοντα ἐπιπολαίαν βαφὴν καὶ οὐχὶ ἐμβαπτισμόν τοῦ λύχνου ἐντὸς τοῦ γανώματος. Ὁ ὕψους 0.034 καὶ μήκους 0.076 μ. λύχνος β (ἀριθ. Εὐρ. 1332), εἶναι τῶν μέσων τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ.¹⁰, ἐνῶ ὁ ἐκ κεραμόχρου πηλοῦ λύχνος γ ἀνήκει εἰς τὸν 4ον μ.Χ. αἰ.¹¹. Εἰς τὸ κέντρον τῆς βάσεώς του φέρει δύο ἐπαλλήλους ἐγγλύφους κύκλους καὶ ἐν τῷ μέσῳ των τὸ γράμμα Κ. Καὶ τέταρτος λύχνος παρεδόθη, τὴν φορὰν ὅμως ταύτην ἀνήκων εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πλαστικῶν (ἀριθ. Εὐρ. 1333) (Πί ν. 58 β)¹². Ἐλλεῖπει τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς ἄνω ὀριζοντίου ἐπιφανείας του μετὰ τοῦ μυκτῆρος καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς ὑψηλῆς βάσεώς του. Σωζ. ὕψ. 0.12 μ. Πέριξ τῆς ὀπῆς του διατηρεῖ ὑπολείμματα πλαστικῶν ἀνθεμίων, τὴν δὲ προσθίαν ἐπιφάνειαν τῆς βάσεώς του ἔχει διαμεμορφωμένην εἰς ἀνάγλυφον μορφήν

8. Πρβλ. *Kerameikos* V, 1 (1954), πίν. 138, 5566. 140, 385. 141, 3979.

9. Πρβλ. *Agora* IV (1958), σ. 112 - 113, πίν. 17, 481 καὶ 43, 481.

10. Βλ. *Corinth* IV, 2 (1930), σ. 188, εἰκ. 112 καὶ 231, εἰκ. 164.

11. Βλ. *αὐτόθι*, σ. 213, εἰκ. 145 καὶ 146, Πίν. XIII ἀριθ. 800, XIX ἀριθ. 1308.

12. Διὰ συγγενεῖς βλ. *αὐτόθι*, σ. 89, εἰκ. 42 Νο. 534 καὶ εἰκ. 43 Νο. 535, τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ.

Ἄρποκράτους¹³, κρατοῦντος διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας καὶ φέροντος τὸν δείκτην τῆς δεξιᾶς ἐπὶ τοῦ χείλους. Οἱ μεθ' ὑψηλῆς βάσεως λύχνοι πιθανώτατα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀναθήματα εἰς τὰ ἱερά, ἐφ' ὅσον κατὰ κανόνα εἶναι πολὺ μικροὶ διὰ πρακτικὴν χρῆσιν. Φαίνεται, ὅτι οἱ πλαστικοὶ λύχνοι προσιδίαζον ἐν Ἰταλίᾳ, διότι, ἐνῶ ἐκεῖ εὐρέθησαν ἄφθονοι, ἐν Κορίνθῳ μόνον τεμάχιά των ἤλθον εἰς φῶς¹⁴.

Τὸ ἐν τῷ Πί ν. 58 δ εἰκονιζόμενον εἶναι πινάκιον μεθ' ὑψηλῆς δακτυλιοειδοῦς βάσεως τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ. (ἀριθ. Εὐρ. 1335)¹⁵. Ὑψ. 0.031, μεγ. διάμ. 0.072 μ. Ὁ πηλός του εἶναι κεραμόχρους, διὰ πορτοκαλλόχρου δὲ στιλπνοῦ γανώματος καλύπτεται ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὅλον τὸ ἄγγειον.

Τὰ ἄγγεῖα τοῦ Πί ν. 58 γ (ἀριθ. Εὐρ. 1336 καὶ 1338) ἀνήκουν εἰς τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.¹⁶, ἐνῶ τὸ ἐν τῷ Πί ν. 58 ε ἄγγειον (ἀριθ. Εὐρ. 1337), καλυπτόμενον διὰ μελανερύθρου στιλπνοῦ γανώματος καὶ φέρον κατὰ τὸ μέσον τοῦ ὕψους του καὶ μεταξὺ δύο λεπτῶν κιτρινωπῶν γραμμῶν ταινίαν δι' ἰώδους ἐπιχρίσματος, ἀνάγεται εἰς τὸν 6ον π.Χ. αἰ. Τὸ ἐν τῷ Πί ν. 58 ζ' μικρὸν σωληνοειδὲς ἄγγειον εἶναι κατεσκευασμένον διὰ χειρὸς ἐκ λίαν ἀκαθάρτου φαιοκιτρίνου πηλοῦ, εὐκόλως ἀποτριβομένου. Ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας του φέρει καθέτους καὶ ὀριζοντίους σειρὰς στιγμῶν δι' αἰχμηροῦ ἐργαλείου (ἀριθ. Εὐρ. 1354). Ἐλλείπει τὸ ἥμισυ τοῦ χείλους καὶ τμήμα μιᾶς προεξοχῆς του. Ἡ ὑπαρξίς τῆς προεξοχῆς ταύτης πιθανῶς ὑποδηλοῖ, ὅτι τὸ ἄγγειον δὲν ἦτο αὐτοτελὲς ἀλλ' ἀπετέλει ὁμοῦ μετ' ἄλλων, φυομένων ἀπὸ κοινῆς βάσεως, τμήμα συνθέτου σκεύους. Δυσκολίαι παρουσιάζονται ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησίν του. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν χειροποίητον ἐγγάρακτον κεραμεικὴν τῆς ὀρίμου Γεωμετρικῆς ἐποχῆς¹⁷. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐνισχύει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι εὐρέθη εἰς βάθος 3 μ. ὁμοῦ μεθ' ὑπογεωμετρικῶν καὶ ἀρχαϊκῶν ὀστράκων. Πλὴν τῶν εἰκονιζομένων παρεδόθη καὶ ἐν ἀκέραιον, ὕψ. 0.07 μ., θήλαστρον, διατηροῦν ὠραιότατον μέλαν γάνωμα καὶ ἀνήκον εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Ἡ ἐν τῷ Πί ν. 58 ζ ἀριστερᾶ εἰκονιζομένη λαβὴ ἀμφορέως (ἀριθ. Εὐρ. 1356 α), πηλοῦ ἐρυθροποῦ, φέρει διὰ λίαν ἐμφανῶν γραμμάτων τὸ σφράγισμα:

ΕΠΙΦΙΛΙΠΠΟ[Υ]
ΑΣΚΛΗΠΙΟΔ
ΩΡΟΣΚΝΙΔΙΟ[Ν]

Τῶν περὶ τὸ 220 - 180 π.Χ. χρόνων¹⁸.

Ἡ δεξιᾶ εἰκονιζομένη λαβὴ (ἀριθ. Εὐρ. 1356 β), πλησίον τῆς προηγουμένης εὐρεθείσα, φέρει τὸ σφράγισμα:

ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΕΟΣ

13. Πρβλ. χαλκοῦν ἀγαματίδιον Ἄρποκράτους, κρατοῦντος διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας καὶ φέροντος τὸν δείκτην τῆς δεξιᾶς ἐπὶ τοῦ χείλους. Εἰσήχθη κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Χαλκίδος, λαβὸν ἐν τῷ Εὐρετηρίῳ τὸν ἀριθ. 1660.

14. *Corinth* IV, 2 (1930), σ. 49 καὶ 89.

15. Βλ. *Agora* V (1959), πίν. 5, G72, G74.

16. Πρβλ. *Olynthus* V (1933), πίν. 141 - 144 καὶ XIII (1950), πίν. 102 - 106.

17. Πρβλ. *Hesperia* II (1933), σ. 565, εἰκ. 24.

18. Πρβλ. *Hesperia* III (1934), σ. 249, ἀριθ. 124.

καί εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας του ἀνά ἓνα ἐξάκτινον ἀστερίσκον. Τῆς αὐτῆς, ὡς καί τὸ προηγούμενον, χρονικῆς περιόδου, προελεύσεως ὅμως ροδιακῆς¹⁹.

Τὰ ἐν τῷ Πί ν. 59 ε, ς' ἀγγεῖα εὐρέθησαν, μόνα αὐτά, ἐντὸς δύο λακκοειδῶν, εἰς τὸν μαλακὸν βράχον λελαξευμένων, τάφων παρὰ τὸν Ἑργατικὸν Συνοικισμόν. Ἡ παντελής ἔλλειψις γανώματος καὶ αἱ ἐγχαράξεις μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τοὺς πρωῖμους βυζαντινοὺς χρόνους. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ἰ. Θρεψιάδου ἐντὸς ὀστεοφυλακείου εὑρεσις παρομοίων ἀγγείων, ὁμοῦ μετὰ χρυσῶν νομισμάτων τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου μ.Χ. αἰ.²⁰, χρονολογεῖ ἐπακριβέστερον καὶ τὰ ἐκ Χαλκίδος ἀγγεῖα.

Τὰ ἐν τῷ Πί ν. 59 γ εἰκονιζόμενα παρεδόθησαν ὑπὸ ἐργατῶν τοῦ Δήμου, προερχόμενα ἐκ τοῦ Ἑργατικοῦ Συνοικισμοῦ ὁμοίως: α) Ἡ συνολ. ὕψ. 0.07 καὶ πλ. βάσεως 0.053 μ. τετρακόττα (ἀριθ. Εὐρ. 1423) παριστᾷ γυμνόν, εὐτραφή παῖδα, καθήμενον ἐπὶ ὀρθογωνίου βάσεως καὶ ἔχοντα τοὺς πόδας κεκαμμένους πρὸς τὰ δεξιὰ. Διατηρεῖται ἀκεραία. Τὰ χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου διατηροῦνται καλῶς. Ἐπὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς ὑπολείμματα λευκοῦ, ἐρυθροῦ καὶ ροδόχρου ἐπιχρίσματος. Τῆς πρωῖμου κλασσικῆς ἐποχῆς²¹. β) Τὸ παραπλεύρως εἰκονιζόμενον μόνωτον, ὕψ. 0.03 μ., σκυφίδιον (ἀριθ. Εὐρ. 1422), φέρει λαβὴν ταινιόσχημον καὶ καλύπτεται πλήρως ὑπὸ καστανομέλανος στιλπνοῦ γανώματος.

Ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς προέρχεται καὶ ὄστρακον μελανομόρφου κώθωνος, διατηροῦν παράστασιν τοῦ προσθίου τμήματος τῆς κεφαλῆς ζώου (ἀριθ. Εὐρ. 1661) (Πί ν. 59 β). Τὰ περιγράμματα ὑποδηλοῦνται δι' ἰσχυρῶν ἐγχαράξεων, τὸ δὲ ρύγχος τοῦ ζώου φέρει ὑπολείμματα ἰώδους ἐπιχρίσματος.

Τὸ ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ πλακίδιον τοῦ Πί ν. 59 α (ἀριθ. Εὐρ. 1359) παριστᾷ ἐν ἀναγλύφῳ καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν τεχνοτροπίαν μέγα πτηνὸν μετ' ἀνεωγμένων πτερύγων καὶ μεγάλων ὀνύχων, ἐπιτιθέμενον κατὰ μικροῦ πτηνοῦ, φεύγοντος ἐντρόμου. Εἰς τὸ βάθος κλάδος. Διάμ. 0.112, πᾶχ. 0.025 μ.

Οὐδὲν μαρμάρινον ἀντικείμενον ἦλθεν εἰς φῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ἑργατικοῦ Συνοικισμοῦ Χαλκίδος ἐργασιῶν, πλὴν μικρᾶς κεφαλῆς ἀγαλματίου γυναικός, ἐχούσης τὸ πρόσωπον ἐφθαρμένον (ἀριθ. Εὐρ. 1222) (Πί ν. 59 δ). Τοῦτο ὀφείλεται ἀσφαλῶς καὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν εὐρημάτων ἀνάγονται εἰς χρόνους προκλασσικούς. Μεταξὺ τῆς ἀρχαϊκῆς καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς συναντῶμεν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἓν τεράστιον κενὸν τεσσάρων τοῦλάχιστον αἰώνων, σκιωδῶς ἀντιπροσωπευομένων ὑπὸ τριῶν - τεσσάρων ἐν ὄλῳ τεμαχίων.

Β'. Περισυλλογὴ γλυπτῶν

Τὰ κατωτέρω ἀδρομερῶς περιγραφόμενα τεμάχια περισυνελέγησαν ἐκ διαφορῶν σημείων τῆς πόλεως:

1. Εἰκονιστικὴ κεφαλὴ ὀρίμου ἀνδρὸς ἐκ λευκοῦ, λεπτοκόκκου μαρμάρου. Τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀντωνίνων. Μέγ. σωζ. ὕψ. 0.28 μ. Εὐρέθη ἐν τῇ ὁδῷ Βελισσαρίου, πλησίον τῆς κεντρικῆς ἀγορᾶς τῆς Χαλκίδος. Τοῦ τελείως κατεστραμμένου προσώπου ἔλλειπει

19. Βλ. *αὐτόθι*, σ. 228, ἀριθ. 52.

20. *ΑΕ* 1971, Χρονικά, σ. 10 - 11, πίν. Ε.

21. Πρβλ. Ν. Breitenstein, *ἑ.ἀ.*, σ. 35 καὶ πίν. 37, 309.

παντελῶς τὸ κάτω τμήμα μετὰ τοῦ ὑπογενείου (Πί ν. 60 α). Ἡ οὐλή κόμη καὶ τὸ γένειον ἔχουν ἀποδοθῆ κατὰ θαυμαστὸν τρόπον. Ἡ κόρη, ἔλλείπουσα νῦν, θὰ ὑπεδηλοῦτο διὰ τρυπάνου, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς λίαν βεβαθυμένους ἔσω κανθοὺς. Τὰ χαρακτηριστικά τῆς μορφῆς ἀποπνέουν εὐγένειαν καὶ πνευματικότητα.

2. Ἀρχιτεκτονικὸν μέλος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ ἰωνικοῦ κυματίου ἐκ κανόνος ῥῶν καὶ ἀστραγάλου (ἀριθ. Εὐρ. 1200) (Πί ν. 60 β). Σωζ. μήκ. 0.49, πλ. 0.23, πάχ. 0.12 μ. Προέρχεται, ἀσφαλῶς, ἔκ τινος λαμπροῦ, κλασσικῶν χρόνων, οἰκοδομήματος ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν ἀκριβῆ θέσιν δὲν δυνάμεθα, δυστυχῶς, νὰ καθορίσωμεν.

3. Τὸ ἐν τῷ Πί ν. 60 γ κιονόκρανον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἀνήκει εἰς ἓνα τῶν σπανιωτέρων τύπων τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων (ἀριθ. Εὐρ. 1219). Ὁ ἀρχικὸς τόπος εὐρέσεώς του τυγχάνει ἡμῖν ἄγνωστος. Διαστάσεις ἄβακος: Μήκ. 0.61, πλ. 0.44, πάχ. 0.22 μ., διάμ. βάσεως 0.30 μ. Τὸ ἐν εἶδει κανίστρου διαμορφωθὲν κιονόκρανον φέρει μόνον ἐπὶ τοῦ προσθίου ἡμίσεος τῆς περιφερείας ἀνάγλυφα λογχόσχημα φύλλα λωτοῦ εἰς δύο σειράς.

4. Θραῦσμα ἰωνικοῦ κιονοκράνου ἐκ κυανωποῦ μαρμάρου, διατηροῦν τμήμα τῆς ἐτέρας τῶν ἐλίκων (ἀριθ. Εὐρ. 1218). Μήκ. 0.21, πλ. 0.11, ὕψ. 0.075 μ. Εὐρέθῃ ἐρριμμένον παρὰ τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Κώτσου καὶ Βαρατάση.

5. Ἀνάγλυφον τῶν μέσων βυζαντινῶν χρόνων (μᾶλλον τοῦ 10ου αἰ.) τεθραυσμένον κατὰ τὴν ἄνω ἀριστερὰν καὶ τὴν κάτω δεξιὰν γωνίαν (ἀριθ. Εὐρ. 1206). Ὑψ. 0.95, πλ. 0.90, πάχ. 0.075 μ. Ἐντὸς τετραγώνου πλαισίου εἰκονίζεται κατὰ τὴν ἐπιπεδόγλυφον τεχνικὴν περωτὸς ἵππος, ἔχων κεφαλὴν ὄρνιθος καὶ ἐσχηματοποιημένας πτέρυγας καὶ οὐράν. Ἡ ἐτέρα τῶν πτερύγων κάμπτεται, σχηματίζουσα δίσκον ἐν εἶδει ἀσπίδος. Αἱ νευρώσεις τῶν πτερύγων ἀπολήγουν εἰς ἐσχηματοποιημένους κρίνους. Παρὰ τὴν ἔλλειψιν πλαστικότητος καὶ τὴν ἀδεξιότητα περὶ τὴν διάπλασιν, τὸ ἔργον, χάρις εἰς τὰς ζωηρὰς κινήσεις τῶν ποδῶν καὶ τῆς οὐράς, παρουσιάζεται πληρὴς ζωῆς καὶ κινήσεως. Ἡ παράστασις δὲν ἔχει στατικότητα ἀλλὰ δυναμισμόν. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐκόσμηι πρόσοψιν κρήνης, δι' ἣ καὶ φέρει διαμπερῆ ὄπην κατὰ τὸ κέντρον πρὸς ἐκροὴν τοῦ ὕδατος.

Εἰς τὸ Μουσεῖον Χαλκίδος περισυνελέγησαν καὶ τὰ κατωτέρω πέντε, μουσουλμανικῆς τέχνης, γλυπτά:

6. Ὁρθογώνιος πλάξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ κυανωπῶν φλεβώσεων, διατηρουμένη ἀκεραία (ἀριθ. Εὐρ. 1207) (Πί ν. 61 γ). Ὑψ. 1.12, πλ. 0.71, πάχ. 0.10 μ. Κατὰ τὴν παρυφήν της φέρει διπλοῦν πλαίσιον καὶ εἰς τὸ ἄνω μέρος της ὥραιον ἐσχηματοποιημένον ἀνθέμιον κατὰ τὴν ἐπιπεδόγλυφον τεχνικὴν. Διεκόσμηι πρόσοψιν κρήνης, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸ κέντρον της ὀπῆς διὰ τὴν ἐκροὴν τοῦ ὕδατος.

7. Τετράγωνος σχεδὸν πλάξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὕψ. 0.45 καὶ πλ. 0.40 μ. Εὐρέθῃ ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ ἐν Ἐξῶ Παναγίτσα Ἐκκλησιαστικοῦ Ὁρφανοτροφείου. Ἐντὸς πλαισίου παυρόμορφος φυτικὸς διάκοσμος ἐν ἐπιπεδογλύφῳ τεχνικῇ (Πί ν. 61 α). Σχεδὸν κατὰ τὸ κέντρον της ὀπῆ διὰ τὴν ἐκροὴν τοῦ ὕδατος κρήνης.

8. Παχεῖα, τετράγωνος σχεδὸν, πλάξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἀπολήγουσα ἄνω εἰς ἀέτωμα. Ὑψ. 0.66, μέγ. πλ. 0.64, πάχ. 0.14 μ. Ὅλη ἢ προσθία ἐπιφάνειά της κοσμεῖται δι' ὠραιότατον ἀραβουργήματος ἐν ἐπιπεδογλύφῳ τεχνικῇ.

9. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐξ ὑπολεύκου μαρμάρου μετὰ κρυστάλλων. Διατηρεῖται ἀκεραία καὶ εἰς ἀρίστην κατάστασιν (ἀριθ. Εὐρ. 1215) (Πί ν. 61 β). Ὑψ. 1.24, πλ. 0.40,

πάχ. 0.06 μ. Ὁ φυτικός διάκοσμος καὶ ἡ ἐν πλασιῶ ἐπιγραφὴ ἐν ἐπιπεδογλύφῳ τεχνικῇ.

10. Ὁμοῦ μετὰ τῆς προηγουμένης περισκευῆς καὶ ἑτέρα ἐπιτύμβιος στήλη, ἐξ ὑπολεύκου ὡσαύτως μαρμάρου μετὰ κρυσταλλικῆς μαρμαρυγῆς. Κεχωρισμένη εἰς δύο τεμάχια διατηρεῖται εἰς ἀρίστην κατάστασιν (ἀριθ. Εὔρ. 1216) (Πί ν. 61 δ). Ὑψ. 0.95, πλ. 0.415, πάχ. 0.09 μ. Ἡ ἐντὸς πλασιῶ ἐπιγραφὴ κατὰ τὴν ἐπιπεδογλύφον τεχνικῇ.

Ὁ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐν τῇ θέσει « Τροχὸς » καὶ παρὰ τὴν ἐπὶ βράχου κεχαραγμένη ἐπιγραφὴν²² ὑπάρχων μεγάλων διαστάσεων κυκλικὸς βωμὸς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (Πί ν. 62 α) μετεφέρθη ἐσχάτως εἰς τὸ μουσεῖον τῆς πόλεως. Ὑψ. 0.52, ἄνω διάμ. 0.90, κάτω διάμ. 0.67 μ. Ἄνω κοσμεῖται δι' ἀναγλύφου λεσβίου κυματίου. Αἱ διακρινόμεναι ἐκβαθύνσεις θὰ ἐχρησίμευον ἀσφαλῶς διὰ τὴν προσάρτησιν ἑτέρου μαρμαρίνου μέλους, μᾶλλον τῆς βάσεως. Τοῦ 4ου π.Χ. αἱ.

Γ'. Σωστικαὶ ἀνασκαφαὶ τάφων

1. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἑλ. Βενιζέλου καὶ ἐναντι τοῦ μηχανουργείου Καπνίση, εἰς βάθος 0.80 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἀνεσκάψαμεν λακκοειδῆ τάφον, λαξευτὸν εἰς τὸν μαλακὸν πῶρον καὶ φέροντα ἐπάλειψιν δι' ἀμμοκονιάματος. Κατευθύνσεως ἀπὸ Α. - Δ., εἶχε τὴν δυτικὴν του πλευρὰν διαμεμορφωμένην εἰς ἀψίδα καὶ ἐκαλύπτετο διὰ τριῶν, παρ' ἀλλήλας τεθειμένων, καλῶς κατεργασμένων λιθίνων πλακῶν, μήκ. ἐκάστης 1.38, πλ. \pm 0.55 καὶ πάχ. \pm 0.10 μ. Αἱ πλάκες προήρχοντο ἐκ προγενεστέρως χρήσεως καὶ αἱ δύο τούτων ἔφερον ἀπλοῦν κυμάτιον. Τὸ βάθος τοῦ τάφου ἦτο 1.10, τὸ πλάτος 0.88, τὸ μήκος 2.15 μ. Τὸ δάπεδον ἐκαλύπτετο διὰ δέκα τετραγῶνων, καλῶς κατεσκευασμένων πηλίνων πλακῶν, πλευρᾶς 0.43 καὶ πάχους 0.05 μ. Ἐντὸς τοῦ τάφου οὐδὲν κτέρισμα εὑρέθη. Τὸ ἐσωτερικὸν του ἦτο κενόν, πλὴν τοῦ δυτικοῦ, ἀψιδοειδοῦς ἄκρου, τὸ ὅποιον ἦτο πλήρες κρανίων καὶ ὀστέων « πακεταρισμένων ». Τὸ γεγονός τοῦτο καὶ ἡ ἐπιμελημένη κατασκευὴ τοῦ μνημείου μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ἰδέας τοῦ ὀστεοφυλακείου²³, εὑρισκομένου μάλιστα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς χρήσεώς του. Ἡ ἔλλειψις κτερισμάτων καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν χρονολόγησιν του. Μᾶλλον θὰ ἀνήκη εἰς τοὺς μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ χρόνους²⁴.

2. Ὀστεοθήκη ἐν σχήματι φρέατος, μεταγενεστέρων ἐπίσης χρόνων, εὑρέθη εἰς ἀπόστασιν 400 μ. περίπου πρὸς ΝΔ., ἐν τῇ συνοικίᾳ « Βουρκος » καὶ ἐντὸς τοῦ προαυλίου τῆς οἰκίας Δημ. Βασιλείου. Ἐκαλύπτετο ὑπὸ μεγάλης πλακῶς καὶ ἐπ' αὐτῆς ἦτο τοποθετημένος ἐκτάδην κιονίσκος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετ' ἀναγλύφου σταυροῦ (ἀριθ. Εὔρ. 1199)²⁵. Τὸ φρέαρ ἦτο πλήρες ὀστέων καὶ κρανίων. Ἐπ' αὐτῶν δύο ἀγγεῖα τελείως ἀκόσμητα καὶ σιδηρᾶ μάχαιρα εἰς τεμάχια, κατεστραμμένη ὑπὸ τῆς ὀξειδώσεως.

3. Ἐν τῷ συνοικισμῷ Νεαπόλεως Χαλκίδος καὶ παρὰ τὸ Ε' Δημοτικὸν Σχολεῖον, ἀνεσκάψαμεν μεμονωμένον παιδικὸν καλυβίτην τάφον τοῦ 4ου π.Χ. αἱ., περιέχοντα τὰ

22. *ΑΔ* ξ.α., σ. 150 καὶ Πίν. 130 ε.

23. Βλ. ἄνωτ. σημ. 20.

24. Βλ. *αὐτόθι* καὶ Γ. Σωτηρίου, *Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία*, I, 1942, σ. 61. Ἐπίσης *Corinth XVI* (1957), σ. 127.

25. Παρόμοιος ἐκ παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἐν Θάσῳ, *BCH* 74 (1950), σ. 351, εἰκ. 72.

κατωτέρω περιγραφόμενα ἀγγεία τοῦ Πί ν. 62 γ καὶ μικρότατον, ὕψ. 0.065 μ., ἀτρακτοειδές, φαιοῦ πηλοῦ ἀγγεῖον (ἀριθ. Εὐρ. 1322):

α) Δίωτον κοτυλίσκην, πηλοῦ κεραμόχρου, καλῶς ὠπτημένου, καλυπτομένην διὰ κιτρινερύθρου γανώματος (ἀριθ. Εὐρ. 1325). Ὑψ. 0.03, διάμ. χειλέων 0.063 μ.

β) Θήλαστρον, ὕψ. 0.07 καὶ διαμ. 0.065 μ., καλυπτόμενον διὰ μέλανος στιλπνοῦ γανώματος (ἀριθ. Εὐρ. 1323).

γ) Λύχνον ἄνευ λαβῆς, φέροντα μικρὰν προεξοχὴν διάτρητον καὶ καλυπτόμενον ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς διὰ μελανερύθρου γανώματος²⁶. Ὑψ. 0.032, μῆκ. 0.096, διάμ. 0.07 μ. (ἀριθ. Εὐρ. 1324).

Δ'. Παραδοθέντα ὑπὸ ἰδιοτῶν

1. Ἐκ καλυβίτου τάφου τῶν μέσων τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., καταστραφέντος ὑπὸ ἐργατῶν, ἐκτελούντων ἔργον ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῆς κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Ληλαντίων καὶ Κρατημένους οἰκίας Δημ. Ἀκριώτου, προέρχονται τὰ ἀγγεία τοῦ Πί ν. 62 β, ἦτοι:

α) Αἰ ὑπ' ἀριθ. Εὐρ. 1425 καὶ 1426 δακρυδόχοι, ὕψους 0.135 καὶ 0.087 μ. ἀντιστοιχῶς καὶ

β) Ὅ ὑπ' ἀριθ. Εὐρ. 1424 λύχνος²⁷, σωζ. μῆκ. 0.10 μ.

2. Εἰς ἀπόστασιν 3 μ. ἀπὸ τοῦ προηγουμένου τάφου καὶ ἐντὸς πάντοτε τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας Ἀκριώτου, ἀπεκαλύφθη ἀρχαῖος ἀποθέτης, περιέχων ἑκατὸν ἐνενήκοντα ὀκτῶ λύχνους (ἀριθ. Εὐρ. 1437 - 1634), ἀνήκοντας εἰς δύο κυρίως τύπους, τρία πῆλινα ὁμοιώματα κωδῶνων (ἀριθ. Εὐρ. 1637 - 1639) καὶ κοτυλοειδές, ὕψ. 0.034 μ., ἀγγεῖον ἀκέραιον, καλυπτόμενον ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς διὰ μέλανος στιλπνοτάτου γανώματος (ἀριθ. Εὐρ. 1635).

Οἱ λύχνοι τοῦ Πί ν. 62 δ ἀνήκουν εἰς τὸν παλαιότερον τύπον²⁸. Τοῦτου εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ ἀποθέτου ἑβδομήκοντα ἕξ λύχνοι, τῶν ὁποίων οἱ ἐξήκοντα ἀκέραιοι καὶ οἱ δεκαῆξ ἑλλιπεῖς, κυρίως κατὰ τὰς λαβάς. Εἶναι τροχήλατοι μετὰ ταινιοσχήμου λαβῆς, σχηματίζουσης τμῆμα ἐλλείψεως καὶ ἔχουν τὴν κάτω ὀριζόντιον ἐπιφάνειάν των, ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ καὶ τὴν βάσιν των, ἐλαφρῶς κοιλαινομένην. Τὰ χεῖλη των κάμπτονται πρὸς τὰ ἔσω. Τὸ ὕψος των κυμαίνεται ἀπὸ 0.024 - 0.029 μ., ἢ δὲ διάμετρος τῆς βάσεώς των ἀπὸ 0.038 - 0.043 μ. Ὁ πηλὸς των ποικίλλει ἀπὸ τοῦ κιτρινερύθρου μέχρι τοῦ καστανοφαιοῦ, τῆς τελευταίας ἀποχρώσεως οὔσης ἐπικρατεστέρας. Ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς οἱ λύχνοι καλύπτονται διὰ μέλανος στιλπνοτάτου γανώματος.

Ὁ νεώτερος τύπος²⁹ ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ ἑκατὸν δεκατεσσάρων λύχνων, τῶν ὁποίων οἱ πενήκοντα ὀκτῶ ἀκέραιοι καὶ οἱ λοιποὶ πενήκοντα ἕξ ἑλλιπεῖς κυρίως κατὰ τὴν λαβὴν (Πί ν. 62 ε οἱ τρεῖς μονόμυξοι). Καὶ οὗτοι εἶναι τροχήλατοι μετὰ ταινιοσχή-

26. Παρόμοιον ἐν *Agora IV*, σ. 93, πίν. 14, 401. 41, 401.

27. Διὰ παρόμοιον, *ἀντόθι*, σ. 67 - 68, πίν. 9, 267, 38, 267.

28. *Ἀντόθι*, σ. 44 - 46, πίν. 6, 160, 161. 34, 160, 161 (ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. μέχρι τοῦ 480 π.Χ.). Τὰ ἐκ τοῦ ἀποθέτου εὐρήματα, ὡς καὶ τὰ τοῦ προηγουμένου τάφου, εὐρέθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον ὑπὸ τοῦ κ. Δημ. Ἀκριώτου, δι' ὃ καὶ δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ στρωματογραφικὴ μελέτη.

29. *Ἀντόθι*, σ. 46 - 47, πίν. 6, 170. 34, 170 (τῶν περὶ τὰ 490 - 460 π.Χ. χρόνων).

μου λαβής, καμπτομένης ἐδῶ σχεδὸν κατ' ὀρθὰς γωνίας, καὶ μετὰ βάσεως ἐνίοτε κοίλης κατὰ τὴν κάτω ἐπιφάνειάν της, διακρινομένης ὅμως πάντοτε ἀπὸ τοῦ κυρίως σώματος τοῦ λύχνου τῆ μεσολαβῆσει ἐντύπου δακτυλίου. Τὰ χεῖλη των κάμπτονται πρὸς τὰ ἔσω. Τὸ ὕψος των κυμαίνεται ἀπὸ 0.025 - 0.034 μ., ἡ δὲ διάμετρος τῆς βάσεώς των ἀπὸ 0.038 - 0.048 μ. Ὁ πηλὸς των ποικίλλει ἀπὸ τοῦ κιτρινερόθρου μέχρι τοῦ καστανοφαίου, μετ' ἐπικρατεστέρας τῆς τελευταίας ἀποχρώσεως. Ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς οἱ λύχνοι καλύπτονται ὑπὸ στιλπνοῦ γανώματος, τὸ ὁποῖον, ἀναλόγως τῆς ὀπτήσεως, λαμβάνει ποικίλας ἀποχρώσεις, ἀπὸ τοῦ ἀνοικτοῦ ἐρυθροῦ μέχρι τοῦ μέλανος.

Ὁ τρίμυξος λύχνος τοῦ Πί ν. 62 ε (ἀριθ. Εὐρ. 1636) ἐφέρετο ἐπὶ ὕψηλης, κιονομόρφου βάσεως, ἡ ὁποία διατηρεῖται μόνον κατὰ τὸ ἀνώτατον μέρος της (Πί ν. 62 ζ). Κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ λύχνος διατηρεῖται ἀκέραιος. Σωζ. ὕψ. 0.045, μῆκ. 0.088, πλ. 0.088 μ. Πηλοῦ καστανοφαίου, πολὺ καλῶς ὠπτημένου. Πέριξ τῆς κεντρικῆς ὀπῆς ὁ λύχνος φέρει βαθέως ἐγγλυπτον δακτύλιον³⁰, περιβαλλόμενον ὑπὸ τριῶν ἐγχαράκτων γραμμῶν.

Ἐντὸς τοῦ ἀποθέτου εὐρέθησαν καὶ ἕξ μικροὶ λύχνοι (ἀριθ. Εὐρ. 1629 - 1634), διαφοροῦ ἢ οἱ προηγούμενοι κατασκευῆς. Σῶμα μικρὸν ἐν σχέσει πρὸς τὸν μυκτῆρα καὶ τὴν ταινιόσχημον λαβὴν (Πί ν. 62 ζ'). Διαστάσεις λύχνων: Ὑψος 0.02-0.022, διάμ. βάσεως 0.023 - 0.032, μῆκος μετὰ λαβῆς 0.08 - 0.084 μ. Πηλὸς κιτρινερόθρος, εὐκόλως σχετικῶς ἀποτριβόμενος. Γάνωμα ἐρυθροπὸν, ἀπολεπισμένον εἰς πολλὰ σημεῖα.

3. Οἱ σφαιρικοὶ κορινθιακοὶ ἀρύβαλλοι τοῦ Πί ν. 63 α παρεδόθησαν ὑπὸ Εὐβοέων, ὁ μεγαλύτερος (ὕψους 0.107 καὶ περιμ. 0.30 μ., ἀριθ. Εὐρ. 1646)³¹ ὑπὸ τῆς κ. Ἀνθίπης Οἰκονομίδου, ὁ μικρότερος (ὕψ. 0.071 καὶ περιμ. 0.225 μ., ἀριθ. Εὐρ. 1640)³² ὑπὸ τοῦ κ. Νικ. Ραλλήτσου.

4. Τὰ ἐν τῷ Πί ν. 63 β - δ εἰκονιζόμενα, εἶναι κτερίσματα καλυβίτου τάφου, ἀποκαλυφθέντος ἐν τῷ συνοικισμῷ Νεαπόλεως καὶ καταστραφέντος ὑπὸ τῶν ἐργατῶν:

Τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ κορμοῦ μελανομόρφου ληκύθου μετὰ τοῦ λαιμοῦ, τοῦ στομίου καὶ τῆς ταινιοσχήμου λαβῆς (ἀριθ. Εὐρ. 1653) (Πί ν. 63 γ). Σωζ. ὕψ. 0.078, περίμ. 0.205, διάμ. στομίου 0.034 μ. Ὡς κυρίαν παράστασιν φέρει ζεύγος μονομαχούντων ὀπλιτῶν μεταξὺ δύο ἴσταμένων γυναικείων μορφῶν. Ἐπὶ τοῦ κιτρινερόθρου, σχετικῶς καλῶς ὠπτημένου πηλοῦ, κιτρινερόθρον ἐπίχρισμα. Αἱ λεπτομέρειαι τῶν μορφῶν ὑποδηλοῦνται δι' ἰώδους ἐπίχρισματος καὶ ἐγχαράξεων. Τῆς αὐτῆς ληκύθου διετηρήθη καὶ ἕτερον ἀπότμημα, περιλαμβάνον τὴν βᾶσιν καὶ τὸ κατώτατον τμήμα τοῦ κορμοῦ. Σωζ. ὕψ. 0.06, διάμ. βάσεως 0.035 μ. Τὸ περίγραμμα τῆς ληκύθου³³, ὁ κατὰ τὴν βᾶσιν τοῦ λαιμοῦ πλαστικὸς δακτύλιος, τὸ κιτρινερόθρον καὶ τὸ ἰώδες ἐπίχρισμα καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν μορφῶν, ὀδηγοῦν εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ δὴ εἰς τοὺς μεταξὺ 495 - 485 π.Χ. χρόνους ἀνάγονται καὶ αἱ λήκυθοι τοῦ Πί ν. 63 β. Αὗται φέρονται ὑπ' ἀριθ. καταγραφῆς 1652³⁴ καὶ 1651³⁵ καὶ ἔχουν ὕψος 0.131 καὶ 0.108 μ. ἀντιστοίχως.

30. Διὰ παρόμοιον, μονόμυξον ὅμως, βλ. *αὐτόθι*, σ. 44, πίν. 5, 149. 34, 149 (τῶν περὶ τὸ 500 - 480 π.Χ. χρόνων).

31. Πρβλ. P. N. Uge, *ἔ.ἀ.*, πίν. IV, 86, 252 (τῶν περὶ τὸ 575 π.Χ. χρόνων).

32. Διὰ παρομοίους, *αὐτόθι*, πίν. VII (τῶν περὶ τὸ 575 π.Χ. χρόνων).

33. Βλ. C. H. E. Haspels, *Attic Black Figured Lekythoi*, 1936, σ. 67 - 68, πίν. 19, 2.

34. Διὰ παρομοίαν, βλ. *Olynthus XIII*, σ. 72, πίν. 31, 20.

35. Παρομοία λήκυθος ἐν *Hesperia XXXVII* (1968), σ. 355, πίν. 103, 19 (ἐκ Λεχαιῶν).

Τὰ εἰδώλια τοῦ Πί ν. 63 δ χρονολογούνται εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν:

α) Εἰδώλιον περιστεῖς³⁶, διατηρούμενον ἀκέραιον (ἀριθ. Εὐρ. 1655). Μῆκ. 0.098, ὕψ. 0.068 μ. Πηλὸς κιτρινέρυθρος, εὐκόλως ἀποτριβόμενος. Αἱ πτέρυγες τῆς οὐρᾶς τοῦ πτηνοῦ καὶ τινες ἄλλαι λεπτομέρειαι διακρίνονται ἄριστα. Ὑπολείμματα λευκοῦ ἐπιχρίσματος εἶς τινα σημεῖα.

β) Εἰδώλιον γυναικός, ἐπὶ ὀρθογωνίου βάσεως ἰσταμένης, τοῦ τύπου τοῦ μεθ' ὕψου-μένας καὶ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν συμπλεκομένης χεῖρας³⁷. Ἐλλείπει τμήμα τοῦ σώματος κάτω δεξιᾷ, τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς ὀρθογωνίου βάσεως καὶ αἱ ὕψουμένοι χεῖρες ἀπὸ τῶν ὤμων. Ὑψ. 0.185, μέγ. σωζ. πλ. 0.07 μ. Ὁ ἀπλοῦς, ἄνευ πτυχώσεων χιτῶν ἀναδιπλοῦνται, σχηματίζων ἀπόπτυγμα. Τὰ χονδροειδῶς ἀποδοδομένα χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου διατηροῦνται σχετικῶς καλῶς. Ἐπὶ τοῦ κεραμόχρου, ἄριστα ὠπτημένου πηλοῦ, ἴχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος.

5. Ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μητράκη παρεδόθησαν τὰ ἐν τῷ Πί ν. 64 α-δ ἀντικείμενα, προερχόμενα ἐκ τάφου τοῦ δευτέρου τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., εὐρεθέντος ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλιππίδου ἀριθ. 19 οἰκίας τοῦ παραδόντος:

α) Ἡ ὑπ' ἀριθ. 1406 λεκανίς, διατηρουμένη ἀκεραία, πλὴν ἐλαχίστου τμήματος τοῦ πώματος, τὸ ὁποῖον ἐλλείπει (Πί ν. 64 γ)³⁸. Ὑψ. μετὰ πώματος 0.09, ἄνευ πώματος 0.05, περίμ. 0.375 μ.

β) Αἱ μελανόμορφοι λήκυθοι τοῦ Πί ν. 64 δ, αἱ ὁποῖαι φέρονται ὑπ' ἀριθ. Εὐρ. 1401 καὶ 1402 καὶ ἔχουν σωζ. ὕψος 0.148 καὶ 0.121 ἀντιστοίχως. Ἡ πρώτη³⁹ φέρει ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως τοῦ κορμοῦ παράστασιν τριῶν ἐπὶ δίφρων καθημένων καὶ μετὰ ποδῆρους χιτῶνος ἐνδεδυμένων μορφῶν, κρατουσῶν μουσικὰ ὄργανα. Μεταξὺ τῶν μορφῶν κλάδοι. Ἡ δευτέρα, τῆς ὁποίας ἡ βᾶσις σχηματίζει κυμάτιον, φέρει ἐπὶ τοῦ ὤμου διπλὴν σειρὰν γραμμῶν, ἀκτινοειδῶς διατεταγμένων. Ἐπὶ τῆς κυρίας ὄψεως τοῦ ἀγγείου καὶ ὑπὸ ταινίαν, κοσμουμένην δι' ὑποτυπώδους μαιάνδρου, παράστασις τριῶν Μαινάδων, τῆς κατὰ τὸ κέντρον ὀρθῆς καὶ ζωηρῶς κινουμένης, τῶν κατὰ τὰ ἄκρα ἐπὶ ὄνων ὄχουμένων. Μεταξὺ τῶν κλάδοι. Αἱ λεπτομέρειαι δηλοῦνται διὰ λευκοῦ χρώματος καὶ ἐγγχαράξεων.

Αἱ λήκυθοι τοῦ Πί ν. 64 α ἀνήκουν εἰς τοὺς περὶ τὸ 470 - 460 π.Χ. χρόνους:

α) Ἡ ὑπ' ἀριθ. Εὐρ. 1395 μελαμβαφής, ἐλλιπῆς τὴν λαβὴν, λήκυθος ἔχει ὕψος 0.117 καὶ μεγ. περίμ. 0.167 μ.

β) Ἡ δευτέρα κατὰ σειρὰν λήκυθος (ἀριθ. Εὐρ. 1396) ἔχει ὕψος 0.16 καὶ μεγ. περίμ. 0.175 μ. Διατηρεῖται ἀκεραία καὶ φέρει ἐπὶ μὲν τοῦ ὤμου διπλὴν σειρὰν ἀκτινοειδῶς διατεταγμένων γραμμῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐξηρημένου τμήματος τοῦ κορμοῦ, τοῦ κεκαλυμμένου διὰ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος, κλάδον κισσοῦ⁴⁰.

36. Πρβλ. J. Sieveking, *Die Terrakotten der Sammlung Loeb*, I, 1916, σ. 22 - 23 (εἰκὼν ἐντὸς κειμένου).

37. F. Winter, *Terrakotten* III 1, σ. 60, εἰκ. 6. Ἐκ Τανάγρας, ὡς καὶ ὅλα τὰ ἐν τῇ σελίδι 60 εἰκονιζόμενα εἰδώλια τοῦ τύπου τούτου.

38. Παραπλησία ἢ ἐν *Olynthus* V, σ. 84, πίν. 58, 81, τοποθετουμένη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς λίαν ὕψηλὴν χρονολογίαν, περὶ τὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Πρβλ. τὴν ὑπὸ τῆς Lucy Talcott ἐν *Hesperia* IV (1935) σ. 500, ἀριθ. 7, ἀσκουμένην κριτικὴν.

39. Διὰ παρομοίαν, ὡς πρὸς τὸ περίγραμμα καὶ τὴν διάταξιν τῶν διακοσμητικῶν στοιχείων, λήκυθον, βλ. *Perachora* II, 1962, σ. 347, πίν. 143, 3778 (τοῦ τέλους τοῦ α' τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.).

40. Παρομοία λήκυθος ἐν *Hesperia* XXXVII (1968), σ. 363, πίν. 107, 54, ἀποδοδομένη εἰς τὸν ζωγράφον τῆς Μεγαίρας (460 - 450 π.Χ.).

γ) Ἡ ἐπομένη (ἀριθ. Εὐρ. 1394), μελαμβαφῆς τὸν κορμόν, ἔχει ὕψος 0.128 καὶ περίμ. 0.172 μ. καὶ φέρει κατὰ μὲν τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ ἀκτινωτὸν κόσμημα, ἐπὶ δὲ τοῦ ὤμου πέντε ὠραιότατα ἀνθήμια.

δ) Ἡ ὑπ' ἀριθ. 1398 λήκυθος, σωζ. ὕψ. 0.112 καὶ μεγ. περιμ. 0.18 μ., ἐπὶ μὲν τοῦ ἐξηρημένου ὤμου φέρει διπλῆν σειρὰν ἀκτινοειδῶς διατεταγμένων γραμμῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ διὰ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος κεκαλυμμένου ποτὲ τμήματος τοῦ κορμοῦ, διατηρεῖ τὰ ὑπολείμματα δύο ὠραιότατων ἀνθεμίων.

ε) Ἡ ὑπ' ἀριθ. 1397 λήκυθος φέρει ἐπὶ μὲν τοῦ ὤμου διπλῆν σειρὰν ἀκτινοειδῶς διατεταγμένων γραμμῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ διὰ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος κεκαλυμμένου ποτὲ τμήματος τοῦ κορμοῦ ζώνην, κοσμουμένην διὰ κλάδου κισσοῦ καὶ πλαισιουμένην ἄνω καὶ κάτω ὑπὸ ταινιῶν μετὰ πλέγματος.

ς') Ἡ τελευταία λήκυθος (ἀριθ. Εὐρ. 1393), μελαμβαφῆς κατὰ τὸ μέγιστον τῆς ἐπιφανείας τῆς, φέρει ἐπὶ τοῦ ἐξηρημένου ὤμου τῆς ἀκτινωτὸν κόσμημα καὶ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ τῆς διπλῆν σειρὰν στιγμῶν. Σωζ. ὕψ. 0.109, περίμ. 0.20 μ.

Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ὡς προερχόμενα ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου, εἶναι καὶ τὰ ἐν τῷ Πί ν. 64 β εἰκονιζόμενα ἀντικείμενα:

α) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1405 κορινθιακὸν σκυφίδιον⁴¹, ὕψ. 0.03 καὶ περιμ. 0.156 μ.

β) Ὁ ὑπ' ἀριθ. 1404 πλαστικὸς ἀμοφορίσκος⁴² ἐν σχήματι ἀμυγδάλου, ὕψ. 0.098 καὶ περιμ. 0.152 μ., καὶ

γ) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1407 θραῦσμα πηλίνου εἰδωλίου πεπλοφόρου γυναικός⁴³, διατηροῦν ὑπολείμματα ἐρυθροῦ χρώματος ἐπὶ τοῦ διαδήματος καὶ τῶν χειλέων.

6) Τὰ ἐν τῷ Πί ν. 64 ε εἰκονιζόμενα παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ζαννοῦ, ὑπαλλήλου τῆς Δημαρχίας. Προέρχονται ἐκ καλυβίτου τάφου, εὑρεθέντος κατὰ τὴν διάρκειαν ἐσκαφικῶν ἐργασιῶν ἐν Νεαπόλει Χαλκίδος καὶ καταστραφέντος ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ ἐσκαφῆως:

α) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1372 εἰδῶλιον ἐνθρόνου γυναικός⁴⁴, φερούσης διάδημα καὶ πέπλον μετ' ἀποπτύγματος. Λευκὸν ἐπίχρισμα ἐκάλυπτε ποτε ὅλον τὸ εἰδῶλιον, δι' ἐρυθροῦ δ' ἐγίγνετο ἡ ὑποδήλωσις τῶν λεπτομερειῶν. Ὑψ. 0.16 μ.

β) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1373 εἰδῶλιον τοῦ αὐτοῦ τύπου, ἐλλίπες μέγα τμήμα κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν του.

γ) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1371 πηλίνον ὁμοίωμα κώδωνος, καλυπτόμενον ἐξωτερικῶς διὰ λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Ὑψ. 0.072, διάμ. βάσεως 0.058 μ.

7. Τὰ ἐρυθρόμορφα ληκύθια⁴⁵ τοῦ Πί ν. 65 α προέρχονται ἐκ καλυβίτου τάφου τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ἀποκαλυφθέντος πάλιν ἐν τῷ συνοικισμῷ Νεαπόλεως. Παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Κωτσοπούλου καὶ ἔλαβον ἐν τῷ Βιβλ. Εἰσ. τοῦ Μουσείου τοὺς ἀριθμοὺς 1391, 1392 καὶ 1390 ἀντιστοίχως.

41. Τοῦ β' τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ὡς τὸ ἐν *Hesperia* XXXVII (1968), σ. 357, πίν. 104, 26.

42. Διὰ παρόμοιον, ἂν καὶ ἀρκετὰ μεταγενέστερον (τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.), βλ. P. Baur, *Catalogue of the Rebecca Darlington Stoddard Collection of Greek and Italian Vases in Yale University*, 1922, σ. 114 κ.έ., εἰκ. 40. 173.

43. Πρβλ. F. Winter, *Terrakotten* III 1, σ. 44, εἰκ. 8 (ἐξ Ἀθηνῶν).

44. Διὰ παρόμοια βλ. N. Breitenstein, *ἔ.ἀ.*, σ. 28, πίν. 29, 264. S. Mollard - Besques, *Musée National du Louvre. Catalogue Raisonné des Figurines et Reliefs en terre-cuite Grecs, Etrusques et Romains*, 1954, σ. 92 πίν. 64, 57 (τῶν περὶ τὸ 460 π.Χ. χρόνων).

45. Πρβλ. *Olynthus* V, πίν. 141 - 144.

8. Ὑπὸ συνεργείου ἐργατῶν τοῦ Δήμου παρεδόθησαν τὰ εἰδώλια τοῦ Πί ν. 65 β :

α) Τὸ κάτω τμήμα εἰδωλίου ἱσταμένου παιδός, διατηροῦν μέρος τοῦ σώματος μετὰ τῶν ποδῶν (ἀριθ. Εὐρ. 1419). Σωζ. ὕψ. 0.055 μ. Πηλὸς φαιός, καλῶς ὠπτημένος.

β) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1418 εἰδωλίον γυμνοῦ παιδός, καθημένου ἐπὶ βράχου καὶ φέροντος τὴν δεξιάν ἐπὶ τοῦ ἀντιστοιχοῦ γόνατος, τὴν δ' ἀριστερὰν ἐπὶ τῆς οὐρᾶς δελφίνος. Ὑψ. 0.105 μ. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου καὶ αἱ ἀνατομικαὶ λεπτομέρειαι τοῦ σώματος ἄριστα διαπεπλασμένα. Τῶν προΐμων ἐλληνιστικῶν χρόνων⁴⁶.

γ) Εἰδωλίον ἱσταμένης γυναικός, τεθραυσμένον εἰς τὰ δύο καὶ ἑλλιπὲς τὸ πρόσθιον τμήμα τοῦ ἄνω μέρους τοῦ κορμοῦ (ἀριθ. Εὐρ. 1420 - 1421). Ἡ γυνὴ φέρει ποδήρη χιτῶνα καὶ λοξῶς πίπτον ἱμάτιον μετὰ πέπλου, καλύπτοντος τὰς χεῖρας καὶ συγκρατουμένου ἐπὶ τοῦ στήθους διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διάδημα⁴⁷.

9. Τὸ ἐν τῷ Πί ν. 65 γ ὁμοίωμα κώδωνος (ἀριθ. Εὐρ. 1656) παρεδόθη ὑπὸ ἐργατῶν ἐτέρου συνεργείου τοῦ Δήμου. Ἐλλιπὲς τὴν ταινιόσχημον λαβὴν του ἔχει σωζ. ὕψος 0.041 καὶ διάμ. βάσεως 0.06 μ. Πηλὸς κιτρινέρυθρος, ἄριστα ὠπτημένος. Ἡ ἐξωτερικὴ του ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ λευκοκιτρίνου γανώματος καὶ κοσμεῖται δι' ἐρυθρῶν καὶ μελαινῶν λεπτῶν καὶ παχειῶν γραμμῶν ἐναλλάξ.

II. ΕΠΑΡΧΙΑ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

Μάνικα

Τὰ ἐν τῷ Πί ν. 65 δ εἰκονιζόμενα εὐρέθησαν ἐντὸς τάφου παρὰ τὴν χερσόνησον Μάνικαν καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χαλκίδος:

α) Μικρὰ στρογγύλη πυξὶς μετὰ πώματος (Powder Pyxis), ἑλλιπὲς τὸ τρίτον περίπου τοῦ κορμοῦ καὶ μέγα τμήμα τοῦ πώματος (ἀριθ. Εὐρ. 1369). Ὑψ. 0.035, περίμ. 0.175 μ. Πηλὸς κεραμόχρους, καλῶς ὠπτημένος. Οὐδένα γραπτὸν διάκοσμον φέρει. Τὸ πῶμα περιβάλλεται κατὰ μὲν τὰ κάθετα τοιχώματά του ὑπὸ δύο ἐγγλύφων δακτυλίων, κατὰ δὲ τὴν ἄνω ὀριζόντιον ἐπιφάνειάν του ὑπ' ἐτέρου, ἀποδοδομένου πλαστικῶς καὶ ἔχοντος ὀπὴν κατὰ τὸ μέσον του. Τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ⁴⁸. Σπανίως εὐρίσκομεν ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης πυξίδας, ὡς ἡ ἡμετέρα, ἄνευ γραπτοῦ διακόσμου μετὰ μεγάλης ὁμῶς καθαρότητος πηλοῦ καὶ ἐξόχου λεπτότητος τοιχωμάτων.

β) Μεγάλῃ στρογγύλῃ πυξίς, ἑλλιπὲς τμήμα τοῦ κορμοῦ καὶ τὸ ἡμισυ τῆς περιφερείας τοῦ πώματος (ἀριθ. Εὐρ. 1368). Ὑψ. μετὰ πώματος 0.089, ἄνευ πώματος 0.054, διάμ. 0.128 μ. Πηλὸς ἐρυθρωπός. Βάσις καὶ λαβὴ τοῦ πώματος δακτυλιόσχημοι. Οὐδένα γραπτὸν διάκοσμον φέρει. Αὐλάκες περιβάλλουν τὴν πυξίδα καὶ τὸ πῶμα καὶ ἐγγλυφος δακτύλιος τὴν λαβὴν τοῦ πώματος. Ὅμοια πυξίς μετ' αὐλάκων, μικροτέρων ὁμῶς διαστάσεων (ὕψ. 0.075, διάμ. 0.079 μ.), εὐρέθη ἀργότερον ἐν τῇ θέσει Πλάτωμα Χαλκίδος, ἐντὸς καλυβίτου τάφου ὁμοῦ μετὰ λεκανίδος⁴⁹ τῶν περὶ τὸ 440 - 400 π.Χ. χρόνων, φε-

46. Πρβλ. N. Breitenstein, *ἔ.ἀ.*, σ. 60, πίν. 69, 561 (ἐξ Ἀθηνῶν). F. Winter, *Die antiken Terrakotten*, III 2, 1903, σ. 261, 9 (ἐκ Τανάγρας). R. Lullies, *Eine Sammlung griechischer Kleinkunst*, 1955, σ. 66, πίν. 66, 199 (ἐκ Τανάγρας).

47. Παρόμοιον εἰδωλίον ἐν N. Breitenstein *ἔ.ἀ.*, σ. 58, πίν. 66, 539.

48. Πρβλ. *Hesperia* IX (1940), σ. 492, εἰκ. 227 καὶ σ. 495.

49. Διὰ παρομοίαν βλ. *Hesperia* XX (1951), πίν. 73, 6.

ρούσης ἐπὶ τοῦ πώματος κλάδον ἐλαίας. Φαίνεται, ὅτι τὰ φέροντα αὐλακα ἀκόσμητα ἄγγεῖα τῆς ἐποχῆς ταύτης προσιδιάζουσι εἰς τὸν εὐβοϊκὸν χῶρον.

Τριάς Ψαχνῶν

Κατὰ τὴν διάνοξιν χάνδακος διὰ τὴν τοποθέτησιν ὑδροσωλήνων ἐν τῇ Κοινοῦτητι Τριάδος Ψαχνῶν, ἀπεκαλύφθη καὶ ἐξ ἀγνοίας τῶν ἐργατῶν κατεστράφη καλυβίτης τάφος τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., περιέχων τὰ ἐν τῷ Πί ν. 65 ε εἰκονιζόμενα μελαμβαφῆ ἄγγεῖα. Ταῦτα περισυνελέγησαν ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Κοινοῦτητος καὶ παρεδόθησαν ἡμῖν κατὰ μίαν τῶν ἐκεῖ μεταβάσεών μας:

α) Ἡ ὑπ' ἀριθ. 1378 μελαμβαφῆς λοπάς⁵⁰, ἔχουσα ὕψος 0.048 καὶ διάμ. χείλους 0.106 μ.

β) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1374 ληκύθιον⁵¹, ὕψ. 0.083 καὶ περιμ. 0.152 μ.

γ - ε) Τὰ ὑπ' ἀριθ. 1375, 1377⁵² καὶ 1376⁵³ σφαιρικά ληκύθια, ἅπαντα διατηρούμενα ἀκέραια.

Νέα Λάμψακος

Κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν θεμελίων τοῦ ἐν Νέα Λαμψάκῳ τότε κτιζομένου ἐργοστασίου ἀμμαντοσωλήνων, εὐρέθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς χεῖράς μας, κατὰ τὴν ἐκεῖ ἄφιξιν μας, ἀρχαῖα τινά, τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα δημοσιεύονται κατωτέρω:

α) Δίωτος γεωμετρικὸς σκύφος, ἐλλιπῆς τὴν ἐτέραν τῶν κυκλικῆς διατομῆς λαβῶν καὶ τμήματα τοῦ χείλους (ἀριθ. Εὐρ. 1385) (Πί ν. 66 α). Ὑψ. 0.067, διάμ. 0.11 μ. Πηλὸς κιτρινέρυθρος, καθαρὸς, ἄριστα ὠπτημένος. Βάσις δισκοειδῆς, κοίλη κατὰ τὴν κάτω ἐπιφάνειάν της, χεῖλη κλίνοντα ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔξω. Τὸ ἄγγεῖον ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς καλύπτεται διὰ καστανομέλανος ἀμαυροῦ ἐπιχρίσματος ἐξαιρέσει δύο μετοπῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀφεθῆ εἰς τὸ φυσικὸν τοῦ πηλοῦ καὶ κοσμοῦνται διὰ δύο ἐκάστη συστάδων ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων, τεμνομένων ἐν μέρει πρὸς ἄλληλα. Εἰς τὸ φυσικὸν χρῶμα τοῦ πηλοῦ ἔχει ἀφεθῆ ἐπίσης καὶ μία λεπτὴ ταινία κατὰ τὴν ἔσω παρυφὴν τοῦ χείλους. Ἐνῶ τὸ θέμα τῶν ἐπαλλήλων ἡμικυκλίων συνεχίζει τὴν πρωτογεωμετρικὴν παράδοσιν, ἢ διαμόρφωσις τοῦ ποδὸς τοῦ ἀγγείου δηλοῖ, ὅτι εὐρισκόμεθα ἤδη εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν. Ὁστρακὸν παρομοίου σκύφου χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ J. Boardman⁵⁴ ὡς «probably not earlier than 800 B.C.». Τεμάχια σκύφων μετὰ κρεμαμένων ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων εἶχον μέχρι πρό τινας εὐρεθῆ εἰς τρεῖς θέσεις ἐν Εὐβοίᾳ: ἐν Χαλκίδι, ἐν Ἐρετρίᾳ καὶ ἐν Κηρίνθῳ⁵⁵. Ἐν τῷ καταλόγῳ προστίθεται νῦν καὶ ἡ Νέα Λάμψακος. Τοῦτο ἐνισχύει ἔτι περαιτέρω τὴν θεωρίαν τοῦ J. Boardman περὶ τοῦ ρόλου, τὸν ὁποῖον διεδραμάτισεν ἡ Εὐβοία κατὰ τὸν 8ον π.Χ. αἰ. εἰς τὴν δημιουργίαν

50. Παραπλήσια ἐν *Olynthus V*, πίν. 180, 924 - 925. 181, 931 (τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.).

51. Πρβλ. *αὐτόθι*, πίν. 145, 464, 466 (τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.).

52. Πρβλ. *αὐτόθι*, πίν. 145, 467.

53. Πρβλ. *αὐτόθι*, πίν. 145, 469.

54. *BSA* 47 (1952), σ. 47, πίν. I, A 18.

55. *Αὐτόθι*, σ. 7.

καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν σκύφων τούτων, τῶν ἄλλως καλουμένων θεσσαλοκυκλαδικῶν.

β) Τμήμα διώτου γεωμετρικοῦ⁵⁶ σκύφου, διατηροῦν τὴν ἐτέραν τῶν διὰ τριῶν ἐπαλλήλων σειρῶν τεθλασμένων γραμμῶν κοσμουμένων μετοπῶν (ἀριθ. Εὐρ. 1385) (Πί ν. 66 α). Σωζ. ὕψ. 0.056, σωζ. μῆκ. 0.85 μ. Πηλὸς κιτρινέρυθρος, καθαρὸς, ἄριστα ὠπτημένος. Πλὴν τῶν μετοπῶν καὶ τοῦ πρὸς τὰ ἔξω στρεφομένου χείλους, τὰ ὅποια εἶχον ἀφεθῆ εἰς τὸ φυσικὸν τοῦ πηλοῦ, τὸ λοιπὸν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου ἐκαλύπτετο διὰ καστανομέλανος γανώματος. Διὰ τοῦ αὐτοῦ γανώματος καὶ ὁ διάκοσμος τῶν μετοπῶν καὶ αἱ δύο λεπταὶ ταινίαι ἐπὶ τοῦ χείλους.

γ) Ὑπογεωμετρικὸς κυαθίσκος⁵⁷, ἐλλιπὴς κατὰ τὸ ἥμισυ (ἀριθ. Εὐρ. 1386) (Πί ν. 66 δ). Ὑψ. 0.05, διάμ. στομίου κατὰ συμπλήρωσιν 0.07, διάμ. βάσεως 0.045 μ. Πηλὸς κιτρινέρυθρος, ἄριστα ὠπτημένος. Λαβὴ κάθετος, ταινιόσχημος. Τὸ ἀγγεῖον καλύπτεται ἐσωτερικῶς μὲν διὰ καστανερύθρου, σχετικῶς ἀμαυροῦ γανώματος, ἐξωτερικῶς δὲ εἰς μὲν τὰ κάθετα τοιχώματα καὶ τὴν λαβὴν διὰ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος μετὰ καθέτων, καστανοῦ χρώματος ραβδώσεων, εἰς δὲ τὸ κατώτατον τμήμα τοῦ κορμοῦ διὰ καστανερύθρου γανώματος. Ἡ τοῦ ἐδάφους ἐφαπτομένη ὀριζόντιος ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου ἔχει ἀφεθῆ εἰς τὸ φυσικὸν χρῶμα τοῦ πηλοῦ.

Κτερίσματα κιβωτισχῆμων τάφων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., καταστραφέντων ὑπὸ τῶν ἐργατῶν, εἶναι τὰ ἐν τῷ Πί ν. 66 β - γ, ε - ζ' εἰκονιζόμενα:

δ) Τὸ ἀριστερὸν ἥμισυ εἰδωλίου γυναικείας ἱματιοφόρου, ἐπὶ θρόνου καθημένης, μορφῆς⁵⁸, ἐχούσης τὰς χεῖρας κεκαμμένας ἐπὶ τῶν μηρῶν καὶ τοὺς πόδας ἐπὶ ὑποποδίου (ἀριθ. Εὐρ. 1380) (Πί ν. 66 ε). Πλὴν τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος ἐλλεῖπει καὶ ἡ κεφαλή. Σωζ. ὕψ. 0.088, βᾶθ. 0.052 μ. Τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος ἄνευ ἀνατομικῶν λεπτομερειῶν. Τὸ κάτω φέρει ὑποτυπώδη ὑποδήλωσιν πτυχώσεων καὶ ἴχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος.

ε) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1379 ἀκέραιον εἰδωλίον γυναικείας πολοφόρου μορφῆς, ἐπὶ θρόνου καθημένης, φερούσης ποδῆρη χιτῶνα καὶ ἱμάτιον καὶ ἐχούσης τοὺς πόδας ἐπὶ ὑποποδίου (Πί ν. 66 ε). Ὑψ. 0.123, πλ. 0.066 μ. Διατηρεῖ ἴχνη λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ ἐπιχρίσματος καὶ χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.⁵⁹.

ς) Ἡ ὑπ' ἀριθ. 1383 μελαμβαφῆς στρογγύλη πυξίς, διατηρουμένη ἀκεραία καὶ ἀνήκουσα εἰς τοὺς περὶ τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. χρόνους (Πί ν. 66 β). Ὑψ. μετὰ πώματος 0.108, ἄνευ πώματος 0.058, περίμ. 0.418 μ.

ζ) Ἡ ὑπ' ἀριθ. 1384 λεκανίς, τοῦ τέλους τοῦ 5ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.⁶⁰ (Πί ν. 66 β). Ἐλλεῖπει ἱκανὸν τμήμα τοῦ πώματός της, αἱ δὲ διαστάσεις της ἔχουν ὡς ἐξῆς: Ὑψ. μετὰ πώματος 0.092, ἄνευ πώματος 0.062, περίμ. 0.406 μ. Ἐνῶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς λεκανίδος καλύπτεται διὰ μέλανος στιλπνοῦ γανώματος, τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πώματος

56. Ἡ καθαρότης καὶ ἡ ἀρίστη ὄπτησις τοῦ πηλοῦ καὶ ἡ ὁμοιότης τοῦ ὄστράκου πρὸς σκύφους ἐκ Ρηνείας, μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτήν. V. Desborough, *Protohistoric Pottery*, 1952, σ. 158, πίν. 18, Α 1469.

57. Τεμάχια παρομοίων κυαθίσκων εὑρομεν πολλὰ ἐν Χαλκίδι, ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἀποθέτῃ τοῦ Ἐργατικοῦ Συνοικισμοῦ τῆς πόλεως (βλ. ἀνωτ. σημ. 7). Πρβλ. καὶ ἀνωτ. σ. 172, Πί ν. 57 δ καὶ P. N. Ure, *ἔ.ἀ.*, σ. 18, 84 πίν. III (τοῦ 7ου π.Χ. αἰ.).

58. Θεᾶς ἢ ἀφηρωισθείσης νεκρᾶς; Βλ. *AE* 1958, σ. 45.

59. Πρβλ. *BCH* 83 (1959), σ. 579, εἰκ. 11.

60. Πρβλ. *Hesperia* XVIII (1949), σ. 216, πίν. 39, 3 - 5. *AE* 1958, σ. 111, εἰκ. 186. P. N. Ure, *Sixth and Fifth Cent. Pottery from Ritsona*, 1927, σ. 75 - 77, πίν. 24.

καὶ τῶν λαβῶν καὶ ἡ βάσις κατὰ τὸν δακτύλιον ἐπαφῆς τῆς μετὰ τοῦ ἐδάφους, ἔχουν ἀφεθῆ εἰς τὸ φυσικὸν χρῶμα τοῦ πηλοῦ. Ἡ κάτω ὀριζόντιος ἐπιφάνεια τῆς βάσεως φέρει κεραμόχρουν γάνωμα καὶ ἐπ' αὐτοῦ πέντε ὁμοκέντρους μέλανας κύκλους. Ὁ πλούσιος φυτικὸς διάκοσμος κατατάσσει τὴν λεκανίδα εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Α. Ὑε σχηματισθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῆς ἰδίας εἰς τὴν Εὐβοίαν ἀποδοθεῖσαν⁶¹ ὁμάδα ἀγγείων μετὰ παρομοίας διακοσμῆσεως. Τὸ ἐκ Νέας Λαμψάκου εὔρημα, προστιθέμενον νῦν εἰς τὰ ἐκ Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας προερχόμενα, ἐνισχύει τὴν ὡς ἄνω θεωρίαν περὶ τῆς εὐβοϊκῆς καταγωγῆς τῆς ὁμάδος ταύτης.

Κατὰ πληροφορίας τῶν παραδόντων, τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα τρία ἀγγεῖα προέρχονται ἐκ τοῦ τάφου, ἐν ᾧ εὐρέθη ἡ λεκανίς:

η) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1382 μελαμβαφῆς ἄωτον σκυφίδιον, διατηρούμενον ἀκέραιον (Πί ν. 66 γ). Ὑψ. 0.03, περίμ. 0.152 μ.

θ) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1381 δίωτον σκυφίδιον, διατηρούμενον ἐπίσης ἀκέραιον (Πί ν. 66 γ)⁶². Ὑψ. 0.048, διάμ. 0.05 μ.

ι) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1387 ἀλάβαστρον, διατηρούμενον ἀκέραιον, πλὴν τμημάτων τῆς ἐπιφανείας του κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀπολεπισθῆ (Πί ν. 66 ζ'). Ὑψ. 0.25, μεγ. περίμ. 0.168 μ. Πηλὸς καστανοκίτρινος, ἄριστα ὠπτημένος. Κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ διατηρεῖ ὑπολείμματα λευκοῦ ἐπιχρίσματος.

Πλὴν τῶν ὡς ἄνω ἀγγείων καὶ εἰδωλίων, εὐρέθησαν ἐν Νέα Λαμψάκῳ καὶ τὰ ἐξῆς:

1) Ὁ ὑπ' ἀριθ. 1435, ὕψ. 0.054 καὶ περιμ. 0.155 μ., κορινθιακὸς σφαιρικὸς ἀρύβαλλος. 2) Ὁ ὑπ' ἀριθ. 1432, ὕψ. 0.047 καὶ διαμ. 0.11 μ. μόνωτος σκύφος. 3) Ἡ ὑπ' ἀριθ. 1433 μελαμβαφῆς, ἄωτος, ὕψ. 0.03 καὶ διαμ. 0.056 μ., κοτύλη. 4) Ἡ ὑπ' ἀριθ. 1434 μελαμβαφῆς, ὕψ. 0.102 καὶ περιμ. 0.185 μ., οἰνοχοῖσκη. 5) Αἱ ὑπ' ἀριθ. 1430 - 1431 δακρυδόχοι καὶ 6) τὰ ὑπ' ἀριθ. 1427 - 1429 ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἀγγεῖα.

Ἡ εὐρεσις ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ ἀγγείων χρονικῶς τοσοῦτον ἐπ' ἀλλήλων ἀπεχόντων δηλοῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχεν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ νεκροταφεῖον, χρησιμοποιοῦμενον συνεχῶς ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν τοῦλάχιστον χρόνων μέχρι τῶν ρωμαϊκῶν.

² Ἀθῆναι

ΑΓΓΕΛΙΚΗ Κ. ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΥ

61. *BSA* 55 (1960), σ. 211 κ.έ., πίν. 52 - 57.

62. Διὰ παρόμοια, τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., βλ. *Hesperia* XVIII (1949), σ. 215, πίν. 39, 3. S. Aurigemma, *Il R. Museo di Spina in Ferrara*², 1936, σ. 276 - 277, πίν. 135.

ΑΝΑΣΚΑΦΗ «ΝΟΤΙΩΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ» ΜΕΛΑΝΟΜΟΡΦΗ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

(Σχέδ. 1-13· Πί ν. 67-141)

ΜΕΡΟΣ Α¹

Τὰ δημοσιευόμενα μελανόμορφα ὄστρακα προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀνασκαφικὴ ἔρευνα πού ἐγινε κατὰ τὸ 1955 - 60 μπροστὰ στὸ Ὡδεῖο Ἡρώδου Ἀττικοῦ καὶ μέχρι τῆ νέα λεωφόρο Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου (βλ. *ΙΑΕ* 1955, 1957, 1959). Ἡ ἀνάγκη τῆς ἔρευνας παρουσιάστηκε ὅταν τὸ 1955 ἀποφασίστηκε ἡ διάνοιξη τῆς λεωφόρου καὶ ἡ νέα προσπέλαση πρὸς τὸ ἀρχαῖο Ὡδεῖο γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ Φεστιβάλ Ἀθηνῶν πού ἰδρύθηκε τὴν ἴδια χρονιά.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐγινε ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ τότε διευθυντῆ τῆς Ἀκρόπολης κ. Γιάννη Μηλιάδη, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μοῦ ἀνέθεσε τὴ μελέτη τῶν μελανόμορφων θραυσμάτων. Εὐχαριστῶ τὸν κ. Μηλιάδη πού καὶ τώρα μοῦ παραχώρησε τὸ δικαίωμα τῆς ξεχωριστῆς δημοσίευσης τῶν εὑρημάτων αὐτῶν. Ἡ συνολικὴ παρουσίαση τῆς ἀνασκαφῆς θὰ γίνεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο.

Τὸ μεγάλο εὑρημα τῆς ἀνασκαφῆς, τὸ Ἴερὸ τῆς Νύμφης καὶ ὁ Ἀποθέτης του, στὸ νότιο τμήμα τοῦ χώρου, ὀδήγησαν στὸ χωρισμὸ τοῦ ἀνασκαφικοῦ ὕλικου σὲ δύο μεγάλες ὁμάδες: στὸ ὕλικὸ τοῦ Ἀποθέτη, ἀποτελούμενο κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ λουτροφόρους, καὶ στὸ ὕλικὸ τῆς ὑπόλοιπης ἀνασκαφῆς· τὰ δημοσιευόμενα ἐδῶ ὄστρακα ἀνήκουν στὴ δευτέρη ὁμάδα. Θὰ πρέπει πάντως νὰ τονίσουμε ὅτι ἡ διαίρεση αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται ἀπόλυτη· πάρα πολλὰ θραύσματα τῶν δύο ὁμάδων ἐκόλλησαν μεταξύ τους, πρᾶγμα πού βεβαιώνει ὅτι ἡ διασπορὰ τῶν ἀγγείων τοῦ Ἴεροῦ ἦταν ἤδη στὴν ἀρχαιότητα πολὺ μεγάλη. Εἶναι ἐπομένως πιθανὸ ν' ἀνήκουν σ' αὐτὸ καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ δημοσιευόμενα ἐδῶ θραύσματα. Θὰ μπορούσαν π.χ. με βεβαιότητα σχεδὸν νὰ συνδεθοῦν με τὸ Ἴερὸ τῆς Νύμφης ὁ σκύφος ἀριθ. 83 Πί ν. 87, τὸ πινάκιο ἀριθ. 116 Πί ν. 99, καὶ ἡ λήκυθος ἀριθ. 228 Πί ν. 124, ὅπου χορὸς γυναικῶν, πομπή, γυναῖκες, ἀντιστοίχως· γιὰ τὸν τελετουργικὸ χαρακτήρα τῆς διακόσμησής τους μιλοῦν τὰ στεφάνια, τὸ παράστημα τῶν μορφῶν, τὰ ὑψωμένα χέρια.

Ἡ χωρὶς διακοπὴ χρησιμοποίησις τοῦ χώρου ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ χρόνια μέχρι τὶς μέρες μας εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι πολὺ ταραγμένα τὰ στρώματα τῆς ἀνασκαφῆς, γι' αὐτὸ καὶ πολὺ λίγο βοήθησαν στὴ χρονολόγησις τοῦ ὕλικου. Ἡ ἀναταραχὴ αὐτὴ

1. Στὸ πρῶτο μέρος δημοσιεύονται τὰ ἀνοικτὰ ἀγγεῖα — με ἐξαίρεση τοὺς πυθμένες κυλικῶν ὅπου γοργόνειο σὰν ἐμβλημα, πού θὰ ἀποτελέσουν χωριστὴ μελέτη — καὶ ἀπὸ τὰ κλειστὰ μόνον λήκυθοι· στὸ δεύτερο μέρος πού θὰ δημοσιευθῆ, τὸ ἐλπίζουμε, στὸ προσεχές *ΑΔ* θὰ περιληφθοῦν τὰ ὑπόλοιπα κλειστὰ ἀγγεῖα.

¹ Ὁ κατάλογος πού ἀκολουθεῖ, ἔτοιμος ἀπὸ τὸ 1968, ἔμεινε κλεισμένος στὸ συρτάρι μέχρι σήμερα. Ἄς τοῦ συγχωρηθοῦν οἱ ἀδυναμίες πού ὀφείλονται στὴν τόσο καθυστερημένη δημοσίευσή του.

έγινε άφορμή νά καταστραφή και τó άρχαϊκό στρώμα, πού μās ενδιαφέρει εδώ ιδιαίτερα, νά βρεθοϋν πολύ λίγα άκέραια άγγεία, και τά μελανόμορφα θραύσματα, συχνά συνανήκοντα, νά είναι σκορπισμένα σέ πολύ άπομακρυσμένα σημεία τής άνασκαφής, τς περισσότερες φορές μέσα σέ ομάδες πολύ μεταγενέστερες.

Στόν κατάλογο τó ύλικό χωρίζεται σέ σχήματα άγγείων, και μέσα στις έπί μέρους σειρές κατατάσσεται σέ χρονολογική άκολουθία, όσο είναι δυνατόν. Στις περιπτώσεις πού ύπάρχουν γενικές παρατηρήσεις βασισόμενες στο δημοσιευόμενο ύλικό, προτάσσεται στο αντίστοιχο σχήμα άγγείου σύντομο σημείωμα. Έδώ περιοριζόμαστε μόνο σέ παρατηρήσεις πού άφοροϋν γενικά τó ύλικό αυτό, και συγκεκριμένα σέ παρατηρήσεις σχετικές α) με τó μαϋρο γάνωμα, β) με τó προσχέδιο, γ) με τήν πολυχρωμία.

α) Ή καστανόξανθη ή έρυθρωπή άπόχρωση πού συχνά συναντοϋμε στη διακόσμηση, όφείλεται, όπως είναι γνωστό, σέ τρεις αίτιες: σέ κακό ψήσιμο, σέ άραιότερη διάλυση τού γανώματος, σέ ανισόπαχη επάλειψη του πάνω στην κοσμούμενη επιφάνεια. Ή τελευταία αυτή περίπτωση είναι και ή συχνότερη· όσο λεπτότερη είναι ή επάλειψη — και ιδιαίτερα κατά μήκος τού περιγράμματος είναι φυσικό νά είναι λεπτότερη αν δέν δοθ ή ιδιαίτερη προσοχή για τó αντίθετο — τόσο γρηγορότερα επηρεάζεται στο τρίτο στάδιο τής όπτησης, όταν τó άκόσμητο τμήμα τού άγγείου ξαναπαίρνει τó κανονικό του χρώμα· σ' αυτό όφείλονται οί σκόρπιοι καστανοί λεκέδες, πού τόσο συχνά άλλοιώνουν τήν άρτια εμφάνιση τής διακόσμησης, καθώς και τó καστανό περίγραμμα πού παρουσιάζεται σέ πολλά από τά δημοσιευόμενα θραύσματα. Ίδιο καστανό χρώμα δημιουργείται από άραιότερη διάλυση τού γανώματος· στην περίπτωση όμως αυτή καλύπτεται μεγάλη, συνεχής επιφάνεια. Άραιότερη διάλυση φαίνεται ότι χρησιμοποιούσαν πολλές φορές οί άγγειογράφοι, χωρίς άμφιβολία σκόπιμα, θέλοντας νά δώσουν μεγαλύτερη χρωματική ποικιλία στη διακόσμηση· βλ. στόν κατάλογο τούς κύκλους πού περιβάλλουν τó έμβλημα στις κύλικες άριθ. 3, 6, 7, 8, 15, όπου τó καστανό χρώμα είναι άσφαλώς ήθελημένο. Σπανιότερες είναι οί περιπτώσεις άποτυχίας πού όφείλονται σέ κακό ψήσιμο. Στόν κατάλογο όπου αναφέρεται απλώς καστανή άπόχρωση, ή άποτυχία άποδίδεται σέ έλαττωματική επάλειψη τού γανώματος.

β) Είναι επίσης γνωστό ότι ό τεχνίτης άρχίζοντας τή διακόσμηση τού άγγείου χάραζε με λεπτότατο όργανο τó περίγραμμα σέ όρισμένα κύρια σημεία τών μορφών· αυτά τά χαράγματα-όδηγοί τόν βοηθοϋσαν στη συνέχεια τής δουλειάς του και σκεπάζονταν τελικά με μαϋρο γάνωμα. Μερικές φορές όμως ό τεχνίτης άλλαζε, άλλοτε περισσότερο, άλλοτε λιγότερο, τó αρχικό του σχέδιο, όποτε τά χαράγματα αυτά έμεναν άχρησιμοποίητα και διακρίνονται ακόμα σήμερα στην επιφάνεια τού άγγείου. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αναφέρουν οί Noble, σ. 50, και ή Farnsworth, σ. 242 - 250· προσθέτομε δύο ακόμα πού μās δίνει τó δημοσιευόμενο ύλικό: στο πινάκιο άριθ. 107, τó σωζόμενο πόδι τής Ήθηνās ήταν αρχικά μικρότερο και προοριζόταν νά πατήσει με όλόκληρο τó πέλμα, όπως φανερώνει λεπτότατο χάραγμα πού διακρίνεται καθαρά πάνω στο μαϋρο γάνωμα, βλ. Πί ν. 93 άριθ. 107 γ. Στη λήκυθο άριθ. 220 Πί ν. 123, τó ίμάτιο είχε σχεδιασθ ή αρχικά στενότερο, όπως άποδεικνύεται από λεπτότατο κι εδώ χάραγμα πού σκεπάστηκε με τó μαϋρο γάνωμα (διακρίνεται όμως καθαρά) όταν τó ίμάτιο πλάτυνε προς τ' άριστερά.

γ) Στην τελευταία 25ετία τού βου αι. μιá ομάδα άγγείων, ή ομάδα τού Κροκοτού χιτώνα (Krokotos Group), πού δέν απέχει πολύ από τó ζ. τού Θησέα και τήν κατηγο-

ρία τῶν λευκῶν Ἐρωδιῶν, παρουσιάζει μεγαλύτερη χρωματική ποικιλία στὴ διακόσμηση: πλάι στὸ λευκὸ καὶ στὸ ἰῶδες χρησιμοποιοῦνται κόκκινο καὶ κιτρινωπὸ χρῶμα· βλ. σχετικὰ τὴ μελέτη τῆς A. D. Ure, Krokotos and White Heron, στὸ *JHS* 1955, σ. 90 - 102, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι πρῶτος ὁ Ἐξηκτίας χρησιμοποίησε τὸ κιτρινωπὸ χρῶμα. Στὸ δημοσιεύμενο ἐδῶ ὑλικὸ συναντοῦμε τὸ χρῶμα αὐτὸ ἤδη στὸ καπάκι τοῦ Λυδοῦ (ἀριθ. 140 Πί ν. 105) τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου τετάρτου τοῦ βου αἰ. π.Χ. Ἡ ὕψὸς του μοιάζει πολὺ μὲ πηλό· εἶναι πορῶδες, πηκτό, γι' αὐτὸ καὶ σαφῶς ἀνάγλυφο, καὶ γενικὰ θυμίζει τὸ ὑλικὸ ποὺ χρησιμοποιεῖται ἀργότερα στὴ διακόσμηση τῶν ἀγγείων τῆς Δυτικῆς κλιτύος (West Slope)· αὐτοὶ εἶναι ὁ λόγος ποὺ στὸν κατάλογο ἀναφέρεται σὰν « ἀραιωμένους πηλός » (βλ. τοὺς ἀριθ. 55 - 58 Πί ν. 82, καὶ 60, 62, 64, Πί ν. 83 κλπ.). Τὴ χρῆση τοῦ ἀραιωμένου πηλοῦ συναντοῦμε κυρίως σὲ σκύφους, ὅμως σπανιότερα καὶ σὲ ἄλλα σχήματα ἀγγείων· βλ. π.χ. θραύσματα ἀπὸ οἰνοχόες στὸ *AA* 19 (1964): Μελέται, Πίν. 31 δ, ε, ζ', σ. 47 - 48, καὶ ἐδῶ, τὸ καπάκι ἀριθ. 140 Πί ν. 105.

Τὸ δημοσιεύμενο ὑλικὸ καλύπτει ὁλόκληρο τὸν βον αἰ. καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Πλουσιότερα ἀντιπροσωπεύονται οἱ δεκαετίες γύρω ἀπὸ τὸ 500 π.Χ. μὲ βαθμιαία μείωση πρὸς τὶς νεώτερες, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ἀφοῦ καὶ ὁ μελανόμορφος ρυθμὸς βαθμιαῖα σβῆνει, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὶς παλιότερες· ἐλάχιστα εἶναι τὰ ἀγγεῖα ποὺ ἀνήκουν στὸ 1ο μισὸ τοῦ βου αἰ. καὶ ἰδιαίτερα στὸ 1ο τέταρτο. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ὑλικὸ ἀντιπροσωπεύονται πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἐργαστήρια, πλουσιότερα τοῦ Λυδοῦ καὶ τοῦ Αἴμωνα καὶ πολλὲς ὁμάδες ἀγγείων, ὅπως δείχνει ὁ παρακάτω ἀναλυτικὸς κατάλογος, ὅπου ἀναφέρονται μὲ χρονολογικὴ σειρὰ τὰ ἀποδομένα θραύσματα: **Z. τοῦ Πόλου** ἀριθ. 38, 188· **Λυδός** ἀριθ. 107, 140· ἐργαστήριο τοῦ Λυδοῦ ἀριθ. 133 - 139, 243 - 246· συνειστέες τοῦ Λυδοῦ ἀριθ. 117 - 123· **ὁμάδα τῶν Κύκνων** (Swan Group) ἀριθ. 43 - 45, 145 - 146· **Group E** (;) ἀριθ. 280· κύλικες τοῦ **Droop** ἀριθ. 6 - 7· **κοντὰ στὸ ζ. τοῦ Ἀντιμένη** ἀριθ. 258· **κοντὰ στὸ ζ. τοῦ Λυσιπίδη** ἀριθ. 193· **κατηγορία τῶν Πετεινῶν** (Cock Class) ἀριθ. 199 - 200· **ὁμάδα τῆς Φανυλλίδος** ἀριθ. 201 - 205· **Krokotos Group** ἀριθ. 55 - 58, 60, (62), 64· **CHC Group** ἀριθ. 67 - 81· **κοντὰ στὸ ζ. τοῦ Θεσέα** ἀριθ. 61 - 62· **κοντὰ στὸ ζ. τῆς Ἀθηνᾶς**, ἀριθ. 214 - 215· **κοντὰ στὴν ὁμάδα τῶν Κροτάλων** (Krotala Group) ἀριθ. 83, 178· **κατηγορία τῶν Μικρῶν Λιονταριῶν** (Little Lion Class) ἀριθ. 210 - 211· **ζ. τοῦ Φόλου** ἀριθ. 230· **κύκλος τοῦ Αἴμωνα** ἀριθ. 24 - 26, 28, 94 - 101, 128 - 129, 180, 225 - 229, 231· **ὁμάδα τῆς Ἀναβύσσου** ἀριθ. 127· **ὁμάδα τῆς Λίνδου** ἀριθ. 102 - 104.

Γιὰ τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς « Νοτίως Ἀκροπόλεως » ἔχει σχηματισθῆ εἰδικὸ εὐρετήριο, ποὺ βρίσκεται στὸ Φετιχῆ Τζαμί, ὅπου καὶ τὰ ἀντικείμενα. Στὸν κατάλογο ποὺ ἀκολουθεῖ, ἀμέσως μετὰ τὸν ἀριθμὸ δημοσίευσης ἀναφέρονται τὰ στοιχεῖα καταγραφῆς μέσα στὸ εἰδικὸ αὐτὸ εὐρετήριο· τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὸ χρόνο ποὺ βρέθηκε τὸ ἀντικείμενο, τὰ ἀρχικὰ τῶν λέξεων Νοτίως Ἀκροπόλεως Κεραμεικὴ (NAK) καὶ τὸν αὔξοντα ἀριθμὸ.

Πολλὲς εὐχαριστίες ὀφείλω στὴν κ. Καρούζου, τὸν κ. Ζαφειρόπουλο καὶ τὴν κ. Φιλίππακη πάντα πολύτιμες οἱ συζητήσεις μαζί τους, μὲ βοήθησαν στὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπισα στὴ διάρκεια τῆς ἐργασίας μου· στὴν κ. Καλλιπολίτη, ἡ ὁποία εἶδε τὰ πινάκια καὶ ἔκανε ὀρισμένες ἀποδόσεις· στὴν κ. Φιλίππιδη, ἡ ὁποία μοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ ἀναφέρω ἀδημοσίευτα θραύσματα ἀπὸ τὸ ὑλικὸ τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ προσωπικὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου εὐχαριστῶ πολὺ τὸν καλλιτέχνη κ. Κ. Ἡλιάκη καὶ τὴ βοηθὸ του δ. Ἀ. Δριμποπούλου, στοὺς ὁποίους ὀφείλονται τὰ σχέδια τῶν Πί ν. 98

και 94 αντίστοιχος: τὸν κ. Τρ. Κοντογιώργη καὶ τὸ βοηθὸ του κ. Χ. Σοφούλη, οἱ ὁποῖοι συμπλήρωσαν τὰ πινάκια ἀριθ. 107 καὶ 115.

Κ α τ ά λ ο γ ο ς

τῶν βιβλίων ποὺ ἀναφέρονται στὸ κείμενο μόνο μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα:

Albizzati	<i>Vasi antichi dipinti del Vatican</i>
Arias	<i>A History of Greek Vase Painting</i>
Bloesch	<i>Formen attischen Schalen</i>
Böhlau	<i>Die Ionischen Augenschalen, AM 25</i>
Bothmer	<i>Amazons in Greek Art</i>
Farnsworth Marie	<i>Types of Greek Glaze Failure, Archaeology 12 (1959)</i>
Gerhard	<i>Auserlesene Vasenbilder</i>
Graef	<i>Akropolis Vasen</i>
Haspels	<i>Attic Blackfigured Lecythoi</i>
Langlotz	<i>Griechische Vasen in Würzburg</i>
Lenorman	<i>Élite des monuments céramographiques</i>
Noble	<i>The Techniques of Painted Attic Pottery (1965)</i>
Payne	<i>Necrocorinthia</i>
Perrot	<i>Histoire de l'Art</i>
Pottier	<i>Vases du Louvre</i>
Rumpf	<i>Chalkidische Vasen</i>
P. Ure	<i>Sixth and Fifth Century Pottery from Ritsona</i>

Κύλικες

Ἀπὸ τὴ γρήγορη καὶ πλούσια σὲ ποικιλία σχημάτων ἐξέλιξη ποὺ παρουσιάζουν οἱ μελανόμορφες κύλικες, ἡ ἀνασκαφὴ «Νοτίως Ἀκροπόλεως» μᾶς ἔδωσε δείγματα ἀπὸ τὸ 2ο μισὸ τοῦ βου αἰ. καὶ κάτω οὔτε ἓνα θραῦσμα δὲν ἀνήκει στὴν ἐποχὴ πρὶν ἀπὸ τὸ 550 π.Χ.

Τὰ παλιότερα δημοσιευόμενα θραῦσματα (3ο τέταρτο) ἀνήκουν σὲ κύλικες μικρογραφικῆς (ἀριθ. 2 - 4) ἢ βρίσκονται σὲ στενὴ σχέση μ' αὐτές (ἀριθ. 6 - 7 κύλικες τῆς ὁμάδας τοῦ Dgroup). Ἡ καλὴ δουλειὰ καὶ τὸ θέμα κάνουν ἰδιαίτερα ἀξιοπρόσεκτο τὸ μικρὸ θραῦσμα ἀριθ. 1: προτομὲς πάνω σὲ κύλικα, καὶ μάλιστα τόσο κυρίαρχες, δὲν εἶναι πολλές.

Πολυπληθέστερα τὰ δείγματα τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας τοῦ βου αἰ. (ἀριθ. 9 - 19 Πί ν. 68 - 71 καὶ 29 - 30 Πί ν. 75): ἀνάμεσά τους θραῦσματα ποὺ συνεχίζουν τὴν παράδοση τῶν μικρογραφικῶν κυλικῶν, μετὰ τὴ ζώνη τῶν λαβῶν (ἀριθ. 10 - 11) ἢ ἀνθέμια (ἀριθ. 29 - 30): ἄλλα θραῦσματα (ἀριθ. 15 - 19 Πί ν. 70 - 71) ποὺ ἀνήκουν σὲ κύλικες μετὰ ρηχὸ καὶ πλατὺ κύπελλο, χωρὶς χεῖλος (τύπος Α): κύλικα - κοτύλη (ἀριθ. 14 Πί ν. 69) μετὰ δακτυλιόσχημη βάση. Στὰ διακοσμητικὰ θέματα δὲν ἔχουμε μεγάλη ποικιλία: κυριαρχοῦν οἱ Διονυσιακῆς σκηνῆς καὶ τὰ ζῶα.

Ἰδιαίτερη κατηγορία ἀποτελοῦν οἱ κύλικες μετὰ τὴν ἀνθεμωτὴ διακόσμηση στὴ ζώνη τῶν λαβῶν. Ἀνήκουν σὲ μιὰ μεγάλη κατηγορία ταινιωτῶν κυλικῶν ποὺ ἀρχίζει λίγο μετὰ τὰ μέσα τοῦ βου αἰ. καὶ συνεχίζεται μέσα στὸν 5ο. Τὰ λίγα θραῦσματα ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ (ἀριθ. 29 - 32 α Πί ν. 75) μᾶς δίνουν μιὰ βαθμιδωτὴ πορεία ἀπὸ τὸ ἤδη προχωρημένο δεῖγμα τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ βου αἰ. (ἀριθ. 29 Πί ν. 75) μέχρι τὸν τέλειο ἐκφυλισμὸ ποὺ παρουσιάζει τὸ κόσμημα στὸ 2ο τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (ἀριθ. 32 α Πί ν. 75).

Ἄριθ. 1. Πί ν. 67

1959 - ΝΑΚ 580

Κύλικα· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου. Διαστ. 0.031 × 0.035 μ. Γυναικεία προτομή.

Πηλὸς καστανός. Χάραγμα λεπτό. Ἔργασία καλή.

Μεγαλόπρεπη γυναικεία προτομή — ἔλλιπής — κατ' ἐνώπιον, ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴ μορφή· ὁ λαιμὸς ἀποδίδεται μὲ περίγραμμα, τὸ περιδέριο μὲ κοκκίδες, τὸ χέρι εἶναι ὑπόλευκο, ὁ πέπλος ἰώδης. Σὲ δεῦτερο ἐπίπεδο, πίσω ἀπὸ τὸ χέρι τῆς μορφῆς, ἰώδης ἐπιφάνεια ποὺ διακρίνεται καθαρὰ στῆ φωτογραφία γιατί περιβάλλεται ἀπὸ μαύρη γραμμὴ. Ἡ ταύτιση τῆς ἐπιφάνειας αὐτῆς μὲ ἱμάτιο φέρνει ἀμέσως στὸ νοῦ τὴ γέννηση τῆς Ἄφροδίτης.

Τὸ θραῦσμα ἀνήκει στῆ μικρὴ ομάδα μελανόμορφων κυλίκων, συχνὰ ὀφθαλμοφόρων, ποὺ σὰν κύρια διακόσμηση στὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου ἔχουν μιὰ ἢ περισσότερες προτομές.

Ἡ ομάδα αὐτὴ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὶς γενικὰ λίγο παλιότερες χειλωτὲς κύλικες ποὺ ἡ διακόσμησή τους ἀποτελεῖται ἀπὸ προτομὴ στὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου.

Σποραδικὰ, ἡ προτομὴ σὰν κύρια διακόσμηση συναντᾶται καὶ σὲ ἄλλα σχήματα ἀγγείων· θὰ θυμηθοῦμε μὲ χρονολογικὴ σειρὰ τὸ γνωστὸ ἀμφορέα τοῦ Μονάχου τῶν ἀρχῶν τοῦ βου αἰ. μὲ προτομὴ σὲ μετόπη στὴν κοιλιά τοῦ ἀγγείου (*CV* 1, πίν. 1, 2 καὶ 3, 1), τοὺς ἀμφορεῖς μὲ προτομὴ στὸ λαιμὸ τοῦ 560 π.Χ. περίπου (*CV Deutschland* 32, πίν. 327 - 329), καὶ τὸ σκύφο τῆς Βόννης τοῦ 530 π.Χ. περίπου (*AA* 1935, σ. 471, Greifenhagen).

Δίνουμε ἕναν κατάλογο κυλίκων μὲ προτομὴ ἢ προτομές στὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ καὶ σχεδὸν πλήρης: 1) Βατικανοῦ ἀριθ. 456² (Ἑρακλῆς - Ἀθηνᾶ - Ἑρμῆς· ταυτίζονται ἀπὸ τὰ σύμβολα τὰ ὁποῖα κρατοῦν). 2) Μονάχου ἀριθ. 509³ (Ἀθηνᾶ). 3) Würzburg ἀριθ. 349⁴ (Ἀθηνᾶ). 4) Βερολίνου ἀριθ. 2056⁵ (Διόνυσος - Ἀριάδνη). 5) Λούβρου F 136 καὶ F 137⁶ (Διόνυσος - Ἀριάδνη καὶ πολεμιστῆς, ἀντιστοίχως). 6) Μονάχου 2027 καὶ J 553⁷ (προτομὴ πολεμιστῆ καὶ φτερωτῆς μορφῆς ἀντιστοίχως). 7) Βερολίνου 1803⁸ (γυναικεία προτομὴ). 8) Νεάπολης STG 172⁹ (Α, Διόνυσος - Σεμέλη· Β, Διόνυσος - τρεῖς Νύμφες). 9) Ἀθήνας, σὲ ἰδιωτικὴ συλλογὴ, χωρὶς ἀριθ.¹⁰ (προτομές - ἀνθέμια, ἐναλλασσόμενα). 10) Ἀκρόπολης ἀριθ. 1534¹¹ (γυναικεία προτομὴ). 11) Μονάχου ἀριθ. 2029¹² (Ἀθηνᾶ). Οἱ κύλικες αὐτὲς ἀνήκουν στὴν 30ετία 540 - 510 π.Χ., καὶ οἱ περισσότερες εἶναι ὀφθαλμοφόρες (ἀριθ.

2. Albizzati, *Vasi antichi del Vatican*, σ. 208 - 9 πίν. 68.

3. Rumpf, *Chalkidische Vasen*, πίν. CXC.

4. Rumpf, *ἔ.π.*

5. Böhlau, *AM* 1900, σ. 62.

6. Pottier, *Vases du Louvre* πίν. 74.

7. Böhlau, *ἔ.π.*, σ. 60, εἰκ. 20· σ. 56, εἰκ. 15.

8. *Ο.π.*, σ. 62, εἰκ. 23, 24.

9. *CV* 1, πίν. 21 - 22.

10. Vanderpool, *AJA* 1945, σ. 436 - 440, εἰκ. 1 - 6.

11. Graef, *Akropolis Vasen*, πίν. 81.

12. Bloesch, *F. A. Schalen*, πίν. 3, 1a.

1 - 6, 11). Οί αριθμοί 6 - 10 έχουν τὰ γυμνά μέρη με περίγραμμα καί ως πρὸς αὐτὸ πλησιάζουν τὸ δημοσιευόμενο θραῦσμα.

Γύρω στὸ 540 π.Χ.

Ἄριθ. 2. Πί ν. 67

1956 - NAK 342

Χειλεωτὴ κύλικα· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ χεῖλος. Διαστ. 0.023×0.027 μ. Πάνθηρας.

Πηλὸς καστανός. Ὡραῖο μαῦρο βερνίκι. Χάραγμα λεπτό.

Πάνθηρας— ἐλλιπής — πρὸς τὰ δ. ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος διακρίνεται ἵχνος γράμματος. Τὸ μικρὸ αὐτὸ θραῦσμα ἀποτελεῖ ὠραῖο δείγμα τῶν ἐξαιρετῶν χειλεωτῶν κυλίκων ποὺ ἀποτελοῦν τὴν πιὸ δμορφὴ σειρὰ μέσα στὴν τόσο πλούσια σὲ ποικιλία ἐξέλιξη τῶν κυλίκων. Τὸ χάραγμα εἶναι γρήγορο καὶ ἀπρόσεκτο, ὅμως αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει τὴν ἀπόδοση ἔντονης ἔκφρασης στὸ πρόσωπο τοῦ συμπαθητικοῦ αὐτοῦ ζώου.

550 - 540 π.Χ.

Ἄριθ. 3. Πί ν. 67

1957 - NAK 1232

Μικρογραφικὴ κύλικα· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Διαστ. 0.06×0.036 μ. Γλωσσοειδὲς κόσμημα.

Πηλὸς καστανός. Γιὰ τὴ διακόσμηση τριχρωμία: στὸ λευκὸ καὶ τὸ ἰώδες, προστίθεται τὸ καστανό (κύκλοι ποὺ περιβάλλουν τὸ κόσμημα).

Γλωσσοειδὲς κόσμημα — οἱ γλῶσσες ἐναλλασσόμενες μαῦρες καὶ ἰώδεις — ποὺ πλαισιώνονται πάνω καὶ κάτω ἀπὸ καστανούς κύκλους. Οἱ λεπτὲς μαῦρες γραμμὲς ποὺ χωρίζουν τὶς γλῶσσες ἔχουν στὸ πάνω μέρος λευκὲς κοκκίδες ἀκατάστατα τοποθετημένες. Τοὺς καστανούς κύκλους πέτυχε ὁ τεχνίτης χρησιμοποιώντας ἀραιότερη διάλυση τοῦ μαύρου γανώματος (βλ. σ. 186).

Ἡ διακόσμηση αὐτὴ ποὺ συνηθίζεται στὶς κύλικες τύπου Siana, καθὼς καὶ στὶς χειλεωτὲς, περιβάλλει συνήθως τὸ κέντρο τοῦ πυθμένα.

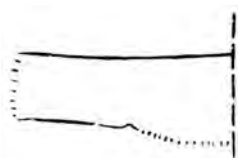
Ὁ πυθμένας ἐξωτερικὰ μαῦρος με ἑδαφόχρωμη ταινία.

550 - 525 π.Χ.

Ἄριθ. 4. Σχέδ. 1. Πί ν. 67

1957 - NAK 1638

Ἐμβλημα κύλικας (;). Σωζ. διάμ. περίπου 0.045, πᾶχ. 0.01 μ. Ἄστρο.

Σχέδ. 1. Κύλικα ἀριθ. 4

Μὲ ἐπιφύλαξη ἀποδίδω σὲ κύλικα τὸ θραῦσμα αὐτὸ γιατί 1) ἡ ἐπιφάνειά του ἐξωτερικὰ εἶναι ἐπίπεδη (ὅμως τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ με τὸ ἔμβλημα ἀριθ. 8 Πί ν. 68 ποὺ ἀναμφίβολα ἀνήκει σὲ κύλικα), 2) ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι πολὺ περιποιημένη, ὅμως ἑδαφόχρωμη, χωρὶς ἀκτίνες (τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ με τὴν κύλικα τοῦ Λούβρου F 124 CV 10, πίν. 108), 3) τὸ πόδι μοιάζει νᾶχει ἀποκολληθῆ ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου· τὸ σημάδι ποὺ ἄφησε πάνω σ' αὐτὸ δείχνει πὼς ἦταν συμπαγὲς καὶ εἶχε διάμετρο μόλις 0.025 μ. (βλ. τομὴ, Σχέδ. 1).

*Αστρο, πού σχηματίζεται από ποικίλους σε μέγεθος κάλυκες λωτοῦ ἀκτινωτά τοποθετημένους γύρω από κεντρική κοκκίδα. Τὸ ἄστρο περιβάλλουν τρεῖς κύκλοι καί, πρὸς τὴν περιφέρεια, κοκκίδες (σώζεται μία).

Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ θραύσματος ἔχει ὠραῖο καστανὸ σκοῦρο ἐπίχρισμα.

*Ὁμοιο ἔμβλημα, ὅμως ἀμελέστερο, σε κύλικες τύπου *Siana* τοῦ Λυδοῦ στὸν Τάραντα, (*ABV* 113, 171 καὶ *CV* 3, πίν. 17 καὶ 18). *Ἐπίσης στὴν μεταγενέστερη ὀφθαλμοφόρο κύλικα τῆς *Villa Giulia* ἀριθ. 1226 (*CV* 3, πίν. 35, 4. *ABV* 202).

Μέσα βου αἰ. π.Χ.

*Ἀριθ. 5. Πί ν. 67

1959 - NAK 579

Κύλικα· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ κυπέλλου. Διάμ. χεῖλους, 0.21 μ. περίπου. Γοργόνα.

Πηλὸς καστανέρυθρος. Τὸ χέρι τῆς γοργόνας κιτρινωπὸ (ἀραιωμένος πηλός· βλ. σ. 186).

Γοργόνα φεύγει πρὸς τὰ δεξιὰ. Σώζονται τὰ δάκτυλα τοῦ ὑψωμένου ἀρ. χεριοῦ πού προβάλλονται πάνω στὸ ἀντίστοιχο φτερό. Ἐσωτερικὰ μαῦρο, μὲ τὴ συνηθισμένη ἐδαφόχρωμη ταινία στὸ χεῖλος.

*Ὁμοια παράσταση στὸν Graef, πίν. 72, ἀριθ. 1264.

Γύρω στὸ 530 π.Χ.

*Ἀριθ. 6. Πί ν. 67

1957 - NAK 1455

Κύλικα τῆς ομάδας τοῦ *Droop*· σώζεται τμήμα τοῦ κυπέλλου συγκολλημένο ἀπὸ τέσσερα θραύσματα. Διαστ. 0.098×0.089 μ. *Ἀνθεμωτὸ κόσμημα, ζώνη ζῶων.

Πηλὸς καστανός. Μαῦρο γάνωμα καλῆς ποιότητας, κατὰ τόπους καστανό· καθόλου χάραγμα.

*Ἡ διακόσμηση σε ζῶνες: α) σύνθετο κόσμημα: ἀνθέμιο πάνω σε ἄνθος λωτοῦ καὶ ἐναλλάξ ἀντιστρόφως, β) ζῶα ζωγραφισμένα ἀνάποδα σε ἀραιὰ διαστήματα· ἀνάμεσά τους κάλυκες λωτοῦ χωρὶς μίσχο, γ) ἀκτίνες. *Ἀπὸ τὰ ζῶα σώζεται μιὰ σφίγγα — ἐλλιπής — καθιστή, σε θαυμάσια μικρογραφικὴ ἀπόδοση. Οἱ διάκοσμες ζῶνες χωρίζονται μὲ πλατεῖες μαῦρες ταινίες καὶ ἠθελημένους καστανοὺς κύκλους (βλ. σ. 186)· ἡ ταινία πού χωρίζει τὴ ζώνη τῶν ζῶων ἀπὸ τὰ ἀνθέμια εἶναι ἰώδης.

Τὸ σωζόμενο τμήμα τοῦ πυθμένα ἐσωτερικὰ ἐδαφόχρωμο — σώζεται τόσο μικρὸ κομμάτι ἀπὸ αὐτόν, ὥστε δὲν μπορεῖ νὰ λεχθῆ μὲ σιγουριά ἂν εἶχε ἢ ὄχι διακόσμηση· ὅμως ἡ ἔλλειψη ταινιῶν στὴν περιφέρεια εἶναι μιὰ κάποια ἐνδειξη πὼς ἦταν ἀκόσμητος, ἴσως μὲ ἓνα - δυὸ μαῦρους κύκλους καὶ κοκκίδα στὸ κέντρο, ὅπως συμβαίνει συνήθως στὶς κύλικες αὐτῆς τῆς ομάδας.

*Ἡ κύλικά μας ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ δείγματα τῆς ομάδας πού μελετήθηκε πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν *Droop* (*JHS* 1910), καὶ ἀνήκει στὴν κατηγορία II B τοῦ *Ure* (*JHS* 1932, σ. 61, πίν. 2).

*Ἀνθεμωτὸ κόσμημα ἐντελῶς ὅμοιο μὲ τὸ δικό μας σε ἀκέραιη κύλικα τῆς ἴδιας ομά-

δας από τάφο του Ἄργου¹³ καὶ σὲ κύλικα ἀπὸ τῆ Θάσο¹⁴ ἢ τελευταία αὐτὴ παρουσιάζει διαφορὲς πρὸς τὶς Droop κύλικες καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν Lili Kahil σὰν ἐξέλιξή τους, χρονολογούμενη στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. Στὴν ἴδια ὁμάδα ἀνήκουν οἱ κύλικες τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς Ρ 7902¹⁵, τοῦ Βρετ. Μουσείου Β 600¹⁶ (τὰ δύο αὐτὰ ἀγγεῖα ἔχουν τὴν ὑπογραφή τοῦ Νικοσθένη), τοῦ Reading, ἀριθ. 35 IV 1¹⁷, τῆς Νεάπολης ἀριθ. Sant. 210¹⁸, τῆς Ἀθήνας Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 660¹⁹.

Βιβλιογραφία:

Droop, *JHS* XXX (1910), σ. 1 - 34. Beazley - Payne, *JHS* XLIX (1929), σ. 270 - 71.

Ure, *Droop Cups*, *JHS* LII (1932), σ. 55 - 71. Villard, *REA* (1946) 48, σ. 171. Beazley, *ABV* 233.

Μέσα 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 7. Πί ν. 67

1957 - NAK 1485

Κύλικα τῆς ὁμάδας τοῦ Droop· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου. Δεξιὰ, στὴν ἄκρη τοῦ θραύσματος, ἀρχίζει ἡ λαβή. Διαστ. 0.045 × 0.046 μ. Ἀνθέμια, ζώνη μὲ ζητοειδῆ κοσμήματα.

Πηλὸς καστανός. Τὸ μαῦρο γάνωμα καλῆς ποιότητας. Καθόλου χάραγμα.

Ἡ διακόσμηση σὲ ζῶνες: α) ἀνθέμια μὲ μίσχους συμπλεκόμενους, β) ζητοειδῆ κοσμήματα. Ἰώδης ταινία, πλαισιωμένη μὲ ἠθελημένους καστανούς κύκλους (βλ. σ. 186), χωρίζει τὶς διάκοσμες ζῶνες καὶ κλείνει τὴ διακόσμηση στὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου.

Ἡ κύλικα ἀνήκει στὴν κατηγορία IC τοῦ Ure (*JHS* LII (1932), σ. 56 - 57).

Σχετικὰ μὲ τὴν ὁμάδα τοῦ Droop βλ. προηγούμενη κύλικα.

540 - 530 π.Χ.

Ἄριθ. 8. Πί ν. 68

1957 - NAK 1233

Ἐμβλημα κύλικας μὲ μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ πόδι τοῦ ἀγγείου. Διαστ. 0.076 × 0.051 μ. Σειρήνα.

Πηλὸς καστανός. Χάραγμα σταθερὸ καὶ βαθύ. Τὸ μαῦρο γάνωμα πολὺ καλῆς ποιότητας.

Σειρήνα πρὸς τὰ δ. μὲ τὸ κεφάλι στραμμένο πίσω. Στὸ πρόσωπο δὲν χρησιμοποιήθηκε λευκὸ χρῶμα, τὸ μάτι μόλις πού διακρίνεται δηλωμένο μὲ παχύτερο μαῦρο χρῶμα. Στὰ φτερά πινελιὰ ἰώδης σὲ κοκκινωπὴ ἀπόχρωση· ἴδιο χρῶμα ἔχει καὶ ἡ ταινία πού ἡ σειρήνα φορᾶει στὰ μαλλιά.

13. *Ad* 16 (1960): Χρονικά, σ. 93, Πίν. 71.

14. *Thasos*, VII, πίν. XXXIV, 58 σ. 82.

15. *Hesp.* 1946, σ. 132, 23 (Vanderpool).

16. *JHS* 1935, σ. 81 (Beazley)· Hopkin, *Black-figured Vases*, 209.

17. *JHS* 1932, σ. 59, εἰκ. 3.

18. *Ο.π.*, πίν. II, 25.

19. *Ο.π.*, πίν. II, σ. 61, 61

Τὸ ἔμβλημα περιβάλλεται ἀπὸ τρεῖς κύκλους ἠθελημένα καστανόξανθους (βλ. σ. 186) ὁ ἐξωτερικὸς καστανοϊώδης.

Ἄνήκει στὸν κύκλο τοῦ Λυδοῦ (;).

Γύρω στὸ 540 π.Χ. (;).

Ἄριθ. 9. Πί ν. 68

1956 - ΝΑΚ 406

Κύλिका· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ ἀγγείου. Διαστ. 0.053×0.051 μ. Σφίγγα.

Πηλὸς καστανός. Τὸ μαῦρο χεῖλος συνεχίζει τὴν καμπύλη τοῦ κυπέλλου. Τὸ χάραγμα λεπτό.

Σφίγγα καθιστὴ πρὸς τὰ δ., μὲ τὸ κεφάλι στραμμένο πίσω. Τὰ μαλλιά της πέφτουν στὸ στήθος σὲ μακρυνὲς μποῦκλες. Τὸ λευκὸ δεξιὰ ἀπὸ τὴ σφίγγα, πιθανότατα λυγισμένος ἀγκώνας δεξιῶ χερσιῶ γυναικείας μορφῆς, τῆς ὁποίας σώζεται καὶ πολὺ μικρὸ τμήμα τοῦ χιτώνα.

Λευκὸ στὸ πρόσωπο (πολὺ παχύ), στὸ στήθος, καὶ μιὰ πινελιὰ στὸ φτερό τῆς σφίγγας· ἰῶδες στὸ φτερό.

Γιὰ τὴ διακόσμηση βλ. τὴν κύλिका ἀριθ. 426 τοῦ Würzburg (Langlotz, πίν. 115), ὅπου σφίγγα στὴν ἴδια στάση μεταξὺ ὀφθαλμῶν. Καὶ χρονικὰ, οἱ δυὸ αὐτὲς κύλικες εἶναι κοντά.

Τελευταῖο τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 10. Πί ν. 68

1957 - ΝΑΚ 1457

Κύλिका· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ ἀγγείου. Διαστ. 0.073×0.035 μ. Κριάρι.

Πηλὸς καστανός. Τὸ χεῖλος συνεχίζει τὴν καμπύλη τοῦ κυπέλλου, καὶ στὸ πάνω του ἄκρο κλίνει ἐλαφρὰ πρὸς τὰ ἔξω. Τὸ μαῦρο γάνωμα πολὺ καλῆς ποιότητος, καθὼς καὶ τὸ ἐπίχρισμα τῆς ἐδαφόχρωμης ἐπιφάνειας.

Κριάρι πρὸς τὰ δ. — λείπει τὸ κάτω μέρος — καὶ γύρω του κλαδιά. Λευκὸ χρῶμα ἔχει χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὰ κέρατα, γιὰ τὶς κοκκίδες πάνω στὸ σῶμα τοῦ ζώου, γιὰ τοὺς καρπούς· στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση ἔχει τοποθετηθῆ ἀπ' εὐθείας πάνω στὸν πηλό. Τὸ χάραγμα λεπτό.

Γιὰ τὴ διακόσμηση βλ. ὀφθαλμοφόρο κύλिका ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, ὅπου κριάρι ἀνάμεσα στοὺς ὀφθαλμούς (Graef, πίν. 86, 1730).

Ἡ κύλिका αὐτὴ ὅπως καὶ ἡ ἐπόμενη εἶναι ἓνα ὕστερο ἀπόηχο τῶν ταινιωτῶν κυλικῶν.

Τελευταία 20ετία τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 11. Πί ν. 68

1957 - ΝΑΚ 1458

Κύλिका· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ ἀγγείου. Διαστ. 0.076×0.044 μ. Πάνθηρας.

Ἡ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί, καὶ περίπου ἴδιο εἶναι τὸ ἄμαυρὸ ἐπίχρισμα ποὺ καλύπτει τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια. Τὸ μαῦρο χεῖλος συνεχίζει τὴν καμπύλη τοῦ κυπέλλου.

λου, και στο πάνω μέρος κλίνει λίγο προς τα έξω. Το μαύρο γάνωμα και το επίχρισμα της εδαφόχρωμης επιφάνειας δεν είναι καλής ποιότητας.

Πάνθηρας προς τα δ. με ύψωμένο το ένα πόδι — λείπει το κάτω μέρος του ζώου — και μπροστά του ίσως πέταλο από άνθემιο. Οί λεπτομέρειες στο πρόσωπο και στην κοιλιά δηλώνονται με λευκό χρώμα· μιὰ πινελιά στο στέρνο και οί κοκκίδες στο σῶμα, ιώδη. Καθόλου χάραγμα.

520 - 500 π.Χ.

Ἄριθ. 12 α - β. Πί ν. 69

1959 - ΝΑΚ 582 α - β

Ἡμισφαιρική κύλικα· σώζονται δύο θραύσματα: α) ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ ἀγγείου, β) ἀπὸ τὸν πυθμένα. Διαστ.: α) 0.021×0.036 μ., β) 0.018×0.039 μ. Κλαδιά.

Πηλὸς καστανός. Δὲν ἔχουν χρησιμοποιηθῆ ἐπίθετα χρώματα.

Στὸ πάνω μέρος τοῦ χείλους δυὸ καστανοὶ κύκλοι. Τὴν ὑπόλοιπη ἐπιφάνεια καλύπτουν πυκνὰ κλαδιά κισσοῦ. Ἡ διακόσμηση αὐτὴ φέρνει στὸ νοῦ τὴν κύλικα F130 bis τοῦ Λούβρου πού, ἐσωτερικὰ - ἐξωτερικὰ, καλύπτεται ἀπὸ πυκνὲς κλιματίδες καὶ μόνο στὸ κατώτερο μέρος τοῦ κυπέλλου ἔχει σὰν διακόσμηση τολμηρὰ συμπλέγματα Μαινάδων - Σατύρων (CV 10, πίν. 109· ὁ Villard τὴν χρονολογεῖ γύρω στὸ 510 π.Χ.). Τὰ δημοσιευόμενα ἐδῶ θραύσματα — ἰδιαίτερα τὸ (β) — δείχνουν πὼς ἡ κύλικα στὴν ὁποῖαν ἀνήκαν, εἶχε ἐξωτερικὰ στὸ σύνολό της σὰν διακόσμηση κλαδιά, ἐνῶ ἐσωτερικὰ ἦταν μελανόχρωμη, με τὴν συνηθισμένη εδαφόχρωμη ταινία στὸ χεῖλος.

525 - 500 π.Χ.

Ἄριθ. 13. Πί ν. 69

1957 - ΝΑΚ 1488

Κύλικα τύπου Α· σώζεται θραύσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ ἀγγείου. Διαστ. 0.036×0.039 μ. Ἄριαδνη (;).

Πηλὸς καστανός.

Γυναικεία καθιστὴ μορφή πρὸς τὰ δ. — σώζεται τὸ πάνω μέρος ἀπὸ τὸ στῆθος — καὶ πίσω της κλαδί χωρὶς φύλλα καὶ καρπός. Φοράει χιτῶνα, ἐνώτια καὶ στεφάνι κισσοῦ στὸ κεφάλι. Τὰ γυμνὰ μέρη, στολίδια πάνω στὸ χιτῶνα λευκά· τὰ ἐνώτια, τὰ μαλλιά πάνω στὸ μέτωπο, ἡ κόρη τοῦ ματιοῦ, ιώδη. Τὸ ἐξαιρετικὰ σοβαρὸ καὶ εὐγενικὸ πρόσωπο μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὀνομάσουμε τὴ μορφή Ἄριαδνη καὶ νὰ συμπληρώσουμε τὴ διακόσμηση με μισοπλαγιασμένο Διόνυσο. Ἡ κύλικά μας πιθανότατα ἀνήκει στὰ πρώιμα, καλὰ ἔργα, τῆς ὁμάδας «χωρὶς φύλλα» (leafless) τοῦ Beazley (ABV 632), ὅπου μιὰ τέτοια παράσταση εἶναι συχνή. Βλ. κύλικες Μαδρίτης (CV, πίν. 3, 2), Λωζάννης (Zervos, *Rhodes*, 136, figs. 319, 322 καὶ 139, fig. 327), Λούβρου (CV 10, πίν. 114, 3 - 4), Ρόδου (*Cl. Rh.* 4, 174, 3 καὶ 378, 1).

525 - 500 π.Χ.

Ἄριθ. 14. Πί ν. 69

1957 - ΝΑΚ 445

Κύλικα - κοτύλη· τὸ ἀγγεῖο συγκολλήθηκε ἀπὸ μικρὰ θραύσματα καὶ συμπληρώθηκε· ἡ βάση σχεδὸν ἀκέραιη. Ὑψ. 0.072, διάμ. χείλους 0.156 μ. Σάτυροι.

Πηλός καστανός. Ἡ δακτυλιόσχημη βάση μαύρη με ἑδαφόχρωμη τὴν κάτω ἐπιφάνεια.

Ἴδια διακόσμηση καὶ στὶς δύο ὄψεις τοῦ ἀγγείου : Σάτυρος τρέχει πρὸς τὰ δεξιὰ, κρατώντας στὸ χέρι ροπαλοειδὲς ἀντικείμενο, πιθανότατα ἐκφυλισμένο ρυτό, καὶ κλαδιά. Πλάι στὶς λαβὲς ἀνθέμια. Ὁ καλύτερα διατηρημένος Σάτυρος φοράει ταινία ἰώδη, πού περιορίζεται στὸ μπρὸς μέρος τῶν μαλλιῶν· ἴδιο χρῶμα ἔχει καὶ ἡ μακρὰ γενειάδα του πού φτάνει ὡς τὴ μέση περίπου τοῦ βραχίονα.

Ὁ πυθμὲνας ἐξωτερικὰ ἑδαφόχρωμος, με κύκλο καὶ μαύρη κοκκίδα στὸ κέντρο.

Ἡ ἐργασία γρήγορη καὶ ἀπρόσεκτη, ὅμως ἡ ζωηρὴ κίνηση ἀποδομένη με μεγάλη ἐπιτυχία: ὅπως συμβαίνει συνήθως στὴν περίοδο αὐτὴ οἱ προικισμένοι τεχνίτες, πού χρησιμοποιοῦν ἀκόμα αὐτὴν τὴν παλαιωμένη πιά τεχνοτροπία, φτιάχνουν ἀπρόσεκτα τὶς λεπτομέρειες — λιγιστὲς ἄλλωστε αὐτὴν τὴν ἐποχὴ — φροντίζουν ὅμως, καὶ κατορθώνουν, νὰ δώσουν ζωηρότητα στὴν κίνηση τῶν μορφῶν· βλ. τὸν κρατήρα ἀριθ. R 324 (Βρυξέλλες CV 2, III He πίν. 16, 2a. ABV 376, Leagros Group), ὅπου σὲ μετόπη Σάτυρος καὶ ζῶα τρέχουν ζωηρά.

Σὲ σύγκριση με τὸν ἴδιο σὲ σχῆμα καὶ διακόσμηση σκύφο τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς (Vanderpool, *Hesp.* 1946, πίν. XLV, 81), πού χρονολογεῖται πρὶν τὸ 486 π.Χ., τὸ δικό μας παλιότερο : τὸ σχῆμα στὸ σκύφο τῆς Ἀγορᾶς πιὸ χαλαρό, ἡ διακόσμηση σαφῶς νεότερη.

510 - 500 π.Χ.

Ἀριθ. 15. Πί ν. 70

1960 - NAK 31

Κύλικο τύπου Α' θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου. Διαστ. 0.036×0.044 μ. Μαινάδα - Σάτυρος.

Πηλός καστανός. Ὁ πυθμὲνας ἐσωτερικὰ μαῦρος.

Μαινάδα — ἑλλιπῆς — τρέχει πρὸς τὰ δεξιὰ κυνηγημένη ἀπὸ Σάτυρο, τοῦ ὁποίου σῶζονται μόνο τὰ δάκτυλα τοῦ ἑνὸς ποδιοῦ. Ἡ Μαινάδα φοράει μακρὸ χιτῶνα· πάνω του ἔχει δηλωθῆ με χάραγμα ἡ νεβρίδα. Τὸ λευκὸ χρῶμα πού σκέπαζε τὰ πόδια της εἶναι σχεδὸν στὸ σύνολό του ἐξίτηλο. Τὸ χάραγμα λεπτό. Ἡ διακόσμηση πατάει πάνω σὲ ἠθελημένα καστανούς κύκλους (βλ. σ. 186, α)· τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου εἶναι μαῦρο με ἑδαφόχρωμη ταινία.

Ἐργασία ἀπρόσεκτη, ὅμως ἡ ζωηρὴ κίνηση τῶν μορφῶν ἔχει ἀποδοθῆ με ἐπιτυχία (βλ. τὸ προηγούμενο).

510 - 500 π.Χ.

Ἀριθ. 16. Πί ν. 70

1960 - NAK 408

1959 - NAK 218

Κύλικο ὀφθαλμοφόρος, τύπου Α' σχηματίστηκε ἀπὸ πολλὰ θραύσματα τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ τοῦ ἀγγείου, με τὴ μία λαβή. Διάμ. 0.223 μ. περίπου. Μαινάδα, Σάτυροι.

Πηλός καστανός.

Ι. Σάτυρος (σῶζεται ἑλλιπέστατα) τρέχει πρὸς τὰ δεξιὰ, με τὸ κεφάλι στραμμένο

πίσω· ὁ κύκλος πού τὸν περιβάλλει ἔχει χρῶμα καστανοῖῶδες. Α. Ἐνάμεσα στοὺς ὀφθαλμοὺς Μαινάδα, κοντὰ στὶς λαβὲς ἀπὸ ἕνα Σάτυρος, καὶ κάτω ἀπ' αὐτὲς δελφίни.

Ἡ Μαινάδα φορᾶει χιτῶνα ἀκόσμητο καὶ ἱμάτιο στολισμένο μὲ ἰώδεις πινελιές καὶ κοκκίδες. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ πέλμα τοῦ σωζόμενου ποδιοῦ τῆς Μαινάδας ἦταν ἀρχικὰ μικρότερο, ἐκ τῶν ὑστέρων δὲ ὁ ἀγγειογράφος τὸ μεγάλωσε χωρὶς νὰ καλύψει τὴν προσθήκη μὲ λευκὸ χρῶμα. Ὁ καλύτερα σωζόμενος Σάτυρος — ἀπὸ τὸν ἄλλον σώζονται μόνον τὰ δάκτυλα τοῦ ἑνὸς ποδιοῦ — φεύγει δεξιὰ, πρὸς τὴ λαβὴ, μὲ τὸ κεφάλι στραμμένο πίσω (Πί ν. 70, ἀριθ. 16 α). Φορᾶει στὸ κεφάλι ἰώδη ταινία.

Ὁ Σάτυρος στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀγγείου, χαλαρὰ ἀπλωμένος πάνω στὸν πυθμένα, εἶναι πολὺ πιὸ πρόχειρα φτιαγμένος ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ διακόσμηση.

Ἡ κύλικά μας ἀνήκει στὴν ὁμάδα τῶν πολὺ προχωρημένων ὀφθαλμοφόρων κυλικῶν μὲ διονυσιακὲς μορφές καὶ δελφίни ἢ φύλλο κισσοῦ κάτω ἀπὸ τὶς λαβές. Βλ. κύλικες τοῦ Λούβρου: Β 562, μὲ τὸ ἴδιο θέμα ἀλλὰ νεότερη ἀπὸ τὴ δική μας (CV 10, πίν. 112 - 113· χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν Villard τὸ 490 π.Χ.)· F 138, καὶ Ἐλέοντε 407 ὁ.π. Δελφίни κάτω ἀπὸ τὶς λαβές συναντοῦμε καὶ παλιότερα· βλ. κύλικα τοῦ Νικοσθένη, πάλι στὸ Λούβρο (F 123 ὁ.π., πίν. 95 - 96), ὅπου σὰν κύρια διακόσμηση ὑπάρχει πλοῖο.

510 - 500 π.Χ.

Ἄριθ. 17. Πί ν. 70

1956 - ΝΑΚ 399

Κύλικα ὀφθαλμοφόρος, τύπου Α· θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου. Διάστ. 0.089×0.053 μ. Σάτυρος.

Πηλὸς καστανός.

Σάτυρος τρέχει πρὸς τὰ δεξιὰ — σώζεται τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τοὺς γλουτοὺς· ἡ οὐρά του ἰώδης. Οἱ ὀφθαλμοὶ — σώζεται μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸν ἕνα — μαῦροι μὲ γκριζωπὸ τὸν κεντρικὸ κύκλο. Ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη διακόσμηση ἔχουμε μόνον κάτω ἄκρη ἀπὸ κλαδί καὶ μικρὸ ἶχνος μορφῆς. Ἡ παράσταση πατάει πάνω σὲ καστανόξανθους κύκλους· τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου εἶναι μαῦρο μὲ ἐξηρημένη ταινία.

Σάτυροι, ἀπὸ τὴν τελευταία δεκαετία τοῦ βου αἰ. κ' ὕστερα, εἶναι πολὺ συνηθισμένη διακόσμηση γιὰ τὶς κύλικες· βλ. CV Louvre 10, πίν. 113, 115, 117, 118. Ἰδιαιτέρα γιὰ τοὺς Σατύρους σὰν ἔμβλημα θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς πὼς ἀντικαθιστοῦν τὰ γοργόνεια, πού σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στόλιζαν τὸν πυθμένα ὡς τὸ τέλος περίπου τοῦ βου αἰ.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 18. Πί ν. 71

1957 - ΝΑΚ 839

Κύλικα τύπου Α· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου. Διάστ. 0.055×0.06 μ. Διόνυσος.

Πηλὸς καστανός. Ἔργασία ἀμελής. Στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια διακρίνονται ἶχνη ἐρυθρωποῦ ἐπιχρίσματος.

Καθιστὸς Διόνυσος πρὸς τὰ δ. καὶ ἀνθέμιο — ἔλλιπῆ — κλείνουν τὴν παράσταση ἀριστερά. Ὁ θεὸς φορᾶει μακρὸ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο, πού φτάνει ὡς τὰ γόνατα. Ἡ μορφὴ ταυτίζεται ἀπὸ ἀνάλογες ἀκέραιες παραστάσεις· βλ. κύλικες Λούβρου Ἐλέοντε 408 καὶ F 130 bis (CV 10, πίν. 114, 1 καὶ 109 ἀντιστοίχως).

Δέν ἔχουν χρησιμοποιηθῆ ἐπίθετα χρώματα· τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα ποὺ παρουσιάζει ἡ διακόσμηση ὀφείλεται σὲ κακὸ ψήσιμο.

Κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση ἐναλλασσόμενες καστανόμαυρες καὶ ἐδαφόχρωμες ταινίες — πάνω στὴ μιὰ ἀπ' αὐτὲς πατάει ὁ Διόνυσος.

Τέλος 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 19. Πί ν. 71

1959 - NAK 1104

Κύλिका τύπου Α' σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου. Διαστ. 0.067×0.061 μ. Κωμαστής.

Πηλὸς καστανός. Τὸ μαῦρο γάνωμα καλῆς ποιότητας.

Κωμαστής — ἑλλιπής — πρὸς τὰρ. καὶ κλαδί· ἀριστερά, ἀνθέμιο κλείνει τὴν παράσταση καὶ δηλώνει τὴ θέση τῆς λαβῆς. Ἡ στάση τοῦ κωμαστή χαλαρή. Δέν ἔχουν χρησιμοποιηθῆ ἐπίθετα χρώματα· χάραγμα λιγοστό.

Τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου μαῦρο μὲ ἐδαφόχρωμη ταινία.

Ὅμοιος κωμαστής σὲ σκύφο τῆς συλλογῆς Gallatin (*CV USA* 1, πίν. 8), ἀχρονολόγητο καὶ χωρὶς ἀριθ., ὅπου γυμνὲς γυναῖκες καὶ κωμαστὲς χορεύουν.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 20. Πί ν. 71

1955 - NAK 110

Κύλिका τύπου Α' σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου. Διαστ. 0.077×0.048 μ. Σάτυρος, τέθριππο.

Πηλὸς καστανός, πολὺ ἀνοικτός. Τὸ μαῦρο γάνωμα κακῆς ποιότητας, ἐξίτηλο στὸ μεγαλύτερο μέρος του. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται μὲ ἀμαυρὸ καστανὸ ἐπίχρυσμα. Δέν ἔχουν χρησιμοποιηθῆ ἐπίθετα χρώματα· χάραγμα λιγοστό.

Σάτυρος πρὸς τὰ δ. ἀκολουθούμενος ἀπὸ τέθριππο, καὶ ἀνάμεσά τους κλαδί· σώζονται τρία πόδια ἀλόγων, καὶ ἀπὸ τὸ Σάτυρο τὸ κάτω μέρος, ἀπὸ τοὺς μηρούς. Κάτω ἀπὸ τὴ λαβὴ φύλλο κισσοῦ. Τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου, μαῦρο· ἀνάμεσα σ' αὐτὸ καὶ τὴ διακόσμηση ἐναλλασσόμενες ταινίες ἐδαφόχρωμες καὶ μαῦρες.

Ἐσωτερικά, τὸ σωζόμενο τμῆμα τοῦ πυθμένα, ἐδαφόχρωμο.

Ἡ ἐργασία εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀπρόσεκτη, ἡ στάση τοῦ Σατύρου πολὺ χαλαρή.

Τέθριππο στὶς Διονυσιακὲς σκηνὲς βρίσκουμε συχνὰ σὲ ὑστεροαρχαϊκὲς κύλικες· μιὰ μορφή ἀνεβαίνει στὸ ἄρμα, συνήθως Ἀριάδνη (*Beazley, ABV* 562, 550 - 51) ἢ Μαινάδα (*Villard, CV Louvre* 10, πίν. 114, 7· *Éléonte* 408).

Γιὰ τίς κύλικες μὲ φύλλο κισσοῦ κάτω ἀπὸ τὴ λαβὴ βλ. *CV Louvre* 10, πίν. 116, 10· 117, 2 - 3· 118.

Ἀρχὲς 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 21. Πί ν. 71

1959 - NAK 147

Κύλिका τύπου Α' σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Διαστ. 0.059×0.075 μ. Δύο μορφές, ὄρθια καὶ καθιστή.

Πηλός καστανός. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται μὲ ἐρυθρωπὸ ἐπίχρισμα· τὸ ἴδιο χρῶμα ἔχουν καὶ οἱ ταινίες πού περιβάλλουν τὸ κέντρο τοῦ πυθμένα στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀγγείου. Στὴ διακόσμηση δὲν ὑπάρχουν ἐπίθετα χρώματα· τὸ χάραγμα βαθὺ καὶ σταθερὸ, ἀλλὰ ἀπρόσεκτο.

Μορφὴ καθιστῆ πρὸς τὰ δ. — ἄκρη ἱματίου, μέρος τῶν γλουτῶν, τμῆμα δίφρου — καὶ πίσω ἀπὸ αὐτὴν θεατῆς μὲ κοντὸ ἱμάτιο πού φτάνει ὡς τὰ γόνατα — λείπει τὸ πάνω μέρος ἀπὸ τὴ μέση· ἡ τελευταία αὐτὴ μορφὴ εἶναι σὲ στάση ἀνάπαυσης : στηρίζεται πάνω σὲ ραβδί καὶ φέρνει πρὸς τὰ πίσω λυγισμένο τὸ ἄνετο ἀριστερὸ σκέλος.

Ἐσωτερικά, ὠραῖο μαῦρο γάνωμα μὲ ἐναλλασσόμενους ἐρυθρωποὺς καὶ μαύρους κύκλους γύρω ἀπὸ τὸν πυθμένα.

Ἄρχες 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 22. Πί ν. 72

1959 - ΝΑΚ 1135

Κύλिका - κοτύλη· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ χεῖλος. Διαστ. 0.044×0.052 μ. Διόνυσος.

Πηλός καστανός. Καθόλου χάραγμα.

Ὁ Διόνυσος, μισοπλαγιασμένος πρὸς τὰρ., πλησιάζει τὸ ρυτὸ στὰ χεῖλη μὲ τὸ δεξιὸ χέρι, πού σκεπάζεται μὲ τὸ ἱμάτιο ὡς τὸν καρπὸ. Πίσω του κλαδί. Στὸ ἱμάτιο ἰώδεις κοκκίδες. Ἐσωτερικά, ὠραῖο μαῦρο γάνωμα.

Ἡ ἀπίθανη στάση τοῦ θεοῦ (ὁ μισογερμένος κορμὸς του μένει μετέωρος· αὐτὸ πού πέφτει κάθετα κάτω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ του χέρι εἶναι ἡ ἄκρη τοῦ ἱματίου) δὲν ἀδικεῖ τὴ νοητικὴ διάθεσή του· καὶ τὸ θραῦσμα αὐτὸ ἀνήκει στὴν κατηγορία ἐκείνη τῶν ὑστερομελανόμορφων ἀγγείων, ὅπου ἱκανοὶ τεχνῖτες, παραλείποντας ἀκόμα καὶ βασικὲς λεπτομέρειες, καταφέρνουν μὲ λίγο χάραγμα ἢ καὶ μὲ ἀπλὴ σκιαγραφία — ὅπως ἐδῶ — νὰ δημιουργήσουν τὴ γενικὴ ἐντύπωση πού ἐπιδιώκουν γιὰ κάθε μορφὴ (στὴν ἴδια κατηγορία ἀνήκουν καὶ οἱ ἀριθμοὶ 14, 23 Πί ν. 69, 72).

Ἰδία ἀκριβῶς παράσταση, ἀκέραιη, ἔχει ὁ σκύφος Ρ 1270 τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς (Vanderpool, *Hesp.* 1946, σ. 294 πίν. XLV ἀριθ. 81)· βλ. καὶ ἀριθ. 97 πίν. XLVII στὴν ἴδια δημοσίευση.

Ἄρχες 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 23. Πί ν. 72

1959 - ΝΑΚ 306

Πυθμένας κύλικας μὲ μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ πόδι τοῦ ἀγγείου. Ὑψ. 0.019, σωζ. διάμ. 0.053 μ. Σάτυρος.

Πηλός καστανός ἀνοικτός. Ὁλόκληρη ἡ διακόσμηση ἔχει χρῶμα καστανὸ ἢ κατὰ τόπους καστανόμαυρο. Τὸ πόδι ἐξωτερικά, μαῦρο. Δὲν ὑπάρχουν ἐπίθετα χρώματα οὔτε χάραγμα.

Σάτυρος προχωρεῖ μὲ βῆμα γοργὸ καὶ σταθερὸ πρὸς τὰ δεξιά. Φέρνει τὸ ἀριστερὸ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκῶνα, πρὸς τὸ πρόσωπο καὶ στηρίζει τὸ δεξιὸ στὰ ἰσχία.

Ἡ ἔλλειψη κάθε λεπτομέρειας καὶ ἡ γρήγορη κι' ἀπρόσεκτη δουλειά — χαρακτηριστικὸ τῆς προχειρότητας εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἡ μορφὴ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια πού προοριζόταν νὰ διακοσμήσει — δὲν ἀδίκησε καθόλου τὴ μορφὴ : ἔχουν θαυμάσια

ἀποδοθῆ ἢ σβελτάδα στὴν κίνηση, τὸ γρήγορο καὶ γεμάτο αὐτοπεποίθηση βάδισμα τοῦ Σατύρου (βλ. ἀριθ. 14).

Ἄρχες 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 24 α - β. Πί ν. 72

1959 - NAK 1212

Κύλिका· σώζονται δύο κομμάτια ποὺ ἀνήκουν στὶς δύο ὄψεις τοῦ ἀγγείου (τὸ (α) συγκολλημένο ἀπὸ τρία θραύσματα). Διαστ.: α) 0.11×0.06 μ. Τέθριππο, μορφή ποὺ τρέχει, β) 0.099×0.07 μ. Τέθριππο.

ἌΟ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Τὸ χάραγμα ἐξαιρετικὰ ἀπρόσεκτο· δὲν ἔχουν χρησιμοποιηθῆ ἐπίθετα χρώματα.

ἌΗ διακόσμηση ἐλλιπέστατη : α) τέθριππο πρὸς τὰ δ., καὶ μορφή ποὺ τρέχει δίπλα του· δύο ἀνθέμια — ἐλλιπέστατα καὶ αὐτὰ — κλείνουν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὴν παράσταση. β) ἴδια παράσταση, ἐλλιπέστερη· σώζονται τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τὰ μπροστινὰ πόδια τῶν ἀλόγων καὶ ἴχνη ἀπὸ τὰ πίσω. Δεξιὰ ἀνθέμιο.

ἌΗ διακόσμηση ἐξαιρετικὰ ἀμελῆς καὶ συγκεχυμένη· τὰ ἀνθέμια θυμίζουν τὸν κύκλο τοῦ Αἴμωνα· βλ. Uge, πίν. XXII ἀριθ. 139. 40, 108.6, ποὺ ὁ Beazley ἀποδίδει στὴν τεχντροπία τοῦ ζ. τοῦ Αἴμωνα (*ABV* 566).

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

Ἄριθ. 25. Πί ν. 73

1957 - NAK 620

Κύλिका μὲ ρηχό, πλατὺ κύπελλο· σώζεται τμῆμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος, συγκολλημένο ἀπὸ δύο θραύσματα. Διαστ. 0.044×0.102 μ. Ἐπιστροφή ἌΗφαίστου.

Πηλὸς καστανός. ἌΗ διακόσμηση πάνω σὲ ὑπόλευκη ἐπιφάνεια μὲ πλούσιο χάραγμα, χωρὶς ἐπίθετα χρώματα. Τὰ πόδια τῶν ἀλόγων σὲ μερικὲς μεριεὶς ἔχουν ἀπόχρωση καστανή. ἌΕσωτερικά, σώζεται πολὺ μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸν ἰώδη κύκλο ποὺ πλαισιώνει τὸν μὴ σωζόμενο πυθμένα.

Στὸ κέντρο τέθριππο πρὸς τὰ δ., μὲ ἀναβάτη ποὺ τὸ ἓνα του πόδι πατάει ἀκόμα στὸ ἔδαφος. Προπορεύονται καὶ ἀκολουθοῦν ζῶα. ἌΗ παράσταση εἶναι πολὺ ἐλλιπής, ὁ μῦθος ὅμως σαφής : ὁ ἌΗφαιστος ἐπιστρέφει στὸν ἌΟλυμπο μὲ τὴ συνοδεία τοῦ Διονύσου (τὰ πόδια του σὲ δεύτερο ἐπίπεδο πλάι στὰ ἄλογα), τῆς ἌΑριάδνης, ποὺ ἀνεβαίνει στὸ ἄρμα, καὶ τοῦ ἌΟλόιπου θιάσου ποὺ χρησιμοποιοῦ γαῖδουράκια γιὰ τὴν κοπιαστικὴ πορεία — ἴσως πάνω σ' αὐτὸ ποὺ προηγεῖται νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἌΗφαιστος.

ἌΑκέραιη ὁμοία παράσταση στὴν κύλिका τοῦ Τάραντα ἀριθ. 293 (*Robinson - Hargum*, πίν. XXXI), ἀποδομένη ἀπὸ τὸν Beazley στὸν κύκλο τοῦ Αἴμωνα (*ABV* 562, 550).

490 - 480 π.Χ.

Ἄριθ. 26 α - β. Πί ν. 73

1957 - NAK 1068

Κύλिका - κοτύλη· σώζονται δύο κομμάτια, συγκολλημένα ἀπὸ ἄλλα μικρότερα, ἀπὸ τὶς δύο ὄψεις τοῦ κυπέλλου. Διαστ.: α) 0.079×0.084 μ., β) 0.047×0.071 μ. Α - Β. Θεὰ ἀνεβαίνει σὲ ἄρμα.

Πηλός καστανός. Στη διακόσμηση πλούσιο χάραγμα, καθόλου επίθετα χρώματα. Το επίχρισμα πού καλύπτει την εξωτερική επιφάνεια είναι έρυθρωπό.

Και οι δύο όψεις του άγγείου έχουν την ίδια παράσταση, όμοια με το παραπάνω άγγειο: τέθριππο πρὸς τὰ δ. με αναβάτη πού έχει ακόμα τὸ ένα πόδι στὸ ἔδαφος, και με τὸ δεξι χέρι κρατάει μαστίγιο. Κοντά του, πλάι στ' ἄλογα, σὲ δεύτερο επίπεδο, κιθαρωδός· στὸ ἄριστερό ἄκρο ἀνθέμιο κλείνει τὴν παράσταση. Στὸ Α σώζονται σχεδὸν ἀκέραια ὁ κιθαρωδός και τὸ ἄρμα, ἔλλιπέστατα ὁ ἀναβάτης, τὰ ἄλογα και τὸ ἀνθέμιο (ἡ φωτογραφία δὲν εἶναι πλήρης), στὸ Β τὰ πόδια τοῦ κιθαρωδοῦ και τὰ πίσω πόδια τῶν ἄλόγων, τὸ κάτω ἄκρο ἀπὸ τὸ ροῦχο τοῦ ἀναβάτη και ἀπὸ τὸ ἀνθέμιο.

Τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου μαῦρο· ἀνάμεσα σ' αὐτὸ και τὴν παράσταση ἐναλλασσόμενες ταινίες μαῦρες και ἑδαφόχρωμες.

Τὸ θέμα, τόσο ἀγαπητὸ στὸν κύκλο τοῦ Αἴμωνα, ἐπαναλαμβάνεται πολὺ συχνὰ σὲ ληκύθους, κύλικες, και σκύφους : τέθριππο πάνω στὸ ὅποιο ἀνεβαίνει θεά, και σὲ δεύτερο επίπεδο, πίσω ἀπὸ τὰ ἄλογα, ὁ Ἐπόλλων· βλ. περισσότερα στὸ σκύφο ἀριθ. 93.

Κύκλος τοῦ Αἴμωνα.

490 - 480 π.Χ.

Ἄριθ. 27. Πί ν. 74

1959 - ΝΑΚ 1129

Κύλικά χωρίς χεῖλος· σώζεται θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ ἄγγείου. Διαστ. 0.071×0.033 μ. Ἄνδρική μορφή.

Πηλός καστανός ἀνοικτός. Τὸ επίχρισμα πού καλύπτει τὴν εξωτερική επιφάνεια έχει χρῶμα ἐρυθρωπό. Ἐσωτερικά, ὠραῖο μαῦρο γάνωμα.

Ἄνδρας με μακρὸ γένι (Διόνυσος ;) πρὸς τὰ δ. — σώζεται τὸ πάνω μέρος, ἀπὸ τὸ στέρνο. Φορεῖ πλούσιο ἱμάτιο πού πέφτει ἀπὸ τοὺς ὤμους και σκεπάζει τὰ χέρια του· στὰ μαλλιά ὑπάρχουν ἀμφίβολα ἴχνη ταινίας, πού εἶχε χρῶμα ἰῶδες. Ἐνα ἀπλὸ λοξὸ χάραγμα δηλώνει τὴ θέση τῶν ματιῶν. Δεξιά, φαίνεται ἡ ἄκρη ἀπὸ τὰ μαλλιά ἄλλης μορφῆς με τὴν ἴδια κατεύθυνση. Τὴ διακόσμηση συμπληρώνουν κλαδι και ἀνεξάρτητα τοποθετημένες μαῦρες κοκκίδες (καρποί).

Ἔργασία κακή και συνοπτική, ἰδιαίτερα στὸ πρόσωπο.

500 - 490 π.Χ.

Ἄριθ. 28. Πί ν. 74

1959 - ΝΑΚ 1130

Κύλικά χωρίς χεῖλος. Κομμάτι ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ ἄγγείου, συγκολλημένο ἀπὸ δύο θραῦσματα. Διαστ. 0.085×0.03 μ. Δύο μορφές.

Πηλός καστανός, σαφῶς ἄττικός, με ξένα σωματίδια. Τὸ πορτοκαλλί επίχρισμα πού ἐκάλυπτε τὴν εξωτερική επιφάνεια τοῦ ἄγγείου έχει ἀπολεπισθῆ σχεδὸν στὸ σύνολό του. Δὲν έχουν χρησιμοποιηθῆ επίθετα χρώματα, τὸ χάραγμα εἶναι ἐλάχιστο και πολὺ λεπτὸ.

Δύο μορφές πρὸς τὰ δ. — ἀπὸ τὴ μία σώζεται τὸ πάνω μέρος ἀπὸ τὸν ὤμο, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ πίσω ἄκρη τῶν μαλλιῶν — και ἀνάμεσά τους κλαδι με κοκκιδωτὰ φύλλα και μίσχος ἄνθους (;). Χάραγμα ἐλάχιστο : μικρὴ λοξὴ γραμμὴ στὴ θέση τῶν ματιῶν και ἄλλη στὸ κατώτερο σωζόμενο ἄκρο τοῦ μίσχου. Ἡ διακόσμηση θυμίζει βοιωτικὲς κύλικες.

Ἔργασια κακή.

Παρόμοια κύλικά στο Reading (*Hesp.* 1946, πίν. IV, 2), ή A. D. Ure ἀποδίδει σέ συνεχιστὴ τοῦ Αἰμίωνα· βλ. καὶ σκύφους ἀπὸ τῆ Ριτσώνα (Ure, πίν. XXII) ποὺ βρέθηκαν στοὺς τάφους 139 καὶ 108 καὶ χρονολογοῦνται στὰ 440 - 430 π.Χ.

Πρῶτο μισὸ 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ 29 α - β. Πί ν. 75

1959 - NAK 1136

Κύλικά ἀνθεμωτῆ· δύο κομμάτια ἀπὸ τὸ κύπελλο (τὸ ἓνα συγκολλημένο ἀπὸ τρία θραύσματα). Διαστ.: α) 0.068×0.04 μ., β) 0.033×0.045 μ. Ἄνθemia.

Πηλὸς καστανός. Τὸ ὑπόλευκο καὶ τὸ ἰώδες ποὺ ἔχουν χρησιμοποιηθῆ στὴ διακόσμηση εἶναι σχεδὸν στὸ σύνολό τους ἐξίτηλα.

Στὴ ζώνη τῶν λαβῶν ταινία ἀπὸ ζευγαρωτὰ ἀνθemia ἐνωμένα στὴ μέση μὲ κρίκους ἀλυσίδας. Κάλυκας λωτοῦ χωρίζει τὸ ἓνα ζευγάρι ἀπὸ τ' ἄλλο. Ὁ πυρήνας τῶν ἀνθεμίων καὶ τὸ κεντρικὸ πέταλο, ἰώδη· στὸ κέντρο κάθε κρίκου τῆς ἀλυσίδας, κοκκίδα ὑπόλευκη (ἀραιωμένος πηλός, βλ. σ. 187).

Τὸ μαῦρο χεῖλος συνεχίζει τὴν καμπύλη τοῦ κυπέλλου καὶ στὸ πάνω μέρος κλίνει ἐλαφρότατα πρὸς τὰ ἔξω. Τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου μαῦρο μὲ ἐδαφόχρωμη ταινία.

Ὅμοια ἀκριβῶς ἢ κύλικά ἀπὸ τῆ Β. κλιτὸ τῆς Ἀκρόπολης ἢ δημοσιευμένη ἀπὸ τὸν Roebuck (*Hesp.* 1940, σ. 205, εἰκ. 33 ἀριθ. 32). Οἱ κύλικες αὐτὲς ἀνήκουν στὴν ὁμάδα τῶν ἀνθεμωτῶν κυλικῶν τοῦ Beazley (*JHS* 1932, σ. 189, Floral band - cups). Ἡ παλιότερη τῆς σειρᾶς εἶναι στὸν Τάραντα μὲ σχῆμα καθαρὰ μικρογραφικῆς κύλικας (*CV* 2, πίν. 4, 4) ποὺ ὁ Villard χρονολογεῖ στὰ 540 - 530 π.Χ. (*REA* 48, σ. 170, 4).

Τελευταῖο τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 30. Πί ν. 75

1957 - NAK 887

Κύλικά· θραῦσμα ἀπὸ τὸ κύπελλο. Διαστ. 0.042×0.029 μ. Ἄνθemia.

Πηλὸς καστανός.

Στὴ ζώνη τῶν λαβῶν ταινία περικλειστων ἀνθεμίων μὲ ἐναλλασσόμενα πέταλα μαῦρα καὶ ἰώδη, καὶ στὸ πάνω μέρος, ἀνάμεσά τους, κάλυκας λωτοῦ. Ὁ τελευταῖος αὐτός, καθὼς καὶ οἱ κοκκίδες ποὺ κοσμοῦν τὸν πυρήνα τῶν ἀνθεμίων εἶναι ἀπὸ ἀραιωμένο πηλὸ (βλ. σ. 187), τοποθετημένον ἀπ' εὐθείας πάνω στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου.

Ἐσωτερικά, ὠραῖο μαῦρο γάνωμα.

Ἀπολύτως ὅμοια διακόσμηση ὅμως πρὸ προσεγμένη (ἀπ' ὅ,τι μπορῶ νὰ διακρίνω στὴ φωτογραφία) ἔχει ἢ ἀκέραιη κύλικά τοῦ Λούβρου Éléonte 409 (*CV* 9, πίν. 90, 5). Τὸ σχῆμα τῆς ὅμοιο μὲ τίς ταινιωτὲς κύλικες ἀλλὰ μὲ λίγο χαμηλότερο πόδι. Ὑπάρχει κι ἐκεῖ ἢ ἴδια χρῆση ἀραιωμένου πηλοῦ. Στὸ κάτω μέρος τῶν ἀνθεμίων ἢ κύλικά τοῦ Λούβρου ἔχει κρίκους ἀλυσίδας, πρᾶγμα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ βεβαιωθῆ γιὰ τὸ δικό μας θραῦσμα (βλ. καὶ ἀριθ. 29).

Τελευταῖο τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 31 α - β. Πί ν. 75

1957 - ΝΑΚ 617 α - β

Κύλικά: δύο θραύσματα ἀπὸ τὸ κύπελλο. Διαστ.: α) 0.054×0.04 μ., β) 0.035×0.032 μ. Κλαδί, ἀνθέμια.

Πηλὸς καστανός. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται μὲ ἀμαυρὸ σκοῦρο ἐπίχρισμα. Ἡ διακόσμηση στὴ ζώνη τῶν λαβῶν ἀποδομένη μὲ ἀπλὴ σκιαγραφία χωρὶς ἐπίθετα χρώματα: ἀνθέμια πλάι στὶς λαβές (ἀπὸ ἕνα) καὶ ἀνάμεσά τους ὀριζόντιο κλαδί. Κοκκίδες ἀποτελοῦν ἀνεξάρτητο κόσμημα σὲ παράλληλη γραμμὴ πάνω καὶ κάτω ἀπὸ τὸ κλαδί.

Παρόμοια διακόσμηση στὸ σκύφο τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς Ρ 2593 δημοσιευμένον ἀπὸ τὸν Vanderpool· ὅμως στὸ σκύφο αὐτόν, νεότερον ἀπὸ τὴ δική μας κύλικά, τὸ κλαδί ἔχει ἀντικατασταθῆ ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ σειρὰ κοκκίδες (*Hesp.* 1946, σ. 297 ἀριθ. 113, πίν. XLVII).

Γύρω στὸ 490 π.Χ.

Ἄριθ. 32. Πί ν. 75

1959 - ΝΑΚ 335

Βαθειὰ κύλικά ἀνθεμωτῆ κομμάτι ἀπὸ τὸ κύπελλο συγκολλημένο ἀπὸ πολλὰ θραύσματα, ἐν μέρει συμπληρωμένο. Διακρίνεται ἡ θέση τῆς μιᾶς λαβῆς. Διάμ. χείλους 0.153 μ. Ἀνθέμια.

Πηλὸς καστανός.

Ὅμοια διακόσμηση μὲ τὴν κύλικά ἀριθ. 30, ὅμως ἐντελῶς σχηματοποιημένη· ὁ πυρήνας τῶν ἀνθεμίων ἰώδης, οἱ κάλυκες λατοῦ ὑπόλευκοι (ἀραιωμένος πηλός· βλ. σ. 187)· τὸ χρῶμα ἀπ' εὐθείας πάνω στὸν πηλό. Καθόλου χάραγμα.

Τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου μαῦρο, μὲ ἐδαφόχρωμη ταινία.

Πρῶτο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 32 α. Πί ν. 75

1957 - ΝΑΚ 1466 α - β

Βαθειὰ κύλικά μὲ σπαστὸ χεῖλος· σώζεται τμῆμα τοῦ κυπέλλου συγκολλημένο ἀπὸ τρία θραύσματα. Διάμ. χείλους 0.14 μ. περίπου. Ἀνθέμια.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Τὸ μαῦρο γάνωμα κατὰ τόπους ἐξίτηλο.

Ὅμοια διακόσμηση μὲ τὴν προηγούμενη, ὅμως ἀκόμα περισσότερο σχηματοποιημένη (βλ. καὶ σ. 188). Τὸ πάνω μέρος τῶν ἀνθεμίων ἰώδες, στὴ θέση τῶν ἐλίκων δυὸ λευκὲς κοκκίδες. Τὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου μαῦρο μὲ ἐδαφόχρωμη ταινία.

Γιὰ τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου βλ. Bloesch, *F. A. Schalen*, πίν. 9.

Γύρω στὸ 475 π.Χ.

Σκύφοι

Οἱ σκύφοι ποὺ μᾶς ἔδωσε ἡ ἀνασκαφὴ καλύπτουν σχεδὸν ὀλόκληρο τὸν 6ον αἰ. (ἀπὸ τὸ δεῦτερο τέταρτο) καὶ ὀλόκληρο τὸν 5ον αἰ. π.Χ.

Ἡ ἰσχυρὴ κορινθιακὴ ἐπίδραση, ποὺ παρατηρεῖται στὴν Ἀττικὴ στὸ 1ο μισὸ τοῦ 6ου αἰ., ἰδιαίτερα στὸ 1ο τέταρτο, διαπιστώνεται στοὺς ἀριθ. 38 Πί ν. 76 (ἐργαστή-

ριο του ζωγράφου του Πόλου), αριθ. 39 - 42 Πί ν. 77, αριθ. 43 - 45 Πί ν. 78 (Swan Group), και αριθ. 47 - 49 Πί ν. 80.

Ἐξαιρετης ποιότητας ἔργο ὁ σκύφος ἀριθ. 50 Πί ν. 81, δυστυχῶς ὅμως σώζεται πολὺ ἀποσπασματικά.

Πλούσια ἀντιπροσωπεύεται (ἀριθ. 67 - 79 Πί ν. 84 - 86) ἡ δευτέρης ποιότητας κατηγορία σκύφων, πού πήρε τ' ὄνομά της ἀπὸ τ' ἀρχικά τῶν συνηθέστερων διακοσμητικῶν θεμάτων πού χρησιμοποιεῖ: Ch (ariot) C (ourting) Group. Τὰ δημοσιεύμενα ἐδῶ θραύσματα ἀποτελοῦν μιὰ μικρὴ μόνο ἐπιλογή ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν μέσα στὶς ὁμάδες τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἦς πρὸς τὰ θέματα, ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ ἀριθ. 83 (Πί ν. 87), 57 α - β, 58 (Πί ν. 82), ἴσως καὶ 55, 59 (Πί ν. 82), ὅπου χοροὶ γυναικῶν, στὰ δύο πρῶτα ὑπὸ τοὺς ἦχους λύρας. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Νύμφης στὸ χῶρο τῆς ἀνασκαφῆς ἀπὸ ὅπου πολλὰ στοιχεῖα (βλ. σ. 185) μᾶς πείθουν ὅτι προέρχεται ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ δημοσιεύόμενου ὑλικοῦ (ἐπομένως πιθανότατα καὶ τὰ προαναφερόμενα θραύσματα), μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε μὲ μεγάλη πιθανότητα ὅτι πρόκειται γιὰ Ἱερὸ χορὸ. Φυσικὰ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς ὑπόθεσης αὐτῆς εἶναι ἡ μελέτη τοῦ Ἱεροῦ καὶ τοῦ τρόπου λατρείας τῆς Νύμφης. Βλ. ἀνάλογα θέματα στὸ πινάκιο ἀριθ. 116 καὶ στὴ λήκυθο ἀριθ. 228.

Ἀξιοπρόσεκτη ἡ πολυχρωμία πού παρατηρεῖται σὲ θραύσματα τῆς τελευταίας 20ετίας τοῦ 6ου αἰ. (ἀριθ. 55 - 58, 60, 62, 64). Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συνηθισμένα στὸ μελανόμορφο ρυθμὸ χρώματα, λευκὰ καὶ ἰῶδες, στὰ θραύσματα αὐτὰ χρησιμοποιεῖται ἐπὶ πλέον ἀραιωμένος πηλός, μὲ τὴ ζεστὴ κιτρινωπὴ του ἀπόχρωση, καὶ κόκκινο (βλ. καὶ σ. 187) μὲ τὸ τελευταῖο αὐτὸ χρῶμα δηλώνεται ἡ κόρη τοῦ ματιοῦ, κάτι πού φέρνει στὸν νοῦ τὴν πεπλοφόρο τῆς Ἀκρόπολης.

Τὸ τόσο συνηθισμένο θέμα θεᾶς πού ἀνεβαίνει σὲ ἄρμα (ἐργαστήριο τοῦ Αἴμωνα) ἀντιπροσωπεύεται πλούσια καὶ στὸ ὑλικὸ τῆς ἀνασκαφῆς δημοσιεύουμε μιὰν ἐπιλογή ἀπὸ τὰ σωζόμενα θραύσματα στὸν Πί ν. 90.

Ἐντεκα σκυφίδια τῆς ὁμάδας τῆς Λίνδου βρέθηκαν μέσα σὲ μικρὸ λάκκο πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀνασκαφεῖς σὰ «Φωλιὰ ἀγγείων», μαζί μὲ ὅμοια μελαμβοφῆ σκυφίδια τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν κ. Ζαφειροπούλου στὸ τέλος τοῦ 5ου - ἀρχῆς 4ου αἰ., καὶ μὲ λυχνάρια τοῦ τύπου T21^b τοῦ Howland (*Lamps*, σ. 46), πού καλύπτει σχεδὸν ὁλόκληρο τὸν 5ον αἰ. (480 - 415 π.Χ.). Ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ διακόσμησή τους ἐξαιρετικὰ πρόχειρες — κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ὁμάδας αὐτῆς. Οἱ διαστάσεις τους κυμαίνονται ἀπὸ 0.029 × 0.047 μέχρι 0.038 × 0.057 μ. (ὑψος καὶ διάμετρος χείλους ἀντιστοίχως). Τὰ σωζόμενα μικρὰ τμήματα τῆς διακόσμησης δίνουν τὴν ἐντύπωση ὅτι ζωγραφίστηκαν ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι. Ἐνα ἀκόμα σκυφίδιο τῆς ἴδιας ὁμάδας πού βρέθηκε χωριστὰ (ἀριθ. 104 Πί ν. 92), παρουσιάζει μικρὲς διαφορὲς ὡς πρὸς τὸ σχῆμα. Στὸν κατάλογο δίνουμε τὰ τρία καλύτερα σωζόμενα (ἀριθ. 102, 103, 104 Πί ν. 92).

Τὴ συνηθισμένη ἐδαφόχρωμη ταινία στὸ πάνω μέρος τοῦ χείλους ἐσωτερικά, δὲν τὴν ἀναφέρω στὸν κατάλογο· σημειῶνω μόνο τίς περιπτώσεις ὅπου δὲν ὑπάρχει.

Ἄριθ. 33. Πί ν. 76

1959 - NAK 159

Θραύσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.03 μ. Σειρήνα.

Πηλός πορτοκαλλόχρωμος. Τὸ μαῦρο γάνωμα, ἐσωτερικά, κακῆς ποιότητας. Σειρήνα πρὸς τὰ δ. ἐλλιπής. Τμήμα τοῦ φτεροῦ καὶ τῆς οὐρᾶς ἰώδη. Πάνω ἀπὸ τὸ φτερὸ ρόδακας χαρακτός.

Ἡ ἐργασία ἐξαιρετικά ἐπιμελημένη.

Γύρω στὸ 570 π. Χ.

Ἄριθ. 34. Πί ν. 76

1957 - NAK 1484

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου κορινθιακοῦ τύπου. Σωζ. ὕψ. 0.03 μ. Κύκνοι.

Πηλός πορτοκαλλόχρωμος.

Δυὸ κύκνοι ἀντικρυστοὶ — ἀπὸ τὸν ἓνα σώζεται μόνο μικρὸ τμήμα τοῦ λαιμοῦ — καὶ ἀνάμεσά τους ρόδακας. Τὸ φτερὸ τοῦ κύκνου, ὁ πυρήνας καὶ ἐναλλάξ τὰ πέταλα τοῦ ρόδακα, ἰώδη. Στὸ χεῖλος δυὸ καστανοὶ κύκλοι. Γιὰ τοὺς σκύφους κορινθιακοῦ τύπου στὸ 1ο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. βλ. Beazley, *CV Oxford* 2, πίν. XIII ἀριθ. 4 - 5, 7 - 8, σ. 102 - 103.

Γύρω στὸ 570 π.Χ.

Ἄριθ. 35. Πί ν. 76

1957 - NAK 1649

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου κορινθιακοῦ τύπου. Διάμ. χείλους 0.11 μ. περίπου. Πάνθηρας.

Πηλός πορτοκαλλόχρωμος.

Σώζεται ἐλλιπέστατα πάνθηρας πρὸς τὰ δ. Παραπληρωματικά: ρόδακες ποικίλοι ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος. Στὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου δυὸ λεπτὲς ταινίες. Ὁ λαιμὸς καὶ τμήμα τοῦ ρύγχους τοῦ πάνθηρα, ὁ πυρήνας, καὶ ἐναλλάξ τὰ πέταλα τοῦ ρόδακα, ἢ ταινία πάνω ἀπὸ τὴ διακόσμηση, ἰώδη.

Γιὰ τὸ σχῆμα τοῦ σκύφου βλ. τὸ προηγούμενο.

Γύρω στὸ 570 π.Χ.

Ἄριθ. 36. Πί ν. 76

1959 - NAK 102

Θραῦσμα σκύφου κορινθιακοῦ τύπου. Σωζ. ὕψ. 0.035 μ. Αἰλουροειδές.

Πηλός καστανὸς σκοῦρος.

Αἰλουροειδές πρὸς τὰρ. (σώζεται ἐλλιπῶς τὸ πίσω μέρος τοῦ ζώου). Στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου ρόδακας καὶ ρομβοειδές. Λεπτομέρειες στὸ σῶμα τοῦ ζώου, πυρήνας καὶ κοκκίδες στὸ ρόδακα καὶ τὸ ρόμβο, ἰώδη. Οἱ τρεῖς κύκλοι κάτω ἀπὸ τὴ διακόσμηση καὶ οἱ κορυφές τῶν ἀκτίνων, καστανόμαυρα.

Κοντὰ στὸ 575 π.Χ.

Ἄριθ. 37. Πί ν. 76

1957 — NAK 1065

Θραῦσμα σκύφου κορινθιακοῦ τύπου. Σωζ. ὕψ. 0.031 μ. Πάνθηρας.

Πηλός καστανὸς σκοῦρος.

Σώζεται ἐλλιπῶς τὸ μπρὸς μέρος πάνθηρα πρὸς τὰ δ. Πυκνοὶ χαρακτοὶ ρόδακες ποικίλοι σὲ σχῆμα καὶ μέγεθος γεμίζουν τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου. Λεπτομέρειες στὸ πρόσωπο

τοῦ ζώου, καὶ κοκκίδες στὸ σῶμα του, λευκά· ὁ λαιμὸς ἰώδης. Πάνω ἀπὸ τὴ διακόσμηση
δυσὸ καστανοὶ κύκλοι.

Γύρω στὸ 575 π.Χ.

Ἄριθ. 38. Πί ν. 76

1957 - NAK 1040

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.046 μ. Σφίγγα.

Πηλὸς καστανός.

Σφίγγα πρὸς τὰ δ. ἑλλιπής, καὶ μπροστὰ τῆς σύνθετο κόσμημα ἀπὸ τὸ ὁποῖο σώζε-
ται τὸ πρὸς τὰρ. ἀνθέμιο. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ σώματος τῆς σφίγγας, τὰ πέταλα
καὶ ὁ πυρήνας τοῦ ἀνθемίου, ἰώδη. Παραπληρωματικά: κοκκίδες.

Ἐργαστήριο τοῦ ζ. τοῦ Πόλου.

Γύρω στὸ 575 π.Χ.

Ἄριθ. 39. Πί ν. 77

1957 - NAK 1063

Δύο θραῦσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα σκύφου κορινθιακοῦ τύπου. Διάμ.
0.11 μ. περίπου. Αἰλουροειδές - σειρήνα.

Πηλὸς καστανός. Ἡ οὐρά τῆς σειρήνας σὲ μερικές μεριές καστανή.

Σώζονται, ἑλλιπῶς, αἰλουροειδές πρὸς τὰ δ. καὶ οὐρά σειρήνας πρὸς τὰρ. Λεπτο-
μέρειες στὸ σῶμα τοῦ ζώου ἰώδεις. Χαρακτοὶ ρόδακες ποικίλοι σὲ σχῆμα καὶ μέγεθος
γεμίζουν τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου. Ἡ λαβὴ ἑδαφόχρωμη μὲ λεπτὴ καστανὴ ταινία.

Γιὰ τοὺς σκύφους κορινθιακοῦ τύπου αὐτῆς τῆς ἐποχῆς καὶ λίγο παλιότερους βλ.
Beazley, *CV Oxford 2*, σ. 102 - 103.

2ο τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 40. Πί ν. 77

1959 - NAK 1196

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.022 μ. Αἰλουροειδές.

Πηλὸς καστανός.

Αἰλουροειδές πρὸς τὰ δ. — σώζονται τὰ μπρὸς πόδια, ἑλλιπῆ — καὶ παραπλη-
ρωματικοὶ χαρακτοὶ ρόδακες ποικίλοι σὲ σχῆμα καὶ μέγεθος. Ἡ κοιλία τοῦ ζώου καὶ
κοκκίδα στὰ πέταλα τοῦ ρόδακα ἐπάνω δεξιά, ἰώδη.

Ἄρχες 2ου τετάρτου 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 41. Πί ν. 77

1959 - NAK 408

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.038 μ. Αἰλουροειδές.

Πηλὸς καστανός.

Αἰλουροειδές πρὸς τὰρ. — σώζονται ἑλλιπῶς τὰ μπρὸς πόδια — καὶ παραπληρω-
ματικοὶ χαρακτοὶ ρόδακες ποικίλοι σὲ σχῆμα. Ἡ κοιλία τοῦ ζώου — μόλις ποὺ δια-
κρίνεται στὴν πάνω δεξιά ἄκρη —, ἡ ταινία κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, ὁ πυρήνας τοῦ
ἐπάνω ρόδακα, ἰώδη.

Ἄρχες 2ου τετάρτου 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 42. Πί ν. 77

1957 - NAK 1064

Θραύσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου κορινθιακοῦ τύπου. Διάμ. 0.12 μ. περίπου. Σφίγγα.

Πηλὸς καστανός.

Σφίγγα πρὸς τὰρ., ἔλλιπής. Παραπληρωματικά: χαρακτοὶ ρόδακες ποικίλοι σὲ μέγεθος καὶ σχῆμα. Τὸ πρόσωπο καὶ ὁ λαιμὸς τῆς σφίγγας, ἰώδη.

Ἄρχές 2ου τετάρτου βου αἰ. π.Χ.

Οἱ ἀριθ. 43 - 45 Πί ν. 78, ἀνήκουν στὴν ὁμάδα τῶν Κύκνων (Swan Group).

Ἄριθ. 43. Πί ν. 78

1960 - NAK 334

Σκυφίδιο κορινθιακοῦ τύπου· πολλὰ θραύσματα συναπτόμενα σχηματίζουν τὸ μισὸ περίπου ἄγγειο μὲ τὴ μία λαβή. Ὑψ. 0.05, διάμ.: χεῖλους 0.065, βάσης 0.034 μ. Κύκνοι.

Πηλὸς καστανὸς ἀνοικτός. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς διακόσμησης καστανέρυθρο. Οἱ πλατεῖες ταινίες πάνω ἀπὸ τὴ διακόσμηση καὶ κοντὰ στὴ βάση, κόκκινες.

Στὸ σῶμα τοῦ ἄγγειοῦ κύκνοι — σώζονται ἔλλιπῶς τρεῖς — ἀποδομένοι μὲ ἀπλή σκιαγραφία, ἀνάποδα, καὶ συστήματα λοξῶν γραμμῶν.

Στὸ χεῖλος κάθετες γραμμές.

Τὸ πάνω μέρος τῆς λαβῆς μαῦρο. Ὁ πυθμένας σχηματίζει ἐξωτερικά, κοντὰ στὸ κέντρο, μικρὴ ἔξαρση.

Τὸ ἄγγειο ἀνήκει στὴν ὁμάδα τῶν Κύκνων ποὺ καλύπτει σχεδὸν ὁλόκληρο τὸν βον αἰ. Βλ. *ABV* 655, καὶ γιὰ τὴ χρονολόγηση *Hesp.* 13 (1944), 57 (Beazley).

Ἀπολύτως ὅμοιοι κύκνοι σὲ δυὸ καπάκια τοῦ Κεραμικοῦ, *Jb* 61 - 62 (1946 - 47), *Lullies* ἀριθ. 31 - 32. Βλ. καὶ τὰ δυὸ δημοσιευόμενα ἐδῶ παληότερα καπάκια ἀριθ. 145 - 146 Πί ν. 107, ποὺ ἀνήκουν στὴν ἴδια ὁμάδα.

Ὁμάδα τῶν Κύκνων (Swan Group).

2ο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 44 α - β. Πί ν. 78

1957 - NAK 1459 α - β

Δυὸ θραύσματα μικροῦ σκύφου κορινθιακοῦ τύπου. Διάμ. 0.065 μ. περίπου, ὕψ.: α) 0.042, β) 0.029 μ. Κύκνοι.

Πηλὸς καστανὸς ἀνοικτός. Ταινία ἰώδης πάνω ἀπὸ τὴ διακόσμηση, καὶ στὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἄγγειοῦ. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς διακόσμησης καστανό.

Στὸ σῶμα τοῦ ἄγγειοῦ κύκνοι ἀποδομένοι μὲ ἀπλή σκιαγραφία, καὶ συστήματα λοξῶν γραμμῶν. Στὸ χεῖλος κυματιστὲς γραμμές.

Ἀνήκει στὴν ἴδια ὁμάδα καὶ στὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὸ προηγούμενο, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

2ο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 45. Πί ν. 78
1957 - ΝΑΚ 1628

Θραύσμα σκύφου κορινθιακού τύπου. Σωζ. ὕψ. 0.042 μ. Κύκνοι.

Πηλός καστανός σκοῦρος. Οἱ λοξές γραμμές στό χεῖλος καστανόμαυρες· τὸ ἴδιο καί οἱ ταινίες στό χεῖλος καί πάνω ἀπό τή διακόσμηση. Καθόλου χάραγμα.

Σώζονται τμήματα δύο κύκνων. Τά συστήματα λοξῶν γραμμῶν ἔχουν ἐδῶ ἀντικατασταθῆ με μικρά ρόπαλα. Λεπτομέρειες στό σῶμα τοῦ ἐνός κύκνου ἰώδεις. Τὸ θραύσμα ἀνήκει στήν ἴδια κατηγορία με τὰ δύο προηγούμενα, εἶναι ὅμως νεότερο· ἡ διακόσμηση ἀπλώνεται χαλαρά πάνω στήν ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου, πού καί σάν σχῆμα ἔχει χάσει τὸ αὐστηρό του περίγραμμα. Στό χεῖλος ἐσωτερικά, λείπει ἡ συνηθισμένη ἐδαφόχρωμη ταινία. Γιά σχετική βιβλιογραφία βλ. τὸν ἀριθ. 43.

Γύρω στό 550 π.Χ.

Ἄριθ. 46. Πί ν. 79
1959 - ΝΑΚ 983

Τρία θραύσματα ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὸ σῶμα — χωρὶς τὸ χεῖλος — σκύφου κορινθιάζοντος. Σωζ. ὕψ. 0.045, διάμ. 0.085 μ. περίπου. Ζῶα (κυνήγι λαγοῦ;).

Πηλός καστανός ἀνοικτός, ἐπίχρισμα ρόδινο. Ἡ διακόσμηση καί τὸ ἐσωτερικὸ γάνωμα στό σύνολό τους, ἐρυθρωπά. Παρὰ τὴν ἀντίθετη ἐντύπωση πού δημιουργεῖ τὸ περίεργο αὐτὸ ἀγγεῖο, πρέπει νὰ εἶναι ἀττικό. Ὁ πηλός του δὲν ἀφήνει ἀμφιβολία γι' αὐτό.

Σώζεται τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τρία ζῶα: δύο σκυλιά (;) με ἀντίθετη κατεύθυνση — τὸ πρὸς τὰρ. καθιστὸ — καί δεξιά, μικρὸ ζῶο πρὸς τὰ δ. Στό ἔδαφος τοῦ ἀγγείου ἀραιοὶ ρόδακες στικτοὶ καί σκιαγραφημένοι. Κοκκίδα στὰ ὀπίσθια τοῦ πρὸς τὰρ. ζῶου, πινελιά στό κεφάλι τοῦ πρὸς τὰ δ. καί κοκκίδα στό σῶμα του, ἰώδη. Δὲν ἔχει χρησιμοποιηθῆ καθόλου χάραγμα. Τὰ ζῶα πατοῦν πάνω σὲ τρεῖς λεπτὲς ταινίες. Στό κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου φύλλα καί ταινία.

Μόνο ἡ ἐξαιρετικὰ πρόχειρη καί ἀπρόσεκτη ἐργασία μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε με μικρὴ πιθανότητα ὅτι τὸ ζῶο δεξιά θέλει νὰ δηλώσει λαγὸ, καί ὅτι ἡ διακόσμηση μιμεῖται τὸ συνηθισμένο στήν πρῶμη κορινθιακὴ ἀγγειογραφία κυνήγι λαγοῦ.

Γιά τὴ χρονολόγηση — ἡ ὁποία πάντως παραμένει ἀμφίβολη — βοηθοῦν περισσότερο τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου καί τὸ στρώμα μέσα στό ὁποῖο βρέθηκε. Τὸ σχῆμα θυμίζει ΜΚ πρότυπα: χαμηλό, πλατὺ ἀγγεῖο· τὸ περίγραμμά του σχηματίζει συνεχῆ καμπύλη πού στενεύει πολὺ πρὸς τὴ βάση (βλ. *Corinth XIII*, πίν. 21 ἀριθ. 17, 3). Μέσα στό ἴδιο στρώμα ἄλλωστε βρέθηκαν οἱ σκύφοι ἀριθ. 47, 49 πού χρονολογοῦνται στό 2ο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ.

Γύρω στό 570 π.Χ. (;).

Ἄριθ. 47. Πί ν. 80
1959 - ΝΑΚ 981, 985

Ἐπτά ὄστρακα ἀποτελοῦν τὴ μία ὄψη σκύφου κορινθιάζοντος με τὴ βάση σχεδὸν πλήρη. Ὑψ. 0.072, διάμ.: χεῖλους 0.095 μ. περίπου, βάσης 0.045 μ. Πάνθηρας.

Πηλός καστανός ἀνοικτός, τραχύς. Ἐσωτερικά τὸ μαῦρο γάνωμα κακῆς ποιότητας.

Πάνθηρας πρὸς τὰ δ. — λείπει τὸ κεφάλι. Στό ἔδαφος τοῦ ἀγγείου πυκνὰ παραπλη-

ρωματικά: ρόδακες έκφυλισμένοι, ποικίλοι σέ σχῆμα καί μέγεθος, καί κοκκίδες. Ίώδης πλατειά πινελιά καλύπτει κατά μήκος σχεδόν όλόκληρο τὸ σῶμα τοῦ ζώου. Τὸ ἀποτυχημένο μαῦρο γάνωμα δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ξεχωρίσουμε ἂν καί σέ ἄλλες μεριές ποῦ ἔχουν χρῶμα καστανόξανθο ἢ καστανοκόκκινο, ὑπῆρχε ἰώδες (κύκλοι πάνω ἀπὸ τὸ ζῶο, ρόδακες).

Στὸ χεῖλος κάθετες κυματιστὲς γραμμές, στὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου ἀκτίνες. Ἄνὰ τρεῖς λεπτὲς ταινίες χωρίζουν τὶς διάκοσμες ζῶνες. Ἡ βάση μαύρη, μὲ ἐδαφόχρωμη ταινία στὴν περιφέρεια.

Τὸ ἀγγεῖο ἴσως δὲν εἶναι ἀττικό, ἀλλὰ ἀνήκει στὶς βοιωτικὲς μιμήσεις τῶν κορινθιακῶν. Ὅμοια διακόσμηση σὲ κύλικα ἀπὸ τὴ Ριτσώνα, Ure, πίν. VI ἀριθ. 126. 22, ποῦ χρονολογεῖται παρ' ὄλη τὴν ἀρχαϊκότητά της λίγο πρὶν τὸ 535 (δ.π., σ. 18). Ὁ σκύφος μας βρέθηκε μὲ τοὺς ἀριθ. 46 Πί ν. 79 καί 49 Πί ν. 80, ποῦ δὲν κατεβαίνουν μετὰ τὰ μέσα τοῦ βου αἰ.

Λίγο πρὶν τὰ μέσα τοῦ βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 48. Πί ν. 80

1957 - NAK 1627

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος σκύφου κορινθιάζοντος μὲ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα τῆς δακτυλιόσχημης βάσης. Σωζ. ὕψ. 0.016, διάμ. βάσης 0.05 μ. περίπου. Ἄκτίνες.

Πηλὸς καστανὸς ἀνοικτός. Τὸ γάνωμα ἐσωτερικά, καστανέρυθρο. Ἡ βάση, καί ὁ πυθμένας ἐξωτερικά, ὑπόλευκα.

Στὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος πλατειῆς ἀκτίνες καστανέρυθρες — κατὰ τόπους μαῦρες. Κάτω ἀπὸ αὐτὲς δύο κύκλοι στὸ ἴδιο χρῶμα.

Στὸν πυθμένα, ἐξωτερικά, ἄστρο μὲ ὀκτῶ ἀκτίνες, γύρω ἀπὸ παχὺ κύκλο ποῦ περιβάλλει τὸ κέντρον· στὴν περιφέρεια δύο κύκλοι, ὁ ἐσωτερικὸς ἰώδης. Στὸ κάτω μέρος τῆς δακτυλιόσχημης βάσης κοκκίδες ἀνάμεσα σὲ δύο κύκλους.

Γιὰ τὴ διακόσμηση στὴν ἐξωτερικὴ ὄψη τοῦ πυθμένα βλ. *Corinth XIII*, πίν. 28 ἀριθ. 174 - 2, σ. 192, ὅπου καί σχετικὴ βιβλιογραφία· γιὰ τὶς κοκκίδες στὴ βάση, δ.π., πίν. 33, 224 - 2.

2ο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 49. Πί ν. 80

1959 - NAK 984

Πέντε ὄστρακα ἀποτελοῦν τὸ κάτω μέρος σκύφου κορινθιακοῦ τύπου, μὲ τὴν βάση σχεδὸν πλήρη. Σωζ. ὕψος 0.031, διάμ. βάσης 0.065, μεγ. σωζ. διάμ. ἀγγείου 0.08 μ. περίπου.

Πηλὸς καστανός.

Ὁ σκύφος μελανόχρωμος, ἔχει στὸ κάτω μέρος τοῦ κυπέλλου πλατειά ἰώδη ταινία, ἀνάμεσα σὲ δύο ἐξηρημένες μὲ ἰώδη κύκλο. Ἡ βάση εἶναι ἐδαφόχρωμη, μόνο ἢ πρὸς τὸν πυθμένα ἐπιφάνεια μαύρη.

Τὸ σωζόμενο τμήμα τοῦ πυθμένα ἐξωτερικά ἐδαφόχρωμο, μὲ δύο ἰώδεις κύκλους πρὸς τὴν περιφέρεια.

Γιὰ τὴν κατηγορία αὐτὴ τῶν σκύφων βλ. Thompson, *Hesp.* 1956, σ. 59, πίν. 18 β καὶ *Corinth XIII*, σ. 153.

Κοντὰ στὰ μέσα τοῦ βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 50 α - β. Πί ν. 81

1957 - ΝΑΚ 1046 α - β

Τρία θραύσματα — τὰ δύο συναπτόμενα — ἀποτελοῦν δύο τμήματα ἀπὸ τὸ σῶμα κοτύλης. Σωζ. ὕψ.: α) 0.06 μ., β) 0.051 μ. Τρεῖς ἀνδρικές μορφές, μία γυναικεία.

Πηλὸς καστανέρυθρος. Ὡραῖο πορτοκαλλόχρωμο ἐπίχρῖσμα σκεπάζει τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου. Ἔργασία ἐξαίρετη.

α) Νέος ἄντρας μεταξὺ γυναικείας (σώζεται τὸ λευκὸ πέλμα τοῦ ποδιοῦ καὶ ἡ κάτω ἄκρη τοῦ χιτῶνα, δεξιὰ) καὶ ἀνδρικής μορφῆς (ἄκρη ποδιοῦ καὶ ἀκόντιου) φεύγει πρὸς τὰρ. Φοράει ἰώδη χιτωνίσκο πλούσια στολισμένο μὲ ἄστρα στὴν παρυφή. Ἰχνη ἀντικειμένου, πού πιθανότατα κρέμεται ἀπὸ τὴ ράχη του, διακρίνονται πάνω ἀπὸ τὰ ἰσχία.

β) Ἄκρη ποδιοῦ ἀνδρικής μορφῆς πρὸς τὰ δ.

Κάτω ἀπὸ τὴ διακόσμηση « ὀδόντες » ἀνάμεσα σὲ συστήματα κύκλων, ἀκτίνες, στενὴ ἰώδης ταινία, μαῦρο γάνωμα. Ἴδιοι « ὀδόντες », ἀνάμεσα σὲ κύκλους καὶ στὴ διακόσμηση πλατεῖες ἰώδεις ταινίες, σὲ θραῦσμα ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, Graef, ἀριθ. 2134, πίν. 94· ὁ Beazley δὲν τὸ ἀποδίδει, ἀλλὰ ὁ Rumpf τὸ ἀναφέρει στὸν κατάλογο τῶν ἔργων τοῦ Σακωνίδη.

Μέσα βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 51. Πί ν. 81

1959 - ΝΑΚ 1166

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.03 μ. Ζῶα.

Πηλὸς καστανός.

Δύο αἰλουροειδῆ μὲ ἀντίθετη κατεύθυνση· τὸ πρὸς τὰ δ. σπαράζει ζαρκάδι — σώζονται τὰ ὀπίσθια τῶν τριῶν ζῶων. Λεπτὴ γραμμὴ στὴν κοιλιά τοῦ πρὸς τὰρ. ζῶου καὶ κοκκίδες στὰ ὀπίσθια τοῦ ζαρκαδιοῦ, λευκά.

Τὰ καλλιγραφημένα ζῶα ταιριάζουν ἀπόλυτα μὲ τὴν ἀνάλογη τάση πού παρουσιάζεται πρὸς τὸ τέλος τοῦ 3ου τέταρτου τοῦ βου αἰ. π.Χ. Κοντὰ στὰ ζῶα τοῦ ἐργαστηρίου Λυδοῦ, βλ. τὴν οἰνοχόη τοῦ Βερολίνου ἀριθ. 1732, Gerhard, πίν. 122 - 23, Pfuhl, εἰκ. 242.

3ο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 52. Πί ν. 81

1959 - ΝΑΚ 1170

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.05 μ. Ἄνθῆμιο.

Πηλὸς καστανός ἀνοιχτός. Τὸ ἕνα σκέλος τοῦ μίσχου καὶ τμῆμα τῆς μιᾶς ἑλικας, καστανόμαυρα (βλ. σ. 186, α).

Ἄνθῆμιο, πλαισιωμένο ἀπὸ « φύλλα », στὸ κάτω μέρος· τὸ κεντρικὸ πέταλο, ὁ πυρήνας καὶ τὸ δακτυλίδι στὸ πάνω μέρος τοῦ μίσχου, ἰώδη. Εἶναι λίγο νεότερο ἀπὸ ἀνάλογο ἀνθῆμιο — χωρὶς « φύλλα » — σὲ κύλικα τοῦ τύπου τῶν κωμαστῶν στὴ Λειψία (*CV I*, πίν. 39, 1 - 4· 38,6).

Κοντὰ στὰ μέσα τοῦ βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 53. Πί ν. 81

1957 - NAK 1229

Θραύσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.031 μ. Δύο μορφές.

Πηλὸς καστανός.

Σώζονται τὰ πόδια δύο μορφῶν ποὺ φεύγουν πρὸς ἀντίθετη κατεύθυνση, κι' ἀνάμεσά τους πουλι ποὺ ἀσφαλῶς δηλώνει τὴ θέση τῆς λαβῆς. Στὴν ἄκρη ἀριστερά, ἴχνη τρίτης μορφῆς. Οἱ χιτῶνες ἰώδεις. Λεπτές γραμμές — ἀπὸ μία — στὴν παρυφή τοῦ χιτῶνα τῆς πρὸς τὰρ. μορφῆς καὶ στὸ κάτω μέρος τῆς κοιλιᾶς τοῦ πουλιοῦ, λευκές. Στὸ κάτω μέρος καστανόμαυρες ἀκτίνες.

Ἐσωτερικά, στὸ ὕψος τῆς γραμμῆς πάνω στὴν ὁποία πατάει ἡ διακόσμηση, κύκλος ἰώδης.

Γιὰ τὸ σχῆμα βλ. Uge, πίν. XVII 49.265. Ὁ τάφος 49 ἦταν ἀπὸ τοὺς παλιότερους καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺ μετὰ τὰ μέσα τοῦ βου αἰ. π.Χ. (Uge, σ. 12).

3ο τέταρτο (πρὸς τὸ τέλος) βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 54. Πί ν. 81

1959 - NAK 1170

1957 - NAK 1582, 1583

Τρία θραύσματα σκύφου ἴσως συνανήκοντα. α) Διάμ. χείλους 0.12, β-γ) Σωζ. ὕψ. 0.022 καὶ 0.029 μ. ἀντιστοίχως. Ζῶα.

Πηλὸς καστανός, στὸ (β) καστανέρυθρος.

Σώζονται τμήματα τριῶν ζώων πρὸς τὰ δ. : ἐλάφι (α), ὀπίσθια ζώου (β), αἰλουροειδές (γ). Στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου κλαδί μὲ κοκκιδωτὰ φύλλα. Ὁ λαιμὸς τοῦ ἐλαφιοῦ (α), λεπτομέρειες στὰ ὀπίσθια τοῦ ζώου (γ), ἰώδη. Τὸ ἐλάφι στὸ (α) θυμίζει ζῶα μικρογραφικῶν κυλίκων. Ὅμοια, ὡς πρὸς τὴ διακόσμηση καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου, θραύσματα τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς, ἀδημοσίευτα (P 13383).

3ο τέταρτο (πρὸς τὸ τέλος) βου αἰ. π.Χ.

Οἱ ἀριθμοὶ 55 - 58, 60, 64 ἀνήκουν στὴν ὁμάδα τοῦ Κροκοτοῦ χιτῶνα (Krokotos Group), ποὺ παρουσιάζεται στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ βου αἰ. π.Χ. (βλ. καὶ σ. 186, γ).

Ἄριθ. 55. Πί ν. 82

1960 - NAK 12

Θραύσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Διάμ. 0.16 μ. περίπου. Γυναικεία μορφή.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Ἡ ταινία στὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου καστανόμαυρη.

Χορεύτρια πρὸς τὰ δ. (σώζεται τὸ κεφάλι μὲ τὸ λαιμὸ καὶ τοὺς ὤμους). Φοράει χιτῶνα, περιδέραιο — ἔχει δηλωθῆ μόνον μιὰ χάντρα — καὶ στὸ κεφάλι ταινία. Στὴν ἄκρη δεξιά, βραχιόνας ἄλλης γυναικείας μορφῆς. Τὰ γυμνὰ μέρη τῶν γυναικῶν λευκά. Ἡ ταινία στὰ μαλλιά ἰώδης· ἡ κόρη τοῦ ματιοῦ καὶ ἡ χάντρα στὸ λαιμὸ, κόκκινα. Ἀνάμεσα στὶς δύο μορφές κρέμεται κοκκιδωτὸ στεφάνι.

Ἐσωτερικά, λείπει ἡ συνηθισμένη ἐδαφόχρωμη ταινία.

Κοντὰ στὸ Krokotos Group.

Τελευταῖο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 56. Πί ν. 82

1959 - ΝΑΚ 739

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα σκύφου. Σώζ. ὕψ. 0.056 μ. Γυναικεία μορφή.

Πηλός καστανός σκοῦρος.

Γυναικεία μορφή φεύγει βιαστικά πρὸς τὰριστερά· σώζεται τὸ κάτω μέρος, ἀπὸ τὰ γόνατα περίπου, ἔλλιπῶς. Φορεῖ μακρὸ χιτῶνα χωρὶς καμμιά δήλωση λεπτομέρειας πάνω σ' αὐτόν. Τὰ γυμνά μέρη τῆς μορφῆς καὶ τμήμα τῆς σωζόμενης διακόσμησης, ἐπάνω δεξιᾷ, λευκά. Ὁ χιτῶνας κιτρινωπός (ἀραιωμένος πηλός). Στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου κλαδί μὲ κοκκιδωτὰ φύλλα.

Ὅμοιο χιτῶνα φοροῦν χορεύτριες στοὺς σκύφους ἀριθ. 31.174 ἀπὸ τὴ Ριτσώνα (*BSA* 14, σ. 276, 174 πίν. XI^d), ἀριθ. 343 στὸ Cabinet des Médailles (*CV*, πίν. 69)· σὲ κύλικα τῆς Heidelberg (*CV* 42, 3 - 5). Τὰ δύο τελευταῖα εἶναι ἀποδομένα ἀπὸ τὸν Beazley (*ABV* 206, 1 καὶ 2) στὸ Krokotos Group.

Krokotos Group (βλ. σ. 186, γ).

Τελευταία 20ετία 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 57 α - β. Πί ν. 82

1956 - ΝΑΚ 147

1959 - ΝΑΚ 195

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀπὸ τὸ σῶμα σκύφου (57 α)· πιθανότατα συνανήκει καὶ τὸ θραῦσμα 57 β. Σώζ. ὕψ.: α) 0.039 μ., β) 0.04 μ. Γυναίκα μὲ λύρα, χορεύτρια.

Πηλός καστανέρυθρος.

α) Γυναίκα μὲ λύρα πρὸς τὰ δ. (σώζεται τὸ πάνω μέρος)· φοράει χιτῶνα καὶ ἱμάτιο, καὶ στὸ κεφάλι στεφάνι κισσοῦ μὲ χαρακτὰ φύλλα. Τὰ μακρὰ μαλλιά τῆς πέφτουν σὲ μποῦκλες πάνω στοὺς ὄμους. Στὸ θραῦσμα (β) σώζεται ὁ πῆχυς τοῦ ἀρ. ὑψωμένου χεριοῦ χορεύτριας. Τὸ χέρι στὴν κίνησή του παρασύρει καὶ τὸ ἱμάτιο. Ἀξιοπρόσεκτη ἡ πολυχρωμία ποῦ ἔχει χρησιμοποιηθῆ στὴ διακόσμηση : τὰ γυμνά μέρη τῶν γυναικῶν, κοκκίδες στὰ ἱμάτια, τὸ πάνω μέρος τῆς λύρας, οἱ καρποὶ στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου, λευκά. Τὰ μαλλιά ἀπὸ ἀραιωμένο πηλό. Ἡ παρυφή τῶν ἱματίων, κοκκίδες πάνω σ' αὐτὰ καὶ στὴ λύρα, ὁ μίσχος στὸ στεφάνι ποῦ φοράει ἡ γυναίκα μὲ τὴ λύρα, ἰώδη. Κόκκινη κοκκίδα σκεπάζει τὴ μαύρη κόρη τοῦ ματιοῦ.

Στὸ ἔδαφος τῶν δύο θραυσμάτων κλαδιά μὲ κοκκιδωτὰ φύλλα καὶ λευκοὺς καρπούς.

Krokotos Group (σ. 186, γ)· βλ. τὴν κύλικα τοῦ Μονάρχου ἀριθ. 2100, Pfuhl 288 (ἴδια μαλλιά, ἴδια ἀστάθεια στὸ χάραγμα) καὶ τὸ σκύφο τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 12584 (Nicole, Πίν. 12 - 13) τῆς ἴδιας ὁμάδας.

Τελευταία 20ετία 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 58. Πί ν. 82

1959 - ΝΑΚ 1010

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Σώζ. ὕψ. 0.053 μ. Γυναικεία μορφή.

Πηλός καστανός. Τὸ γάνωμα, ἐσωτερικά, ἄμαυρό.

Σώζεται τὸ πάνω μέρος — ἀπὸ τοὺς ὄμους — γυναικείας μορφῆς (χορεύτρια ;) ποῦ φεύγει πρὸς τὰ δεξιᾷ. Καὶ στὸ ἀγγεῖο αὐτό, ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα, ἔχει χρησιμο-

ποιηθεί ή ίδια πολυχρωμία : τὰ γυμνά μέρη τῆς μορφῆς καὶ οἱ καρποί, λευκά. Ἡ ταινία στὸ κεφάλι ἀπὸ ἀραιωμένο πηλό. Στὸ ἱμάτιο ἰώδεις κοκκίδες. Ἡ κόρη τοῦ ματιοῦ κόκκινη. Στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου κλαδί με κοκκιωτὰ φύλλα καὶ λευκοὺς καρπούς.

Στὸ χεῖλος ἐκφυλισμένο κλαδί.

Ἐοικαστικὸ σχῆμα ἀνήκει στὸν τύπο Β τοῦ Ure· βλ. *Pottery from Ritsona*, πίν. XVIII, 31.172 (Beazley, *ABV* 209, Krokotos Group). Ὁ Ure, *δ.π.*, σ. 40, τοποθετεῖ τὸν τάφο 31 στὴν τελευταία 30ετία τοῦ 6ου αἰ.

Krokotos Group.

Τελευταία 20ετία 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 59. Πί ν. 82

1959 - NAK 588

Θραύσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Διάμ. 0.16 μ. περίπου. Δύο γυναικεῖες μορφές. Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος.

Οἱ δύο σωζόμενες γυναικεῖες μορφές εἶναι τόσο ἐλλιπεῖς, ὥστε δὲν μπορεῖ νὰ καθοριστῇ με σιγουριά ἂν χορεύουν ἢ φεύγουν τρομαγμένες. Τὰ γυμνά μέρη τῶν γυναικῶν, χωρὶς μαῦρο ὑπόστρωμα, καὶ οἱ κοκκίδες στὸ χιτῶνα, λευκά. Ταινία στὰ μαλλιά καὶ πινελιά στὸ χιτῶνα, ἰώδη.

Γύρω στὸ 510 π.Χ.

Ἄριθ. 60. Πί ν. 83

1959 - NAK 1093

Θραύσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.04 μ. Γοργόνειο.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος.

Γοργόνειο — ἐλλιπές — καλύπτει ὀλόκληρη τὴ μία ὄψη τοῦ ἀγγείου. Ὁ ἕνας κύκλος τοῦ ματιοῦ καὶ ἡ γλώσσα, ἰώδη· ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ματιοῦ, ἀπὸ ἀραιωμένο πηλό (σ. 187).

Βλ. τοὺς δύο ἀκέραιους σκύφους τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 274 - 275 ποὺ ἔχουν ἀκριβῶς τὴν ἴδια διακόσμηση καὶ ἀνήκουν στὴν ἴδια ἐποχή.

Krokotos Group.

Τελευταῖο τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.

Οἱ ἀριθ. 61 καὶ 62 Πί ν. 83 εἶναι πολὺ κοντὰ στὸ ζ. τοῦ Θησέα, τὸ πρῶτο ἀνήκει εἰδικότερα στὴν κατηγορία τῶν Λευκῶν Ἐρωδιῶν (White Heron Class, *ABV* 617).

Ἄριθ. 61. Πί ν. 83

1959 - NAK 740

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.052 μ. Σάτυρος, ἐρωδιός.

Πηλὸς καστανός.

Σῶζεται ἐλλιπέστατα τὸ ἀριστερὸ ἄκρο τῆς διακόσμησης : Σάτυρος, πρὸς τὰ δ., ἐλλιπής, καὶ πίσω ἀπὸ αὐτὸν ἐρωδιός, καὶ αὐτὸς ἐλλιπής, ὁ ὁποῖος κλείνει τὴν παράσταση ἀριστερά, καὶ δηλώνει τὴ θέση τῆς λαβῆς. Στὸ κάτω μέρος δυὸ πλατεῖες μαῦρες ταινίες. Ὁ ἐρωδιός λευκός. Χάραγμα λιγιστό.

Ἀνήκει στὰ καλὰ δείγματα τῆς κατηγορίας τῶν Λευκῶν Ἐρωδιῶν (White Heron Class,

Beazley, *ABV* 617) και είναι πολύ κοντά στο ζ. του Θησέα. Βλ. *Hesp.* 1946, σ. 292, 69 πίν. XXXVII, XXXVIII (Vanderpool).

Τέλος 6ου αϊ. π.Χ.

Ἄριθ. 62. Πί ν. 83

1960 - NAK 211

Θραύσμα σκύφου. Σωζ. ύψ. 0.035 μ. Τράγος.

Πηλός κεραμόχρωμος. Το γάνωμα εσωτερικά ερυθρωπό.

Τράγος προς τα δ. — σώζονται έλλιπώς το κεφάλι με το λαιμό — και μπροστά του ίχνη από την υπόλοιπη διακόσμηση. Τα κέρατα του ζώου από ηηκτό λευκό χρώμα, το ρύγχος του από άραιωμένο ηηλό (βλ. σ. 187). Στο λαιμό, ίώδης πινελιά. Στο έδαφος του άγγείου κλαδί με κοκκιδωτά φύλλα.

Κάθετα χαράγματα, καλυμμένα από το μαύρο βερνίκι, που μόλις διακρίνονται στον τράχηλο του ζώου, άριστερά από τη βάση του αυτιού. αφήνουν να ύπονοηθί άλλαγή στη διάταξη της χείτης του ζώου (βλ. σ. 186, β).

Παρόμοια χρήση λευκού χρώματος σε ζώα του Krokotos Group (Ure, πίν. XVIII 31. 172, 82.35) και του ζ. του Θησέα (*Hesp.* 1946, σ. 290, 63 πίν. XXXIX, XL). Ὁ τράγος του δικού μας θραύσματος είναι πολύ κοντά στο αντίστοιχο ζώο του ζωγράφου του Θησέα στο σκύφο άριθ. P 1544 από την Ἄγορά (*Hesp.* δ.π.) και στο Krokotos Group (σ. 186, γ).

Τέλος 6ου αϊ. π.Χ.

Ἄριθ. 63. Πί ν. 83

1959 - NAK 584

Θραύσμα από το πάνω μέρος σκύφου. Διάμ. 0.16 μ. περίπου. Ἄνδρικές μορφές.

Πηλός καστανός. Το λευκό που φαίνεται στο χείλος, είναι γυάλισμα της φωτογραφίας: το χείλος είναι στο σύνολό του μαύρο, το τμήμα άνάμεσα σ' αυτό και την ταινία, έδαφόχρωμο.

Σώζεται το πάνω άριστερό τμήμα της διακόσμησης: νέος, γυμνός, προς τα δ. και πίσω από αυτόν ίματιοφόρος θεατής με την ίδια κατεύθυνση. Τα μαλλιά του νέου, ή ταινία και πινελιές στο ίμάτιο της άλλης μορφής, ίώδη. Ὁ στικτός ρόδακας και ή « κοκκίδα » στο ίμάτιο, από άραιωμένο ηηλό (βλ. σ. 187).

Γύρω στο 530 π.Χ.

Ἄριθ. 64. Πί ν. 83

1957 - NAK 1571

Θραύσμα σκύφου. Σωζ. ύψ. 0.04 μ. Σκύλος.

Πηλός καστανός.

Σκύλος προς τάρ. — λείπουν το ρύγχος του, τα μπρος πόδια, ή άκρη της ούρας. Το μεγαλύτερο μέρος του ζώου λευκό, χωρίς μαύρο ύπόστρωμα. Το μάτι και το περιλαίμιο κόκκινα. Στο έδαφος του άγγείου κλαδί. Ἡ διακόσμηση πατάει πάνω σε έρυθροκάστανη γραμμή.

Βλ. σκύφο της Χαϊδελβέργης, University 277, όπου σκυλι με την ίδια πολυχρωμία,

κάτω από τη λαβή σκύφου που ή A. D. Ure αποδίδει στο Krokotos Group (*JHS* 1955, σ. 90 (2)).

Krokotos Group.

Τελευταία 20ετία 6ου αι. π.Χ.

Ἄριθ. 65. Πί ν. 83

1959 - NAK 591

Θραύσμα από τὸ κάτω μέρος σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.056 μ. Καθιστή ἀνδρική μορφή μεταξύ δύο γυναικῶν.

Πηλὸς καστανός.

Σώζεται τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς διακόσμησης: ἄνδρας καθιστὸς πρὸς τὰρ., με χιτῶνα καὶ ἱμάτιο, ἀνάμεσα σὲ δύο ὄρθιες γυναῖκες — ἡ καλύτερα σωζόμενη φοράει κοντὸ χιτῶνα· ἀπὸ τὴν ἄλλη σώζονται μόνο τὰ δάκτυλα τοῦ ποδιοῦ. Ἄριστερά, ἀνδρική ἱματιοφόρος μορφή καὶ ἴχνη ἄλλης. Τὰ γυμνὰ μέρη τῶν γυναικῶν, καὶ στίς ἀνδρικές μορφές, ὁ χιτῶνας στὸν ἕνα, οἱ κοκκίδες στὸ ἱμάτιο τοῦ ἄλλου, δηλωμένα με παχὺ ὑπόλευκο χρῶμα. Τὸ θέμα — χωρὶς τὴν ἱματιοφόρο μορφή — θυμίζει τὸν παλιότερο ἀμφορέα τοῦ Βατικανοῦ G 37 (*RG* πίν. 13, 37), ὅπου καθιστὸς θεὸς ἀνάμεσα σὲ φτερωτὲς θεές (*ABV* 305, 13, Swing P.). Ὅμοια παράσταση σὲ ὑδρία τῆς Ρόδου (*CV* 1, πίν. 4, ἀριθ. 5) ἐρμηνεύεται με ἐπιφύλαξη σὰν Φινεὺς καὶ Ἄρπυιες· βλ. καὶ *Cl. Rh.* 3, σ. 180, πίν. στή σ. 183.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 66. Πί ν. 83

1959 - NAK 136

Θραύσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.028 μ. Ἄνδρική μορφή.

Πηλὸς καστανός. Ἡ μύτη, τὸ κατώτερο σωζόμενο τμήμα τοῦ ἱματίου, καστανέρυθρα.

ἱματιοφόρος ἄνδρας με μακρὰ μαλλιά — ἕνας βόστρυχος φτάνει ὡς τὸ στήθος — πρὸς τὰ δ. Φέρνει τὸ ἀριστερὸ του χέρι πρὸς τὰ μπρὸς ὅπου σώζονται μόνο δυσδιάγνωστα ἴχνη ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη παράσταση. Τὰ μαλλιά, τὰ φρύδια, τὸ μουστάκι, τὰ γένεια, λευκά (;) — τὸ χρῶμα εἶναι στὸ σύνολο του ἐξίτηλο.

Τέλος 6ου αι. π.Χ.

Οἱ ἀριθ. 67 - 79, ἴσως καὶ οἱ ἀριθ. 80 - 81 Πί ν. 84 - 86, ἀνήκουν στὸ CHC Group (γιὰ τὸ ὄνομα τῆς ὁμάδας βλ. σ. 203), ὑποδιαίρεση τῆς ὁμάδας τῶν Λευκῶν Ἐρωδιῶν (*ABV* 617). Τὰ τέσσερα πρῶτα θραύσματα, ὅπου ἀμαζόνες καὶ ἄλογα, ἀντιπροσωπεύουν τὸ πρῶτο σκέλος τοῦ ὀνόματος αὐτῆς τῆς ὁμάδας CH (arioi), ὁ ἀριθ. 75 Πί ν. 85, ὅπου πιθανότατα νέοι που ἐρωτοτροποῦν, τὸ δεύτερο σκέλος C (ourting).

Ὁ ἀριθ. 82 Πί ν. 86 εἶναι κοντὰ στὸ Dog Group, που συνδέεται με τὸ CHC Group.

Μὲ βάση τὸν Ure οἱ δημοσιευόμενοι σκύφοι αὐτῆς τῆς ὁμάδας τοποθετοῦνται στοὺς ἐξῆς τύπους :

C1 (Ure, 26.98 πίν. XVIII) : στὸ χεῖλος κλαδί, στενὴ διάκοσμη ζώνη ἀνάμεσα στίς λαβές, τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου μαῦρο, γλῶσσες πάνω ἀπὸ τὴ βάση.

D1 (Ure, 80.260 πίν. XIX), ἀγγεῖο πῖο φωτεινὸ : ἴδιο χεῖλος με τὸ προηγούμενο, πλατύτερη διάκοσμη ζώνη, δὺ ἑδαφόχρωμες ταινίες ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴ διακόσμηση

πού περιορίζουν τὸ μαῦρο χρῶμα. Οἱ ἴδιες γλῶσσες μὲ τὸ προηγούμενο πάνω ἀπὸ τὴ βάση.

E8 (Ure, 5.20 πίν. XX). Διάταξη ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὰ προηγούμενα: μαῦρο χεῖλος, στενὴ διάκοσμη ζώνη, τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου μαῦρο μὲ ἐδαφόχρωμη ταινία ψηλά.

Οἱ σκύφοι C1 καὶ D1 εἶναι ὅμοιοι μὲ τοὺς σκύφους τοῦ ζωγράφου τοῦ Θησέα, οἱ E8 εἶναι πολὺ κοντὰ μὲ τοῦ Ἑρμογένη.

Ἄριθ. 67 α - γ. Πί ν. 84

1959 - NAK 1132 α - γ

Πέντε θραύσματα — τὰ τέσσερα ἀνὰ δύο συναπτόμενα — ἀποτελοῦν τμήματα ἀπὸ τὶς δύο ὄψεις σκύφου. Διάμ. 0.24 μ. περίπου. Α - Β. Ἄμαζόνα, τέθριππο.

Πηλὸς ἐρυθρωπός. Σχῆμα σκύφου C1 (Ure, πίν. XVIII, 26.98).

Τὸ θέμα ἴδιο καὶ στὶς δύο ὄψεις τοῦ ἀγγείου: δύο ἀμαζόνες πού φεύγουν ἀριστερὰ - δεξιὰ, μὲ τὸ κεφάλι στραμμένο πίσω, κι ἀνάμεσά τους τέθριππο ἀποδομένο κατὰ τὰ 3/4. Σώζονται τὰ κεφάλια δύο ἀμαζόνων καὶ μικρὰ τμήματα ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν ἀλόγων — τὸ ἓνα λευκό.

Τὰ πρόσωπα τῶν ἀμαζόνων, ταινία στὴ βάση τοῦ σκύφου, τελαμώνας, ἓνα ἄλλογο, κοκκίδες στὰ ἄλλα, λευκά. Μάτι ἀμαζόνων ἐρυθρωπὸ.

Στὸ χεῖλος κλαδί.

Γιὰ τὸ θέμα — ἀπήχηση ἀμαζονομαχίας — βλ. ὅμοιους ἀκέραιους σκύφους ἀποδομένους στὸ CHC Group (ABV 617-18): Villa Giulia, χωρὶς ἀριθ. (CV, πίν. 48, 3-4): Ριτσώνα ἀριθ. 26.98 (Ure, πίν. XVIII): Reading ἀριθ. 26 XII 11 (CV, πίν. 10, 13, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ χρονολόγηση στὰ 510-490 π.Χ. ἀπὸ τὴν Ure): Taranto (CV 2, πίν. 9, 1): *Olynthus* V, πίν. 52-54: Νεάπολη STG 168 (Bothmer LVII, 8): Tarquinia (CV 37, 3): *Olynthus* XIII, πίν. 25 ἀριθ. 17: βλ. τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἀγγεῖο καὶ τῆς Villa Giulia (δ.π.) γιὰ τὰ κεφάλια τῶν ἀλόγων. Βλ. ἀκόμα ἀμφορεῖς: Φιλαδέλφειας 4832, τοῦ ζωγράφου τοῦ Μονάχου 1410, καὶ Würzburg 260 (Bothmer LVII 4-5).

CHC Group.

Τελευταία 10ετία 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 68. Πί ν. 84

1959 - NAK 1133

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Διάμ. 0.24 μ. περίπου. Ἄμαζόνα, τέθριππο.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί.

Ὅμοιο ὡς πρὸς τὸ θέμα καὶ τὸ σχῆμα μὲ τὸ προηγούμενο, ἀνήκει στὴν ἴδια ὁμάδα μ' αὐτὸ — σώζεται τὸ στραμμένο πρὸς τὸ τέθριππο κεφάλι ἀμαζόνας καὶ μικρὸ τμήμα ἀλόγου. Τὸ πρόσωπο τῆς ἀμαζόνας λευκό, τὸ μάτι ἐρυθρωπὸ, ἢ παρυφή τοῦ σκύφου ἰώδης.

Γιὰ τὴν διακόσμηση βλ. τὸ σκύφο STG 168 τῆς Νεάπολης (Bothmer LVII 8): τὰ δύο ἀγγεῖα πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι.

CHC Group: σχετικὴ βιβλιογραφία στὸν ἀριθ. 67.

Τελευταία 10ετία 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 69. Πί ν. 84
1957 - NAK 1579

Θραύσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.044 μ. Γυναικεία μορφή, σφίγγα.

Πηλός καστανός. Σχήμα ἀγγείου D1 (Ure, πίν. XIX ἀριθ. 80.260).

Καθιστή σφίγγα πρὸς τὰ δ. καὶ πίσω ἀπὸ αὐτὴν γυναικεία μορφή — σώζεται μόνο τὸ πόδι — μὲ τὴν ἴδια κατεύθυνση. Τὸ πόδι τῆς μορφῆς λευκὸ, πινελιές ἰώδεις στὸ φτερό καὶ στὸ στήθος τῆς σφίγγας. Γιὰ τὴ συμπλήρωση τοῦ θέματος βλ. Ure, πίν. XVIII ἀριθ. 26.98 καὶ πίν. XIX ἀριθ. 80.260, ὅπου ἀντιστοίχως ἄρμα καὶ ἀμαζόνες, καὶ νέοι ποὺ ἐρωτοτροποῦν. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις δίπλα στὴ σφίγγα ἀμαζόνα ἢ γυναικεία μορφή φεύγει πρὸς αὐτὴν μὲ στραμμένο πίσω τὸ κεφάλι.

CHC Group. Σχετικὴ βιβλιογραφία στὸν ἀριθ. 67.

Τέλος βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 70. Πί ν. 84
1960 - NAK 470

Θραύσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.04 μ. Τέθριππο, ἀμαζόνα.

Πηλός πορτοκαλλόχρωμος.

Ἰδιό θέμα, ἴδια ὁμάδα μὲ τὰ προηγούμενα. Σώζονται τὰ πόδια τριῶν ἀλόγων, τοῦ μεσαίου λευκά, τοῦ τρίτου κατ' ἐνώπιον (βλ. *Olynthus* XIII, πίν. 25 ἀριθ. 17 E) καὶ τὸ δεξιὸ πόδι τῆς ἀμαζόνας ποὺ φεύγει μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἄρμα. Τὸ πόδι τῆς ἀμαζόνας, τὰ πόδια ἐνὸς ἀλόγου, κοκκίδες στὸ σῶμα τοῦ ἄλλου, λευκά.

CHC Group. Σχετικὴ βιβλιογραφία στὸν ἀριθ. 67.

Τέλος βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 71 α - β. Πί ν. 84
1959 - NAK 1195 α - β

Δυὸ θραύσματα συνανήκοντα ἀποτελοῦν πιθανότατα τμήμα ἀπὸ τὴ μία ὄψη σκύφου. Σωζ. ὕψ.: α) 0.031 μ., β) 0.028 μ. Χορεύτρια, σφίγγες.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Σχήμα ἀγγείου E8 (Ure, πίν. XX ἀριθ. 5.20).

α - β) Χορεύτρια πρὸς τὰ δ. (λείπει τὸ πάνω μέρος ἀπὸ τὸ στήθος καὶ τὸ δεξιὸ πόδι) ἀνάμεσα σὲ δύο σφίγγες (ἀπὸ τὴ μία σώζονται ἴχνη τῆς οὐρᾶς, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ πίσω μέρος). Τὰ γυμνὰ μέρη τῆς γυναίκας, λεπτομέρεια στὸ φτερό τῆς σφίγγας, λευκά — στὰ χέρια χωρὶς μαῦρο ὑπόστρωμα· ἄλλες λεπτομέρειες τοῦ φτεροῦ, πινελιά στὸ πάνω μέρος τοῦ χιτῶνα, ἰώδη.

Τὸ ἐσωτερικὸ γάνωμα καστανόμαυρο.

Ὁ σκύφος μας εἶναι πολὺ κοντά, ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι, μὲ τὸν ὅμοιο σὲ σχῆμα καὶ διακόσμηση σκύφο τῆς Ριτσώνας ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω (Ure πίν. XX ἀριθ. 5.20) καὶ ποὺ ὁ Beazley (*ABV* 620) τοποθετεῖ στὸ CHC Group· στὴν ἴδια ὁμάδα ἀνήκει καὶ τὸ δημοσιευόμενο θραῦσμα.

Τέλος βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 72. Πί ν. 85
1959 - NAK 1167

Πέντε θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὴ μία ὄψη σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.076 μ. Σάτυρος, Μαινάδα.

Πηλός καστανέρυθρος. Σχήμα σκύφου ΕΙ (Ure, πίν. XIX 102.88).

Μαινάδα κινείται ρυθμικά προς τα δεξιά έχοντας στραμμένο το κεφάλι προς το Σάτυρο που την ακολουθεί. Δεξιά και αριστερά την παράσταση κλείνουν από μία σφίγγα. Το χείλος και το κάτω μέρος του σώματος του αγγείου, μαύρα. Τα μαλλιά του Σατύρου και η διακόσμηση στο χιτώνα της Μαινάδας, ιώδη. Τα γυμνά μέρη της Μαινάδας και λεπτομέρειες στο φτερό της σφίγγας, λευκά — στα χέρια χωρίς μαύρο υπόστρωμα. Χάραγμα λιγιστό. Η διακόσμηση πατάει πάνω σε καστανή γραμμή. Για το χιτώνα της Μαινάδας βλ. το χωρίς αριθ. σκύφο του Μουσείου του Τάραντα (CV, πίν. 8, 2), που ο Beazley (ABV 623, 6) συνδέει με το CHC Group.

Κοντά στο CHC Group.

Τέλος 6ου αι. π.Χ.

Αριθ. 73. Πίν. 85

1957 - NAK 621

Θραύσμα από το πάνω μέρος σκύφου. Διάμ. 0.16 μ. περίπου. Κωμαστής.

Πηλός καστανός.

Από τη διακόσμηση σώζεται μόνο το πάνω μέρος κωμαστή προς τα δ. Η άκρη της λευκής ταινίας που είναι δεμένη στο κεφάλι του χαμηλά, πέφτει ως το στήθος (το λευκό σχεδόν στο σύνολό του εξίτηλο). Αριστερά, πλάι στον άγκωνα του νέου, ίχνη από το φτερό της σφίγγας που εκκλίνει αριστερά την παράσταση.

Ίδιες μορφές στους σκύφους της Bologna αριθ. C45 (CV 2, πίν. 41, 5-6), και του Τάραντα αριθ. 6400 (CV 2, πίν. 9, 3), που αποδίδονται από τον Beazley στο CHC Group (ABV 620, 70-71).

CHC Group.

Πρώτη 10ετία 5ου αι. π.Χ.

Αριθ. 74. Πίν. 85

1959 - NAK 585

Θραύσμα σκύφου. Σωζ. ύψ. 0.025 μ. Γυναικείες μορφές.

Πηλός καστανός. Στο έδαφος του αγγείου λευκές κοκκίδες. Το εσωτερικό γάνωμα καστανόμαυρο. Δεν υπάρχει λευκό για τα γυμνά μέρη των μορφών.

Γυναικεία μορφή με μακρύ χιτώνα φεύγει προς τα δ. την ακολουθεί δεύτερη μορφή, από την οποία σώζεται μικρό τμήμα του χεριού και του χιτώνα.

Οι δύο μορφές θυμίζουν τις Νηρηίδες στον άκέραιο σκύφο της Καρλσρούης (CV, πίν. 11, 4 CHC Group, ABV 619, 64), όπου πάλι Ηρακλή και Νηρέα και από δύο Νηρηίδες αριστερά - δεξιά που φεύγουν τρομαγμένες. Η έλλειψη λευκού χρώματος για τα γυμνά των μορφών δεν θα πρέπει να δημιουργήσει καμιά δυσκολία για την ταύτισή τους. Βλ. ακόμα θραύσματα από την Ακρόπολη, Graef, πίν. 72 αριθ. 1322 Villa Giulia 936 (CV, πίν. 47, 6) και οίνοχόη Λονδίνου B 493, με το ίδιο θέμα και από την ίδια ομάδα.

CHC Group.

Αρχές 5ου αι. π.Χ.

Ἄριθ. 75. Πί ν. 85
1959 - ΝΑΚ 1179

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.033 μ. Νέοι πού ἐρωτοτροποῦν (;).

Πηλὸς καστανός. Τὰ πόδια τοῦ δίφρου καὶ ἡ γραμμὴ πάνω στὴν ὁποῖαν πατοῦν οἱ μορφές, καστανόξανθα.

Δύο νέοι ἀντικρυστοί· ἀπὸ τὸν ἓνα σώζεται τὸ κάτω μέρος, ἀπὸ τὸν ἄλλο μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ μπρὸς μέρος τοῦ μηροῦ καὶ τὰ δάκτυλα τοῦ ποδιοῦ. Ἄριστερά, κλείνει τὴν παράσταση ἀνδρική καθιστὴ μορφή μὲ μακρὸ ὑπόλευκο χιτώνα. Γιὰ τὸ θέμα — νέοι πού ἐρωτοτροποῦν καὶ συχνὰ δεξιὰ - ἀριστερά καθιστὴ μορφή — βλ. *Ure*, ἀριθ. 102.87 πίν. XVIII, καὶ ἀριθ. 112.69 πίν. XX, πού ὁ Beazley (*ABV* 619) ἀποδίδει στὸ CHC Group. Στὴν ἴδια ὁμάδα ἀνήκει καὶ τὸ δικό μας θραῦσμα.

Τέλος 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 76. Πί ν. 85
1959 - ΝΑΚ 590

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.04 μ. Ἄνδρικές μορφές.

Πηλὸς καστανός. Ἡ οὐρά τῆς σφίγγας, τὰ πόδια τοῦ δίφρου, ἡ γραμμὴ πάνω στὴν ὁποῖαν πατᾶ ἢ διακόσμηση, καστανόξανθα.

Σώζονται τὰ πόδια δύο ἀνδρῶν πρὸς τὰ δ. — ὁ πρῶτος ζωηρὰ κινημένος, ὁ ἄλλος καθιστὸς μὲ ὑπόλευκο χιτώνα — καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς σφίγγας πού κλείνει ἀριστερὰ τὴν παράσταση.

Τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου μαῦρο μὲ ἐδαφόχρωμη ταινία.

Γιὰ τὴν καθιστὴ μορφή βλ. τὸ σκύφο ἀριθ. 949 ἀπὸ τὴν Β. κλιτὴ τῆς Ἀκρόπολης (*Hesp.* 7, 177).

Κοντὰ στὸ CHC Group.

Ἄρχες 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 77. Πί ν. 86
1959 - ΝΑΚ 589

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Διάμ. 0.23 μ. περίπου. Σφίγγα.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα πορτοκαλλί.

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζεται τὸ πάνω μπρὸς μέρος σφίγγας πρὸς τὰρ. καὶ μπροστά τῆς μικρὸ τμήμα τῆς ὑπόλοιπης διακόσμησης, ἴσως πάνω μέρος κεφαλῆς γυναίκας· βλ. Μαινάδα στὸ σκύφο τοῦ Τάραντα ἀριθ. 6400 (*CV*, πίν. 9, 3). Τὸ πρόσωπο τῆς σφίγγας καὶ τμήμα τοῦ στήθους, λευκά. Ἡ ταινία στὰ μαλλιά ἰώδης. Σφίγγες ὅμοιες στοὺς σκύφους: *Villa Giulia* 1344 (*CV* 3, πίν. 47, 5)· Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 14905 (*AM* 47, Πίν. 14, 2)· *Hesp.* 1940, σ. 186 εἰκ. 25 ἀπὸ τὴ Β. κλιτὴ τῆς Ἀκρόπολης. Ὅλοι οἱ παραπάνω σκύφοι ἀνήκουν στὸ CHC Group (*ABV* 621)· στὴν ἴδια ὁμάδα ἀνήκει καὶ τὸ δικό μας θραῦσμα.

Ἄρχες 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 78. Πί ν. 86
1957 - ΝΑΚ 1234

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.049 μ. Σφίγγα.

Ἅο πηλός ἔχει χρώμα πορτοκαλλί.

Σώζεται ἡ σφίγγα πού ἔκλεινε δεξιά τὴ διακόσμηση, ἔλλιπής. Ἅο λαιμός καὶ τμήμα τοῦ στήθους τῆς σφίγγας, λευκά — τὸ στήθος χωρὶς μαῦρο ὑπόστρωμα. Πινελιές ἰώδεις στὸ στήθος καὶ στὸ μπρὸς μέρος τοῦ φτεροῦ — ἀπὸ μία. Στὸ πάνω μέρος ἔχνη μαύρης ταινίας. Βλ. τὸ προηγούμενο, ἀριθ. 77.

CHC Group.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἅριθ. 79. Πί ν. 86

1957 - NAK 1486, 1586, 1134, 1486, 157

1959 - NAK 73

Παραθέτουμε ἄλλα ἔξι θραύσματα τῆς ἴδιας ὁμάδας πού σώζουν τμήματα σφιγγῶν μὲ ἡ χωρὶς ἀνθέμιο μπροστά τους.

CHC Group.

Τέλος βου αἱ. π.Χ.

Ἅριθ. 80. Πί ν. 86

1959 - NAK 1168

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Διάμ. 0.17 μ. περίπου. Μορφή, σφίγγα.

Πηλός καστανός.

Σώζονται ἔλλιπέστατα μορφή πρὸς τὰρ. — πάνω μέρος κεφαλῆς — καὶ μπροστά τῆς σφίγγας μὲ τὴν ἴδια κατεύθυνση. Τὸ πρόσωπο τῆς σφίγγας λευκό. Πινελιές στὰ μαλλιά τῆς μορφῆς καὶ τῆς σφίγγας, κοκκινωπές. Χάραγμα λιγιστό.

Τὸ χεῖλος μαῦρο. Ἅο σκύφος αὐτὸς παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸν ἐπόμενο.

Κοντὰ στὸ CHC Group.

Τέλος βου αἱ. π.Χ.

Ἅριθ. 81. Πί ν. 86

1959 - NAK 1165

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὴ μία ὄψη σκύφου. Διάμ. 0.17 περίπου, σωζ. ὕψ. 0.079 μ. Νέοι, σφίγγα.

Πηλός καστανός.

Σώζεται ἔλλιπῶς τὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς διακόσμησης : δύο νέοι πρὸς τὰρ. — ὁ πρῶτος ἱματιοφόρος, ὁ δεῦτερος γυμνός — καὶ ἡ ἄκρη τοῦ φτεροῦ σφίγγας μὲ τὴν ἴδια κατεύθυνση, πού κλείνει ἀριστερὰ τὴ διακόσμηση. Στὰ μαλλιά κόκκινη πινελιά. Ἅο σκύφος αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι μὲ τὸν προηγούμενο.

Κοντὰ στὸ CHC Group.

Τέλος βου αἱ. π.Χ.

Ἅριθ. 82. Πί ν. 86

1959 - NAK 1137

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Διάμ. 0.22 μ. περίπου. Κριάρι (;).

Πηλός καστανός ανοικτός. Στο σωζόμενο τμήμα της διακόσμησης δέν υπάρχουν επίθετα χρώματα.

Βόδι (ή κριάρι;) προς τα δ. — σώζεται έλλιπώς το κεφάλι με μικρό τμήμα του αυχένα. Στο χείλος έκφυλισμένο κλαδί. Για το θέμα και το σχήμα του άγγείου βλ. τους σκύφους της Villa Giulia άριθ. 1443 (CV, 48 1-2) και της Άγορας άριθ. Ρ 2731 (*Hesp.* 1946, πίν. XLIV άριθ. 87), όπου πλαγιαστός Διόνυσος ανάμεσα σε δύο κριάρια· τα άγγεϊα αυτά ανήκουν στο Dog Group (ABV 623).

Dog Group.

Τέλος 6ου αι. π.Χ.

Άριθ. 83 α - β. Πί ν. 87

1957 - NAK 1093, 986

Έξι θραύσματα αποτελούν δύο τμήματα από τη μία όψη σκύφου. Στην άκρη δεξιά (83 α) διακρίνεται ή θέση της λαβής. Διάμ. 0.22, σωζ. ύψ. 0.118 μ. Μορφή με λύρα, γυναϊκες όρχοόμενες.

Ό πηλός έχει χρώμα κεραμιδί, σε μερικές μεριές γκριζωπό.

Μορφή με λύρα προς τα δ., ανάμεσα σε δύο ζεύγη γυναικών που όρχοούνται. Φορούν μακρύ χιτώνα — ή μορφή με τη λύρα και ίμάτιο, του όποιου σώζεται ή πίσω, κάτω άκρη — και στο κεφάλι ταινία. Στα πρόσωπα δέν δηλώνεται καμμιά λεπτομέρεια, γενικά στο πάνω μέρος των μορφών δέν υπάρχει καθόλου χάραγμα. Τα γυμνά μέρη των γυναικών, κοκκίδες στο κάτω μέρος των χιτώνων, λεπτομέρειες της λύρας, λευκά — το μεγαλύτερο μέρος των προσώπων, τα δάκτυλα, οί λεπτομέρειες της λύρας, χωρίς μαύρο υπόστρωμα. Στους χιτώνες ίώδεις πινελιές.

Στο χείλος έκφυλισμένο κλαδί.

Κάτω από τη διακόσμηση μαύρη λεπτή ταινία ανάμεσα σε δυό καστανούς κύκλους. Το κάτω μέρος του σώματος του άγγείου μαύρο.

Για το θέμα — πιθανότατα Έρως χορός γυναικών — βλ. σ. 203. Ό Lili Kahil σε άρθρο της σχετικά με τους θρησκευτικούς χορούς προς τιμή της Άρτεμης με βάση το ύλικό της Βραώνας (*Antike Kunst* 1964 - 65, σ. 30, ύποσημείωση) αναφέροντας το τμήμα του σκύφου μας που εϊκονίζεται έδω στον Πί ν. 87, άριθ. 83 α (δέν είχε άκόμα συμπληρωθ ή με τα υπόλοιπα θραύσματα), διατυπώνει την επιφύλαξη της για το αν πρόκειται για θρησκευτικό χορό ή άπλή χορευτική άσκηση.

Το καπάκι άριθ. 178 ανήκει στο ίδιο έργαστήριο μ' αυτόν το σκύφο : βλ. διαμόρφωση ώμων, ίώδη επιφάνεια και έλλειψη χαράγματος στο πάνω μέρος του κορμού.

Ό διαμόρφωση της παλάμης και των δακτύλων των γυναικών πλησιάζει το σκύφο μας στην ομάδα των Κροτάλων (Krotala Group).

Τέλος 6ου αι. π.Χ.

Άριθ. 84. Πί ν. 88

1959 - NAK 1172

Θραύσμα σκύφου. Σωζ. ύψ. 0.018 μ. Διόνυσος.

Ό πηλός έχει χρώμα πορτοκαλλί.

Διόνυσος μισοπλαγιασμένος προς τάρ. με ρυτό στο χέρι. Γένια, μαλλιά, πινελιές και κοκκίδες στο ίμάτιο, ίώδη. Όδιο θέμα στην *Hesp.* 1945, πίν. XLV άριθ. 81, και έδω,

κύλικα - κοτύλη ἀριθ. 22 Πί ν. 72· και τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα εἶναι λίγο νεότερα.
Κοντὰ στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 85. Πί ν. 88

1960 - ΝΑΚ 468

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.047 μ. Καθιστὴ μορφή.

Πηλὸς καστανός.

Καθιστὴ μορφὴ πρὸς τὰ δ. τυλιγμένη ὀλόκληρη μέσα στὸ ἱμάτιο — σώζεται ὁ κορμὸς καὶ τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ δίφρου — καὶ πίσω ἀπὸ αὐτήν, ἀριστερά, ἄκρη ἱματίου ἄλλης μορφῆς. Στὸ ἱμάτιο λευκοὶ ρόδακες στικτοὶ — κάτω δεξιά, καὶ κοντὰ στὸ λαιμὸ — καὶ ἰώδης πινελιά. Στὶς ἀρθρώσεις τοῦ δίφρου λευκὲς κοκκίδες. Τὸ λευκὸ χρῶμα στὸ σύνολό του ἐξίτηλο.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 86. Πί ν. 88

1957 - ΝΑΚ 1587

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.047 μ. Καθιστὴ μορφή.

Πηλὸς καστανός.

Ἡ διακόσμηση σώζεται ἐλλιπέστατα. Καθιστὴ μορφὴ πρὸς τὰρ., μὲ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο, καὶ πίσω ἀπὸ αὐτὴν γυναίκα πρὸς τὰ δ., ζωνρὰ κινημένη, ποὺ φέρνει τὸ δεξιὸ χέρι ὑψωμένο πρὸς τὰ πίσω. Ὁ χιτῶνας τῆς καθιστῆς μορφῆς, κοκκίδα στοὺς γλουτοὺς καὶ ἄλλη στὸ δίφρο, λευκά. Μιὰ πινελιά στὸ ἱμάτιο τῆς ἴδιας μορφῆς — ἀνάμεσα στὶς δύο χαραξίες — καὶ τὸ κέντρον τῆς κοκκίδας στὸ δίφρο, ἰώδη. Τὸ λευκὸ σχεδὸν στὸ σύνολό του ἐξίτηλο.

1ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 87. Πί ν. 88

1957 - ΝΑΚ 1572

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.027 μ. Γυναικεία μορφή.

Πηλὸς καστανός. Τὸ γάνωμα ἐσωτερικά, καστανέρυθρο.

Γυμνὴ γυναίκα, πλαγιασμένη — σώζεται τὸ πάνω μέρος, ἀπὸ τὸ στῆθος — καὶ δεξιά, ἄκρη ἱματίου. Τὰ γυμνὰ μέρη λευκά. Κάτω ἀπὸ τὴ διακόσμηση δύο κόκκινες γραμμές.

Γιὰ τὸ θέμα βλ. Graef, πίν. 86 ἀριθ. 1772 — στὸ κείμενο ἀναφέρεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ σύμπλεγμα ἐρωτικό.

1ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ. (;).

Ἄριθ. 88. Πί ν. 88

1959 - ΝΑΚ 245

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.043 μ. Ἑρακλῆς - Κύκνος (;).

Πηλὸς καστανὸς ἀνοικτός.

Ὁ Ἑρακλῆς πρὸς τὰ δ. ἐπιτίθεται ἐναντίον ἀντιπάλου ποὺ φεύγει : πρόκειται γιὰ ἀμαζόνα ἢ γιὰ τὸν Κύκνο ; Στὴν τελευταία περίπτωση τὰ ἴχνη στὴν ἀριστερὴ ἄκρη πρέπει νὰ ἀνήκουν στὴν Ἀθηνᾶ. Ὁ Ἑρακλῆς φορᾷ λεοντῆ καὶ ἰωνικὴ περικεφαλαία· κρατᾷ ἀσπίδα, ἴσως καὶ δόρυ, ὅπως δείχνει τὸ ὑψωμένο πρὸς τὰ πίσω δεξιὸ χέρι, καὶ ἔχει κρε-

μασμένο στο πλευρό του σπαθί. Ἡ περιφέρεια τῶν ἀσπίδων, μιὰ λουρίδα στοῦ ροῦχο πού σώζεται στήν ἄκρη ἀριστερά, ἰώδη. Ἡ ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλῆ, κοκκίδα πάνω στήν ἄλλη, ταινία στήν περικεφαλαία καί στόν χιτωνίσκο, λευκά. Γιά τήν περικεφαλαία βλ. Daremberg - Saglio II, 2, σ. 1433, 2.

Ἡρακλῆς μέ περικεφαλαία καί ἀσπίδα δέν εἶναι κάτι τὸ συνηθισμένο, οὔτε καί λογικά παραδεκτὸ γιά τὸν παντοδύναμο ἥρωα. Ὅμως παρουσιάζεται ἤδη στήν ὑδρία τοῦ Leyden P.C. 44 (Tyrrhenian Group *ABV* 105, 135· Bothmer, πίν. XIII), καί ἀργότερα στὴ λήκυθο τοῦ Βρετ. Μουσείου Β 533 (*ABV* 489, 17, Class of Athens 581 καί Bothmer, πίν. XXXVII), ὅπου ὁ Ἡρακλῆς μέ περικεφαλαία, καί στοῦ σκύφου τοῦ Λονδίνου 1926. 11 - 15.1 (Haspels 253, 3 κατηγορία τῶν Λευκῶν Ἐρωδιῶν).

Ἄρχές 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 89. Πί ν. 88

1957 - NAK 1581

Θραῦσμα σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.068, πᾶχ. τοιχωμάτων 0.006 μ. Ἡρακλῆς - Ἀλκονεύς.

Πηλὸς καστανός. Ὅ,τι μοιάζει ἰώδες στὰ πόδια τοῦ γυμνοῦ νέου καί τοῦ γίγαντα, καί στὰ ροπαλοειδῆ κοσμήματα, εἶναι ἡ ἀπόχρωση πού πῆρε τὸ μαῦρο γάνωμα. Σχῆμα σκύφου Β (Ure, πίν. XVIII 133.62).

Σώζεται τὸ ἀριστερό, κάτω μέρος τῆς διακόσμησης: Ὁ Ἡρακλῆς καταβάλλει τὸν κοιμισμένο Ἀλκονέα — ἡ στάση τοῦ σωζόμενου ποδιοῦ του δέν ἀφήνουν ἀμβολία γιά τήν ταύτιση. Ὁ ἥρωας φοράει χιτωνίσκο καί λεοντή. Τὴν σκηνὴ παρακολουθοῦν ἀριστερά, μιὰ γυναίκα — Ἀθηνᾶ; — καί δύο ἄνδρες, ὁ πρῶτος γυμνός, ὁ ἄλλος μέ χιτῶνα καί ἱμάτιο. Τὰ γυμνὰ μέρη τῆς γυναίκας, ὁ χιτῶνας τῆς ἀνδρικής μορφῆς, λευκά — τὸ χρῶμα ἐξίτηλο. Κοκκίδες στοῦ χιτωνίσκου τοῦ Ἡρακλῆ, ἰώδεις. Στὴν ἄκρη ἀριστερά, ἀνθέμιο — ἔλικα, πέταλο — ἀνεστραμμένο πού δηλώνει τὴ θέση τῆς λαβῆς. Στὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου ροπαλοειδῆ κοσμήματα.

Γιά τὸ θέμα βλ. τὴν ὑδρία τοῦ Βρετ. Μουσείου Β 314 (*CV*, πίν. 79, 3, 81 καί *JHS* 71, πίν. 18C), κύλικα τῆς Tarquinia (*AZ* 1884, πίν. 3) καί τὶς ληκύθους τῆς Ν.Υ. 34.11.6 (Richter, *Handbook of Greek Collection* 216, G) καί τοῦ Ἐθν. Μουσείου (*AE* 1942 - 44, 63 - 64)· τὸ τελευταῖο ἀγγεῖο πλησιέστερο ὡς πρὸς τὴν στάση τῶν μορφῶν μέ τὸ ἐδῶ δημοσιευόμενο θραῦσμα.

1ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 90. Πί ν. 89

1957 - NAK 618

Θραῦσμα σκύφου· ἀριστερά, διακρίνεται ἡ θέση τῆς λαβῆς. Διάμ. 0.11 μ. περίπου. Μάχη.

Πηλὸς καστανός. Ἡ διακόσμηση ἀποδίδεται μέ ἀπλὴ σκιαγραφία.

Πολεμιστῆς ἐπιτιθέμενος μέ δόρυ πρὸς τὰ δ· φοράει χιτωνίσκο, περικεφαλαία, καί κρατᾷ ἀσπίδα· τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς καλύπτεται ἀπὸ τὸ σωζόμενο ἀριστερὸ ἄκρο τῆς ἀσπίδας τοῦ ἀντιπάλου (εἶναι τὸ μόνο πού σώζεται ἀπὸ αὐτόν). Τὴν παράσταση κλείνει ἀριστερὰ ἱματιοφόρος θεατῆς· τὸ ἱμάτιό του ἀφήνει ἀκάλυπτο ἓνα μικρὸ μέρος τοῦ χιτῶνα στοῦ πάνω μέρος τοῦ βραχίονα. Χιτῶνας, κοκκίδες ἀσπίδας, ταινία περικεφαλαίας, μεγάλη κοκκίδα στοῦ πάνω μέρος τοῦ βραχίονα, ροδόχρωμα· ἡ ἀσπίδα τοῦ σωζό-

μενου πολεμιστή, πινελιά στο κάτω μέρος της περικεφαλαίας και στο ιμάτιο του θεατή ήταν από επίθετο χρώμα εξίτηλο στο σύνολό του.

Το χεῖλος μαύρο.

Ἡ ἔργασία ἐξαιρετικά ἀμελής: δὲν δηλώνεται καμιά λεπτομέρεια στὰ πρόσωπα, τὸ κεφάλι τοῦ θεατῆ δὲν δένει μὲ τὸ σῶμα, λείπει τὸ δόρυ τοῦ πολεμιστῆ.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 91. Πί ν. 89

1957 - NAK 1078

Τρία θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Ἀριστερά, διακρίνεται ἡ ἀρχὴ τῆς λαβῆς. Διάμ. 0.20 μ. περίπου, σωζ. ὕψ. 0.09 μ. Ἀνδρικές μορφές.

Πηλὸς καστανός. Τὰ ἀκόντια καὶ σὲ πολλὲς μεριὲς τὸ περίγραμμα τῶν μορφῶν, κοκκινόξανθα.

Τρεῖς ἀνδρικές μορφές πρὸς τὰ δ. μὲ ἀκόντιο στὸ χέρι. Οἱ δύο φοροῦν ἱμάτιο, στή μεσαία λείπουν τὰ χαρακτηριστικὰ χαράγματα τοῦ ρούχου στὸ λαιμό, καὶ θὰ πρέπει νὰ ἦταν γυμνή. Οἱ ταινίες ποὺ φοροῦν στὸ κεφάλι καὶ ἡ πινελιά στὸ ἱμάτιο τῆς τρίτης μορφῆς, ἰώδη. Τὸ χεῖλος μαύρο.

Πρώτη ἰοετία 5ου αἰ. π.Χ.;

Ἄριθ. 92. Πί ν. 89

1957 - NAK 1576

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Διάμ. 0.17 μ. περίπου. Σκυλί (;).

Πηλὸς καστανός ἀνοικτός. Ἡ διακόσμηση σκιαγραφημένη.

Σώζεται τὸ μεγαλύτερο μέρος μικρογραφικοῦ ζώου (σκύλου;) ποὺ βαδίζει πρὸς τὰ δεξιὰ. Δὲν γνωρίζω τίποτα ἀνάλογο μὲ τὴ διακόσμηση αὐτή.

Οἱ ἀριθ. 93 - 101 ἀνήκουν στὸν κύκλο τοῦ Αἴμωνα. Τὰ περισσότερα θραύσματα ἔχουν σὰ διακόσμηση τὸ θέμα ποὺ ἐπαναλαμβάνεται πάλι καὶ πάλι σὲ ληκύθους, σκύφους, κύλικες αὐτοῦ τοῦ κύκλου: θεὰ ἀνεβαίνει πάνω σὲ ἄρμα· δίπλα σ' αὐτὸ κιθαρῳδός, καμιά φορὰ καὶ μιὰ δεύτερη μορφή. Ὁ Beazley (*ABV* 539) ταυτίζει τὴ θεὰ μὲ τὴν Ἀριάδνη — ἢ Σεμέλη — καὶ τὴ Λητώ, καὶ τὶς ἀνδρικές μορφές μὲ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸ Διόνυσο.

Βλ. καὶ τὶς κύλικες ἀριθ. 25, 26 α - β τοῦ κύκλου τοῦ Αἴμωνα, μὲ τὸ ἴδιο θέμα.

Ἀξιοπρόσεκτη ἢ ποικιλία τῶν χειρῶν ποὺ ἔχουν ἐργασθῆ πάνω στὰ δημοσιευόμενα θραύσματα.

Ἄριθ. 93. Πί ν. 90

1957 - NAK 903

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Διαστ. 0.033 × 0.067 μ. Τέθριππο, ἀνδρική μορφή.

Πηλὸς καστανός. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἐρυθρωπὴ. Τὸ χεῖλος μαύρο. Δὲν ὑπάρχουν ἐπίθετα χρώματα· πλούσιο χάραγμα.

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζονται κεφάλια ἀλόγων πρὸς τὰ δ., κεφάλι ἀνδρικῆς μορφῆς

πρός την αντίθετη κατεύθυνση, και τὸ πάνω ἄκρο λύρας. Ἐάν και ἑλλιπέστατο, τὸ θέμα συμπληρώνεται μὲ σιγουριά ἀπὸ ἄλλα ἀκέραια ἀγγεῖα : θεὰ ἀνεβαίνει σὲ ἄρμα, σὲ δεύτερο ἐπίπεδο, πλάι στ' ἄλογα κιθαρωδός· βλ. ληκύθους, *Musée Rodin CV*, πίν. 18, 3, 5· *Carlsruhe CV*, πίν. 14, 9 (στὰ ἀγγεῖα αὐτὰ ὑπάρχει λευκὸ γιὰ τὶς θεές), καὶ σκύφους : *Golushow Czartoryski, 21A (CV 14, 4)*· *Michigan 2595 (CV, πίν. 14, 1)*· σ' αὐτὰ τὰ παραδείγματα δὲν ἀναφέρεται λευκὸ γιὰ τὶς γυναῖκες. Τὸ δημοσιευόμενο θραῦσμα εἶναι κοντὰ στὸ σκύφο τῆς Ἀγορᾶς ποῦ δημοσιεύει ὁ Vanderpool στὴν *Hesp.* 1946, σ. 294 ἀριθ. 81.

Πρώτη 10ετία 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 94. Πί ν. 90

1957 - NAK 1459

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Διαστ. 0.05×0.084 μ. Τέθριππο μὲ ἀναβάτη. Πηλὸς καστανός. Πλούσιο χάραγμα.

Τὸ ἀγγεῖο ὡς πρὸς τὸ θέμα — τέθριππο πρὸς τὰ δ., ἀναβάτης, καὶ πλάι σ' αὐτόν, σὲ δεύτερο ἐπίπεδο, μορφή μὲ λύρα, πιθανότατα Ἀπόλλων — ἀνήκει στὸν ἴδιο κύκλο μὲ τὸ προηγούμενο, παρουσιάζει ὅμως βασικὲς τεχνοτροπικὲς διαφορές: τὸ χάραγμα εἶναι πολὺ λεπτὸ καὶ οἱ πτυχές ἀποδίδονται μὲ ἐντελῶς διαφορετικὸ τρόπο. Ἡ προοπτικὴ εἶναι ἐντελῶς λανθασμένη : πρῶτο ἐπίπεδο τὰ ἄλογα, δεύτερο ὁ Ἀπόλλων, τρίτο ὁ ἀναβάτης κλπ. Τὸ βερνίκι στὸ σύνολό του ἐσωτερικά - ἐξωτερικά ἐρυθρωπό.

Τὸ χεῖλος συνεχίζει τὴν καμπύλη τοῦ κυπέλλου.

Ἀπολύτως ὅμοιο μὲ τὴν κύλικα τοῦ Mannheim ἀριθ. CG 219 ποῦ ὁ Greifenhagen τοποθετεῖ στὸ 2ο τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (*CV*, πίν. 18, 4, σ. 31). Τὰ δυὸ αὐτὰ ἀγγεῖα εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι.

Κύκλος τοῦ Αἵμωνα.

Γύρω στὸ 475 π.Χ.

Ἄριθ. 95. Πί ν. 90

1957 - NAK 1471

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.068, σωζ. διάμ. βάσης 0.065 μ. Τέθριππο.

Πηλὸς καστανός. Πολὺ χάραγμα.

Ἡ διακόσμηση σώζεται ἑλλιπέστατα· ἄρμα καὶ πίσω πόδια ἀλόγων πρὸς δ. Τὸ θέμα εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὰ προηγούμενα, βλ. ἀριθ. 93.

Κύκλος τοῦ Αἵμωνα.

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

Ἄριθ. 96 - 97. Πί ν. 90

1960 - NAK 466

Δύο θραῦσματα συνανήκοντα ἀπὸ τὶς δύο ὄψεις σκύφου. Σωζ. διαστ. : Ἄριθ. 96) 0.025×0.055 μ. Ἄριθ. 97) 0.04×0.03 μ. Ἄρμα.

Πηλὸς καστανός. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται μὲ ἐρυθρωπό ἐπίχρισμα. Καθόλου πολυχρωμία, πολὺ χάραγμα.

Ἡ διακόσμηση σώζεται ἑλλιπέστατα : Ἄριθ. 96) Ἄναβάτης, μορφή με λύρα, και στὴν ἄλλη ἄκρη ἀριστερά, ἀνθέμιο.

Ἄριθ. 97) Ἄναβάτης, μικρὸ τμήμα τοῦ ἄρματος, ἀνθέμιο.

Ἰδιο θέμα με τὰ προηγούμενα, βλ. ἀριθ. 93.

Κύκλος τοῦ Αἴμωνα.

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

Ἄριθ. 98. Πί ν. 90

1960 - ΝΑΚ 467

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου. Ὑψ. 0.15 μ. περίπου. Ἄναβάτης, κιθαρωδός.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος. Τὸ μαῦρο γάνωμα σχεδὸν στὸ σύνολό του ἐξίτηλο.

Σώζεται τὸ πάνω ἀριστερὸ ἄκρο ἀπὸ τὴ διακόσμηση : θεὰ ἀνεβαίνει πάνω σὲ ἄρμα πρὸς δ. πίσω ἀπὸ τὰ ἄλογα, σὲ δεῦτερο ἐπίπεδο, κιθαρωδός.

Ἰδιο θέμα με τὰ προηγούμενα, βλ. ἀριθ. 93, και Michigan 2595 (CV, πίν. 14, 1· ABV 565), *Cab. des Méd. CV* 79, 17.

Τὸ χεῖλος μαῦρο.

Κύκλος τοῦ Αἴμωνα.

Γύρω στὸ 475 π.Χ.

Ἄριθ. 99. Πί ν. 91

1957 - ΝΑΚ 1472

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος σκύφου. Διάμ. βάσης 0.10 μ. περίπου. Θεατῆς.

Πηλὸς καστανὸς ἀνοικτός. Στὸν πυρήνα τοῦ ἀνθεμίου διακρίνεται μικρὴ κοκκίδα ἀπὸ ἀκαθόριστο ἐπίθετο χρῶμα — λευκὸ ἢ ἰώδες.

Σχῆμα σκύφου K3 (Uge, πίν. XXI 12.39).

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζεται ἐλάχιστο τμήμα γύρω ἀπὸ τὸ ἀνθέμιο ποὺ δηλώνει τὴ θέση τῆς λαβῆς. Α, πόδια και ραβδί ἱματιοφόρου θεατῆ πρὸς τὰρ. Β. ἀκαθόριστο ἴχνος.

Ἡ στάση τοῦ θεατῆ χαρακτηριστικὴ τοῦ κύκλου τοῦ Αἴμωνα. Ἡ δακτυλιόσχημη βάση μαύρη με ἑδαφόχρωμες τὴν κάθετη ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια κατὰ τὰ 2/3 — τὸ κατώτερο τμήμα μαῦρο — και τὴν κάτω τῆς ἐπιφάνεια.

Κύκλος τοῦ Αἴμωνα.

Γύρω στὸ 475 π.Χ.

Ἄριθ. 100. Πί ν. 91

1959 - ΝΑΚ 1173

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος σκύφου. Σωζ. ὕψ. 0.038 μ.

Πηλὸς καστανός.

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζονται ἑλλιπῶς μισοπλαγιασμένη ἀνδρική μορφή πρὸς τὰρ. και ἄλλη μορφή ποὺ φεύγει με ἀντίθετη κατεύθυνση. Στὸ ἑδαφος τοῦ ἀγγείου, ἀνάμεσα στοὺς δύο, κλαδί με κοκκιωτὰ φύλλα. Για τὴν πρώτη μορφή βλ. *JHS* 1955, πίν. XV, 2.

Κύκλος τοῦ Αἴμωνα.

Γύρω στὸ 475 π.Χ.

Ἄριθ. 101. Πί ν. 91

1959 - ΝΑΚ 1181 α - γ

Τρία θραύσματα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος σκύφου κορινθιακοῦ τύπου. Διάμ. 0.23 μ. περίπου. Ἄλογο, ἀνθέμια.

Πηλὸς καστανός.

α) Κεφάλι ἀλόγου πρὸς τὰ δ.: τὸ αὐτὶ καὶ ἡ χαιτή, ἰώδη. Στὰ ἄλλα δύο θραύσματα σώζονται μικρὰ τμήματα ἀπὸ ἀνθέμια καὶ ἔλικα, καὶ στὸ ἓνα δεξιά, στὸ ἄλλο ἀριστερά, διακρίνεται ἡ θέση τῶν λαβῶν.

Κύκλος τοῦ Αἵμωνα.

Γύρω στὸ 475 π.Χ.

Οἱ ἀριθ. 102 - 104 ἀνήκουν στὴν ὁμάδα τῆς Λίνδου (*ABV* 581) ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ σκυφίδια μὲ στενὸ μαῦρο χεῖλος, πλατεῖα διάκοσμη ζώνη ἀνάμεσα στὶς λαβὲς καὶ μαῦρο τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου μὲ ἐδαφόχρωμη ταινία. Δώδεκα τέτοια σκυφίδια βρέθηκαν στὴν ἀνασκαφὴ «Νοτ. Ἀκροπόλεως» σὲ μικρὸ λάκκο ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀνασκαφεῖς σὰ «φωλιὰ ἀγγείων», μαζὶ μὲ ὅμοια σὲ σχῆμα μελαμβοφῆ σκυφίδια, καὶ λυχνάρια· τὰ πρῶτα χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴ Φωτεινὴ Ζαφειροπούλου στὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. μὲ ἀρχὲς 4ου, τὰ λυχνάρια ἀνήκουν στὸν τύπο τοῦ Howland ποὺ καλύπτει σχεδὸν ὁλόκληρο τὸν 5ον αἰ. (480 - 420 π.Χ. Τύπος 21 b, σ. 46).

Ἡ διακόσμηση στὴν ὁμάδα αὐτὴ εἶναι πάντα μιὰ ἢ δύο μορφὲς στὸ κέντρο καὶ ἀνθέμιο κοντὰ στὶς λαβὲς. Τέτοια σκυφίδια βρέθηκαν στὴν Ἀγορὰ (*Vanderpool, Hesp.* 1946, πίν. XLVII, 111, 112) μὲ ὄστρακα ὄστρακισμοῦ τοῦ 486 - 482 π.Χ. Ἡ κατασκευὴ τους συνεχίζεται ὁλόκληρο τὸν 5ον αἰ. ὅπως φαίνεται ἀπὸ τάφο τοῦ Περιστεριοῦ τῆς τελευταίας 30ετίας τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (Φιλιππάκη, *AE* 1953 - 54 Γ', σ. 108 εἰκ. 9). Στὰ παραπάνω παραδείγματα ἡ ἐξέλιξη στὴ διακόσμηση εἶναι σαφής: στὸ σκυφίδιο τῆς Ἀγορᾶς ἀριθ. 112 ἡ μορφή ἀνάμεσα στὶς λαβὲς εἶναι σκιαγραφημένος Σάτυρος πρὸς τὰ δ.: σ'αὐτὰ ποὺ βρέθηκαν στὸ Περιστέρι ἡ ἀντίστοιχη μορφή εἶναι ἐντελῶς ἀσαφής. Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ διαπιστώνεται καὶ στὰ δημοσιεύόμενα ἐδῶ τρία παραδείγματα: στὸ παλιότερο ἀριθ. 102 Πί ν. 92, διακρίνεται ἀρκετὰ καθαρὰ πτερωτὴ μορφή, στὰ δύο ἄλλα ἡ διακόσμηση εἶναι ἐντελῶς ἀκαθόριστη — στὸ 104 α ἀνθρώπινη μορφή (;), στὸ 104 β ζῶο (;).

Ἀπὸ τὰ σκυφίδια ποὺ βρέθηκαν στὴ «φωλιὰ τῶν ἀγγείων» δημοσιεύουμε ἐδῶ τὰ δύο καλύτερα διατηρημένα ἀριθ. 102, 103· τὸ τρίτο, ἀριθ. 104, προέρχεται ἀπὸ ἄλλην ὁμάδα τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἄριθ. 102. Πί ν. 92

1956 - ΝΑΚ 158

Σκυφίδιο συγκολλημένο ἀπὸ τρία θραύσματα· συμπληρώθηκαν μικρὰ τμήματα τοῦ σώματος καὶ τοῦ χεῖλους στὴ μιὰ ὄψη τοῦ ἀγγείου. Ὑψ. 0.031, διάμ. χεῖλους 0.05, βάσης 0.026 μ. Φτερωτὴ μορφή.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος· ἡ διακόσμηση σκιαγραφημένη, πάνω σὲ κιτρινωπὴ ἐπιφάνεια, χωρὶς ἐπίθετα χρώματα. Ἀνήκει στὴν ὁμάδα τῆς Λίνδου (βλ. γενικὲς παρατηρήσεις παραπάνω).

A. Πτερωτὴ μορφή ἀνάμεσα σὲ δύο ἀνθέμια.

B. Ἰχνη ἀνθεμίων.

Περίπου 200 ὅμοια σκυφίδια βρέθηκαν στὴ Λίνδο· βλ. Blinckenberg, *Lindos* 1, Πίν. 125, σ. 629 - 30· βλ. ἀκόμα *Cl. Rh.* 4, εἰκ. 304, 2· 280, 2· 163, 5· *Olynthus* 5, πίν. 51, 35· *Copenhagen CV*, πίν. 119, 6· *Bonn CV* 39, 3· *Hesp.* 1938, σ. 217· 1940, σ. 252· 1946, πίν. XLVII, 111 — τὰ τελευταῖα αὐτὰ σὲ στρῶμα τῆς δεύτερης 10ετίας τοῦ 5ου αἰ· ἡ μορφή ἐδῶ νεότερη ἀπὸ τῆς Ἀγορᾶς (*Hesp.* 1946, πίν. XLVII) ποὺ χρονολογεῖται μὲ σιγουριά ἀπὸ τὴν ὁμάδα μέσα στὴν ὁποία βρέθηκε στὴ δεύτερη 10ετία τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (βλ. γενικὲς παρατηρήσεις σ. 226).

Μέσα 5ου αἰ. π.Χ. (;)

Ἄριθ. 103. Πί ν. 92

1956 - NAK 129

Σκυφίδιο συγκολλημένο ἀπὸ δύο θραύσματα. Ὑψ. 0.031, διάμ. χεῖλους 0.048, βάσης 0.028 μ. Μορφή (;).

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος.

A. Ἀπὸ ἓνα ἀνθέμιο κοντὰ στὶς λαβές, κι ἀνάμεσα τοὺς μορφή (;).

B. Σῶζονται ἴχνη ἀπὸ τὰ ἀνθέμια. Ἡ διακόσμηση πατάει πάνω σὲ μαύρη ταινία.

Τὸ χεῖλος ἐσωτερικὰ δὲν ἔχει ἐδαφόχρωμη ταινία. Τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, τὸ πόδι καὶ οἱ λαβές, μαῦρα.

Ἴδια ὁμάδα μὲ τὸ προηγούμενο, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

Τελευταία 30ετία 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 104. Πί ν. 92

1959 - NAK 288

Σκυφίδιο σχεδὸν ἀκέραιο. Ὑψ. 0.09, διάμ. χεῖλους 0.055, βάσης 0.032 μ. A. Μορφή, B. Ζῶο.

Πηλὸς καστανὸς ἀνοικτός. Ἡ διακόσμηση πάνω σὲ λευκὴ ἐπιφάνεια, κατὰ τόπους καστανή.

Ἀνάμεσα στὰ ἀνθέμια στὸ A, μορφή (;) πρὸς τὰ δ., στὸ B, ζῶο (;) πρὸς τὰρ.

Στὴ μαύρη ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου σχηματίζεται μιὰ πλατεῖα καστανέρυθρη ταινία σὲ σχῆμα κοιλία ποὺ ξεκινáει ἀπὸ τὸ χεῖλος καὶ φτάνει στὸν πυθμένα.

Ἴδια ὁμάδα μὲ τὰ προηγούμενα· βλ. ἀριθ. 102 ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

Ἀπολύτως ὅμοιοι οἱ σκύφοι: *Cl. Rh.* 3, 247· *Hesp.* 1946, πίν. XLVII ἀριθ. 111· Blinckenberg, *Lindos* 1, Πίν. 125.

Τελευταία 30ετία 5ου αἰ. π.Χ.

Πινάκια²⁰

Πολὺ ἀποσπασματικὰ τὰ κομμάτια τῶν πινακίων ποὺ μᾶς ἔδωσε ἡ ἀνασκαφή, ὅμως δια-

20. Παρ' ὅλη τὴ σύγχυση ποὺ ἔχει δημιουργηθῆ γύρω ἀπὸ τὴ σωστὴ σημασία του (Boardman, *BSA* 1954, σ. 187, πινάκιο = πίνακας· Καλλιπολίτη *BCH* 1955, σ. 467 - 70, πινάκιο = στρογγυλὸς δίσκος), χρησιμοποιοῦ τὸν καθιερωμένο ὄρο πινάκιο γιὰ τὰ πιάτα, ἀφοῦ καὶ σήμερα σὲ πολλὰς ἐλληνικὲς περιοχὰς πινάκιο = πιάτο. Ὁ Ἀρριανὸς, τὸν 2ον αἰ. μ.Χ. (*Τῶν Ἐπικτήτου διατριβῶν* 1.19.4 καὶ 2.22.31) σαφῶς χρησιμοποιοῖ τὴ λέξη πινάκιο μ' αὐτὴ τὴ σημασία. Ὁ σύγχρονός του Πολυδεύκης (*Ὄνομαστικόν*, 10, 82) ἀναφέρει μὲν ὅτι δὲ θυμᾶται νὰ βρῆκε πουθενὰ ἀνάμεσα στὰ σκεύη φαγητοῦ αὐτὸ τὸ ὄνομα, προσθέτει ὅμως ὅτι θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ σχηματίσουμε σὰν ὑποκοριστικὸ τοῦ πίνακα, ποὺ εἶναι ἡ κύρια ὀνομασία τοῦ πιάτου. Στὶς ξενόγλωσσες δημοσιεύσεις ἔχει καθιερωθῆ ὁ ὄρος πιάτο (plat, plate, Teller).

γράφουν καθαρά την εξέλιξη του σχήματος μέσα στον βου αί. και μέχρι τα μέσα περίπου του 5ου αί., προσθέτουν ένα έργο στο εργαστήριο του Λυδοῦ (ἀριθ. 107) και ένα ακόμα παράδειγμα προσχέδιου που έμεινε τελικά άχρησιμοποίητο (ἀριθ. 107 γ Πί ν. 93).

Δίνουμε σε έντελώς γενικές γραμμές την εικόνα που παρουσιάζει ή εξέλιξη του σχήματος στο δημοσιεύόμενο εδώ ύλικό. Η εξέλιξη αυτή βασικά συντελείται με αλλαγές στη διαμόρφωση του χείλους και της βάσης. Στο 1ο τέταρτο του βου αί. το χείλος αποτελεί όριζόντια καμπύλη· υπάρχει διαμορφωμένη δακτυλιόσχημη βάση στην περιφέρεια του πυθμένα — τη θέση αυτή κρατάει ως το τέλος σχεδόν του βου αί.· ο πυθμένας είναι κυρτός έσωτερικά, κοίλος έξωτερικά. Τα πινάκια ρηχά στην άρχή βαθαίνουν σιγά - σιγά: το χείλος ψηλώνει, σχηματίζοντας έξωτερικά μια κλειστή καμπύλη· κοντά στα μέσα του αιώνα χείλος και βάση αποτελούν, έξωτερικά, ένιαία γραμμή που στα μέσα περίπου του ύψους σπάει προς τα έξω σχηματίζοντας στρογγυλεμένη συνήθως γωνία (ἀριθ. 107 - 108, Σ χ έ δ. 2)· ή επιφάνεια του πυθμένα παραμένει κυρτή έσωτερικά, έξωτερικά όμως γίνεται σχεδόν επίπεδη (ἀριθ. 107, Σ χ έ δ. 2).

Στο 3ο τέταρτο του αιώνα ή ένιαία γραμμή χείλους-βάσης γίνεται συνεχής καμπύλη ως το πάνω άκρο του χείλους (ἀριθ. 109 - 111, Σ χ έ δ. 2) και με το πέρασμα του χρόνου γίνεται όλο και πιο άνοικτη (ἀριθ. 110, Σ χ έ δ. 2) για να καταλήξει σε ευθεία σχεδόν γραμμή (ἀριθ. 116, Σ χ έ δ. 2)· ή επιφάνεια του πυθμένα είναι έσωτερικά άλλοτε επίπεδη, άλλοτε κυρτή, όμως έξωτερικά συνήθως επίπεδη. Προς το τέλος του 3ου τετάρτου, στο κατώτερο άκρο της καμπύλης χείλους - βάσης μια μικρή προεξοχή σχηματίζει έξωτερικά ύποτυπώδη βάση (ἀριθ. 116 - 117, Σ χ έ δ. 2), και ή έξωτερική επιφάνεια του πυθμένα γίνεται πάλι κοίλη παρακολουθώντας, όπου υπάρχει, την έσωτερική κυρτότητα (ἀριθ. 116, Σ χ έ δ. 2).

Στο τελευταίο τέταρτο και προς το τέλος του αιώνα παράλληλα με τον παραπάνω ήδη διαμορφωμένο τύπο παρουσιάζεται και νέος με βασικές διαφορές· ή σημαντικότερη είναι ότι ανάμεσα στο χείλος και τη βάση αναπτύσσεται μια κυρτή επιφάνεια που απομακρύνει το ένα από τ'άλλο τα δύο αυτά στοιχεία, πλησιάζοντας τη βάση — όπου υπάρχει ξέχωρη — προς το κέντρο του πυθμένα (ἀριθ. 124, Σ χ έ δ. 2). Μέσα στον 5ο αί. διαμορφώνεται πληρέστερα ο παραπάνω τύπος: χείλος και πρόσθετη επιφάνεια γίνονται σχεδόν όριζόντια, κι έτσι το πινάκιο γίνεται πάλι ρηχό, κι ο πυθμένας έσωτερικά επίπεδος· σχηματίζεται δακτυλιόσχημη βάση κοντά στο κέντρο (ἀριθ. 128, Σ χ έ δ. 2).

Στη διακόσμηση, ως προς τη δομή της, μια βασική αλλαγή συντελείται στις άρχές του 2ου τετάρτου του βου αί.: οι κυκλικές γύρω από κεντρικό πυρήνα διάκοσμες ζώνες του πυθμένα (ἀριθ. 105 Πί ν. 93) αντικαθίστανται με τετραγωνισμένη διακόσμηση (βλ. το σύνολο σχεδόν των άλλων πινάκίων που δημοσιεύονται εδώ). Οί μορφές πατούν στην περιφέρεια του πυθμένα ή σε όριζόντια γραμμή κάτω από την όποία δημιουργείται τριγωνική δευτερεύουσα διάκοσμη ζώνη — έξεργον· ή τέτοια δομή (τετραγωνισμένη, με ή χωρίς όριζόντια γραμμή κάτω από την κύρια διακόσμηση) συνεχίζεται ως το τέλος του μελανόμορφου ρυθμού.

Πολύ αξιόλογο, αν και σώζεται τόσο άποσπασματικά, το πινάκιο κοντά στο Λυδό (ἀριθ. 107 α - γ Πί ν. 93)· αξιοπρόσεκτο επίσης το χαρακτό προσχέδιο που διακρίνεται καθαρά στο σωζόμενο πόδι της 'Αθηνᾶς και που τελικά δέν χρησιμοποιήθηκε· σύμφωνα μ' αυτό, το πέλμα πατούσε όλόκληρο στο έδαφος, και το πόδι ήταν πιο μικρό (ἀριθ. 107 γ Πί ν. 93).

Ἐξαιρετικῆς ποιότητος τὸ γοργόνειο πού στόλιζε τὸ κάτω μέρος τοῦ πυθμένα στὸ πινάκιο ἀριθ. 115 Πί ν. 97 καὶ μοναδικό, ὅσο τουλάχιστον γνωρίζω, γιὰ τὸν τρόπο πού ἔχει ἀποδοθῆ ἢ κόμη τῆς ἴδιας ποιότητος καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διακόσμηση τοῦ πυθμένα (ἀριθ. 115 Πί ν. 97).

Ἄριθ. 105. Πί ν. 93

1959 - ΝΑΚ 792

Θραύσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Σωζ. διάμ. 0.14 μ. περίπου, πάχος 0.01 μ. Στρόβιλος, ζώνη ζώων.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί.

Ἡ δομὴ τῆς διακόσμησης εἶναι ἡ συνηθισμένη στὸ 1ο τέταρτο τοῦ βου αἰ.: κεντρικὸς πυρήνας — ἐδῶ στρόβιλος ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ — καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὸν ζῶα (σώζονται ἑλλιπῶς σφίγγα καὶ πετεινός) πού στὸ δικό μας θραύσμα περιορίζονται στὴν ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ πυθμένα· ἐξωτερικὰ, τὸ γύρω ἀπὸ τὸν στρόβιλο τμῆμα ἐδαφόχρωμο.

Στὸ σωζόμενο τμῆμα τῆς σφίγγας ὑπάρχει χαρακτὸ περίγραμμα, γιὰ τὸ φτέρωμα τοῦ πετεινοῦ ἔχει χρησιμοποιηθῆ πολὺ χάραγμα καὶ χρῶμα ἰώδες. Ἴδιο χρῶμα ἔχουν τὰ σκέλη τοῦ στροβίλου ἐναλλάξ, καθὼς καὶ ὁ ἐσωτερικὸς ἀπὸ τοὺς δύο κύκλους πού τὸν περιβάλλουν.

Ὁ στρόβιλος στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καὶ ἡ τομὴ τοῦ θραύσματος γεννοῦν στὴν κ. Καλλιπολίτη ἀμφιβολίες γιὰ τὸ ἂν πράγματι εἶναι πινάκιο.

Κοντὰ στὸ ζ. τῶν Γοργόνων (:), βλ. καπάκι ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, Graef, πίν. 23 ἀριθ. 515.

Γύρω στὸ 580 π.Χ.

Ἄριθ. 106. Πί ν. 93

1959 - ΝΑΚ 761

Θραύσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Σωζ. διάμ. 0.17 μ. περίπου, πάχ. 0.01 μ. Ἄρμα κατ' ἐνώπιον.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος. Ἀτέλειες στὸ μαῦρο γάνωμα: ἡ οὐρά τοῦ αἰλουροειδοῦς καὶ τὸ σαγόνι τῆς σειρήνας καστανόξανθα.

Ἄρμα κατ' ἐνώπιον, σειρήνα. Τὸ ἄρμα πατάει πάνω σὲ ὀριζόντια γραμμὴ καὶ ἀποτελεῖ τὴν κύρια παράσταση· στὸ ἔξω γοργόνειο ζώνη ζώων: αἰλουροειδὲς — σώζεται ἡ οὐρά του — καὶ σειρήνα, πρὸς τὰρ. Ἡ διακόσμηση ἔχει σχεδὸν στὸ σύνολό της χαρακτὸ περίγραμμα. Τὸ φτερό τῆς σειρήνας καὶ μικρὸ ἴχνος ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη διακόσμηση, ἐπάνω ἀριστερά, εἶναι ἰώδη· γιὰ τὸ πρόσωπό της δὲν χρησιμοποιήθηκε λευκὸ χρῶμα. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ πυθμένα εἶναι ἐδαφόχρωμη μὲ ἰώδη κύκλο καὶ ταινία — σώζεται μικρὸ τμῆμα τους στὸ κάτω ἄκρο τοῦ θραύσματος. Ὁ τρόπος πού ἔχουν ἀποδοθῆ τὰ πόδια τῶν ἀλόγων δὲν εἶναι συνηθισμένος· κάπως θυμίζει ἀνάλογη παράσταση σὲ θραύσματα ἀφορέα ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη (Graef, 579 a-c, σ. 94), καὶ τῆ Β. κλιτῆ (Hesp. 1935, σ. 218 - 19 εἰκ. 2) πού ἡ Pease (δ.π.) χρονολογεῖ στὸ 1ο τέταρτο τοῦ βου αἰ. Τὸ δικό μας κομμάτι εἶναι λίγο νεότερο ὅπως δείχνουν ἡ διακόσμηση καὶ ἡ δομὴ της.

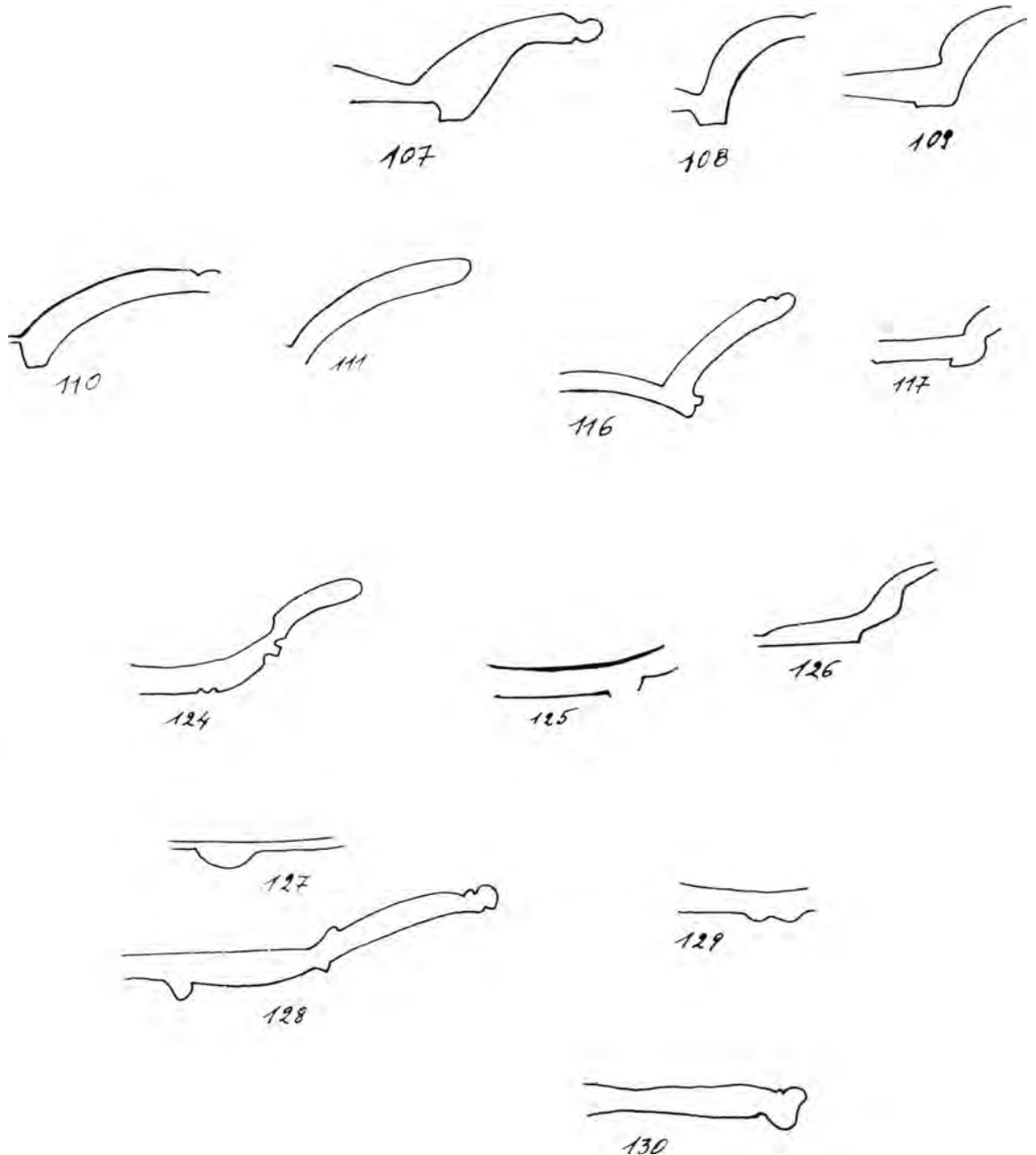
Γύρω στὸ 570 π.Χ.

Ἄριθ. 107 α-γ. Σχέδ. 2. Πί ν. 93-94

1959 - ΝΑΚ 793

1960 - ΝΑΚ 163

Τρία θραύσματα, τὰ δύο συναπτόμενα, ἀποτελοῦν τμήμα τοῦ πυθμένα καὶ τοῦ χείλους.
Ὁ πυθμένας συμπληρώθηκε. Διάμ. βάσ. 0.22 μ. περίπου. Ἀθηνᾶ.

Σχέδ. 2. Τομές πινακίων

Πηλός καστανός. Έργασία πολύ καλή. Τò χάραγμα στò πρόσωπο, στò περιδέριο, στὴ διακόσμηση τοῦ πέπλου, στò προσχέδιο τοῦ ποδιοῦ, λεπτότατο.

Ἄθηνᾶ πρὸς τὰ δ., μὲ στραμμένο πίσω τὸ κεφάλι, καὶ σὲ δεῦτερο ἐπίπεδο ἀσπίδα ριγμένη στὸ ἔδαφος. Ἡ θεὰ φορεῖ δωρικό πέπλο πλούσια στολισμένο στὸ λαιμὸ μὲ χαρακτὲς σπεῖρες, καὶ στὸ κεντρικὸ τμήμα, κάθετα, μὲ συνεχεῖς ρόμβους· τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ πέπλου ἦταν λευκό. Τὴν παρυφὴ στὸ κάτω μέρος τοῦ πέπλου στολίζουν ἐδαφόχρωμες κοκκίδες, καὶ λίγο πάνω ἀπὸ τὴν παρυφὴ μικροὶ χαρακτοὶ κύκλοι (βλ. Πί ν. 94). Πολὺ ἐνδιαφέρον τὸ λεπτότατο χαρακτὸ προσχέδιο ποῦ καθόριζε διαφορετικὴ στάση γιὰ τὸ σωζόμενο κάτω ἄκρο τοῦ ποδιοῦ (ἀριθ. 107 γ Πί ν. 93). Γιὰ τὸ προσχέδιο σὲ μελανόμορφα ἀγγεῖα βλ. Corbett, Preliminary Sketch στὸ *JHS* 1965, καὶ ἐδῶ, σ. 186, β.

Τὸ ἔξωργο στολίζουν διπλὰ ἀνθέμια μὲ ἐνδιάμεση συνεχῆ ἄλυσίδα. Παρόμοιο κόσμημα τῶν μέσων τοῦ βου αἰ. στὴν *Hesp.* 1946, σ. 130, 17. Ἐναλλασσόμενα ἀνθέμια καὶ ἄνθη λωτοῦ μὲ συμπλεκόμενους μίσχους στολίζουν τὸ χεῖλος· ἡ πάνω ἄκρη του εἶναι ἰώδης.

Λευκὸ χρῶμα ἔχει χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὰ γυμνά μέρη τῆς θεᾶς. Ἰώδες γιὰ τὴν ἀσπίδα, τὸ λοφίο τῆς περικεφαλαίας, τὸν πυρήνα τῶν ἀνθεμίων καὶ τῶν λωτῶν στὸ χεῖλος.

Ἐξωτερικά, τὸ χεῖλος καστανόμαυρο μὲ δύο ἰώδεις ταινίες στὴ βάση· στὸν πυθμένα δύο πλατειεῖς καστανόμαυρες ταινίες καὶ δυὸ ἰώδεις κύκλοι ἀνάμεσά τους.

Ἡ τομὴ ὅμοια μὲ τὴν τομὴ τοῦ πινακίου τοῦ Λυδοῦ στὸ Μόναχο (Lullies, *Anz.* 1962, σ. 612, γύρω στὸ 550 π.Χ.), καὶ μὲ τὸ πινάκιο τοῦ ἴδιου ζωγράφου στὸ *BCH* 1955, πίν. VIII, σ. 188 (Καρούζου).

Μεγάλο πρόβλημα ἦταν γιὰ μένα ἡ σύνθεση τῶν δύο τόσο ἀπομακρυσμένων τμημάτων γυναικείας μορφῆς, ποῦ σώζονται (κεφάλι, πόδια), πιστεύω ὅμως ὅτι ἡ λύση ποῦ μοῦ ἔδωσε ἡ Λητώ (Graef, πίν. 98 ἀριθ. 2406) εἶναι ἡ σωστή: κεφάλι καὶ πόδια ἀνήκουν στὴ θεὰ Ἄθηνᾶ ποῦ φεύγει βιαστικά μὲ στραμμένο τὸ κεφάλι πρὸς τὸ κέντρον, ὅπου πιθανότατα ὁ Ἡρακλῆς ἐκτελεῖ ἕναν ἀπὸ τοὺς ἄθλους του. Ἡ πεσμένη πίσω ἀπὸ τὰ πόδια τῆς θεᾶς ἀσπίδα δείχνει πὼς ὁ ἀντίπαλος τοῦ ἥρωα ἔχει ἤδη καταβληθῆ.

Κοντὰ στὸ Λυδό.

Γύρω στὸ 550 π.Χ.

Ἄριθ. 108. Σχέδ. 2· Πί ν. 95

1960 - NAK 477

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ χεῖλος καὶ τὴ βάση, μὲ μικρὸ τμήμα τοῦ πυθμένα. Διάμ. βάσης 0.17 μ. περίπου, ὕψ. 0.021 μ. Φύλλα κισσοῦ.

Ὁ πηλός ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Ἀτέλειες στὸ μαῦρο χρῶμα: οἱ μίσχοι τῶν φύλλων κατὰ τόπους καστανόξανθοι· οἱ κύκλοι στὸ χεῖλος καὶ ἡ ταινία στὸν πυθμένα, καστανὰ ἢ καστανόμαυρα.

Τὸ χεῖλος στολίζει ὁμορφὴ ταινία φύλλων κισσοῦ· οἱ μακροὶ τους μίσχοι σχηματίζουν ἄνετα γραμμένα «λυροειδῆ» μὲ ἐναλλασσόμενη φορά· πάνω καὶ κάτω ἀπὸ αὐτὴν κύκλοι. Ἡ πάνω ἄκρη τοῦ χεῖλους ἰώδης. Στὴν περιφέρεια τοῦ πυθμένα σώζεται μικρὸ τμήμα καστανόμαυρης ταινίας.

Ἐξωτερικά, τὸ χεῖλος μαῦρο, ἡ βάση καὶ τὸ σωζόμενο τμήμα τοῦ πυθμένα ἐδαφόχρωμα.

Ἡ τομή τοῦ σωζόμενου κομματιοῦ — χεῖλος καὶ βάση ἀποτελοῦν συνεχῆ καμπύλη μᾶλλον κλειστή — δείχνει πὼς χρονικὰ πρέπει νὰ τοποθετηθῆ ἀνάμεσα στοὺς ἀριθ. 107 καὶ 109 (Σχέδ. 2). Μὲ τὰ παραπάνω συμφωνοῦν ἡ διακόσμηση καὶ ἡ ἰώδης ταινία στὴν ἄκρη τοῦ χεῖλους.

550 - 525 π.Χ.

Ἄριθ. 109. Σχέδ. 2· Πί ν. 95

1959 - NAK 1149

Θραῦσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα καὶ τὸ χεῖλος. Διάμ. βάσης 0.17 μ. περίπου, μέγ. πᾶχ. πυθμένα 0.015 μ. Ταινίες.

Πηλὸς καστανός.

Πλατεῖα μαύρη ἐπιφάνεια καὶ λεπτὴ ἰώδης ταινία, ἐναλλασσόμενες μὲ ἐδαφόχρωμες, κοσμοῦν τὸ σωζόμενο τμήμα τοῦ πυθμένα· τὸ μαῦρο χεῖλος μετέχει στὴν ἐναλλαγὴ τῶν ταινιῶν. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἐδαφόχρωμη.

Τὸ πινάκιο αὐτὸ εἶναι λίγο νεότερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο — ἡ καμπύλη τοῦ χεῖλους πιὸ ἀνοικτὴ.

550 - 525 π.Χ.

Ἄριθ. 110. Σχέδ. 2· Πί ν. 95

1960 - NAK 455

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ χεῖλος μὲ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα τῆς βάσης καὶ τῆς περιφέρειας τοῦ πυθμένα. Διάμ. βάσης 0.165 μ. περίπου, ὕψ. 0.025 μ. Ἄνθη - κάλυκες λωτοῦ.

Πηλὸς καστανέρυθρος. Ἀτέλειες στὸ μαῦρο χρῶμα : οἱ μίσχοι καὶ οἱ κύκλοι στὸ κάτω μέρος τοῦ χεῖλους καὶ στὴν περιφέρεια τοῦ πυθμένα, κατὰ τόπους καστανόμαυρα.

Ἄλυσίδα ἀπὸ ἄνθη καὶ κάλυκες λωτοῦ μὲ μίσχους συμπλεκόμενους στολίζουν τὸ χεῖλος. Ἐργασία πρόχειρη. Ἐξωτερικὰ μαῦρο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κάτω ὀριζόντια ἐπιφάνεια τῆς βάσης πὺ εἶναι ἐδαφόχρωμη.

Παρόμοια διακόσμηση συνηθίζεται ἀπὸ τὸ 2ο τέταρτο τοῦ βου ὡς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα — ἴσως καὶ ἀργότερα (;). Ὅμως ἡ τομή τοῦ σωζόμενου κομματιοῦ καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀνθεμωτῆς διακόσμησης δείχνουν πὼς εἴμαστε ἀκόμα κοντὰ στὸ προηγούμενο.

550 - 525 π.Χ.

Ἄριθ. 111. Σχέδ. 2· Πί ν. 95

1959 - NAK 1150

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ χεῖλος. Στὸ κάτω μέρος διακρίνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ πυθμένα. Διάμ. χεῖλους 0.22 μ. περίπου. Κλαδί.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Ἀτέλειες στὸ μαῦρο χρῶμα : ἡ ἄκρη τῶν φύλλων καστανόξανθη.

Κλαδί μὲ λογχωτὰ φύλλα στολίζει τὸ χεῖλος· ἡ διακόσμηση αὐτὴ συνηθίζεται στὸ 2ο μισό, ἰδιαίτερα στὸ 3ο τέταρτο, τοῦ βου αἰ. Ἐξωτερικὰ, μαῦρο μὲ πλατεῖα ἐδαφόχρωμη ταινία στὸ πάνω μέρος.

Γύρω στὸ 525 π.Χ.

Ἄριθ. 112. Πί ν. 96
1957 - ΝΑΚ 1224

Θραύσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Διάμ. 0.142 μ. Σφίγγα.

Πηλὸς καστανέρυθρος. Χάραγμα χοντρό. Στὴν περιφέρεια διακρίνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ χείλους.

Σφίγγα πρὸς τὰρ., ἑλλιπής, καλύπτει ὀλόκληρο τὸν πυθμένα. Κάτω ἀπὸ τὸ φτερό της φυλλωτὸς ρόδακας μὲ ἰώδη πυρήνα· ἴδιο χρῶμα ἔχουν τὰ πέταλα τοῦ ρόδακα ἐναλλάξ καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ φτερό τῆς σφίγγας. Τὴ διακόσμηση περιβάλλει κύκλος καστανόμαυρος.

Ἐξωτερικά, δύο μαῦροι κύκλοι — ὁ ἓνας στὴν περιφέρεια — καὶ ἀνάμεσά τους ταινία στὸ ἴδιο χρῶμα.

550 - 525 π.Χ. (;).

Ἄριθ. 113. Πί ν. 96
1959 - ΝΑΚ 181

Θραύσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Σωζ. διάμ. 0.12 μ. περίπου. Ἄνδρική μορφή.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος.

Ἄνδρική μορφή πρὸς τὰρ. Σώζεται τὸ πρόσωπο μὲ μικρὸ μέρος ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ τὸ λαιμό. Τὸ γένι ἰώδες. Ἄριστερά, ἀκόντιο — εἶναι ἀμφίβολο ἂν τὸ κρατοῦσε ἢ σωζόμενη μορφή. Βρίσκομαι σὲ ἀδυναμία νὰ ἐξηγήσω τίς κοκκίδες γύρω ἀπὸ τὴν αἰχμή, δὲν ἔχω ὑπ' ὄψη μου τίποτα ἀνάλογο· μήπως κρεμασμένο στεφάνι (;).

Ἐξωτερικά, λεπτὴ μαύρη ταινία.

550 - 525 π.Χ.

Ἄριθ. 114. Πί ν. 96
1959 - ΝΑΚ 1148

Θραύσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Διάμ. 0.16 μ. περίπου. Ἄνδρική μορφή.

Πηλὸς καστανός.

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζεται ἀνδρική μορφή μὲ ἀκόντιο, ποὺ κινεῖται ζωνηρά πρὸς τὰ δ. Φοράει μακρὸ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο ποὺ στολιζέται μὲ πλατεῖες ἰώδεις πινελιές· τὰ συνηθισμένα χαράγματα δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπ' αὐτὲς ἔχουν ἀντικατασταθῆ μὲ λευκὲς γραμμὲς — τὸ χρῶμα ἔχει ἀπολεπισθῆ.

Ἐξωτερικά, μαύρη λεπτὴ ταινία.

550 - 525 π.Χ.

Ἄριθ. 115 α - γ. Πί ν. 97 - 98
1959 - ΝΑΚ 1012, 498

Τρία θραύσματα συνανήκοντα — τὰ δύο συναπτόμενα — ἀποτελοῦν τμῆμα τοῦ πυθμένα καὶ τῆς βάσης. Διάμ. βάσης 0.15 μ. περίπου. Ἄπόλλων, ἀνδρική μορφή. Γοργόνειο.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί.

Δύο ἀνδρικές μορφὲς ἀντικρυστὲς στολιζοῦν τὴν ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ πυθμένα. Ἡ πρὸς τὰριστερὰ μορφή μὲ τυλιγμένο τὸ σῶμα μέσα σὲ πλουσιότατο ἱμάτιο, βαδίζει ζωνηρά. Μεγαλοπρεπέστερη ἢ ἄλλη μορφή· τὸ ἱμάτιο πέφτει στὴ ράχη ἀφήνοντας ἀκά-

λυπτο τὸν δεξιὸ ὤμο· τὰ μαλλιά, στεφανωμένα με φυλλωτὸ κλαδί, εἶναι δεμένα σὲ ὠραιότατο «κόμβο»· τὰ χέρια τῆς μορφῆς ἔρχονται κατ' εὐθείαν ἐμπρός, τὸνα πλάι στ' ἄλλο, καὶ εἶναι λυγισμένα στὸν ἀγκώνα — πιθανότατα Ἐπόλων κιθαρῶδος. Τὰ μικρὰ σωζόμενα τμήματα τῆς ὑπόλοιπης διακόσμησης, ἀριστερά, δυσερμήνευτα: χέρι με ἄνθος, χέρι σκεπασμένο με ἱμάτιο (;).

Πλατεῖες ἰώδεις ταινίες ἐναλλασσόμενες με μαῦρες στολίζουν τὸ κάτω μέρος τοῦ ἱματίου τῆς πρὸς τὰρ. μορφῆς, καὶ ἄλλες πολὺ λεπτές, στὴν ἴδια ἐναλλαγή, τὸ τμήμα ποὺ πέφτει στὴ ράχη, καὶ στὶς δύο μορφές.

Μεγαλόπρεπο γοργόνειο στολίζει ἐξωτερικὰ τὸν πυθμένα. Γραπτές ἔλικες γιὰ τὴν ἀπόδοση τῆς κόμης δὲν εἶναι καθόλου συνηθισμένες, ὅμως εἶναι πολὺ πιὸ κοντὰ στὰ σκιαγραφημένα φίδια ποὺ στὶς παλιότερες παραστάσεις ξεπηδοῦσαν ἀπὸ τὰ μαλλιά τοῦ γοργόνειου. Οἱ ἰώδεις κοκκίδες στὶς ὁποῖες καταλήγουν στὸ κέντρο θυμίζουν ἀνάλογη περίπτωση σὲ ἔμβλημα κυλίκων τοῦ Νικοσθένη (Λοῦβρο 122, 127 bis, Hoprin 258 καὶ 306 ἀντιστοίχως), ὅπου ὅμως οἱ βόστρυχοι εἶναι ἐγχάρακτοι.

Ἔργασία ἐξαιρετὴ καὶ στὶς δύο ὄψεις τοῦ πυθμένα.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

Ἄριθ. 116. Σ χ ε δ. 2· Πί ν. 99

1959 - NAK 266

1957 - NAK 1404

Πυθμένας — ἔλλιπης — με μικρὸ τμήμα τοῦ χεῖλους. Συγκολλήθηκε ἀπὸ πολλὰ θραύσματα· ὁ πυθμένας συμπληρώθηκε. Διάμ. βάσης 0.156 μ. περίπου. Πομπή.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Χάραγμα βαθύ — ἐξαιρεση ἀποτελοῦν οἱ λεπτομέρειες στὸ πρόσωπο τῆς γυναίκα. Χρῶμα λευκὸ καὶ ἰώδες, ἐξίτηλα στὸ σύνολό τους.

Δύο ἄνδρες καὶ μιὰ γυναίκα ἀνάμεσά τους, με στεφάνια στὰ χέρια, βαδίζουν ζωηρὰ πρὸς τὰ δ. Τὰ στεφάνια ποὺ κρατοῦν, οἱ κρεμασμένες ταινίες καὶ ἡ κίνηση τῶν μορφῶν δείχνουν πὼς μετέχουν, ἢ σπεύδουν νὰ μετάσχουν, σὲ ἐπίσημη πομπή. Οἱ ἄνδρες ἔχουν ριγμένο στοὺς ὤμους τὸ πλούσια στολισμένο με μεγάλες κοκκίδες ἱμάτιο ποὺ πέφτει στὸ πλάι ἀφήνοντας ἀκάλυπτο τὸ σῶμα. Στὸ κεφάλι φοροῦσαν ἰώδη ταινία· διακρίνονται τὰ ἴχνη στὴν καλύτερα σωζόμενη μορφή. Ἐπισημότερη θέση στὴν πομπή κατέχει ἡ γυναίκα: κρατᾷ δύο στεφάνια — αὐτὸ ποὺ κρατοῦσε με τὸ δεξιὸ χέρι, δηλωμένο με λευκὸ πιθανότατα χρῶμα, μόλις ποὺ διακρίνεται πάνω στὸ ροῦχο καὶ στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου· στὸ κεφάλι φοροῦσε στεφάνι με μικρὰ φύλλα — τὸ χρῶμα ἔχει ἀπολεπισθῆ ἐντελῶς· τὰ ἐνώτια εἶναι δηλωμένα με χάραγμα. Τὸ ἀπόπτυγμα τοῦ πέπλου τῆς εἶναι ἀκόσμητο, ὅμως τὸ ὑπόλοιπο ροῦχο στολίζουν πλούσιο χάραγμα καὶ μεγάλες κοκκίδες λευκές — ὅμοιες μ' αὐτὲς ποὺ ὑπάρχουν καὶ στὰ ἱμάτια τῶν ἀνδρῶν. Οἱ μορφές εἶναι μετέωρες: δὲν πατοῦν σὲ ὀριζόντια γραμμὴ οὔτε στὴν περιφέρεια τοῦ πυθμένα.

○ Στὸ χεῖλος μεγάλα φύλλα, με κοκκίδες ἀνάμεσά τους. Ἐξωτερικά, χεῖλος καὶ πυθμένας μαῦρα· ἡ βάση ἐδαφόχρωμη.

Οἱ μορφές μας ἔχουν πολλὰ κοινὰ — μάτι, διπλὴ χαρακτὴ γραμμὴ μαλλιῶν, κρεμασμένες ταινίες, τὸ εἶδος τοῦ χαράγματος γενικὰ — με τὶς ἀντίστοιχες σὲ πινάκιο τῆς Ἄγορᾶς ἀπὸ τὴν Β. κλιτύ (*Hesp.* 1940, σ. 227 εἰκ. 44), ποὺ ὁ Roebuck χρονολογεῖ στὸ 3ο τέταρτο τοῦ βου αἰ. π.Χ. Εἶναι πολὺ κοντὰ, παρ' ὅλη τὴ διαφορὰ ποὺ παρουσιάζουν στὸν τρόπο ἀπόδοσης — στὸ πινάκιο τῆς Ἄγορᾶς οἱ μορφές εἶναι χαλαρές. Ἡ

σύγκριση τῆς τομῆς τῶν δύο πινακίων δείχνει πὼς τὸ δικό μας εἶναι νεότερο. Βλ. καὶ ἀμφορέα ἀπὸ τὴν Β. κλιτὸ τῆς Ἀκρόπολης, Roebuck *Hesp.* 1940, σ. 179 ἀριθ. 68, ποὺ ὁ Beazley (*ABV* 129, 2) τοποθετεῖ στοὺς συντρόφους (companions) τοῦ Λυδοῦ, εἰδικότερα στὴν ὁμάδα τῆς Β. κλιτύος· ἐδῶ ἀνήκει καὶ τὸ δικό μας πινάκιο. Ἡ κ. Καλλιπολίτη τὸ τοποθετεῖ εἰδικότερα στὸ ἐργαστήριό τῆς Ἐρινύος.

Γύρω στὸ 525 π.Χ.

Τὰ πινάκια ἀριθ. 117 - 123 ἀκολουθοῦν τὸ δρόμο ποὺ χάραξε ὁ Λυδός (dans le silage de Lydos, Καλλιπολίτη).

Ἄριθ. 117. Σ χ έ δ. 2· Πί ν. 99

1959 - NAK 1095

Θραύσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα καὶ τὸ χεῖλος. Διάμ. βάσ. 0.12 μ. περίπου. Μορφή ἀνδρική. Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Τὸ χάραγμα εἶναι βαθὺ καὶ σκληρό.

Ἀνδρική μορφή πρὸς τὰρ. με ραβδί (;). Φορεῖ μακρὸν χιτῶνα πλούσια στολισμένον· γιὰ τίς πτυχές ἔχουν χρησιμοποιηθῆ χάραγμα καὶ ἐπίθετα χρώματα (ἰῶδες, ἀραιωμένος πηλός, βλ. σ. 187). Στὸ χεῖλος κλαδί.

Ἐξωτερικά, τὸ χεῖλος μαῦρο· ἡ ὑπόλοιπη ἐπιφάνεια ἐδαφόχρωμη.

Οἱ χρωματιστὲς πτυχές θυμίζουν κάπως τὸ ροῦχο τῆς Μαινάδας στὴν ὑδρία Β 302 τοῦ ζ. τοῦ Λυσιππίδη στὸ Λονδῖνο (Agiar, Πίν. 69).

Τεχνοτροπικὰ ἡ διακόσμηση ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο ποὺ χάραξε ὁ Λυδός.

Γύρω στὸ 510 π.Χ.

Ἄριθ. 118. Πί ν. 99

1959 - NAK 260

Τμήμα τοῦ πυθμένα συγκολλημένο ἀπὸ δύο θραύσματα· στὴν περιφέρεια διακρίνεται ἡ ἀρχὴ τῆς βάσης καὶ τοῦ χεῖλους. Διάμ. πυθμένα 0.17 μ. περίπου. Τρεῖς μορφές.

Πηλὸς καστανός. Ἀτέλειες στὸ μαῦρο χρῶμα (ἡ γραμμὴ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν μορφῶν καστανόμαυρη). Χάραγμα βαθύ, ἀνισόπαχο.

Σῶζεται τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τρεῖς ἱματιοφόρες μορφές πρὸς τὰ δ., ἡ πρώτη γυναικεία, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς διακόσμησης. Πλατεῖες ἰῶδεις ἐπιφάνειες, λευκὲς κοκκίδες καὶ μαργαριτοῦλες στὸ ἴδιο χρῶμα στολίζουν τὰ ἱμάτια — μερικὲς κοκκίδες μοιάζουν με φύλλο κισσοῦ. Οἱ μορφές πατοῦν πάνω σὲ καστανόμαυρη γραμμὴ· στὸ ἔξεργο ρυτά, ὀριζόντια τοποθετημένα.

Ἐξωτερικά, στὴν περιφέρεια τοῦ πυθμένα, πλατεῖα καστανόμαυρη ταινία· τὸ ὑπόλοιπο τμήμα ἐδαφόχρωμο, χωρὶς ἐπίχρυσμα.

Ἰδιο ἐργαστήριό με τὸ προηγούμενο.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

Ἄριθ. 119. Πί ν. 99

1960 - NAK 121

Θραύσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Σωζ. διάμ. 0.17 μ. περίπου. Δύο μορφές.

Πηλὸς καστανός. Χάραγμα βαθύ, ἀνισόπαχο.

Σῶζεται ἐλλιπῶς τὸ πάνω μέρος ἀπὸ δύο ἱματιοφόρες μορφές ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἀρι-

στερό τμήμα της διακόσμησης. Ἡ δεύτερη μορφή φέρνει τὸ χέρι πρὸς τὸν ὦμο τῆς πρώτης — ἡ κίνηση αὐτὴ θυμίζει ἀνάλογη παράσταση σὲ πινάκιο τῆς Ἀγορᾶς (*Hesp.* 1940, σ. 227, εἰκ. 44). Πλατειῆς ἰώδεις πινελιῆς στολίζουν τὰ ἱμάτια· ἴδιο χρῶμα ἔχουν τὰ μαλλιά.

Ἐξωτερικά, τὸ σωζόμενο τμήμα τοῦ πυθμένα μαῦρο.

Ἰδιο ἐργαστήριο μὲ τὸ προηγούμενο

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

Ἀριθ. 120. Πί ν. 99

1959 - NAK 1099

Θραῦσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Σωζ. διάμ. 0.14 μ. περίπου. Ἀνδρικές μορφές.

Πηλὸς καστανός. Ἀτέλειες στὸ μαῦρο χρῶμα — ἡ γραμμὴ πάνω στὴν ὁποία πατᾶ ἡ παράσταση, καστανόμαυρη.

Δύο ἄνδρες πρὸς τὰ δ. ἔλλιπείς· ἀπὸ τὸν δεύτερο σώζεται μόνον ἡ ἄκρη τῶν δακτύλων τῶν ποδιῶν. Ὁ πρῶτος φορεῖ μακρὸ ἱμάτιο. Στὸ ἔξεργο ρυτὸ, ὀριζόντια τοποθετημένο.

Ἐξωτερικά, μαῦρο.

Ἰδιο ἐργαστήριο μὲ τὸ προηγούμενο. Τὰ τρία τελευταῖα θραύσματα (ἀριθ. 118, 119, 120) εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

Ἀριθ. 121. Πί ν. 100

1959 - NAK 1086

Θραῦσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Διάμ. 0.17 μ. Μορφή ἀνδρική.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος. Χάραγμα λεπτό.

Σώζεται τὸ δεξιὸ ἄκρο ἀπὸ τῆ διακόσμηση: ἱματιοφόρος μορφή πρὸς τὰρ. ἔλλιπής. Τὸ ἱμάτιο στολίζουν ἄσπρες κοκκίδες καὶ ἰώδεις πινελιές. Τὴν παράσταση περιβάλλουν δύο σειρὲς κοκκίδες, πλαισιωμένες ἀπὸ κύκλους ἰώδεις.

Ἐξωτερικά, μαῦρο.

Ἰδιο ἐργαστήριο μὲ τὸ προηγούμενο.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

Ἀριθ. 122. Πί ν. 100

1957 - NAK 793

1959 - NAK 210, 537

Πυθμένας ἔλλιπής· στὴν περιφέρεια, ἐπάνω δεξιά, διακρίνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ χεῖλους. Συγκολλήθηκε ἀπὸ τρία θραύσματα· συμπληρώθηκε. Διάμ. 0.129 μ. Τρεῖς μορφές.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Στὶς λεπτομέρειες τοῦ προσώπου τὸ χάραγμα πολὺ λεπτό. Ἀτέλειες στὸ μαῦρο γάνωμα: ἡ γραμμὴ πάνω στὴν ὁποία πατοῦν οἱ μορφές μόλις ποὺ διακρίνεται· ἔχει τὸ ἴδιο χρῶμα μὲ τὸ ἐπίχρισμα, ἔκτος ἀπὸ τὴ δεξιά τῆς ἄκρη ὅπου καταλήγει σὲ μαύρη κοκκίδα.

Τρεῖς γυναῖκες συζητοῦν, χειρονομώντας ζωηρά. Φοροῦν χιτῶνα καὶ ἱμάτιο πλούσια στολισμένα μὲ ἰώδεις πινελιές. Στὸ ἔξεργο ρυτὸ, ἔλλιπές. Τὴν παράσταση περιβάλλει σχηματοποιημένο κλαδί πλαισιωμένο ἀπὸ δύο ἰώδεις κύκλους· ἓνα τμήμα τοῦ ἐσωτερι-

κοῦ κύκλου σχηματίζει ταινία στὰ μαλλιά τῆς μορφῆς ποῦ βρίσκεται στὴν ἄκρη δεξιά.

Τὸ γάνωμα, ποῦ σκεπάζει ἐξωτερικὰ τὸν πυθμένα ἔχει στὸ σύνολό του ἀπόχρωση ἐρυθρωπὴ κατὰ τόπους πρασινόμαυρη.

Οἱ μορφές μοιάζουν πολὺ — πτυχές, χάραγμα, χρῶμα ἰῶδες — μὲ πινάκια τοῦ Μουσειοῦ τοῦ Scheurleer (*CV (La Haye) III H D et E*, πίν. 5, ἀριθ. 5 καὶ 7), περισσότερο μὲ τὸ δεύτερο, ποῦ ἀνήκει στὸ ἐργαστήριον Snake and Spots.

Ὅμοιο ἐργαστήριον μὲ τὸ προηγούμενον. Τὰ δύο τελευταῖα (ἀριθ. 121 καὶ 122) πιθανότατα ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

Ἄριθ. 123. Πί ν. 100

1959 - NAK 592

Θραύσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα. Σωζ. διάμ. 0.17 μ. περίπου. Δύο μορφές.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος. Χάραγμα χοντρό, σκληρό.

Δύο ἱματιοφῶρες μορφές πρὸς τὰ δεξιά — ἡ πρώτη γυναίκα, ὁ λαιμὸς λευκός. Στὸ σωζόμενο τμήμα τῶν ἱματίων δὲν ὑπάρχει διακόσμηση.

Ἐξωτερικὰ, πλατειὰ μαύρη ταινία στὴν περιφέρεια. Τὸ ὑπόλοιπο τμήμα ἐδαφόχρωμο, χωρὶς ἐπίχρυσμα.

Πιθανότατα ἀνήκει στὸ ἴδιο ἐργαστήριον μὲ τὰ προηγούμενα.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

Ἄριθ. 124. Σ χ έ δ. 2· Πί ν. 101

1957 - NAK 448

Πινάκιο σχεδὸν πλήρες, συγκολλημένο ἀπὸ πολλὰ θραύσματα καὶ συμπληρωμένο. Μέγ. διάμ. 0.158, ὕψ. 0.024 μ. Φύλλα κισσοῦ.

Πηλὸς καστανός. Ἀτέλειες στὸ μαῦρον γάνωμα (κατὰ τόπους τὰ φύλλα καὶ οἱ κύκλοι καστανόμαυρα). Στὸ χεῖλος δύο ὀπές, γιὰ ἀνάρτηση.

Κλαδὶ κισσοῦ — συμπίπτει μὲ τὴ βάση τοῦ χείλους — στολίζει μὲ τὴ διπλὴ σειρὰ τῶν φύλλων τοῦ τὸ χεῖλος, καὶ τὴν περιφέρεια τοῦ πυθμένα. Κοκκίδα ἀπὸ ἀραιωμένο πηλὸ (βλ. σ. 187) τοποθετημένον ἀπ' εὐθείας πάνω στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου δηλώνει τὴν ἀρχὴ τῶν μίσχων. Μιὰ μαύρη κοκκίδα στὸ κέντρο τοῦ πυθμένα καὶ δύο ὁμόκεντρες καστανόμαυρες ταινίες γύρω ἀπὸ αὐτὴν συμπληρώνουν τὴν ἐσωτερικὴ διακόσμηση.

Ἐξωτερικὰ, τὸ χεῖλος μαῦρο· ἡ ὑπόλοιπη ἐπιφάνεια καλύπτεται μὲ ἐρυθρὸ γάνωμα — ἐκτὸς ἀπὸ πλατειὰ πορτοκαλλόχρωμη ταινία γύρω ἀπὸ τὸν κεντρικὸ ἐρυθρὸ κύκλο.

Γιὰ τὴ χρονολόγησή του βοηθοῦν ἡ τομὴ (Σ χ έ δ. 2), ἡ διακόσμηση καὶ ἡ ὁμάδα μέσα στὴν ὁποία βρέθηκε: εἶναι ὁμάδα ἑλληνιστικὴ, ὅμως τὰ μελανόμορφα ποῦ ὑπάρχουν σ' αὐτὴν, χρονολογοῦνται στὶς δεκαετίες γύρω στὸ 500 π.Χ. (βλ. ληκύθους ἀριθ. 209, 198, κύλικα ἀριθ. 14, κρατήρα ἀριθ. 252).

Τελευταία δεκαετία βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 125. Σ χ έ δ. 2· Πί ν. 101

1959 - NAK 1097

Θραύσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα μὲ μικρὸ τμήμα τῆς βάσης. Διάμ. βάσης 0.11 μ. περίπου. Στρόβιλος.

Πηλός καστανός. Ἡ διακόσμηση καστανέρυθρη.

Ἀπὸ τῆ διακόσμηση σώζονται ἑλλιπῶς τρία σκέλη ἀπὸ στρόβιλο πρὸς τὰρ. Τὸ προσχέδιο ἔγινε μὲ χοντρὸ χάραγμα πού στὸ ἓνα σκέλος συνεχίζεται πέρα ἀπὸ τὴν κορυφή του, ἔτσι ὥστε σχηματίζεται ἡ ἄκρη ἄλλου στρόβιλου μὲ ἀντίθετη φορά. Ἡ διακόσμηση εἶναι τόσο πρόχειρη ὥστε νὰ δημιουργεῖται σύγχυση.

Ἐξωτερικά, ὁ πυθμένας ἑδαφόχρωμος, ἡ περιφέρεια μαύρη.

Ἡ χρονολόγησή του δύσκολη: ἡ μόνη ἔνδειξη εἶναι ἡ τομή του (Σ χ έ δ. 2), πού δείχνει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πρὶν τὴν τελευταία 10ετία τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 126. Σ χ έ δ. 2· Π ί ν. 101

1959 - NAK 1092

Μικρὸ πινάκιο. Μέγ. διάμ. 0.081 μ. Ταινίες, φύλλα.

Πηλός καστανός. Χωρὶς ἐπίχρισμα.

Ἡ διακόσμηση ἀποτελεῖται ἀπὸ μαῦρες ταινίες γύρω ἀπὸ κοκκίδα στὸ ἴδιο χρῶμα, πού κατέχει τὸ κέντρο τοῦ πυθμένα. Ἀνάμεσα στὶς ταινίες τοῦ χείλους μονὴ σειρὰ φύλλων — ἀπλουστευμένη μίμηση τοῦ συνηθισμένου στὸ τρίτο τέταρτο κλαδιοῦ (βλ. ἀριθ. 111 Π ί ν. 95), πού στὸ ἀριστερὸ μέρος ἔγιναν ἀπλῆς κοκκίδες.

Ἐξωτερικά, μαύρη ταινία ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος· μιὰ δευτέρη ὁμοία, στὴν περιφέρεια τοῦ χείλους, περιορίζεται σὲ ἓνα μόνο τμήμα τοῦ πινακίου.

Τέλος 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 127. Σ χ έ δ. 2· Π ί ν. 102

1959 - NAK 1096

Θραύσμα ἀπὸ τὸν πυθμένα, μὲ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα τῆς βάσης. Σωζ. διάμ. 0.12 μ. περίπου. Ἄνθη λωτοῦ, ἀνθέμια.

Πηλός πορτοκαλλόχρωμος. Καθόλου χάραγμα.

Λεπτὴ ὀριζόντια γραμμὴ, χωρὶς συνέπεια — στὸ ἄκρο ἀριστερὰ εἶναι ψηλότερα — χωρίζει τὴν ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια σὲ δυὸ μέρη διακοσμημένα μὲ ἀνθέμια καὶ ἄνθη λωτοῦ. Πάνω στὴ γραμμὴ ἐναλλασσόμενες μαῦρες καὶ λευκὲς κοκκίδες — οἱ τελευταῖες μικρότερες. Λευκὸ ἔχει χρησιμοποιηθῆ καὶ στὰ ἄνθη τοῦ λωτοῦ καὶ στὰ ἀνθέμια (κοκκίδες).

Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια μαύρη μὲ στενὴ ἑδαφόχρωμη ταινία· ἑδαφόχρωμη εἶναι καὶ ἡ ὀριζόντια ἐπιφάνεια τῆς βάσης.

Ὁμάδα τῆς Ἄναβύσσου (Καλλιπολίτη).

1ο μισὸ 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 128 α - β. Σ χ έ δ. 2· Π ί ν. 102

1955 - NAK 492 καὶ 252

Δυὸ κομμάτια, ἴσως συνανήκοντα, σώζουν τμήμα ἀπὸ τὸν πυθμένα μὲ τὴ βάση, καὶ τὸ χεῖλος. Διάμ. πυθμένα 0.18 μ. περίπου. α) Συγκολλήθηκε ἀπὸ τρία θραύσματα. Δύο ἀνδρικές μορφές, β) Πουλί.

Πηλός πορτοκαλλόχρωμος. Ὠραῖο κοκκινωπὸ ἐπίχρισμα σκεπάζει τὴν ἐπιφάνεια τοῦ πινακίου ἐσωτερικά καὶ ἐξωτερικά· τὸ ἐπίχρισμα αὐτὸ ἔχει ποτίσει ὀλόκληρη τὴν κάθετα σπασμένη ἐπιφάνεια τοῦ κομματιοῦ (β) (βλ. Π ί ν. 102)· φαίνεται πὼς ὑπῆρχε ράγισμα πού ἐπέτρεψε στὸ ἐπίχρισμα νὰ εἰσχωρήσει στὸ σημεῖο αὐτό. Πολὺ καλῆς

ποιότητας είναι το μαύρο γάνωμα που καλύπτει το χείλος έσωτερικά και τις κάθετες πλευρές της βάσης· στη διακόσμηση όχι τόσο καλό· γενικά, ή διακόσμηση δεν είναι τόσο καλής ποιότητας όσο το πλάσιμο του άγγείου.

α) Σώζεται το κάτω μέρος από δυο άνδρικές μορφές προς τάρ. στην άνεμη και άπιθανη — από άποψη ισορροπίας — στάση των ίματιοφόρων θεατών που συνηθίζεται στο πρώτο μισό του 5ου αι., ιδιαίτερα στον κύκλο του Αϊμωνα (Haspels, *ABL* Πίν. 41, 4)· δεξιά, άκρη κλαδιού. Η διακόσμηση πατάει πάνω σε ταινία που αποτελείται από σειρά κοκκίδων ανάμεσα σε ζεύγη γραμμών.

β) Δένδρο (;) — σώζεται το πάνω μέρος του κορμού — με κλαδιά που έχουν κοκκιδωτά φύλλα· ανάμεσά τους πετάει προς τα δ. πουλί.

Στην έξωτερική επιφάνεια μόνο οι κάθετες πλευρές του κυματίου και της βάσης και μιá πλατειά ταινία στον πυθμένα κοντά στην περιφέρεια είναι μαύρα.

Τα δύο κομμάτια μοιάζουν πάρα πολύ· έχουν την ίδια διάμετρο, το ίδιο κόκκινο επίχρυσμα, την ίδια τομή· μιá μικρή διαφορά διακρίνεται στη βάση: στο (β) ή έσωτερική της επιφάνεια είναι πιό κυρτή· ανήκουν όπωσδήποτε στο ίδιο άγγειοπλαστικό έργαστήριο, όμως δεν μπορώ να πω με σιγουριά πώς ανήκουν στο ίδιο πινάκιο: δεν φαίνεται ή σωζόμενη διακόσμηση, το πουλί και οι μορφές, να είναι φτιαγμένα από το ίδιο χέρι· και γενικά, ή διακόσμηση στο (β) φαίνεται κάπως μικρότερη — το ίδιο και οι ταινίες που περιβάλλουν τον πυθμένα.

Πινάκιο με ίδια τομή στο *BCH* 1955, εικ. 2, D σ. 470 (Καλλιπολίτη) χρονολογημένο στο 1ο μισό του 5ου αι. π.Χ. Η τομή του δικού μας πινακίου (Σχ έ δ. 2) πιό σφικτά διαρθρωμένη.

Κύκλος του Αϊμωνα.

Δεύτερη δεκαετία 5ου αι. π.Χ. ή ίσως λίγο παλιότερα.

Άριθ. 129. Σχ έ δ. 2· Πί ν. 102

1960 - NAK 197

Θραύσμα από τον πυθμένα με το αντίστοιχο τμήμα της βάσης. Διάμ. βάσης 0.10 μ. περίπου. Τέθριππο.

Πηλός καστανός. Η διακόσμηση πάνω σε υπόλευκη επιφάνεια.

Τέθριππο προς τα δ. Η διακόσμηση πατάει πάνω σε όριζόντια ταινία που αποτελείται από δύο σειρές κοκκίδες ανάμεσα σε δύο ζεύγη γραμμών.

Έξωτερικά, έναλλασσόμενες μαύρες και έδαφόχρωμες ταινίες· στον πυθμένα, ανάμεσά τους, ιώδης κύκλος.

Έργασία έξαιρετικά άμελής. Κύκλος του Αϊμωνα.

Γύρω στο 475 π.Χ.

Άριθ. 130 α - β. Σχ έ δ. 2· Πί ν. 103

1957 - NAK 1247

1959 - NAK 775 α - β

Δίσκος· συγκολλήθηκε από πολλά θραύσματα· συμπληρώθηκε. Μέγ. διάμ. 0.21 μ. Άβακωτό κόσμημα.

Ό πηλός έχει χρώμα κεραμιδί. Στην περιφέρεια και στο κέντρο διακρίνονται ίχνη φωτιάς. Το χείλος σ' ένα σημείο παρουσιάζει έλαφριά προς τα πάνω προεξοχή σχημα-

τισμένη από πρόσθετο πηλό πάνω στην ήδη λειασμένη σκληρή επιφάνεια· αυτό φαίνεται πολύ καθαρά σ' ένα σημείο όπου έχει αποκολληθῆ ὁ πρόσθετος πηλός (ἀριθ. 130 β Πί ν. 103).

Ἐξωτερικῶς τὴν ἐπιφάνεια καλύπτει ἀβακωτὸ κόσμημα· τὰ ἐναλλασσόμενα ἐδαφώχρωμα καὶ μαῦρα τετράπλευρα παρουσιάζουν ποικιλία διαστάσεων καὶ σχημάτων. Σὲ μερικὲς μεριές, τὴν περιφέρεια, ἔχει τραβηχτὴ εὐθεῖα γραμμὴ πού τετραγωνίζει τὴν διακοσμημένη ἐπιφάνεια καὶ διευκολύνει τὸ σχηματισμὸ κανονικῶν τετραπλευρῶν. Πολὺ καθαρὰ διακρίνονται οἱ παχειὲς μαῦρες γραμμές, κάθετες καὶ ὀριζόντιες, πού στὸ πρῶτο στάδιο τῆς ἐργασίας χώρισαν τὸν πυθμένα σὲ παραλληλόγραμμα.

Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ δίσκου μαῦρη μὲ ἐξαίρεση τὴν ὀριζόντια ἐπιφάνεια τῆς βάσης καὶ στενὴ ταινία στὸν πυθμένα, πού εἶναι ἐδαφώχρωμα.

Ἡ κ. Καλλιπολίτη περιορίζει τὸν ὄρο πινάκιο σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ εἶδος, τὸ χωρὶς χεῖλος (BCH 1955, σ. 467 - 470). Ἡ τομὴ τοῦ δίσκου μας πλησιάζει στὸν ἀριθ. 3 τῆς παραπάνω μελέτης (σ. 469 εἰκ. 1), πού εἶναι τοῦ ζ. τοῦ Πόλου.

Ἡ διακόσμηση θυμίζει τὸ ἔξοργον στὰ πινάκια τοῦ ζωγράφου τοῦ Ready.

Δὲν ἔχω στοιχεῖα πού νὰ μὲ βοηθοῦν στὴ χρονολόγησή του.

Καπάκια

Τὰ θραύσματα πού ἀνήκουν σὲ καπάκια λεκανίδων (Πί ν. 104 - 106) περιορίζονται μέσα στὸν 6ον αἰ. — ἀπὸ τὸ 2ο τέταρτο — μὲ ἐξαίρεση τὸν ἀριθ. 144 Πί ν. 106, πού κατεβαίνει ἴσως στὸ 3ο τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. Ἡ τομὴ τους εἶναι σὲ γενικὲς γραμμές ἢ ἴδια (Σ χ ἐ δ. 3), ἔχουν ἐσωτερικὰ μαῦρο γάνωμα μὲ ἰώδεις κύκλους καὶ τὴν κάτω ὀριζόντια ἐπιφάνεια τοῦ χείλους — ὅπου σῶζεται — ἐδαφώχρωμη. Στὸν κατάλογο ἀναφέρεται μόνον ὅταν συμβαίνει τὸ ἀντίθετο. Ὁ ἀριθ. 140 Πί ν. 105 εἶναι ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Λυδοῦ καὶ οἱ ἀριθ. 135 - 137 Πί ν. 104 - 105 πολὺ κοντὰ στὴν τεχντροπία του. Ἡ σφίγγα τοῦ ἀριθ. 131 (Πί ν. 104) θυμίζει τοὺς γρῦπες τοῦ ἀγγείου τοῦ Francois (Agris, Πίν. 45).

Τὰ θραύσματα ἀπὸ καπάκια πυξίδων καλύπτουν σχεδὸν ὀλόκληρους τὸν 6ον καὶ τὸν 5ον αἰ. Τὰ κομμάτια πού καθορίζουν τὰ ἀκριαῖα χρονικὰ ὄρια δὲν βοηθοῦν γιὰ ἀπόλυτη χρονολόγηση: τὰ παλιότερα, ἀριθ. 145, 146 (Swan Group) ἀνήκουν πιθανότατα στὶς ἀρχές τοῦ 2ου τετάρτου τοῦ 6ου αἰ., ἐνῶ τὰ νεότερα, μὲ γραμμικὴ διακόσμηση (Πί ν. 108 - 109), ἴσως στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. Παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία στὸ σχῆμα (βλ. τομές, Σ χ ἐ δ. 4 - 7), εἶναι ἐσωτερικὰ ἐδαφώχρωμα (ἐξαίρεση οἱ ἀριθ. 157, 158, 163, 165 Πί ν. 108 - 109 πού εἶναι μαῦρα), καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ πού ἔχουν γραμμικὴ διακόσμηση ἀνήκουν μᾶλλον σὲ ἐρυθρόμορφες πυξίδες.

Τὰ ὑπόλοιπα θραύσματα (Πί ν. 110 - 113) προέρχονται ἀπὸ καπάκια μεγάλων ἀγγείων, γαμικούς λέβητες (ἀριθ. 167 Πί ν. 110), πλημοχόη (ἀριθ. 169 Πί ν. 110), ἀμφορεῖς (Πί ν. 112). Γιὰ τὰ θραύσματα πού εἰκονίζονται στὸν Πί ν. 113 δὲν μπορῶ νὰ καθορίσω τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων στὰ ὁποῖα ἀνήκουν.

Οἱ ἀριθμοὶ 131 - 144 ἀνήκουν σὲ καπάκια λεκανίδων.

Ἄριθ. 131. Σχέδ. 3· Πί ν. 104
1957 - ΝΑΚ 601

Θραύσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας (:). Διάμ. 0.30 μ. περίπου, μέγ. πάχ. 0.014 μ. Ζώνη ζώων.

Πηλὸς καστανός. Σὲ πολλές μεριές τὸ γάνωμα εἶναι καστανόξανθο.

Σφίγγα καθιστὴ πρὸς τὰρ. — σώζεται ἑλλιπῶς — καὶ πίσω ἀπὸ αὐτὴν πόδι ζώου μὲ ἀντίθετη κατεύθυνση. Ὁ λαιμὸς καὶ τὸ στήθος τῆς σφίγγας, τμῆμα τοῦ φτεροῦ, μικρὲς πινελιὲς στὰ ὀπίσθια, ἰώδη. Τὰ ζῶα πατοῦν πάνω σὲ πλατεῖα μαύρη ταινία. Στὴν περιφέρεια φύλλα κισσοῦ ξεπηδοῦν ἀπὸ κυματιστὴ γραμμὴ ποὺ ἔχει πάρει τὴ θέση τοῦ κλαδιοῦ.

Τὸ μέσα μέρος καστανόξανθο, σὲ μερικὲς μεριές καστανόμαυρο.

Ἡ σφίγγα χρονικὰ εἶναι κοντὰ στοὺς γρύπες τοῦ ἀγγείου τοῦ François (Arias, Πίν. 40 - 41).

Γύρω στὸ 570 π.Χ.

Ἄριθ. 132. Πί ν. 104
1957 - ΝΑΚ 1633

Θραύσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Διαστ. 0.051×0.029 μ. Σειρήνα, ἀνθέμιο.

Πηλὸς καστανός.

Σειρήνα πρὸς τὰ δ. — σώζεται ἑλλιπέστατα — καὶ μπροστὰ τῆς ἀνθέμιο ριπιδωτό. Κοκκίδια στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου. Ὁ πυρήνας τοῦ ἀνθемίου, τμῆμα τοῦ φτεροῦ τῆς σειρήνας, ἰώδη. Τὸ στήθος τῆς σειρήνας, κοκκίδες στὴν ἀρχὴ τῆς οὐρᾶς καὶ ἄλλες γύρω ἀπὸ τὸν πυρήνα τοῦ ἀνθемίου, λευκά. Τὸ χάραγμα βαθύ, σταθερό.

Τὸ μέσα μέρος μαῦρο μὲ ἰώδη ταινία στὴν περιφέρεια.

Γύρω στὸ 570 π.Χ.

Ἄριθ. 133. Πί ν. 104
1957 - ΝΑΚ 910

Θραύσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Διάμ. 0.21 μ. περίπου. Ζώνη ζώων.

Πηλὸς καστανός. Τὸ μαῦρο γάνωμα σὲ μερικὲς μεριές καστανόξανθο: κορυφὲς ἀκτίων, κύκλοι, μέρος τῆς οὐρᾶς.

Σώζονται ἑλλιπέστατα σειρήνα καὶ κύκνος πρὸς τὰρ. Στὸ φτερό ἰώδες. Ζώνη ἀπὸ λευκὲς πιθανότατα κοκκίδες στὸ φτερό, ἀνάμεσα στὸ διπλὸ χάραγμα — τὸ χρῶμα ἐξίτηλο. Τὸ χάραγμα πολὺ λεπτό. Στὸ κέντρον ἀκτίνες.

Τὸ θραύσμα ἐσωτερικὰ μαῦρο μὲ ἰώδεις κύκλους, ἕναν πρὸς τὸ κέντρον, ἄλλον κοντὰ στὴν περιφέρεια ὅπου διακρίνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ χεῖλους.

Ἐργαστήριον τοῦ Λυδοῦ.

575 - 550 π.Χ.

Ἄριθ. 134. Πί ν. 104
1959 - ΝΑΚ 612

Θραύσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Σωζ. διαστ. 0.044×0.081 μ. Ζῶα.

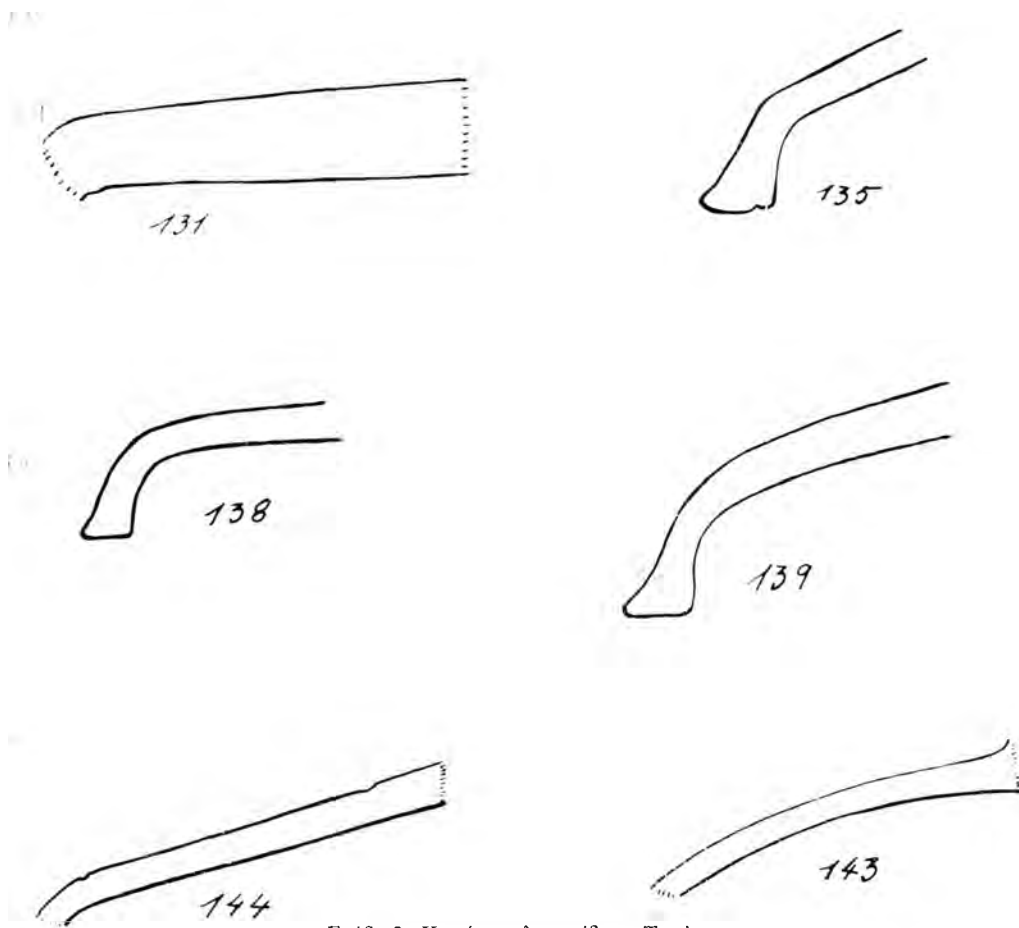
Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα καστανέρυθρο. Ἡ διακόσμηση ἐρυθρῶπι, κατὰ τόπους καστανόμαυρη.

Αίλουροειδές πρὸς τὰρ. καὶ σειρήνα μὲ ἀνοικτὰ φτερά πρὸς τὰ δ. — σώζονται ἑλλιπέστατα. Στὸ φτερὸ τῆς σειρήνας ἀνάμεσα στὸ διπλὸ χάραγμα, κοκκίδες λευκές. Στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου κοκκίδα.

Τὸ θραῦσμα ἐσωτερικὰ καστανόμαυρο μὲ δύο ἰώδεις κύκλους κοντὰ στὴν περιφέρεια ποὺ πῆραν σχεδὸν τὴν ἴδια καστανὴ ἀπόχρωση μὲ τὸ ὑπόλοιπο γάνωμα.

Ἐργαστήριο τοῦ Λυδοῦ.

575 - 550 π.Χ.

Σχέδ. 3. Καπάκια λεκανίδων. Τομές

Ἄριθ 135. Σχέδ. 3· Πί ν. 104

1957 - NAK 1630

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Σωζ. διαστ. 0.03×0.04 μ. Πετεινός.

Πηλὸς καστανός.

Πετεινός πρὸς τὰ δ., ἑλλιπής. Στὸ κεντρικὸ τμῆμα τοῦ σώματος κοκκίδες λευκές (;) — τὸ χρῶμα ἐξίτηλο στὸ σύνολό του — στὸ πίσω μέρος ἰώδης πινελιά.

Τὸ θραῦσμα ἐσωτερικὰ μαῦρο, μὲ ἰώδεις κύκλους κοντὰ στὴν περιφέρεια ὅπου διακρίνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ χεῖλους.

Μοιάζει πολὺ μὲ τὸ παρακάτω ἀριθ. 136, ἂν καὶ τὸ χάραγμα διαφέρει: ἐδῶ λεπτό, ἐλεύθερο, φευγαλέο, στὸ 136 παχύτερο, πολὺ σταθερό, καὶ τραβηγμένο μὲ προσοχὴ μοιάζουν σὰν νὰ ἀντιγράφουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Ἡ διάταξη στὸ φτέρωμα τοῦ πετεινοῦ μοιάζει μὲ τῆς κόμης τοῦ Κένταυρου στὸν ἀμφορέα τοῦ Τάραντα ἀριθ. 65 (Rumpf, *Sakonides*, Πίν. 25· *ABV* 109, Λυδός), καὶ μὲ πετεινὸ σὲ καπάκι στὶς Βρυξέλλες (τεχντροπία τοῦ Λυδοῦ *ABV* 118).

Κοντὰ στὸ Λυδό.

575 - 550 π.Χ.

Ἄριθ. 136. Πί ν. 104

1955 - NAK 560

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Σωζ. διάμ. 0.21 μ. περίπου. Πετεινός.

Πηλὸς καστανός. Ἰώδεις κύκλοι — ἀπὸ ἓνας — ἐξωτερικά, στὸ πάνω καὶ κάτω ἄκρο τοῦ χεῖλους, ἐσωτερικά, μόνον στὸ κάτω ἄκρο.

Σώζεται τμῆμα πετεινοῦ πρὸς τὰρ. καὶ μπροστὰ του ρόδακας ἐλλιπής. Τὸ πίσω μέρος τοῦ σώματος τοῦ πετεινοῦ ἐρυθροῖώδες, στὸ ὑπόλοιπο λευκὲς κοκκίδες. Τὸ χάραγμα βαθύ, σταθερό.

Τὸ θραῦσμα ἐσωτερικὰ μαῦρο μὲ δύο ἰώδεις κύκλους.

Γιὰ τὴ διάταξη τῆς διακόσμησης — ζώνη ζώων — βλ. ἀριθ. 137. Ἰδιο χέρι (:) μὲ τὸ προηγούμενο ἀριθ. 135 ὅπου καὶ σχετικὲς παρατηρήσεις.

575 - 550 π.Χ.

Ἄριθ. 137. Πί ν. 105

1960 - NAK 385

Πέντε θραύσματα, τὰ τρία συναπτόμενα, ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Διάμ. 0.26 μ. περίπου. Ζώνη ζώων.

Πηλὸς καστανός. Ἰώδεις ταινίες: στὸ χεῖλος ἐξωτερικά, ἀπὸ μία, πάνω καὶ κάτω.

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζονται ἐλλιπῶς δύο κύκνοι ἀντικρυστοὶ (ἀπὸ τὸν ἓνα μόνον τὸ κάτω μέρος τῶν ποδιῶν) πιθανότατα ἀνάμεσα σὲ σφίγγες (σώζεται τὸ μπρὸς μέρος τῆς μιᾶς) καὶ παραπληρωματικοὶ ρόδακες, ποικίλοι στὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος. Στὰ φτερά πινελιᾶς λευκὲς καὶ ἰώδεις, τὸ πρόσωπο καὶ ὁ λαιμὸς τῆς σειρήνας λευκά· τὸ λευκὸ χρῶμα ἐξίτηλο σχεδὸν στὸ σύνολό του.

Τὸ θραῦσμα ἐσωτερικὰ μαῦρο μὲ δύο κύκλους ἰώδεις κοντὰ στὴν περιφέρεια καὶ ἰώδη ταινία στὸ χεῖλος.

Στὸ ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλλα δύο θραύσματα — δὲν δίνουμε φωτογραφία τους — σώζεται τὸ κάτω μέρος ποδιῶν ζώου. Ἡ τομὴ ὅμοια μὲ τοῦ ἀρ. 138.

Γιὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴ σύνθεση στὴν διακόσμηση βλ. *CV Brussels A 70 III HD*, πίν. 2, 2 (τεχντροπία Λυδοῦ *ABV* 118, 43) καὶ Rumpf, *Sakonides*, πίν. 6 (*ABV* 114 Palermo 41).

Πολὺ κοντὰ στὰ δύο προηγούμενα καὶ στὸ ἐργαστήριό τοῦ Λυδοῦ — βλ. κύκνο στὴν κύλικα ἀριθ. 20129 τοῦ Τάραντα *CV* 3, πίν. 20 (*ABV* 113, 70).

575 - 550 π.Χ.

Ἄριθ. 138. Σ χ έ δ. 3· Π ί ν. 105
1955 - NAK 631

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Διάμ. 0.21 μ. περίπου. Μορφή, σφίγγα.

Πηλὸς καστανός. Ἐξωτερικὰ ἰώδης ταινία στὸ κάτω μέρος τοῦ χεῖλους.

Σώζονται ἑλλιπέστατα ἱματιοφόρος μορφή καὶ σφίγγα — πιθανότατα μορφή ἀνάμεσα σὲ σφίγγες. Στὸ ἱμάτιο ἰώδεις πινελιές. Ἀνάμεσα στὰ σκέλη τῆς σφίγγας κάλυκας λωτοῦ μὲ μακρὸ μίσχο.

Τὸ θραῦσμα ἐσωτερικὰ μαῦρο μὲ δύο ἰώδεις κύκλους κοντὰ στὴν περιφέρεια καὶ ταινία στὸ χεῖλος.

Κοντὰ στὸ Λυδὸ· γιὰ τὸ λωτὸ ἀνάμεσα στὰ σκέλη τοῦ ζώου βλ. Rumpf, *Sakonides*, πίν. 2. Γιὰ τὴ διακόσμηση ὅ.π., πίν. 6, ὅπου καπάκι λεκανίδας μὲ λιοντάρια, σφίγγες, σειρήνες κι ἀνάμεσά τους μορφές σὲ παράταξη ἢ ἀντικρυστές.

Γύρω στὰ μέσα τοῦ βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 139. Σ χ έ δ. 3· Π ί ν. 105
1957 - NAK 907

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Διάμ. 0.23 μ. περίπου. Μορφές, σφίγγα.

Πηλὸς καστανός. Ἀπὸ κακὸ ψήσιμο ἢ διακόσμηση σχεδὸν στὸ σύνολό της — ἐξαιρέση τὸ κάτω μέρος τῶν ἱματίων, καὶ τῶν ποδιῶν τῆς σφίγγας — πῆρε χρῶμα ἐρυθροπό. Τὸ ἰώδες (πλατεῖες ἐπιφάνειες καὶ κοκκίδες στὰ ἱμάτια, κάτω μέρος στήθους σφίγγας) πῆρε σχεδὸν τὴν ἴδια ἀπόχρωση· στὴ φωτογραφία, στὰ ἱμάτια, φαίνεται πιὸ σκοῦρο ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη διακόσμηση.

Δυὸ ἱματιοφόρες μορφές καὶ σφίγγα πρὸς τὰρ. — σώζονται ἑλλιπέστατα. Στὸ μέσα μέρος ἐρυθροπό γάνωμα καὶ στὸ κάτω μέρος τοῦ χεῖλους, ἐξωτερικὰ, ἰώδης ταινία.

Κοντὰ στὸ Λυδὸ. Γιὰ τὴ διακόσμηση βλ. τὸ προηγούμενο, ἀριθ. 138.

Γύρω στὰ μέσα τοῦ βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 140. Π ί ν. 105
1959 - NAK 225

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Διάμ. 0.023 μ. περίπου. Θήρα καλυδωνίου κάπρου.

Πηλὸς καστανός.

Σώζεται ἑλλιπῶς τὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς παράστασης: τέσσερις ἥρωες — ὁ τοξότης γονατιστὸς — καὶ ἓνα σκυλί ἐπιτίθενται ἀπὸ τὰριστερά. Οἱ δύο πρῶτοι ἥρωες κρατοῦν δόρυ (γιὰ τὸν δεῦτερο ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν κίνηση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ) καὶ ἔχουν ριγμένο στοὺς ὤμους κοντὸ ἱμάτιο ποῦ ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ σῶμα. Τὸ λοξὰ τοποθετημένο σῶμα τοῦ σκύλου δείχνει πὼς ἔχει ἤδη ἐπιτεθῆ στὸν κάπρο ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἦταν ἀκριβῶς μπροστὰ στίς σωζόμενες μορφές. Τὰ μαλλιά, τὰ γένεια, τὰ ἱμάτια, ἰώδη. Οἱ στικτοὶ ρόδακες στὸ ἱμάτιο τοῦ μεσαίου ἥρωα χαρακτοί, τὸ σῶμα τοῦ σκύλου κιτρινωπὸ (ἀραιωμένος πηλός)· γιὰ τὸ χρῶμα αὐτὸ βλ. σ. 187.

Τὸ μέσα μέρος μαῦρο μὲ δύο ἰώδεις ταινίες κοντὰ στὴν περιφέρεια.

Γιὰ τὸ θέμα, τόσο ἀγαπητὸ γύρω στὰ μέσα τοῦ βου αἰ. π.Χ., ἰδιαίτερα στὸ 3ο τέταρτο, βλ. de La Coste-Messelière, *Au Musée de Delphes*, σ. 130 - 152· D. von Bothmer, *Bull. M. F. A. Boston* 1948, σ. 46· *AI* 19 (1964): Μελέται, σ. 54 - 55, ὅπου καὶ παραπομπές. Ὑδρία, ἀριθ. 3830, *Firenze CV, Mus. Naz.*, πίν. 7· Brommer F., *Vasenlisten zur Heldensage* (1960, σ. 235 - 237).

Ώραϊο κομμάτι τοῦ Λυδοῦ ἀπὸ τὰ ὄριμα χρόνια τῆς δουλειᾶς του.
Ἄρχες 3ου τέταρτου βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 141. Πί ν. 105
1956 - ΝΑΚ 475

Θραύσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Διαστ. 0.04×0.035 μ. Ἄνθος λωτοῦ.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα πορτοκαλλί.

Σώζεται ἄνθος λωτοῦ ἀπὸ σύνθετο πιθανότατα κόσμημα, καὶ στήν περιφέρεια, γλῶσσες μὲ εὐθεῖες ἀνάμεσά τους. Τὸ κεντρικὸ φύλλο στὸ ἄνθος, οἱ γλῶσσες ἐναλλάξ, ἰώδη. Στὸ ἄνθος, στὸ κάτω μέρος, ἴχνη λευκοῦ χρώματος.

Τὸ μέσα μέρος μαῦρο· κοντὰ στήν περιφέρεια ἰώδης κύκλος.

Γάνωμα καὶ διακόσμηση πολὺ καλῆς ποιότητας.

Μέσα βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 142. Πί ν. 106
1959 - ΝΑΚ 133

Τρία θραύσματα, τὰ δύο συναπτόμενα, ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Διάμ. 0.25 μ. περίπου.
Ἄρμα.

Πηλὸς καστανός. Ἄπὸ κακὸ ψήσιμο ἢ διακόσμηση σχεδὸν στὸ σύνολό της πῆρε χρῶμα ἐρυθρωπό.

Ἄρμα πρὸς τὰ δ. (σώζεται τὸ μπρὸς μέρος δύο ἀλόγων καὶ τμῆμα ἀπὸ τὴν ἄντυγα)· πάνω σ' αὐτὸ δυὸ μορφές, μιὰ τρίτη μὲ τὴν ἴδια κατεύθυνση πίσω ἀπὸ τὰ ἄλογα, σὲ δευτέρου ἐπίπεδο. Μπροστά τους, στραμμένους πρὸς αὐτά, ἄνδρας γενειοφόρος μὲ πῖλο, χιτῶνα καὶ ἱμάτιο.

Τὸ πάνω μέρος τῆς χაίτης τοῦ ἀλόγου, πινελιές στὰ ἱμάτια, ἰώδη. Οἱ στικτοὶ ρόδακες στὸ ἱμάτιο τῆς μορφῆς ποὺ εἶναι πίσω ἀπὸ τ' ἄλογα, ὁ πῖλος καὶ ὁ χιτῶνας (;) τῆς μορφῆς ποὺ εἶναι μπροστά σ' αὐτά, κιτρινωπά (ἀραιωμένος πηλός, βλ. σ. 187).

Στὸ κέντρο ἄκτινες. Τὸ μέσα μέρος μαῦρο μὲ δύο ἰώδεις ταινίες.

Τελευταῖο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 143. Σχέδ. 3· Πί ν. 106
1955 - ΝΑΚ 1041

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμῆμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας (;). Σωζ. διάμ. 0.17 μ. περίπου. Ἄκτινες.

Πηλὸς καστανός. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς διακόσμησης ἔχει χρῶμα καστανέρυθρο.

Τὸ καπάκι καλύπτεται ἐσωτερικὰ - ἐξωτερικὰ ἀπὸ καστανέρυθρο γάνωμα ἐκτὸς ἀπὸ πλατεῖα ἐδαφόχρωμη ζώνη μὲ ἄκτινες γύρω ἀπὸ τὴ λαβή.

1ο μισὸ βου αἰ. π.Χ. (;).

Ἄριθ. 144. Σχέδ. 3· Πί ν. 106
1956 - ΝΑΚ 477

Θραύσμα ἀπὸ καπάκι λεκανίδας. Διάμ. 0.20 μ. περίπου. Κλαδὶ κισσοῦ.

Πηλὸς καστανός.

Κλαδὶ κισσοῦ μὲ ἐναλλασσόμενα φύλλα καὶ καρπούς. Ἡ περιφέρεια καὶ τὸ κέντρο μαῦρα. Ἄπλη σκιαγραφία. Χωρὶς ἐπίθετα χρώματα.

Ἐσωτερικὰ μαῦρο — τὸ γάνωμα κακῆς ποιότητος — μὲ καστανόμαυρους κύκλους· ἴσως ὁ πρὸς τὸ κέντρον ἰώδης.

Ὅμοιο κορινθιακὸ καπάκι σὲ σχῆμα καὶ διακόσμηση, ὅμως πολὺ καλύτερης ποιότητος, βρέθηκε σὲ στῶμα τοῦ 3ου τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. στὸ βόρειο νεκροταφεῖο τῆς Κορίνθου (Palmer, *Corinth XIII*, Πίν. 90 D 17 b).

5ος αἰ. π.Χ.

Οἱ ἀριθμοὶ 145 - 166 ἀνήκουν σὲ καπάκια πυξίδων.

Ἄριθ. 145. Σχέδ. 4· Πίν. 107

1957 - NAK 1632

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀπὸ καπάκι πυξίδας, μὲ τὴ λαβὴ ἀκέραιη. Διάμ. 0.09 μ. Κύκνοι.

Πηλὸς καστανός. Ἡ διακόσμηση καστανή, οἱ ἀκτίνες καστανόξανθες. Στὸ σῶμα τῶν κύκνων πλατεῖες ἰώδεις πινελιές· στὸ ἴδιο χρῶμα οἱ κύκλοι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στίς ἀκτίνες.

Σειρὰ κύκνων πρὸς τὰ δ. καὶ συστήματα λοξῶν γραμμῶν. Γύρω ἀπὸ τὴ λαβὴ λεπτή ταινία καὶ ἀκτίνες. Τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς, ἡ ἐσοχὴ στὴν πάνω τῆς ἐπιφάνεια, κύκλος πρὸς τὴν περιφέρεια, καστανά.

Τὸ μέσα μέρος ἄβαφο. Στὴν περιφέρεια διακρίνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ χείλους.

Τὸ καπάκι ἀνήκει στὴν ὁμάδα τῶν Κύκνων (Swan Group). Ὅμοιοι κύκνοι σὲ σκύφους ἀπὸ τὴν Β. κλιτὸ τῆς Ἀκρόπολης (*Hesp.* 1940, σ. 173, εἰκ. 17 ἀριθ. 52 - 53, 1ο μισὸ βου, Roebuck) καὶ σὲ μικρὰ ἀγγεῖα στὸ Petit Palais (*CV*, πίν. 6). Ἰδια χρονολόγησις δίνει ὁ Beazley γιὰ μικρὴν τριποδικὴν πυξίδα στὴν Ὁξφόρδη (*CV XIII*, πίν. 2 σ. 103).

Οἱ κύκνοι ποὺ κοσμοῦν τὸ καπάκι εἶναι σαφῶς παλιότεροι ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους τῶν σκύφων ἀριθ. 43 - 45 Πίν. 78 καὶ δὲν ξεπερνοῦν τίς ἀρχές τοῦ 2ου τετάρτου τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.

Γενικὰ γιὰ τὴν ὁμάδα αὐτὴ τῶν ἀγγείων βλ. τὸ σκύφο ἀριθ. 43· ἐπίσης Uge, *Reading CV*, πίν. 10, 10.

Γύρω στὸ 570 π.Χ.

Ἄριθ. 146. Σχέδ. 4· Πίν. 107

1959 - NAK 1200

Τρία θραύσματα συναπτόμενα ἀπὸ καπάκι πυξίδας, μὲ τὴ λαβὴ σχεδὸν ἀκέραια. Σωζ. διάμ. 0.084 μ. περίπου. Κύκνοι.

Πηλὸς καστανός. Στὸ σῶμα τῶν κύκνων πλατεῖες ἰώδεις πινελιές· στὸ ἴδιο χρῶμα ὁ κύκλος πρὸς τὸ κέντρο, καὶ στὴν πάνω ἐπιφάνεια τῆς λαβῆς, ὁ μεσαῖος.

Σειρὰ κύκνων πρὸς τὰ δ. καὶ συστήματα λοξῶν γραμμῶν. Πρὸς τὸ κέντρο δύο κύκλοι καὶ πλατεῖα μαύρη ταινία γύρω ἀπὸ τὴ λαβή.

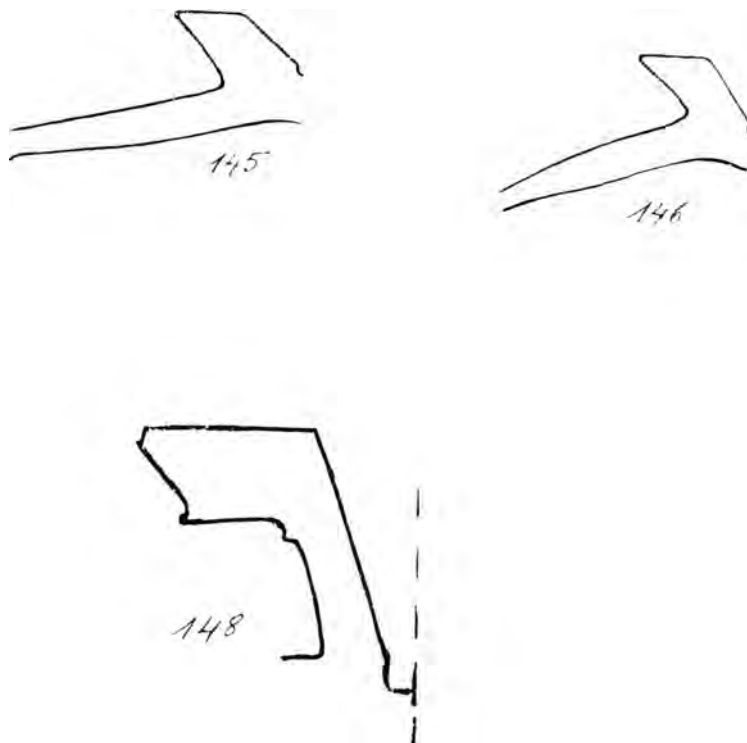
Στὴν πάνω ἐπιφάνεια τῆς λαβῆς τρεῖς κύκλοι καὶ βαθειὰ μαύρη ἐσοχὴ στὸ κέντρο — τὸ κατώτερο τμῆμα τῆς ἐδαφόχρωμο. Τὸ στέλεχος μαῦρο.

Τὸ μέσα μέρος ἄβαφο, σχηματίζει στὸ κέντρο ἐλαφρῶς μαστοειδῆ προεξοχή.

Ὅμαδα τῶν Κύκνων, ὅπως καὶ τὸ προηγούμενο ἀριθ. 145, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογρα-

φία. Ὅμοια διακόσμηση σὲ μικρὸ καπάκι πυξίδας ἀπὸ τῆ Β. κλιτῶ τῆς Ἀκρόπολης — λείπει ἡ λαβὴ — (Roebuck, *Hesp.* 1940, σ. 173 εἰκ. 17, ἀριθ. 49, 1ο μισὸ τοῦ βου αἰ. π.Χ.)· βλ. καὶ σκύφο στὸ Reading (*CV*, πίν. 10, 10) ποῦ ἡ Ure χρονολογεῖ γύρω στὰ μέσα τοῦ βου αἰ. π.Χ.

Γύρω στὸ 570 π.Χ.

Σχέδ. 4. Καπάκια πυξίδων. Τομές

Παραθέτω δύο λαβὲς ὅμοιες περίπου σὲ τομῆ μὲ τὶς προηγούμενες:

Ἄριθ. 147. Πίν. 107

1959 - NAK 1199

Λαβὴ ἀπὸ καπάκι πυξίδας (;). Διάμ. 0.053, ὕψ. 0.026 μ. Κύκλοι.

Στὴν πάνω ἐπιφάνεια κύκλοι καστανοὶ ὁμόκεντροι, ὁ τελευταῖος πρὸς τὴν περιφέρεια ἰώδης· τὸ στέλεχος καὶ ἡ ἐσοχὴ μαῦρα — τὸ κατώτερο τμῆμα τῆς ἐσοχῆς ἐδαφόχρωμο. Ὅμοια διακόσμηση καὶ περίπου τομῆ — τὸ στέλεχος ὄχι τόσο κωνικὸ ὅσο τὸ δικό μας — ἔχει λαβὴ καλύμματος λεκανίδας τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Λυδοῦ στὶς Βρυξέλλες (*CV III HD*, πίν. 2, *ABV* 118, 43).

Ἄριθ. 148. Σχέδ. 4· Πίν. 107

1957 - NAK 1631

Λαβὴ ἀπὸ καπάκι. Διάμ. 0.074, ὕψ. 0.037 μ. Κύκλος.

Στην πάνω επιφάνεια κύκλος ιώδης, ή περιφέρεια εδαφόχρωμη. Το στέλεχος και ή έσοχή έρυθροκάστανα. Τα σωζόμενα ίχνη καστανόμαυρου γανώματος στην κάτω επιφάνεια του στελέχους δείχνουν πώς ή λαβή άνήκει ίσως σε καπάκι λεκανίδας. Ίδια λαβή — όμως πιο ψηλόλιγνη — σε καπάκι κορινθιακής λεκανίδας των μέσων του 5ου αι. (*Corinth XIII*, πίν. 52, 344 - 6).

Άριθ. 149. Σ χ έ δ. 5· Π ί ν. 107
1957 - NAK 1216

Θραύσμα από καπάκι πυξίδας τύπου C. Ύψ. 0.025, διάμ. 0.13 περίπου, πάχ. 0.009 μ. Ήρακλής - λιοντάρι Νεμέας.

Πηλός καστανός, κατά τόπους γκριζωπός. Ή διακόσμηση έρυθρωπή έκτός από τα γυμνά μέρη της γυναίκας που είναι μαύρα. Ό επενδύτης της και δύο κοκκίδες στα μαλλιά, ιώδη.

Σώζεται το δεξι τμήμα της διακόσμησης: νέα προς τάρ. και νέος με αντίθετη κατεύθυνση αλλά με το κεφάλι στραμμένο πίσω, παρακολουθούν με φανερό ένδιαφέρον τη σκηνή που έκτυλίσσεται στο κέντρο: πάλη του Ήρακλή με το λιοντάρι της Νεμέας. Ή γυναικεία μορφή πάνω από τον πέπλο φοράει επενδύτη και χειρονομεί ζωηρά: μήπως ό επενδύτης, παρά την έλλειψη των άλλων συμβόλων, υποδηλώνει τη θεά Άθηνά; Ό νέος γυμνός, πιθανότατα ό Ίόλαος, κρατάει από τα χαλινάρια — δέν έχουν δηλωθῆ — άλογο προς τάρ. Πίσω από αυτό, σε δεύτερο επίπεδο, άλλος άνδρας γυμνός — φαίνονται τα πόδια του κάτω από το σώμα του ζώου. Στο έδαφος του άγγείου μεγάλες κοκκίδες. Το μέσα μέρος άβαφο.

Γιά τον επενδύτη βλ. Herman Thiersch, *Ependytes und Ephod*. (1936), πίν. XXI - XXVIII, XXX - XXXIV, σ. 74.

550 - 525 π.Χ.

Άριθ. 150. Σ χ έ δ. 5· Π ί ν. 107
1957 - NAK 947

Θραύσμα από καπάκι πυξίδας τύπου C. Διάμ. 0.12 μ. περίπου. Ήπείας.

Πηλός έρυθρωπός. Ή διακόσμηση καστανόξανθη. Χάραγμα λιγιστό.

Ήπείας καλπάζει προς τα δεξιά. Το άλογο λευκό, με χαιτή ιώδη, είναι καλοφτιαγμένο και ή ζωηρή του κίνηση αποδομένη με επιτυχία: αντίθετα ό ίππείας εξαιρετικά πρόχειρος, μιá καρικατούρα πάνω στη ράχη του ζώου.

Στο κέντρο γλώσσες. Κύκλοι και ταινίες χωρίζουν τις διάκοσμες ζώνες. Το μέσα μέρος άβαφο, όμως πολύ καλά λειασμένο.

500 - 480 π.Χ.

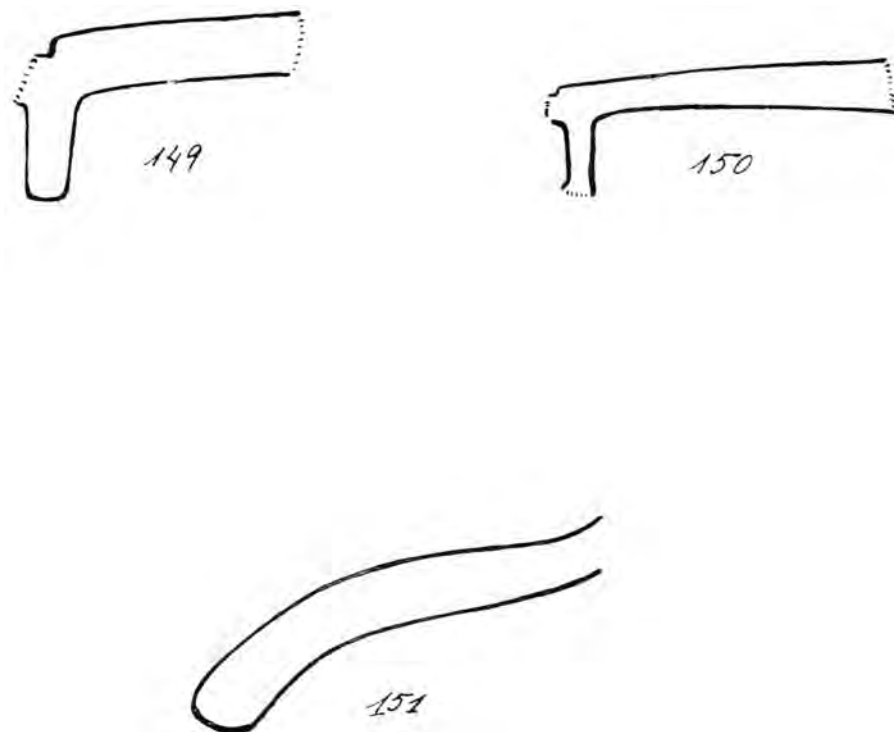
Άριθ. 151. Σ χ έ δ. 5· Π ί ν. 107
1957 - NAK 619

Θραύσμα από καπάκι πυξίδας τύπου A. Στο κέντρο διακρίνεται ή άρχή της λαβής. Διάμ. 0.13 μ. περίπου. Άρματοδρομίες.

Πηλός καστανός με μίκα, έσωτερικά τραχύς. Ήπιφάνεια υπόλευκη.

Άρματοδρομίες προς τα δ. — σώζονται άκέραιο ένα άρμα με τον ήνίοχο και τα όπισθια των άλλων, τα κεφάλια των άλλων του άρματος που ακολουθεϊ. Το γένη, κοκ-

κίδες στο ἱμάτιο, οἱ οὐρές τῶν ἀλόγων, τμήμα ἀπὸ τὸ κόσμημα ποὺ σώζεται στὴ βάση τῆς λαβῆς, ἰῶδη σὲ ποικίλες ἀποχρώσεις — ἀπὸ πορτοκαλλί - ἰῶδες (γένι) μέχρι κόκκινο (κοκκίδες στὸ ἱμάτιο).

Σχέδ. 5. Καπάκια πυξίδων. Τομές

Τὸ χάραγμα στὸ ἱμάτιο εἶναι πολὺ λεπτὸ καὶ σὲ μερικές μεριές σκεπάζεται ἀπὸ τὸ μαῦρο γάνωμα. Στὸ σωζόμενο κάτω μέρος τῆς λαβῆς ἴχνη ἀπὸ διακόσμηση. Τὸ μέσα μέρος ἄβαφο. Τὸ χεῖλος, ἐξωτερικὰ μαῦρο.

Ἡ κίνηση ἀποδομένη μὲ ἐξαιρετικὴ ζωηρότητα.

Γύρω στὸ 475 π.Χ.

Καπάκια ἀπὸ πυξίδες, μὲ ἀνθεωτὴ καὶ γραμμικὴ διακόσμηση· δὲν ἀκολουθοῦν αὐστηρὴ χρονολογικὴ σειρά· δόθηκε προτεραιότητα στὸ σχῆμα.

Ἄριθ. 152. Σχέδ. 6· Πί ν. 108

1957 - NAK 1637

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου Α. Διάμ. 0.07 μ. περίπου. Κάλυκες λωτοῦ, φύλλα κισσοῦ.

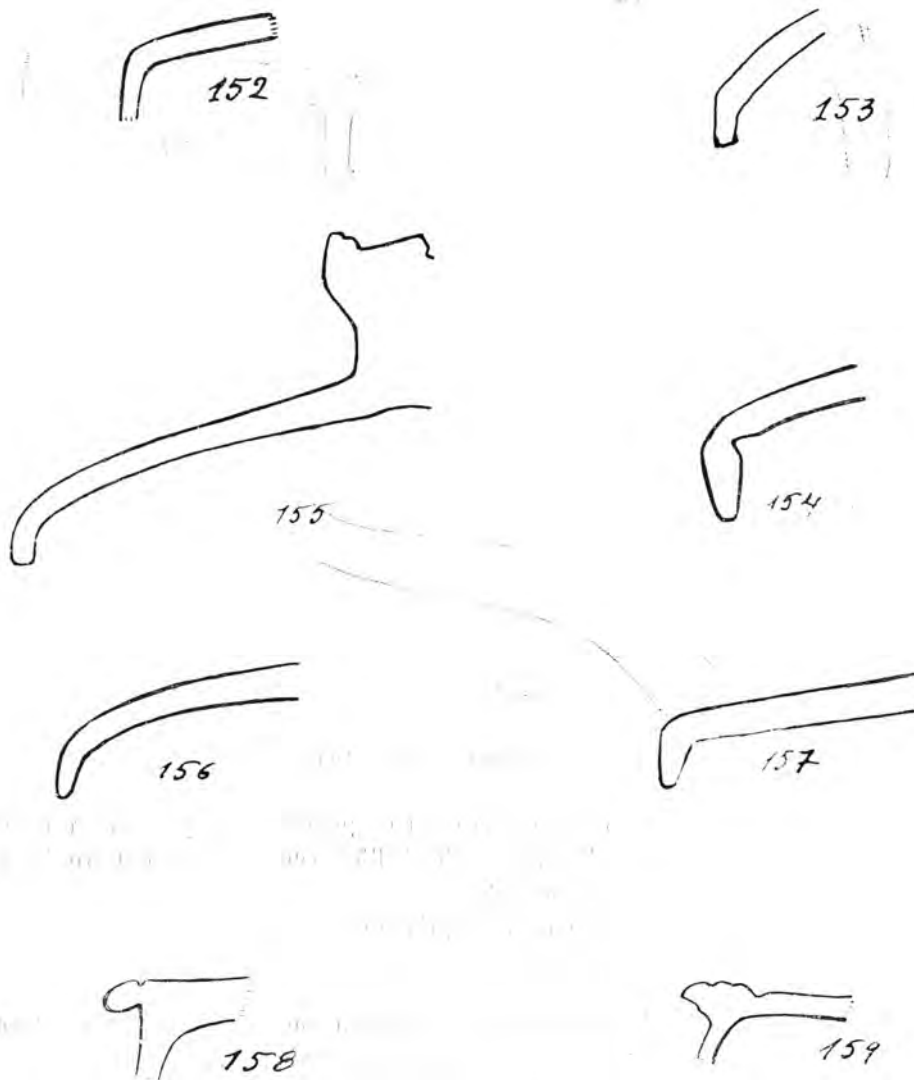
Πηλὸς καστανός. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ὑπόλευκη.

Κάλυκες λωτοῦ ἀκτινωτὰ τοποθετημένοι, κι' ἀνάμεσά τους φύλλα κισσοῦ — ἀπὸ ἓνα. Τὸ χεῖλος καὶ τὸ μέσα μέρος ἄβαφα.

2ο μισὸ βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 153. Σχέδ. 6. Πί ν. 108
1957 + ΝΑΚ 1574

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου Α. Διάμ. 0.09 μ. περίπου. Κάλυκες λωτοῦ, φύλλα κισσοῦ.

Σχέδ. 6. Καπάκια πυξίδων. Τομές

Πηλός καστανέρυθρος. Ἡ διακόσμηση στὸ σύνολό της καστανόμαυρη.

Τὴν πάνω ἐπιφάνεια κοσμοῦν δύο κυματιστὲς λευκὲς γραμμὲς μὲ κάλυκες λωτοῦ καὶ κόκκινα φύλλα κισσοῦ ἐναλλασσόμενα μέσα στους κυματισμούς. Στὸ χεῖλος ἀλυσίδα ἀπὸ μεγάλες καὶ μικρὲς κοκκίδες μαῦρες καὶ λευκὲς. Τὸ λευκὸ τοποθετημένο ἀπ' εὐθείας πάνω στὸν πηλό.

2ο μισὸ 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 154. Σχέδ. 6· Πίν. 108
1957 - ΝΑΚ 644

Τρία θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου Α. Διάμ. 0.15 μ. περίπου. Γραμμικὴ διακόσμηση.

Πηλὸς καστανός. Σὲ μερικὲς μεριῆς τὸ γάνωμα πῆρε καστανόξανθη ἀπόχρωση.

Στὴν περιφέρεια ζώνη μὲ ὁμόρροπες γωνίες (chevrons) ποὺ πλαισιώνονται πάνω καὶ κάτω ἀπὸ ζεύγη κύκλων. Τὸ χεῖλος μαῦρο. Τὸ μέσα μέρος ἄβαφο.

Παρόμοια διακόσμηση σὲ καπάκια πυξίδων — διαφορετικῆς τομῆς — τοῦ 2ου μισοῦ τοῦ 5ου αἰ.: *CV München* 2, πίν. 99, 3· 96, 6· 6 - 8, καὶ Ἄγορὰ Ρ 10573 (*Hesp.* 1949, πίν. 91, 54). Γιὰ τὸ σχῆμα βλ. τὸ καπάκι Ν.Υ. ἀριθ. 33284 (*Richter, Shapes and Names*, εἰκ. 138, 3ο τέταρτο τοῦ 5ου αἰ.). Σχῆμα καὶ διακόσμηση ὅμοια σὲ καπάκι τῶν τάφων τῆς πλατείας Συντάγματος (Χαριτωνίδης, *AE* 1958, σ. 58, 14 εἰκ. 96, τέλος 5ου αἰ.)· βλ. ἐδῶ, καὶ ἀριθ. 159.

450 - 400 π.Χ. (;).

Ἄριθ. 155. Σχέδ. 6· Πίν. 108
1960 - ΝΑΚ 359

Πολλὰ θραύσματα συναπτόμενα ἀπέτελεσαν τὸ μεγαλύτερο τμήμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου Α. Διάμ. 0.10 μ. Ἄνθῆμα.

Πηλὸς καστανός.

Ἡ διακόσμηση σὲ ζῶνες ἀπὸ τὸ κέντρο: α) ζητοειδὲς κόσμημα, β) κοκκίδες, γ) ἀνθέμια, μέσα σὲ μετόπες ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ στήλες κοκκίδων. Τὸ χεῖλος μαῦρο.

Ἡ λαβὴ εἶναι ἐδαφόχρωμη ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ περιφέρεια τοῦ δίσκου ποὺ εἶναι μαύρη.

Τὸ μέσα μέρος ἐδαφόχρωμο.

Τὰ χωρὶς ἔλικες καὶ πυρήνα ἀνθέμια, ποὺ τὰ πέταλά τους ξεπηδοῦν ἀπὸ τὴ μαύρη ταινία τῆς περιφέρειας, θυμίζουν ἀνάλογη διακόσμηση σὲ βοιωτικὲς κύλικες τοῦ 2ου μισοῦ τοῦ 5ου αἰ. (*Ure, Hesp.* 1946, σ. 35, πίν. VII, 1· βλ. καὶ Φιλιππάκη, *Attic Stamnos*, σ. 124).

2ο μισὸ 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 156. Σχέδ. 6· Πίν. 108
1959 - ΝΑΚ 1201

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου Α. Διάμ. 0.09 μ. Κοκκίδες.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος.

Μαῦρο καπάκι μὲ στενὴ ἐδαφόχρωμη ταινία ὅπου κοκκίδες ἐναλλάξ μαῦρες - λευκές. Τὴν ταινία πλαισιώνουν ἀπὸ ἓνα ζευγάρι ἰώδεις κύκλοι — μόλις ποὺ διακρίνονται πάνω στὸ μαῦρο γάνωμα· ἄλλο ἓνα ζευγάρι ἰώδεις κύκλοι στὴν ἀρχὴ τοῦ χεῖλους.

Τὸ μέσα μέρος ἐδαφόχρωμο.

Ἡ τομὴ ὅμοια μὲ τὸ καπάκι τῆς Ἄγορᾶς ἀριθ. Ρ 1348 (*Hesp.* 1946, πίν. LXVI, 280).

Ἄριθ. 157. Σχέδ. 6· Πίν. 108
1957 - ΝΑΚ 1647

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου Α. Διάμ. 0.16 μ. περίπου. Γραμμικὴ διακόσμηση.

Πηλός καστανός. Τό γάνωμα κατά τόπους καστανόμαυρο.

Στήν περιφέρεια θλαστές γραμμές· στο ύπόλοιπο τμήμα πλατειές μαύρες ταινίες εναλλασσόμενες με στενότερες εδαφόχρωμες και μαύρες. Τό χείλος μαύρο.

Τό μέσα μέρος μαύρο με ιώδη κύκλο κοντά στην περιφέρεια — βλ. ἀριθ. 162.

Όμοια διακόσμηση σε καπάκι λεκανίδας από τάφο της Κορίνθου, που χρονολογείται στα 480 - 470 (Palmer, *Corinth XIII*, πίν. 40, 284 - 3). Για τὸ σχῆμα βλ. καπάκι από τὴν Πνύκα, Talcott - Philiraki, *Small objects from the Pnyx*, ἀριθ. 134, πίν. 10 εἰκ. 1, τοῦ Ιου τετάρτου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Ἀριθ. 158. Σχέδ. 6· Πίν. 108

1957 - ΝΑΚ 1528

Θραύσμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου Β. Διάμ. 0.08 μ. περίπου. Γλῶσσες.

Πηλός καστανός. Διακόσμηση, γάνωμα, καστανέρυθρα.

Γλῶσσες κοσμοῦν τὴν πάνω ἐπιφάνεια. Τό ὑπόλοιπο θραύσμα, ἐσωτερικά - ἐξωτερικά, καλύπτεται ἀπὸ καστανέρυθρο γάνωμα, κατά τόπους ἐξίτηλο (για τὸ ἐσωτερικὸ γάνωμα βλ. ἀριθ. 162).

Ὁ τύπος Β («Powder Boxes», *ABV* 660) πρωτοπαρουσιάζεται σὴν ὕστερη ΠΚ περίοδο καὶ ἐπιζῆ ὡς τὸν 4ον αἰ. (Payne, *NC*, σ. 293 - 94). Ἴδιου τύπου πυξίδα σε τάφο τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. (Χαριτωνίδης, Τάφοι πλατείας Συντάγματος, *AE* 1958, σ. 30, 5 πίν. XXI β' για τὴ χρονολόγηση σ. 143) καὶ καπάκι ἀπὸ τὴν Πνύκα ἴσως τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰ. (Talcott - Philiraki, *Small objects from the Pnyx*, ἀριθ. 135, πίν. 10 εἰκ. 1).

Τό θραύσμα μας δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ χρονολογηθῆ με ἀκρίβεια· α) ἡ ἐνδειξη ποῦ ἔχουμε ἀπὸ τὸ στρώμα μέσα στοῦ ὁποῖο βρέθηκε εἶναι ὅτι δὲν κατεβαίνει παρακάτω ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. β) Ὁμοια διακόσμηση σε καπάκι πυξίδας ἴδιου τύπου σὴν Κόρινθο χρονολογείται στα μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. (*Corinth XIII*, πίν. 33, τάφος 224 - 5), 550 - 500 π.Χ. (;).

Ἀριθ. 159. Σχέδ. 6· Πίν. 108

1959 - ΝΑΚ 1207

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν μικρὸ τμήμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου Β. Διάμ. 0.095 μ. περίπου, σωζ. ὕψ. 0.014 μ. Διακόσμηση γραμμική.

Ὁ πηλός ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Ἡ διακόσμηση καστανέρυθρη πάνω σε ὑπόλευκη ἐπιφάνεια, ἡ περιφέρεια, πάνω καὶ κάτω, κόκκινη.

Στὴν πάνω ἐπιφάνεια θλαστές γραμμές, καὶ σὴν ἄκρη ἀριστερὰ δύο κῶνοι με κυματιστὸ περίγραμμα, καὶ θλαστὴ γραμμὴ ἀνάμεσά τους — ἀπὸ τὸν ἕνα σώζεται μόνο ἡ κάτω δεξιὰ γωνία. Ἡ κάθετη πλευρὰ τοῦ θραύσματος μαύρη με ὑπόλευκη ταινία στοῦ πάνω ἄκρο.

Τό μέσα μέρος ἄβαφο.

Ἡ διακόσμηση καὶ ἡ τομὴ μοιάζουν πολὺ με τὸ καπάκι ἀριθ. AP 1056 τῆς Ἀγορᾶς. Σχετικὰ με τὸν τύπο Β τῶν πυξίδων βλ. τὸ προηγούμενο, ἀριθ. 158.

Ἀριθ. 160. Σχέδ. 7· Πίν. 109

1959 - ΝΑΚ 873

Θραύσμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου C. Διάμ. 0.11 μ. περίπου. Γλῶσσες, κλαδι κισσοῦ.

Πηλός καστανός. Οί γλῶσσες ἐναλλάξ καὶ ὁ κύκλος στὴ βάση τους, τὰ φύλλα κατὰ ζεύγη ἐναλλάξ, ἰώδη. Τὸ κλαδί, οἱ γραμμὲς ἀνάμεσα στὶς γλῶσσες, καστανόξανθα. Καθόλου χάραγμα.

Στὴν περιφέρεια ἐλαφρὰ κυματιστὸ κλαδί κισσοῦ μὲ τὰ φύλλα αὐστηρὰ τοποθετημένα κατὰ ζεύγη· πρὸς τὸ κέντρο: α) γλῶσσες καὶ β) ἀκτίνες.

Τὸ μέσα μέρος ἄβαφο.

Τὸ σχῆμα καὶ ἡ διακόσμηση θυμίζουν τὸ κάλυμμα τῆς πυξίδας ἀριθ. 1927, 4451 στὴν Ὁξφόρδη ποῦ ὁ Payne (σ. 332 εἰκ. 175 Α) τοποθετεῖ κοντὰ στὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. 3ο τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 161. Σχέδ. 7· Πί ν. 109

1957 - NAK 1636

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου C. Διάμ. 0.11 μ. περίπου. Διακόσμηση γραμμική.

Πηλός καστανός.

Ἡ διακόσμηση σὲ δύο ζῶνες: α) γλῶσσες ἐναλλάξ ἰώδεις καὶ μαῦρες, καὶ ἀνάμεσά τους καστανόξανθες γραμμὲς ποῦ καταλήγουν σὲ μαύρη κοκκίδα, β) συστήματα ἀπὸ τέσσερις κυματιστὲς γραμμὲς μέσα σὲ μετόπες ποῦ σχηματίζονται ἀπὸ ἰώδη ὀρθογώνια. Τὸ πλαστικὸ κυμάτιο ποῦ χωρίζει τὶς δύο ζῶνες ἔχει στὸ πάνω μέρος διπλὴ σειρὰ κοκκίδων (ὀδοντωτὸ κόσμημα), καὶ τὶς κάθετες πλευρὲς πρὸς τὸ κέντρο μαύρη, πρὸς τὴν περιφέρεια ἰώδη. Ἡ περιφέρεια μαύρη.

Τὸ μέσα μέρος ἄβαφο.

Ἡ προσεκτικὴ καὶ σχετικὰ σφικτὴ διακόσμηση δείχνει πὼς εἴμαστε ἀκόμα στὸν 6ον αἰ. π.Χ. Ὅμοιο κόσμημα μὲ τὴν ζώνη (β) σὲ καπάκι πυξίδας τύπου Β ἀπὸ τάφο τῆς Κορίνθου τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. (*Corinth* XIII, 292 - 1).

Τὸ σχῆμα θυμίζει τὸ κάλυμμα τῆς πυξίδας τῆς συλλογῆς Ἐμπεδοκλῆ, ποῦ μὲ ἀμφιβολία ὁ Payne (σ. 333 εἰκ. 176) χρονολογεῖ στὸ 3ο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.

2ο μισὸ 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 162. Σχέδ. 7· Πί ν. 109

1960 - NAK 488

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου C. Διάμ. 0.10 μ. περίπου. Κάλυκες λωτοῦ, ἀκτίνες.

Πηλός ἐρυθρωπός.

Ἡ διακόσμηση σὲ ζῶνες· ἀπὸ τὸ κέντρο: α) κάλυκες λωτοῦ μὲ κοκκίδες — ἀπὸ μία — ἀνάμεσά τους, β) δύο ταινίες, γ) στὴν περιφέρεια ἀκτίνες. Ἡ ταινία στὴ βάση τῶν ἀκτίνων ἰώδης. Ἡ παρυφὴ καὶ στὰ δύο ἐπίπεδα μαύρη — βλ. Σχέδ. 7, τομὴ· στὸ χαμηλότερο ἐπίπεδο στενὴ ἐδαφόχρωμη ταινία στὸ πάνω μέρος.

Ἐσωτερικά, ὠραῖο πορτοκαλλί ἐπίχρισμα — πρᾶγμα ὄχι καὶ τόσο συχνὸ στὰ καπάκια τῶν πυξίδων· βλ. καὶ ἀριθ. 157, 158, 163, 165· στὴν περιφέρεια μαῦρος κύκλος.

Ἔργασία καὶ γάνωμα ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

2ο μισὸ 6ου αἰ. π.Χ. (;).

Ἄριθ. 163. Σχέδ. 7· Πί ν. 109

1960 - NAK 7

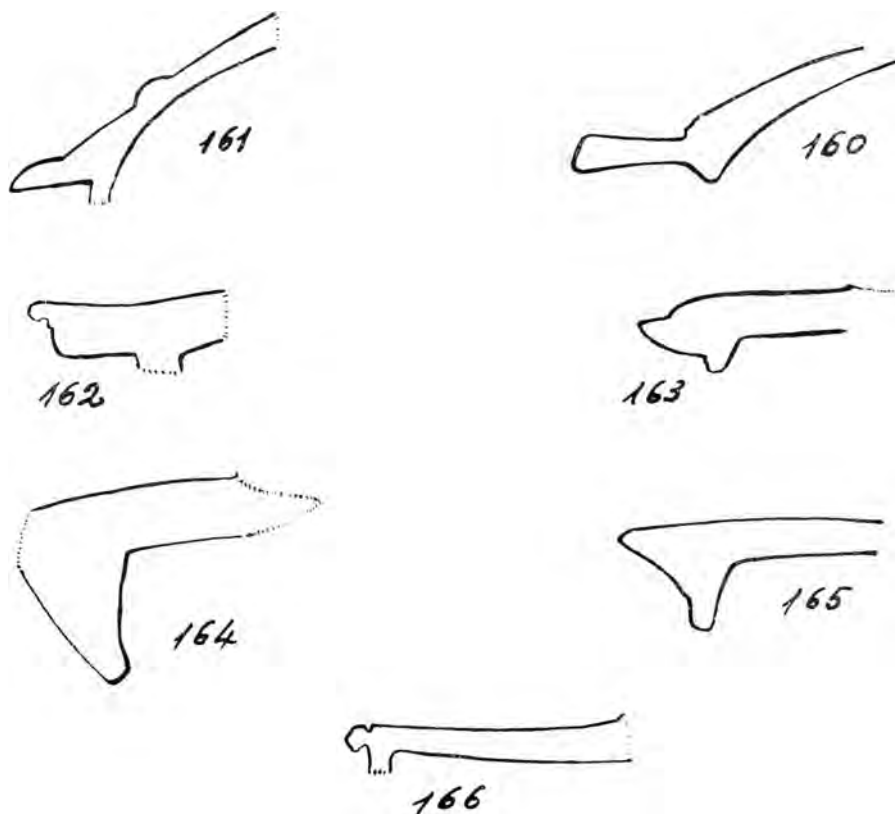
Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου C. Διάμ. 0.08 μ. περίπου. Γλῶσσες.

Πηλός καστανός.

Γλώσσες στολίζουν ολόκληρη την πάνω επιφάνεια· στην περιφέρεια κοκκίδες.

Το μέσα μέρος σκεπάζεται με ωραίο μαύρο γάνωμα (βλ. αριθ. 162) εκτός από την κάτω οριζόντια επιφάνεια της προεξοχής (βλ. τομή, Σχέδ. 7).

5ος αι. π.Χ.

Σχέδ. 7. Καπάκια πυξίδων. Τομές

Ἄριθ. 164. Σχέδ. 7· Πί ν. 109

1960 - NAK 487

Θραύσμα από καπάκι πυξίδας τύπου C. Σωζ. διάμ. 0.10 μ. περίπου. Γλώσσες.

Πηλός καστανέρυθρος.

Γύρω από τη λαβή γλώσσες με κοκκίδες — από μία — ανάμεσά τους· το υπόλοιπο σωζόμενο τμήμα μαύρο.

Το μέσα μέρος άβαφο, όμως αρκετά φροντισμένο.

Ἄριθ. 165. Σχέδ. 7· Πί ν. 109

1959 - NAK 563

Θραύσμα από καπάκι πυξίδας τύπου C. Διάμ. 0.11 μ. περίπου. Ἄκτινες.

Πηλός καστανός. Οί άκτινες έχουν κατά τόπους άπόχρωση καστανόξανθη.

Ἡ διακόσμηση σὲ ζῶνες· ἀπὸ τὸ κέντρο: α) ἀκτίνες, β) γλωσσοειδὲς κόσμημα· στὴν ἄκρη τῆς περιφέρειας μαῦρος κύκλος. Ὡραῖο μαῦρο γάνωμα σκεπάζει τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς κάθετης πλευρᾶς (βλ. τομὴ, Σχέδ. 7)· τὸ κάτω ἐπίπεδο τμήμα τῆς ἄβαφο.

Στὸ μέσα μέρος κόκκινο ἐπίχρυσμα (βλ. ἀριθ. 162).

Ἴδια τομὴ ἔχουν τὰ καπάκια: τῆς Ἀγορᾶς P 10573 (Corbett, *Hesp.* 1949, πίν. 91, 54)· τοῦ Μονάχου (CV 2, πίν. 96, 6-8 καὶ 99, 3· καὶ τὰ δύο χρονολογοῦνται στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 5ου αἰ.)· τῶν τάφων τῆς πλατείας Συντάγματος (Χαριτωνίδης, *AE* 1958, σ. 73, 4 πίν. 21 α ἀριστερά, τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ.)· τῆς Ν.Υ. ἀριθ. 48003 (Richter, *Shapes and Names*, εἰκ. 139, γύρω στὸ 460).

5ος αἰ. π.Χ.

Ἀριθ. 166. Σχέδ. 7· Πίν. 109

1959 - NAK 179

Θραύσμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας τύπου C. Διάμ.: 0.09 μ. περίπου. Γραμμικὴ διακόσμηση. Πηλὸς καστανός.

Γύρω ἀπὸ τὴ λαβὴ — διακρίνεται ἡ ἀρχὴ τῆς — θλαστὲς γραμμὲς ἀκτινωτὰ διατεταγμένες μὲ κοκκίδες ἀνάμεσά τους — ἀπὸ τρεῖς ἢ τέσσερις· στὴν περιφέρεια ζώνη μὲ ὁμόρροπες γωνίες (chevrons). Ἡ παρυφή, καὶ τὸ ἔξω μέρος τῆς προεξοχῆς — βλ. τομὴ, Σχέδ. 7 — μαῦρα. Στὸ μέσα μέρος σκοῦρο καστανὸ γάνωμα — βλ. ἀριθ. 162.

Ὅμοιες γωνίες στὸν ἀριθ. 154, ἐπίσης σὲ δύο καπάκια πυξίδων τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς πλατείας Συντάγματος (Χαριτωνίδης, *AE* 1958, εἰκ. 149 πίν. 21 α, καὶ 73, 4· γιὰ τὴ χρονολόγησι σ. 143), ὅπου οἱ γωνίες σωστὰ χαρακτηρίζονται σὰν «ἰσχυρῶς ἐσχηματοποιημένα φύλλα».

5ος αἰ. π.Χ. (;).

Ἀριθ. 167. Σχέδ. 8· Πίν. 110

1959 - NAK 1206

Θραύσμα ἀπὸ καπάκι γαμικοῦ λέβητα. Διάμ. 0.19 μ. περίπου. Ρόδακας, ἀκτίνες.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί.

Στὸ κέντρο ἀκτίνες, στὴν περιφέρεια ρόδακας στικτός (σῶζονται τρεῖς κοκκίδες ποὺ περιβάλλουν τὸν πυρήνα στὴν ἄκρη δεξιὰ τοῦ θραύσματος). Ἀνάμεσά τους πλατεῖα μαύρη ταινία. Ἡ παρυφή μαύρη. Τὸ μέσα μέρος ἄβαφο. Ὅμοια διακόσμηση στὸ καπάκι τῆς Ἀγορᾶς ἀριθ. P 10963 (*Hesp.* 1949, πίν. 91, 53· Corbett, *Attic pottery of the later fifth Cent.*).

Ἀριθ. 168. Πίν. 111

1959 - NAK 285

Τρία θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τὴ λαβὴ ἀπὸ καπάκι μεγάλου ἀγγείου (γαμικοῦ λέβητα ;). Διάμ. δίσκου 0.055, ὕψ. 0.12, πάχος τοιχωμάτων 0.012 μ. Γλῶσσες, ἄνθη — κάλυκες λωτοῦ.

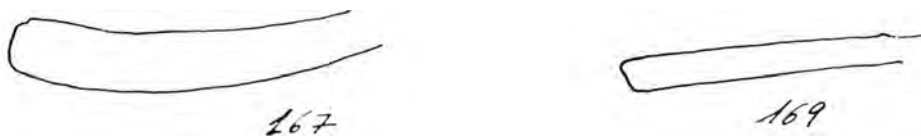
Πηλὸς καστανός. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς διακόσμησης καστανέρυθρο.

Στὸ στέλεχος τῆς λαβῆς ἄνθη καὶ κάλυκες λωτοῦ ἀνεστραμμένα μὲ μίσχους συμπλεκόμενους· ἀνάμεσα στοὺς μίσχους μικροὶ κάλυκες λωτοῦ — ἀπὸ ἓνας — μὲ ἀντίθετη φορά. Στὴν πάνω ἐπιφάνεια τοῦ δίσκου, γλῶσσες σὲ ἀκτινωτὴ διάταξη γύρω ἀπὸ κύκλο

περιβάλλον το κέντρο όπου σχηματίζεται μικρή μαστοειδής έξαρση. Οί κορυφές των ανθέων, ή παρυφή του δίσκου, το δακτυλίδι στο σωζόμενο κάτω άκρο της λαβής, ιώδη.

Για το σχήμα βλ. καπάκι λέβητα από την Έρετρια στο Έθν. Μουσείο αριθ. 12075, Payne, σ. 333 εικ. 176.

2ο μισό 6ου αι. π.Χ.

Σχέδ. 8. Καπάκι γαμικού λέβητα (167) και πλημοχόης (169). Τομές

Άριθ. 169. Σχέδ. 8· Πί ν. 110

1959 - ΝΑΚ 1204

Θραύσμα από καπάκι πλημοχόης. Διάμ. 0.09 μ. περίπου. Γλώσσες.

Πηλός καστανός.

Γύρω από τη λαβή γλώσσες εναλλάξ μαύρες και ιώδεις πλαισιωμένες από κύκλους, καστανούς προς την περιφέρεια, μαύρο προς το κέντρο· στην περιφέρεια πλατειά μαύρη ταινία και δυο καστανόμαυροι κύκλοι.

Ή παρυφή και το μέσα μέρος άβαφο, όμως αρκετά προσεγμένα. Το μικρό μέρος της λαβής που σώζεται, μαύρο.

Για το σχήμα και τη διακόσμηση βλ. Richter, *Shapes and Names*, εικ. 147, όπου πλημοχόη με το καπάκι της του τέλους του 6ου αι. π.Χ. και *Hesp.* 1940, σ. 211 εικ. 36.

Άριθ. 170. Σχέδ. 9· Πί ν. 110

1957 - ΝΑΚ 1386

Δύο θραύσματα συναπτόμενα από καπάκι άμφορέα. Διάμ. 0.15 μ. περίπου. Ρόδακες, άκτίνες.

Πηλός καστανός.

Στο κέντρο άκτίνες, στην περιφέρεια σχηματοποιημένοι ρόδακες. Άνάμεσά τους πλατειά μαύρη ταινία. Ή παρυφή μαύρη. Το μέσα μέρος άβαφο.

Άριθ. 171. Σχέδ. 9· Πί ν. 112

1959 - ΝΑΚ 778

Θραύσμα από καπάκι άμφορέα. Διάμ. 0.22 μ. περίπου. Ζῶα.

Πηλός καστανός. Οί δύο κύκλοι κάτω από τὰ πόδια του ζῶου, και τὸ « κλαδί » στην περιφέρεια, καστανόξανθα.

Αίλουροειδές προς τὰ δ. — λείπει ὄλο τὸ μπρὸς μέρος — και πίσω του οὐρὰ ἄλλου ζῶου με αντίθετη κατεύθυνση. Στο κάτω μέρος της κοιλιᾶς του ζῶου λευκή πινελιά — τὸ χρώμα ἐξίτηλο. Στην περιφέρεια « κλαδί » κισσοῦ. Άνάμεσα στὰ πόδια του ζῶου ἐκφυλισμένος ρόδακας.

Ή παρυφή ιώδης. Το μέσα μέρος άβαφο.

Για το σχήμα βλ. καπάκι άμφορέα Richter, *Shapes and Names*, εικ 15.

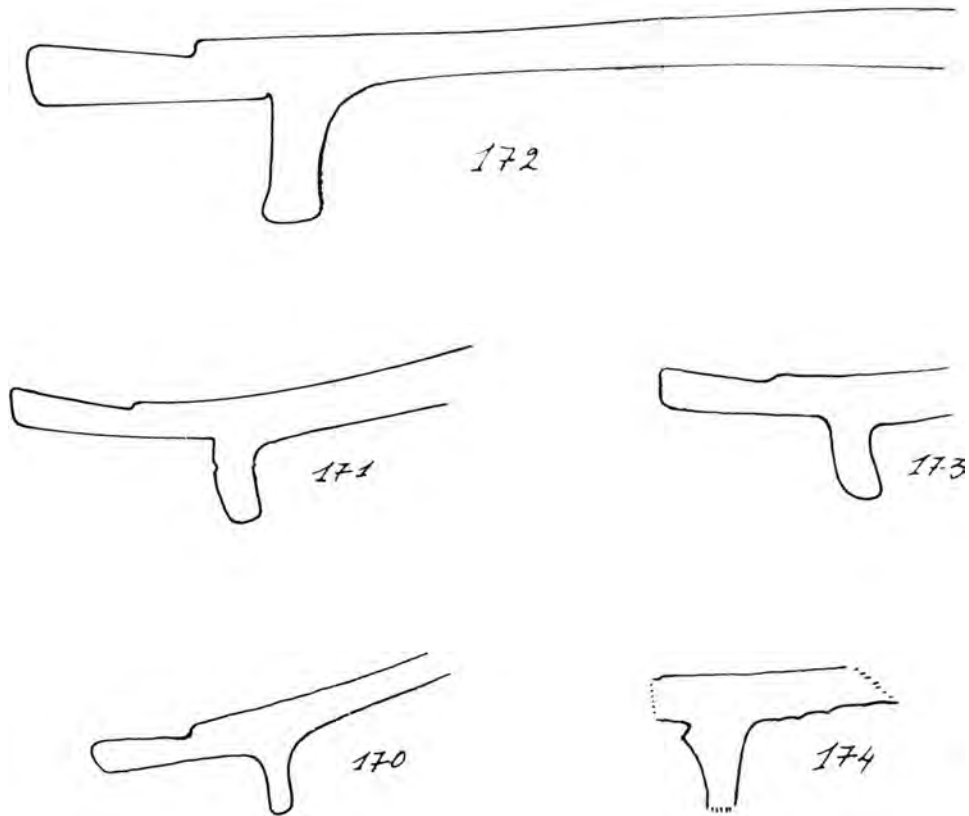
Γύρω στο 500 π.Χ.

Ἄριθ. 172. Σχέδ. 9· Πί ν. 112

1959 - ΝΑΚ 1202

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα ἀπὸ καπάκι ἀμφορέα. Διάμ. 0.30 μ, περίπου, ὕψ. 0.042 μ. «Κλαδί» κισσοῦ, ταινίες.

Πηλὸς καστανός.

Σχέδ. 9. Καπάκια ἀμφορέων. Τομές

Στὸ κέντρο ἀκτίνες, στὴν περιφέρεια «κλαδί» κισσοῦ. Στὸ ὑπόλοιπο τμήμα πλατειῆς μαῦρες ταινίες με ἰώδεις κύκλους στὴν περιφέρειά τους, ἐναλλασσόμενες με στενές ἐδαφόχρωμες ταινίες. Τὸ μέσα μέρος ἄβαφο με ἐξαίρεση τὸ κατώτερο τμήμα τῆς προεξοχῆς ποὺ εἶναι κόκκινο.

Ὅμοια σὲ σχῆμα καὶ περίπου σὲ διακόσμηση (οἱ ταινίες δὲν ἐναλλάσσονται ἀλλὰ μιὰ πλατειὰ μαύρη περιβάλλεται ἀπὸ δύο ἐδαφόχρωμες) τὰ καπάκια τῆς Ἀγορᾶς ἀριθ. Ρ 1293 (Vanderpool, *Hesp.* 1946, πίν. LXVI ἀριθ. 269) κοντὰ στὸ 500 π.Χ.· τοῦ Λούβρου (CV III HE, πίν. 58, 12)· τοῦ Würzburg (Langlotz, πίν. 85 ἀριθ. 271), τῆς Ν. Ὑόρκης (CV, πίν. 23, 3-4, Bothmer, πρῶτος 5ος αἰ. π.Χ.).

Γύρω στὸ 500 π.Χ. (;).

Ἄριθ. 173. Σ χ έ δ. 9· Π ί ν. 112

1960 - NAK 486

1959 - NAK 1203

Δύο θραύσματα ἀπὸ καπάκι μεγάλου ἀγγείου, ἴσως ἀμφορέα, πιθανὸν συνανήκει τρίτο θραῦσμα (1957 - NAK 1635) ὅπου ἡ ἀρχὴ τῆς λαβῆς. Διάμ. 0.16 μ. περίπου. « Κλαδί » κισσοῦ, ταινίες.

Πηλὸς καστανός.

Στὴν περιφέρεια « κλαδί » κισσοῦ. Τὸ ζεύγος τῶν κύκλων ἀνάμεσα στὰ φύλλα, καστανό. Ἡ ὑπόλοιπη ἐπιφάνεια καλύπτεται ἀπὸ ταινίες ἐναλλάξ μαῦρες καὶ ἐδαφόχρωμες.

Ἡ παρυφὴ ἰώδης. Τὸ μέσα μέρος ἐδαφόχρωμο.

Ὅμοια διακόσμηση σὲ καπάκι ἀμφορέα τῶν *Affectiert* (Pfuhl, εἰκ. 224), στοὺς ἀμφορεῖς ἀριθ. C 253, C 2, C 14 τῆς Bologna (CV, πίν. 14, 20, 21 ἀντιστοίχως), καὶ σὲ στάμνο στὸ *Cab. des Méd.* (CV, πίν. 77, 1-2, 5)· τὰ τρία τελευταῖα παραδείγματα χρονολογοῦνται στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ βου αἰώνα ὅπου μπορεῖ νὰ τοποθετηθῇ μὲ μεγάλη πιθανότητα καὶ τὸ δικό μας θραῦσμα.

525 - 500 π.Χ.

Ἄριθ. 174. Σ χ έ δ. 9· Π ί ν. 112

1957 - NAK 1634

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι μεγάλου ἀγγείου, ἴσως ἀμφορέα. Διαστ. 0.037×0.065 , ὕψ. 0.021 μ. Ἄνθη λωτοῦ.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα πορτοκαλλί. Σὲ μερικὲς μεριὲς τὸ μαῦρο γάνωμα ἔχει ἀπόχρωση καστανόμαυρη.

Ἄνθη λωτοῦ, στὴν κορυφὴ τοὺς ἰώδης κύκλος, καὶ στὴν ἄκρη τῆς περιφέρειας μαῦρη ταινία.

Τὸ μέσα μέρος ἄβαφο.

550 - 500 π.Χ.

Ἄριθ. 175. Π ί ν. 113

1955 - NAK 299

Πέντε θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμῆμα ἀπὸ καπάκι μεγάλου ἀγγείου. Σωζ. διάμ. 0.39 μ. περίπου. Ταινίες.

Πηλὸς καστανός.

Πλατεῖες μαῦρες ταινίες ἐναλλασσόμενες μὲ ἐδαφόχρωμες κοσμοῦν ὀλόκληρη τὴν σωζόμενη ἐπιφάνεια. Ἡ περιφέρεια τῶν μαῦρων ταινιῶν καστανή.

Τὸ μέσα μέρος μαῦρο. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ χείλους ἐδαφόχρωμη.

Ἄριθ. 176. Σ χ έ δ. 10· Π ί ν. 113

1959 - NAK 1205

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι μεγάλου ἀγγείου. Διάμ. 0.29 μ. περίπου. Διαστ. 0.05×0.072 μ. Ἐλικά, πουλί.

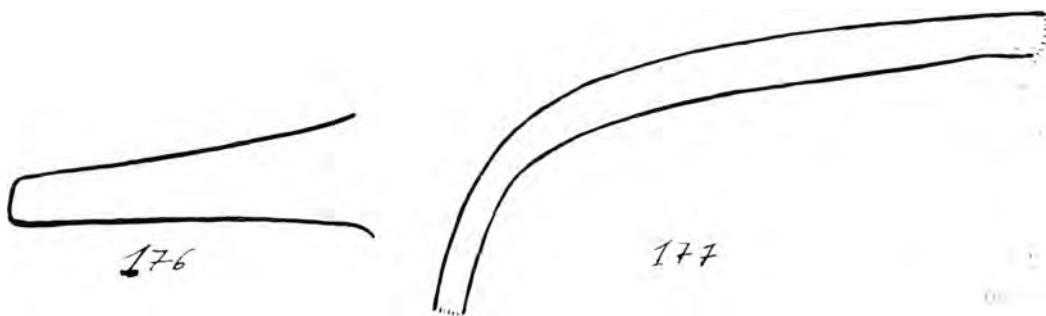
Πηλὸς καστανός. Τὸ μαῦρο γάνωμα γενικὰ ἔχει ἀπόχρωση καστανόμαυρη, σὲ μερικὲς μεριὲς καστανή. Τὸ χάραγμα πολὺ λεπτό.

Ἐλικά μὲ μακρὸ μίσχο πρὸς τὰρ. καὶ δ. ἄκρη οὐρᾶς πουλιοῦ. Κοντὰ στὴν περιφέρεια κύκλος καστανόμαυρος.

Ἡ περιφέρεια καὶ ἡ παρυφή τῆς καστανόμαυρα.

Ἐσωτερικά, ἄβαφο.

6ος αἰ. π.Χ.

Σχέδ. 10. Καπάκια μεγάλων ἀγγείων. Τομές

Ἄριθ. 177. Σχέδ. 10· Πί ν. 113

1959 - NAK 751

Τρία θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα ἀπὸ καπάκι μεγάλου ἀγγείου. Σωζ. διάμ. 0.18 μ. περίπου. Ἄνθεμία, διακόσμηση γραμμική.

Πηλὸς καστανός.

Στὴν πάνω ἐπιφάνεια λεπτές μαῦρες ταινίες — ἡ πρὸς τὴν περιφέρεια πλατύτερη. Στὸ χεῖλος ταινία ἀπὸ θλαστὲς γραμμὲς μὲ κοκκίδες στὶς γωνίες, πλαισιωμένες ἀπὸ δύο ζεύγη καστανῶν κύκλων, καὶ ζώνη ἀνθεμίων μὲ ἀντίθετη φορά ἐναλλάξ — σώζεται μικρὸ τμήμα τοῦ ἑνός, καὶ ἴχνη δύο ἄλλων.

Τὸ μέσα μέρος μαῦρο.

Ἄριθ. 178. Πί ν. 113

1956 - NAK 476

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι πυξίδας (;). Σωζ. διάμ. 0.15 μ. περίπου. Γυναῖκες ὀρχούμενες.

Πηλὸς καστανὸς ἀνοικτός.

Σώζονται ἐλλιπέστατα δύο γυναῖκες ὀρχούμενες καὶ ἀριστερά, τρίτη μορφή πρὸς τὰρ. — ἴσως μορφή μὲ λύρα ἀνάμεσα σὲ δύο ζεύγη γυναικῶν ποὺ ὀρχοῦνται, βλ. τὸ σκύφο ἀριθ. 83 Πί ν. 87. Τὰ γυμνά μέρη τῶν γυναικῶν λευκά, χωρὶς μαῦρο ὑπόστρωμα — ἐξαίρεση τμήμα τοῦ προσώπου. Ἡ πινελιά ποὺ καλύπτει σχεδὸν ὀλόκληρο τὸ πάνω μέρος τοῦ χιτώνα, ἰώδης. Στὸ πρόσωπο δὲν δηλώνεται καμιὰ λεπτομέρεια· γενικά δὲν χρησιμοποιοῦται καθόλου χάραγμα στὸ πάνω μέρος τῶν μορφῶν, ἀλλὰ μόνον γιὰ τὶς πτυχές στὸ κάτω μέρος τοῦ χιτώνα. Πρὸς τὸ κέντρο τοῦ θραύσματος δύο πλατεῖες μαῦρες ταινίες καὶ γλῶσσες.

Τὸ μέσα μέρος ἄβαφο.

Ἴδιο ἐργαστήριο μὲ τὸ σκύφο ποὺ ἀναφέρουμε παραπάνω (ἀριθ. 83)· βλ. διαμόρφωση ὤμων, ἰώδη ἐπιφάνεια καὶ ἔλλειψη χαράγματος στὸ πάνω μέρος τοῦ κορμοῦ.

Κοντὰ στὸ Krotala Group.

Γύρω στὸ 510 π.Χ.

Ἄριθ. 179. Πί ν. 113

1957 - ΝΑΚ 859

Θραῦσμα πιθανότατα ἀπὸ καπάκι. Διαστ. 0.028×0.031 μ. Μορφές.

Πηλὸς καστανός.

Ἄνδρας καὶ γυναίκα ἀντικρυστοί. Ἡ γυναίκα φοράει μακρὸ χιτῶνα καὶ κινεῖται ζωηρὰ πρὸς τὰ δ., ὁ ἄντρας, γυμνὸς πιθανότατα, εἶναι ἀκίνητος· ἀνάμεσά τους κάθετη σειρὰ κοκκίδων (σώζονται δύο). Τὰ πόδια τῆς γυναίκας καὶ κοκκίδες στὸν χιτῶνα, λευκὰ — τὸ χρῶμα ἐξίτηλο στὸ σύνολό του. Γιὰ τὶς πτυχὲς στὸ κάτω μέρος τοῦ χιτῶνα βλ. Haspels, πίν. 40, 3 (Krotala Group). Κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση πρὸς τὸ κέντρον, τέσσερις κύκλοι καστανοὶ καὶ ταινία ἰώδης. Στὸ μέσα μέρος ὠραῖο μαῦρο γάνωμα.

Ἡ ἐπιφύλαξή μας γιὰ τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ὀφείλεται στὴ διακόσμηση: οἱ μορφές πατοῦν πρὸς τὸ κέντρο πρᾶγμα σπάνιο στὰ καπάκια· ἴδια ἐπιφύλαξη διατυπώνει καὶ ὁ Roebuck (*Hesp.* 1940, σ. 210 εἰκ. 36 ἀριθ. 171, 2ο τέταρτο βου αἰ.) σὲ ἀνάλογη περίπτωση. Ὅμως καπάκι μὲ ὅμοια ἰδιορρυθμία βλ. στὸ *ΑΔ* 19 (1964): Μελέται, Πίν. 33 β, ὅπου θήρα Καλυδωνίου κάπρου (3ο τέταρτο βου αἰ.). Πάντως ἡ ἐντελῶς ἐπίπεδη ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἀποκλείει τὴν περίπτωση νὰ ἀνήκει σὲ κύλικα τὸ ἐδῶ δημοσιευόμενον θραῦσμα.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 180. Πί ν. 113

1957 - ΝΑΚ 919

Θραῦσμα ἀπὸ καπάκι. Διαστ. 0.042×0.048 μ. Μάχη.

Πηλὸς καστανός. Στὴ διακόσμηση χρῶμα λευκὸ καὶ χάραγμα.

Μάχη. Σώζεται τὸ κάτω μέρος ἀπὸ δύο ὀπλίτες πρὸς τὰρ. μὲ κοντὸ χιτῶνα. Ὁ πρῶτος χτυπημένος ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ πού τὸν ἀκολουθεῖ ἀπὸ πολὺ κοντὰ ἔχει γονατίσει. Λευκὲς κοκκίδες στὸν τελαμώννα τοῦ πεσμένου πολεμιστῆ.

Ἐσωτερικὰ ὀλόκληρη ἡ ἐπιφάνεια καλύπτεται μὲ ὠραῖο μαῦρο βερνίκι καὶ ἔχει δύο ἰώδεις ταινίες — ἡ πρὸς τὸ κέντρο εἶναι παχύτερη.

Κύκλος τοῦ Αἵμωνα.

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

Πυξίδες - Λεκανίδες

Οἱ πυξίδες δὲν ἀντιπροσωπεύονται πλούσια μέσα στὸ ὕλικό τῆς ἀνασκαφῆς. Δίνουμε ἐδῶ ἑπτὰ θραύσματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ περισσότερα ἀνήκουν στὶς δεκαετίες γύρω ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ βου αἰ. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ ἀριθ. 185 γιὰ τὸ θέμα του (δύο γυναῖκες μέσα στὸ ἴδιο ἱμάτιο) πού ἔχει τελετουργικὸ χαρακτήρα.

Ἄριθ. 181. Πί ν. 114

1959 - ΝΑΚ 602

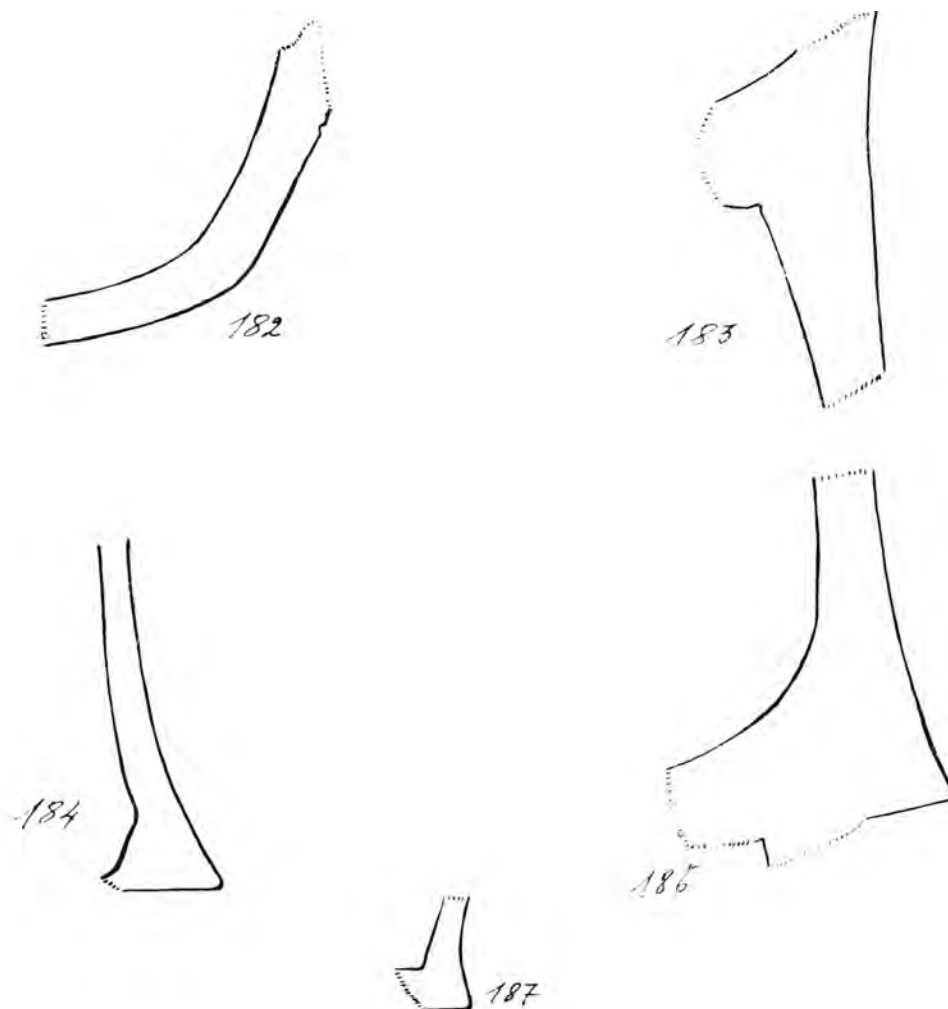
Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα πυξίδας τύπου Α. Διαστ. 0.033×0.031 μ. Λιοντάρι.

Πηλὸς ἐρυθρωπός.

Λιοντάρι πρὸς τὰρ. μὲ στραμμένο πίσω τὸ κεφάλι — σώζεται ἑλλιπῶς. Ὁ λαιμὸς

καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς κοιλιᾶς, ἰώδη· τὸ περίγραμμα τοῦ στόματος καὶ στήν κοιλιὰ πινελιά κάτω ἀπὸ τὸ ἰώδες, λευκά.

575 - 550 π.Χ.

Σχέδ. 11. Πυξίδες - λεκανίδες. Τομές

Ἄριθ. 182. Σχέδ. 11· Πί ν. 114
1957 - ΝΑΚ 911

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα λεκανίδας (;) (βλ. τομή, Σχέδ. 11). Σωζ. ὕψ. 0.059 μ. περί-
που, πάχος τοιχωμάτων 0.009 μ. Ζώνη ζώων.

Πηλὸς καστανός. Τὸ χάραγμα πολὺ λεπτό.

Ἡ διακόσμηση σὲ ζῶνες: α) ζῶα (αἰλουροειδὲς πρὸς τὰρ., κάπρος πρὸς τὰ δ.), ἀνά-
μεσὰ τους ρόδακας· β) ἄνθη λωτοῦ. Οἱ λεπτομέρειες τῶν ζώων ἔχουν δηλωθῆ με ἰώδες
καὶ χάραγμα.

Ἐσωτερικά, ὠραῖο μαῦρο γάνωμα καὶ τρεῖς ἰώδεις ταινίες ἀκριβῶς στὸ σημεῖο ὅπου τὸ ἀγγεῖο κλίνει πρὸς τὰ μέσα (βλ. τομή, Σχέδ. 11).

Μέσα βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 183. Σχέδ. 11· Πί ν. 114
1959 - ΝΑΚ 872

Θραῦσμα ἀπὸ πόδι τριποδικῆς πυξίδας. Σωζ. ὕψ. 0.045, σωζ. πλ. 0.053 μ. Γυναικεῖες μορφές.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα καστανό.

Στῆ διακόσμηση κυριαρχεῖ γυναικεῖα μορφή ἀποδομένη κατ' ἐνώπιον, μὲ τὸ κεφάλι στραμμένο πρὸς τὰρ. Φορεῖ πέπλο, κι ἔχει ριγμένο στοὺς ὤμους ἱμάτιο πλουσιότατα στολισμένο μὲ κοκκιδωτοὺς ρόδακες ποὺ ἔχουν πυρήνα ἰώδη, καὶ κοκκίδες στὸ ἴδιο χρῶμα. Δίπλα τῆς ἄλλῃ γυναικεῖα μορφή πρὸς τὰ δ.

Τὰ γυμνά μέρη τῶν γυναικῶν λευκά.

Μέσα βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 184. Σχέδ. 11· Πί ν. 114
1957 - ΝΑΚ 604

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὴ βάση πυξίδας τύπου Α. Σωζ. ὕψ. 0.045, διάμ. 0.10 μ. Πέντε μορφές.

Πηλὸς καστανός.

Τὰ κύρια πρόσωπα στὸ σωζόμενο τμήμα τῆς διακόσμησης ἀποτελοῦν ἄντρας - γυναίκα ἀντικρυστοί, ὅπως δείχνουν τὰ στολισμένα μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ ἱμάτιά τους. Δυὸ ἄλλες μορφές φεύγουν ἀριστερὰ - δεξιὰ, δημιουργώντας τὴν ἐντύπωση πὼς δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὶς κεντρικές. Στὴν ἄκρη ἀριστερὰ, ἀνδρική μορφή μὲ στραμμένα τὰ νῶτα στὴ σωζόμενη διακόσμηση, ὁ συνηθισμένος τύπος «θεατῆ», πλαισιώνει ἀπὸ δεξιὰ τὸ τμήμα τῆς διακόσμησης ποὺ λείπει. Οἱ γυναῖκες φοροῦν ἰώδη πέπλο μὲ ἀπόπτυγμα, τῆς νέας γυναίκας ποὺ φεύγει πρὸς τὰριστερὰ, μὲ μεγάλο στικτὸ ρόδακα στὸ γλουτό. Ἡ κεντρικὴ γυναικεῖα μορφή ἔχει ριγμένο στοὺς ὤμους ἱμάτιο πλούσια στολισμένο μὲ κοκκιδωτοὺς ρόδακες, καὶ ὁ σύντροφός τῆς φορεῖ χιτῶνα μὲ μεγάλες λευκὲς κοκκίδες· τὸ πάνω μέρος τοῦ σώματός του μὲ ἐξαίρεση τὸ δεξιὸ ὤμο καὶ βραχίονα εἶναι τυλιγμένο μέσα σὲ ἱμάτιο ποὺ κοσμοῦν πυκνὲς κοκκίδες. Πίσω ἀπὸ τὴν κεντρικὴ γυναικεῖα μορφή τὰ τελευταῖα γράμματα ἐπιγραφῆς:]EIMI.

Κάτω ἀπὸ τὴ διακόσμηση καστανοὶ κύκλοι καὶ μαύρη ταινία.

Ἐσωτερικά, μαῦρο γάνωμα καλῆς ποιότητας καὶ ἰώδεις κύκλοι: δύο στὶς πλευρές, καὶ ἓνας στὴν περιφέρεια τοῦ πυθμένα.

Οἱ ψηλόλιγνες καλοφτιαγμένες μορφές, μαρτυροῦν τὸ χέρι ἀξιόλογου τεχνίτη τῶν μέσων τοῦ βου αἰ.

Γύρω στὸ 550 π.Χ.

Ἄριθ. 185. Πί ν. 114
1957 - ΝΑΚ 937

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πόδι τριποδικῆς πυξίδας. Σωζ. ὕψ. 0.022, πλ. 0.049 μ. Γυναικεῖες μορφές μέσα στὸ ἴδιο ἱμάτιο.

Πηλός καστανός. Σώζεται τὸ τελείωμα τοῦ θραύσματος δεξιά: ἡ πλευρὰ ἰώδης.

Δύο γυναῖκες μέσα στὸ ἴδιο ἱμάτιο συνομιλοῦν — σώζονται ἑλλιπέστατα. Ἐνάμεσά τους κρέμεται στεφάνι ἀπὸ κισσό. Ὁ χιτώνας τῆς μορφῆς δεξιά, κοκκίδες στὸ ἱμάτιο, ἰώδη. Τὰ γυμνὰ μέρη τῶν γυναικῶν, λευκά.

Τὴν ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια σκεπάζει ὠραῖο ἐπίχρισμα σὲ χρῶμα πορτοκαλλί.

Ἰδιο θέμα: Νικοσθένηεια πυξίδα ἸΑκρ. 2187 (Graef, πίν. 95 + *Hesp.* 1940, 159, 1 - 3) · *CV France* 20, πίν. 14 · λήκυθος, τύπου Δηϊάνειρας Ἐθν. Μουσεῖο Βουκουρεστίου (*CV* 1, πίν. 20, 12 - 13) · *Deutschland CV* 31, πίν. 168 · *Bibl. Nationale* 1, ἀριθ. 345 (*CV*, πίν. 46) · κρατήρας τοῦ François (Arias, πίν. 44) · ΥΚ κρατήρας, ὁ.π., πίν. 11 · στὰ δύο τελευταῖα τὸ θέμα κάπως διαφέρει στὴν οὐσία του: πρόκειται γιὰ γαμήλια πομπή, ὅπου ὑπάρχουν καὶ ὁμάδες γυναικῶν ποὺ βαδίζουν ἐνωμένες μὲ κοινὸ ἱμάτιο.

Μὲ τὸ θέμα ἔχουν εἰδικὰ ἀσχοληθῆ οἱ Coliu, *Vases Grecs du Musée Kalinderu*, σ. 49 - 52 · Guarducci, *AM* LIII (1928) · Harrison J. E., *Prolegomena to the Study of Greek Religion*, IIIe ed. (1922), σ. 288. Θεωρεῖται γενικὰ σὰν τμήμα τελετῆς πρὸς τιμὴν μεγάλης γυναικείας θεότητας. Ὁ Coliu, ὁ.π., τὸ θεωρεῖ θρησκευτικὴ σκηνή, ποὺ ἴσως συνδέεται μὲ τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρη.

Βλ. καὶ Roebuck, *Hesp.* 1940, σ. 159, ἀριθ. 10. Ὅσο γνωρίζω, τὸ θέμα αὐτὸ δὲν ξεπερνάει τὴν πρώτη Ἰετία μετὰ τὰ μέσα τοῦ βου αἱ. π.Χ.

Μέσα βου αἱ. π.Χ.

ἸΑριθ. 186. Σχέδ. 11 · Πίν. 114

1959 - NAK 986

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα πυξίδας τύπου Α. Σωζ. ὕψ. 0.045 μ. Ἄρματοδρομίες.

Πηλός καστανός.

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζονται τμήματα δύο ἄρμάτων. Στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου κλαδιά μὲ κοκκιδωτὰ φύλλα. Ἔχει χρησιμοποιηθῆ πολὺ χάραγμα γιὰ τὸ περίγραμμα. Τὰ χάμουρα τῶν ἀλόγων ἰώδη μὲ λευκὲς κοκκίδες. Ὁ χιτώνας τοῦ ἠνιόχου εἶχε ἐπίθετο χρῶμα ἐξίτηλο στὸ σύνολό του, πιθανότατα λευκὸ.

Ἐσωτερικά, ὠραῖο μαῦρο γάνωμα μὲ δύο ἰώδεις κύκλους· στὸ σωζόμενο τμήμα τοῦ πυθμένα, ἡ περιφέρεια καστανόμαυρη.

Τέλος βου αἱ. π.Χ. (;).

ἸΑριθ. 187. Σχέδ. 11 · Πίν. 114

1957 - NAK 1643

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸν πυθμένα μικρῆς πυξίδας τύπου Α. Μέγ. σωζ. ὕψ. 0.017, διάμ. βάσ. 0.05 μ. περίπου. Ἄνδρική μορφή.

Πηλός καστανός. Ἡ διακόσμηση πάνω σὲ λευκὴ ἐπιφάνεια, ἔχει πάρει σὲ μερικὲς μερικὲς καστανοπράσινη ἀπόχρωση.

Ἄνδρική ἱματιοφόρος μορφή τρέχει πρὸς τὰ δεξιά — σώζονται μόνον τὰ πόδια καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ ἱματίου. Πάνω σ' αὐτὸ κοκκίδα ἰώδης. Ἡ κίνηση τῆς μορφῆς ἔχει ἀποδοθῆ μὲ ἀρκετὴ πειστικότητα.

Ἐσωτερικά, ὠραῖο μαῦρο γάνωμα.

Ἡ περιφέρεια τοῦ πυθμένα ἐξωτερικὰ μαύρη.

1ο τέταρτο βου αἱ. π.Χ.

Διάφορα ανοικτά άγγεϊα

Άριθ. 188. Πί ν. 115

1959 - ΝΑΚ 942

Κυάθιο — σώζεται σχεδόν πλήρης ή μία πλευρά· δεξιά, επάνω, διακρίνεται ή άρχή τής λαβής. Ύψ. 0.036, διάμ. βάσης 0.04 μ. Σειρήνα.

Πηλός καστανός. Στο κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ άγγείου δύο βαθειές αυλακιές· ή μία περιβάλλει τὸ κατώτερο τμήμα του, ή άλλη είναι λίγο ψηλότερα (διακρίνονται στη φωτογραφία).

Σειρήνα πρὸς τάρ. — λείπει τὸ μπρὸς μέρος. Πινελιές στην οὐρά καί τὸ φτερό της, ιώδη.

Ή βάση μαύρη ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐσωτερική ὄψη της.

Έργαστήριο τοῦ ζ. τοῦ Πόλου.

Γύρω στὸ 570 π.Χ.

Άριθ. 189. Πί ν. 115

1957 - ΝΑΚ 1561

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν μικρὸ τμήμα ἀπὸ πλατὺ κύπελλο. Έσωτ. διάμ. χείλους 0.16 μ. περίπου, μέγ. σωζ. ὕψ. 0.10 μ. Άνθη λωτοῦ, γλῶσσες.

Πηλός καστανός ανοικτός. Καθόλου χάραγμα. Ή κορυφή τῶν ἀνθέων λευκή — τὸ χρῶμα ἐξίτηλο.

Ή διακόσμηση σὲ δύο ζῶνες: α) ἄνθη - κάλυκες λωτοῦ μὲ συμπλεκόμενους μίσχους· β) γλῶσσες ἐναλλάξ μαῦρες, ιώδεις, μὲ τονισμένες εὐθειές ἀνάμεσά τους. Πάνω στὸ χεῖλος ζητοειδῆ κοσμήματα. Έσωτερικά, μαῦρο γάνωμα μὲ λευκές καί ιώδεις ταινίες — ἓνα ζευγὸς ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος καί λευκή ἀνάμεσα σὲ δύο ιώδεις στὰ μέσα περίπου τοῦ σωζόμενου ὕψους. Βλ. καί ἀριθ. 189 α.

Άριθ. 189 α. Πί ν. 115

Παραθέτω τέσσερα ἀκόμα ὅμοια θραύσματα.

Τὸ θραῦσμα γ, ἀπὸ τὸ κατώτατο τμήμα ὁμοίου άγγείου δείχνει πὸς τὸ κύπελλο ἀριθ. 189 δὲν εἶχε πολὺ μεγαλύτερο ὕψος ἀπὸ τὸ σωζόμενο. Βλ. τὸ θραῦσμα AP 1921 ἀπὸ τὴν Άγορά (*Hesp.* 1940, ἀριθ. 216, σ. 216), καί ἀκέραιο κύπελλο στὴ Bologna (*CV* 2 III HE, πίν. 44, 2) ὕψ. 0.065 πλ. 0.15 μ. Έντελῶς ὅμοια διακόσμηση στὰ παραδείγματα πὸ ἀναφέρω. Όμοιο σὲ σχῆμα, ὅμως μὲ διαφορετικὴ διακόσμηση, τὸ κύπελλο ἀπὸ τὴν Άκρόπολη ἀριθ. 2378 (*Graef*, πίν. 96): μαίανδρος καί θλαστή γραμμὴ, κι ἀνάμεσά τους κλαδὶ κισσοῦ.

Λήκυθοι

Πολὺ ἀποσπασματικά τὰ θραύσματα τῶν ληκύθων πὸ δημοσιεύονται ἐδῶ — ὀκτῶ μόνον ἀπὸ αὐτὲς σώζονται ὀλόκληρες ἢ σχεδόν ὀλόκληρες — καί ὕστερομελανόμορφα σχεδόν στὸ σύνολό τους· ἐξαίρεση ὁ ἀριθ. 190 Πί ν. 116, τοῦ 3ου τετάρτου τοῦ βου αἰ., καί τὰ τρία ἐπόμενα (ἀριθ. 191 - 193 Πί ν. 116 - 117) πὸ χρονολογοῦνται γύρω στὸ 525 π.Χ. Όμως πολλὰ ἀπ' αὐτὰ μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν σὲ ὀρισμένο ζωγράφο ἢ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ «βιομηχανοποιημένα» ἐργαστήρια τής ὕστερης αὐτῆς ἐποχῆς.

Τὸ ὑστεροαρχαϊκὸ ὕλικὸ μᾶς στερεῖ τὴ χαρὰ τῶν μυθολογικῶν θεμάτων ποῦ με τόση χάρη διαπραγματεύονται οἱ μεγάλοι δάσκαλοι τοῦ μελανόμορφου ρυθμοῦ. Τὴν ἐποχὴ στὴν ὁποίαν ἀνήκει τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν δικῶν μας θραυσμάτων ἔχουμε μόνον ἀπηχήσεις τῶν ἠρωικῶν θεμάτων ποῦ ἀντιγράφονται ἀποσπασματικά — ἀκριβῶς ὅσο χρειάζεται ἢ προορισμένη γιὰ διακόσμηση ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου — καὶ χρησιμοποιοῦνται σὰν ἀπλὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα.

Πλούσια ἀντιπροσωπεύονται μὲ μικρὰ ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ θραύσματα (Πί ν. 119 ἀριθ. 201 - 205) οἱ λήκυθοι τῆς ὁμάδας τῆς Φανυλλίδος καὶ μὲ δύο θραύσματα (ἀριθ. 199 - 200) οἱ λήκυθοι τῆς ὁμάδας τῶν Πετεινῶν (Haspels, σ. 67, Cock Class).

Δύο μικρὰ ὄστρακα, οἱ ἀριθ. 210 - 211 Πί ν. 120, ἀντιπροσωπεύουν τὴν ὁμάδα τῶν « Μικρῶν Λιονταριῶν ».

Ὁ ζ. τῆς Ἀθηνᾶς μὲ τὶς δυνατὲς μορφές, καὶ τὰ πλούσια ἀνθέμια στὸν ὄμο τοῦ ἀγγείου, ἀναγνωρίζεται στὸ κάτω μέρος μορφῆς μὲ πλούσιο ἱμάτιο (ἀριθ. 215 Πί ν. 121) καὶ σὲ μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὸν ὄμο ληκύθου (ἀριθ. 214 Πί ν. 121).

Στὸν κύκλο τοῦ Αἴμωνα ἀνήκουν οἱ ἀριθ. 225 - 229 Πί ν. 124 - 125· ὁ ἀριθ. 228 εἶναι χαρακτηριστικὸ δείγμα τῶν ἀγγείων ποῦ συνεχίζουν τὴ μελανόμορφη παράδοση μέσα στὸ 3ο τέταρτο τοῦ 5ου αἰ.

Στὸ θραῦσμα ἀριθ. 220 Πί ν. 123 ὑπάρχει « μαῦρο χάραγμα » — μεταφράζω πιστὰ τὸ χαρακτηρισμὸ τῆς Haspels (*ABL*, σ. 153 - 155 « black incisions »)· βλ. καὶ Corbett, *JHS* 1965.

Ὁ συνηθισμένος τύπος τῶν ληκύθων μὲ τὰ ὄρθια ἀνθέμια (Haspels, σ. 93 - 94, 185 - 187) ποῦ κυριαρχεῖ σὰν κατ' ἐξοχὴν ταφικὸ ἀγγεῖο στὸ 1ο μισὸ τοῦ 5ου αἰ. ἀντιπροσωπεύεται μὲ μερικὰ θραύσματα καὶ μὲ δύο ἀγγεῖα σχεδὸν ἀκέραια. Βάση γιὰ τὴ χρονολόγησή τους μᾶς προσφέρει ὁ τύμβος τοῦ Μαραθῶνα ὅπου βρέθηκαν τὰ παλιότερα δείγματα. Τὴν ἐξέλιξή τους παρακολουθοῦμε στὴ δημοσίευση τοῦ βόρειου νεκροταφείου τῆς Κορίνθου (Palmer, *Corinth* XIII, σ. 163 - 164, πίν. 37 - 40, 43 - 52, 54 - 55). Τὸ ὕλικὸ αὐτὸ — τῆς Κορίνθου — ἐπιβεβαιώνει τὴν ἄποψη τῆς Haspels (*ABL*, σ. 94) πὼς οἱ τελευταῖες λήκυθοι αὐτῆς τῆς σειρᾶς εἶναι τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Μέγαιρας: στοὺς τάφους ποῦ χρονολογοῦνται μετὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. ἐξαφανίζονται καὶ παίρνουν τὴ θέση τους οἱ ληκύθοι ποῦ ἔχουν σὰν διακόσμηση κλαδὶ κισσοῦ. Οἱ τελευταῖες αὐτὲς ἐμφανίζονται λίγο πρὶν τὸ 460 π.Χ. καὶ εἶναι τὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα ποῦ ζοῦν περισσότερο²¹, ὡς τὸ τέλος περίπου τοῦ 5ου αἰ., ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς τάφους τῆς πλατείας Συντάγματος (Χαριτωνίδης, *AE* 1958) καὶ ἀπὸ τὸν τάφο στὸ Περιστέρι (Φιλιππάκη, *AE* 1952 - 54)· στοὺς τάφους τοῦ Συντάγματος ποῦ χρονολογοῦνται στὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ. βρέθηκαν εἴκοσι λήκυθοι μὲ κλαδὶ κισσοῦ καὶ τοῦτο, ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Χαριτωνίδης, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖο²². Στὴν κατηγορία αὐτὴ ἀνήκει ὁ ἀριθ. 239 Πί ν. 127, ποῦ εἶναι καὶ τὸ νεότερο ἀγγεῖο τῆς σειρᾶς τῶν ληκύθων ποῦ δημοσιεύονται ἐδῶ.

Τὰ ἀνθη καὶ οἱ κάλυκες λωτοῦ ποῦ κοσμοῦν τὸν ὄμο τῶν ληκύθων ἐκφυλίζονται μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ ἤδη στίς ἀρχές τοῦ 5ου αἰ. μοιάζουν σὰν ἀκτινωτὰ ἢ ροπα-

21. Δὲν γίνεται φυσικὰ λόγος γιὰ τοὺς παναθηναϊκοὺς ἀμφορεῖς ποῦ ἡ ἐπιβίωσή τους ἦταν δημόσια ἐπιταγή καὶ ὄχι ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία.

22. Ἀπὸ τὶς ληκύθους μὲ ὄρθια ἀνθέμια ἀναφέρεται μόνον μία, καὶ μάλιστα ὄχι μέσα ἀπὸ τάφο.

λοειδή κοσμήματα: βλ. ἀριθ. 240 Πί ν. 127, ὅπου τὰ εἰκονιζόμενα παραδείγματα καλύπτουν τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸ 3ο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. ὡς τὸ τέλος τοῦ 5ου.

Ἄριθ. 190. Πί ν. 116

1957 - NAK 653

Θραύσμα ἀπὸ τὸν ὦμο ληκύθου. Διαστ. 0.034×0.045 μ. Ἄνδρική μορφή.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος ἀνοικτός.

Ἄνδρας πρὸς τὰ δ., ἐλλειπής· ἀκίνητος, τυλιγμένος μέσα στὸ ἱμάτιο του εἶναι ὁ χαρακτηριστικὸς τύπος τοῦ θεατῆ πού ἀπὸ τὸ 2ο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. (βλ. λήκυθο Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 413, Haspels, πίν. 1, 2) χρησιμοποιεῖται συχνὰ σὰν πλαίσιο στὴν κύρια διακόσμηση. Ἡ κάθετη παρυφή τοῦ ἱματίου ἰώδης. Ἡ τομὴ τοῦ ὤμου μοιάζει με τῆς ληκύθου τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 493 τοῦ Elbows Out (Haspels, σ. 18, πίν. 7,1). Ὁ θεατῆς ὅμοιος μετὴν ἀντίστοιχη μορφή στὴ λήκυθο τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 371 πού τοποθετεῖται ἀπὸ τὴν Haspels (πίν. 12, 2, σ. 35) στὰ 540 - 530 π.Χ.

3ο τέταρτο 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 191. Πί ν. 116, 127

1957 - NAK 1525

Ὄμος ληκύθου, ἐλλειπής, μετὸ μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου, συγκολλημένος ἀπὸ δύο θραύσματα. Διάμ. ὤμου 0.082 μ. περίπου. Δύο ἀνδρικές μορφές.

Πηλὸς καστανός.

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζονται ἐλλιπέστατα δύο ἀντιμέτωπες ἀνδρικές μορφές — τὸ πάνω μέρος ἀπὸ τὰ κεφάλια τους — στὰ ἄκρα τοῦ σωζόμενου κομματιοῦ καὶ ἀνάμεσά τους τὸ πάνω μέρος κρεμασμένης ταινίας (;)· ὁ πρὸς τὰ δ. χειρονομεῖ ζωηρά· ὁ ἄλλος, κρατώντας κάθετα τὸ ἀκόντιό του — διακρίνεται ἡ ἄκρη τῆς αἰχμῆς — μένει ἀκίνητος, ἐντελῶς ἀδιάφορος πρὸς τὰ δρώμενα. Ἄλλωστε καὶ ἡ διαφορά στὴν ἀπόδοση τῶν δύο μορφῶν — ἰῶδες καὶ κυματιστὴ γραμμὴ στὰ μαλλιά τοῦ πρώτου, ἀπλὲς γραμμὲς στὸν ἄλλον — δείχνει καθαρὰ πὼς ἡ τελευταία αὐτὴ μορφή δὲν ἀνήκει στὰ κύρια πρόσωπα τῆς παράστασης ἀλλὰ εἶναι ἕνας ἀπλὸς θεατῆς.

Στὸν ὦμο ἄνθη λωτοῦ μετὸ πλούσια συμπλεκόμενους μίσχους, στὴ βάση τοῦ λαιμοῦ ταινία ἰώδης καὶ πάνω ἀπὸ αὐτὴν μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸν πλαστικὸ δακτύλιο.

Ἡ ἐργασία πολὺ καλή: ἕνα ζεστὸ πορτοκαλλόχρωμο ἐπίχρισμα καλύπτει τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου. Τὸ μαῦρο γάνωμα ἐξαιρετικὰ λαμπερό· ἡ κίνηση τῆς πρὸς τὰ δ. μορφῆς ἀποδομένη μετὸ ἐξαιρετικὴ ζωηρότητα.

Σὰ σχῆμα τὸ ἀγγεῖο εἶναι ἐξέλιξη τοῦ τύπου τῶν ληκύθων πού ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸν ὦμο στὸ σῶμα γίνεται μετὸ «στρογγυλεμένη» γωνία· ὁ τύπος αὐτὸς ἀρχίζει γύρω στὸ 560 π.Χ. καὶ φτάνει ὡς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα μετὸς ζωγράφους τῆς Χαραυγῆς καὶ τοῦ Ἀχελώου (Haspels, πίν. 1, 2· 3, 3· 5· 10 - 12· 13, 1a· 15, 4· 17, 1 - 2).

Ἡ τομὴ τοῦ δικοῦ μας κομματιοῦ καὶ ὁ δακτύλιος στὴ βάση τοῦ λαιμοῦ δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ προχωρήσουμε πέρα ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 3ου τετάρτου, χρονολόγησι πού ταιριάζει ἀπόλυτα καὶ μετὸ τὴ διακόσμηση τοῦ ἀγγείου.

Κοντὰ στὸ 525 π.Χ.

Ἄριθ. 192. Πί ν. 116
1956 - NAK 408

Τμήμα τοῦ σώματος ληκύθου συγκολλημένο ἀπὸ πολλὰ θραύσματα. Σωζ. ὕψ. 0.142, σωζ. διάμ. (στὸ σημεῖο ποὺ εἶναι οἱ ἰώδεις ταινίες) 0.14 μ. περίπου. Διονυσιακὴ σκηνή.

Πηλὸς καστανός. Τὸ μαῦρο γάνωμα ἔχει σὲ μερικές μεριές καστανόμαυρη ἀπόχρωση. Ἀπὸ τὴν ὄλη παράσταση σώζεται ἑλλιπῶς τὸ ἀριστερὸ τμήμα: Μαινάδα, Σάτυρος, ὀρχούμενοι, καὶ στὴν ἄκρη δεξιὰ ὁ Διόνυσος. Ὁ θεὸς πρὸς τὰ δ., φορεῖ μακρὸ ἱμάτιο στολισμένο μὲ ἰώδεις πινελιές καὶ λευκὲς κοκκίδες (σώζεται μόνο τὸ ἀριστερὸ, κάτω μέρος ἀπὸ τὸ ἱμάτιο, καὶ τὸ πίσω μέρος ἀπὸ τὰ πέλαμα τῶν ποδιῶν, Πί ν. 116, ἀριθ. 192 β). Τὸν ἀκολουθεῖ ζωηρὰ ὀρχούμενος Σάτυρος, ἐνῶ ἡ Μαινάδα κινεῖται πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση μὲ τὸ κεφάλι στραμμένο πρὸς τὸ σύντροφό της. Ὁ μακρὸς χιτώνας της εἶναι πλούσια στολισμένος μὲ πλατεῖες ἰώδεις πινελιές καὶ λευκοὺς ρόδακες. Τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου μαῦρο μὲ δύο ἰώδεις ταινίες κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση.

Ὁ χαμηλὰ ζωσμένος χιτώνας καὶ ἡ κίνηση τῆς Μαινάδας θυμίζουν τὶς λίγο παληότερες ἀνάλογες μορφές τοῦ Wraith P. (Haspels, πίν. 9, 3· 11, 1). Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ὅμοιο μὲ τὴ λήκυθο τοῦ Βρετ. Μουσείου Β 29 (δ.π., πίν. 9, 4).

Γύρω στὸ 525 π.Χ.

Ἄριθ. 193. Πί ν. 117
1959 - NAK 183

Ὄμος καὶ σῶμα ληκύθου, ἑλλιπῆ, συγκολλημένα ἀπὸ πολλὰ θραύσματα. Διάμ. ὄμου 0.122 μ. περίπου. Σωζ. ὕψ. 0.073 μ. Ἀναχώρηση πολεμιστῆ.

Πηλὸς καστανός.

Σώζεται τὸ κέντρο καὶ τὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς παράστασης: καθιστὸς ἄντρας παγωνοφόρος, πρὸς τὰ δ., μὲ ραβδί στὸ χέρι, καὶ πίσω ἀπὸ αὐτὸν δύο νέοι ὄρθιοι μὲ ἀκόντια — ὁ πρῶτος γυμνός· τοῦ ἄλλου σώζεται μόνο τὸ κεφάλι. Κύρια μορφή εἶναι ἡ καθιστῆ, ἡ ὁποία ἔχει ἀποδοθῆ μὲ μεγαλύτερη προσοχή· χαρακτὲς κοκκίδες στολίζουν τὶς παρυφές τοῦ χιτώνα, πλατεῖες ἰώδεις ταινίες τὸ σφικτὰ τυλιγμένο γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἱμάτιο· ἴδιο χρῶμα ἔχουν τὸ γένι καὶ ἡ ταινία ποὺ φοράει στὸ κεφάλι. Ἡ ἀπόδοση τῆς γενειάδας χαρακτηριστικὴ: καταλήγει ἐπάνω σὲ κάθετο χάραγμα ποὺ τὴν ἐνώνει μὲ τὰ μαλλιά — βλ. κάτι ἀνάλογο ἀργότερα στὸ ζ. τοῦ Θησέα (Haspels, πίν. 42, 3 a - b, οἰνοχόη τοῦ Λούβρου F 342), καὶ παληότερα στὸ Group E. Προχειρότερα ἔχουν ἀποδοθῆ οἱ δύο νέοι· ὅμως κι ἐδῶ ὁ διακοσμητὴς ζωγράφος μας θέλοντας ν' ἀποφύγει τὴ μονοτονία τοποθέτησε λοξὰ τὸ ἕνα ἀκόντιο καὶ χρησιμοποίησε ἐναλλασσόμενα ἐπίθετα χρώματα γιὰ τὰ μαλλιά — ἰώδη τοῦ πρώτου, μαῦρα τοῦ δευτέρου μὲ ἰώδη ταινία. Τὸ ἐλαφρὰ σκυμμένο κεφάλι καὶ τὰ δύο μικρὰ χαράγματα στὸ στόμα δίνουν μιὰ ξεχωριστὴ ἔκφραση στὴν καθιστῆ μορφή ἐνῶ οἱ δύο νέοι παρακολουθοῦν μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τὴ σκηνὴ τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ· γιὰ τὸ θέμα βλ. Haspels, σ. 67.

Ἡ διακόσμηση τοῦ ὄμου — ἄνθη λωτοῦ ἀναστραμμένα καὶ κοκκίδες — ἐξαιρετικὰ πρόχειρη, δὲν ὀφείλεται πιθανότατα στὸ ἴδιο χέρι ποὺ διακόσμησε τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου μοιάζει μὲ τὶς παληότερες ληκύθους τοῦ 540 - 530 π.Χ. — πλατὺς ὄμος, σχετικὰ μικρὸ ὕψος τῆς διακοσμῆς ἐπιφάνειας. Ἡ κεντρικὴ μορφή εἶναι

πολύ κοντά στο Διόνυσο του ζωγράφου του Λυσιππίδη στην ύδρια Β 302 του Βρετ. Μουσείου (Αγίας, Πίν. 69).

Γύρω στο 520 π.Χ.

Ἄριθ. 194. Πί ν. 117, 127

1957 - ΝΑΚ 1079

Θραύσμα από το πάνω μέρος του σώματος κυλινδρικής ληκύθου με το αντίστοιχο τμήμα του ώμου. Διάμ. ώμου 0.85 μ. περίπου. Ἄνδρική μορφή.

Πηλός καστανός ανοικτός. Ὁ ὦμος έχει ενισχυθῆ ἑσωτερικά, στη θέση τῆς λαβῆς — ἄκρη, δεξιά — με πρόσθετο πηλό που τοποθετήθηκε ἐκεῖ ὅσο ἀκόμα τὸ ἀγγεῖο ἦταν στὸν τροχό.

Ἄπο τῆ διακόσμηση σώζεται ἡ δεξιά πάνω ἄκρη: νέος πρὸς τὰ δ. με ἀκόντιο στὸ χέρι καὶ ἰώδη ταινία στὰ μαλλιά. Ὁ νέος κλείνει τὴν παράσταση δεξιά ἔχοντας στρέψει τὰ νῶτα πρὸς αὐτήν, ὅπως μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνουμε ἡ θέση του πολὺ κοντὰ στὴ λαβή: ἀνάλογη περίπτωση σὲ οἰνοχόη τῆς Ν. Υ., με παράσταση ἀμαζονομαχίας (Bothmer, πίν. XXXVII, 5).

Στὸν ὦμο ἄνθη λατοῦ με συμπλεκόμενους μίσχους καὶ γλῶσσες.

Τελευταία 20ετία 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 195. Πί ν. 118

1957 - ΝΑΚ 895

Θραύσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κυλινδρικής ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.036, πάχ. τοιχωμάτων 0.005 μ. Δυὸ καθιστὲς μορφές.

Πηλός καστανός. Χάραγμα λεπτό.

Δυὸ γυναικεῖες μορφές καθισμένες ἀντικρυστά: ἀπὸ τῆ μία σώζονται μόνο τὰ γόνατα τυλιγμένα μέσα στὸ ἱμάτιο, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ μπρὸς μέρος τοῦ κορμοῦ με τὸ λυγισμένο ἀγκώνα τοῦ ἑνὸς χεριοῦ καὶ τὰ πόδια ὡς τὸ κάτω ἄκρο τῆς κνήμης ἢ τελευταία αὐτὴ μορφή φορεῖ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο πὸ ἀκολουθεῖ τὴν κίνηση τοῦ ὑψωμένου χεριοῦ καὶ πέφτει ἐλεύθερο πρὸς τὰ κάτω. Ὁ χιτῶνας εἶναι ἀκόσμητος, τὸ ἱμάτιο ἔχει ἰώδεις κοκκίδες. Τὰ γυμνά μέρη τῆς καλύτερα σωζόμενης μορφῆς (ἀγκώνας, ἄκρο κνήμης πὸ ἀφήνει ἀκάλυπτο ὁ χιτῶνας) καὶ τμήμα τοῦ δίφρου, λευκά. Ἄνάμεσα στὶς δύο μορφές κλαδὶ με κοκκιδοτὰ φύλλα καὶ λευκὸ καρπὸ. Ἡ διακόσμηση πατάει πάνω σὲ μαύρη στενὴ ταινία: τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου μαῦρο.

Γιὰ τὴν πρὸς τὰρ. μορφή βλ. τὴ λήκυθο ἀριθ. 556 τῆς Δήλου (*Délos* X, πίν. XXXVIII).

Τὸ λεπτὸ χάραγμα, οἱ κατὰ ζεύγη ἀποδομένες κάθετες πτυχές, ἢ γωνιώδης ἀπόληξη μιᾶς ἀπ' αὐτές, πλησιάζουν κάπως τὸ ὄστρακο στὴν πρώιμη ἐποχὴ τοῦ ζωγράφου τῆς Σαφροῦς (βλ. ἐπίνητρα Ἑθν. Μουσείου, Haspels, σ. 105, πίν. 34) πὸ εἶναι ἀκόμα μέσα στὸν 6ον αἰ.

Τελευταία 10ετία 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 196. Πί ν. 118

1959 - ΝΑΚ 1128

Μικρὸ θραύσμα ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸν ὦμο κυλινδρικής ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.023, διάμ. ὦμου 0.049 μ. Ἄναχώρηση πολεμιστῆ (;).

Πηλός ὠχροκάστανος. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ μαύρου γανώματος ἐξίτηλο.

Δυὸ ἀνδρικές μορφές πρὸς τὰ δ. (ὁ πρῶτος γενειοφόρος) με ἀκόντια, σωζόμενες ἐλλιπέστατα. Μπροστά τους, τὸ πάνω μέρος ἀκόντιου τρίτης μορφῆς με ἀντίθετη κατεύθυνση. Πιθανότατα σκηνὴ ἀποχαιρετισμοῦ ὀπλίτη· γιὰ τὸ θέμα βλ. Haspels, σ. 67. Στὸν ὄμο ὄρνιθα — σώζεται ἐλλιπέστατα.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 197. Πί ν. 118

1955 - NAK 171

Θραύσμα ἀπὸ τὸ σῶμα ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.054 μ. Ἄνθemia.

Πηλός καστανός. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ὑπόλευκη.

Ἄνθemia περικλειστα σὲ ὀριζόντια διάταξη, πρὸς τὰρ., με ἔνδεκα πέταλα καὶ πυρήνα ἰώδη, στολίζουν τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου· κάλυκες λωτοῦ χρησιμοποιήθησαν σὰν « παραπληρωματικά » στὸν ἐλεύθερο τριγωνικὸ χῶρο ποὺ σχηματίζεται ἀνάμεσά τους. Μίσχοι με ἄνθη κλίνουν δεξιὰ τὴν ἀνθεωτὴ διακόσμηση καὶ δηλώνουν τὴ θέση τῆς λαβῆς. Καθόλου χάραγμα.

Ἄνθemia αὐτοῦ τοῦ τύπου σὰν κύρια διακόσμηση πάνω σὲ ὑπόλευκη ἢ ὄχι ἐπιφάνεια συναντοῦμε : α) σὲ ληκύθους, Θρεψιάδης, Εὐρήματα ὁδοῦ Πανεπιστημίου (ΑΔ 16 (1960): Χρονικά, Πίν. 27). Robinson-Harcum, πίν. II. *Corinth XIII*, πίν. 41 τάφος 301 ἀριθ. 4 (ὁ τάφος χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν Palmer στὰ 470 - 460 π.Χ.). Λήκυθος Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 2213 τοῦ ζ. τοῦ Δίοσφου (Haspels, πίν. 36, 5)· β) σὲ ἀλάβαστρα, βλ. Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 16278· Μητροπ. Μουσείο Ν.Υ. (Lane, *Greek Pottery*, σ. 53, πίν. 89 Α, γύρω στὸ 500 π.Χ.)· γ) ἐπίνητρα, βλ. Ἐθν. Μουσείο ἀριθ. 2185 ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰ. καὶ κάτω. Γενικὰ γιὰ τὴ διακόσμηση αὐτὴ βλ. Φιλιππάκη, *The attic Stamnos*, πίν. 15, σ. 26.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 198. Πί ν. 118

1957 - NAK 478

Σῶμα καὶ ὄμος ληκύθου, ἐλλιπῆ, συγκολλημένα ἀπὸ πολλὰ θραύσματα. Σωζ. ὕψ. 0.08, διάμ. ὄμου 0.08 μ. περίπου. Διονυσιακὴ πομπή.

Πηλός καστανός.

Ἄριαδνη (;), Διόνυσος, Σάτυρος πάνω σὲ γαῖδουράκι ποὺ ὀγκανίζει· ἡ ὄλη συντροφιά κινεῖται πρὸς τὰ δεξιὰ· οἱ μορφές σώζονται ἐλλιπέστατα, καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ μαύρου γανώματος εἶναι ἐξίτηλο. Ξεχωρίζει ὁ Διόνυσος τυλιγμένος μέσα στὸ ἱμάτιό του, με στεφάνι στὸ κεφάλι καὶ μακρὰ γενειάδα· στὰ χέρια του κρατᾷ ρυτὸ καὶ κλαδιὰ ἀπὸ τὰ ὅποια κρέμονται τσαμπιὰ σταφύλια. Ἡ μορφή ποὺ προηγεῖται εἶναι ἴσως ἡ Ἄριαδνη, τυλιγμένη κι αὐτὴ σὲ πλούσια στολισμένο με ἰώδεις κοκκίδες ἱμάτιο τὸ ὁποῖο συγκρατεῖ πάνω στὸ στήθος με τὸ δεξιὸ τῆς χέρι. Ἡ ἔλλειψη λευκοῦ χρώματος γιὰ τὴ δῆλωση τῆς γυμνῆς παλάμης δὲν εἶναι σίγουρη ἀπόδειξη ὅτι πρόκειται γιὰ ἀνδρική μορφή. Κλαδιὰ στολίζουν τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου στὸ ὕψος τῆς κεφαλῆς τοῦ Σατύρου, ποὺ ἀκολουθεῖ καθισμένος πάνω στὸ ἰθυφαλικὸ γαῖδουράκι του· τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ του δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολία γιὰ τὴν ταύτισή του. Ἄλλωστε ἡ σατυρική του διά-

θεση εκδηλώνεται με τη φροντίδα του να στολίζει το γαϊδουράκι του κρεμώντας ένα στεφάνι σε όρισμένο ὄργανο τοῦ σώματός του.

Στόν ὄμο ἄνθη, κάλυκες λωτοῦ, ἐναλλασσόμενα.

Ἡ διακόσμηση πατάει πάνω σὲ στενή μαύρη ταινία· τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἄγγείου μαῦρο μὲ ἰώδη ταινία στὸ πάνω ἄκρο.

Ἦσως ἐπιστροφή τοῦ Ἡφαίστου στόν Ὀλυμπο πού σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ὕστερης αὐτῆς ἐποχῆς ἀποδίδεται ἀποσπασματικά. Ἀνάλογη παράσταση στήν ὄλπη ἀριθ. 1444 τῆς Villa Giulia, μὲ τὸ Διόνυσο ὅμως πάνω σὲ ἰθυφαλλικό γαϊδουράκι (*CV* 3, σ. 27, πίν. 51,5) καὶ σὲ λήκυθο ἀπὸ τῆ Ριτσώνα (*Ure*, πίν. XVIII ἀριθ. 82.35 κοντὰ στὸ ζ. τοῦ Θησέα).

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 199. Πί ν. 119

1959 - NAK 1127

Ἦμος ληκύθου, ἑλλιπής, μὲ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα ἀπὸ τῆ βάση τοῦ λαιμοῦ καὶ πολὺ μικρὸ τμήμα τοῦ σώματος τοῦ ἄγγείου. Διάμ. ὄμου 0.06 μ. Πετεινός.

Πηλὸς καστανός. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται ἀπὸ πολὺ ἀραιωμένο καστανό-μαυρο ἐπίχρισμα. Τὸ μαῦρο γάνωμα τῆς διακόσμησης καὶ τὸ σκοῦρο πορτοκαλλόχρωμο ἐπίχρισμα πού καλύπτει τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἄγγείου εἶναι πολὺ καλῆς ποιότη-τας. Στὴ διακόσμηση δὲν ἔχει χρησιμοποιηθῆ καθόλου χάραγμα.

Πάνω στήν πολὺ περιποιημένη ἐπιφάνεια τοῦ ὄμου μεγαλοπρεπῆς πετεινὸς πρὸς τὰ δ. — λείπει μόνο ἡ ἄκρη τῆς οὐρᾶς — ἀδρὰ σκιαγραφημένος, χωρὶς καμιά λεπτομέρεια— οἱ τρεῖς ἰώδεις λουρίδες τραβηγμένες μὲ σιγουριά δηλώνουν κατὰ κάποιον τρόπο τὴ διάρθρωση τοῦ σώματος, σίγουρα ὅμως χρησιμοποιήθηκαν γιὰ νὰ ποικίλουν τὸ σκοτεινὸ μαῦρο χρῶμα. Σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναφέρονται στόν ἀριθ. 204 εἶναι πιθανὸ στὸ σῶμα τοῦ ἄγγείου νὰ ὑπῆρχε σκηνὴ ἀποχαιρετισμοῦ ὀπλίτη· ἀπὸ αὐτὴν σώζεται μόνο τὸ πάνω ἄκρο ἀκόντιου κάτω ἀπὸ τὸ πίσω πόδι τοῦ πετεινοῦ — ἀνήκει πιθανότατα στόν ὀπλίτη πού φεύγει ἀφοῦ βρισκόμαστε στὸ κέντρο περίπου τῆς παράστασης.

Ἡ Haspels (*ABL*, σ. 67 - 68) τοποθετεῖ τὶς ληκύθους αὐτῆς τῆς κατηγορίας (κα-τηγορία τῶν Πετεινῶν) στὰ 510 - 490 π.Χ. μὲ πιθανὴ ἐπιβίωση καὶ ἀργότερα ἀφοῦ στόν Κεραμεικὸ βρέθηκαν μαζί μὲ ληκύθους τύπου Chimney πού χρονολογοῦνται μετὰ τὸ 480 π.Χ. Τὸ δικό μας κομμάτι πρέπει νὰ τοποθετηθῆ ἀνάμεσα στὰ παλιότερα δείγματα, ὅπως δείχνει τὸ αὐστηρὸ περίγραμμα τοῦ πετεινοῦ πού δὲν ἔχει ἀκόμα ξεπέσει σὲ ἄπλο διακοσμητικὸ στοιχεῖο (*Délos X*, πίν. XXXVIII ἀριθ. 556 - 557).

Ἑομάδα τῶν Πετεινῶν (*Cock Class*).

Τελευταία 10ετία τοῦ 6ου αἰ.

Ἄριθ. 200. Πί ν. 119

1959 - NAK 1139

Ἦμος ληκύθου, ἑλλιπής, μὲ τὸ ἀντίστοιχο πάνω ἄκρο τοῦ σώματος τοῦ ἄγγείου. Διάμ. ὄμου 0.064 μ. Πετεινός.

Πηλὸς καστανός. Καθόλου χάραγμα.

Στόν ὄμο πετεινὸς πρὸς τὰ δ. καὶ μπροστά του φύλλο κισσοῦ — σώζονται ἑλλιπῶς. Στὸ πάνω ἄκρο τοῦ σώματος τοῦ ἄγγείου σειρὰ κοκκίδων — αὐτὸ τουλάχιστον διακρίνεται.

Ἡ διακόσμηση τοῦ ὄμου καὶ ἡ ποιότητα τῆς ἐργασίας ὁμοία μὲ τὸ προηγούμενο, ὅπου βλ. καὶ γενικὲς παρατηρήσεις.

Ἑομάδα τῶν Πετεινῶν (Cock Class).

Τελευταία δεκαετία βου αἰ.

Ἄριθ. 201. Πί ν. 119

1957 - NAK 1497

Ἑομος ληκύθου, ἔλλιπής. Διάμ. 0.126 μ. περίπου. Ἄνθήμεο.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος. Καθόλου χάραγμα.

Ἄνθήμεο μὲ τρία πέταλα, χωρὶς ἔλικες, πάνω σὲ ζώνη ἀπὸ χοντροὺς κύκλους μὲ κοκκίδα στὴ μέση ποὺ ἔχει στὸ κέντρο ἰώδη στιγμή — σώζονται τὸ κάτω μέρος ἀπὸ ἓνα ἀνθήμεο καὶ τρεῖς κύκλοι. Στὴν περιφέρεια τοῦ ὄμου λεπτὸς καστανὸς κύκλος. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου πολὺ φροντισμένη.

Τὸ σχῆμα πολὺ κοντὰ μὲ τὸν ἀριθ. 191 Πί ν. 116. Ἡ διακόσμηση χαρακτηρίζει κυρίως τὰ ἀγγεῖα τῆς οἰάδας τῆς Φανυλλίδος. Παρόμοια στὸ *Délos* X, πίν. XXXVIII ἀριθ. 549 a - b καὶ XLI ἀριθ. 548· γιὰ τὴν καταγωγή καὶ ἐξέλιξη τοῦ κοσμήματος βλ. Haspels, σ. 35 - 36, 63.

Τελευταῖο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Οἱ ἀριθμοὶ 202 - 205 ἀνήκουν στὴν οἰάδα τῆς Φανυλλίδος.

Ἄριθ. 202. Πί ν. 119

1957 - NAK 1498

Ἑομος ληκύθου, ἔλλιπής, μὲ μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸ σῶμα. Διάμ. 0.062 μ. Δρομέας.

Πηλὸς καστανός.

Στὸν ὄμο ἀνθήμεο μὲ τρία πέταλα, χωρὶς ἔλικες· δεξιὰ - ἀριστερὰ ἀπὸ αὐτό, στὸ κάτω μέρος, ἀπὸ μία μεγάλη κοκκίδα, ἀριστερὰ ἐπάνω μία μικρότερη. Στὸ σῶμα δρομέας πρὸς τὰ δ. μὲ ἰώδη ταινία στὰ μαλλιά.

Τὸ ἀνθήμεο τοῦ γνωστοῦ τύπου τῶν ληκύθων τῆς οἰάδας τῆς Φανυλλίδος. Ἄπόλυτα ὅμοιο κόσμημα στὶς ληκύθους τοῦ Ἑθν. Μουσείου ἀριθ. 1699 (Haspels, πίν. 19,2, σ. 67 ὅπου ἀναφέρονται καὶ σχετικὰ μὲ τὸ δρομέα) καὶ τῆς Δήλου ἀριθ. 559 (*Délos* X, πίν. XLII).

Ἑομάδα τῆς Φανυλλίδος.

Ἄρχες 5ου αἰ.

Ἄριθ. 203. Πί ν. 119

1959 - NAK 583

Ἑομος ληκύθου, ἔλλιπής, μὲ μικρὸ μέρος ἀπὸ τὴ βάση τοῦ λαιμοῦ· ἀριστερὰ ἐπάνω διακρίνεται ἡ θέση τῆς λαβῆς. Σωζ. πλ. ὄμου 0.043 μ. Θεατῆς.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος. Στὴ διακόσμηση χάραγμα λιγοστό.

Σώζεται τὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς διακόσμησης: θεατῆς πρὸς τὰ δ. καὶ μπροστὰ ἀπὸ αὐτὸν φύλλο κισσοῦ — σώζεται ἔλλιπέστατα.

Παρὰ τὴ γρήγορη καὶ συνοπτικὴ ἐργασία ἡ μορφή ἔχει ζωντάνια καὶ κίνηση.

Τὸ ἀδλάκι ποῦ σχηματίζεται στὴν ἔνωση λαίμου καὶ ὤμου σκεπάζεται μὲ λεπτὴ ἰώδη ταινία. Ἰδιο χρῶμα ἔχει πινελιά στὸ ἱμάτιο τοῦ θεατῆ.

Ἰδια ὁμάδα μὲ τὸ προηγούμενο.

Ἄρχες 5ου αἱ.

Ἄριθ. 204. Πί ν. 119

1960 - ΝΑΚ 471

Κάτω μέρος σώματος ληκύθου. Διάμ. (στὴ θέση τῆς καστανῆς ταινίας) 0.058 μ.
Ἄναχώρηση πολεμιστῆ.

Πηλὸς καστανός, πολὺ ἀνοικτός. Ἡ διακόσμηση κατὰ τόπους καστανή (πόδια δίφρου, ταινία κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση).

Σώζεται μικρὸ μέρος ἀπὸ τὴ συνηθισμένη σκηνὴ ἀποχαιρετισμοῦ ὀπλίτη: ἡ ἄκρη ἀπὸ τὸ ἱμάτιο τῆς καθιστῆς πρὸς τὰ δ. μορφῆς, τμῆμα τοῦ δίφρου, τὰ πόδια ἱματιοφόρου θεατῆ μὲ ἀκόντιο. Ἰώδης πινελιά στολίζει τὸ ἱμάτιο.

Ἡ πάνω ἐπιφάνεια τῆς βάσης μαύρη.

Ὅμοιες ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὸ θέμα, εἶναι ἡ λήκυθος τοῦ Μουσ. τῆς Κοπεγχάγης (CV III H, πίν. 110, 8), ἡ ἀδημοσίευτη λήκυθος ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Νύμφης (ἀνασκαφὴ «Νοτίως Ἀκροπόλεως» ἀριθ. ΝΑ 1957 - Αα 1937 α) καὶ λήκυθος στὸ Mannheim (CV, πίν. 19, 10 Greifenhagen 510 - 500 π.Χ.). Ὅλα τὰ παραπάνω παραδείγματα ἔχουν στὸν ὄμο πετεινό.

Ἰδια ὁμάδα μὲ τὸ προηγούμενο.

Πρώτη 10ετία 5ου αἱ. π.Χ.

Ἄριθ. 205. Πί ν. 119

1959 - ΝΑΚ 347

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος κυλινδρικής ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.035 μ.
Δύο μορφές.

Πηλὸς καστανός.

Σώζεται τὸ κάτω ἄριστερὸ ἄκρο τῆς διακόσμησης: γυναίκα (;) μὲ μακρὸ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο σπεύδει πρὸς τᾶριστερὰ ὅπου ἀντιμέτωπη ἀνδρική μορφή — ἀπὸ τίς δύο μορφές σώζεται μόνο τμῆμα τῶν ποδιῶν. Τὸ ἱμάτιο τῆς κινημένης μορφῆς εἶναι πλούσια στολισμένο μὲ ἰώδεις κοκκίδες· τὸ ἴδιο χρῶμα ἔχει καὶ τὸ ὄρατὸ μέρος τοῦ χιτῶνα τῆς. Ἡ ἔλλειψη λευκοῦ χρώματος ἀπὸ τὰ γυμνὰ μέρη δὲν καθορίζει μὲ βεβαιότητα τὸ γένος αὐτῆς τῆς μορφῆς.

Ἰδια ὁμάδα μὲ τὸ προηγούμενο.

1ο τέταρτο 5ου αἱ. π.Χ.

Ἄριθ. 206. Πί ν. 120

1956 - ΝΑΚ 404

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κυλινδρικής ληκύθου. Διαστ. 0.04 × 0.032 μ. Διόνυσος (;).
Πηλὸς καστανός.

Καθιστὴ ἱματιοφόρος ἀνδρική μορφή πρὸς τὰ δ. μὲ μακρὰ γενειάδα καὶ στεφάνι στὰ μαλλιά, πιθανότατα ὁ Διόνυσος· σώζεται ἔλλιπῶς τὸ πάνω μέρος ἀπὸ τοὺς γλουτοὺς περίπου. Τὸ στεφάνι καὶ πινελιὲς στὸ ἱμάτιο ἰώδη. Δυσσερμηνευτὸ τὸ μικρὸ τμῆμα τῆς

διακόσμησης πού σώζεται πίσω από τὸ θεό (μήπως χέρι πού κρατάει στεφάνι;). Κλαδιά στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου.

Ἄρχες 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 207. Πί ν. 120

1959 - NAK 1211

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα ληκύθου. Διαστ. 0.035×0.036 μ. Διόνυσος.

Πηλὸς ἐρυθρῶπος.

Διόνυσος πρὸς τὰ δ. με ρυτὸ στὸ χέρι — σώζεται ἐλλιπέστατα. Τὸ πλούσιο ἱμάτιο πού σκεπάζει τὸ χέρι ὡς τὸν καρπὸ ἔχει λευκὲς κοκκίδες καὶ ἰώδεις πινελιές. Ἀπὸ τὸ λευκὸ χιτώνα μένει ἀκάλυπτο ἓνα μικρὸ τμήμα στὸ λαιμό. Ἰώδες στὸ γένι καὶ στοὺς καρπούς, δεξιὰ ἀπὸ τὸ κλαδί, πού πέφτει κάθετα μπροστὰ ἀπὸ τὸ θεό. Ἀνεξήγητη ἢ λοξὴ μαύρη γραμμὴ ἀνάμεσα στὸ θεό καὶ στὸ ρυτὸ.

Ἄρχες 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 208. Πί ν. 120

1960 - NAK 93

Κομμάτι ἀπὸ τὸ σῶμα κυλινδρικήσ ληκύθου. Διαστ. 0.033×0.04 μ. Διόνυσος σὲ συμπόσιο.

Πηλὸς καστανός.

Διόνυσος μισοπλαγιασμένος πρὸς τὰρ. με τὸ κεφάλι στραμμένο πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση, ὅπου θὰ ὑπῆρχε καὶ ἄλλη μορφή· βλ. λήκυθο Ἔθν. Μουσείου ἀριθ. 541 (Haspels, πίν. 23, 2). Με τὸ δεξιὸ χέρι, τεντωμένο μπροστὰ, θὰ κρατοῦσε ρυτὸ, ἐνῶ με τὸ ἀριστερό, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, στηρίζεται πάνω στὸ μαξιλάρι καὶ συγκρατεῖ τὸ πλουσιότατο καὶ στολισμένο με ἰώδεις πινελιές καὶ ἀραιὲς λευκὲς κοκκίδες ἱμάτιο, πού ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ δεξιὸ ὦμο καὶ τὸ ἀντίστοιχο πάνω μέρος τοῦ σώματος. Ἰώδες ἔχει ἐπίσης χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὸ γένι τοῦ θεοῦ καὶ γιὰ τὸ στεφάνι πού στολίζει τὸ κεφάλι του. Κλαδιά με τσαμπιά καὶ λευκὲς κοκκίδες κοσμοῦν τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου.

Τὸ θέμα εἶναι συχνότατο στὶς ληκύθους ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰ. καὶ κάτω: βλ. ληκύθους Ἔθν. Μουσείου ἀριθ. 541 (δ.π., τοῦ ζ. τῆς Γέλας)· ἀριθ. 12274 (δ.π., πίν. 19, 1, τοῦ ζ. τῆς Φανυλλίδος)· ἀριθ. 581 (δ.π., πίν. 31,5, τοῦ ζ. τῶν Ἀθηνῶν 581)· θραῦσμα ἀπὸ τὴν Ἀγορά (Hesp. 1946, πίν. LV ἀριθ. 164, Vanderpool). Οἱ δυσαναλογίες τῆς μορφῆς, τὸ εἶδος τοῦ χαράγματος, οἱ μενεξελιές πινελιές ἀνάμεσα στὰ χαράγματα, ἢ ἀσυνέπεια στὴν ἐξάρτηση τοῦ τσαμπιοῦ ἀπὸ τὸ κλαδί θυμίζουν λίγο τὸ ζ. τῆς Γέλας.

Πρώτη 10ετία 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 209. Πί ν. 120

1957 - NAK 443

Σῶμα ληκύθου — ἐλλιπὲς — με μικρὸ τμήμα τοῦ ὦμου. Συγκολλήθηκε ἀπὸ πολλὰ θραύσματα καὶ συμπληρώθηκε. Σωζ. ὑψ. 0.116 μ. Διάμ. ὦμου 0.05 μ. Ἀμαζονομαχία.

Πηλὸς καστανέρυθρος.

Ἀμαζονομαχία με θεατὲς ὀπλίτης πρὸς τὰρ. (δὲν ὑπάρχει καμιά ἐνδειξη ὅτι εἶναι ὁ Ἡρακλῆς) με ὑψωμένο τὸ δεξιὸ χέρι ἐπιτίθεται με δόρυ — ἢ ἄκρη του ἐκτείνεται πάνω στὸν ὦμο τοῦ ἀγγείου — ἐναντίον ἀμαζόνας, ἢ ὁποία τὸν ἀντιμετωπίζει ὄρθια. Ὁ ὀπλίτης φοράει ἰώδη χιτωνίσκο· ἀπὸ τὴν ἀμαζόνα σώζονται μόνο τὰ λευκὰ γυμνά

πόδια (τὸ χρῶμα στὸ σύνολό του ἐξίτηλο) καὶ τμήμα τῆς ἀσπίδας τῆς (;) ὅπου μεγάλη λευκὴ κοκκίδα. Ἡ ἀσπίδα τοῦ ὀπλίτη ἔχει σὰν ἐπίσημο φύλλο κισσοῦ (;) λευκὸ μὲ ἰώδη μίσχο καὶ στὴν περιφέρεια ἰώδεις κοκκίδες.

Οἱ δύο θεατῆς ποὺ κλείνουν τὴν παράσταση δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ συνωστίζονται πλάι στοὺς συμπλεκόμενους· αὐτὸς ποὺ σώζεται ὀλόκληρος — ἀπὸ τὸν ἄλλον σώζεται μόνο τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τὸ ἀκόντιο — φοράει πλούσιο μακρὸ ἱμάτιο στολισμένο μὲ πινελιὰ ἰώδη καὶ λευκοὺς ρόδακες καὶ κοκκίδες· μιὰ σειρά ἀπὸ αὐτῆς, παράλληλα μὲ τὸ χάραγμα, στολίζει τὸ πάνω μέρος κοντὰ στὸ λαιμὸ.

Στὸν ὄμο τοῦ ἀγγείου ἄνθη λωτοῦ.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου — πλατὺς καὶ φουσκωτὸς ὄμος, σῶμα ραδινὸ ποὺ τὸ περιγράμματά του εἶναι μία συνεχῆς καμπύλη — εἶναι κοντὰ στὸ ζωγράφο τῶν Ἰσθμίων 581 (Haspels, πίν. 31,5)· οἱ δυσαναλογίες στὸ σῶμα τῶν μορφῶν, τὸ μαλλὶ καὶ τὸ μάτι τοῦ θεατῆ, ὁ τρόπος ποὺ « κρατάει » τὸ ἀκόντιο θυμίζουν τὸ ζ. τῆς Γέλας (Haspels, πίν. 26, 2b).

Ἄξιοπρόσεκτη ἡ σύνθεση τοῦ θέματος: στὶς μονομαχίες ποὺ δίνει ὁ Bothmer, ἡ ἀμαζόνα βλέπει πρὸς τὰρ. καὶ ὁ ἀντίπαλός της πρὸς τὰ δ., μὲ τέσσερις μόνον ἐξαιρέσεις στοὺς πίν.: X (τυρρηνικὸς ἀμφορέας, σ. 7 ἀριθ. 19)· XVI (δῖνος 2ου τετάρτου βου αἰ., σ. 8 ἀριθ. 25)· LVII (ὕδρία τοῦ ζ. τοῦ Λυσιππίδη, σ. 84 ἀριθ. 139) καὶ LVIII (ὕδρία ποὺ σὰν σχῆμα εἶναι ὅμοια μὲ τοῦ ζ. τοῦ Βερολίνου, σ. 88 ἀριθ. 201). Τὸ δημοσιεύμενο ἐδῶ ἀγγεῖο προσθέτει μιὰν ἀκόμη ἐξαίρεση.

Τέλος 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 210. Πί ν. 120, 127

1959 - NAK 1194

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸν ὄμο μικρῆς ληκύθου. Διάμ. ὄμου 0.044 μ. περίπου. Κεφάλι ἀλόγου.

Πηλὸς καστανός.

Ἄπὸ τὴ διακόσμηση σώζεται μόνο τὸ ὑψωμένο κεφάλι ἀλόγου πρὸς τὰρ· τὸ σωζόμενο ἄκρο τῆς χαιτίης ἰώδες.

Στὸν ὄμο ἄνθη - κάλυκες λωτοῦ, ἐναλλασσόμενα, ἀποδομένα μὲ τὸν ἀπλοποιημένο τύπο ποὺ συναντοῦμε συχνὰ στὸ ζ. τῆς Σαφφοῦς (Haspels, πίν. 34, 2 ἐπίνητρο Ἰσθμ. Μουσεῖο 2184), καμιά φορὰ καὶ στὴν ομάδα τῆς Ἀθήνας 496 (δ.π., πίν. 40, 2 Ἰσθμ. Μουσ. 496 λήκυθος), καὶ στὴν ομάδα τοῦ Λεάγρου (δ.π. πίν. 16, 2 καὶ 14, 2 Ἰσθμ. Μουσ. 1122 καὶ Παλέρμου GE 1896, 1 ἀντιστοίχως). Ὁ ἀπλοποιημένος αὐτὸς τύπος νὰ συγκριθῆ μὲ τὸν « σύνθετο » τοῦ ἀριθ. 191 (Πί ν. 127 ἀριθ. 240).

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου τὸ ὄστρακο ἀνήκει σὲ λήκυθο τῆς κατηγορίας τῶν Μικρῶν Λιονταριῶν· τὴ δημιουργία της ἡ Haspels ἀποδίδει στὸ ζωγράφο τῆς Σαφφοῦς (*ABL*, σ. 97 - 98) καὶ μάλιστα στὸ τελευταῖο στάδιο τῆς ἐργασίας του· βλ. καὶ Vanderpool, *Hesp.* 1946, σ. 299.

Γύρω στὸ 490 π.Χ.

Ἄριθ. 211. Πί ν. 120

1959 - NAK 211

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα μικρῆς ληκύθου. Διάμ. (στὸ σημεῖο ὅπου πατάει ὁ πολεμιστῆς) 0.048 μ. περίπου. Μάχη.

Πηλός καστανός.

Ἐκ τῆν παράσταση σώζεται ἀκέραιος σχεδὸν ὁ πρὸς τὰρ. πολεμιστῆς καὶ ἀπὸ τὸν ἀντίπαλό του μόνο τὸ δόρυ καὶ μικρὸ τμήμα τῆς περικεφαλαίας. Ὁ σωζόμενος πολεμιστῆς φοράει κοντὸ χιτῶνα μὲ ἰώδεις κοκκίδες ἀπὸ τῆ μέση καὶ κάτω τὸ ἴδιο χρῶμα ἔχουν ὁ τελαμώνας καὶ ἡ ἄντυγα τῆς ἀσπίδας· πάνω στὸ μαῦρο γάνωμα διακρίνονται μόνον ἴχνη ἀπὸ τὸ λευκὸ ἐπίσημο (βλ. σχέδιο στὸν ἀριθ. 211 β Πί ν. 120).

Οἱ μορφές πατοῦν σὲ καστανὸ κύκλο. Πάνω στὸ μαῦρο γάνωμα ποὺ σκεπάζει τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου, λεπτὴ ἰώδης ταινία.

Ἡ λήκυθος ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν «Μικρῶν Λιονταριῶν» (βλ. προηγούμενο), εἰδικότερα στὴν «Ὁμάδα τῶν Κροτάλων» (;) (Haspels, πίν. 40, 3).

Πρώτη 10ετία 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 212. Πί ν. 121

1959 - NAK 744

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.063 μ. Τέσσερις μορφές.

Πηλός καστανός· ἡ διακόσμηση πάνω σὲ ὑπόλευκη ἐπιφάνεια. Τὸ μαῦρο γάνωμα πολὺ καλῆς ποιότητας.

Στὸ σωζόμενο τμήμα δύο καθιστὲς μορφές πρὸς τὰ δ. καὶ δύο ἄλλες, ὄρθιες, ποὺ πλησιάζουν πρὸς αὐτές· ἡ πρώτη ἦρθε τόσο κοντὰ ποὺ τὸ πέλμα τοῦ ποδιοῦ της μπλέκεται μὲ τῆς καθιστῆς. Ἐκ τῆς τρεῖς μορφές σώζονται τὰ πόδια ἀπὸ τὰ γόνατα περίπου, καὶ ἀπὸ τὴν τέταρτη μόνον τὰ δάκτυλα τοῦ ποδιοῦ· ἔτσι ἀνασηκωμένα ποὺ εἶναι δείχνουν πὼς ἡ κίνηση αὐτῆς τῆς μορφῆς ἦταν πολὺ ζωηρὴ. Οἱ τρεῖς ποὺ σώζονται καλλίτερα φοροῦν μακρὸ χιτῶνα μὲ ὀριζόντια ἀκόσμητη παρυφή, οἱ καθιστὲς καὶ ἱμάτιο· ἀνάμεσά τους κλαδί μὲ κοκκιδοτὰ φύλλα ποὺ πιθανότατα κρατοῦσε ἡ τελευταία ἀριστερά. Ἡ ἔλλειψη λευκοῦ χρώματος γιὰ τὰ γυμνά μέρη δὲν ἐπηρεάζει τὸ γένος τῶν μορφῶν. Πρῶτος ὁ ζωγράφος τοῦ Ἐδιμβούργου παύει νὰ χρησιμοποιεῖ λευκὸ χρῶμα γιὰ τὴ γυναικεία ἐπιδερμίδα στὰ ἀγγεῖα του μὲ τὴν ὑπόλευκη ἐπιφάνεια· παλιότερα αὐτὸ συμβαίνει σποραδικὰ (Wraith P., Λυδὸς κ.ἄ.), τὸν ἀκολουθοῦν οἱ μελανόμορφοι ζωγράφοι ποὺ τὸν μιμοῦνται ὡς πρὸς τὴν ὑπόλευκη ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου (Haspels, σ. 89) καμιά φορὰ καὶ ὅταν τὴν ἀφήνουν ἐδαφόχρωμη: ζωγράφος τοῦ Μαραθῶνα, ὁ.π., σ. 149, τῆς Ἀθηνᾶς ὁ.π., σ. 91. Ἡ παράσταση πατάει πάνω σὲ καστανὴ ταινία.

Τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου μαῦρο, μὲ ἰώδη ταινία· ἰώδης καὶ ὁ κύκλος στὴ μέση τῆς ἐδαφόχρωμης ταινίας.

Τὸ ἀγγεῖο ἔχει τὸ σχῆμα τῶν ληκύθων τοῦ ζωγράφου τοῦ Μαραθῶνα. Τὸ βαθὺ χοντρὸ χάραγμα τὸ πλησιάζει στὸ ζωγράφο τῶν Ἀθηνῶν 581 (Haspels, πίν. 31 - 32).

Γύρω στὸ 490 π.Χ.

Ἄριθ. 213. Πί ν. 121

1959 - NAK 1524

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ σώματος μὲ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα τοῦ ὄμου κυλινδρικής ληκύθου. Διάμ. ὄμου 0.059 μ. περίπου. Ἀγῶνας ἀποβάτου.

Πηλός καστανός.

Ἄρμα πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ὀπίσθιες μὲ τὴν ἴδια κατεύθυνση. Ὁ ἠνίοχος φοράει ἰώδη ταινία

στά μαλλιά και τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ προσώπου του σκεπαζόταν μὲ ἐπίθετο χρῶμα ἐξίτηλο στὸ σύνολό του — ἴσως Νίκη; Τὸ μεγαλύτερο σωζόμενο τμήμα τοῦ ὀπλίτη σκεπάζεται ἀπὸ τὴν ἀσπίδα του — ὄρατὸ μόνο ἓνα τμήμα τοῦ βραχίονα καὶ ὁ ἀγκώνας. Τὸ ἐπίσημο τῆς ἀσπίδας εἶναι λευκὸ — ἡμικύκλιο ἀνάμεσα σὲ δυὸ κοκκίδες· ἴδιο χρῶμα ἔχουν τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τὸ σωζόμενο ἄκρο τοῦ λοφίου τῆς περικεφαλαίας, οἱ καρποὶ στὰ κλαδιὰ πὺρ στολίζουν τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου καὶ μερικές κοκκίδες στὴν ταινία ἐπάνω ἀπὸ τὴν παράσταση. Ἡ λοξὴ γραμμὴ στὸ κάτω μέρος τῆς ἀσπίδας ἀνήκει στὸ σῶμα ἀλόγου. Ἀνεξήγητη ἢ τόσο καλοφτιαγμένη γωνία μπροστὰ στὸ κεφάλι τοῦ ἡνιόχου σὲ σύγκριση μὲ τὴν πρόχειρη ὑπόλοιπη διακόσμηση.

Ἦς πρὸς τὸ σχῆμα τὸ ἀγγεῖο πλησιάζει ἀντίστοιχα κομμάτια ἀπὸ τὴν Ἄγορά: *Hesp.* 1946, πίν. LIII 176, καὶ LV 163, τὸ δεύτερο ἀπὸ στρῶμα πρὶν τὸ 480 π.Χ. (Vanderpool, *The Rectangular rock-cut shaft*).

Τὸ θέμα πολὺ ἀγαπητὸ στὸν κύκλο τοῦ Αἴμωνα.
490 - 480 π.Χ.

Ἄριθ. 214. Πί ν. 121
1960 - NAK 474

Λαβὴ ληκύθου μὲ μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸν ὄμο καὶ τὸ λαιμὸ τοῦ ἀγγείου. Σωζ. ὕψ. 0.044 μ.
Ἀνθέμια.

Πηλὸς καστανός. Τὸ μαῦρο γάνωμα πῆρε σχεδὸν στὸ σύνολό του κοκκινόξανθη ἀπόχρωση.

Στὸν ὄμο ἀνθέμια τοῦ χαρακτηριστικοῦ τύπου πὺρ δημιούργησε ὁ ζωγράφος τῆς Ἀθηνῶς (*Haspels*, σ. 147), δηλ. μὲ πλουσιότερα στολισμένο τὸ χῶρο ἀνάμεσα στὸ ἀνθέμιο πὺρ εἶναι πλάι στὴ λαβὴ καὶ στὸ γειτονικό του· βλ. στὸν Πί ν. 121, σχέδιο ἀπὸ τὸν ὄμο τῆς ληκύθου τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 1133 ἀποδομένη στὸ ζ. τῆς Ἀθηνῶς ἀπὸ τὴν *Haspels* (σ. 256, πίν. 45, 6).

Τὸ εἶδος τοῦ ἀνθεμίου, οἱ ὀριζόντιες γραμμὲς πὺρ πλαισιώνουν τὶς γλῶσσες στὸ πάνω μέρος τοῦ ὄμου, ὁ μαῦρος λαιμός, δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολία ὅτι εἶναι ἔργο τοῦ ζωγράφου τῆς Ἀθηνῶς.

500 - 490 π.Χ.

Ἄριθ. 215. Πί ν. 121
1960 - NAK 366

Κομμάτι ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος ληκύθου συγκολλημένο ἀπὸ τέσσερα θραύσματα. Διαστ. 0.06 × 0.052 μ. Διονυσιακὴ σκηνή.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος. Ἡ διακόσμηση πάνω σὲ ὑπόλευκη ἐπιφάνεια.

Ὅρθια ἀνδρική μορφή, πρὸς τὰ δ. — ἀσφαλῶς ὁ Διόνυσος — ἀκολουθούμενος ἀπὸ Σάτυρο, καὶ ἀνάμεσά τους κλαδι μὲ κοκκιδωτὸ φύλλωμα· ἀπὸ τὸ Διόνυσο σώζεται τὸ κάτω μέρος, ἀπὸ τὸ Σάτυρο τὰ δάκτυλα τοῦ ἑνὸς ποδιοῦ, τὸ πέλμα ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ ἀπὸ τὸ κλαδι οἱ δύο τελευταῖες κοκκίδες. Ὁ θεὸς φορεῖ μακρὸ χιτῶνα καὶ πλουσιότατο ἱμάτιο.

Ἡ θλαστὴ γραμμὴ στὸ κάτω μέρος τοῦ χιτῶνα, τὸ κάτω μέρος τοῦ ἱματίου καὶ οἱ σταθερὰ δηλωμένες κάθετες πτυχὲς του, τὸ δυνατὸ πόδι τοῦ Σατύρου, καὶ οἱ δυὸ ἰώδεις γραμμὲς στὸ πάνω ἄκρο τῆς μελανόχρωμης ἐπιφάνειας στὴν ὁποία πατοῦν οἱ μορφές, δείχνουν πῶς τὸ θραῦσμα μας εἶναι πολὺ κοντὰ στὸ ζ. τῆς Ἀθηνῶς.

Ἡ ἐργασία καὶ τὸ γάνωμα πολὺ καλῆς ποιότητος.
Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 215 α. Πί ν. 122, 127

1960 - ΝΑΚ 375

Λήκυθος κυλινδρική μελανόχρωμη. Συγκολλήθηκε ἀπὸ τρία θραύσματα. Λείπουν μικρὰ τμήματα ἀπὸ τὸ λαιμό, τὸν ὦμο καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου, ποὺ συμπληρώθηκαν. Ὑψ. 0.113, διάμ. ὦμου 0.45, βάσης 0.029 μ.

Πηλὸς καστανός.

Τὸ σῶμα καὶ ἡ πάνω ἐπιφάνεια τῆς βάσης μαῦρα· τὸ ἴδιο ἡ ἐξωτερικὴ πλευρὰ τῆς λαβῆς καὶ τὸ κάθετο τμήμα τοῦ χεῖλους ἐσωτερικά - ἐξωτερικά. Σὲ μερικὲς μεριὲς στὸ σῶμα καὶ στὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου τὸ γάνωμα πῆρε ἀπόχρωση καστανή, καὶ σ' ἓνα σημεῖο τὸ χεῖλος ἔμεινε ἐδαφόχρωμο.

Στὸν ὦμο κάλυκες λωτοῦ καὶ γλῶσσες, ἐκφυλισμένα.

Σὰν σχῆμα τὸ ἀγγεῖο συνεχίζει τὶς ληκύθους τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἑδιμβούργου· βλ. ληκύθους Πατέρμου ἀριθ. 140 καὶ Ἑθν. Μουσείου ἀριθ. 1130 (Haspels, πίν. 29, 1, 3). Ὅμοιες στὸ σχῆμα δύο λήκυθοι ἀπὸ τοὺς τάφους ἀριθ. 306 καὶ 320 τῆς Κορίνθου ποὺ ἡ Palmer χρονολογεῖ στὰ 465 - 455 π.Χ. καὶ στὸ 2ο τέταρτο τοῦ αἰῶνα ἀντιστοιχῶς (*Corinth XIII*, σ. 233, 235 πίν. 45,5 καὶ 46,8), μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἡ πρώτη εἶναι ραδινότερη (ὕψ. 0.149, διάμ. 0.059 μ.) καὶ ἡ δευτέρη κάπως πλατύτερη στὸν ὦμο (ὕψ. 0.103, διάμ. 0.041 μ.)· ἡ δική μας λήκυθος εἶναι ἴσως κάπως παλῆότερη.

Γύρω στὸ 475 π.Χ.

Ἄριθ. 216. Πί ν. 122

1960 - ΝΑΚ 62

Λήκυθος μελανόχρωμη· σώζεται ὁλόκληρη. Ὑψ. 0.113, διάμ. ὦμου 0.042 μ.

Πηλὸς καστανὸς ἀνοιχτός. Ἡ μία πλευρὰ τοῦ ἀγγείου ἔχει χρῶμα καστανόξανθο (ὀφείλεται σὲ κακὸ ψήσιμο)· ἐπίσης χάθηκε ἀπ' τὴ μελανόχρωμη πλευρὰ — διακρίνεται καθαρὰ στὴν ἄλλη — ἡ λεπτὴ ἰώδης ταινία ποὺ στόλιζε τὸ ἀγγεῖο στὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος.

Τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου εἶναι μαῦρο· ἴδιο χρῶμα ἔχουν τὸ χεῖλος στὸ σύνολό του — καὶ ἡ πάνω ἐπιφάνεια —, ἡ ἐξωτερικὴ πλευρὰ τῆς λαβῆς, ἡ πάνω ἐπιφάνεια τῆς βάσης. Στὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος ταινία ἰώδης.

Στὸν ὦμο κάλυκες λωτοῦ καὶ γλῶσσες, ἐκφυλισμένα.

Τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου, ἐξαιρετικὰ κομψό, μοιάζει μὲ λήκυθο ἀπὸ τάφο τῆς Κορίνθου ποὺ ἡ Palmer χρονολογεῖ στὰ 490 - 480 π.Χ. καὶ χαρακτηρίζει σὰν ὕστερη παραλλαγή τῆς ομάδας τῶν Πετεινῶν (*Corinth XIII*, ἀριθ. τάφου 277, 7 πίν. 37, σ. 222). Ἡ δική μας λίγο πιὸ ραδινὴ.

490 - 480 π.Χ.

Ἄριθ. 217. Πί ν. 122

1957 - ΝΑΚ 439

Λήκυθος κυλινδρική· λείπουν ὁ λαιμὸς μὲ τὸ χεῖλος, τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς λαβῆς καὶ ἡ βάση. Σωζ. ὕψ. 0.07, διάμ. ὦμου 0.042 μ. Ἄνθεμία.

Πηλός καστανός. Ἡ διακόσμηση πάνω σὲ υπόλευκη ἐπιφάνεια. Ὅπου τὸ ἀγγεῖο εἶναι ἐδαφόχρωμο — ὦμος, ταινίες, τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος — ἔχει ἐπίχρσιμα ἐρυθρωπό. Τὸ μαῦρο γάνωμα καλῆς ποιότητος — στή διακόσμηση ἔχει ἐν μέρει ἀπολεπισθῆ.

Δύο περίκλειστα ἀνθέμια ὀριζόντια τοποθετημένα στολίζουν τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου· δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ αὐτὰ δύο στικτοὶ ρόδακες — ἀπὸ ἕνας πάνω καὶ κάτω — μὲ τρεῖς κοκκίδες. Τὸ τμήμα ἀνάμεσα στὰ ἀνθέμια εἶναι πολὺ φθαρμένο, ὅμως μερικὰ ἴχνη ποὺ σώζονται δείχνουν πὺς ὑπῆρχαν ὅμοιοι ρόδακες. Στὸν ὦμο κάλυκες λωτοῦ καὶ γλῶσσες, ἐκφυλισμένα.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τὸ ἀγγεῖο εἶναι ὁ συνηθισμένος κύλινδρος τοῦ 1ου τετάρτου τοῦ 5ου αἰ.: βλ. ληκύθους τοῦ ζωγράφου τῆς Σαπφούς, *Haspels*, πίν. 33, 2. Ἡ διάκοσμη πλευρὰ τοῦ ἀγγείου συμπιέσθηκε ὅσο ἀκόμα ὁ πηλὸς ἦταν μαλακὸς καὶ τὸ σχῆμα σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀλλοιώθηκε.

Ἀπὸ τὰ ἀάπολλα παρόμοια ἀγγεῖα πλησιάζουν περισσότερο μὲ τὸ δικό μας λήκυθο ποὺ βρέθηκαν στοὺς τάφους τοῦ Ἄργους (Καρούζου, *ΑΔ* 1933 - 35, σ. 44), στὸν τάφο τῆς ὁδοῦ Σταδίου μαζί μὲ τὴ λήκυθο τοῦ Δούρι (Καρούζου, *ΑΔ* 1927 - 28, σ. 91, εἰκ. 1), καὶ λήκυθος τῆς Κοπεγχάγης (*CV*, πίν. 111, 3).

1ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 218. Πί ν. 122

1960 - NAK 125

Λήκυθος κυλινδρική. Σώζεται τὸ σῶμα μὲ τὸν ὦμο (ἐλλιπῆ). Συγκολλήθηκε ἀπὸ τρία θραύσματα. Συμπληρώθηκε τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου. Σωζ. ὕψ. 0.059, διάμ. ὦμου 0.044 μ. Ζώνη καθέτων γραμμῶν.

Πηλὸς καστανός.

Τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου μαῦρο μὲ στενὴ διάκοσμη ζώνη στὸ πάνω μέρος: πυκνὲς κάθετες γραμμὲς ἀνάμεσα σὲ δύο ὀριζόντιες ταινίες. Κάτω ἀπὸ τὴ διακόσμηση στενὴ ἐδαφόχρωμη ταινία. Στὸν ὦμο κάλυκες λωτοῦ καὶ γλῶσσες, ἐκφυλισμένα.

Ὅμοια λήκυθος ἀπὸ τάφο τῆς Κορίνθου ποὺ ἡ Palmer χρονολογεῖ στὰ 460 - 450 π.Χ. (*Corinth XIII*, πίν. 49, 330, 10) ὅμως μὲ μαίανδρο ἀντὶ γιὰ κάθετες γραμμὲς· καὶ ἄλλη στὴν Karlsruhe, ἀριθ. Β 145 χρονολογημένη ἀπὸ τὸν Hafner στὸ 1ο μισὸ τοῦ 5ου αἰ. (*CV*, πίν. 34, 3).

2ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 219. Πί ν. 123

1959 - NAK 779

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κυλινδρικής ληκύθου, μὲ ἐλάχιστο τμήμα τοῦ ὦμου. Διαστ. 0.059×0.047 μ. Ἀμαζονομαχία (;).

Πηλὸς καστανέρυθρος. Τὸ μικρὸ σωζόμενο τμήμα τοῦ ὦμου μαῦρο.

Σώζεται ἐπιτιθέμενος ὀπλίτης πρὸς τὰ δ. — ὕψωμένο δεξιὸ χέρι, γλουτοί, τμήμα ποδιῶν, ξίφος· φορεῖ χιτωνίσκο μὲ ἐγγάρακτη καὶ ἰώδη κοκκιωτὴ διακόσμηση· τὴν ἄκρη τῆς χειρίδας δηλώνει λευκὴ γραμμὴ πάνω στὸν βραχίονα τοῦ πολεμιστῆ. Ὁ θεατῆς ποὺ κλείνει ἀριστερὰ τὴν παράσταση εἶναι ὀλόκληρος τυλιγμένος μέσα στὸ

ίμάτιο και φοράει ίωδη ταινία στα μαλλιά· ίδιο χρώμα έχουν οί κοκκίδες και ή πινελιά που στολίζουν τὸ ἱμάτιο· κρατάει ἀκόντιο.

Πιθανότατα πρόκειται για ἄμαζονομαχία, θέμα πολὺ συχνὸ αὐτὴν τὴν ἐποχὴ, δὲν ἔχουμε ὅμως στοιχεῖα νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσουμε.

Ὁ θεατὴς μοιάζει μὲ τῆς ληκύθου ἀριθ. 559 τῆς Δήλου (*Délos* X, πίν. XLII). Ἡ ἐργασία πολὺ κακὴ.

1ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 220. Πί ν. 123

1959 - NAK 212

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κυλινδρικής ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.04 μ. Γυναικεία μορφή.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος. Χάραγμα ἀνισόπαχο.

Γυναικεία μορφή πρὸς τὰρ. — λείπουν τὰ πόδια — τυλιγμένη στὸ ἱμάτιό της ποὺ ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ λαιμοῦ καὶ τὸ δεξι χέρι ἀπὸ τὸ λυγισμένο ἀγκώνα καὶ κάτω. Στὸ κεφάλι φοράει λεπτότατη κόκκινη ταινία. Τὸ λευκὸ χρώμα ποὺ σκέπαζε τὸ πρόσωπο καὶ τὸ χέρι — ἔχει ἀπολεπισθῆ στὸ σύνολό του — προχωροῦσε πέρα ἀπὸ τὸ μαῦρο ὑπόστρωμα ὅπως δείχνουν τὰ σημάδια ποὺ ἔμειναν πάνω στὸ ἔδαφος τοῦ ἄγγείου. Τὸ ἱμάτιο στολίζουν ἰώδεις πινελιές. Μπροστὰ στὴ μορφή κλαδιά μὲ κοκκιωτὰ φύλλα τὰ ὁποῖα ἴσως κρατοῦσε ἡ ἴδια. Ἡ διακόσμηση ἐξαιρετικὰ πρόχειρη· οἱ ἐγχάρακτες πτυχές συνεχίζονται πάνω στὸ γυμνὸ λαιμὸ καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ ἱμάτιο πάνω στὸ ἔδαφος τοῦ ἄγγείου.

Οἱ πτυχές καὶ τὸ χάραγμα τοῦ αὐτιοῦ ἀνήκουν στὰ « μαῦρα χαράγματα » (black incisions) καὶ εἶναι μιὰ παραπάνω ἀπόδειξη ποὺ δικαιώνει τὴν ἄποψη τῆς Haspels πὼς γίνονταν ἀφοῦ πρῶτα ἡ ἐπιφάνεια εἶχε καλυφθῆ μὲ τὸ μαῦρο γάνωμα, καὶ δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὸ προσχέδιο· βλ. Haspels, *ABL*, σ. 153 - 155 « black incisions », ὅπου ἀναφέρονται τὰ διάφορα εἶδη αὐτῶν τῶν χαραγμάτων καὶ οἱ ἀντίθετες πρὸς τὴν ἄποψη της γνώμες. Χαρακτηριστικὰ ἀγγεῖα οἱ λήκυθοι τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 1809 καὶ 1069 (Fairbanks, *Ath. White Lekythoi* I, πίν. 1, 2· καὶ Haspels, πίν. 47,1 ἀντιστοίχως), καὶ ἡ κύλικα τοῦ Λονδίνου D 3 (*JHS* 30, πίν. 17). Στὸ δικό μας κομμάτι διακρίνεται καθαρὰ τὸ παιχνιδισμα ποὺ κάνει ὁ ζωγράφος χαράζοντας τὴ μαῦρη ἐπιφάνεια: ἀλλοῦ σέρνει ἀπαλὰ τὸ μυτερὸ ἐργαλεῖο καὶ δὲν τὸ ἀφήνει νὰ προχωρήσει κάτω ἀπὸ τὴ μαῦρη ἐπιφάνεια κι ἀλλοῦ πάλι τὸ πατάει δυνατὰ γιὰ νὰ φτάσει καὶ νὰ χαράξει τὴν ἐδαφοχρωμὴ ἐπιφάνεια. Διαφορετικὴ εἶναι ἡ πτυχὴ ἀριστερά, κοντὰ στὴν ἄκρη τοῦ ἱματίου — διακρίνεται καλὰ στὴ φωτογραφία: αὐτὴ ἀνήκει στὸ προσχέδιο, καὶ σκεπάστηκε ὀλόκληρη ἀπὸ τὸ μαῦρο βερνίκι ὅταν ὁ ζωγράφος πλάτυνε τὸ ἱμάτιο πρὸς τὰριστερά (Haspels, *δ.π.*, σ. 154 σχετικὰ μὲ τὴν κύλικα τοῦ Λονδίνου D 3. Corbett, *Preliminary Sketch in Greek Vase - Painting*, *JHS* 1965).

1ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 221. Πί ν. 123

1955 - NAK 143

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος ληκύθου. Ὑψ. 0.046 μ. Δικτυωτό.

Πηλὸς καστανός· ἡ διακόσμηση πάνω σὲ ὑπόλευκη ἐπιφάνεια. Τὸ μαῦρο γάνωμα καλῆς ποιότητας.

Δικτυωτό, στὴ μιὰ πλευρὰ τοῦ ἄγγείου (ἀριθ. 221 β Πί ν. 123). Στὸ μαῦρο κάτω

μέρος του σώματος, δυο ζεύγη εδαφόχρωμες ταινίες. Χαρακτηριστικότερες δυο μικρές κάθετες γραμμούλες στο κάτω ζεύγος (βλ. ἀριθ. 221 α Πί ν. 123), ἀποτελοῦν μὴν ἀκόμα ἐπιβεβαίωση γιὰ ὅ,τι γράφει ἡ Haspels σχετικὰ μὲ τὴν κατασκευὴ τῶν «Wet-incised lines» (ABL, σ. 155 καὶ σημ. 2).

Τὸ θραῦσμα αὐτὸ εἶναι κοντὰ σὲ λήκυθο ἀπὸ τοὺς τάφους τοῦ Ἄργους (Καρούζου, AA 1933 - 35, σ. 44, εἰκ. 26, 470 - 460 π.Χ.), ἴσως λίγο παλιότερο.

2ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 222. Πί ν. 123

1955 - NAK 984

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κυλινδρικής ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.05 μ. Ἄμαζόνα.

Πηλὸς καστανός.

Ἄμαζόνα κινεῖται χαλαρὰ πρὸς τὰ δ. Σώζονται τὰ γυμνά πόδια τῆς ἀπὸ τοὺς μηροῦς, καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς ἀσπίδας. Τὸ λευκὸ χρῶμα — στὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐξίτηλο — ἔχει τοποθετηθῆ στὸ κάτω μέρος τῶν ποδιῶν ἀπ' εὐθείας πάνω στὸν πηλό.

Τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου μαῦρο μὲ δύο εδαφόχρωμες ταινίες: κάτω ἀπὸ αὐτὲς δύο ἰώδεις κύκλοι πάνω στὸ μαῦρο γάνωμα.

1ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 223. Πί ν. 123

1960 - NAK 473

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κυλινδρικής ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.034 μ. Σάτυρος.

Πηλὸς καστανός.

Σάτυρος ὀρχούμενος, πρὸς τὰ δ. Πίσω ἀπὸ αὐτὸν κλαδί μὲ κοκκιδωτὰ φύλλα καὶ λευκὸ καρπὸ.

Ἔργασία πολὺ πρόχειρη.

1ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 224. Πί ν. 123

1957 - NAK 1520

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κυλινδρικής ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.045, πάχ. τοιχωμάτων 0.07 μ.

Ἄγώνας ἀποβάτου.

Πηλὸς καστανός.

Σώζεται ἐλλιπέστατα ἀγώνας ἀποβάτου, πρὸς τὰ δ. Ὁ ὀπλίτης γυμνός, σὲ δεῦτερο ἐπίπεδο — σώζεται τὸ ἓνα πόδι ἀπὸ τὸ γλουτό.

Γιὰ τὸ θέμα βλ. ἀριθ. 213.

Τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου μαῦρο μὲ διπλὴ εδαφόχρωμη ταινία.

1ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 225. Πί ν. 124

1957 - NAK 1190

Κομμάτι ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος κυλινδρικής ληκύθου, συγκολλημένο ἀπὸ δύο θραύσματα. Ὑψ. 0.042, σωζ. διάμ. 0.04 μ. περίπου. Μονομαχία.

Πηλὸς καστανός. Τὸ χάραγμα πολὺ λεπτό.

Σώζεται τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τὸ δεξιὸ ἄκρο τῆς παράστασης: μισοπεσμένος πολεμιστῆς πρὸς τὰρ· φορεῖ κοντὸ χιτῶνα στολισμένον πλούσια μὲ χαρακτῆς πτυχῆς καὶ ἰώδη πινελιά στὸ γλουτό. Ἀπὸ τὸν ἀντίπαλό του σώζεται μόνο ἡ ἀσπίδα, σχεδὸν πλήρης, μὲ ἰώδη τὴν ἄντυγα, καὶ δύο κοκκίδες στὸ ἴδιο χρῶμα σὰν ἐπίσημο.

Ἡ παράσταση πατάει πάνω σὲ καστανὸ κύκλο· τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου μαῦρο μὲ δύο ἰώδεις κύκλους.

Τὸ σχῆμα ὅμοιο μὲ τὶς ληκύθους τοῦ Αἴμωνα στὸ Ἐθν. Μουσεῖο ἀριθ. 472 καὶ στὸ Λουβρο CA 111 (Haspels, πίν. 41, 2 καὶ 41, 4). Ὁ πολεμιστῆς ὅμοιος μὲ τὴν ἄμαζόνα στοὺς σκύφους STG 152 καὶ 147 τῆς Νεάπολης (Bothmer, σ. 44, ἀριθ. 72 - 73 πίν. XXXVI 1, 2, καὶ Beazley, *ABV* 566, ἀριθ. 613 - 14), ποὺ ἀνήκουν στὸν κύκλο τοῦ Αἴμωνα.

Z. τοῦ Αἴμωνα.

490 - 480 π.Χ.

Ἄριθ. 226. Πί ν. 124

1957 - NAK 1227

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κυλινδρικής ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.042 μ. Τέθριππο.

Πηλὸς ἀνοικτὸς καστανός.

Τέθριππο πρὸς τὰ δ· σώζονται τὰ πίσω πόδια τῶν ἀλόγων μὲ μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸ σῶμα, τὶς οὐρὲς καὶ τὰ ἦνια, καὶ τὸ μπροστινὸ πάνω ἄκρο ἀπὸ τὴν ἄντυγα τοῦ ἄρματος, ὅπου διακρίνεται λευκὸ χρῶμα.

Ἡ παράσταση πατάει πάνω σὲ μαύρη ταινία.

Κύκλος τοῦ Αἴμωνα.

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

Ἄριθ. 227. Πί ν. 124

1957 - NAK 1015

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος κυλινδρικής ληκύθου. Σωζ. διάμ. 0.043 μ. περίπου. Θεατῆς.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα πορτοκαλλί. Ἡ διακόσμηση πάνω σὲ ὑπόλευκη ἐπιφάνεια. Στὰ πόδια τῆς μορφῆς καὶ στὸ ραβδί τὸ μαῦρο γάνωμα πῆρε σὲ μερικὲς μεριὲς καστανόξανθη ἀπόχρωση· τὴν ἴδια περίπου ἀπόχρωση ἔχουν τὰ ἰώδη κάτω ἄκρα τοῦ ἱματίου.

Σώζεται, ἀπὸ τοὺς γλουτοὺς καὶ κάτω, θεατῆς πρὸς τὰ δ· ἔχει τὴν ἀνέμελη στάση ποὺ συναντοῦμε στὸ ζ. τοῦ Αἴμωνα, μὲ ὅλο τὸ βῆρος τοῦ σώματος ριγμένο πάνω στὸ ροζιασμένο ραβδί του (βλ. Haspels, πίν. 41, 4). Τὸ μακρὺ, πλούσιο ἱμάτιό του εἶναι στολισμένο μὲ κοκκίδες ἰώδεις καὶ μὲ πυκνὲς χαρακτῆς πτυχῆς. Πίσω ἀπὸ τὸ θεατή, ἄκρη ἱματίου δεύτερης μορφῆς.

Z. τοῦ Αἴμωνα.

490 - 480 π.Χ.

Ἄριθ. 228. Πί ν. 124

1959 - NAK 1007

Λήκυθος κυλινδρική· σώζεται τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου μὲ τὸν ὄμο. Σωζ. ὕψ. 0.087, διάμ. ὄμου 0.047 μ. Τρεῖς μορφές.

Πηλὸς καστανός. Ἡ λήκυθος ἔχει κυρτὰ τοιχώματα καὶ κάπως στρογγυλεμένη γωνία

στην ένωση ὤμου καὶ σώματος· τὸ κοῖλο τοίχωμα πού δείχνει ἡ φωτογραφία, ἀριστερά, (ἀριθ. 228 α Πί ν. 124) ὀφείλεται σὲ ζημιὰ πρὶν ψηθῆ τὸ ἄγγειο. Τὸ καστανόξανθο χρῶμα πού πῆρε σὲ μερικές μεριές τὸ μαῦρο γάνωμα ὀφείλεται σὲ κακὸ ψήσιμο.

Τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου εἶναι μαῦρο μὲ δυὸ λευκὲς ταινίες (τὸ χρῶμα ἔχει σχεδὸν στὸ σύνολό του ἀπολεπισθῆ), τῆ μιὰ στὸ πάνω ἄκρο καὶ τὴν ἄλλη στὸ σημεῖο ὅπου ἀρχίζει ἡ καμπύλη πού ὀδηγεῖ στὴ βάση. Σὲ μιὰ στενὴ ἐδαφόχρωμη λουρίδα ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὸν ὤμο ὑπάρχει ἡ διακόσμηση, ἡ ὁποία σώζεται ὀλόκληρη. Τρεῖς μορφές: ἡ μία καθιστὴ πρὸς τὰ δ. μὲ τὰ χέρια τεντωμένα κατ' εὐθείαν ἐμπρὸς· ἀνάμεσά τους δηλώνεται μὲ χάραγμα ἕνα στεφάνι κρεμασμένο ἀπὸ τὸ πάνω χέρι· εἶναι βέβαια πολὺ μικρὸ, ὅμως ἡ ἀνάλογη παράσταση σὲ ἀττικὸ σκύφο τοῦ Reading (CV 1 πίν. 11,1), δὲν ἀφήνει ἀμφιβολία ὅτι τὸ στεφάνι αὐτὸ ἀποτελεῖ στοιχεῖο ἀπαραίτητο στὴν εἰκονιζόμενη παράσταση· καθιστὴ μορφή καὶ ἐκεῖ, κρατᾷ μικρὸ στεφάνι σὰν τὸ δικό μας, ὅμως δηλωμένο μὲ μαῦρο χρῶμα, κανονικά. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑποθέσει ὅτι στὸ δικό μας ἄγγειο ὁ ζωγράφος ξέχασε νὰ τὸ ζωγραφίσει καί, μετὰ τὸ ψήσιμο, τὸ πρόσθεσε μὲ χάραγμα.

Οἱ δυὸ ἄλλες μορφές, μπροστὰ ἀπὸ τὴν καθιστὴ, φεύγουν μὲ ἀνοικτὸ δρασκελισμὸ πρὸς τὰ δ., ὅπου κλείνει τὴν παράσταση ἕνα μεγάλο στεφάνι (πιάνει σχεδὸν ὅλο τὸ ὕψος τῆς διακόσμησης ζώνης). Ἡ μεσαία μορφή, μὲ τὸ πάνω μέρος τοῦ σώματος ἀποδομένο κατ' ἐνώπιον, ἔχει τὰ χέρια σὲ ἀνάταση· ὑψωμένα πρέπει νὰ ἦταν καὶ τὰ χέρια τῆς ἄλλης μορφῆς, πού προχωρεῖ μπροστὰ (λείπουν μαζί μὲ τὸ μπρὸς πάνω μέρος τοῦ σώματος). Ἡ μορφή αὐτὴ προχωρεῖ μὲ ὀλόκληρο τὸ σῶμα στραμμένο πρὸς τὰ δεξιά. Φοροῦν καὶ οἱ τρεῖς κοντὸ χιτῶνα πού φθάνει στὴν καθιστὴ ὡς λίγο πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα, στίς ἄλλες δύο ὡς τὴ μέση περίπου τῆς κνήμης. Οἱ μορφές ἔχουν ἀποδοθῆ μὲ ἀπλὴ σκιαγραφία· δὲν ἔχει δηλωθῆ καμιά λεπτομέρεια οὔτε μὲ χάραγμα οὔτε μὲ ἐπίθετο χρῶμα — μὲ ἐξάιρεση φυσικὰ τὸ στεφάνι. Μοιάζουν ἀρκετὰ μὲ τίς μορφές στὸ σκύφο τοῦ Reading πού ἀναφέραμε, ἰδιαίτερα τὸ τεντωμένο πρὸς τὰ πίσω σῶμα τῆς καθιστῆς μορφῆς. Στὸν ὤμο κάλυκες λατοῦ καὶ γλῶσσες, ἐκφυλισμένα.

Τὰ ὑψωμένα χέρια, τὸ στεφάνι πού κρατᾷ ἡ καθιστὴ μορφή, ὑποδηλώνουν σκηνὴ τελετουργικὴ· βλ. σκύφο ἀριθ. 83 καὶ πινάκιο ἀριθ. 116.

Ὁ τρόπος τῆς διακόσμησης — χαριτωμένη ἀδεξιότητα, ἀπλὴ σκιαγραφία, μικρὲς μορφές — ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν ἀγγείων πού ἡ Ure ἀποδίδει σὲ ὀπαδὸ τοῦ Αἴμωνα (CV Reading III H, πίν. 9, 9, σ. 59) καὶ πού δένονται στενὰ μὲ ἀνάλογα βοιωτικὰ ἄγγεῖα (Hesp. 1946, Ure, πίν. IV, 2· VI. Reading ὁ.π.· ἐδῶ, κύλικα ἀριθ. 28 Πί ν. 74).

Μέσα 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 229. Πί ν. 125

1957 - NAK 1526

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ σώματος κυλινδρικήσ ληκύθου μὲ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα τοῦ ὤμου. Διάμ. ὤμου 0.073 μ. περίπου. Ἄρματοδρομίες.

Πηλὸς πορτοκαλλόχρωμος.

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζεται τὸ δεξιὸ μέρος: ἄλογα πρὸς τὰ δ. (σώζεται τὸ μπρὸς μέρος), καὶ μπροστὰ τους ἡ ἄντυγα (;) ἄλλου ἄρματος καὶ ἡνία. Στὸ πάνω μέρος τῆς ἄντυγας χρῶμα ὑπόλευκο· παράλληλα μὲ τὰ ἡνία τοῦ μεσαίου ἀλόγου σειρὰ κοκκίδων ἀπὸ ἐπίθετο χρῶμα, ἐξίτηλο στὸ σύνολό του.

Πάνω ἀπὸ τὴν παράσταση μαϊάνδρος, πρὸς τὰ δ., ἀνάμεσα σὲ μονὴ ταινία ἐπάνω, δι-

πλή κάτω. Ἡ διακοπή τοῦ μαιάνδρου, δεξιά, δὲν ἐπιβάλλει τὴν ἀντίστοιχη διακοπή τῆς παράστασης σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, βλ. λήκυθο Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 487 (Haspels, πίν. 50, I a, d). Στὸν ὄμο κάλυκες λωτοῦ καὶ γλῶσσες, ἐκφυλισμένα.

Οἱ λεπτομέρειες στὰ κεφάλια τῶν ἀλόγων ἔχουν ἀποδοθῆ με ἐξαιρετικὰ δυνατὸ καὶ σταθερὸ χάραγμα ποῦ φανερώνει πὼς ἡ ἐλευθερία σ' αὐτὸ εἶναι ἔμπνευση καὶ ὄχι προχειρότητα. Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τὸ ἀγγεῖο εἶναι τοῦ τύπου τοῦ ζωγράφου τῆς Μέγαιρας — ὀξεῖα γωνία στὸν ὄμο, κοῖλα τοιχώματα στὸ σῶμα — ὅμως ἡ διακόσμηση πλησιάζει στὸν κύκλο τοῦ Αἴμωνα: βλ. τὴ λήκυθο τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 1140· βρίσκουμε τὴν ἴδια περίπου δύναμη στὸ χάραγμα, τὸ ἴδιο μάτι (βλ. ἰδιαίτερα τὸ τελευταῖο ἄλογο στ' ἀριστερά)· τὴ λήκυθο αὐτὴ ὁ Beazley (*ABV* 539, ἀριθ. 9) κατατάσσει στὴν τεχντροπία τοῦ Αἴμωνα. Παρόμοια ἐλευθερία στὸ χάραγμα παρουσιάζει τὸ ἀδημοσίευτο ὄστρακο τῆς Ἀγορᾶς P 23017.

1ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 230. Πίν. 125

1960 - NAK 8, 16

Κομμάτι ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ σώματος ληκύθου με μικρὸ τμήμα τοῦ ὄμου. Συγκολλήθηκε ἀπὸ δύο θραύσματα. Σωζ. ὕψ. 0.046. Διάμ. ὄμου 0.089 περίπου μ. Μάχη.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα ρόδινο - πορτοκαλλί. Ἡ κύρια διακόσμηση — μόνο — πάνω σὲ ὑπόλευκη ἐπιφάνεια· τὸ ὑπόλευκο ἐπίχρισμα ἔχει στὸ σύνολό του σχεδὸν ἀπολεπισθῆ· τὸ ἴδιο καὶ μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸ μαῦρο γάνωμα.

Δυὸ ὄπλιτες γενειοφόροι, ἐπιτίθενται πρὸς τὰ δ. — σώζεται τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ ὁ δεξιὸς ὄμος τοῦ πρώτου, τὸ πάνω μέρος τοῦ ἄλλου ἀπὸ τὴ μέση. Φοροῦν καὶ οἱ δυὸ περικεφαλαία κορινθιακὴ ἀνασηκωμένη καὶ ριγμένη πρὸς τὰ πίσω, ἔτσι ποῦ νὰ ἀφήνει ἀκάλυπτο ὀλόκληρο τὸ πρόσωπο, καὶ στολισμένη με χρῶμα ἰώδες: ταινία στὸ μέτωπο, κεντρικὸ τμήμα τοῦ λόφου ποῦ κρέμεται πίσω, ὡς κάτω ἀπὸ τὸν ὄμο. Ὁ δεύτερος ὄπλιτης — εἶναι αὐτὸς ποῦ σώζεται καλλίτερα — φοράει χιτῶνα με κοντὲς χειρῖδες· τὰ μακρὰ μαλλιά του, δηλωμένα με χαράγματα κάθετα, σκεπάζουν τὸ λαιμὸ καὶ φτάνουν κάτω ἀπὸ τοὺς ὄμους. Τὰ ὄπλα του εἶναι δόρυ καὶ ξίφος — διακρίνεται ὁ τελαμώνας δηλωμένος με λευκὸ χρῶμα πάνω στὸ μαῦρο χιτῶνα· ἡ ἀσπίδα του ἔχει σὰν διακόσμηση χαρακτὲς κοκκίδες καὶ ἰώδη ταινία στὴν ἄντυγα· ὀλόκληρο τὸ περίγραμμά της εἶναι χαρακτό.

Τὸ πάνω ἀπὸ τὴν παράσταση τμήμα τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου εἶναι ἐδαφόχρωμο καὶ ἔχει σὰν διακόσμηση δυὸ σειρὲς μαῦρες κοκκίδες· πλάι σ' αὐτὲς, στὸ ἀριστερὸ ἄκρο, ὑπάρχουν καὶ λευκὲς. Στὸν ὄμο κάλυκες λωτοῦ ἐκφυλισμένοι.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα — ὀξεῖα γωνία στὸν ὄμο, κοῖλα τοιχώματα — τὸ ἀγγεῖο ἀνήκει στὸ ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου τῆς Μέγαιρας.

Ἡ διακόσμηση κοντὰ στὸ ζ. τοῦ Φόλου.

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

Ἄριθ. 231. Πίν. 125

1959 - NAK 282

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κυλινδρικήσ ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.074, διάμ. — στὸ μέρος τῆς διπλῆς ἐδαφόχρωμης ταινίας — 0.045 μ. περίπου. Μάχη.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί.

Δυὸ ὀπλίτες γυμνοί, πρὸς τὰρ., συγκρούονται μὲ ἀντίπαλο πού ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση· ὁ πρῶτος ὀπλίτης μοιάζει νᾶχει ἤδη τραυματισθῆ· ἡ ὄλη του στάση δείχνει τὴν αὐθόρμητη κίνηση κτυπημένου πολεμιστῆ πού προσπαθεῖ νὰ κρατήσῃ τὴν ἰσορροπία του· τὸ ἀριστερὸ χέρι μὲ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ ἀντίστοιχο πόδι ἔρχονται πρὸς τὰ πίσω, τὸ δεξιὸ πόδι πατάει μὲ ὀλόκληρο τὸ πέλμα· κρατάει πολὺ χαλαρὰ τὸ ἀκόντιο. Ὁ σύντροφός του σπεύδει νὰ τὸν βοηθήσῃ· στὴ ράχη του διακρίνεται ἡ θήκη τοῦ σπαθιοῦ του. Ἔχουν καὶ οἱ δυὸ μακριὰ μαλλιά πού δηλώνονται μὲ κυματιστὰ χαράγματα καὶ φτάνουν ὡς τὸ στήθος. Ἀπὸ τοὺς δυὸ ὀπλίτες λείπει τὸ πάνω μέρος ἀπὸ τοὺς ὤμους περίπου, καὶ τὸ ἀριστερὸ πόδι (ἀπὸ τὴν κνήμη καὶ κάτω) τοῦ ἐνός· ἀπὸ τὸν ἀντίπαλο σώζεται μόνο ἡ ἀσπίδα καὶ τὸ δεξιὸ προβαλλόμενον πόδι (;).

Χρῶμα κιτρινωπὸ (ἀραιωμένος πηλός, βλ. σ. 187), γιὰ τὰ δυσδιάγνωστα ἐπίσημα τῶν ἀσπίδων, καὶ τοὺς τελαμῶνες.

Ἡ ἐργασία εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀπρόσεκτη· τὰ χαράγματα πού δηλώνουν τὰ γόνατα βρίσκονται στὴν κνήμη· τὰ ἐπίσημα εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῶν ἀσπίδων· οἱ τελαμῶνες δηλώνονται ἐντελῶς συμβατικά.

Τὰ ψευτογράμματα καὶ οἱ κοκκίδες — μονές καὶ διπλές — πού εἶναι σκορπισμένα στὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου δείχνουν τὴ διακοσμητικὴ διάθεση τοῦ τεχνίτη.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου, οἱ δυὸ ἐδαφόχρωμες ταινίες στὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, τὸ εἶδος τῆς διακόσμησης, μᾶς πλησιάζουν στὸν κύκλο τοῦ Αἴμωνα (Bothmer, *Amazons*, πίν. XXXV, 4).

2ο τέταρτο 5ου αἰ. π.Χ.

Στοὺς Πί ν. 126 - 127 παραθέτω σὲ χρονολογικὴ σειρὰ δείγματα ἀπὸ τὶς χαρακτηριστικὲς λεγκύθους μὲ ὄρθια ἀνθέμια, καὶ μιὰ λήκυθο μὲ κλαδί κισσοῦ — βλ. γενικὲς παρατηρήσεις σ. 265.

Ἄριθ. 232. Πί ν. 126

1959 - NAK 1126

Θραύσμα ἀπὸ τὸ σῶμα λεγκύθου μὲ τὸ ἀντίστοιχο σχῆμα ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ ὄμου. Σωζ. ὕψ. 0.03 μ. Ἀνθέμια.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα πορτοκαλλί. Σὰ σχῆμα τὸ ἀγγεῖο ἀνήκει στὸ Group I (*Corinth* XIII, σ. 163 - 164).

Σῶζονται τρία περικλειστα ἀνθέμια — τὸ ἓνα σχεδὸν πλήρες — μὲ ἄνθη λωτοῦ ἀνάμεσα τους, καὶ ἓνας κρίκος ἀπὸ τὴν ἄλυσίδα πάνω στὴν ὁποία πατοῦν. Τὰ τόξα πού περιβάλλουν τὸ πάνω μέρος τῶν ἀνθεμίων, οἱ κοκκίδες στὸ τόξο πού περιβάλλει τὸν πυρήνα, καὶ ἡ κοκκίδα στὸ κέντρο τοῦ κρίκου, λευκά. Κάτω ἀπὸ τὴν ἄλυσίδα θὰ ὑπῆρχε παρόμοια σειρὰ ἀνθεμίων μὲ ἀντίθετη φορά (βλ. Haspels, πίν. 22, 5). Κατὰ τὴν Haspels οἱ λήκυθοι μὲ τὸ τόσο πυκνὸ χάραγμα πού κάνει τὰ ἀνθέμια νὰ μοιάζουν σὰν φτερά εἶναι οἱ παλιότερες τῆς σειρᾶς — βρέθηκαν καὶ στὸν τύμβο τοῦ Μαραθῶνα — καὶ ἀνήκουν στὸ ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου τῶν Ἀθηναίων 581, κοντὰ στὸ ζωγράφον τοῦ Μαραθῶνα· ὅμως στέκονται κάπως ξέχωρα ἀπὸ τὴν κύρια σειρὰ τῶν λεγκύθων μὲ τὰ ὄρθια ἀνθέμια (*ABL*, σ. 76, 93, 185).

Ἀπολύτως ὅμοιες οἱ λήκυθοι τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 12714, (ὁ.π., πίν. 22,5), καὶ

ἀριθ. 1035 (*CV Athènes* III Hh, πίν. 10 ἀριθ. 4), καὶ λήκυθος τοῦ Μουσείου Majewski στὴ Βαρσοβία (*CV Polen* 1/3 πίν. 3, 2): τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἀγγεῖο ἔχει ἀπολύτως ὅμοιο σχῆμα μὲ τὴ λήκυθο ἀριθ. 581 τοῦ Ἑθν. Μουσείου ἀπ' ὅπου πῆρε καὶ τ' ὄνομά του ὁ ζ. τῶν Ἀθηνῶν 581 (Haspels, πίν. 31, 5).

Γύρω στὸ 490 π.Χ.

Ἄριθ. 233. Πί ν. 126

1957 - NAK 1496

Σώζεται ἡ διάκοσμη πλευρὰ ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος ληκύθου. Σωζ. ὕψ. 0.055 μ. Ἀνθέμια.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Σὰ σχῆμα τὸ ἀγγεῖο ἀνήκει στὸ Group I (*Corinth* XIII, σ. 163 - 164).

Σώζονται τρία ἀνθέμια (σχεδὸν ὀλόκληρο τὸ μεσαῖο, τὰ ἄλλα ἐλλιπέστατα), καὶ δύο ἄνθη λωτοῦ. Στὸ τόξο γύρω ἀπὸ τὸν πυρήνα τῶν ἀνθεμίων λευκὲς κοκκίδες ἴδιο χρῶμα ἔχουν τὰ τόξα ποὺ περιβάλλουν τὰ ἀνθέμια — λείπει τὸ πάνω μέρος. Τὰ ἀνθέμια δὲν πατοῦν στὴ συνηθισμένη συνεχῆ ἀλυσίδα· ἔχουν τὸ καθένα στὴ βάση του δύο ἔλικες σχηματοποιημένες — τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ μεγαλύτερη γιὰ νὰ δεχθῆ καὶ τὸν κάλυκα τοῦ λωτοῦ.

490 - 480 π.Χ.

Ἄριθ. 234. Πί ν. 126

1955 - NAK 266

Σώζεται τὸ σῶμα ληκύθου μὲ τὸ κάτω μέρος τοῦ λαιμοῦ. Σωζ. ὕψ. 0.11, διάμ. ὤμου 0.042 μ. Ἀνθέμια.

Πηλὸς καστανός. Ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ὑπόλευκη. Τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ ἐπιχρίσματος ἔχουν ἀλλοιωθῆ ἀπὸ φωτιά (προέρχεται προφανῶς ἀπὸ πυρά). Σὰ σχῆμα τὸ ἀγγεῖο ἀνήκει στὸ Group I (*Corinth* XIII, σ. 163 - 164).

Ἡ διακόσμηση σώζεται ὀλόκληρη: τρία ἀνθέμια, τέσσερα ἄνθη λωτοῦ. Εἶναι ὅμοια μὲ τὰ προηγούμενα μὲ τὶς ἐξῆς διαφορὲς : τὰ τόξα ποὺ περιβάλλουν τὰ ἀνθέμια δηλώνονται μὲ μαύρη, ἐλαφρότατα ἀνάγλυφη γραμμὴ — τὸ χρῶμα ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ὑπόλευκη ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου· τὴ διακόσμηση κλείνουν δεξιὰ - ἀριστερὰ ἀπὸ ἓνα ἄνθος λωτοῦ (βλ. καὶ ἀριθ. 237 Πί ν. 127). Ὁ πυρήνας δηλώνεται μὲ ἰώδη κοκκίδα ποὺ περιβάλλεται στὸ μεσαῖο ἀνθέμιο μὲ τραπεζοειδὲς χάραγμα. Ἡ ἀλυσίδα δὲν ἔχει κοκκίδα στὸ κέντρο τῶν κρίκων, καὶ εἶναι συνεχῆς.

Ἔργασια ἀπρόσεκτη.

490 - 480 π.Χ.

Ἄριθ. 235. Πί ν. 126

1956 - NAK 319

Σώζεται τὸ σῶμα ληκύθου, μὲ τὸν ὄμο. Σωζ. ὕψ. 0.089, διάμ. ὤμου 0.048 μ. Ἀνθέμια.

Πηλὸς καστανός. Ἡ διακόσμηση σώζεται ὀλόκληρη — τρία ἀνθέμια, δύο ἄνθη λωτοῦ ἀνάμεσά τους — καὶ εἶναι ὅμοια μὲ τὴν προηγούμενη μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι δὲν ὑπάρχουν λευκὲς κοκκίδες στὸ τόξο γύρω ἀπὸ τὸν πυρήνα τῶν ἀνθεμίων· οἱ κρίκοι τῆς ἀλυσίδας εἶναι συνεχεῖς καὶ ἔχουν μαύρη κοκκίδα στὸ κέντρο.

Ἡ διακόσμηση τοῦ ὤμου (κάλυκες λωτοῦ, γλῶσσες) πολὺ ἀκατάστατη· οἱ κάλυκες

λωτοῦ σὲ ὅλη τὴν κλίμακα ποὺ ἀκολουθεῖ ἢ σχηματοποίησή τους: ἀρχίζουν μὲ τὸ κανονικό τους σχῆμα χωρὶς μίσχο καὶ καταλήγουν, στὸ πίσω μέρος τοῦ ἀγγείου, σὲ ἀπλὲς γραμμές· ἡ ἴδια ἀκαταστασία ὑπάρχει καὶ στὶς γλῶσσες.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου μοιάζει μὲ τὶς ληκύθους ἀπὸ τὸν τύμβο τοῦ Μαραθῶνα, καὶ μὲ τὴ ληκύθο ἀριθ. 4 ἀπὸ τὸν τάφο 263 τοῦ Βόρειου νεκροταφείου τῆς Κορίνθου ποὺ ἡ Palmer χρονολογεῖ στὴ 2ῃ δεκαετία τοῦ 5ου αἰ. (*Corinth* XIII, πίν. 37, σ. 216), ὅμως ἡ ἐξαιρετικὴ ραδινότητα ποὺ παρουσιάζει ἢ διακόσμηση στὸ σύνολό της — ἀνθέμια, κρίκοι ἀλυσίδας — ἐπιβάλλει μιὰ κάπως νεότερη χρονολόγηση ἀπὸ τὰ παραπάνω παραδείγματα.

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

Ἄριθ. 236. Πί ν. 126

1956 - NAK 461

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα ληκύθου μὲ ἐλάχιστο τμήμα τοῦ ὄμου. Σωζ. ὕψ. 0.039 μ. Ἄνθέμια.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί.

Ἡ διακόσμηση ὅμοια μὲ τὴν προηγούμενη — ὅμως μὲ λευκὲς κοκκίδες στὸ τόξο γύρω ἀπὸ τὸν πυρήνα τῶν ἀνθεμίων. Σώζονται δύο ἀνθέμια, δύο ἄνθη λωτοῦ, καὶ οἱ ἀντίστοιχοι κρίκοι τῆς ἀλυσίδας — ἐλλιπεῖς.

Τὸ ἀνθέμιο εἶναι πολὺ κοντὰ μὲ ἀντίστοιχο ἀνθέμιο σὲ ληκύθο ἀπὸ τὸ Rect. rock-cut shaft (*Hesp.* 1946, πίν. LIII ἀριθ. 182, σ. 308, Vanderpool).

Ἔργασία προσεγμένη.

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

Ἄριθ. 237. Πί ν. 127

1957 - NAK 1493

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα ληκύθου. Ὑψ. 0.031 μ. Ἄνθέμια.

Πηλὸς καστανός· τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ θραύσματος ἔχει χρῶμα γκριζωπὸ (προέρχεται προφανῶς ἀπὸ πυρά). Group II (*Corinth* XIII, σ. 163 - 64).

Διακόσμηση ὅμοια μὲ τὰ προηγούμενα — σώζεται τὸ ἀριστερὸ κάτω ἄκρο. Διαφορές: ὁ πυρήνας τῶν ἀνθεμίων δηλώνεται μὲ λευκὴ κοκκίδα· τὴ διακόσμηση κλείνουν ἄνθη λωτοῦ (βλ. καὶ ἀριθ. 234), ἀντὶ γιὰ τοὺς συνηθισμένους κάλυκες λωτοῦ.

Ἡ ἐργασία εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀμελής· τὰ χαράγματα, ἀπρόσεκτα τραβηγμένα, πολὺ λίγο ἀνταποκρίνονται στὰ πέταλα τοῦ ἀνθεμίου. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ἐντελῶς κυλινδρικό.

Γύρω στὸ 480 π.Χ.

Ἄριθ. 238. Πί ν. 127

1957 - NAK 1492

Κομμάτι ἀπὸ τὸ σῶμα ληκύθου. Συγκολλήθηκε ἀπὸ δύο ὄστρακα. Σωζ. ὕψ. 0.055 μ. Ἄνθέμια.

Πηλὸς καστανός. Σὰ σχῆμα τὸ ἀγγεῖο ἀνήκει στὸ Group II (*Corinth* XIII, σ. 163 - 164).

Διακόσμηση ἴδια μὲ τὸ προηγούμενο. Σώζονται τρία ἀνθέμια — τὸ μεσαῖο πλήρες — δύο ἄνθη λωτοῦ καὶ τμήμα τῆς ἀλυσίδας πάνω στὴν ὁποία πατοῦν. Στὸ τόξο γύρω ἀπὸ τὸν πυρήνα τοῦ ἀνθεμίου λευκὲς κοκκίδες· ἴδιο χρῶμα ἔχουν οἱ κοκκίδες στὸ κέντρο

τῶν κρίκων τῆς ἀλυσίδας, ὅμως ἐδῶ τὸ λευκὸ τοποθετημένο ἀπ' εὐθείας πάνω στὸν πηλό.

Ἡ ἐδαφόχρωμη ταινία στὸ μαῦρο κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου ἔχει ἀντικατασταθῆ μετὰ δύο χαρακτοῦς ἐδαφόχρωμους κύκλους — εἶναι οἱ πρόδρομοι τῶν τόσο χαρακτηριστικῶν στὸ ἐργαστήριό τῆς Μέγαιρας «wet incised» κύκλων.

480 - 470 π.Χ.

Ἄριθ. 239. Πί ν. 127

1959 - ΝΑΚ 506

Λήκυθος, σχεδὸν πλήρης. Λεῖπουν τὸ πάνω μέρος τοῦ λαιμοῦ μετὰ τὸ χεῖλος καὶ ἡ λαβὴ σχεδὸν ὀλόκληρη. Σωζ. ὕψ. 0.135, διάμ. ὤμου 0.046, βάσ. 0.032 - 0.035 μ. Κλαδί κισσοῦ.

Πηλὸς καστανὸς ἀνοικτός. Καθόλου χάραγμα. Ὀλόκληρο τὸ ἀγγεῖο καλύπτεται μετὰ ὑπόλευκο βερνίκι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κατώτερο μέρος τοῦ σώματος, καὶ τὴν πάνω ἐπιφάνεια τῆς βάσης ποὺ ἔχουν καστανόμαυρο γάνωμα· ἴδιο χρῶμα ἔχουν ἡ διακόσμηση καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς λαβῆς. Στὸ πίσω μέρος τοῦ ἀγγείου ἄσπρο βερνίκι κατρακύλησε ὡς τὴν βάση καὶ σχημάτισε μιὰ πλατεία, κάθετη, ἀκανόνιστη λουρίδα ποὺ εἶχε καλυφθῆ μετὰ τὸ ἀπολεπισμένο σῆμερα σὲ πολλὰς μεριὰς μαῦρο γάνωμα. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου εἶναι τραχεῖα καὶ ἀνώμαλη — ὡς πρὸς αὐτὸ μοιάζει μετὰ λήκυθο ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς πλατείας Συντάγματος (Χαριτωνίδης, *ΑΕ* 1958, σ. 37, 2, εἰκ. 65).

Ἡ διακόσμηση σώζεται ὀλόκληρη: κλαδί κισσοῦ ὀριζόντια τοποθετημένο, μετὰ δύο μαῦρες ταινίες ἐπάνω — ἀνάμεσά τους κιγκλιδωτὸ — καὶ μία κάτω. Στὸν ὄμο κάλυκες λωτοῦ καὶ γλῶσσες, ἐκφυλισμένα.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τὸ ἀγγεῖο συνεχίζει τὸν τύπο τοῦ ζ. τῆς Μέγαιρας καὶ εἶναι πολὺ κοντὰ στὰ νεότερα παρόμοια ἀγγεῖα ποὺ βρέθηκαν στοὺς τάφους τῆς πλατείας Συντάγματος (Χαριτωνίδης, *δ.π.* σ. 22 ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία, καὶ σ. 32, 37, 87, 108)· παρόμοια καὶ λήκυθος τοῦ Μουσείου τῆς Κοπεγχάγης (*CV*, πίν. 112, 11), ἂν καὶ τὸ ἀγγεῖο αὐτὸ καὶ ἡ διακόσμησή του εἶναι καλοφτιαγμένα.

Γύρω στὸ 410 π.Χ.

Ἄριθ. 240. Πί ν. 127

Μία ἐπιλογή ἀπὸ ὤμους ληκύθων δείχνει καθαρὰ πῶς ἓνα ὠραῖο φυτικὸ μοτίβο (κάλυκες λωτοῦ) μέσα στὴν πορεία του ποὺ κράτησε πάνω ἀπὸ ἓναν αἰῶνα, χάνοντας βαθμιαῖα κάθε χυμὸ καὶ φρεσκάδα, ἔφτασε νὰ καταστήσει ξερό, γραμμικὸ κόσμημα, ποὺ δὲν θυμίζει τίποτα ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του πλαστικότητα.

Κρατῆρες

Τὰ δημοσιευόμενα θραύσματα κρατῆρων καλύπτουν χρονικὰ ὀλόκληρο τὸν βον αἰ. καὶ τίς ἀρχές τοῦ 5ου. Ξεχωριστὴ θέση ἀνάμεσά τους κατέχουν δύο θραύσματα ἀπὸ κρατῆρα μετὰ ἐλικοειδεῖς λαβές — ἀριθ. 280 Πί ν. 141 — ἐξαιρετικῆς ἐργασίας, μετὰ ἀπεικόνιση πιθανότατα τῆς ἀναχώρησης τοῦ Ἀμφιαράου, ποὺ χρονολογοῦνται στὶς ἀρχές τοῦ 3ου τετάρτου τοῦ βον αἰ., καὶ εἶναι κοντὰ στὸ Group E.

Ἄξιοπρόσεκτα ἐπίσης δύο μικρὰ θραύσματα (ἀριθ. 261 - 262) ποὺ σώζουν ἐλλιπῶς ἀνδρικό κεφάλι τὸ ἓνα, γυναικεῖο τὸ ἄλλο· ἡ δύναμη στὴν ἔκφραση τοῦ ἑνός, ἡ εὐγέ-

νεια στο άλλο τὰ πλησιάζουν στὰ μεγάλα ἔργαστήρια τῆς ἐποχῆς στὴν ὁποία ἀνήκουν.

Τὸ μικρὸ θραῦσμα ἀπὸ χεῖλος κρατήρα, μετέθριππα στὴν πάνω ἐπιφάνειά του καὶ πλοῖο στὸ ἐσωτερικὸ (ἀριθ. 258 κοντὰ στὸ ζ. τοῦ Ἐντιμένη), προσθέτει ἕνα ἀκόμα παράδειγμα διακόσμησης στὸ ἐσωτερικὸ κρατήρων, κάτι ποὺ δὲν εἶναι συνηθισμένο στὸ σχῆμα αὐτὸ τῶν ἀγγείων.

Ἐνδιαφέροντες οἱ δημοσιευόμενοι πίνακες λαβῶν ἀποτελοῦν ὁλόκληρη σειρά, ἡ ὁποία χρονολογεῖται ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ βου ὡς τὸ 1ο τέταρτο τοῦ 5ου αἰ., καὶ 1) παρουσιάζουν πολὺ χαρακτηριστικὰ ἐξέλιξη στὴ διακόσμησή τους ὡς πρὸς τὴν ἐπιλογή τοῦ θέματος, ποὺ ἀκολουθεῖ τὶς γενικὲς τάσεις τῆς ἀττικῆς ἀγγειογραφίας: γραμμικὴ στὴν ἀρχή (ἀριθ. 241), ἔπειτα ζῶα, πουλιά, προτομές (ἀριθ. 242 - 246), καὶ ὅσο πλησιάζουμε πρὸς τὰ μέσα τοῦ βου, θέματα παρμένα ἀπὸ τὴ μυθολογία (ἀριθ. 247 - 248): ἀπὸ τὸ προχωρημένο 3ο τέταρτο καὶ ὕστερα συναντοῦμε τὸ ἴδιο διακοσμητικὸ θέμα, ἀνθῆμο, ποὺ εἶναι κάτι ἀνάλογο μετὰ τὸ γοργόνειο ποὺ χρησιμοποιεῖται τὴν ἴδια ἐποχὴ, σχεδὸν ἀποκλειστικά, σὰν ἔμβλημα, στὸ ἐσωτερικὸ τῶν κυλίκων· 2) μᾶς διδάσκουν πῶς ἐξελίχθηκε βῆμα πρὸς βῆμα τὸ σχῆμα τους μέσα στὴν ἐποχὴ ποὺ ἀντιπροσωπεύουν (Σχέδ. 12): ἀρχικὰ εἶναι ἀπλὰ ὀρθογώνια πλακίδια μετὰ ἴδια ἐπίπεδη ἐπιφάνεια πάνω καὶ κάτω, ποὺ «κάθονται» πάνω στὴ λαβή (ἀριθ. 241, Σχέδ. 12): μετὰ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἀλλάζουν οἱ ἀναλογίες τους — σχεδὸν τετραγωνίζονται ἢ κάτω ἐπιφάνεια γίνεται κοίλη μετὰ ὄλο καὶ πιὸ ριχτὴ τὴν πρὸς τὰ ἔξω πλευρά (βλ. τομὲς, Σχέδ. 12), σὰν τὸ χεῖλος περίπου τοῦ ἀγγείου. Τὸ πάνω μέρος τῆς λαβῆς συγχωνεύεται ὄλο καὶ περισσότερο μετὰ τὴν κάτω ἐπιφάνεια τοῦ πίνακα ὥσπου εξαφανίζεται ἐντελῶς, καὶ οἱ λαβὲς τοῦ ἀγγείου «φυτρώνουν» ἀπὸ τὰ πλάγια τοῦ πίνακα.

Στὸν κατάλογο ἀναφέρεται συχνὰ «κλαδί» κισσοῦ. Τὰ εἰσαγωγικὰ δηλώνουν πῶς τὸ κόσμημα εἶναι ἐκφυλισμένο· ὑπάρχουν τὰ στοιχεῖα ποὺ τὸ ἀποτελοῦν — κλαδί, φύλλα — ὅμως ἀσύνδετα μεταξὺ τους.

1. Κρατήρες με κιονοειδεῖς λαβές

α) Πίνακες λαβῶν, χεῖλη

Ἄριθ. 241. Σχέδ. 12. Πίν. 128
1957 - NAK 1644

Πίνακας κρατήρα μετὰ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα τῆς λαβῆς. Διαστ. 0.06 × 0.04 μ. Γραμμές. Ὁ πηλὸς τῆς λαβῆς ὠχροκάστανος, τοῦ πίνακα καστανέρυθρος. Ἡ διακόσμηση καστανοῖώδης.

Τὴν ἐπιφάνεια τοῦ πίνακα κοσμοῦν παράλληλες εὐθεῖες. Τὸ ὀρθογώνιο σχῆμα του εἶναι δείγμα ἀρχαιότητος· νὰ συγκριθῆ μετὰ τοὺς νεότερους πίνακες (ἀριθ. 242 - 245), ποὺ ἀκολουθοῦν καὶ ποὺ ἤδη ἔχουν σχῆμα σχεδὸν τετράγωνο.

Ἀρχές βου αἰ. π.Χ.

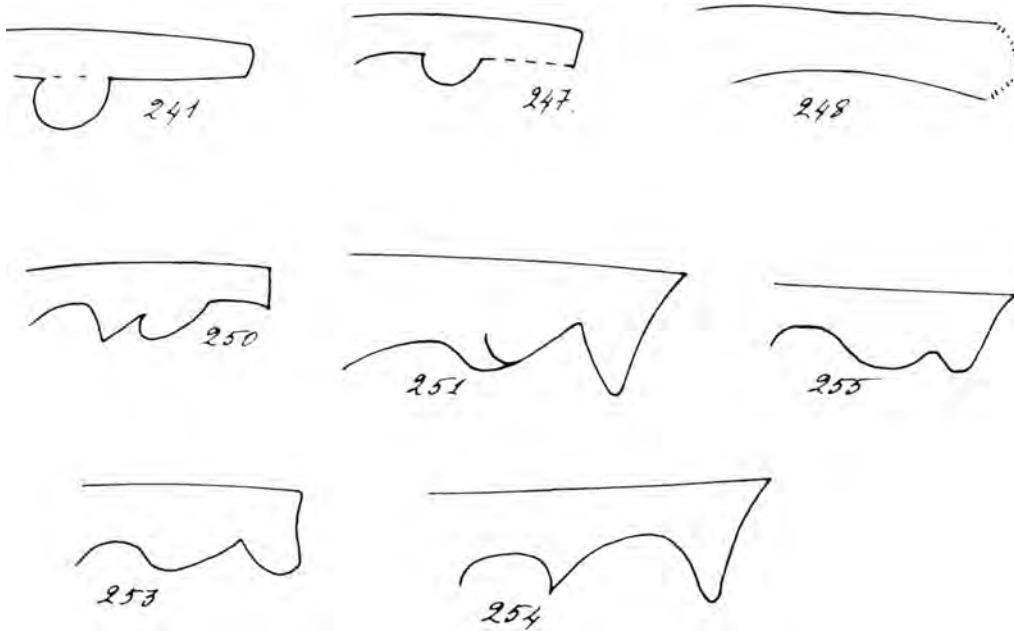
Ἄριθ. 242. Πίν. 128
1957 - NAK 1642

Θραῦσμα κρατήρα ἀπὸ τὸ χεῖλος καὶ τὸν πίνακα τῆς λαβῆς. Ἐσωτ. διάμ. 0.21 μ. περίπου. Προτομή.

Πηλός καστανός. Ἡ γραμμὴ ποὺ πλαισιώνει τὸν πίνακα καστανή. Στὸ πάνω μέρος τοῦ χεῖλους, ἐσωτερικά, ἰώδης ταινία.

Στὸν πίνακα ἀνδρική προτομή πρὸς τὰρ. — σώζεται τὸ πάνω μέρος —, στὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου γραμμές. Ἡ ταινία στὰ μαλλιά τῆς προτομῆς ἰώδης.

Τὸ χεῖλος παρουσιάζει παρέκκλιση ἀπὸ τὸν συνηθισμένο τύπο τῶν κρατήρων μὲ κιονοειδεῖς λαβές γι' αὐτὸ παραθέτουμε τὴν τομὴ του (ἀριθ. 242 β Πί ν. 128).

Σχέδ. 12. Πίνακες κρατήρων μὲ κιονοειδεῖς λαβές. Τομές

Ἡ προτομή πολὺ κοντὰ μὲ τὴν εἰκονιζόμενη στὰ ΠΑΕ 1967, πίν. 122 α ἀπὸ τὴ Θήρα· βλ. καὶ *Oxford CV* 2, πίν. XII, 7 (Beazley, 2ο τέταρτο 6ου αἰ.).

Γενικὰ γιὰ τὶς προτομές στὸ 2ο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. βλ. ἀριθ. 244 ὅπου καὶ σχετικές παραπομπές.

Γύρω στὸ 560 π.Χ.

Ἄριθ. 243. Πί ν. 128

1957 - ΝΑΚ 1641

Θραῦσμα ἀπὸ πίνακα λαβῆς κρατήρα. Σωζ. διαστ. 0.049 × 0.051 μ. Προτομή.

Πηλός καστανός. Τὸ γένι ἰώδες. Χάραγμα χοντρὸ καὶ βαθύ. Ἡ γραμμὴ ποὺ πλαισιώνει τὸν πίνακα καστανόμαυρη.

Σώζεται ἐλλιπέστατα ἀνδρική προτομή πρὸς τὰρ., μὲ μακρὸ γένι — διακρίνονται τὰ χεῖρα γὰρ πάνω στὴ φθαρμένη ἐπιφάνεια. Ταινία πλαισιώνει τὴ μορφὴ δεξιά.

Πολὺ κοντὰ μὲ τὸν ἀριθ. 244, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ἔργαστήριο τοῦ Λυδοῦ.

570 - 560 π.Χ.

Ἄριθ. 244. Πί ν. 128

1959 - NAK 948

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὸν πίνακα λαβῆς κρατήρα, καὶ μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου. Ἐξωτ. διάμ. τοῦ χείλους 0.27 μ. περίπου. Διαστ. πίνακα 0.065×0.055 μ. Προτομή. Φύλλα.

Πηλὸς καστανός. Τὰ περισσότερα φύλλα τοῦ χείλους καστανά, καθὼς καὶ οἱ γραμμὲς ποὺ πλαισιώνουν τὴ μορφή, καὶ οἱ κάθετες πλευρὲς τοῦ πίνακα.

Στὸν πίνακα ἀνδρική προτομή πρὸς τὰρ. μὲ μακρὸ γένι ἰώδες, σχεδὸν πλήρης. Στὸ χεῖλος φυλλόσχημα κοσμήματα. Τὸ σωζόμενο τμήμα τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἀγγείου ἐσωτερικὰ - ἐξωτερικὰ μαῦρο, μὲ ἰώδη ταινία στὸ πάνω μέρος ἐσωτερικὰ.

Προτομὲς στὴ θέση αὐτὴ πολὺ συχνὲς στὸ 2ο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. βλ. *CV Louvre* 12, πίν. 159, 164· *Oxford* 2, πίν. 12, 7 - 8· *California* XIX, 1· *Scheurleer* III D,E πίν. 5· *AJA* 1944, σ. 251· *BCH* 1962, σ. 389· *Délos* X, πίν. XLV. Τὰ παραπάνω παραδείγματα εἶναι τῆς ἴδιας ἐποχῆς μὲ τὸ ἐδῶ δημοσιευόμενο — πλησιέστερα οἱ προτομὲς τοῦ Λούβρου καὶ τῆς Ὁξφόρδης. Πολὺ κοντὰ ὁ Δίας τῆς ληκύθου ἀριθ. 413 τοῦ Ἐθν. Μουσείου ποὺ ἡ Haspels χρονολογεῖ λίγο πρὶν τὸ 560 π.Χ. καὶ ἀποδίδει στὸν πρώιμο Λυδὸ (σ. 7 - 8, πίν. 1, 2).

Ἐργαστήριον τοῦ Λυδοῦ.

570 - 560 π.Χ.

Ἄριθ. 245 α - γ. Πί ν. 129

1959 - NAK 339, 568, 760, 759

Τέσσερα θραύσματα — τὰ τρία συναπτόμενα, ὅπου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς λαβῆς — ἀποτελοῦν μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου. Πιθανότατα συνανήκει ὁ πίνακας λαβῆς ἀριθ. 245 γ. Διαστ.: α) 0.09×0.17 , β) 0.081×0.007 , γ) 0.091×0.088 μ. Τράγος, κύκνοι.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Τμήμα τοῦ φτεροῦ τῶν κύκνων, κοκκίδες στὸ λαιμὸ καὶ στὸ κάτω μέρος τοῦ στήθους, πινελιὲς στὸ σῶμα τους καὶ στὰ ὀπίσθια τοῦ τράγου, ἰώδη.

Σῶζεται μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὴ μία ὄψη τοῦ ἀγγείου — τράγος πρὸς τὰρ., μπρὸς μέρος κύκνου κάτω ἀπὸ τὴ λαβὴ (ἀριθ. 245 α) — καὶ τμήμα κύκνου ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄψη (ἀριθ. 245 β). Κάτω ἀπὸ τὴ διακόσμηση δύο ταινίες — μαῦρη καὶ ἰώδης. Στὸν πίνακα τῆς λαβῆς κύκνος πρὸς τὰρ. σχεδὸν ἀκέραιος (ἀριθ. 245 γ).

Γιὰ τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου καὶ τὴ διακόσμηση βλ. τὸν κρατήρα τῆς Ἀγορᾶς P 24943 τεχνοτροπίας τοῦ Λυδοῦ (*Hesp.* 1956, σ. 57, πίν. 16), ὅπου στὴ μία ὄψη τοῦ ἀγγείου δύο κύκνοι ἀντωποὶ μὲ σύνθετο κόσμημα ἀνάμεσά τους, καὶ στὴν ἄλλη αἶγα· στὸν πίνακα τῆς λαβῆς, καὶ κάτω ἀπὸ αὐτήν, κύκνος. Παρόμοια διακόσμηση σὲ τρεῖς ἀκόμα κρατήρες τοῦ Λούβρου τοῦ ἴδιου ἐργαστηρίου ἀριθ. C 11253, C 11257, E 677 (*CV* 12, πίν. 161 - 163). Μερικὰ κοινὰ σημεῖα παρουσιάζει καὶ ὁ κύκνος τοῦ κρατήρα τοῦ Λούβρου E 623 (*δ.π.*) ἀποδομένος ἀπὸ τὸν Beazley στὸ ζ. τοῦ Πτώου, καὶ χρονολογημένος ἀπὸ τὸν Villard στὰ 580 - 570 π.Χ.

Τεχνοτροπία τοῦ Λυδοῦ.

Γύρω στὸ 570 π.Χ.

Ἄριθ. 246. Πί ν. 129

1960 - NAK 361

Πίνακας λαβῆς κρατήρα, σχεδὸν πλήρης. Σωζ. διαστ. 0.101×0.082 μ. Προτομή.

Πηλὸς καστανέρυθρος. Ἡ διακόσμηση στὸ σύνολό της καστανόμαυρη.

Ἀνδρική προτομή πρὸς τὰρ. σχεδὸν πλήρης. Τὸ γένι καὶ ἡ ταινία στὰ μαλλιά, ἰώδη.

Ἔργασία πολὺ καλή. Τὴν μορφή πλαισιώνουν δύο κάθετες γραμμές.

Παραπομπές σχετικές μὲ τὸ θέμα βλ. ἀριθ. 244.

Κοντὰ στὸ Λυδὸ.

560 - 550 π.Χ.

Ἄριθ. 247. Σ χ έ δ. 12· Πί ν. 130

1957 - NAK 914

Πίνακας λαβῆς κρατήρα, ἑλλιπής. Διαστ. 0.067 (σωζ.) $\times 0.081$ μ. Κένταυρος.

Πηλὸς καστανός. Κόμη, γένι, στῆθος, ἰώδη. Τμήμα τῆς δεξιᾶς παλάμης καστανό.

Κένταυρος ἐπιτιθέμενος πρὸς τὰ δ. — τὸ πάνω μέρος τοῦ σώματος κατ' ἐνώπιον. Μὲ τὸ δεξιὸ τεντωμένο πρὸς τὰ πίσω χέρι κρατᾷ λιθάρι· βλ. σχετικά τοὺς Κενταύρους τοῦ ζ. τῶν Κενταύρων, *Robinson Studies*, πίν. 21 Β-С καὶ *Gr. Br. CV 2*, πίν. 12, 9.

Τὸ γενικὸ τέντωμα ὄλων τῶν μερῶν τοῦ σώματος καὶ ἡ δυνατὴ στήριξη στὰ πίσω πόδια, ἀποδίδουν θαυμάσια τὴν ἔνταση τῆς κίνησης τοῦ Κενταύρου.

Μέσα βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 248. Σ χ έ δ. 12· Πί ν. 130

1960 - NAK 58

Πίνακας λαβῆς κρατήρα, ἑλλιπής. Σωζ. διαστ. 0.104×0.093 μ. Περσεύς.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί, κατὰ τόπους καστανό. Ἡ κίβηση, οἱ φτερωτὲς ἔνδρομίδες, ἰώδη.

Ὁ Περσεύς πετάει πρὸς τὰριστερά, ἔχοντας κρεμασμένη κάτω ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ μασχάλη τὴν κίβηση. Λοξὰ χαράγματα στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ κορμοῦ, ἀπὸ τὸν ὤμο ὡς τὴ μέση, καὶ ἡ δήλωση τοῦ ἀριστεροῦ στήθους φανερώνουν τὴν ὑπαρξὴ ρούχου ποὺ ἄφηνε ἀκάλυπτη τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος. Στὰ πόδια φορεῖ τὶς χαρακτηριστικὲς φτερωτὲς ἔνδρομίδες δηλωμένες μὲ ἰώδες χρῶμα. Μὲ τὸ ἀριστερό του χέρι κρατοῦσε ραβδί τοῦ ὁποῦ σῶζονται ἴχνη. Ἡ θέση τῆς κίβησης θυμίζει τὴν πολὺ παλιότερη μετόπη τοῦ Θέρμου (Kraiker, *Malerei der Griechen*, πίν. II) καὶ τὴν πολὺ νεότερη ἑτρουσκικὴ ἐρυθρόμορφη στάμνο (Gerhard, *Auser. Vasenbilder*, πίν. LXXXIX, 34). Στὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑπάρχει καὶ τὸ κεφάλι τῆς Μέδουσας, στὴ στάμνο ἀκριβῶς στὴ θέση ὅπου στὴ δική μας παράσταση ὑπάρχει πεταλόσχημο χάραγμα (Πί ν. 130), ποὺ θὰ πρέπει νὰ δηλώνει τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Συνηθέστερα ἡ κίβηση τοποθετεῖται πίσω, στὴ ράχη τοῦ ἥρωα· στὰ παλιότερα ἀγγεῖα εἶναι τετράγωνη, κρεμασμένη ἀπὸ τοὺς ὤμους (βλ. τὸ θραῦσμα τοῦ Κλειτία, *Dev.*, πίν. 12, 3, καὶ τὸν ἀρύβαλλο τοῦ Νεάρχου, *AJA* 1932, 272-5, *ABV* 83, 4), στὰ νεότερα καμπύλη, στηριγμένη στοὺς βραχίονες, χαμηλά (βλ. τὸν ἀμφορέα τοῦ Μονάχου 1555 τοῦ ζ. τοῦ Ἀντιμένη, *ABV* 271, 79).

Μέσα βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 249. Πί ν. 130

1959 - NAK 1208

Θραῦσμα ἀπὸ πίνακα λαβῆς κρατήρα. Σωζ. διαστ. 0.052×0.048 μ. Αἰλουροειδές.

Ἅο πηλὸς ἔχει χρῶμα καστανὸ - πορτοκαλλί. Κατὰ τόπους ἡ διακόσμηση καστανό-ξανθη.

Αἰλουροειδές πρὸς τὰ δ. Ἡ ἀδέσμευτη κίνηση πού καθαρά φανερώνεται στὸ σωζόμενο πίσω μέρος τοῦ ζώου, καὶ τὸ εἶδος τοῦ χαράγματος, δείχνουν πὼς ἔχουμε ξεπεράσει τὰ μέσα τοῦ βου αἰ.

3ο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 250. Σχέδ. 12· Πί ν. 130

1959 - NAK 1187

Πίνακας λαβῆς κρατήρα, ἔλλιπής· Διαστ. 0.049 (σωζ.) $\times 0.06$ μ. Μαινάδα.

Πηλὸς καστανός. Ἡ μορφή ἀποδίδεται μὲ ἀπλή σκιαγραφία. Τὸ μαῦρο γάνωμα — ἓνα μεγάλο μέρος του ἐξίτηλο — πῆρε κατὰ τόπους καστανόμαυρη ἀπόχρωση.

Μαινάδα, μὲ μακρὸ χιτῶνα καὶ ρυτὸ στὸ ἀριστερὸ χέρι, τρέχει πρὸς τὰ δεξιά. Τῆ μορφή πλαισιώνουν δυὸ μαῦρες γραμμές.

Παρόμοιο, ἀσυνήθιστο θέμα — Μαινάδα μὲ ρυτὸ στὸ χέρι — σὲ λήκυθο τῶν μέσων τοῦ βου αἰ. στὸ *Hesperia Art Bulletin*, XLII ἀριθ. 9, ὅπου Μαινάδα, πάνω στὸ κεφάλι τῆς ὁποίας ὄρθιος Σατυρίσκος, τρέχει πρὸς τὰ δεξιά κρατώντας κἀνθαρο καὶ ρυτὸ.

Ἡ τομὴ τῆς λαβῆς πλησιέστερη στοὺς παλιότερους κρατήρες — ὁ πίνακας « κάθεται » πάνω στὴ λαβὴ τοῦ ἀγγείου, ἡ ὁποία παρουσιάζει πλήρη διαμόρφωση.

Γύρω στὸ 540 π.Χ.

Ἄριθ. 251. Σχέδ. 12· Πί ν. 131

1959 - NAK 274

Πίνακας λαβῆς κρατήρα, ἔλλιπής. Διαστ. 0.09 (σωζ.) $\times 0.106$ μ. Σύνθετο φυτικὸ κόσμημα.

Πηλὸς καστανός. Ὁ πυρήνας τῶν ἀνθεμίων καὶ πινελιά στὴ βάση τῶν ἀνθέων, ἰώδη.

Κόσμημα φυτικὸ: δύο ἀνθέμια καὶ δύο ἄνθη λωτοῦ τοποθετημένα σταυρωτά. Ἡ διακόσμηση πολὺ στεγνὴ — μόνον τὰ ἀνθέμια παρουσιάζουν κάποια πλαστικότητα — συμφωνεῖ ἀπόλυτα μὲ τὴν τομὴ τῆς λαβῆς πού δείχνει προχωρημένη ἐποχή.

Παρόμοιο κόσμημα βρίσκεται συχνὰ στὸ λαιμὸ ἀμφορέων τοῦ τύπου τοῦ Νικοσθένη, βλ. Horpin, 195, 203.

Προχωρημένο 3ο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 252. Πί ν. 131

1957 - NAK 449

Σώζεται τὸ πάνω μέρος τοῦ ἀγγείου — χεῖλος, λαιμός, πάνω μέρος σώματος, λαβὲς — σχεδὸν πλήρες. Συγκολλήθηκε ἀπὸ πολλὰ θραύσματα. Ἐξωτ. διάμ. 0.033 μ. Ἀνθέμια, ἄνθη λωτοῦ.

Πηλὸς καστανός. Τὸ « κλαδί » κισσοῦ στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ χείλους πάνω σὲ λευκὸ ἔδαφος. Ἐσωτερικά, στὸ πάνω ἄκρο τοῦ χείλους, ταινία ἰώδης.

Ἡ διακόσμηση περιορίζεται στὸ χεῖλος (ἄνθη λωτοῦ, « κλαδί » κισσοῦ) καὶ στοὺς πίνακες τῶν λαβῶν (ἀνθέμια μὲ ἔλικες), βλ. Πί ν. 131 ἀριθ. 252 α, 252 β, 252 γ, ἀντιστοίχως· τὸ ὑπόλοιπο ἀγγεῖο μαῦρο.

Ἡ χρονολόγηση τοῦ ἀγγείου γίνεται μὲ βάση τὴν τομὴ του καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀνθεμίων. Τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα παρουσιάζουν ἀρκετὴν ὁμοιότητα μὲ τὸν κρατήρα τοῦ Λούβρου ἀριθ. C 11270 (*CV* 12, πίν. 173) ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν Villard στὸ 510. Τὸ δικό μας ἀγγεῖο ἴσως λίγο παλιότερο.

Ἔργασία ἐπιμελής.

Γύρω στὸ 510 π.Χ.

Ἄριθ. 253. Σ χ έ δ. 12· Πί ν. 132

1959 - NAK 259, 312, 1185

Πολλὰ θραύσματα συναπτόμενα ἀνά δύο ἢ τρία ἀποτελοῦν τέσσερα τμήματα ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου, καὶ τοὺς δύο πίνακες τῶν λαβῶν. Ἔσωτ. διάμ. 0.235 μ. περίπου. Διαστ. πινάκων 0.061×0.068 μ. Ἄνθέμια.

Πηλὸς καστανός. Λεπτὴ ταινία ποὺ περιβάλλει τὴν κορυφὴ τῶν ἀνθῶν λωτοῦ, καὶ ἄλλη πλατύτερη στὸ πάνω μέρος τοῦ λαιμοῦ ἐσωτερικά, ἰώδης. Ἡ διακόσμηση κατὰ τόπους καστανή.

Στοὺς πίνακες τῶν λαβῶν ἀνθέμιο μὲ ἔλικα· ὁ πυρήνας του διαμορφώνεται σὲ ἄνθος λωτοῦ μὲ φορὰ πρὸς τὰ κάτω. Τὴ διακόσμηση πλαισιώνουν κάθετες γραμμὲς — ἀπὸ μία σὲ κάθε πλευρά. Στὸ πάνω μέρος τοῦ χείλους ἄνθη καὶ κάλυκες λωτοῦ ἐναλλασσόμενα, μὲ μίσχους συμπλεκόμενους. Στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ του « κλαδί » κισσοῦ.

Ὅμοια ἀνθέμια στὸν κρατήρα τοῦ Würzburg, ἀριθ. 331 (Langlotz, πίν. 135, 101, γύρω στὸ 500 π.Χ.), καὶ στὸν κρατήρα τοῦ Λούβρου ἀριθ. C 11286 (*CV* 12, πίν. 185) ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν Villard στὰ 500 - 490 π.Χ.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 254. Σ χ έ δ. 12· Πί ν. 132

1960 - NAK 1

Πίνακας λαβῆς κρατήρα σχεδὸν πλήρης. Διαστ. 0.08×0.085 μ. Ἄνθέμιο.

Πηλὸς καστανός. Κατὰ τόπους ἢ διακόσμηση καστανόξανθη.

Ἄνθέμιο μὲ ἔλικα· ὁ πυρήνας του διαμορφώνεται σὲ κάλυκα λωτοῦ μὲ φορὰ πρὸς τὰ κάτω. Τὴ διακόσμηση πλαισιώνουν κάθετες γραμμὲς — ἀπὸ μία σὲ κάθε πλευρά· ἀνάμεσα σ' αὐτὲς καὶ στὴν ἔλικα, φύλλο. Ἀνήκει ἴσως σὲ ἐρυθρόμορφο κρατήρα, βλ. *Baltimore CV* 2, πίν. XXXIII.

Ἴδια περίπου ἐποχὴ μὲ τὸν ἀριθ. 253 ὅπου καὶ σχετικὲς παραπομπές.

Ἄρχες 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 255. Σ χ έ δ. 12· Πί ν. 132

1959 - NAK 1184

Πίνακας λαβῆς κρατήρα, ἑλλιπής. Διαστ. 0.057×0.059 μ. Ἄνθέμιο.

Πηλὸς καστανέρυθρος. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς διακόσμησης καὶ τὸ χεῖλος ἐσωτερικά, ἐρυθρωπά.

Ἄνθέμιο μὲ ἔλικα· ὁ πυρήνας του καταλήγει σὲ ἄνθος λωτοῦ — βλ. ἀριθ. 253. Τὴ

διακόσμηση πλαισιώνουν λοξές γραμμές — από δύο σε κάθε πλευρά· ανάμεσα σ' αυτές και στην ἔλικα ροπαλοειδές κόσμημα.

Ἴδια ἐποχή μὲ τὸ προηγούμενο· βλ. σχετικές παραπομπές στὸν ἀριθ. 253.

Ἄρχές 5ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 256. Πί ν. 132

Παραθέτω τρία ἀκόμα μικρὰ θραύσματα μὲ ἀνθέμια ἀπὸ πίνακες λαβῶν γιὰ σύγκριση μὲ τὰ προηγούμενα.

α) (1959 - NAK 167) λίγο παληότερο ἀπὸ τὸν ἀριθ. 251. 3ο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

β) (1960 - NAK 351) λίγο παληότερο ἀπὸ τὸν ἀριθ. 252. Τελευταῖο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

γ) (1959 - NAK 132) νὰ συγκριθῆ μὲ τοὺς ἀριθ. 253 - 254 - 255. Ἄρχές 5ου αἰ. π.Χ.

β) *Χείλη κρατήρων*

Ἄριθ. 257. Πί ν. 133

1960 - NAK 249

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ χεῖλος καὶ τὸ πάνω μέρος τοῦ λαιμοῦ. Διάμ. ἔσωτ. 0.24, σῶζ. ὕψ. 0.045 μ. Ἄνθη λωτοῦ, «κλαδί» κισσοῦ.

Πηλὸς καστανός.

Στὸ πάνω μέρος τοῦ χεῖλους ἄνθη λωτοῦ μὲ συμπλεκόμενους μίσχους, στὴν ἐξωτερική ὀψη «κλαδί» κισσοῦ. Ὁ λαιμὸς μαῦρος. Στὴ φωτογραφία ἀλλοιώνεται τὸ σχῆμα τῶν ἀνθέων τοῦ λωτοῦ, εἶναι λεπτότερα.

Τελευταῖο τέταρτο βου αἰ. π.Χ. (;).

Ἄριθ. 258. Πί ν. 133

1960 - NAK 315

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ χεῖλος κρατήρα. Διαστ. 0.062×0.037 μ. Τέθριππα.

Πηλὸς καστανός. Ἡ χαίτη τῶν ἀλόγων ἰώδης. Τὰ ἱστία, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ χεῖλους, καὶ κοσμήματα στὰ λέπαδνα τῶν ἀλόγων, λευκά.

Στὸ χεῖλος τέθριππα πρὸς τὰ δ. — σώζονται τὰ ἄλογα τοῦ ἐνὸς σχεδὸν πλήρη, καὶ μικρὸ μέρος ἀπὸ ἄλλο ἄρμα μπροστὰ τους. Στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ χεῖλους «κλαδί» κισσοῦ μὲ κυματιστὴ γραμμὴ· ἐσωτερικά, πλοῖα — σώζεται μικρὸ τμῆμα ἱστίου.

Ἔργασία καλή, τὸ μαῦρο γάνωμα καλῆς ποιότητος.

Τὸ τέθριππο πολὺ κοντὰ μὲ τὴν ὁμοία διακόσμηση τοῦ δίνου τοῦ Λούβρου ἀριθ. 11244 (CV 12, πίν. 154) ἀποδομένη στὸ ζ. τοῦ Ἄντιμένη (ABV 279, 50) καὶ χρονολογημένη ἀπὸ τὸν Villard στὰ 520 - 510 π.Χ.· βλ. καὶ *Brüssel CV III He*, πίν. 17 ἀριθ. R 310 τεχνοτροπίας τοῦ ζ. τοῦ Ἄντιμένη (ABV 281).

Γιὰ τὴ ζώνη πλοίων στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ χεῖλους κρατήρων βλ. *Louvre CV 12*, πίν. 173 (Villard γύρω στὸ 510), *AI 17* (1961/62): Χρονικά, Πίν. 329, κύκλος τοῦ Νικοσθένη.

Τεχνοτροπία τοῦ ζ. τοῦ Ἄντιμένη.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

Ἄριθ. 259. Πί ν. 133

1957 - ΝΑΚ 1217

Θραύσμα ἀπὸ τὸ χεῖλος κρατήρα. Ἐξωτ. διάμ. 0.32 μ. περίπου. Ζώνη ζώων.

Πηλὸς καστανέρυθρος. Ἡ διακόσμηση ἀποδίδεται μὲ ἀπλή σκιαγραφία. Τὸ μαῦρο γάνωμα πολὺ καλῆς ποιότητας.

Στὸ πάνω μέρος τοῦ χεῖλους κάλυκες λωτοῦ μὲ συμπλεκόμενους μίσχους. Στῆ ριχτή, ἐξωτερικὴ πλευρά, ζώνη ζώων — σώζονται κάπρος καὶ λιοντάρι ἀντιμέτωπα καὶ στὴν ἄκρη ἀριστερά, οὐρά ἀπὸ αἰλουροειδῆς πρὸς τὰρ.

Παρόμοια σκιαγραφημένα ζῶα σὲ μελανόμορφα καὶ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα. Γιὰ τὰ ἐρυθρόμορφα βλ. τὸν κρατήρα τοῦ 3ου τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. Richter, *Shapes and Names*, εἰκ. 48. Ἀπὸ τὰ μελανόμορφα, πλησιέστερα ὁ κρατήρας τοῦ Würzburg ἀριθ. 331 (Langlotz, πίν. 135, 101)· χεῖλος πινακίου ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸ (*Jb* 1946 - 7, Lullies, σ. 59, ἀριθ. 14 - 15)· *Hesp.* 1946, πίν. LVIII, 192· τὰ ἀναφερόμενα παραδείγματα χρονολογοῦνται γύρω στὸ 500, χρονολογία ποὺ ταιριάζει καὶ στὸ δημοσιευόμενον θραῦσμα. Ἀμφίβολο ὅμως ἂν αὐτὸ ἀνήκει σὲ μελανόμορφο ἢ ἐρυθρόμορφο κρατήρα. Ἡ πολὺ καλὴ ποιότητα τοῦ μαύρου γανώματος τὸ φέρνει πιὸ κοντὰ στὰ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα.

Γύρω στὸ 500 π.Χ.

Ἄριθ. 260. Πί ν. 133

1957 - ΝΑΚ 1192

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ χεῖλος κρατήρα. Ἐξωτ. διάμ. 0.23 μ. περίπου. Ζώνη ζώων.

Πηλὸς καστανὸς ἀνοικτός. Στὸ πάνω μέρος τοῦ λαιμοῦ ἐσωτερικά, ἐρυθρωπὴ ταινία ἢ ὁποία συνεχίζεται λίγο καὶ στὴν πάνω ἐπιφάνεια τοῦ χεῖλους. Κατὰ τόπους ἢ διακόσμηση καστανὴ ἢ ἐρυθρωπὴ. Τὰ ζῶα ἔχουν ἀποδοθῆ μὲ ἀπλή σκιαγραφία.

Ἀπὸ τῆ ζώνη τῶν ζώων σώζονται τὰ ὀπίσθια κάπρου πρὸς τὰ δ. καὶ αἰλουροειδοῦς πρὸς τὰρ. Στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ χεῖλους « κλαδί » κισσοῦ.

Ὅμοια ἀποδομένα ζῶα στὸ χεῖλος τῶν κρατήρων τοῦ Λούβρου ἀριθ. 11286 καὶ 11288 (CV 12, πίν. 185 καὶ 188) χρονολογημένα ἀπὸ τὸν Villard στὰ 500 - 490 καὶ γύρω στὸ 500 ἀντιστοίχως.

Ἀρχῆς 5ου αἰ. π.Χ.

γ) *Θραύσματα ἀπὸ τὸ σῶμα κρατήρων*

Ἄριθ. 261. Πί ν. 134

1959 - ΝΑΚ 203

Θραῦσμα ἀπὸ κρατήρα. Διαστ. 0.33 × 0.031 μ. Ἀνδρικό κεφάλι.

Πηλὸς ἐρυθρωπός. Στῆ διακόσμηση πλούσιο χάραγμα.

Κεφάλι ἀνδρικό (ἐλλιπές) πρὸς τὰ δ., μὲ πλούσια ἰώδη γενειάδα. Ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου ἀποδομένη μὲ ἐξαιρετικὴ δύναμη, δείχνει πὼς βγήκε ἀπὸ τὸ χέρι ἐνὸς μεγάλου τεχνίτη.

Μέσα 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 262. Πί ν. 134

1959 - ΝΑΚ 1048

Θραῦσμα ἀπὸ κρατήρα. Διαστ. 0.025 × 0.037 μ. Γυναικεία μορφή.

Πηλός καστανός. Το πρόσωπο λευκό — το χρώμα στο σύνολό του εξίτηλο. Ίωδης ταινία στα μαλλιά.

Σώζεται μικρό τμήμα από το πρόσωπο και τα μαλλιά γυναικείας μορφής προς τα δ. Ἡ απόδοση τοῦ προσώπου, ιδιαίτερα τὸ δυνατό πηγούνι, θυμίζουν πολὺ τὸν κύκλο τοῦ Ἐξηκία — βλ. τὴ Λήδα στὸν γνωστὸ ἀμφορέα τοῦ Βατικανοῦ ἀριθ. 344 (Beazley, *Dev.*, πίν. 28 - 29).

3ο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 263 α - β. Πί ν. 134

1957 - NAK 1094

1959 - NAK 960

Πέντε θραύσματα συναπτόμενα ἀνὰ δύο καὶ τρία ἀποτελοῦν δύο τμήματα ἀπὸ τὸ σῶμα κρατήρα. Διαστ.: α) 0.132×0.137 , β) 0.118×0.059 μ. Ἐναχώρηση πολεμιστῆ.

Πηλός καστανός. Ἐχει χρησιμοποιηθῆ πολὺ χάραγμα στὸ περίγραμμα. Στὴ διακόσμηση λευκὸ, ἰώδες καὶ χάραγμα.

Ἡ διακόσμηση ἐλλιπέστατη: α) Τέθριππο πρὸς τὰ δ. πίσω ἀπὸ τὰ ἄλογα, σὲ δευτέρου ἐπίπεδο, ὀπλίτης βαδίζει πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση, κρατώντας ἀσπίδα λευκὴ καὶ δύο δόρατα. β) Ὁ ἠνίοχος εἶναι πάνω στὸ ἄρμα· φορᾷ μακρὸ χιτῶνα, κι ἔχει στὰ χέρια του τὰ ἠνία καὶ ραβδί. Τὸ γένι του εἶναι ἰώδες· ἴδιο χρώμα ἔχει μιὰ ταινία στὸ πάνω μέρος τοῦ δίφρου τοῦ ἄρματος.

Γιὰ τὸ θέμα βλ. τοὺς κρατῆρες τοῦ Λούβρου C 11277 καὶ 11279 (*CV* 12, πίν. 177 καὶ 179)· στὸν πρῶτον ἢ παράσταση ἐντελῶς ὅμοια (Villard 510 π.Χ.).

Γύρω στὸ 510 π.Χ.

Ἄριθ. 264. Πί ν. 135

1959 - NAK 163 α - ζ

Πέντε θραύσματα ἀποτελοῦν δύο τμήματα ἀπὸ τὸ σῶμα κρατήρα. Διαστ.: α) 0.065×0.115 , β) 0.082×0.066 μ. Ἀνδρικές μορφές, ἄλογο.

Πηλός καστανός.

Ἡ διακόσμηση, σχεδὸν στὸ σύνολό της καστανόξανθη, σώζεται ἐλλιπέστατα: ἄλογο καὶ ἀνδρική μορφή πὺ βαδίζει δίπλα του, πρὸς τὰ δ., ἀποτελοῦν τὸ κέντρο τῆς παράστασης· μπρὸς καὶ πίσω ἀπὸ τὸ ἄλογο, καὶ γυρισμένοι πρὸς αὐτό, δύο ἄνδρες ἱματιοφόροι, ὁ ἓνας στηριγμένος στὸ ραβδί του. Οἱ πτυχές τοῦ ἱματίου, ἢ οὐρὰ τοῦ ἀλόγου, ἰώδη. Λευκὲς κοκκίδες στὰ ἱμάτια. Κατὰ τόπους χάραγμα γιὰ τὸ περίγραμμα.

Γύρω στὸ 525 π.Χ.

Ἄριθ. 265. Πί ν. 135

1959 - NAK 1189

Θραῦσμα ἀπὸ τὸν ὄμο κρατήρα. Διαστ. 0.022×0.081 μ. Μορφή γυναικεία καὶ πολεμιστῆς.

Πηλός καστανέρυθρος.

Ἡ παράσταση ἐλλιπέστατη: πολεμιστῆς πίσω ἀπὸ γυναικεία μορφή, πρὸς τὰρ. Μήπως Πολυξένη καὶ Ἀχιλλέας; Βλ. παράσταση σὲ ὑδρία τοῦ Βερολίνου (Gerhard, *EKV*, πίν. E, 11) ὅπου ἡ Πολυξένη στὴ βρύση, καὶ ἀκριβῶς πίσω της ὁ Ἀχιλλέας.

Τὰ γυμνά μέρη τῆς γυναίκας λευκά. Ὁ χιτώνας τῆς καὶ ταινία στὰ μαλλιά, ἡ περιφέρεια τοῦ λοφίου τῆς περικεφάλαιας καὶ ταινία πάνω σ' αὐτήν, ἰώδη. Κοκκίδες λευκὲς στὸ λοφίο.

Γύρω στὸ 525 π.Χ. (;).

Ἄριθ. 266. Πί ν. 135

1959 - NAK 573

Θραῦσμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ κρατήρα. Διαστ. 0.024×0.075 μ. Ἄρμα.

Πηλὸς καστανέρυθρος. Ἄρμα πρὸς τὰ δ.· σώζονται ἐλλιπῶς τὸ πίσω μέρος ἀλόγων, μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ δίφρο, τὸ ρυμό, τὸν τροχό, ἡ ἄντυγα σχεδὸν ἀκέραιη. Τὸ ἰώδες στὴν ἄκρη ἀριστερά, ἴσως ἀνήκει στὸ χιτώνα ἠνιόχου. Τὸ ἓνα ἄλογο λευκό. Κατὰ τόπους χάραγμα γιὰ τὸ περίγραμμα.

Ἐσωτερικὰ τὸ γάνωμα ἔχει ἀπόχρωση καστανέρυθρη.

Τελευταῖο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 267. Πί ν. 135

1959 - NAK 691

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κρατήρα. Διαστ. 0.031×0.059 μ. Τέθριππο.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα ἀνοιχτὸ κεραμιδί. Οἱ οὐρὲς τῶν ἀλόγων, πινελιὲς στὸν τροχό, ἰώδη. Κατὰ τόπους χάραγμα γιὰ τὸ περίγραμμα.

Ἡ διακόσμηση — τέθριππο πρὸς τὰ δ. σωζόμενο ἐλλιπέστατα — θυμίζει τὸ ζω-γράφο τῆς Μαδρίτης, βλ. τὸν ἀμφορέα τοῦ Βερολίνου ἀριθ. 1870 (ABV 330).

Τελευταῖο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 268. Πί ν. 136

1957 - NAK 789

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κρατήρα. Διαστ. 0.061×0.075 μ. Τέθριππο.

Πηλὸς καστανός. Ἡ διακόσμηση κατὰ τόπους καστανόξανθη.

Τέθριππο πρὸς τὰ δ. — σώζονται πόδια ἀλόγων καὶ μικρὸ τμῆμα τῆς ἄντυγας καὶ τοῦ ζυγοῦ. Τὸ ἰώδες πάνω μέρος τῆς ἄντυγας, ἀπολεπισμένο. Κατὰ τόπους χάραγμα γιὰ τὸ περίγραμμα.

Κάτω ἀπὸ τὴν κύρια παράσταση ζῶνι ζῶων: σώζεται μόνο μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὴ ράχη καὶ τὸ λαιμὸ ἑνὸς ἀπ' αὐτά.

Τελευταία 15ετία βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 269. Πί ν. 136

1957 - NAK 902

Θραῦσμα ἀπὸ τὸ σῶμα κρατήρα. Διαστ. 0.055×0.048 μ. Ἄνδρική μορφή.

Πηλὸς καστανός. Κατὰ τόπους χάραγμα γιὰ τὸ περίγραμμα.

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζονται μόνον τὰ πόδια — ἐλλιπῆ — ἀνδρική μορφῆς πρὸς τὰ δ., γυμνά, καὶ πίσω ἀπὸ αὐτὴν τμῆμα δίφρου.

Τελευταῖο τέταρτο βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 270 α - β. Πί ν. 136

1960 - NAK 23

1957 - NAK 790

Δύο θραύσματα ἀπὸ τὸν ὄμο κρατήρα, πιθανότατα συνανήκοντα. Διαστ.: α) 0.053×0.046 , β) 0.075×0.05 μ. Ἀνδρική μορφή, θεατής.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Τὰ μαλλιά ἰώδη. Λείπει τὸ « κλαδί » κισσοῦ ποῦ συνήθως πλαισιώνει στὸ πλάι τὴν παράσταση.

α) Νέος πρὸς τὰ δ. μὲ λίγο σκυμμένο μπροστὰ τὸ κεφάλι, καὶ πίσω του θεατῆς μὲ ραβδί — σώζεται τὸ κάτω μέρος τῆς κεφαλῆς μὲ τὸ στήθος τοῦ πρώτου, ἢ μπρὸς ἄκρη τῆς κόμης, ἢ πάνω ἄκρη τοῦ ραβδιοῦ τοῦ δεύτερου. Στὸν ὄμο γλῶσσες.

β) Κάτω μέρος τοῦ σώματος θεατῆ.

Γύρω στὸ 520 π.Χ.

Ἄριθ. 271. Πί ν. 136

1959 - NAK 206

Θραῦσμα ἀπὸ τὸν ὄμο κρατήρα. Διαστ. 0.038×0.045 μ. Μορφή, θεατῆς.

Πηλὸς καστανός. Τὰ μαλλιά ἰώδη. Ἡ αἰχμὴ τοῦ ἀκοντίου καστανόμαυρη.

Μορφή πρὸς τὰ δ., καὶ θεατῆς μὲ τὴν ἴδια κατεύθυνση, σωζόμενοι ἔλλιπέστατα. Στὸν ὄμο τοῦ ἀγγείου γλῶσσες. Ἐσωτερικά, ὁ ὄμος ἐδαφόχρωμος· τὸ κατώτερο σωζόμενο τμήμα τοῦ θραύσματος μαῦρο μὲ καστανόμαυρη ταινία στὸ πάνω μέρος.

Ἔργασία ἀπρόσεκτη.

Γύρω στὸ 530 π.Χ.

Ἄριθ. 272 α - γ. Πί ν. 137

1959 - NAK 228, 229, 231

Τέσσερα θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα ἀπὸ τὸ σῶμα κρατήρα (ἀριθ. 272 α). Πιθανὸν συνανήκουν τὰ θραύσματα ἀριθ. 272 β - γ. Διαστ.: α) 0.195×0.094 , β) 0.078×0.085 , γ) 0.065×0.088 μ. Μάχη.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί μὲ λευκὰ σωματίδια. Τὰ γυμνὰ μέρη τῆς γυναίκας καὶ ρόδακες στὸ πάνω μέρος τοῦ πέπλου, λευκὰ — τὸ χρῶμα ἐξίτηλο στὸ σύνολό του. Στοὺς χιτῶνες πινελιὲς καὶ κοκκίδες ἰώδεις.

Ἡ διακόσμηση ἔλλιπέστατη: α) Γυναικεία μορφή στὴ δεξιὰ ἄκρη τῆς διάκοσμης ζώνης φεύγει τρομαγμένη πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ τὸ κεφάλι στραμμένο πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση. Φορεῖ δωρικὸ πέπλο μὲ πλούσιο ἀπόπτυγμα. Τὴ διακόσμηση πλαισιώνει « κλαδί » κισσοῦ.

β) Πολεμιστῆς πρὸς τὰ δ. ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ ἄκρη τῆς διάκοσμης ζώνης. Φορεῖ θώρακα κωδωνόσχημο καὶ χιτωνίσκο· εἶναι ὀπλισμένος μὲ ξίφος.

γ) Δύο πολεμιστὰί πρὸς τὰ δ. ὁ πρῶτος, σὲ δεῦτερο ἐπίπεδο, πίσω ἀπὸ σωζόμενα πόδια ἀλόγων, ἔχει γονατίσει. Φορεῖ πλούσιο ἱμάτιο καὶ εἶναι ὀπλισμένος μὲ ξίφος. Πίσω του, ἀριστερά, πόδι ἄλλου ὀπλίτη. Τὸ θραῦσμα αὐτὸ εἶναι καμένο· κατὰ τόπους ἢ ἐπιφάνειά του εἶναι μαυριδερὴ καὶ ὁ πηλὸς γκρίζος.

Τὸ ἀγγεῖο εἶχε σπάσει καὶ ἐπισκευασθῆ ἤδη στὴν ἀρχαιότητα. Καὶ τὰ τρία θραύσματα

σώζουν τις χαρακτηριστικές όπες — από μία — όπου στήριζαν οί άρχαιοι συγκολλητές τὰ ἐλάσματα ἀπό μολύβι πού χρησιμοποιοῦσαν γιά τήν συγκόλληση.

Τελευταία 20ετία βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 273. Πί ν. 138

1956 - NAK 215

Πέντε θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα ἀπό τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου. Διαστ. 0.075×0.231 μ. Μάχη.

Πηλὸς καστανός. Πινελιές στοὺς χιτῶνες καὶ στὶς κνημίδες, ἡ περιφέρεια τῆς ἀσπίδας (βλ. ἀριθ. 273 α, δεξιά), ἰώδη. Κοκκίδες στὴν παρυφή τοῦ χιτῶνα τοῦ πρὸς τὰρ. ὀπλίτη καὶ στοὺς χιτῶνες τῶν ἄλλων πολεμιστῶν, μεγάλη κοκκίδα καὶ ἡμικύκλιο στὴν ἀσπίδα (βλ. ἀριθ. 273 β, ἀριστερά), λευκά.

Ἡ διακόσμηση ἐλλιπέστατη: Πολεμιστῆς μισοπεσεμένος πρὸς τὰ δ., σὲ δεῦτερο ἐπίπεδο, πίσω ἀπὸ τὰ πόδια ἀλόγων, ἔχει δεχθῆ ἐπίθεση ἀπὸ τὸν πολεμιστὴ πού τὸν ἀκολουθεῖ. Φοροῦν καὶ οἱ δύο κοντὸ χιτῶνα καὶ κνημίδες· ὁ πρῶτος κρατεῖ δόρυ καὶ ἀσπίδα, στὸν δεῦτερο διακρίνεται ἡ ἄκρη τῆς θήκης τοῦ ξίφους πίσω ἀπὸ τὸ γλουτό. Τὴν παράσταση κλείνουν ἀρ. δύο ὀπλίτες, ὁ ἕνας πλάι στὸν ἄλλον, πού μὲ γοργὸ βῆμα ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴ μάχη, ἴσως στρέφοντας τὰ κεφάλια πρὸς αὐτήν· ὁ πρῶτος φοράει κοντὸ χιτῶνα μὲ πλούσια στολισμένη παρυφή, καὶ κνημίδες· ὁ ἄλλος, σὲ δεῦτερο ἐπίπεδο, καλύπτεται σχεδὸν ἐντελῶς ἀπὸ τὸν πρῶτο.

Τὴν παράσταση πλαισιώνει ἀριστερὰ τὸ συνηθισμένο « κλαδί » κισσοῦ.

Ἡ κίνηση τῶν πολεμιστῶν ἔχει ἀποδοθῆ μὲ ἐξαιρετικὴ ζωηρότητα καὶ ἡ δράση τῶν ἀρμάτων ἀναγνωρίζεται στὴν ἔνταση τῶν σωζομένων ποδιῶν τῶν ἀλόγων.

Ἄ ομάδα τοῦ Λεάγρου.

Τελευταία 20ετία βου αἰ. π.Χ.

Ἄριθ. 274. Πί ν. 139

1959 - NAK 1209

Δύο θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν τμήμα ἀπὸ τὸ σῶμα κρατήρα. Διαστ. 0.073×0.074 μ. Ὀπλίτης.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Τὸ ἐπίσημο τῆς ἀσπίδας λευκό. Τὸ μαῦρο χρῶμα ἐσωτερικὰ δὲν εἶναι καλῆς ποιότητας.

Ἀπὸ τὴ διακόσμηση σώζεται μόνο μικρὸ τμήμα ὀπλίτη πρὸς τὰρ. πού ἐκκλίνει τὴν παράσταση στὸ δεξιὸ τῆς ἄκρο. Κρατᾷ ἀσπίδα, πού τὸν σκεπάζει σχεδὸν ὀλόκληρο, καὶ ἔχει σὰν ἐπίσημο τρεῖς μεγάλες λευκὲς κοκκίδες — σώζονται οἱ δύο. Λείπει τὸ « κλαδί » κισσοῦ πού συνήθως πλαισιώνει τὴν παράσταση.

Γιὰ τὸ ἐπίσημο, πού εἶναι πολὺ συνηθισμένο στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ βου αἰ., καὶ γιὰ τὸ θέμα βλ. τὸν κρατήρα τοῦ Λούβρου C 11266 ὅπου ἀναχώρηση πολεμιστῆ (*CV* 12, πίν. 170 Villard 520 - 510 π.Χ.).

520 - 510 π.Χ.

Ἄριθ. 275. Πί ν. 139

1957 - NAK 1602

Τρία θραύσματα συναπτόμενα ἀποτελοῦν μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ σῶμα κρατήρα. Διαστ. 0.097×0.112 μ. Διονυσιακὴ σκηνή.

Πηλός καστανός. Οί κοκκίδες στο χιτώνα του Διονύσου κοκκινωπές. Κατά τόπους ή διακόσμηση καστανόξανθη.

Σώζεται έλλιπώς το άριστερό κάτω άκρο τής παράστασης: Διόνυσος προς τα δ. ακολουθούμενος από Σάτυρο. Ό θεός φορεϊ χιτώνα και ίμάτιο. Άνάμεσα στις δυό μορφές κλαδι με κοκκιδωτά φύλλα. Το « κλαδι » κισσοϋ που συνήθως πλαισιώνει τη διακόσμηση, έδω σε πολϋ πιό έκφυλισμένη μορφή: τα φύλλα του κισσοϋ έχουν αντικατασταθῆ από άπλές κοκκίδες ή κύκλους.

Γύρω στο 500 π.Χ.

Άριθ. 276. Πί ν. 139
1959 - ΝΑΚ 1188

Θραϋσμα από το σῶμα κρατήρα. Διαστ. 0.04×0.07 μ. Όπλίτης.

Πηλός καστανέρυθρος. Στις κνημίδες του όπλίτη και στο ίμάτιο τής άλλης μορφής, ιώδεις πινελιές.

Σώζεται μικρό τμήμα από το άριστερό άκρο τής διακόσμησης: ίματιοφόρος μορφή προς τα δ., έλλιπέστατη, και όπλίτης με στραμμένη τη ράχη προς την παράσταση.

Τελευταία δεκαετία βου αι. π.Χ.

Άριθ. 277. Πί ν. 139
1959 - ΝΑΚ 593, 567

Δύο θραϋσματα συναπτόμενα αποτελούν μικρό τμήμα από το σῶμα του κρανήρα. Διαστ. 0.068×0.079 μ. Μάχη.

Πηλός καστανός. Το κάτω μέρος του χιτωνίσκου του πολεμιστή, πινελιές στο ίμάτιο του θεατή, ιώδη. Λευκές κοκκίδες στο ίμάτιο του θεατή (κατά τόπους έχουν το σχῆμα φύλλου κισσοϋ) και στην παρυφή του χιτωνίσκου του πολεμιστή.

Ό διακόσμηση έλλιπέστατη: πολεμιστής επιτιθέμενος με δόρυ, προς τα δ. Φοράει κοντό χιτώνα· δέν έχουν δηλωθῆ κνημίδες. Άριστερά, θεατής ίματιοφόρος με άκόντιο και πίσω απ' αυτόν γόνατα καθιστής μορφής (;) με ραβδί.

Έργασία άμελέστατη.

Γύρω στο 500 π.Χ.

Άριθ. 278. Πί ν. 140
1959 - ΝΑΚ 801

Θραϋσμα από το λαιμό μεγάλου κρατήρα. Διαστ. 0.058×0.042 , πάχ. 0.017 μ.

Πηλός καστανέρυθρος. Πλούσια χρήση χρώματος ιώδους — το μεγαλύτερο μέρος από αυτό εξίτηλο.

Ό διακόσμηση άσαφής: πέπλος διάκοσμος; Το θραϋσμα ανήκει στην καλή εποχή του μελανόμορφου ρυθμού όταν οι δάσκαλοι πάλευαν με επιμονή πάνω σε κάθε λεπτομέρεια του έργου τους.

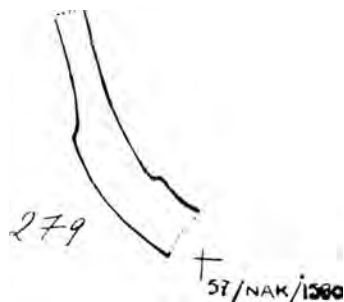
2ο τέταρτο βου αι. π.Χ.

2. Κ υ α θ ί σ κ ο ς (calice)

Άριθ. 279. Σ χ έ δ. 13 (τομή). Πί ν. 140
1957 - ΝΑΚ 1580

Θραϋσμα από το κάτω μέρος του σώματος κυαθίσκου. Σωζ. ύψ. 0.031, διάμ. 0.09 μ. περίπου. Άνδρική μορφή.

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα κεραμιδί. Χρήση λευκοῦ χρώματος στὴ διακόσμηση. Κόκκινη ταινία στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀγγείου.

Σχέδ. 13. Κυαθίσκος (chalice)

Ἡ ἐλάχιστη σωζόμενη παράσταση σὲ ζῶνες, ἀσαφής: α) ἀνδρική μορφή τρέχει πρὸς τὰρ. — σώζεται τὸ κάτω μέρος ἑνὸς γυμνοῦ ποδιοῦ, ἀπὸ τὸ γόνατο — καὶ μπροστά της ἄλλη μορφή (;), β) ἄνθη λωτοῦ μὲ συμπλεκόμενους μίσχους, γ) ἀκτίνες (σώζονται οἱ κορυφές τους). Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀγγείου, στὸ ὕψος περὶπου ὅπου ἐξωτερικὰ πατοῦν οἱ μορφές, ὑπάρχει κόκκινη ταινία.

Κάλυκες τῆς ἴδιας ἐποχῆς *Hesp.* 1935, σ. 262, ἀριθ. 54 εἰκ. 25, καὶ 1946, σ. 130, πίν. XXII, 1 - 2· στὸ δεύτερο παράδειγμα ἢ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου εἶναι ἐξωτερικὰ συνεχῆς, δὲν σχηματίζει τὴν χαρακτηριστικὴ προεξοχή πού στὸ δικό μας θραῦσμα βρίσκεται ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὶς κορυφές τῶν ἀνθῶν λωτοῦ (βλ. τομή, Σχέδ. 13).

Μέσα βου αἰ. π.Χ.

3. Κρατήρες μὲ ἐλικοειδεῖς λαβές

Ἄριθ. 280 α - β. Πίν. 141

1957 - NAK 1322

1959 - NAK 280

Τρία θραύσματα — τὰ δύο συναπτόμενα — ἀπὸ τὸ λαιμὸ κρατήρα μὲ ἐλικοειδεῖς λαβές, ἐξαίρετης ἐργασίας. Διαστ.: α) 0.065×0.143 , β) 0.13×0.103 μ. Ἐναχώρηση πολεμιστῆ (Ἀμφιράου;).

Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα πορτοκαλλί - ρόδινο μὲ λευκὰ ξένα σωματίδια. Ἡ περικεφαλαία καὶ οἱ κνημίδες τοῦ πολεμιστῆ, τὸ γένι καὶ τὸ στήθος τῆς γυμνῆς ἀνδρικής μορφῆς, ὁ ρυθμὸς καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ δίφρου τοῦ ἄρματος, ἢ πάνω ταινία τοῦ ἱματίου τῆς πρὸς τὰ δ. ἀνδρικής μορφῆς στὸ (β), ταινία στὸ κάτω μέρος τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἀγγείου ἐσωτερικά, ἰώδη. Τὰ πόδια τῶν γυναικῶν δηλωμένα μὲ ἀπλὸ περίγραμμα. Στὸ κέντρο τοῦ τροχοῦ διακρίνεται ἡ χαρακτηριστικὴ ὀπή τοῦ διαβήτη. Ἡ διακόσμηση σχεδὸν στὸ σύνολό της ἔχει χρῶμα καστανό. Τὸ μαῦρο γάνωμα ἐσωτερικά πολὺ καλῆς ποιότητας.

Ἡ διακόσμηση καὶ στὰ δύο θραύσματα ἐλλιπέστατη: α) Ἄρμα πρὸς τὰρ. — τροχός, κάτω μέρος δίφρου, πόδια δύο ἀλόγων — περιστοιχιζόμενο ἀπὸ τρεῖς μορφές — μία γυναικεία, δύο ἀνδρικές, σωζόμενες ἐλλιπέστατα — οἱ ὁποῖες βλέπουν πρὸς τὸν ἀποχωρῶντα πολεμιστῆ. Ἡ γυναίκα φορᾷ δωρικὸ πέπλο πλούσια στολισμένον μὲ στικτοὺς φρόδακες καὶ σταυροειδῆ κοσμήματα· στήν παρυφῆ διακοπτόμενος μαίανδρος. Ἀπὸ τὶς ἀνδρικές μορφές ἢ μία εἶναι γυμνή, ἢ ἄλλη φορᾷ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Στὴν ἄκρη τοῦ θραύσματος δεξιά, πίσω ἀπὸ τὸ ἄρμα, σώζεται τὸ κάτω μέρος δύο ἀνδρικών ποδιοῶν στραμμένων πρὸς αὐτό. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ στὸν τροχὸ ἐπιγραφὴ ἐλλιπῆς *JPEOS*.

β) Ἀπὸ τὶς σωζόμενες ἐδῶ μορφές, μὲ τὸ θέμα τοῦ θραύσματος (α) συνδέονται ὁ πολεμιστῆς καὶ ἡ γυμνὴ ἀνδρική μορφή πού τὸν ἀκολουθεῖ. Ὁ πολεμιστῆς φορεῖ

πλουσιότατα στολισμένο επίβλημα, κορινθιακή περικεφαλαία και κνημίδες. Στο χέρι κρατεί δόρυ. Ἐνάμεσα στις δύο μορφές ἐπιγραφή *ΗΠΠΟΝ*. Ἄσχετες με τὸ θέμα οἱ τρεῖς μορφές πὸ φεύγουν πρὸς τὰ δ. — γυμνή παιδική, ἱματιοφόρος ἀνδρική, πεπλοφόρος γυναικεία. Ὁ πέπλος τῆς γυναικείας μορφῆς στολίζεται πλούσια με λοξές γραμμές, πὸ σχηματίζουν συνεχόμενους ρόμβους, καὶ ἀνάμεσά τους ὀρθογώνια· στήν παρυφή διακοπτόμενος μαίανδρος. Τὸ ἱμάτιο τῆς ἀνδρικής μορφῆς ἔχει σὰν διακόσμηση χαρακτοῦς ρόδακες καὶ ἰώδεις πινελιές.

Τὸ γεμάτο θλιμμένη περισυλλογή βλέμμα καὶ τὸ σκυμμένο κεφάλι τοῦ πολεμιστῆ, τὸ πλούσιο ντύσιμό του, οἱ πολλές μορφές πὸ τὸν περιστοιχίζουν καὶ ἡ ἐποχή στήν ὁποῖαν ἀνήκει τὸ ἀγγεῖο, ἐποχή πὸ κατ' ἐξοχὴν ἀρέσουν τὰ μυθολογικά θέματα, φανερώνουν πὸς δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ ὁποιαδήποτε ἀναχώρηση πολεμιστῆ. Τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωα μᾶς δίνει με ἀρκετὴ πιθανότητα ἢ συμπλήρωση τῆς ἐπιγραφῆς πὸ σώζεται ἐλλιπῶς πίσω ἀπὸ τὸ ἄρμα: *ΑΜΦΙΑ* / *ΡΕΟΣ*. Γιὰ τὴ μὴ ἀπόδοση τοῦ μύθου κατὰ τὸν παραδεδομένο τρόπο ὅπου ἡ οἰκογένεια εἶναι συγκεντρωμένη πίσω ἀπὸ τὸν ἀναχωροῦντα ἥρωα βλ. καπάκι λεκανίδας ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, Graef, πίν. 92, ἀριθ. 2112· τυρρηνοὺς ἀμφορεῖς, Perrot X, σ. 109, εἰκ. 78; καὶ *ΑΜ* 1916, πίν. 15, 10, ὅπου ἡ διάταξη καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μορφῶν πὸ ἀποχαιρετοῦν τὸν ἥρωα ποικίλλουν σὲ μεγάλο βαθμό.

Τὸ ὄνομα *ΗΙ (ΙΙ) ΠΟΝ* ἄσχετο με τὸ μῦθο τοῦ Ἀμφιάραου, εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα πὸ χρονολογοῦνται στὸ 2ο μισὸ τοῦ 6ου αἰ. (*Ἡίππον καλός*. Klein, *Vasen mit Lieblingsinschriften*, σ. 19, 35, I' *ΑΒΥ* 667-8), καὶ ἀπὸ ἐπιγραφές (*Prosopographia Attica*, 505, 7674).

Γιὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ χῶρο πὸ καταλαμβάνει ἡ διακόσμηση στὸ εἶδος αὐτὸ τῶν κρατήρων βλ. Καρούζου, *BCH* 1955, σ. 177 - 204, ὅπου ἀναφέρεται ἡ ἐξέλιξη τοῦ σχήματος.

Κοντὰ στὸ Group E (;).

550 - 540 μ.Χ.

Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

A PHALERIAN FAMILY AND ITS RELATIONS

ADDENDA ET CORRIGENDA

(Family of Aiantis Tribe - 'Αρχ. 'Εφημ. 1950/1, No. 3 + No. 7 - Roman *Civitas*)

In the 'Αρχ. Δελτίον 26 (1971), p. 276 ff, Kapetanopoulos published the stemma of a family of the tribe Aiantis (opposite p. 292) and enumerated its members on pp. 293 - 294, Nos. 48 - 55a. However, it was noticed afterwards that, due to the intrusion of an old date, Phaustos II son of Phaustos I (No. 55) had been incorrectly ascribed (*I.G. II²*, 2039 + 2076 = 'Αρχ. 'Εφημ. 1950/1, pp. 19 - 20, No. 3, line 38). Phaustos II was epebe, not in A.D. 126/7 as given therein, but in A.D. 235/6 - 237/8, for No. 3 is part of No. 7 ('Αρχ. 'Εφημ., *loc. cit.*, pp. 23 - 24), which the writer assigned to A.D. 235/6 - 237/8 ('Αρχ. 'Εφημ. 1968, pp. 198 - 200, No. 3). Kapetanopoulos observed (in 1971) that some of the epebes mentioned in No. 3 appeared also in No. 7 and wrote, therefore, to Madame Const. Peppa-Delmouzou, the 'Επιμελήτρια of the Epigraphical Museum at Athens, to see whether the two fragmentary inscriptions joined. Her reply was that the two inscriptions belonged together, but that they did not join (... συνανήκουν..., ἀλλὰ δὲν συγκολλῶνται). She also reported that the association of No. 3 with No. 7 (or vice versa) had been previously established by Mlle Simone Follet (in 1966) who will publish her find. For this reason Kapetanopoulos avoids as much as possible of treating individual epebes, who confirm the association of the two fragmentary inscriptions, and only comments on the subject of Roman *civitas*, as a means of illuminating it further. But the commentary will not be as elaborate as in 'Αρχ. 'Εφημ. 1972, pp. 158 - 162.

It is interesting to note that, although the inscription [No. 3 + No. 7] dates from the fourth decade of the third century, only three AURELII (No. 3, lines 15, 28 and 39) are recorded, with a possible one in No. 7 (see 'Αρχ. 'Εφημ. 1968, p. 199, note 2). The other *nomina* found in No. 3 and No. 7 and which are traceable to the first century before Christ - second century after Christ are: AELIUS (*bis*) [No. 3, lines 25 and 46] ; CLAUDIUS (*bis*) [No. 3, line 12, and No. 7 = 'Αρχ. 'Εφημ. 1968, p. 199, line 9, as restored] ; COPONIUS [No. 7, line 18 (= 19; see 'Αρχ. 'Εφημ. 1968)] ; FLAVIUS (*ter*) [No. 3, lines 22 and 33, and No. 7, line 20 (= 21), which is a repetition of the epebe's name of line 33] ; JULIUS (*sexies*) [No. 3, lines 31 - 32, 42 - 43, and No. 7, lines 10 (= 11 = 'Αρχ. 'Εφημ. 1968, p. 199, note 1) and possibly 24 (= 25), these last two instances being repetitions of the epebe's name of line 31 (the epebe of line 32 appears also in No. 7, line 25 (= 26), but without his *nomen*)] ; LICINNIUS [No. 3, line 3] ; STATILIUS [No. 3, line 7] ; ULPIUS [No. 3, line 49] ; and VARIUS [No. 3, line 21].

Note: The Claudii and Julii are listed in the writer's dissertation (see 'Αρχ. Δελτίον, *loc. cit.*, p. 315): pp. 389, No. 781 (Κλ. Ἀττικὸς Λεωντίδος), 411, No. 889 (Ἰούλ. Ἀθηνοκλῆς Αἰαντίδος), 413 - 414, No. 901 (Ἰούλ. Εὐφράνωρ Μαρ.), 414, No. 902 (Ἰούλ. Ἰουλιανὸς Μαρ.), 415, No. 908 (Ἰούλ. Ζήνων Μαρ.), and 478, No. 1229 (Τιβ. Κλ. Λεωσθένης Μελ.). For the Aelii, Aurelii, Flavii and Ulprii, see 'Αρχ. Ἐφημ. 1968, p. 177, and 'Αρχ. Δελτίον, *loc. cit.*, pp. 280, note 13, and 307 - 308, K13.

The number of *cives* is twenty, including two possible and one restored, as compared to thirty-six non-*cives*, with a fragmentary and a partially restored name. Of the ten *nomina* borne by these *cives*, six are imperial, with a percentage analogy of 60% to 40% (non-imperial) [see *nomina* listed above]. The percentage comparison of *cives* to non-*cives* is 35.7% to 64.3% respectively (repetitions of ephebes' names and lost names, beyond recognition, are not considered). Three of the non-*cives* ephebes bear Roman names (No. 3, lines 37 - 38 and 51) and, when their names are omitted, the percentage analogy of *cives* to non-*cives* is accordingly 37.7% to 62.3%. Moreover, when the *cives* are entirely omitted, since their names cancel each other out (Roman Greek), the Roman names number only four. These are the three ephebes with Roman names (Πρεῖμος Σέμνου, Φαῦστος (Φαύστου) and Πωλλίων Ἀττικοῦ) and a *civis* whose *cognomen* is of Roman origin (No. 3, line 43: Ἰούλ. Ἰουλιανὸς Μαρθ.). The προστάτης Claudius Leosthenes Meliteus ('Αρχ. Ἐφημ. 1968, p. 199, line 9) sometimes bore also a second *cognomen* (*i.e.*, Nigros), but this is cancelled out by the ephebe's second name in No. 3, line 8: Ἀφροδείσιος ὁ καὶ Ἀσ-. The Greek names, on the other hand, number thirty-three, with a percentage ratio of 10.8% (Roman) to 89.2% (Greek). As for the patronymics, there are only two Roman (one is fragmentary in No. 7, line 29 (=30)), while the Greek patronymics, excluding repetitions of ephebes' names and counting only once the father of pairs of brother ephebes, amount to twenty-nine, with one possible (suggested restoration). The patronymic percentile analogy is 6.45% (Roman) to 93.55% (Greek).

The *cives* ephebes, as usual, lack patronymics and in only three instances are their demotics recorded (No. 3, line 43, and No. 7, line 10 (=11= 'Αρχ. Ἐφημ. 1968, p. 199) and 25 (=26) [the ephebe's *nomen* in the latter reference has been omitted]). Two non-*cives* ephebes bear demotics, too (No. 3, lines 19 and 45), but what is important to stress here is the fact that the statistics concern themselves with Athenians alone, for no names of ἐπένγραφοι have survived. Also, the tribe with the largest number of ephebe *cives* is Aiantis (six *cives*) with a percentage difference of 30% (Aiantis) to 70% (all other *cives*). The concentration of almost one third of the *cives* in the Aiantis tribe must be understood as a reflection of its important demographic and economic position.

As it has been shown above, the percentage of *cives* to non-*cives* falls below the forty percent, but still it is comparatively high, that is, it exceeds the one third of those whose names have been preserved or restored. The ratio of Greek names to Roman names, on the other hand, is very low (see also the writer's other comment in *Bull. of the Amer. Soc. of Papyrologists* II (1965), p. 52, and 'Αρχ. Ἐφημ. 1972,

p. 162), while the patronymics reveal still more the vitality of Hellenism, for the percentage here in favor of Romanitas is just a little above six percent. One other necessary observation to be made is the recurrence of *nomina* which appeared earlier and which continued to be borne, regularly or irregularly, by individuals of a family. At times a family's *civitas* can be charted out, particularly when large families are involved. An example of this would be the family of Leonides VII of Melite (see 'Αρχ. 'Εφημ. 1972, p. 159).

Some of the non-*cives* ephebes and their fathers may have been *cives*, as this now and then is passed in silence and only occasionally may surface [e.g., compare I.G. II², 2051, lines 53 - 54: Σουλπίκ. Μακαρεὺς Ἀχαρ./Σουλπίκ. Ἐπίμαχος Ἀχαρ., with 1801, lines 12 - 13 (although being identified collectively as Αὐρήλ[ιοι] in this document) and 1802, lines 8 - 9], but this should not in any way alter significantly the results of this selective commentary on Roman citizenship in Attica.

But let us return once more to the family of the tribe Aiantis. The corrected date for the ἐφηβεία of Phaustos II (No. 55) requires the following corrections on p. 294, with appropriate corrections to be made in the prosopographical entries, too:

- No. 49. Διονύσιος I Ἰάσονος II
- No. 50. Ἐπάγαθος II Ἰάσον(ος) IV
- No. 51. Εὐόδος Ἰάσονος III
- No. 52. Ἰάσων V) III
- No. 54. Φαῦστος I Ἰάσονος II
- No. 55a. Φαῦστος III) II

The family's stemma has also been corrected and a new version is being reproduced below, with the known ἐφηβείαι enclosed in parentheses. Moreover, the new arrangement has Phaustos III (No. 55a) born about the time that Phaustos II was ephebe, but I.G. II², 2245 may date from A.D. 258/9 (see 'Αρχ. 'Εφημ. 1972, p. 172). A thirty-year ephobic cycle, starting with the ἐφηβεία of Iason I (No. 51a), places the ἐφηβεία of the last four ephebes to A.D. 263/4.

ELIAS A. KAPETANOPOULOS

Παρόραμα τόμου ΑΔ 26 (1971): Μελέται

σ. 289, στ. 27 : ἀντί Stemma I (277), ἀνάγνωθι Stemma I (3)

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΜΕΛΕΤΩΝ

EGYPTIAN COLLECTION IN THE MUSEUM OF SAMOS

(Figures 1-27; Plates 1-9)

The Egyptian Collection of the Museum of Samos includes 194 objects of Egyptian art of various periods, donated by Abbas Helmi Pasha, Khedive of Egypt, in the end of the 19th century, and arranged by Aristomenes Stergioglides, Gymnasiarch and Curator of the Museum of Samos.

The collection, further enriched at times by private donations, is now exhibited in the Museum of Samos.

N. BOUFIDIS

A PROPOS D'UNE ÉCOLE DE CONSTANTINOPLE

(Planches 41-46)

Dans une brève note d'une page — curieusement citée comme "a critical essay" par M. Pallas — nous nous sommes vivement opposés à l'idée de l'existence d'une importante école de peinture à Constantinople après la chute de l'Empire, proposée par M. Pallas (note 2), faute d'icônes produites d'une manière sûre à Constantinople et, en plus, faute de mention de peintre originaire de cette ville ou y aillant travaillé. (Notre fichier comprenait en 1969, 900 noms de peintres, actuellement il comprend 1300 — la situation reste la même).

M. P. revient à la question dans une suite de trois articles, dont seul le troisième envisage directement le sujet (note 1). D'abord M. P. soutient qu'il existe des pièces dont on peut prouver — par la voie indirecte — la production à Constantinople même. Il s'agit de deux icônes de saint Georges du Patriarcat de Constantinople (Pl. 42). En réalité ces deux pièces sont très proches d'une troisième, une Vierge Glycophiloussa du Musée Byzantin, provenant de Thessalonique (Pl. 43), considérée par M. P. comme typique pour l'art de Thessalonique. Nous pensons pouvoir prouver que ces icônes, ayant comme modèle des peintures de l'Athos et étant traitées d'après des manières courantes dans la Montagne Sainte, proviendraient de ce centre monastique et artistique (Pl. 41, 44). En tout cas rien ne rattache ces pièces à Constantinople. Puis M. P. cite l'icône bien connue du Musée Byzantin "En toi se réjouit", qui proviendrait de Constantinople parce qu'elle porte des signes d'influence occidentale. Nous l'avions attribuée depuis longtemps à l'art de Crète (15e - 16e siècle) (note 10). Enfin une icône du Prodrome est ajoutée, parce

qu'elle montrerait des signes d'influence de l'art des Paléologues — comme si il n'y avait pas des survivances de cet art ailleurs.

En plus, M. P. trouve des indications d'une certaine activité artistique à Constantinople: Vers 1575, l'église patriarcale Pammakaristos est décorée d'icônes, Th. Zygomalas fait cadeau à Gerlach d'une icône et ce même Zygomalas envoie à M. Crusius à Tübingen des croquis des mosaïques d'empereurs qui décoraient l'église de Pammakaristos. Pourtant ces mentions, plutôt vagues, sont complètement annulées par une phrase concrète de M. Crusius, dans son Journal, du décembre 1578: "Gerlahius mihi X iconas coloribus a Gallo (qui solus tunc in Constantinopoli pictor erat), depictas dedit" (note 14). Cette absence de peintres grecs est confirmée aussi par Gerlach quand il affirme que pour les portraits on s'y adresse à un peintre flamand. Donc, des bons peintres grecs n'existent pas à Constantinople — au moins au 16e siècle.

Pour le 17e siècle M.P. ne signale qu'un peintre nommé Nilos dont l'œuvre serait inconnue — qui fût nommé évêque des îles de Kea et Kythnos (1646). Donc, il devait avoir visité Constantinople, etc. Pourtant, Nilos est un peintre crétois connu par ses œuvres de style italianisant (note 17). Pour le 18e siècle, enfin, un seul peintre, Constantinos Byzantios, est signalé.

Les icônes qui existent dans les églises de Constantinople ne sont pas inventoriées. Pourtant, un certain nombre est cité par divers auteurs — d'une manière ou d'une autre — fait négligé par M. P. Par exemple une icône de la Transfiguration au Musée Benaki (note 24), une autre signée de Iérothéos de Péloponnèse, 1741 (notes 27 - 28), d'autres signées de Dorothéos de Péloponnèse, 1736 (note 29), de Zorzi de Chio, 1745 (note 30), quatre icônes signées de Georges de Crète (note 31): des échantillons ignorés par M. P. mais qui indiquent que les besoins artistiques des milieux ecclésiastiques de Constantinople étaient suppléés par des icônes sinon par des artistes venant d'ailleurs. Une indication vers cette direction se dégage aussi de la variété des manières et des styles des icônes existant ou provenant de Constantinople. Cette variété serait augmentée considérablement si on acceptait comme appartenant à l'art de Constantinople toutes les pièces proposées par M. P. comme telles. D'autre part, l'ensemble des pièces proposées, surtout les tardives, sont d'une qualité tellement médiocre que l'on se demande si vraiment ces pièces provenaient de Constantinople quelle importance pourrait avoir cette ville pour l'art de l'époque.

Dans cet état de la recherche il paraît plutôt imprudent d'attribuer à "l'art de Constantinople" la création de nouveaux types iconographiques comme la Fontaine de Vie et la Rose non fânée-Rhodon to Amaranton, thèse proposée dans les deux de ses trois articles par M. P.

Sur un plan plus général nous avons constaté que l'absence d'activité artistique importante dans le domaine de la peinture religieuse à Constantinople n'était pas un phénomène isolé mais, au contraire, typique pour les grandes villes dans le pays occupé par les Ottomans. A Thessalonique ne sont signalés que deux noms et pour Yannina quinze peintres se nomment originaires de cette ville: en réalité ils proviennent des villages de la région; de ces mêmes villages proviennent au 18e siècle

au moins quatrevingt peintres. D'autre part, une lettre du métropolite de Smyrne (1712) adressée au patriarche de Jérusalem se trouvant à Andrinople démontre la pénurie d'artistes dans ces deux grandes villes au 18e siècle (note 46). D'ailleurs, si vraiment Constantinople était un centre de peinture important, sûrement ses produits seraient repérés quelque part, comme il arrive avec les broderies de cette ville (note 55).

Par la fragilité des conclusions de M. P. il a été rendu claire, pensons nous, que la méthode employée pour démontrer par la voie indirecte l'existence d'ateliers importants de peinture religieuse à Constantinople, a dû être souvent plutôt défectueuse.

Donc, la question d'une "école de Constantinople après la Chute" reste actuellement dans l'état d'une "hypothèse de travail".

M. CHATZIDAKIS

ΒΑΙΑ Γ'ΩΣ ΑΠΟ ΠΟΛΛΩΝ

(Planches 47-48)

Un fragment de relief classique contenu dans les réserves du Musée de l'Acropole (no. d'inventaire 13282), bas de draperie et pied, a été reconnu par l'auteur comme appartenant à la frise du Parthénon, soit à la plaque IX Est (ergastines) qui est aujourd'hui perdue et connue seulement par les dessins de Carrey, soit à la plaque VII Nord (musiciens) qui est également perdue et connue par les dessins de Carrey.

M. BROUSCARI

UNTERSUCHUNGEN UND ZUFALLSFUNDE IN DER STADT CHALKIS UND UMGEBUNG

(Tafeln 57-66)

Im folgenden werden antike Funde veröffentlicht, die in den Jahren 1958-1960 in der Stadt Chalkis und Umgebung ans Licht kamen. Sie befinden sich alle im Museum der Stadt.

I. Chalkis

A. Im neugebauten Viertel nahe der römischen Wasserleitung

Während der Notausgrabungen in dieser Gegend wurden ausser zwei Mosaiken die Reste eines antiken unterirdischen Wasserleitungssystems und zwei antike Bothroi gefunden, die archaische Pferdestatuetten, Vasen und eine Menge Scherben

enthielten, die sich auf vier Jahrhunderte verteilen, auf die Zeit von der proto-geometrischen Periode bis zur archaischen.

Weiterhin wurden in Museum von verschiedenen Stellen dieses Viertels Vasen, Lampen, Tonstatuetten, gestempelte Amphorenhenkel, Tontäfelchen mit figürlichen Darstellungen u.a. abgeliefert.

B. Aus dem übrigen Bereich der Stadt

1. Sammlung von Skulpturen

Aus dem übrigen Bereich der Stadt wurden im Museum folgende Skulpturen gesammelt:

- a. Antoninische Porträtkopf (Pent. Marmor).
- b. Drei marmorne Architekturstücke.
- c. Byzantinisches Flachrelief (Marmor) mit Darstellung eines geflügelten Pferdes.
- d. Fünf Osmanische Grabstelen aus Marmor.
- e. Großer Rundaltar aus weissem Marmor (4. Jh.v. Chr.).

2. Notausgrabungen von Gräbern

- a. In den Fels gehauenes Schachtgrab wohl frühchristlicher Zeit.
- b. Ossarium in Form eines Brunnenschachtes aus später Zeit.
- c. Ziegelgrab eines Kindes aus dem 4. Jh. v. Chr.

3. Von Privatleuten abgeliefert

Von Privatleuten wurden im Museum Vasen und Tonstatuetten abgeliefert, die vor allem aus klassischen Gräbern stammen, die bei Bauarbeiten zerstört wurden, dazu ungefähr zwei hundert Lampen aus einem Bothros des 5. Jh.

II. Umgebung von Chalkis

Aus der Umgebung von Chalkis wurde folgendes abgeliefert:

- a. Aus Manika zwei Vasen aus einem Grab des späten 5. Jh.
- b. Aus Trias bei Psachna fünf Vasen aus einem Grab des frühen 4. Jh.
- c. Aus Nea Lampsakos: drei geometrische Vasen; fünf Vasen und zwei Tonstatuetten aus Gräbern des 5. Jh. und neun Vasen verschiedener, meist später Zeit.

A. ANDRIOMENU

FOUILLES "AU SUD DE L'ACROPOLE". CERAMIQUE A FIGURES NOIRES

(Figures 1-13; Planches 67-141)

PREMIÈRE PARTIE

Les tessons publiés ci-dessous proviennent des fouilles entreprises de 1955 à 1960 (*Praktika* 1955, 1957, 1959) sous la direction de Jean Miliadis dans l'espace compris entre l'Odéon d'Hérode Atticus au Nord et le boulevard Dionysiou Aréopagitou au Sud. La découverte du Sanctuaire de la Nympe et de son " Dépôt " dans le

secteur Sud de la fouille ont mené à la répartition du matériel mis au jour en deux groupes: celui du “Dépôt” et celui des autres endroits de la fouille. C’est à ce second groupe qu’appartiennent les tessons publiés ci-dessous; il n’est pourtant pas exclu que certains parmi eux fassent partie du matériel du “Dépôt”: les résultats des fouilles ont prouvé que ce matériel avait été dispersé, déjà depuis l’antiquité, sur toute l’étendue de l’espace fouillé.

Le site a été occupé depuis la préhistoire jusqu’à nos jours, presque sans interruption, ce qui a causé la destruction, entre autres, de la couche archaïque qui nous intéresse ici plus spécialement. Les vases à figures noires découverts intacts étaient par conséquent très peu nombreux et les tessons qui en faisaient souvent partie étaient répandus à des endroits éloignés l’un de l’autre et dans des contextes généralement postérieurs.

Dans le catalogue qui suit, le matériel est réparti suivant la forme du vase. Une courte notice, comprenant des remarques générales concernant le matériel publié, précède chaque série.

Les chiffres du catalogue sont suivis du numéro d’inventaire qui est attribué au tesson dans l’inventaire spécial du Fétiyé Djami, où se trouvent emmagasinées les trouvailles des fouilles. Ce numéro comprend l’année de la découverte de l’objet, l’indication NAK (Sud - Acropole - Céramique) et le numéro d’ordre.

Les tessons qui sont attribués appartiennent aux ateliers suivants: *Peintre du Polos*, nos 38, 188, 230; *Lydos*, nos 107, 140; atelier de Lydos, nos 133 - 139, 243 - 246; continuateurs de Lydos, nos 117 - 123. *Groupe des Cygnes* (Swan Group), nos 34 - 35, 145 - 146; *Groupe E*, no 280; *coupes de Droop*, nos 6 - 7; *autour du peintre d’Antiménès*, no 258; *autour du peintre de Lysippidès*, no 193; *catégorie des coqs* (Cock Class), nos 199 - 200; *groupe de Phanyllis*, nos 202 - 205; *groupe de Krokotos*, nos 55 - 58; *groupe CHC*, nos 67 - 81; *autour du peintre de Thésée*, nos 61 - 62; *autour du peintre d’Athéna*, nos 214 - 215; *autour du groupe des crotales* (Krotala Group), nos 83, 178; *catégorie des petits lions* (Little Lion Class), nos 210 - 211; *cycle d’Haimon*, nos 24 - 26, 28, 94 - 101, 128 - 129, 180, 225 - 231; *groupe d’Anavyssos*, no 127; *groupe de Lindos*, nos 102 - 104.

Coupes

La fouille a livré des spécimens de l’évolution, rapide et riche en variétés de formes, des coupes à figures noires à partir de la seconde moitié du VIe s.

Les plus anciens des tessons publiés (troisième quart du VIe s.) appartiennent à des coupes du style “ miniaturiste ” (nos 2 - 4), ou sont en relation directe avec elles (nos 6 - 7 “ coupes de Droop ”). Le petit tesson no 1 est digne d’attention à cause de son travail soigné et du sujet: il n’y a pas beaucoup de protomes et surtout aussi dominantes sur des coupes.

Les exemples appartenant aux quinze dernières années du VIe s. (nos 9 - 19 Pl. 68 - 71 et 29 - 30 Pl. 75) sont plus nombreux: parmi eux des tessons poursuivent la tradition des coupes de style “ miniaturiste ” avec des animaux (nos 10 - 11) ou des palmettes (nos 29 - 30) sur la zone des anses; d’autres tessons

appartiennent à des coupes à vasque large et plate et dont le rebord n'est pas séparé (type A), ou à une coupe-cotyle (no 14 P l. 69) à base annulaire. Le système de décoration n'est pas très varié: les scènes dionysiaques et les animaux predominant.

Une série spéciale est constituée par les coupes décorées de palmettes sur la zone des anses. Elles font partie d'une large catégorie de " coupes à bandes " qui débute un peu avant le milieu du VIe s. et continue au cours du Ve s. Quelques tessons que nous publions ici nous donnent une image de l'évolution progressive à partir de l'exemple déjà avancé (no 29 P l. 75) du dernier quart du VIe s. jusqu'à la décadence irrémédiable du motif dans le second quart du Ve s. av. J. - C. (no 32 *a* P l. 75).

Skyphoi

Les skyphoi que la fouille a mis au jour datent des VIe et Ve s.

Dans la première moitié du VIe s. l'influence corinthienne en Attique est très marquée — surtout dans le premier quart — comme on peut le constater aux nos 38 P l. 76 (atelier du " peintre du Polos "), 39 - 42 P l. 77, 43 - 45 P l. 78 (groupe des cygnes) et 47 - 49 P l. 80.

Le travail du skyphos no 50 est remarquable (P l. 81); il est malheureusement très fragmentaire.

Abondamment est représenté le groupe des skyphoi de qualité inférieure, qui doit son nom " CH(ariot) C(ourting) Group " aux initiales des mots des sujets décoratifs les plus fréquents (nos 67 - 79 P l. 84 - 86). Les tessons publiés ici ne constituent qu'un choix limité.

Les nos 83 *a* - *β* (P l. 87), 57 *a* - *β* (P l. 82) et probablement aussi les nos 55 et 59 (P l. 82) sont très intéressants en ce qui concerne le sujet: danse de femmes au son d'une lyre. L'existence du sanctuaire de la Nymphe dans cette région qui a livré un très grand nombre des objets publiés (et très probablement les tessons ci-dessus) nous permet de supposer qu'il s'agit d'une danse sacrée*.

La polychromie des tessons des vingt dernières années du VIe s. est digne d'attention (nos 55 - 58, 60, 62, 64). On retrouve les rehauts blancs et violets qui sont propres au style à figures noires, mais on utilise aussi de " l'argile délayée ", au ton jaunâtre chaud, et du rouge; cette dernière couleur sert à indiquer l'œil en rappelant la " Péplophore " de l'Acropole. Ces vases appartiennent au groupe de Krokotos.

La déesse montant au char est très souvent représentée sur le matériel de la fouille (atelier de Haimon); quelques tessons sont illustrés sur la P l a n c h e 90.

Onze petits skyphoi du groupe de Lindos ont été découverts dans une fosse de petites dimensions, appelée " nid de vases " par les fouilleurs, avec des petits skyphoi noirs que Madame Fotini Zafiropoulou date de la fin du Ve - débuts du IVe s.,

* Voir pour des scènes analogues le plat no 116 et le lécythe no 228. Il faudrait naturellement étudier de plus près le sanctuaire et le culte de la Nymphe pour confirmer cette hypothèse.

et avec des lampes du type T21b de Howland qui persistent pendant presque tout le Ve s. (480 - 415 av. J. - C.). La structure et la décoration très négligée sont les traits communs de ce groupe. Les dimensions varient entre 0.029×0.047 et 0.038×0.057 m (hauteur et diamètre de l'embouchure respectivement). Les petits fragments de la décoration qui sont conservés semblent avoir été exécutés par la même main. Un petit skyphos de ce même groupe découvert à part (no 104 Pl. 92) a une forme un peu différente. Dans le catalogue sont mentionnés les trois petits skyphoi qui sont les mieux conservés (nos 102, 103, 104 Pl. 92).

La bande réservée qu'on rencontre d'habitude à l'intérieur de la partie supérieure du rebord n'est pas mentionnée dans le catalogue; on n'en parle que dans les cas d'absence.

Plats

Les morceaux de plats que la fouille a mis au jour sont très fragmentaires mais ils présentent une image nette de l'évolution de la forme dans le courant du VIe s. jusqu'au milieu à peu près du Ve s. D'autre part ils nous donnent une nouvelle œuvre de l'atelier de Lydos (no 107) et une esquisse non utilisée (no 107 γ, Pl. 93).

On donne dans des lignes très générales l'évolution de la forme présentée par le matériel publié ici; cette évolution concerne surtout la forme du marli et du pied. Au premier quart du VIe s. le marli est presque horizontal et un pied annulaire entoure le fond du plat; il gardera cette place jusqu'à la fin du VIe siècle environ. Le fond est convexe à l'intérieur, concave à l'extérieur. Les plats sont peu profonds au début, ils deviennent progressivement plus creux, le marli plus haut et à courbure extérieure plus fermée; vers le milieu du siècle le revers du marli forme presque au milieu de son hauteur un angle en général arrondi (nos 107 - 108, Fig. 2); la vasque continue à être convexe à l'intérieur mais elle devient presque plate à l'extérieur (no 107, Fig. 2).

Au troisième quart du siècle le profil marli-pied suit une courbure continue jusqu'à l'extrémité du marli (nos 109 - 111, Fig. 2), qui devient de plus en plus ouverte (no 110, Fig. 2) pour aboutir en une ligne presque droite (no 116, Fig. 2); le fond est à l'intérieur souvent plat, parfois convexe, mais au revers il est presque toujours plat. Vers la fin du troisième quart du siècle à l'extrémité inférieure de la courbure marli-pied une petite saillie forme une base élémentaire (nos 116 - 117, Fig. 2); le revers du fond devient de nouveau concave et suit, lorsqu'elle existe, la courbure de l'intérieur (no 116, Fig. 2).

Au dernier quart et vers la fin du siècle apparaît un nouveau type qui présente des différences fondamentales. La plus notable consiste dans le fait qu'entre le marli et le pied se développe une surface courbe qui les sépare et que la base s'approche du centre du fond (no 124, Fig. 2). Dans le courant du Ve s. ce type évolue encore plus: le marli et la partie rajoutée ont un profil presque horizontal; ainsi le plat devient de nouveau peu profond et l'intérieur du fond s'aplatit; une base annulaire entoure le centre (no 128, Fig. 2).

En ce qui concerne la structure du décor, elle change fondamentalement au début du second quart du VIe s. : les zones ornées qui cernent à l'intérieur le fond du plat (no 105 P l. 93) sont remplacées par un décor à tableaux (voir presque tous les autres plats publiés ici). Les personnages marchent sur la circonférence du fond ou sur un segment au dessous duquel se forme une zone décorée secondaire triangulaire: "l'exergue". Cette structure décorative à tableaux, avec ou sans segment, se poursuit jusqu'à la fin du style à figures noires.

Le plat près de Lydos (no 107 P l. 93) est remarquable, malgré sa conservation médiocre. L'esquisse incisée (non utilisée) qu'on voit clairement sur le pied féminin est également digne d'attention: la plante du pied était posée par terre et le pied semble avoir été plus petit (no 107 γ P l. 93).

D'une qualité exceptionnelle le gorgoneion qui décorait le revers du fond du plat no 115 (P l. 97) est unique, autant que l'on sache, en ce qui concerne le rendu de la chevelure; la surface intérieure du fond présente une qualité analogue (no 115 P l. 97).

Couvercles

Les tessons appartenant à des couvercles de lékanis (P l. 104 - 106) sont tous du VIe s. et notamment du second quart jusqu'à la fin du siècle, excepté le no 144 (P l. 106) qui pourrait descendre jusqu'au troisième quart du Ve siècle. Le profil est généralement le même (F i g. 3); l'intérieur porte du vernis noir et des cercles violets, et la surface inférieure horizontale de la tranche est réservée; dans le catalogue ne sont mentionnés que les cas contraires. Le no 140 (P l. 105) est de la main de Lydos et les nos 135 - 137 (P l. 104 - 105) sont très proches de son style. Le sphinx du no 131 (P l. 104) rappelle les griffons du vase François (Arias, pl. 45).

Les tessons des couvercles de pyxis couvrent presque les VIe et Ve s. Les pièces qui délimitent chronologiquement cette période ne donnent pourtant pas une chronologie absolue: les plus anciennes (nos 145, 146, P l. 107, "Swan Group") appartiennent très probablement aux débuts du second quart du VIe s., tandis que les plus récentes, certains couvercles avec un décor linéaire (P l. 108 - 109), sont probablement du dernier quart du Ve s.; leurs formes sont très variées (voir les profils F i g. 4 - 7), l'intérieur est réservé (sauf les nos 157, 158, 163, 165 P l. 108 - 109 qui sont noirs), et parmi ceux qui ont un décor linéaire la plupart appartiendrait à des pyxides à figures rouges.

Les autres tessons (P l. 110 - 113) proviennent de couvercles de grands vases, par ex. des lébès gamikoi (no 170 P l. 111), de plémochos (no 169 P l. 110), des amphores (P l. 112). La forme des vases auxquels appartiennent les tessons de la P l a n c h e 113 ne peut être précisée.

Lécythes

Les tessons des lécythes publiés ici sont très fragmentaires (seulement huit lécythes sont conservés entiers ou presque) et appartiennent dans l'ensemble au

style récent de la figure noire, sauf le no 190 (P l. 116) qui est du troisième quart du VIe s. et les nos 191 - 193 (P l. 116 - 117), qui datent des années de l'apparition de la figure rouge. On peut pourtant attribuer un assez grand nombre à des peintres connus ou à des ateliers " industrialisés " de cette période récente.

Le matériel de l'époque archaïque finissante nous prive des scènes mythologiques que les grands maîtres de la figure noire avaient traitées avec tant de grâce. L'ensemble presque des tessons appartient à une période où il n'y a plus que les échos des scènes héroïques; on ne copie que des parties, juste assez pour décorer la surface voulue, qui sont traitées comme de simples sujets décoratifs. Le groupe des vases de Phanyllidès (nos 201 - 205 P l. 119) et le " Cock Class " (nos 199 - 200 P l. 119) sont abondamment représentées.

Deux petits tessons, les nos 210 - 211 (P l. 120), appartiennent au groupe des " petits lions ".

Le " peintre d'Athéna " aux figures robustes et aux palmettes abondantes sur les épaules des vases, se reconnaît sur la partie inférieure d'un personnage à riche himation (no 215 P l. 121) et sur un petit tesson de l'épaule d'un lécythe (no 214 P l. 121).

Les nos 225 - 229 (P l. 124 - 125) appartiennent au cycle d'Haimon; le no 228 est un exemple typique des vases qui poursuivent la tradition de la figure noire dans la seconde moitié du Ve s.

Le type courant des lécythes à palmettes dressées (Haspels, *ABL* 93 - 94, 185 - 187) qui domine la première moitié du Ve s. comme vase funéraire par excellence, est représenté par quelques tessons et par deux vases presque entiers. On se base pour leur datation sur les trouvailles du tumulus de Marathon qui a livré les exemples les plus anciens. Leur évolution peut être suivie dans la publication de la nécropole Nord de Corinthe (Palmer, *Corinth* XIII, p. 163 - 164, pl. 37 - 40, 43 - 52, 54 - 55). Le matériel de Corinthe confirme le point de vue d'Haspels (*ABL*, 94) qui pense que les derniers lécythes de cette série appartiennent à l'atelier de " la Mégère "; ils disparaissent des tombes datées de la seconde moitié du Ve s. et sont remplacés par des lécythes décorés d'un rameau de lierre.

Ces derniers font leur apparition peu avant 460 av. J. - C.; ce seront les vases à figures noires qui vivront le plus longtemps, sauf bien entendu les amphores panathénaïques dont la survie est due à des raisons publiques et non pas à une initiative privée. Les lécythes à rameau de lierre sont en vogue jusqu'à la fin du Ve s. environ, ainsi qu'on peut le constater par les trouvailles des tombes classiques de la Place du Syntagma (Charitonidis, *AE* 1958); on a trouvé dans ces tombes, datées de la fin du Ve s., vingt lécythes à rameau de lierre et un seul avec palmettes dressées, ce qui ne peut être un hasard, comme l'a bien fait remarquer Charitonidis. A cette catégorie appartient notre no 239 (P l. 127); il s'agit d'autre part du vase le plus récent de la série de lécythes publiés ici.

Les fleurs et les boutons de lotus qui décorent les épaules des lécythes, dégénèrent progressivement et, déjà au début du Ve s., ressemblent à des motifs rayonnants ou à des godrons: voir le no 240 (P l. 127), où les exemples figurés vont du troisième quart du VIe s. jusqu'à la fin du Ve s.

Cratères

Les tessons de cratères publiés sont du VIe et des débuts du Ve s. On distingue parmi eux deux tessons d'un cratère à volutes (no 280 Pl. 141) d'un travail exceptionnel; il porte très probablement une représentation du "départ d'Amphiraos", il date des débuts du troisième quart du VIe s. et il est proche du groupe E.

Deux petits tessons (nos 261 - 262) sont également dignes d'attention; l'un d'eux conserve en partie une tête masculine et l'autre une tête féminine. La force de l'expression de l'une et la noblesse de l'autre les rapprochent des grands ateliers de l'époque.

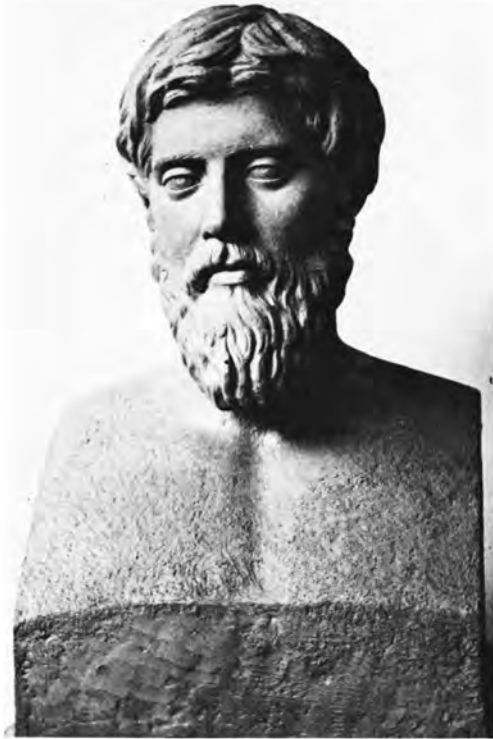
Le petit fragment du rebord de l'embouchure d'un cratère qui porte des quadriges à l'extérieur et un navire à l'intérieur est près du peintre d'Antiménès (no 258) et ajoute un autre exemple de décoration à l'intérieur du cratère ce qui n'est pas commun pour cette forme de vase.

Dignes d'attention sont aussi les plaquettes d'anses; elles constituent une série entière des débuts du VIe s. jusqu'au premier quart du Ve s. et représentent d'une manière très caractéristique: 1) l'évolution en ce qui concerne le choix du sujet, qui suit dans l'ensemble les tendances de la céramique attique; au début le décor est linéaire (no 241), il comporte ensuite des animaux, des oiseaux, des protomes (nos 242 - 246) et à l'approche du milieu du VIe s. des scènes mythologiques; à partir du troisième quart avancé on répète presque toujours le même sujet: une palmette, analogue au gorgoneion qui à cette même époque est utilisé presque exclusivement comme médaillon à l'intérieur des coupes. 2) l'évolution progressive de la forme dans le courant de la période qu'elles représentent (Fig. 12). Elles sont au début de simples plaquettes rectangulaires, plates sur les deux côtés et "posées" par dessus l'anse (no 241 Fig. 12); leurs analogies changent avec le temps: elles deviennent presque carrées, la surface inférieure se creuse et elles s'inclinent de plus en plus vers l'extérieur suivant à peu près la lèvre du vase; la partie supérieure de l'anse se confond progressivement avec la partie inférieure de la plaquette pour disparaître finalement complètement (voir le profil, Fig. 12) et les anses du vase "poussent" alors sur les côtés de la plaquette.

Dans le catalogue il est souvent question de "rameau de lierre"; les guillemets indiquent que le motif est décadent: les éléments rameau-feuilles subsistent mais sans aucune relation entre eux.

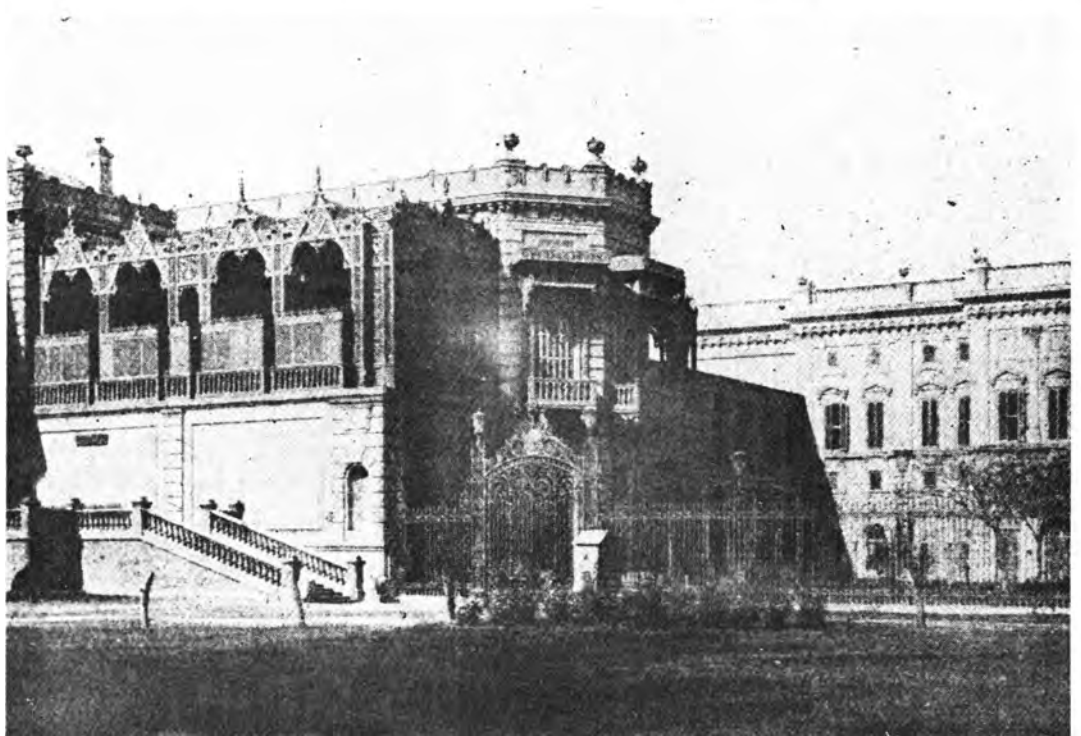
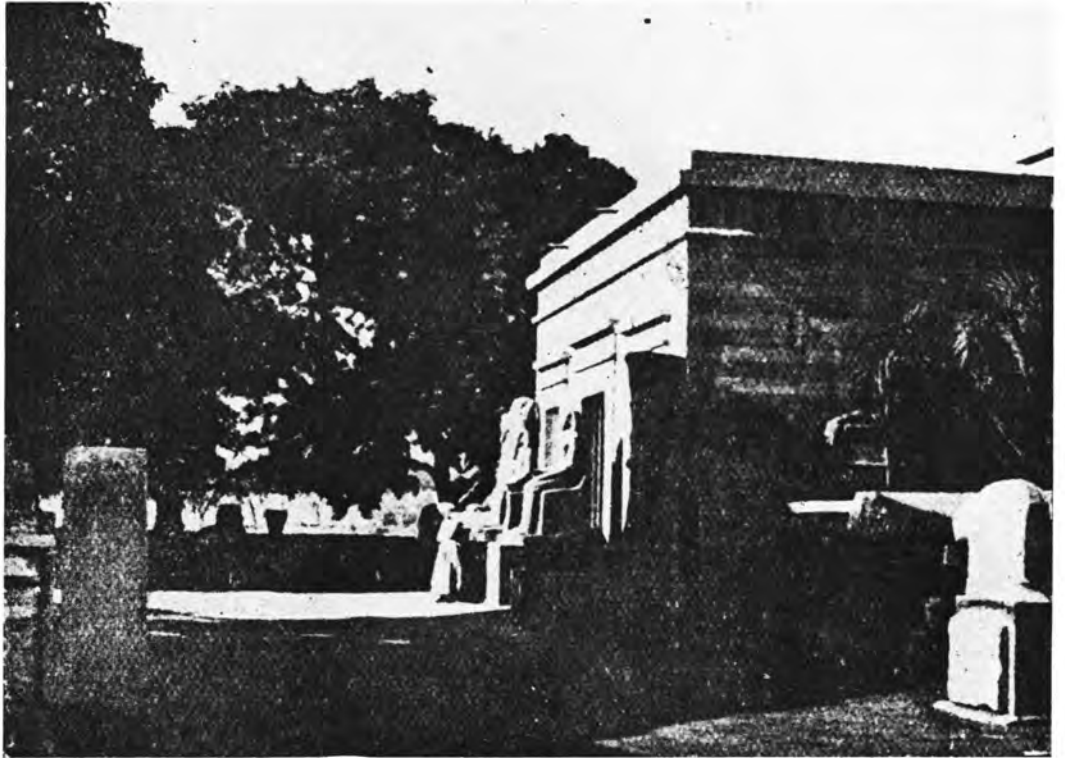
CH. PAPADOPOULOU-KANELLOPOULOU

ΠΙΝΑΚΕΣ

α. Προτομή του Πλουτάρχου, β. Κεφαλή του Ἀπρίου, ΚΣΤ' δυναστείας (Μουσείον Βολωνίας), γ. Κεφαλή του Ἀμάσιος, ΚΣΤ' δυναστείας (Πανεπιστημιακόν Μουσείον Φιλαδελφείας, ἀριθ. 14303)

Ν. ΜΠΟΥΦΙΔΗΣ

α. Μουσείον Μπουλάκ εν Καίρω (φωτ. ὑπὸ Η. Brugsch τοῦ ἔτους 1885), β. Μουσείον Γκίζας ἐν Καίρω (φωτ. τῶν ἐτῶν 1891-1902)

Ν. ΜΠΟΥΦΙΔΗΣ

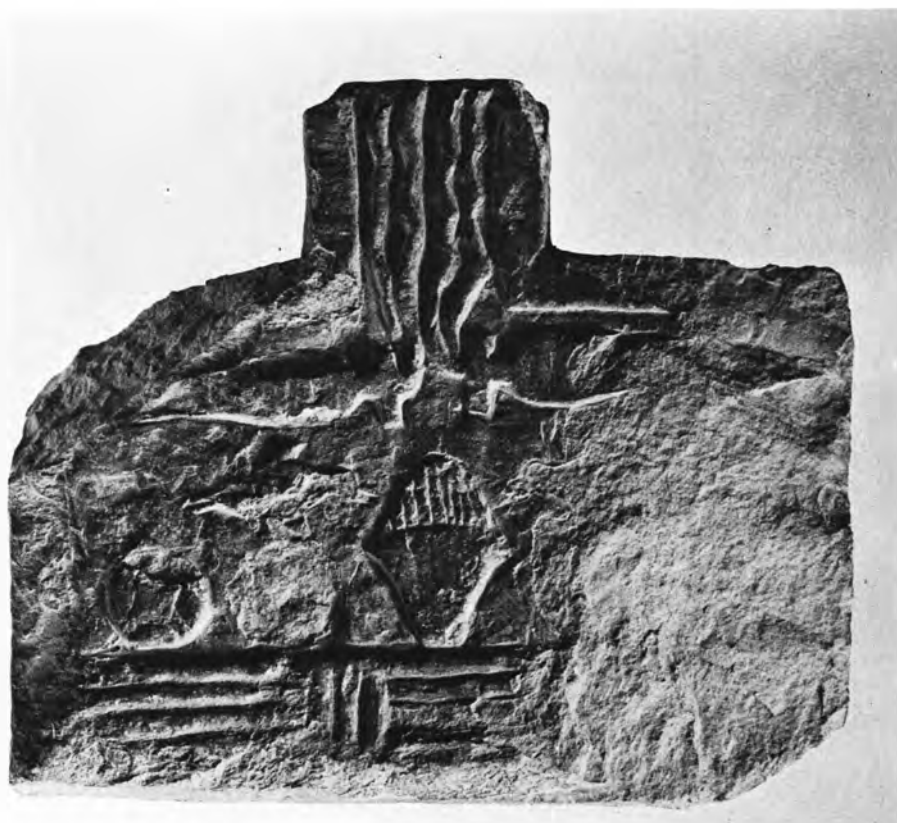
α. Α. Μαρτιέ (1821 - 1881), β. Γ. Μασπερό (1846 - 1916), γ. Β. Λορέ (1859 - 1946)

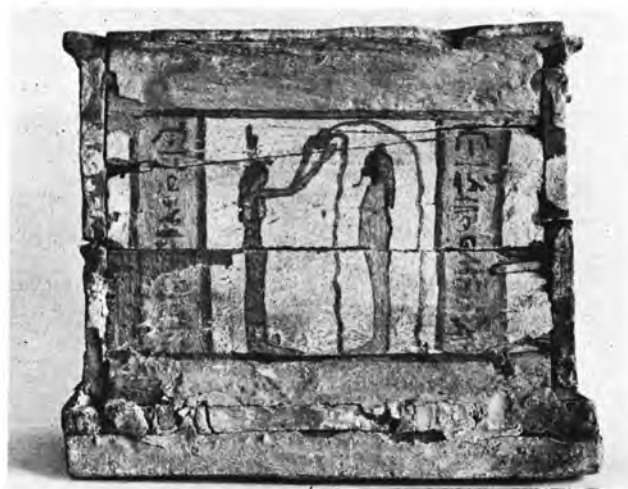
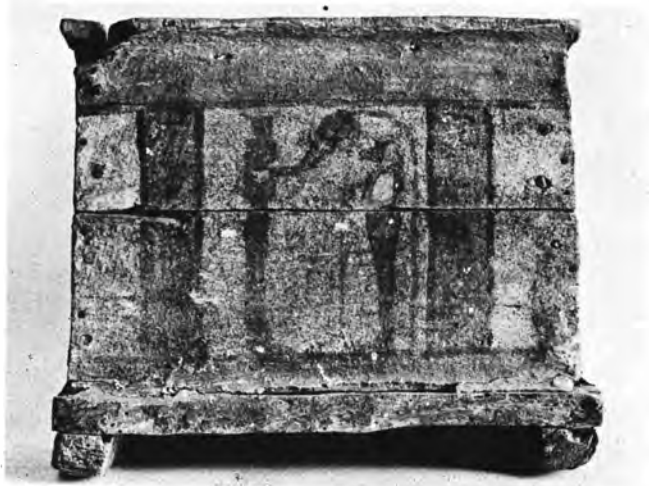
Παλιόν Μουσεϊόν τοῦ Πυθαγορείου Γυμνασίου τῆς Σάμου. Προθήκη τῆς Αἰγυπτιακῆς Συλλογῆς τοῦ Ἀββᾶ Χίλμη (φωτ. τοῦ ἔτους 1900)

α - δ. Οί πήλινοι κῶνοι ὑπ' ἀριθ. 6, 7 καὶ 8

α - β. Τράπεζα προσφορών ὑπ' ἀριθ. 4

α - δ. Κιβώτιον επιτύμβιον («κάνωβος») τῆς Ταχεραδενίσιτι, ὑπ' ἀριθ. 13 (μεταγενεστέρων ἢ πολε-
μαϊκῶν χρόνων)

Ν. ΜΠΟΥΦΙΔΗΣ

α - δ. Ὁ βωμός τοῦ Μουσείου τοῦ Πυθαγορείου Σάμου (ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων)

Ν. ΜΠΟΥΦΙΔΗΣ

Άγινα : a. Der Beginn des Steinbruches von der Nordbucht aus gesehen, die Stadtmauer lag rechts am oberen Rand der Mulde. In der Steilböschung vor dem Keller, auf dem Bilde rechts, Frontansicht vom Punkt "J" (Abb. 8, 11 und Taf. 20 b), b. Die Nordhälfte der Nordbucht

PAUL KNOBLAUCH

von der Strasse aus gesehen

Ägina. Die Südhälfte der Nordbucht. Im Vordergrund das moderne Kellerfundament. Rechts, nahe der Wasserlinie, im Wasser liegend, das Fundament A b b. 16. Darüber der moderne Steg. Dahinter das aus der Mitte der Bucht ins Meer ragende Fundament A b b. 8-9 und T a f. 19 a - b. 45 m weiter seewärts, in der Fluchtrichtung dieses Fundamentes liegt der Anfang des grossen Wellenbrechers. Den Abschluss der Bucht bildet die Spitze des Kolonna-Hügels

PAUL KNOBLAUCH

Ägina. Der nördliche Steilabfall des Kolonna-Hügels in die Nordbucht. Im Mittelgrund rechts im Wasser liegend, ein Block aus Bruchsteinmörtelmauerwerk, der aus der Stadtmauer stammt. Das Instrument steht auf Punkt "D" in A b b. 4

PAUL KNOBLAUCH

Die Ruinen des Kriegshafens von Ägina. Blick vom Kolonna-Hügel im Jahr 1966. Rechts die Nordwestmauer mit Schiffshausquerwänden, in der Mitte die Südwestmauer des Hafens mit der Hafeneinfahrt. Über der Werft auf der linken Bildseite die Kaffees am Strand und im Anschluss daran rechts das Freiluftkino. Dahinter die Molen des Handelshafens im Jahr 1966. Es fehlt noch der Fährschiffhafen. Die der Bucht folgende Spitze ist Pharos. Es folgt die Marathona-Bucht, dahinter die Landspitze von Perdika. Rechts im Bild die Ausläufer der vulkanischen Halbinsel Methana, dazwischen die Insel Moni

PAUL KNOBLAUCH

Ägina. Die Landseite des "Kriegshafens" fotografiert 1966 von der Begrenzungsmauer des Werftgeländes aus. Hinter dem vorderen Kaffeehaus liegt die Stelle, an der zwei Quadern freigespült wurden (s. T a f. 26 b). An der linken vorderen Ecke des in der Bildmitte stehenden Hauses befindet sich der Hohenpunkt der Landesvermessung, auf dem sich alle Höhen (soweit nicht gesondert vermerkt) beziehen

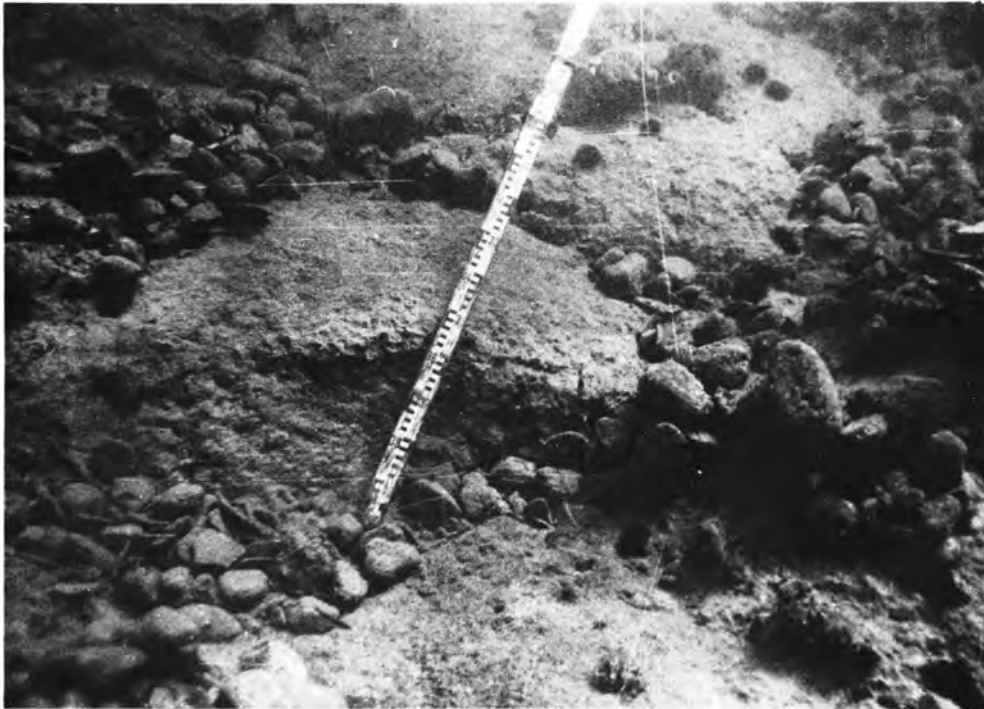

Άγινα : a. Alter Küstensaum in Perdika, Höhe etwa 4 m über NN, b. Alter Küstensaum in Kap Tourlot, Höhe etwa 4 m über NN

PAUL KNOBLAUCH

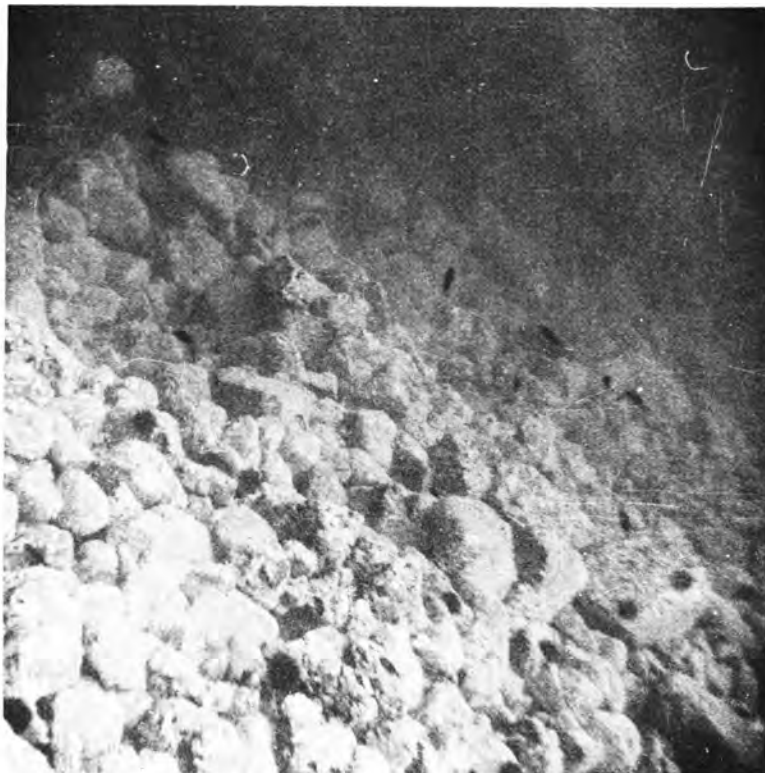

Ägina. Kolonna-Hügel und Nordbucht von Norden, etwa im Jahre 1930. Alter Küstensaum in der Nordbucht, Höhe 3,3 m bis 4,6 m über NN in der Mitte des Bildes, als zweite Böschung von der Wasserlinie aus gezählt sichtbar. Links die alte Strasse nach Ägina, darüber, gerade noch wahrnehmbar, die Südwestmauer des Kriegshafens. Darüber die nördliche Aussenmole des damaligen Handelshafens (aus Welter, *Ägina*)

Άγινα : a. Unterwasserfoto des Felsbank rechts im Schnitt "BB" und "CC" in A b b. 4 und 5 in der Süd-
hälfte der Nordbucht, b. Unterwasserfoto des Wellenbrechers in der Nordbucht (1966)

PAUL KNOBLAUCH

Ägina : a. Unterwasserfoto des Fusses des Wellenbrechers in der Nordbucht (1969), b. Blick vom Ende des Wellenbrechers in den Südteil der Nordbucht. Der Pfeil bezeichnet die Stelle, an der der Wellenbrecher das Land erreichte

PAUL KNOBLAUCH

Agina : a. Blick von der Strasse auf Punkt "L" in A b b. 8. Die unvermörtelten Quaderfundamente liegen im Wasser. Es schauen die vermörtelten Teile heraus, b. Detail des grossen Fundamentes "L" das in A b b. 9 gezeigt wird

PAUL KNOBLAUCH

Ägina : a. Die Steine des Punktes "H" südlicher Teil in situ. Hierzu A b b. 10, Ansicht von der Wasserseite (1960), b. Die Steine des Punktes "J" in situ. Siehe hierzu T a f. 10 a und A b b. 11, Ansicht von Norden (1966)

PAUL KNOBLAUCH

Άgina : a. Die Steine des Punktes "M" in situ. Siehe hierzu A b b. 13, Ansicht von der Wasserseite (1966),
b. Die Steine des Punktes "N" südlicher Teil in situ. Siehe hierzu A b b. 14, Ansicht von der Wasser-
seite (1966)

PAUL KNOBLAUCH

Ägina. Die Steine des Punktes "N" nördlicher Teil in situ. Siehe hierzu A b b. 14. Man erkennt rechts und links des Mauerzuges die Brandspur. Sie ist auf der rechten Seite mit "1" und "4" bezeichnet. Ansicht von Nordwest (1966)

Ägina : a. Die südliche Fundamentecke des Punktes "P" in situ. Siehe hierzu A b b. 16 (1966), b. Die Westseite des Kolonna-Hügels von Süden gesehen. In der Mitte der unteren Hälfte des Bildes ein Halbbrunnen (1966)

PAUL KNOBLAUCH

Ägina. Beginn der seeseitigen Stadtmauer. Sichtbar eine Läuferreihe der Aussenschale und hinten ein der Innenschale beraubtes noch aufrecht stehendes Stück der Stadtmauer mit eingebautem Durchlass (Taf. 26 a). Im Vordergrund ein Brunnen, im Hintergrund die Nordwestseite und darüber die Südwestseite Kriegshafens mit seiner Einfahrt. Dahinter die Nordmole des heutigen Hafens

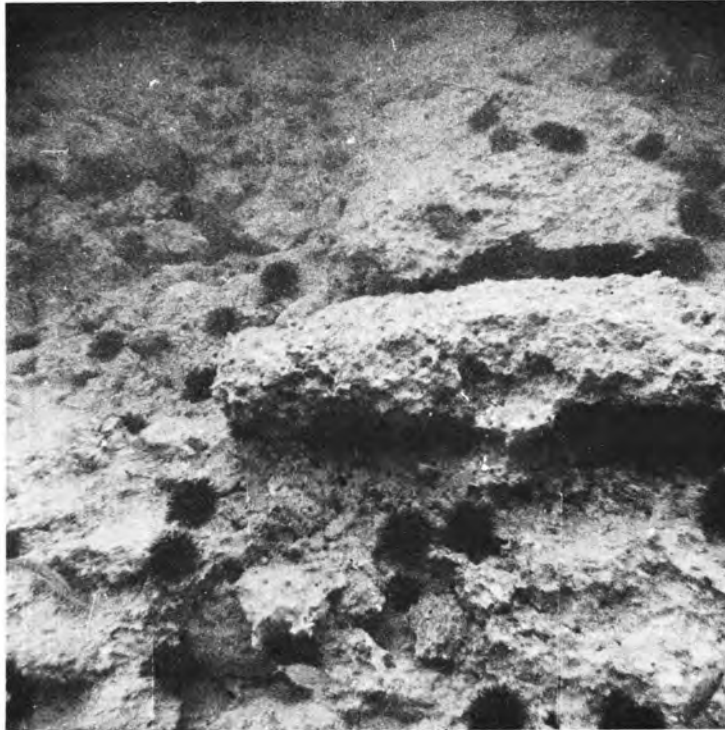
Ägina. Blick vom Kolonna-Hügel nach Süden über die Reste der zweischaligen Stadtmauer auf die Nordseite und Südwestseite des Kriegshafens. An der Nordseite finden Aufnahmemarbeiten statt. Durch die Hafeneinfahrt an der Südwestseite fährt ein Boot. Die Seeseite des Freiluftkinos ist hell erleuchtet, davon der Landansatz der Südwestseite (1966)

PAUL KNOBLAUCH

Ägina : a. Innenseite des Durchlasses im stehengebliebenen Stadtmauerstück (s. Taf. 23 a), b. Zwei von Regen kurzfristig freigelegte Quadern an der Ostseite des Kriegshafens (s. Taf. 14 und Abb. 17).
Aufnahme 1966

PAUL KNOBLAUCH

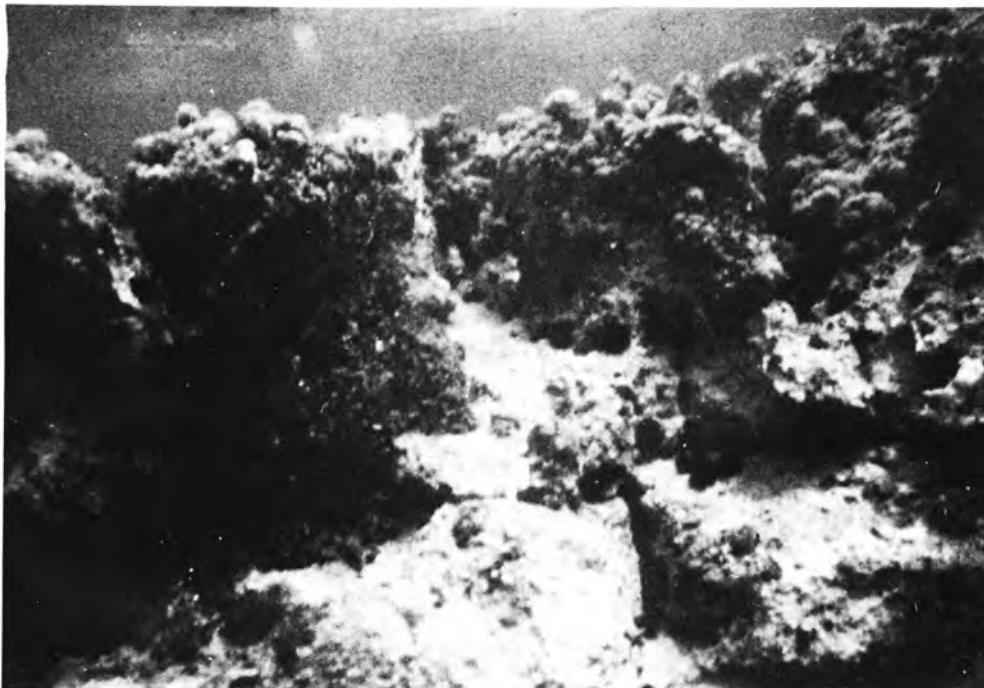
Ägina : a. Unterwasserfoto des südöstlich im Hafendecken liegenden Endes der südwestlichsten Läuferreihe. Blick von Südosten, Aufnahme 1969, b. Unterwasserfoto eines im Bereich der Schiffshäuser liegenden Quaderfundamentes. Aufnahme 1969

PAUL KNOBLAUCH

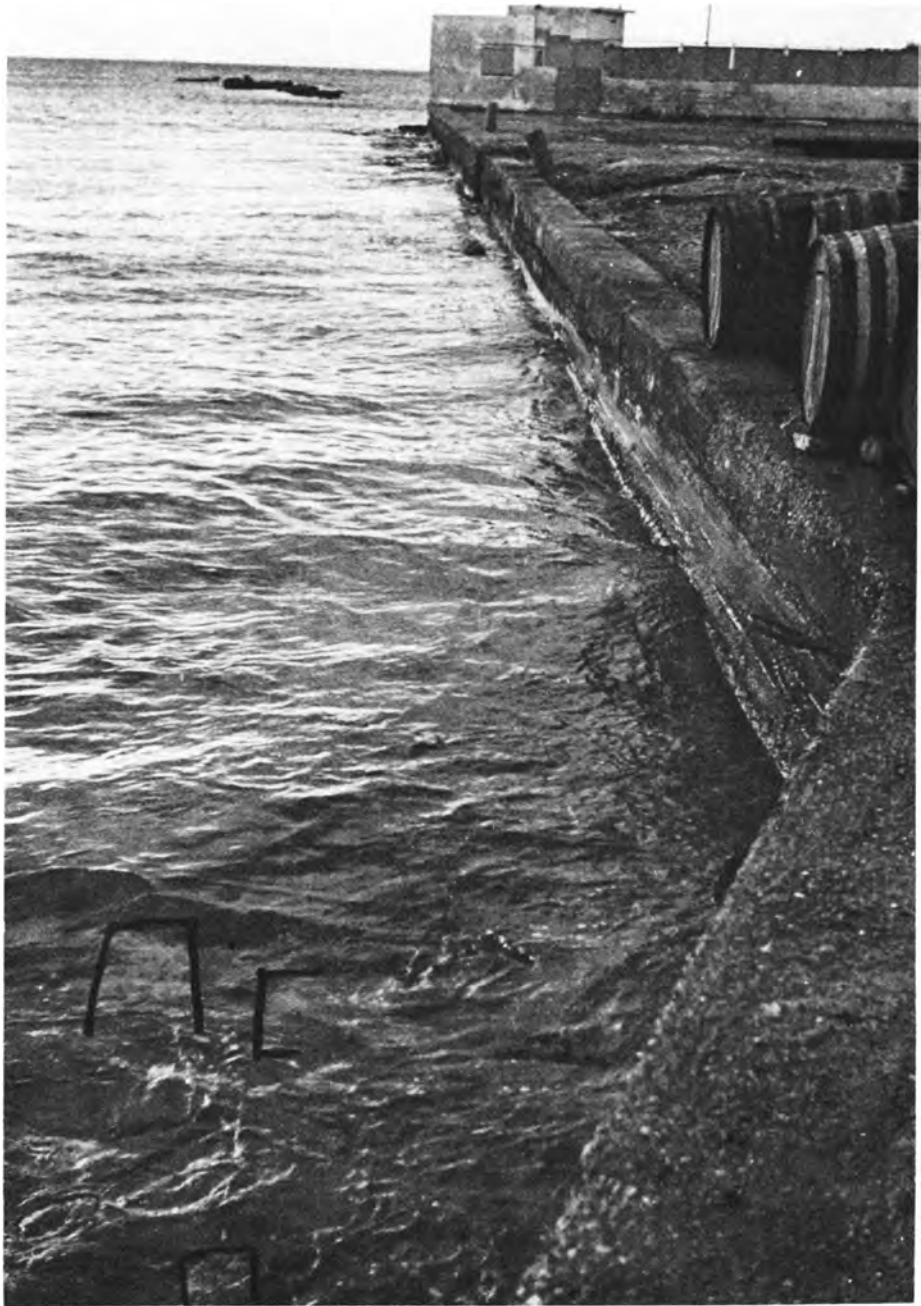
Άγινα : a. Unterwasserfoto des Mauerfusses der Nordwestmauer des Kriegshafens an der Aussenseite in der Gegend des dritten Schnittes in A b b. 19 von Westen gezählt. Aufnahme 1969, b. Säulentrommel einer Halbsäule, gefunden 1965 an der Ecke Stadtmauer/Nordwesthafenmauer. Das Halbsäulenstück ist inzwischen verschwunden

PAUL KNOBLAUCH

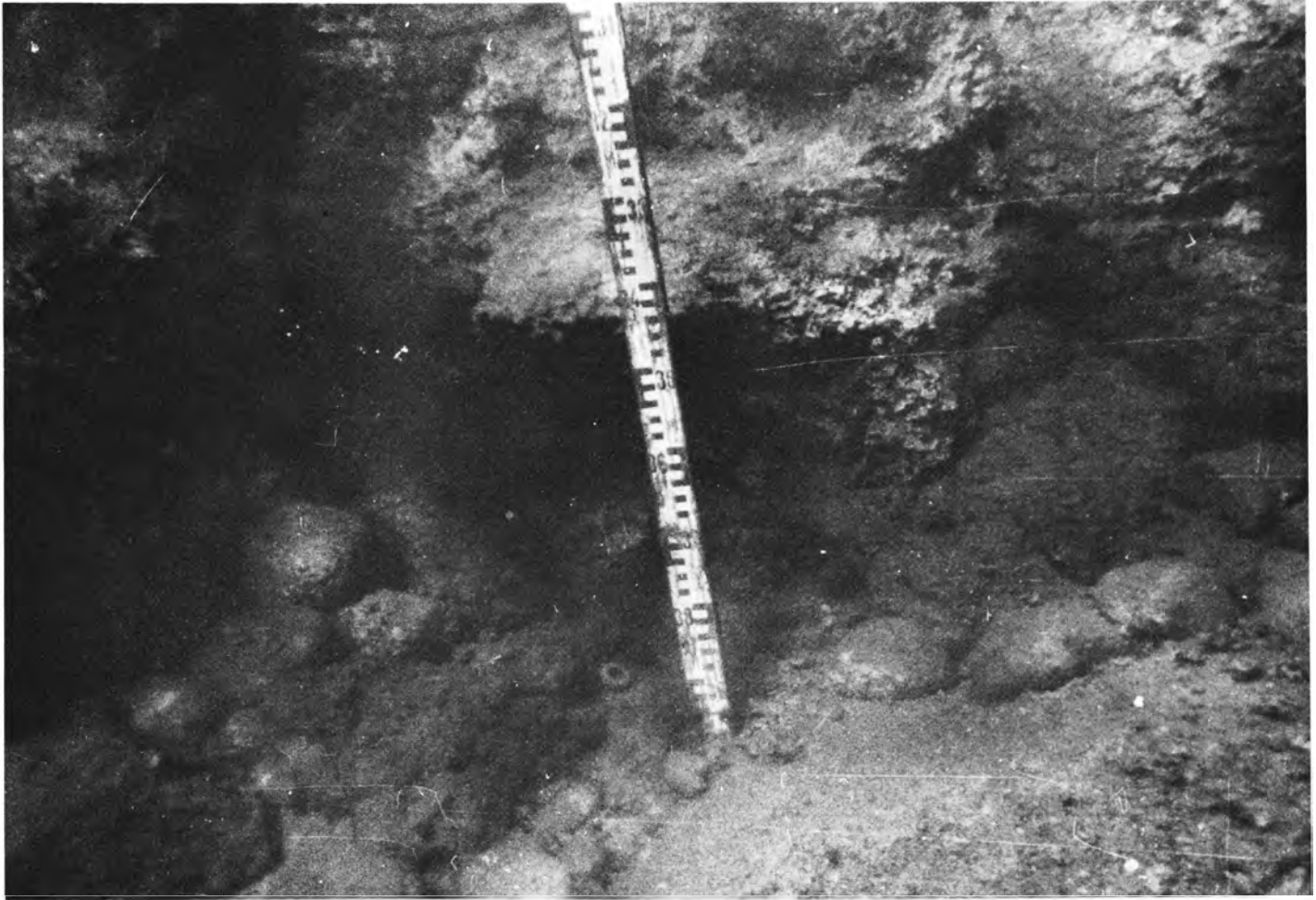
Ägina : a. Unterwasserfoto von drei Quadern der Kriegshafen-Südwestmauer in der Nähe der Westecke (Aufnahme 1966), b. Unterwasserfoto der Aussenansicht der Kriegshafen-Südwestmauer in der Nähe des Molenkopfes. Man beachte den Fugenschnitt (1966)

PAUL KNOBLAUCH

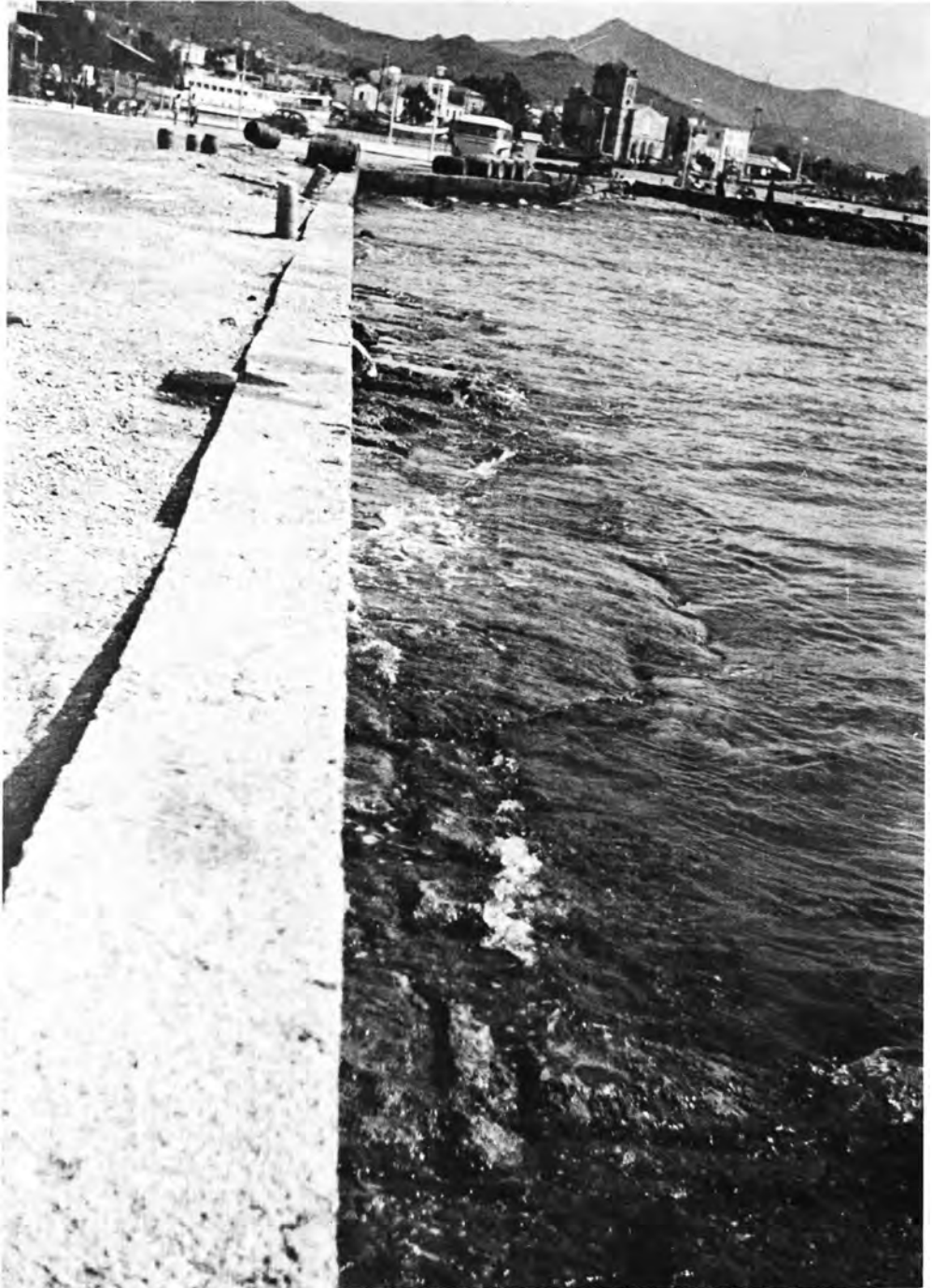
Ägina. Blick vom damaligen Ansatzpunkt der Nordwestmole des im Jahre 1966 bestehenden Hafens in Richtung Nordwest, entlang der jetzt entfernten Ufermauer auf das jetzt abgerissene Kino zur Hafeneinfahrt des Kriegshafens. Im Vordergrund im Wasser und an der Kinoecke Quadern der alten Ufermauer. Foto 1966

PAUL KNOBLAUCH

Άγινα. Fuss des nördlichen Turmes der Hafeneinfahrt (Aussenseite) 1966

PAUL KNOBLAUCH

Ägina. Die umgekehrte Blickrichtung wie in T a f. 30, also vom ehemaligen Kino entlang der Uferbefestigung zum ehemaligen Ansatzpunkt der Nordwestmole des heutigen Hafens. Hier befindet sich jetzt das neue dritte Hafenbecken. Die Quaderreihen der alten Ufermauer sind gut zu erkennen. Foto 1966

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ 27 (1972)

Ägina. Turm des Morosini auf dem östlichen Molenkopf des Handelshafens, ca. 1890, aus Welter, *Äginetika*
XII - XXIV

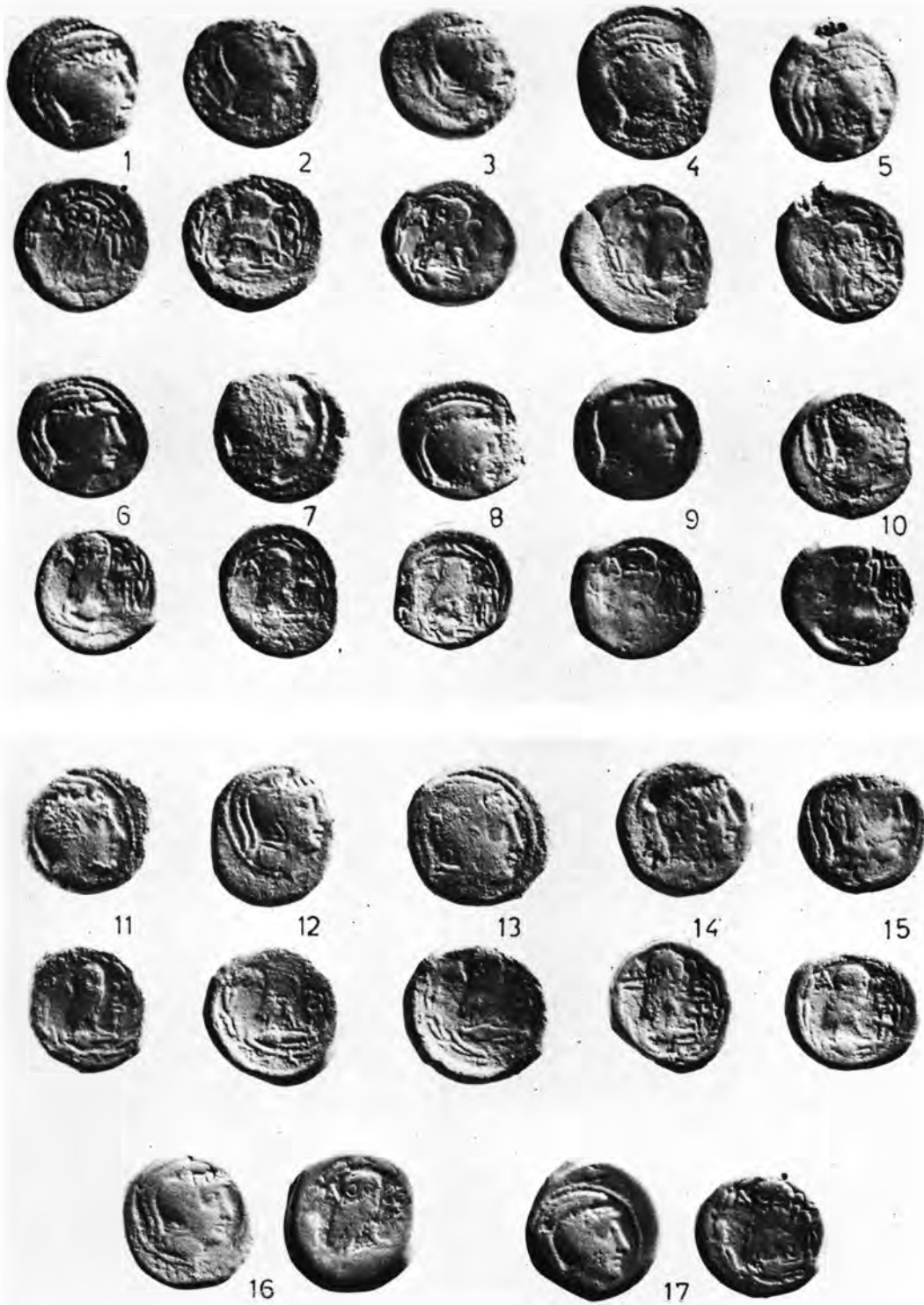
PAUL KNOBLAUCH

ΠΙΝΑΞ 33

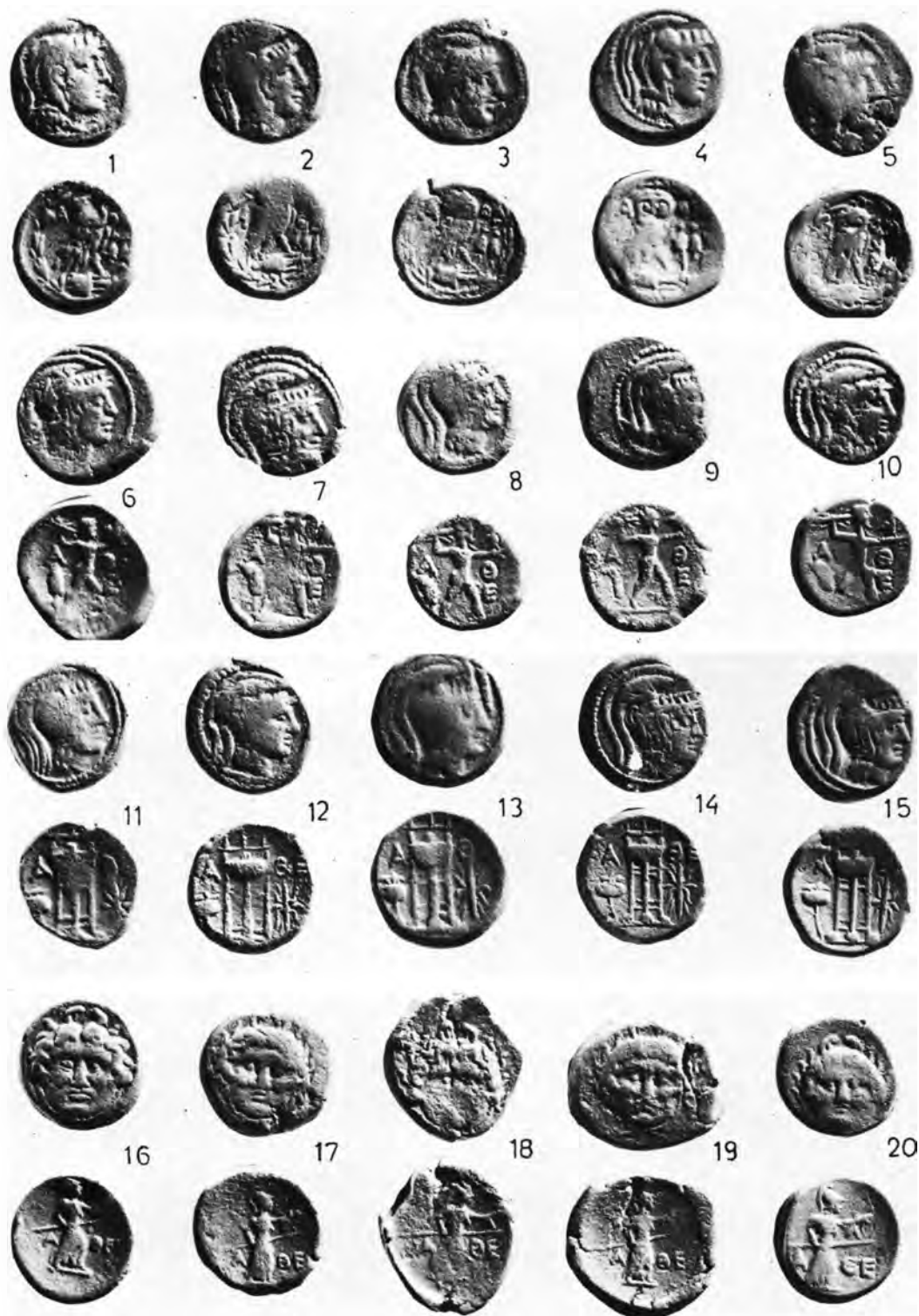

Athens Numismatic Collection: Chaidari and Ag. Varvara Hoards

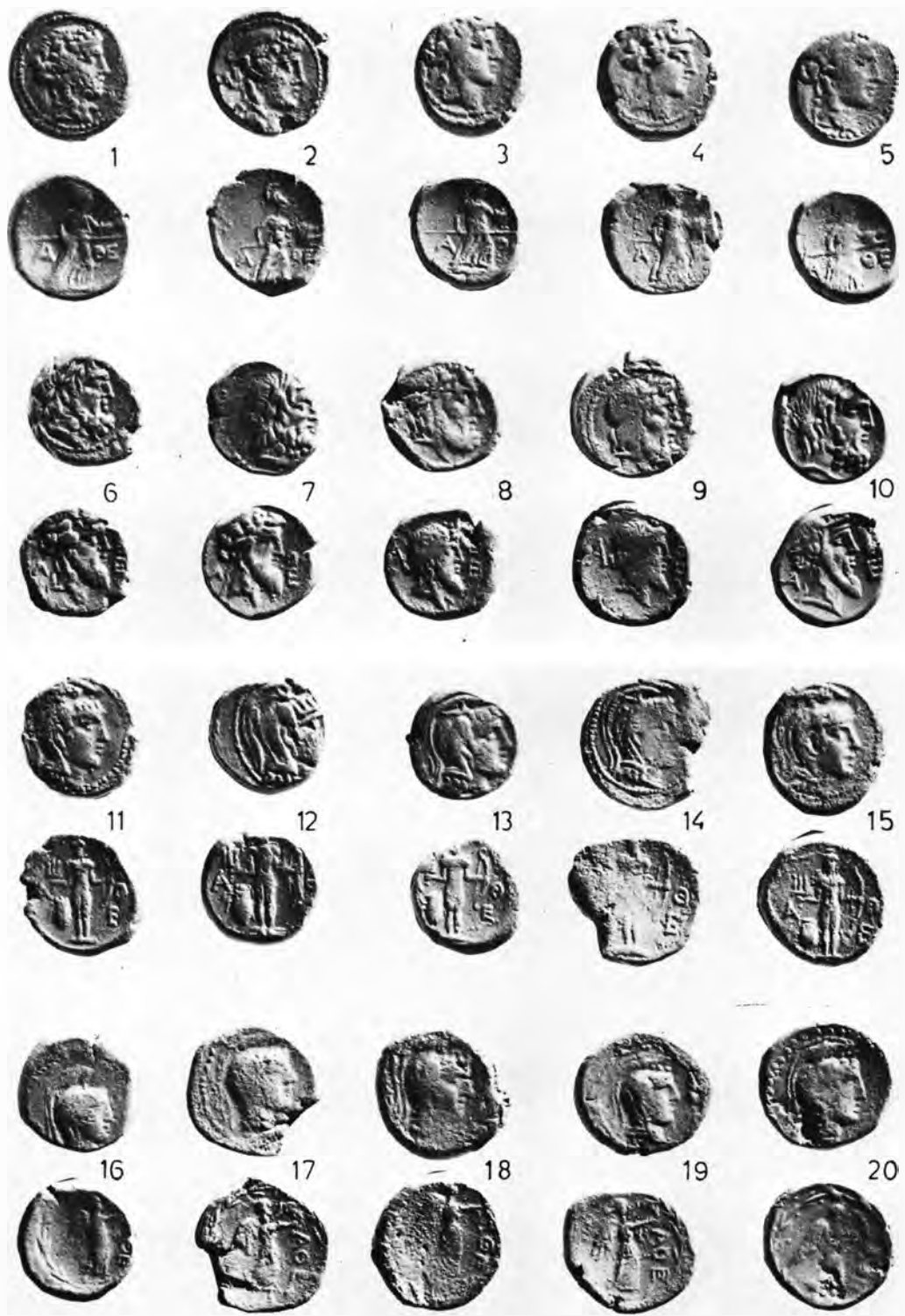
J. H. KROLL

Athens Numismatic Collection : Chaidari and Ag. Varvara Hoards

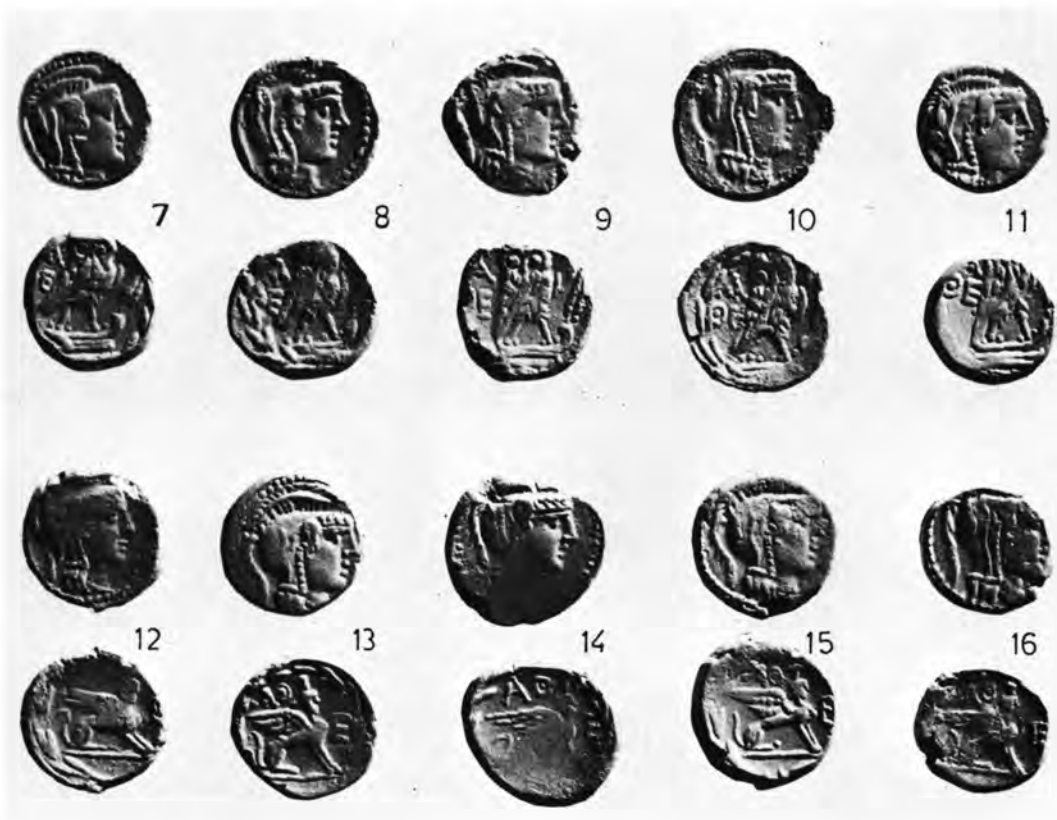
Athens Numismatic Collection : Chaidari and Ag. Varvara Hoards

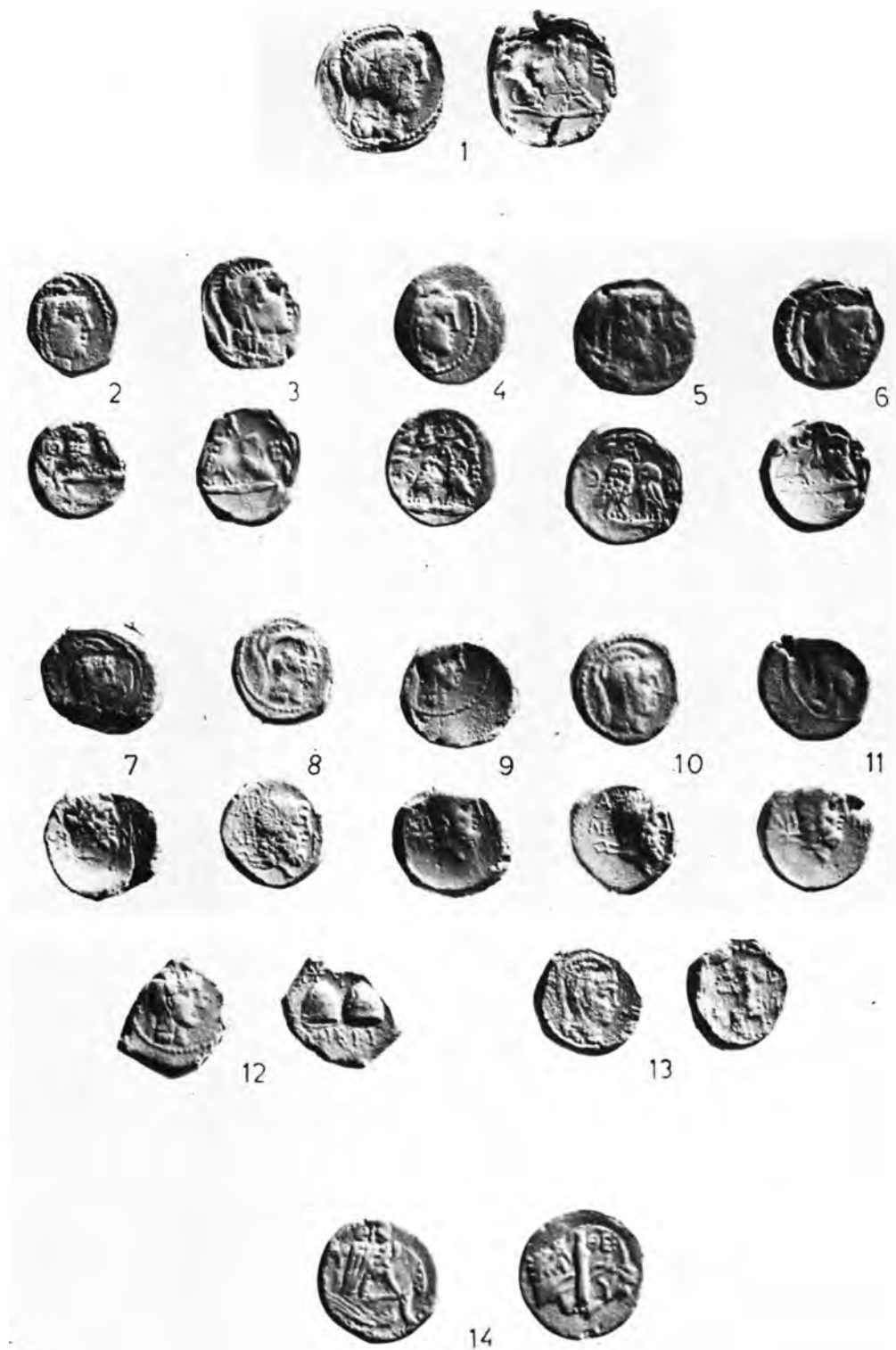
Athens Numismatic Collection : Chaidari and Ag. Varvara Hoards

Athens Numismatic Collection : Chaidari and Ag. Varvara Hoards

Athens Numismatic Collection: Chaidari and Ag. Varvara Hoards

Nos. 1 - 13 Athens Numismatic Collection : Chaidari and Ag. Varvara Hoards, no. 14 London, British Museum

J. H. KROLL

Χριστός, εικόνα στο Πρωτάτο, 17ου αιώνα (φωτ. Παπαχατζηδάκη)

Άγιος Γεώργιος, εικόνα στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, 17ου αιώνα (λεπτομέρεια)

Παναγία Γλυκοφιλοῦσα, εἰκόνα ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης, 17ου αἰῶνα, Βυζαντινὸ Μουσεῖο (λεπτομέρεια)
(Φωτ. Ν. Κοντοῦ)

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Ἅγιος Ἀθανάσιος, εἰκόνα στὸν ἐνοριακὸ ναὸ τοῦ Χορτιάτη

Ὁ Πατριάρχης Διονύσιος. Ἐπιτύμβια προσωπογραφία στή μονή τῆς Μεγ. Λαύρας

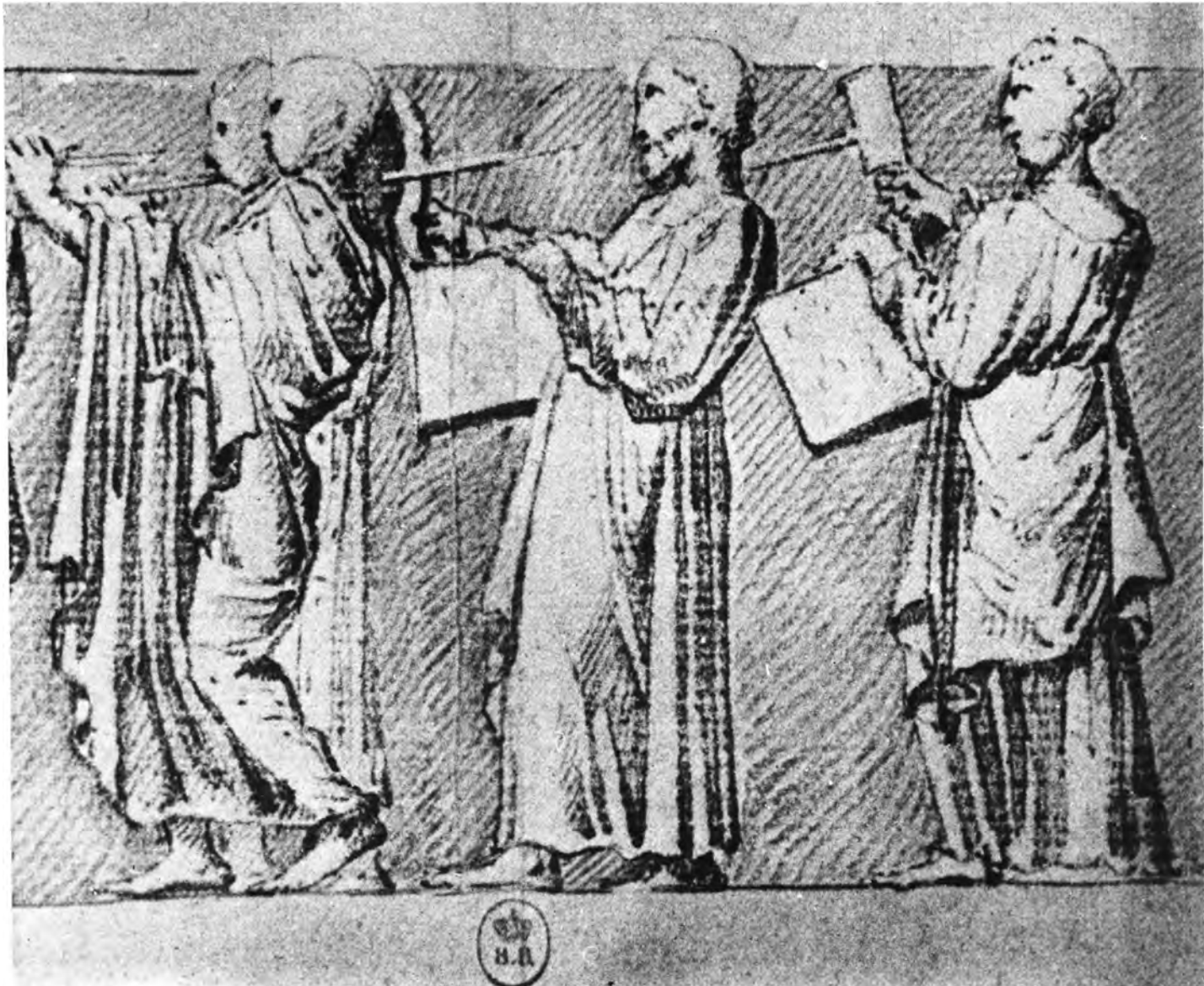

Ἅγιος Διονύσιος «ὁ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ». Εἰκόνα στὴ μονὴ Γρηγορίου, 18ου αἰώνα

α. Θραύσμα ἐκ τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος (ἀριθ. Εὐρ. 13282), β. Ἡ πλάκα ΙΧ τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος (κατὰ σχέδιον Carrey)

ΜΑΡΙΑ ΜΠΡΟΥΣΚΑΡΗ

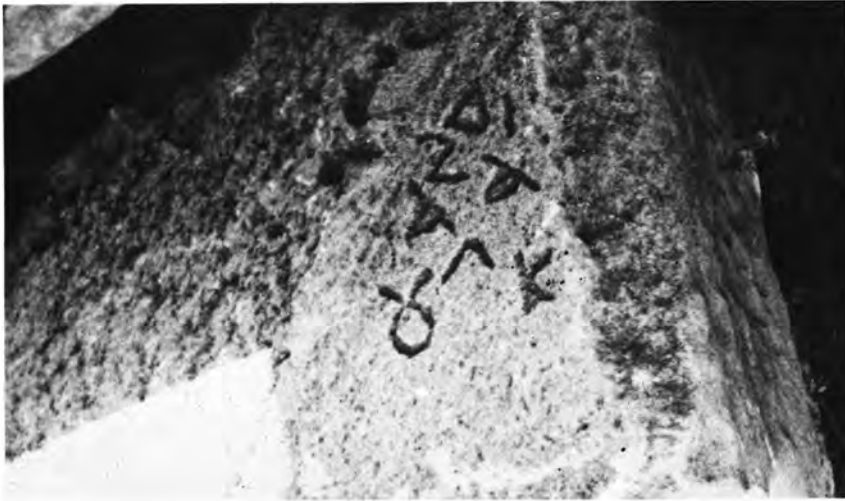
Strymon: a. View of Lion monument from east with blocks collected in foreground, b. View of collected blocks from north, c. Top of geison block no. 212 showing later clamp cuttings and cement

STELLA GROBEL MILLER - STEPHEN G. MILLER

Strymon : a. Blocks at Litnotopos from west, dam of Strymon in left background, b. Blocks at Lithotopos from north, village in background, c. Detail of graffito on block no. 124

STELLA GROBEL MILLER - STEPHEN G. MILLER

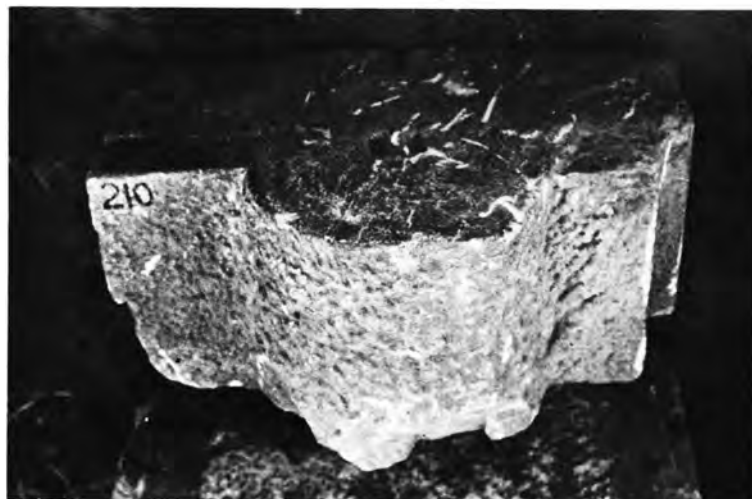
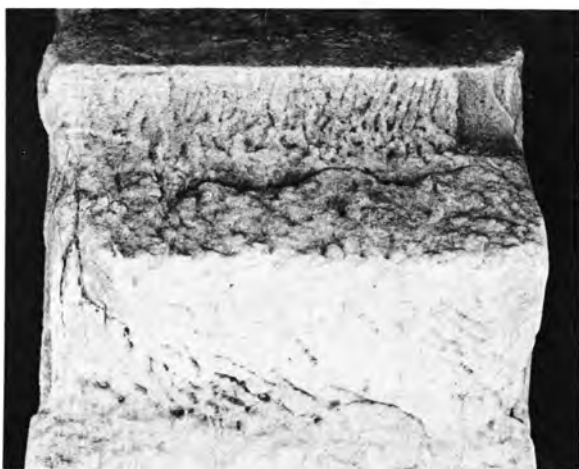
Strymon : a, Detail of graffito on block no. 114, b. Orthostate of "Drafted Margin" series, c. Lion monument with "Drafted Margin" blocks re-used in modern base, d. Detail of southeast corner of modern base of Lion showing blocks of "Drafted Margin" series cut off to form modern crown

STELLA GROBEL MILLER - STEPHEN G. MILLER

Strymon: a. Low full thickness wall block of "Drafted Margin" series, b. High half thickness wall block of "Drafted Margin" series at left, geison at right, c. Top of geison block of "Drafted Margin" series, d. Bottom of geison block of "Drafted Margin" series, e. Engaged column block no. 11

STELLA GROBEL MILLER - STEPHEN G. MILLER

Strymon : a. Engaged column block no. 11, b. Engaged column block no. 11, c. Detail of engaged column block no. 210, d. Engaged column block no. 210

Strymon : a - b. Engaged shield block no. 72, c. Roman monument base block no. 8, d. Roman monument crown block no. 243, e. Doorway jamb block no. 90

STELLA GROBEL MILLER - STEPHEN G. MILLER

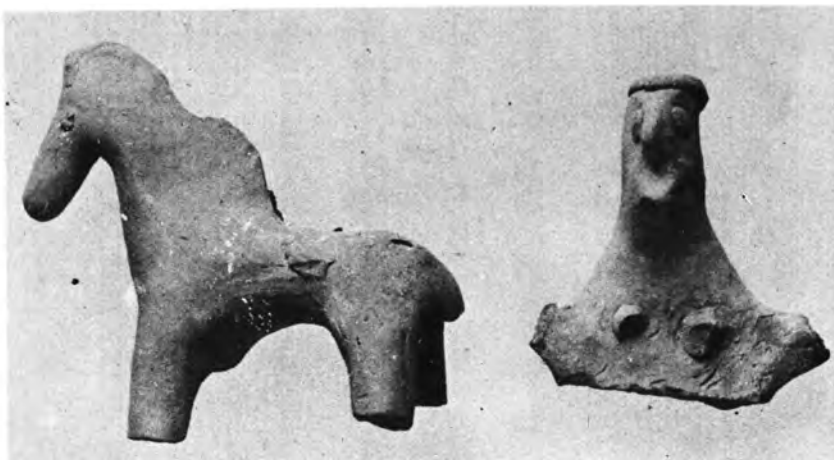

Strymon: a. Doorway lintel block no. 159, b. Arch block no. 42, c. Epistyle block no. 161, d. Anta block no. 216, e. Curved entablature block no. 10

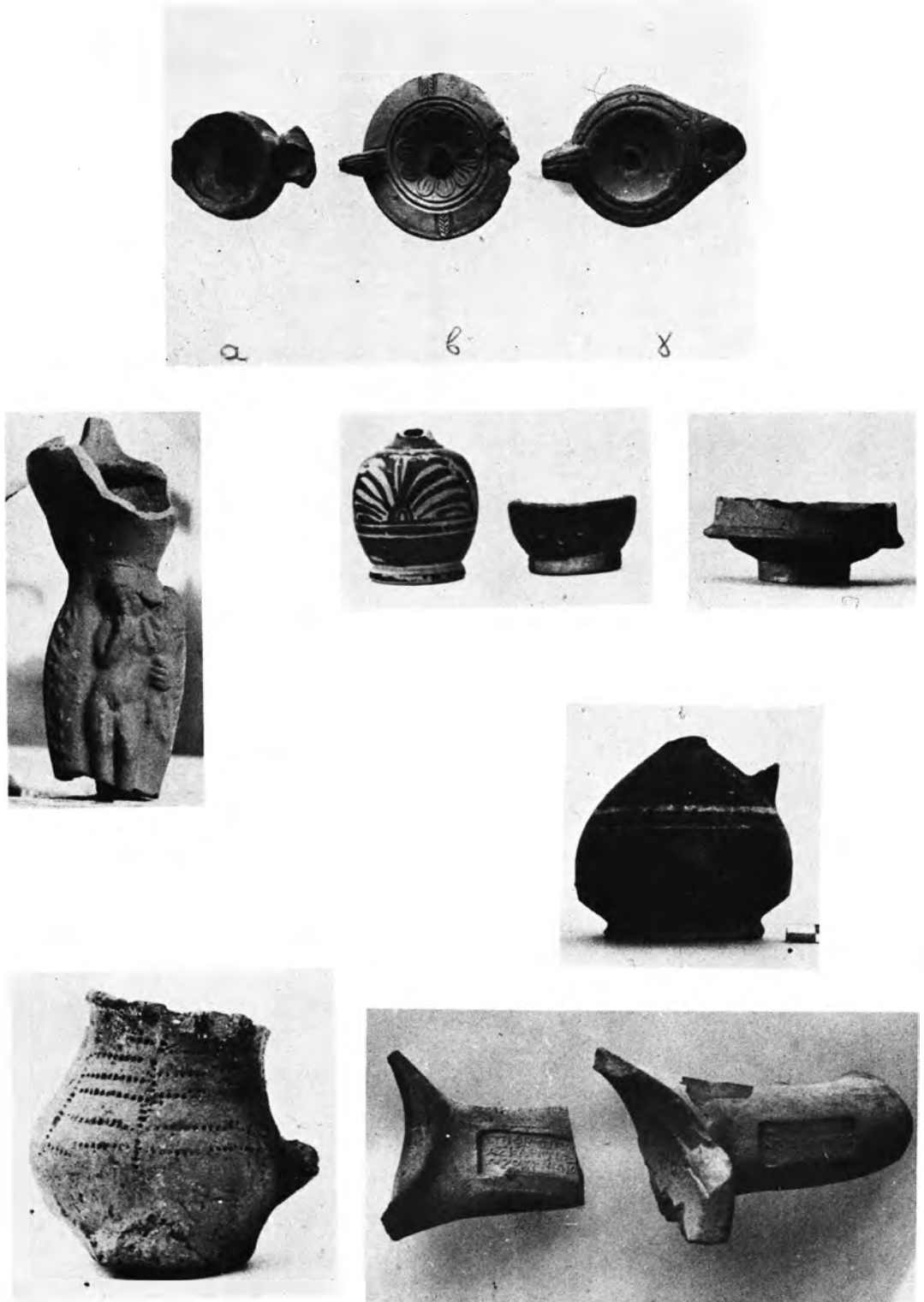
STELLA GROBEL MILLER - STEPHEN G. MILLER

Strymon : a - b. Geison-Euthyneria block no. 245

α. Ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια ἐξ ἀποθετῶν ἀποκαλυφθέντων ἐν τῷ Ἐργατικῷ Συνοικισμῷ Χαλκίδος

α - ζ. Λύχνοι, ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια ἐκ τοῦ Ἐργατικοῦ Συνοικισμοῦ Χαλκίδος

ΑΓΓΕΛΙΚΗ Κ. ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΥ

Χαλκίς : α - δ. Ἀντικείμενα προερχόμενα ἐκ τοῦ Ἐργατικοῦ Συνοικισμοῦ, ε - ζ Ἄγγεϊα ἐκ δύο λαξευτῶν τάφων τοῦ Ἐργατικοῦ Συνοικισμοῦ

ΑΓΓΕΛΙΚΗ Κ. ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΥ

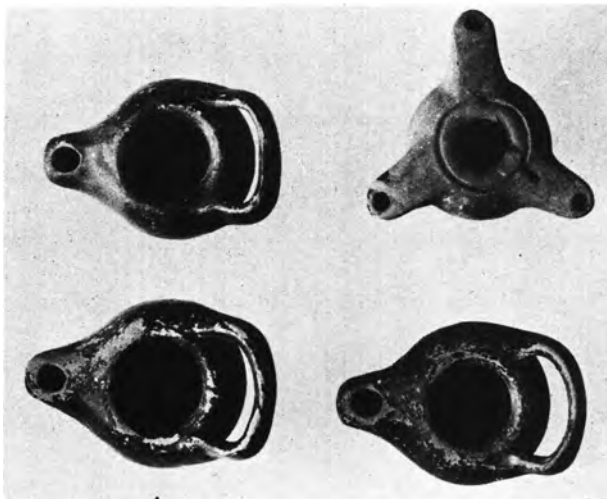
ΠΙΝΑΞ 60

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ 27 (1972)

α - γ. Μαρμάρινα ἀντικείμενα ἐκ Χαλκίδος

α - δ. Ἐπιτύμβιοι στήλαι καὶ ἀνάγλυφα μουσουλμανικῆς τέχνης ἐκ Χαλκίδος

Χαλκίς : α. Μαρμάρινος βωμός, β - γ. Κτερίσματα καλυβιτών τάφων, δ - ζ. Λύχνοι εξ άποθέτου

α. Κορινθιακοί ἀρύβαλλοι παραδοθέντες ὑπὸ ἰδιωτῶν, β - δ. Κτερίσματα καλυβίτου τάφου ἐν Χαλκίδι

Χαλκίς : α - δ. Κτερισματα τάφου, ε. Εύρηματα εκ καλυβίτου τάφου

ΑΓΓΕΛΙΚΗ Κ. ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΥ

α. 'Αγγεῖα ἐκ καλυβίτου τάφου ἐν Χαλκίδι, β - γ. Πήλινα παραδοθέντα ὑπὸ ἐργατῶν τοῦ Δήμου, δ. 'Αγγεῖα ἐκ τάφου παρὰ τὴν Μάνικαν Χαλκίδος, ε. 'Αγγεῖα ἐκ τάφου ἐν Τριάδι Χαλκίδος

α - . Άγγεϊα και ειδώλια εὑρεθέντα ἐν Νέῃ Λαμψάκῳ Χαλκίδος

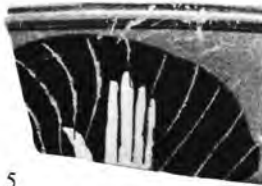
ΑΓΓΕΛΙΚΗ Κ. ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΥ

1

2

5

3

4

6

7

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κυλίκων

8

9

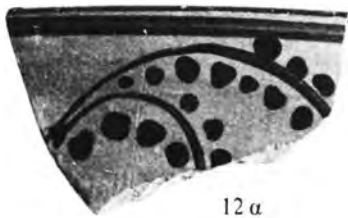

10

11

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κυλίκων

12 α

12 β

14 α

13

14 β

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κυλίκων. Ἄριθ. 14 κύλικα - κοτύλη

15

16β

16α

16γ

17

Ἀνασκαφή Νοτιῶς Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κυλίκων

18

19

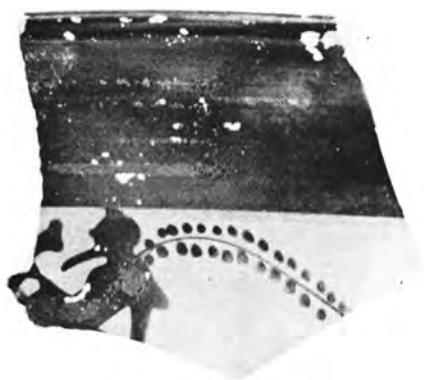

20

21

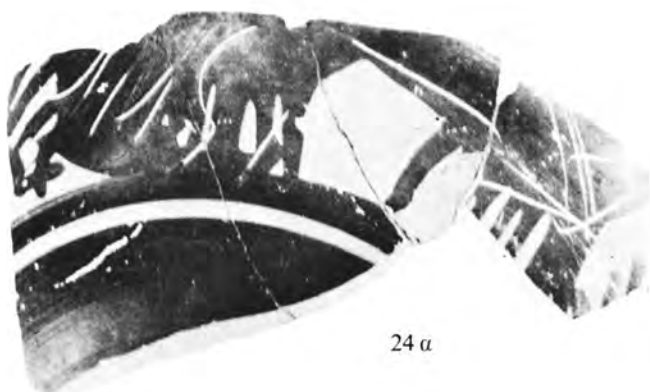
Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κυλίκων

22

23

24 α

24 β

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κυλίκων

25

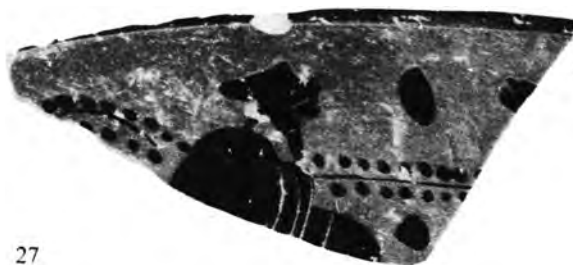

26 α

26 β

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κυλικῶν

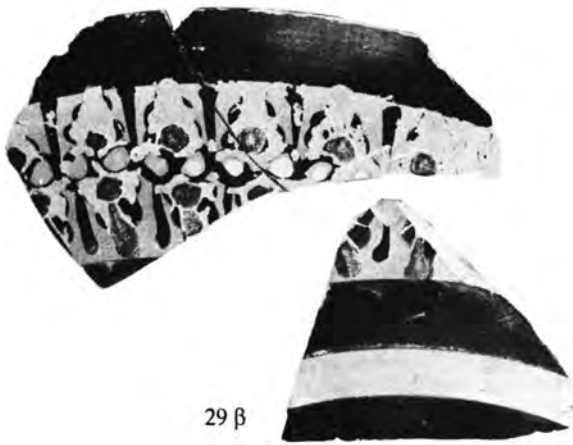
27

28

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κυλίκων

Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

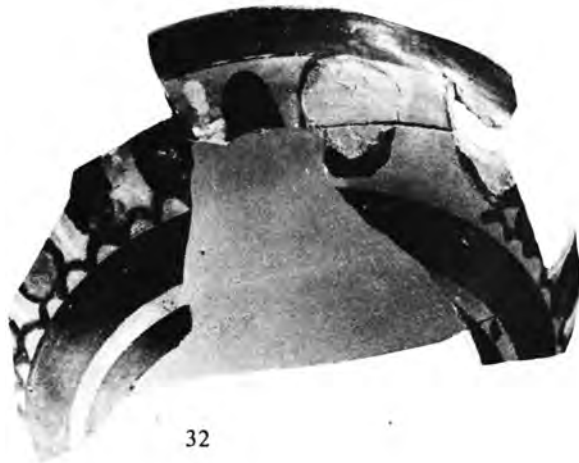
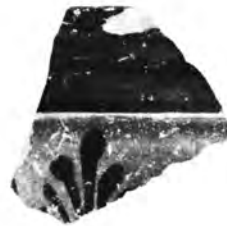

29 β

31 α

31 β

32

30

32 α

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κυλίκων

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφου

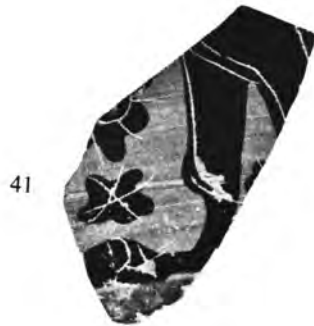
Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

42

40

41

39

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων

Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

43 α

43 β

44 α - β

45

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Σκύφοι τῆς ὁμάδας τῶν Κύκνων

46 α

46 β

46 γ

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Σκύφος κορινθιάζων

47 α

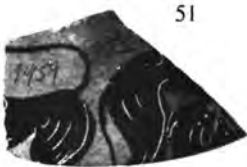
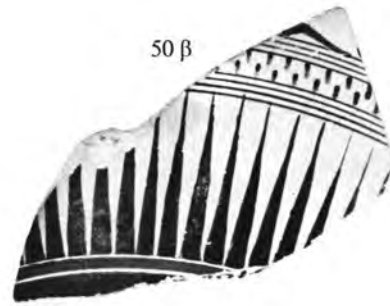
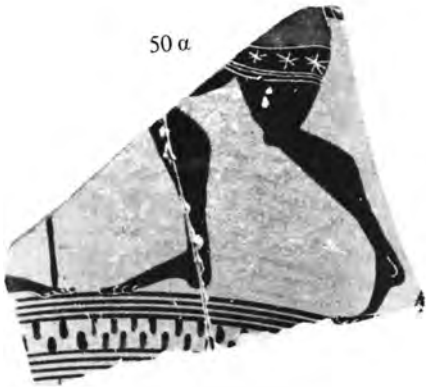
48

47 β

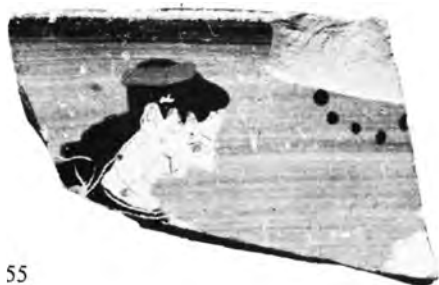

49

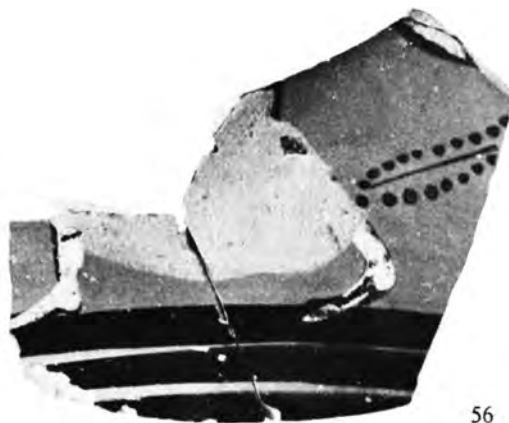
Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Σκύφοι κορινθιάζοντες

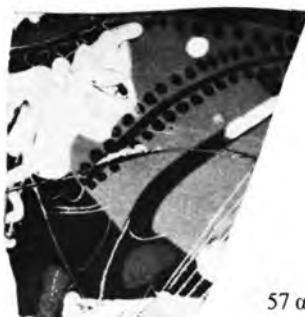
Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων καὶ κοτύλης (ἀριθ. 50 α - β)

55

56

57 α

57 β

58

59

Άνασκαφή Νοτίως Άκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων (άριθ. 55 - 58 Krokotos Group)

60

61

62

63

64

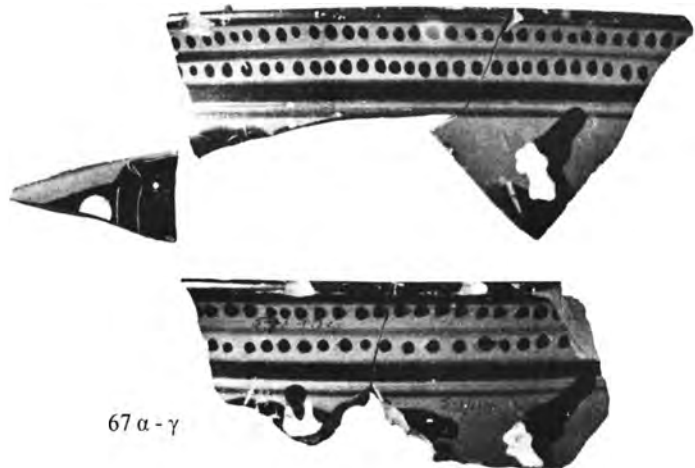
65

66

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων (ἀριθ. 61 Heron Class, ἀριθ. 62 κοντά στό ζ. τοῦ Θησέα, ἀριθ. 60, 64 Krokotos Group)

Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

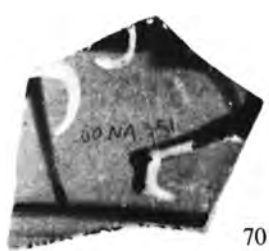
67α-γ

69

68

70

71α-β

Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων (ομάδα CHC)

72

73

75

74

76

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων (ομάδα CHC)

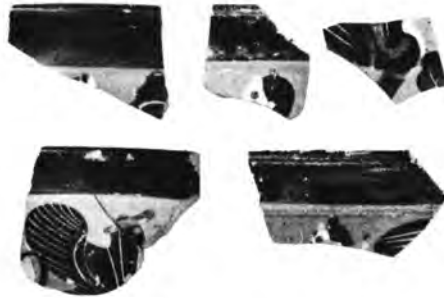

77

78

79

80

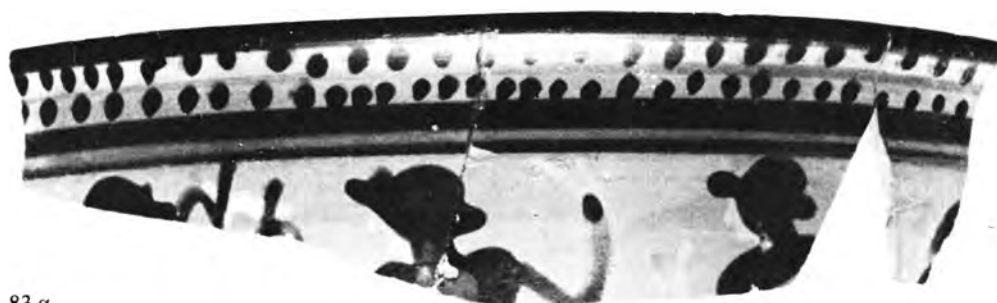
82

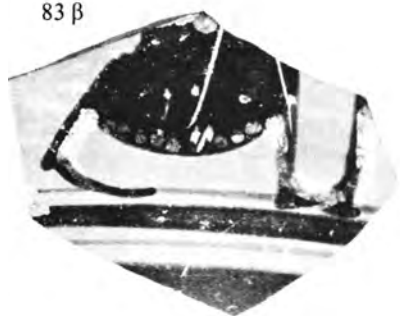
81

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων (ἀριθ. 77 - 81 ὁμάδα CHC, ἀριθ. 82 κοντὰ στὸ Dog Group)

Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

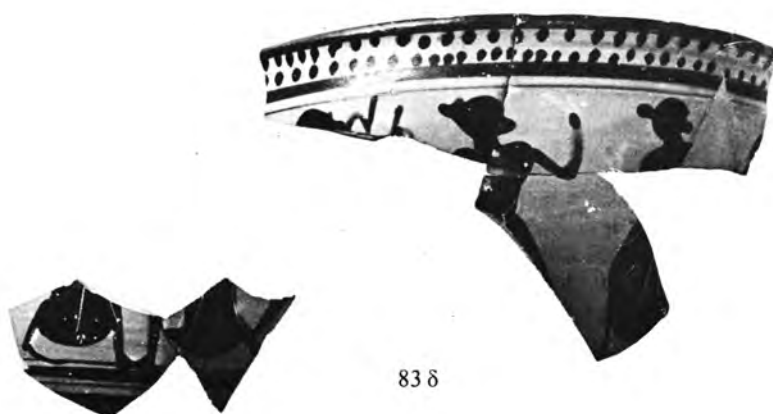
83 α

83 β

83 γ

83 δ

Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφου (κοντά στην ομάδα τῶν Κροτάλων, ἀριθ. 83 α - γ λεπτομέρειες)

85

86

87

88

84

89

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων

94

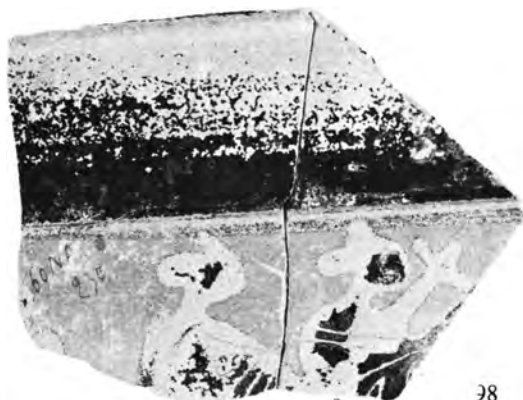
97

95

96

98

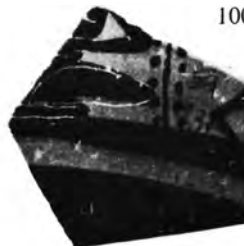
93

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων (κύκλος τοῦ Αἰμίωνα)

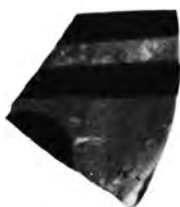
99

100

101

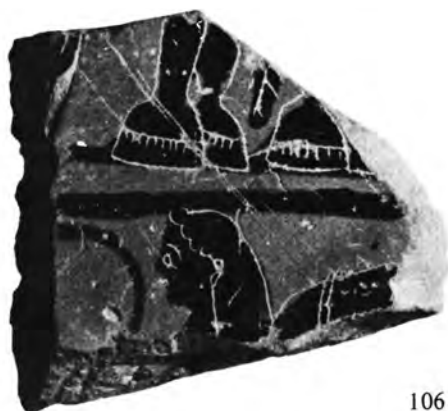
Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα σκύφων (κύκλος τοῦ Αἰμῶνα)

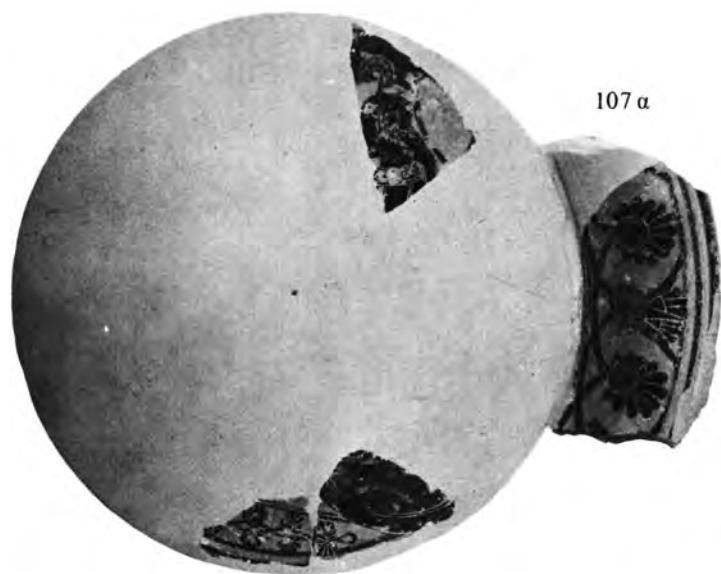
Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Σκύφοι τῆς ὀμάδας τῆς Λίνδου

105

106

107 α

107 β

107 γ

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα πινακίων (ἀριθ. 107 κοντά στο Λυδὸ)

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Πινάκιο ἀριθ 107

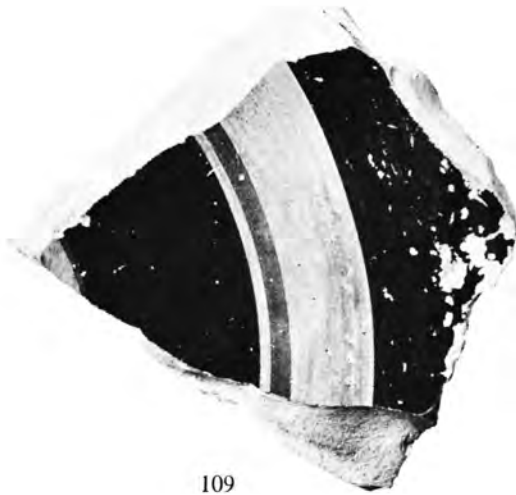
Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

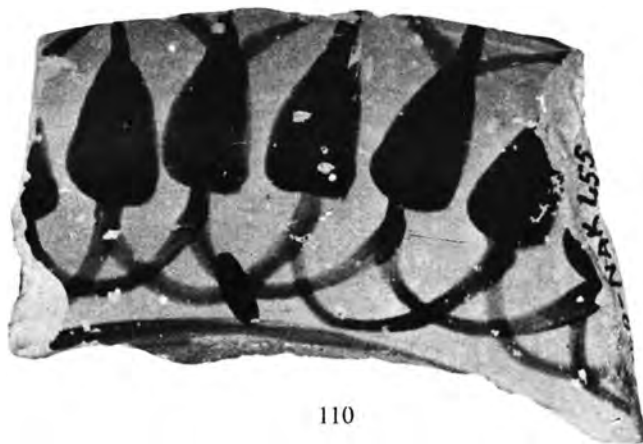
108

111

109

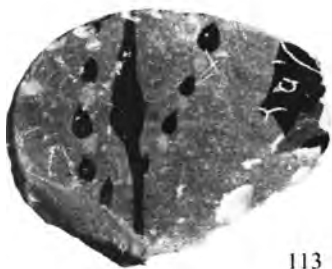

110

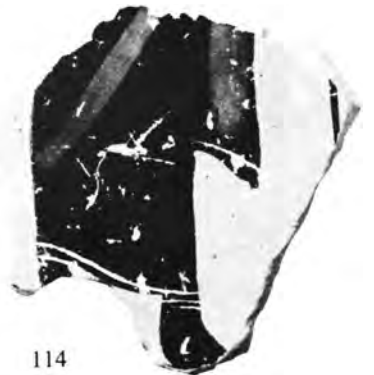
Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα πινακίων

112

113

114

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα πινακίων

115 α

115 β

115 γ

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα πινακίου

Κ. ΗΛΙΑΚΗΣ

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Πινάκιο ἀριθ. 115

Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

116

117

118

119

120

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα πινακίων ἀκολουθοῦν τὴν παράδοση τοῦ Λυδοῦ

121

123

122 α

122 β

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα πινακίων ἀκολουθοῦν τὴν παράδοσιν τοῦ Λυδοῦ

124 α

124 β

125

126

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Πινάκια

127

129 α

128 β

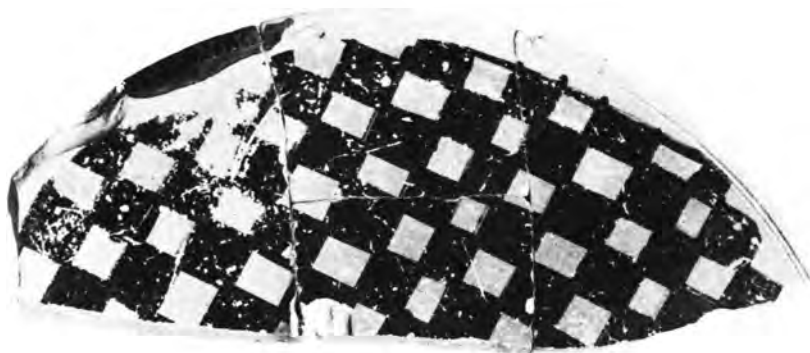

129 β

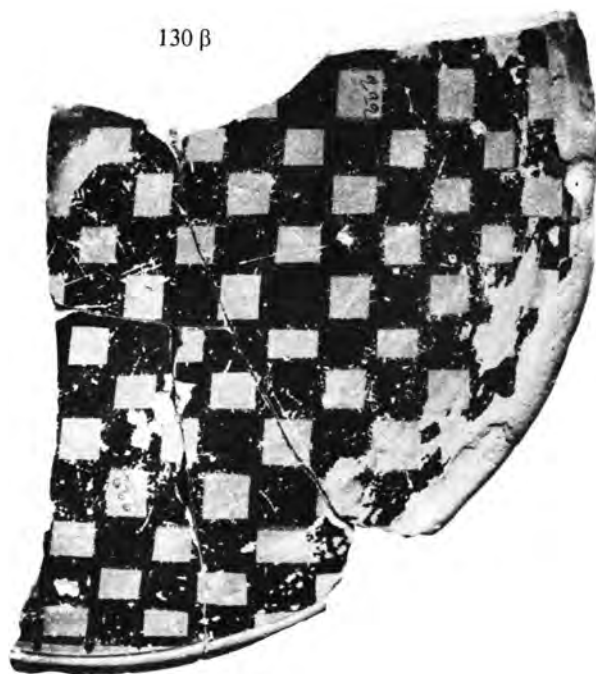

128 α

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα πινακίων (ἀριθ. 127 ὁμάδα τῆς Ἀναβύσου)

130 α

130 β

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα δίσκου

131

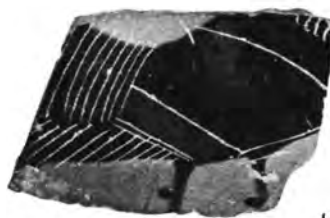
132

134

133

135

136

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ἀπὸ καπάκια λεκανίδων (ἀριθ. 135 - 136 πολὺ κοντὰ στὸ Λυδὸ)

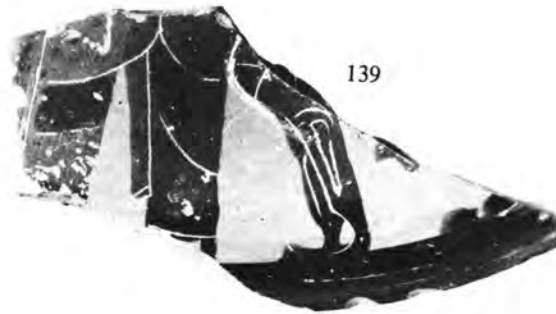
Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

140

137

139

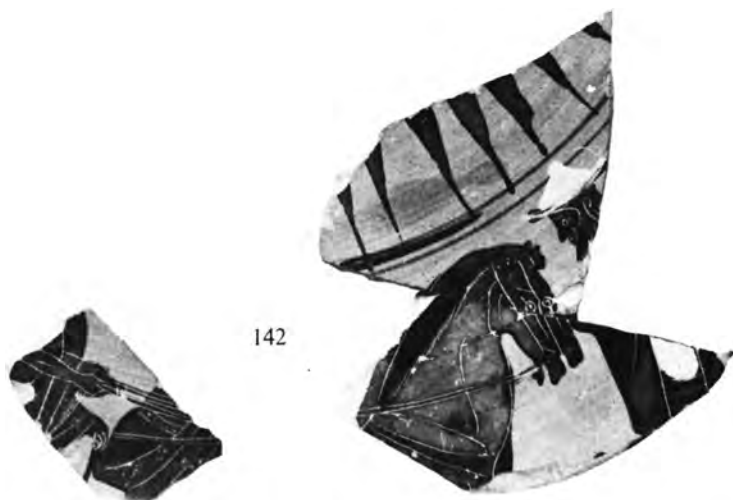

138

141

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ἀπὸ καπάκια λεκανίδων (ἀριθ. 137-140 πολὺ κοντὰ στὸ Λυδὸ)

142

143

144

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ἀπὸ καλάκια λεκανίδων

145

146

147α

147β

148

149

151

150

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Καπάκια πωξίδων (ἀριθ. 149 - 150 τύπου C, ἀριθ. 151 τύπου A)

153

152

157

154

156

155

158

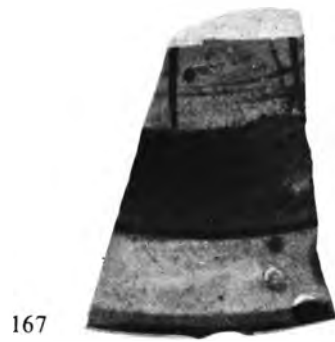

159

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ἀπὸ καπάκια πυξίδων (ἀριθ. 153 - 157 τύπου Α, ἀριθ. 158 - 159 τύπου Β)

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ἀπὸ καπάκια πυξίδων τύπου C

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ἀπὸ καπάκια (ἀριθ. 167 γαμικοῦ λέβητα, ἀριθ. 169 πλημο-
χόης, ἀριθ. 170 ἀμφορέα)

Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

168 α

168 β

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Λαβή ἀπὸ καπάκι γαμικοῦ λέβητα

172

171

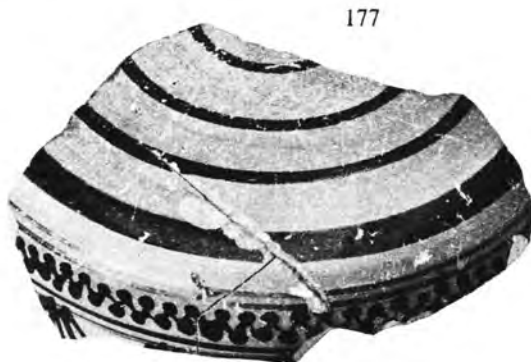
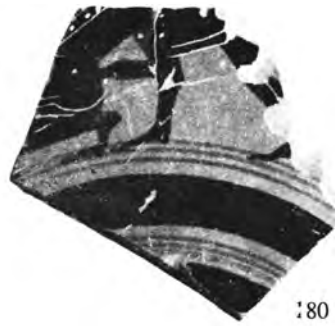
174

173

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ἀπὸ καπάκια ἀμφορέων

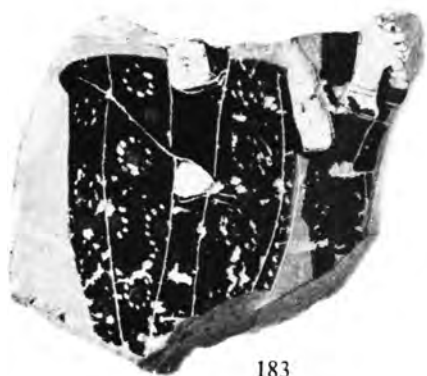
Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ἀπὸ καπάκια (ἀριθ. 175 - 177 μεγάλων ἀγγείων, ἀριθ. 178 ἴσως πυξίδας)

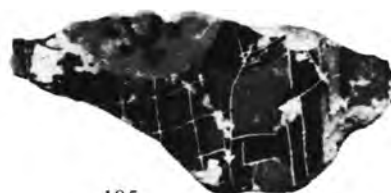
181

182

183

185

187

184

186

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα πυξίδων (ἀριθ. 181, 184, 186, 187 τύπου Α)

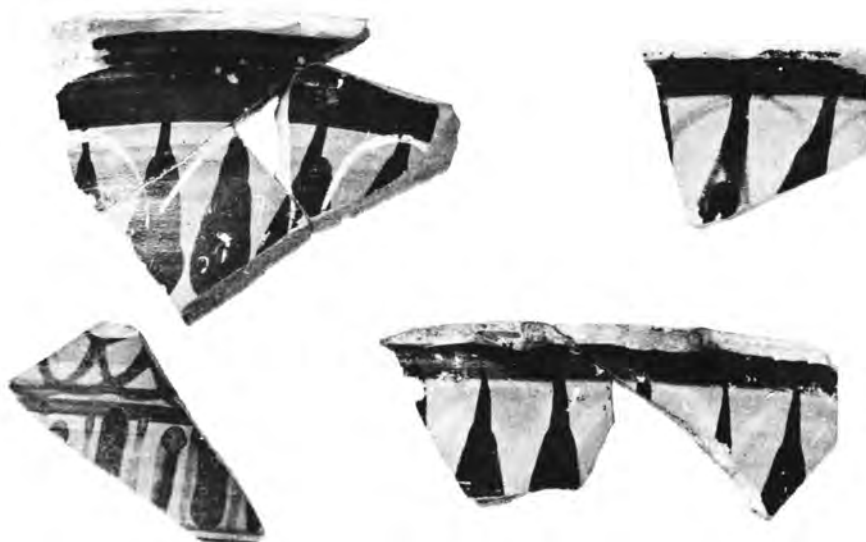

189

188

189 α

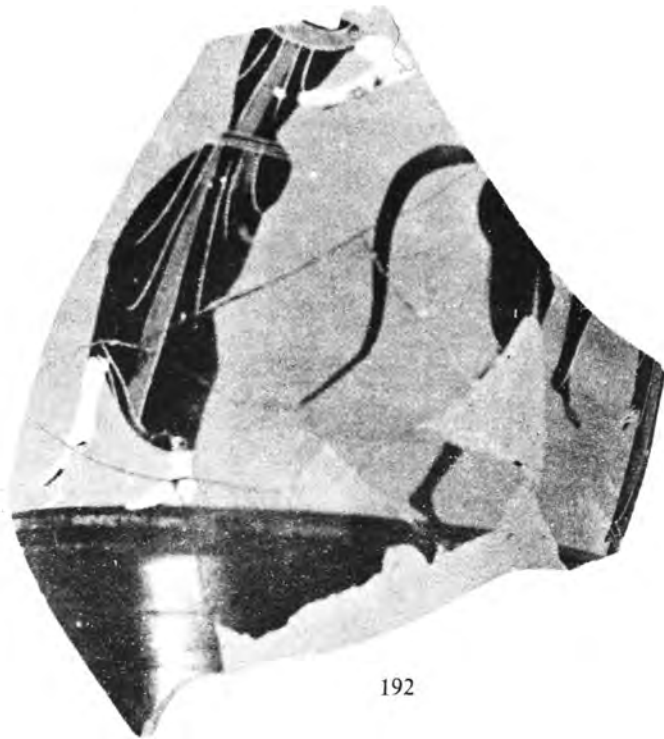
Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Ἀριθ. 188, θραῦσμα κυαθίου· ἀριθ. 189, θραῦσμα ἀπὸ πλατὺ κύπελλο

190

191

192

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ληκύθων.

193

194

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ληκύθων

195

196

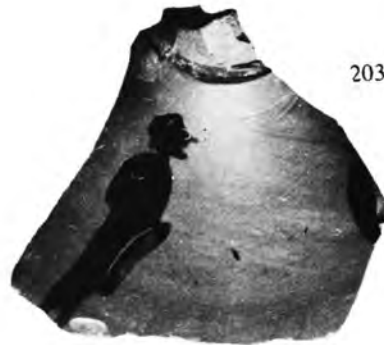
197

198

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ληκύθων

Άνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ληκύθων (ἀριθ. 199 - 200 ὁμάδα τῶν πετεινῶν, ἀριθ. 202 - 205 ὁμάδα τῆς Φανυλλίδος)

Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

206

207

208

210

211 α

211 β

209

Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ληκύθων (ἀριθ. 210 - 211 ὁμάδα τῶν μικρῶν λιονταριῶν)

Ἐθν. Μουσείο 1133

Ἀνασκαφή Νοτίας Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ληκύθων (ἀριθ. 214 - 215 κοντὰ στὸ ζ. τῆς Ἀθηνᾶς)

215α

216

217

218

Άνασκαφή Νοτίως Άκροπόλεως. Λήκυθοι

219

220

221 β

221 α

224

222

223

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα ληκύθων

225

226

228 β

228 α

227

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Λήκυθοι, ἐργαστήριο τοῦ Αἰμίωνα

229

230

231

Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα λεκάνων, ἐργαστήριον τοῦ Αἴμωνος

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Λήκυθοι

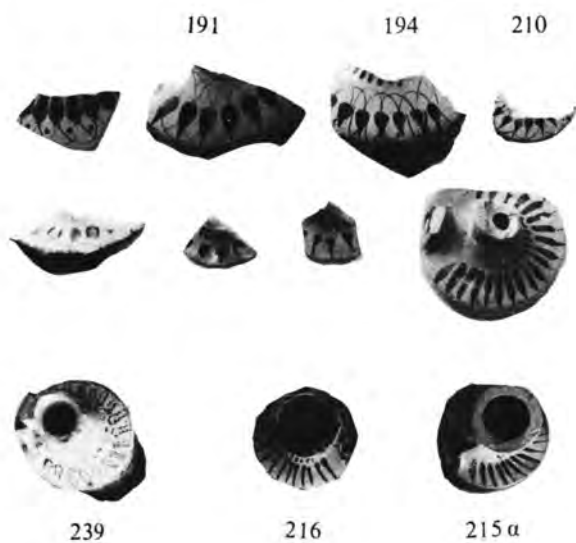
239

238

237

191

194

210

240

239

216

215 α

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Λήκυθοι

241

243

242 β

242 α

244

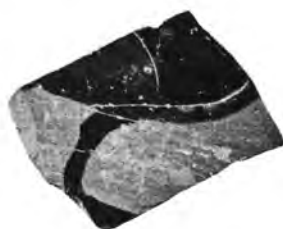
Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρων κορινθιακοῦ τύπου : πίνακες λαβῶν

246

245 α

245 β

245 γ

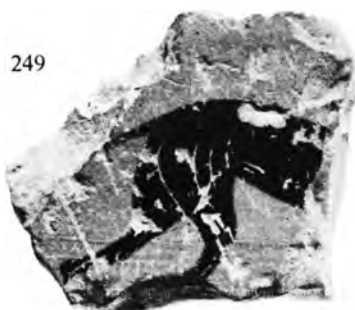
Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρων κορινθιακοῦ τύπου: πίνακες λαβῶν (ἀριθ. 245 τεχνοτροπία τοῦ Λυδοῦ)

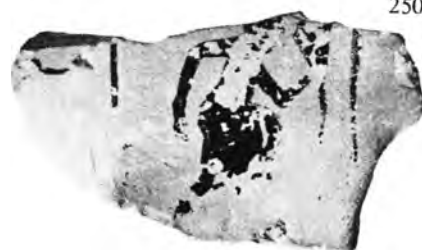
247

248

249

250

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρων κορινθιακοῦ τύπου: πίνακες λαβῶν

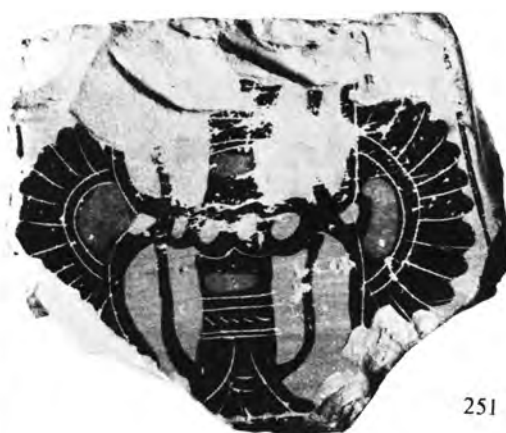

252 α

252 β

252 γ

251

Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρων

253

254

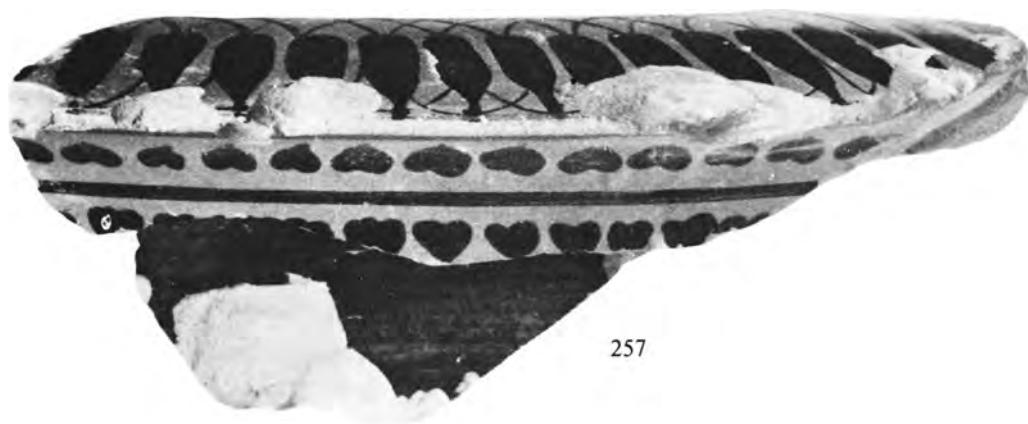
255

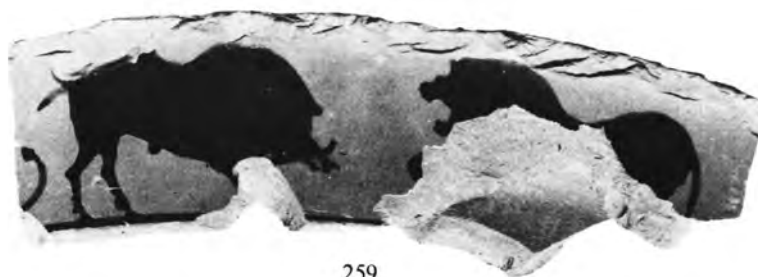
256

Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρων: πίνακες λαβῶν, χεῖλη

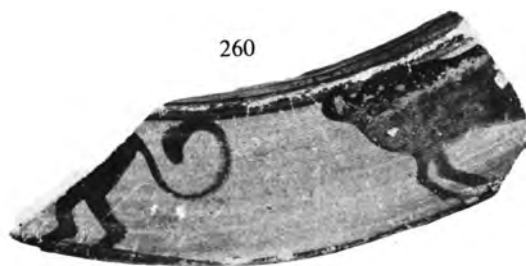
257

259

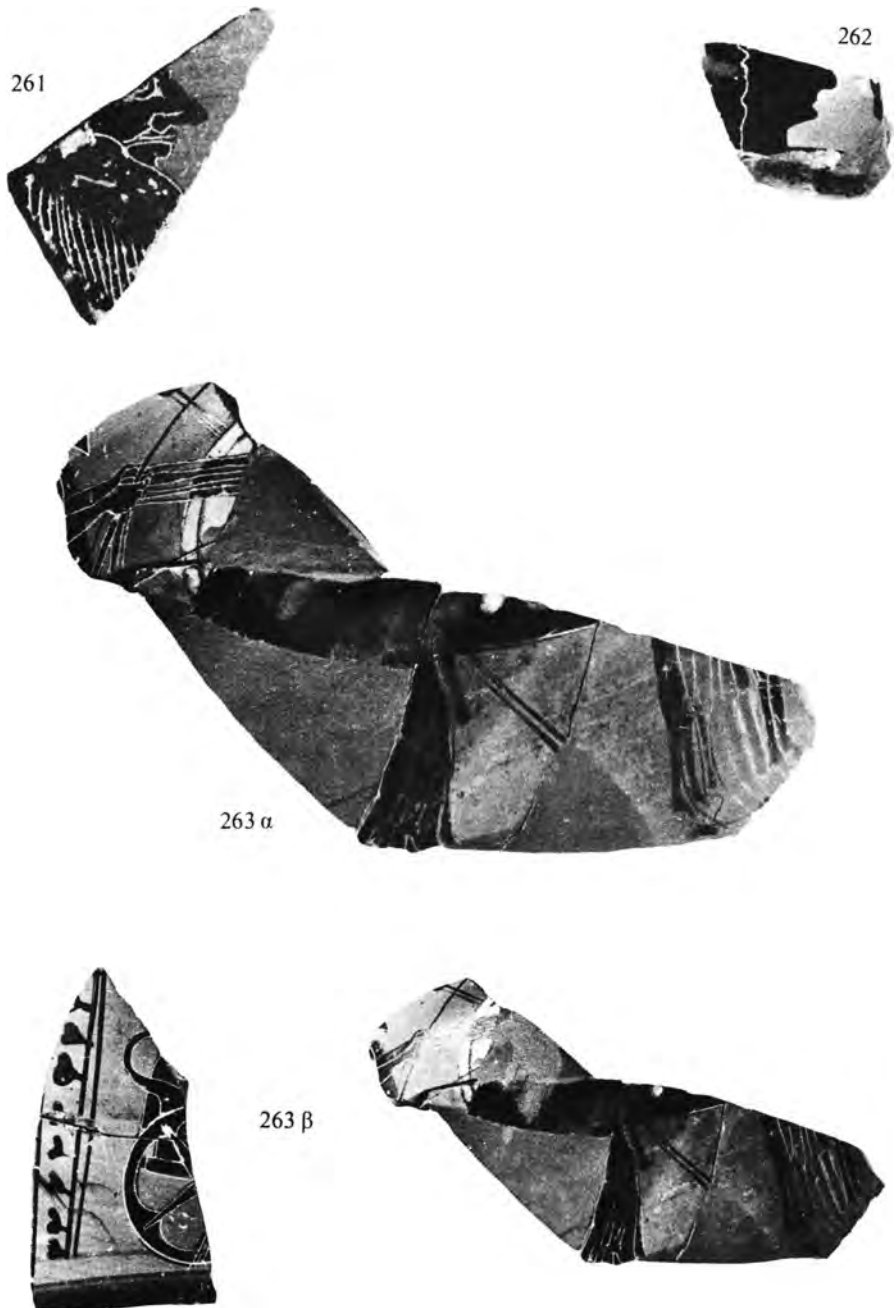

258

260

Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρων : χεῖλη (ἀριθ. 258 κοντὰ στόζ. τοῦ Ἀντιμένη)

Ἄνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρων

264

265

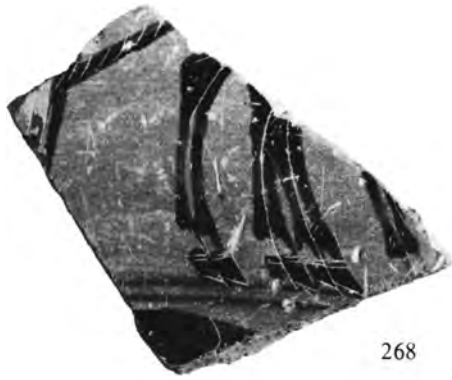

266

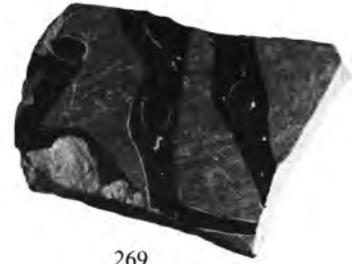

267

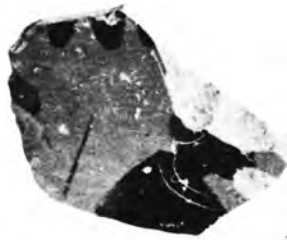
Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρων

268

269

270 α

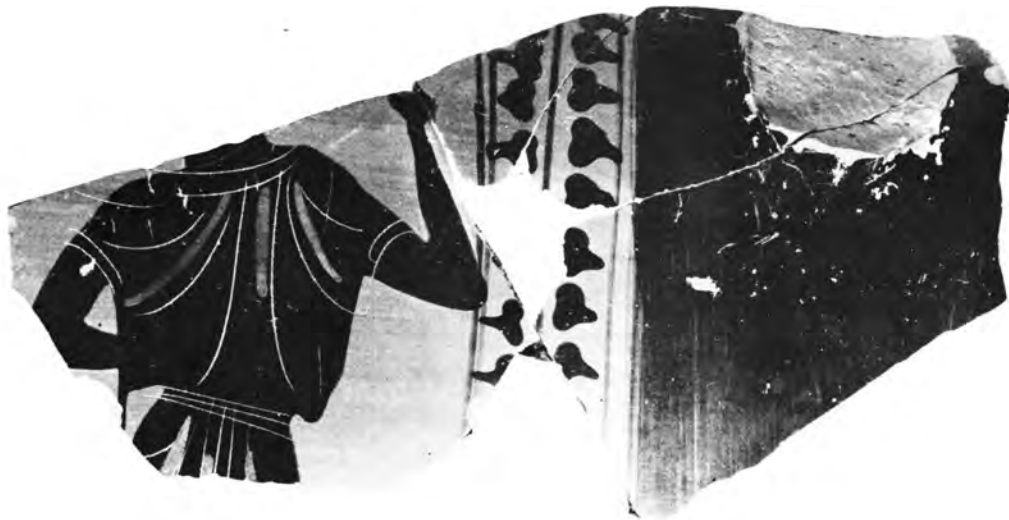

270 β

271

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρων

272 α

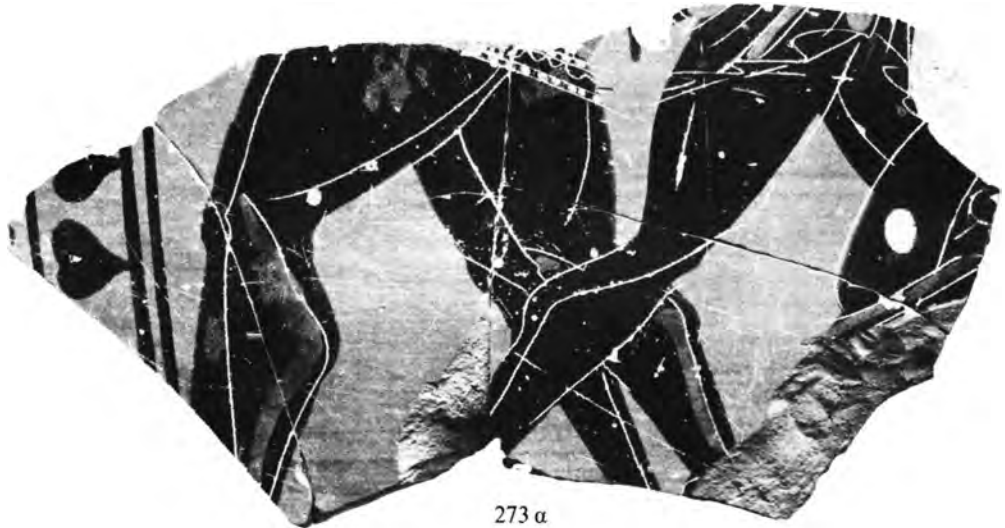

272 β

272 γ

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρα

273 α

273 β

273 γ

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρα, ὁμάδα τοῦ Λέαγρου

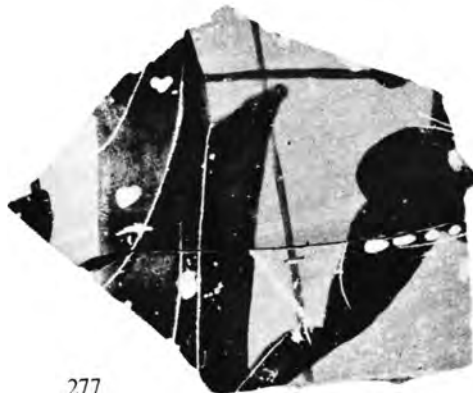
274

276

275

277

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρων

278

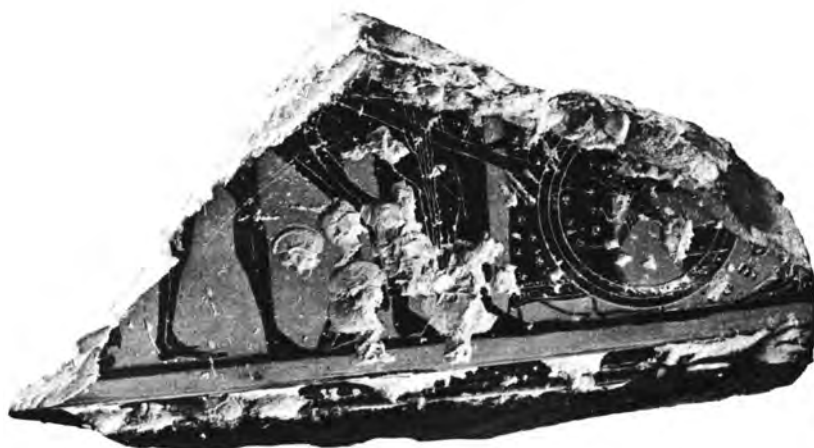
279

Ἐνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Ἀριθ. 278 κρατήρας, ἀριθ. 279 κυαθίσκος (chalice)

Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

280 β

280 α

Ἀνασκαφή Νοτίως Ἀκροπόλεως. Θραύσματα κρατήρα με ἑλικοειδεῖς λαβές

Ο 27ος ΤΟΜΟΣ (1972): ΜΕΡΟΣ Α΄ — ΜΕΛΕΤΑΙ

ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

ΕΞΕΤΥΠΩΘΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΑΡΤΙΟΥ 1973 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1974

ΕΙΣ ΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ

Φ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ — Κ. ΜΙΧΑΛΑ (ΚΕΙΜΕΝΟΝ)

ΚΑΙ

«ΧΡΥΣ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ» Α.Ε. (ΠΙΝΑΚΕΣ)

ΕΠΙ ΧΑΡΤΟΥ ILLUSTRATION ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΕΤΑΛΛΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ : ΘΕΜ. ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ ΠΙΝΑΚΩΝ : OFFSET

